

Юрій ШАПОВАЛ
Володимир ПРИСТАЙКО
Вадим ЗОЛОТАРЬОВ

ЧК-ГПУ-НКВД в УКРАЇНІ:

особи
факти
документи

О.Г.П.У.

ДЕ

№

У С С Р

Державна Політична Українська
СПРАВА

Н. К. В. Д.
УКРАИНСКОЙ С.С.Р.

ДЕЛО №

О.Г.П.У.

О.Г.П.У.

№ 56793

О.Г.П.У.

ПЕРСОНАЛЬНЫЙ АРХИВ

ХРАНИТЬ ВЕЧНО

в 19__ году

У С С Р

Народный Комиссариат Внутренних Дел

АРХИВ ВУЧК—ГПУ—ЧКВД

Год производства 19__

УЧТЕНО в 1962 году

СЛЕДСТВЕННОЕ ДЕЛО № 3Н6

Р.Б.С.И.В. А.М.

Арх. № 598

Видання цієї книжки уможливила допомога

Концерну DEFO

Концерну “Спектр”

Автори вдячні персонально

**Сідашу
Андрію Арнольдовичу**

**Крапивку
Ігорю Анатолійовичу**

**Комісарову
Сергію Васильовичу**

**Міцюку
Андрію Борисовичу**

**Шевелі
Ігорю Валерійовичу**

National Academy of Sciences of Ukraine
M. S. Hrushevsky Institute
of Ukrainian Archaeography and Fontology
Security service of Ukraine

Yuri SHAPOVAL
Volodymyr PRYSTAIKO
Vadym ZOLOTARIOV

CHEKA-GPU-NKVD **in UKRAINE:**

people
fakts
documents

KYIV
Abris
1997

Національна Академія Наук України
Інститут української археографії
та джерелознавства ім. М.С.Грушевського
Служба Безпеки України

Юрій ШАПОВАЛ
Володимир ПРИСТАЙКО
Вадим ЗОЛОТАРЬОВ

ЧК-ГПУ-НКВД в УКРАЇНІ:

особи
факти
документи

КИЇВ
Абрис
1997

Шаповал Ю.І. та ін.

Ш 24 ЧК-ГПУ-НКВД в Україні: особи, факти, документи// Ю.Шаповал, В.Пристайко, В.Золотарьов. — К.: Абрис, 1997. — 608 с.: іл.

Використовуючи недоступний раніше і унікальний за своїм змістом архівний і фактичний матеріал, автори розповідають про долі відповідальних працівників ЧК-ГПУ-НКВД в Україні, про роль, яку відігравали вони в утвердженні тоталітарного режиму. При цьому сторінки біографій керівних чекістів відтворюються вперше і позбавлені традиційних і культивованих в колишньому СРСР та в Україні стереотипів в оцінках діяльності ЧК-ГПУ-НКВД.

Книга містить унікальні документи, а також довідкові матеріали, що розкривають "кухню" роботи чекістських органів, їхню справжню функцію в системі більшовицької державності, висвітлюють біографії багатьох діячів ЧК-ГПУ-НКВД.

Розрахована на всіх, хто цікавиться історією України.

Using hitherto inaccessible and unique archival and factual material, the authors examine the fates of influential secret police figures in Ukraine along with their role as a mainstay of the totalitarian regime. The biographies of leading Checkists, reproduced for the first time, are deprived of traditional stereotypes, cultivated in the former USSR and Ukraine, concerning the role of the secret police.

The volume contains unique documents and materials revealing the work of Cheka's agencies, their real function in the Bolshevik regime. It examines the biographies of many secret police figures.

This work will be of interest to scholars as well as those who have an interest in the Ukrainian history.

Редактор Т.ХОПУНЖА

Ш 0503020902
97 Без оголошення

ISBN 966-531-017-8

© С.Головатий, передмова, 1997
© Ю.Шаповал, В.Пристайко,
В.Золотарьов, 1997
© С.Глузман, замість післямови, 1997
© А.Косяк, А.Шубін,
художнє оформлення, 1997
© "Абрис", 1997

ПЕРЕДМОВА

Діяльність більшовицьких репресивних органів досліджена ще недостатньо. Ця тема тривалий час була закритою, а архіви органів ЧК-ГПУ-НКВД не були доступними для науковців та публіцистів. Історія писалася або в білих, або в чорних кольорах — залежно від кон'юнктури і суб'єктивного сприйняття та часу висвітлення подій авторами. Картину змальовували здебільшого ті, хто, з одного боку, був “за” і хто, з іншого боку, був “проти”, хто за іронією долі опинився по різні боки громадянського протистояння, колючого дроту, “залізної завіси”, хто був штучно занесений до різних списків — “своїх” і “ворогів народу”.

Звільнення українського суспільства від комуністичного рабства дозволило шар за шаром зняти і розчистити ідеологічну іржу, поглянути на пожовклі архівні сторінки літопису життя і смерті мільйонів українців неупередженим оком фахівців.

Дві попередні книги Володимира Пристайка і Юрія Шаповала (“Справа “Спілки визволення України”: невідомі документи і факти”, “Михайло Грушевський і ГПУ-НКВД. Трагічне десятиліття: 1924 — 1934”) започаткували новий погляд на багато епізодів з історії та діяльності органів ЧК-ГПУ-НКВД в перші десятиліття існування радянської влади.

Нинішня книга є продовженням копіткої, напруженої праці згаданих авторів, а також Вадима Золотарьова, щодо осмислення ролі і місця ЧК-ГПУ-НКВД у системі більшовицького режиму. Це так само оцінка діяльності чекістських лідерів за умов радянського тоталітаризму. Новим словом у цій справі є розкриття імен чекістів, руками яких практично утверджувалася і здійснювалася “диктатура пролетаріату”.

Тривалий час, особливо в період “перебудови”, громадськість вимагала назвати ці імена. Проте оприлюднення списків почалося дещо пізніше. Причиною того, певно, стало свідоме небажання провокувати нову хвилю неприязні чи зведення рахунків з дітьми й онуками тих, хто зрештою сам став жертвою трагічного лихоліття. Адже правдою є і те, що значна кількість представників репресивного апарату згодом сама пішла “під ніж”, була поставлена до стінки або опинилися за ґратами. Чимало з них висловили

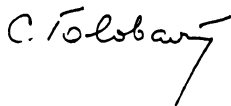
незгоду з методами “великого терору”, за що самі потрапили в категорію “ворогів народу”.

У цій книзі вперше наводяться біографічні відомості про декотрих з них. Нехай це буде пересторогою тим, хто справді хоче уникнути помилок. Демократичний вибір України має стати гарантом того, що беззаконня в нашій країні ніколи не повторяться. Хотілося б, щоб своєрідний синдром провини за своїх попередників відчули нинішні співробітники СБУ, щоб це наклало певний відбиток на їхнє світосприйняття, щоб надалі це не витало над ними постійною чорною тінню. Нова історія вільної і демократичної України має писатися на чистих, незаплямованих аркушах. Серйозне і всебічне осмислення трагічного минулого має стати запорукою впевненого руху вперед на засадах Правди і Справедливості.

Конституцією України, прийнятою 28 червня 1996 року, визначено, що “кожна людина має право на свободу та особисту недоторканість.

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановленому Законом”. Це та інші положення Основного Закону нашої країни покликані забезпечити формування дійсної демократії та правового суспільства, для практичного становлення яких вкрай необхідно знати уроки минулого.

Звісно, викладені у цій книзі факти і події можуть бути сприйняті неоднозначно, оскільки самі автори не роблять категоричних висновків, не розставляють остаточних акцентів. Більше того, вони не ставлять крапки. Ця тема — невичерпна. Вона вимагає подальшого — тривалого і глибокого — дослідження, осмислення, усвідомлення, розуміння, визнання і каяття.

Сергій ГОЛОВАТИЙ,
Міністр юстиції України

Київ, 3 лютого 1997 року

У листопаді 1918 р. лідер партії лівих соціалістів-революціонерів Марія Спиридонова, перебуваючи під більшовицьким арештом у Кремлі (за обвинуваченням в організації липневого лівоесерівського заклоту в Москві), написала відкритого листа до ЦК РКП(б). Засуджуючи терор, основним зняряддям якого були надзвичайні комісії (чрезвычайные комиссии — ЧК), вона, зокрема, зауважила: “...Як і у французькому терорі тяжким був лише початок, так і в Росії те, у що розгорнулася більшовицька “чрезвычайка”, перевищило всі наявні у нас побоювання... Листування в газетах ідеологів “чрезвычайек” засвідчує неймовірне розумове і моральне їхнє зубожіння; а пристрасність у захисті повної своєї самостійності здатна породити найцікавіші ускладнення для самої вашої комуністичної партії. Ви невдовзі опинитесь в руках вашої “чрезвычайки”, ви, мабуть, вже в її руках” (Открытое письмо Марии Спиридоновой Центральному Комитету партии большевиков // Родина. — 1990. — № 5. — С.50).

Наскільки серйозним було для партії більшовиків “ускладнення”, що на нього вказувала М.Спиридонова? Якою мірою сама ця партія опинилася в руках виплечаних нею ж органів ЧК-ГПУ-НКВД? За якими принципами діяли ці органи? Що визначалося їхньою ініціативою, а що ініціативою “керівної та спрямовуючої сили”, тобто партії? За якими реальними, а не романтичними, принципами працювали чекісти і як склалися кар’єри і долі тих, хто служив у ЧК-ГПУ-НКВД і про кого довгий час не можна було ані писати, ані навіть згадувати?

Як не дивно, дотепер, незважаючи на велику кількість публікацій про більшовицьку систему і, зокрема, про її репресивно-каральні структури, не завжди можна віднайти всебічно обґрунтовані відповіді на поставлені запитання. Після того, як поступово зійшла нанівець викривальна

“перебудовна” публікаторська хвиля кінця 80-х рр., її наслідки, на жаль, ще даються взнаки, бракує серйозних, насамперед науково-документальних, праць про механізм функціонування ЧК-ГПУ-НКВД, їхнє місце і роль в системі комуністичної державності. Хоча навряд чи варто довго пояснювати, якими необхідними є такого роду розвідки для об’єктивного, не засліпленого політичними пристрастями, симпатіями чи антипатіями, розуміння природи комуністичного режиму, його суті. І тут вкрай важливим є приклад України, якій ленінсько-сталінське керівництво завжди надавало виняткового значення, розглядало її як полігон для випробування багатьох політичних рішень, вважаючи, що утримання України у складі проголошеного в грудні 1922 р. Союзу РСР є ключовою умовою існування цього утворення з центром у Москві.

Зважаючи на все згадане вище, ми й вирішили підготувати це видання, робота над яким тривала кілька років і в основі якого опрацьовані нами унікальні документи і матеріали. Та перш ніж ознайомити з ними читачів — кілька попередніх зауважень.

6 лютого 1922 р. ВЦВК у Москві вирішив скасувати Всеросійську надзвичайну комісію (Всероссийская чрезвычайная комиссия — ВЧК) і створити при НКВД РРФСР Державне політичне управління (Государственное политическое управление — ГПУ). На ці зміни відреагували і в Харкові, тодішній столиці УСРР: постановою ВУЦВК від 22 березня 1922 р. скасовувалась Всеукраїнська надзвичайна комісія по боротьбі з контрреволюцією, спекуляцією та посадовими злочинами та її місцеві органи (російська аббревіатура — ВУЧК). При НКВД УСРР було організовано Державне політичне управління УСРР, місцевими органами якого були його губернські відділи, що створювались при губернських виконкомах і діяли на підставі особливого положення, затвердженого Президією ВУЦВК. Голова ГПУ УСРР (а ним став тоді колишній голова ВУЧК, відряджений в Україну ще 1919 р. московський чекіст В.Манцев, якого розстріляють 1938 р.) за погодженням з ГПУ РРФСР був повноважним представником останнього в Україні. Йому підпорядковувались особливі та транспортні відділи, що повинні були вести боротьбу із злочинами в армії і на транспорті в межах території УСРР, а також війська ГПУ в Україні.

Розпочата реформа мала на меті трансформувати органи безпеки з тимчасових та надзвичайних у такі, які б включались через Наркомат внутрішніх справ у загальну систему тодішньої комуністичної державності. Не випадково голова

ГПУ водночас став і наркомом внутрішніх справ. Діяльність ГПУ повинна була проходити під наглядом прокуратури, що створювалась.

15 листопада 1923 р. було створено Об'єднане державне політичне управління (Объединенное государственное политическое управление — ОГПУ) при РНК СРСР з метою об'єднання зусиль тодішніх республік в боротьбі з політичною і економічною контрреволюцією, шпигунством та бандитизмом. Головою ОГПУ став Ф.Дзержинський. В УСРР відповідно до московських реформ 13 серпня 1924 р. ВУЦВК та Раднарком УСРР затвердили положення про ГПУ УСРР. Було законодавчо закріплено, що ГПУ засновується при РНК УСРР, а його Голова (він же уповноважений ОГПУ СРСР) входить до складу уряду з правом вирішального голосу. ГПУ повинно було виконувати всі завдання ВУЦВК і РНК УСРР, а у своїй оперативній діяльності керуватися директивами та розпорядженнями ОГПУ СРСР. Нагляд за справами, що їх відкривало ГПУ УСРР, повинен був здійснювати Прокурор УСРР через спеціально призначеного з цією метою помічника в межах, обумовлених окремими законодавчими актами.

Головою ГПУ УСРР з серпня 1923 р. був В.Балицький, в листопаді того ж року він став членом колегії ОГПУ СРСР, а з березня 1924 р. очолив і НКВД УСРР. Саме пов'язані з його діяльністю факти і документи (в тому числі ті, що обходились в офіційних дослідженнях історії органів безпеки, як, наприклад, у книжці “Всеукраинская чрезвычайная комиссия, 1918 — 1922 гг.” (Харків, 1990), автори якої жодного разу не згадують імені Балицького, засвідчують, що ЧК-ГПУ завжди вели активну і цілеспрямовану боротьбу за розширення сфер свого впливу, за те, щоб довести необхідність і важливість свого існування.

Окремо слід підкреслити, що органи безпеки в Україні завжди діяли під жорстким контролем центру, що власне й робило їх слухняним знаряддям в руках московського керівництва. Нагадаємо, що в Україні ВУЧК було створено 3 грудня 1918 р. А вже 23 липня 1919 р. спеціальною постановою ВЧК її було скасовано. Це обумовлювалось низкою факторів, серед яких одним з основних було прагнення московського керівництва постійно і реально контролювати ситуацію в Україні, розставляти своїх людей на вирішальних ділянках. Ось якою була згадана постанова:

“1. ВУЧК розпускається.

2. Всі місцеві ЧК на Україні підпорядковуються й керуються інструкціями і вказівками ВЧК.

3. ВЧК делегує до Києва одного із своїх членів для інформації Раднаркому України і контролю за виконанням місцевими Надзвичайними комісіями розпоряджень ВЧК.

Курський, Красін, Дзержинський.” (ЦДАГОУ, ф.1, оп.20, спр.30, арк.106).

З того часу всі кадрові переміщення, всі принципові питання діяльності органів безпеки в Україні розв’язувались тільки за згодою або прямими директивами ленінсько-сталінського керівництва. Разом з тим надзвичайно показово, що досить рано і однозначно органи заявили, що не будуть дозволяти будь-кому здійснювати реальний контроль за своєю діяльністю. Наведемо у зв’язку з цим лише один приклад. Доволі багато у колишній офіційній історіографії ВЧК написано про те, як над нею здійснювала контроль РСІ. Проте реальна картина була дещо іншою. Саме це, зокрема, засвідчує наказ № 11 від 4 березня 1921 р. по ЦУПЧРЕЗКОМУ при РНК УСРР (створено 17 березня 1920 р.). В одному з його параграфів читаємо: “Вважаючи, що Чека є бойовим органом диктатури пролетаріату, особливо важливим в умовах загостреної громадянської війни, що громадянська війна потребує швидкої й нещадної розправи з ворогами Радянської влади, Робітничо-селянська інспекція у своєму нагляді над можливими злочинами окремих агентів Чека повинна особливо стерегтися того, щоб не зробитись опорою невдоволеного міщанства, яке готове буркотіти з приводу роботи ЧК...” (ЦДАГОУ, ф.1, оп.20, спр.640, арк.33 зв.).

Проте “буркотіти з приводу роботи ЧК” було з самого початку досить важко, не тільки тому, що ця установа вміла приховувати свої дії під покровом таємниці й державної необхідності, а й тому, що вона узгоджувала свою роботу з партійними органами, виступала зняряддям останніх у розв’язанні багатьох проблем, життєво важливих для становлення комуністичного режиму. Недаремно Ф.Дзержинський повторював: “ЧК повинна бути органом Центрального Комітету, інакше вона виродиться в охранку або орган контрреволюції”. (Цит. за: *Маймескулов Л.Н., Рогожин А.И., Сташис В.В.* Всеукраинская чрезвычайная комиссия, 1918 — 1922 гг. — 2-е изд., перераб. и доп.— Харьков, 1990. — С.94.) У лютому 1919 р. ЦК РКП(б) відзначав, що “ЧК створені, існують і працюють лише як прямі органи партії (виділення наше. — *Авт.*), за її директивами і під її контролем” (Там само. — С.95). Таким чином, від початку поставлені партією у виняткове становище, органи ЧК-ГПУ ніби отримали “індульгенцію” за свої наявні та евентуальні “гріхи”. Ми розшукали надзвичайно багато документів, що підтверджують та яскраво ілюструють багатоаспектність та

обопільну користь партійно-чекістського “тандему”. Ці стосунки, зокрема, характеризує, на свій кшталт, унікальна записка В.Манцева до С.Косіора, який очолював ЦК КП(б)У, від 28 квітня 1920 р., написана на бланку Начальника надзвичайних комісій України (Харків, Мироносицький пров., 8):

“Т[ов.] Косіор. Борис Сокольник — анархіст, працював з комуністами в підпіллі на Україні. Потім звихнувся і був заарештований нами за екси. Мною звільнений через його відмову від попередньої діяльності. Малий хороший. Переніс тиф. Йому треба було б допомогти. Можливо й грошима (за роботу в підпіллі) і тим, що влаштувати. А то становище у нього пікове. *В.Манцев*” (ЦДАГОУ, ф.1, оп.20, спр.166, арк.53).

Характерна й примітка на цьому документі, зроблена чиеюсь рукою: “Видав 7000 крб.” (Там само).

29 травня 1920 р. ЦК КП(б)У розповсюдив звернення “Всім губкомітетам і політвідділам армії і флоту”, в якому підкреслювалось, що після поразки у збройній боротьбі “контрреволюціонери перенесли свою боротьбу з Радянською владою в іншу площину, вони намагаються проникнути у всі апарати військового, господарського і адміністративного управління, щоб, сидячи там, гальмувати й руйнувати всі зусилля Робітничо-селянського уряду налагодити громадсько-економічне життя республіки” (Там само, арк.75).

Далі у зверненні зазначалось, що оскільки “боротьба з цією формою контрреволюції особливо тяжка”, то ЦК КП(б)У “по-перше, зобов’язує всіх комісарів і комуністів, які працюють в армії, бути постійними інформаторами особвідділів. По-друге, пропонує всім політвідділам армії і фронту, а також Політуправлінню Республіки і крупним партійним організаціям для роботи особвідділу відрядити найбільш відповідальних, випробуваних і старих партійних працівників” (Там само).

Відзначені риси діяльності ЧК-ГПУ, насамперед тісний альянс з партійними органами і навіть готовність підмінити їх у певних ситуаціях, ореол секретності, створення іміджу органу, що працює винятково у державних інтересах, на решті реальна можливість використовувати важелі насильства (яке завжди можна було виправдати все тими ж самими “державними інтересами”) підштовхували чекістів до того, щоб відігравати дедалі більшу, помітнішу і впливовішу роль у суспільно-політичному житті, дедалі вагоміше впливати на процес прийняття важливих рішень керівними партійними органами. В Україні ці процеси були пов’язані насамперед з діяльністю Балицького, нарис про якого читачі

знайдуть у книжці. Саме з його ім'ям пов'язане і постійне формування негативного ставлення до всього українського як до “буржуазно-націоналістичного”.

Документи і факти також дозволяють стверджувати, що з самого початку ключову роль в процесі формування думки партійно-політичного керівництва про тенденції і стан громадського життя відіграло Секретно-оперативне управління, яке було створено наказом № 20/114 по ВУЧК від 6 травня 1921 р. До цього управління (його очолив тоді Ю.Євдокимов, нарис про нього читачі також знайдуть у книзі) входили політичний відділ, особливий відділ, відділ по боротьбі з бандитизмом, оперативний відділ (допоміжний) і канцелярія (ЦДАГОУ, ф.1, оп.20, спр.640, арк.35 зв). На перший з цих відділів було покладено роботу по “політичних партіях і політичних угрупованнях контрреволюційного характеру” (Там само).

У Центральному державному архіві громадських об'єднань України (колишній Партійний архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України) збереглося багато оперативно-інформаційних зведень, що надсилалися до ЦК КП(б)У. В 1919 — 1921 рр. вони присвячені переважно питанням боротьби з явищем, що іменувалося бандитизмом. До речі, дослідникам варто було б уважніше придивитися до того, що саме і за якими критеріями вважалося в той час бандитизмом. Як правило, ці документи мали назву “Оперативно-інформаційне зведення №___ про рух бандитизму на Україні” на певний період часу. Ці зведення в основному мали оперативний характер і не претендували на політичні узагальнення, не містили певних рекомендацій, а розділи “Висновки” мали конкретне значення, як, наприклад, у зведенні від 13 вересня 1921 р.: “Заслугове на увагу поява нез'ясованої банди у Слов'янському районі і операції банди Погорілого у Бахмутському. Відзначається наліт на радгосп загonom Заболотного. Загальний стан округи без суттєвих змін” (ЦДАГОУ, ф.1, оп.20, спр.642, арк.234 зв.).

Разом з тим в документах того періоду знаходимо і рекомендації ширшого змісту, до яких прислуховувались партійні керівники. Наприклад, 20 лютого 1921 р. співробітник особливого відділу ЦУПЧРЕЗКОМУ А.Формайстер надіслав Ф.Дзержинському, В.Манцеву, Ю.Євдокимову доповідь про свою роботу з групою чекістів по перевірці політсекції Олександрівського району (губернії). В цьому документі, зокрема, читаємо: “Бандитизм на Україні, а головним чином в Олександрівській губернії і прилеглих до неї окраїнах має масовий, майже повстанський характер. Тут рубати з плеча не можна. З одного боку, як я сказав раніше, необхідно застосувати тонку чекістську роботу, щоб

викачати зброю, вирвати і знищити в корні бандитські граї, що оперують, з іншого боку, необхідно задуматися над тим, у який спосіб знищити ґрунт і умови, що породжують цей масовий бандитизм. Тут потрібна кардинальна зміна тактики і засобів всіх радянських органів” (Там само, арк.359 зв.)

Цікаву характеристику автор доповіді дає взаємостосункам між губкомом, губревкомом і губчека: “Між губкомом і ревкомом, з одного боку, та іншими установами, з іншого, постійно відбувається тертя, яке кінець кінцем переходить на ґрунт особистих рахунків. Губком і ревком весь час дивляться на губчека як на пасинка, як на установу, що приносить лише шкоду і лише заважає їх роботі... Своїми стосунками до губчека та недоречним втручанням тільки гальмують й без того малу роботу ЧК...

Про решту установ можу сказати, що у всіх процвітає найповніший саботаж та обивательське ставлення до справи” (Там само, арк.359 зв.).

Великий інтерес становлять бюлетені політичного відділу ВУЧК, в яких дано звіт про політичні настрої у зв’язку з тою або іншою подією у громадському житті. Нам вдалося проаналізувати чимало цих бюлетенів, зокрема присвячених звітно-виборчій кампанії в Харкові у зв’язку з виборами до Харківської міської ради в жовтні 1921 р. Як правило, у додатках до цих бюлетенів можна знайти документи, що засвідчують наявність альтернативних більшовикам-комуністам політичних партій і течій. Так, наприклад, під час виборів, що проводились у Харківських вагонних майстернях і Головному депо 28 жовтня 1921 р., були висунуті кандидатури від оголошеної пізніше “націоналістичною” і розгромленої (за тодішньою термінологією такою, що “саморозпустилася”) Української комуністичної партії (УКП). Серед тих, чиї імена перераховані, знаходимо і тих діячів, які досить скоро стануть об’єктами уваги чекістів, зокрема А.Річицького, Ю.Мазуренка та ін. (Там само, спр.641, арк.25).

Надзвичайно цікаво співставити цей документ із розшуканою нами датованою вереснем 1923 р. спеціальною доповіддю ГПУ про стан УКП. Її тональність категорична, створюється враження, що її автори точно знали: до їхньої думки прислухаються. В цьому документі, зокрема, відзначалась наявність “ліквідаторів” — угруповання, що діяло в Києві і критикувало керівництво УКП. Називались шість осіб, а серед них і якась Савченко, “старий член партії, яка працює поки що дуже обережно у контакті з місцевим губвідділом ГПУ та губкомом...” (Там само, спр.1757, арк.188 зв.). Далі йшлося про поглиблення “ліквідатор-

ської” течії у Києві та про перекидання її на Катерино-славщину й інші місця: “Рух ліквідаторів у Києві необхідно всіма засобами підтримувати й поглиблювати, використовуючи цю течію у всеукраїнському масштабі. Підпільну роботу групи “ліквідаторів” продовжувати до тих пір, поки на їхньому боці не опиниться абсолютна більшість, після чого можливим буде винести цю роботу відкрито, така робота приведе до остаточної ліквідації УКП. Що стосується злиття з КП(б)У..., то це питання необхідно обійти, оскільки в лавах УКП є велика кількість петлюрівського елемента” (Там само).

Документи аналогічного характеру читачі знайдуть у другому розділі нашої книги і зможуть самі переконатися, наскільки відчутним було прагнення чекістів формувати певну думку про політичних противників більшовизму, а також вбачати потенційних ворогів навіть у тих силах, які в принципі не відмовлялись від співпраці з більшовиками. Це прагнення збіглося з ще однією могутньою і, як з’ясувалося пізніше, непоборною тенденцією до фабрикації різного роду “справ”, формування “контрреволюційних” організацій, до беззаконь за умов, коли у чекістів опинялося в руках дедалі більше влади.

Характерно, що на прагнення працівників ЧК перебирати на себе функції, далекі від тих, які на них покладалися, досить рано вказали самі більшовицькі керівники. Особливо чітко це відбив наказ №2 по ЦУПЧРЕЗКОМУ від 15 січня 1921 р., підписаний В.Манцевим. Тут, зокрема, зазначалося: “За останній час спостерігається, що деякими надзвичайними комісіями і особливими відділами у боротьбі з контрреволюційними та іншими організаціями застосовується т[ак] зв[аний] метод входження чи введення в актив організації своїх агентів з метою висвітлення й встановлення дій як окремих осіб, так і всієї організації. І здавалося б, що при застосуванні цього методу роль агента повинна була б обмежуватись розвідувальною роботою, але часто агенти з ролі пасивної, спостерігальної, що кладе край злочинам, переходять до активних дій, займаючись створенням організації (виділено нами. — *Авт.*), згуртуванням окремих осіб організації і часом підштовхуючи пасивний антирадянський елемент і обивателя до активної роботи.

А старші товариші, відповідальні керівники, дивляться на такого роду роботу крізь пальці і заохочують, вводячи цю тактику у принцип (виділено нами. — *Авт.*)” (Там само, спр.640, арк.21).

Зрозуміло, в наказі засуджувалася такого роду практика і підкреслювалося, що намагання викривати організацію, “роздмухування справ або створення організації хоча з ме-

тою відкриття підозрюваного заклоту — злочинні, бо такого роду діяльність веде до певного виродження наших революційних органів надзвичайної боротьби у старі, жан-дармські, сискні відділення” (Там само).

Та, як засвідчують історичні факти і документи, політична реальність виявилась сильнішою за будь-які накази: “справи” та “контрреволюційні” організації росли як гриби, фабрикувались з величезним розмахом, особливо коли з огляду на певну політичну кон’юнктуру потрібно було “затаврувати” представників тієї або іншої політичної категорії, “націоналістичної контрреволюції”, “шкідників” і навіть представників певної національності. В цьому читачі зможуть переконатися, читаючи другий розділ книги, де зібрані унікальні документи, що розкривають механіку роботи органів ЧК-ГПУ-НКВД, які поступово перероджувались у більшовицьку політичну поліцію, що зрештою була використана проти багатьох її фундаторів.

Варто окреслити і ще одне цікаве питання, яке, поза сумнівом, потребує окремого дослідження. Йдеться не про вигадані чекістами організації, а про реальні, такі, які насправді існували. Нам довелося опрацювати чимало матеріалів, що підтверджують: опір більшовицькій владі, зокрема в Україні, мав зовсім не міфічний характер, а тому використання ЧК-ГПУ-НКВД комуністичною владою у своїх політичних розрахунках ніби легімітизувалось розкриттям і знищенням тих сил, які насправді боролися з режимом. Та це — тема окремої серйозної розмови і дослідження, яке, гадаємо, нам вдасться найближчим часом здійснити. Такої ж серйозної і спеціальної розмови потребують питання моральних критеріїв, за якими діяли чекістські органи. Тут можна вказати на одну характерну рису: з року в рік інструкції по добору кадрів дедалі рідше нагадували про відданість справі пролетаріату. Керівників ЧК, а згодом ГПУ-НКВД хвилювало насамперед інше — вміння працівників бути дисциплінованими, виконувати всі доручення, зберігати секретність у будь-якій справі. Одна з інструкцій початку 20-х рр. вимагає: “Бути акуратним, чистоплотним, щоб ваша зовнішність приваблювала до вас клієнтів і надавала можливість “вынудить” (так в російському оригіналі. — *Авт.*) з них все необхідне...

Слід завжди пам’ятати прийоми єзуїтів, які не галасували на всю площу і не виставляли напоказ свою роботу, а були скритними людьми, які про все знали і вміли лише діяти” (ВЧК-ГПУ. Сост. Ю.Фельштинский. — Бенсон, Вермонт, 1989. — С.132).

Разом з тим чекістські документи, зокрема накази, залишили дуже багато свідoctв про те, що свавілля, казнокрад-

ство, прояви аморалізму були постійними супутниками всієї історії існування органів ЧК-ГПУ-НКВД. Про це не згадувала колишня офіційна історіографія в СРСР, яка була зацікавлена в романтизації органів безпеки. Однак про це також слід говорити, якщо ми хочемо мати справу з їх неадаптованою, правдивою історією.

Нарешті варто визначити ще одну надзвичайно цікаву тему, що замовчувалась у минулі роки. Як засвідчують документи, за умов більшовицької нової економічної політики чекістські органи, виховані за умов громадянської війни, відчули не просто дискомфорт, а серйозну небезпеку для власного існування. В першу чергу, НЕП змінив фінансово-економічне становище “караючого меча революції”. Це, зокрема, зафіксувала довідка “До питання про становище органів ГПУ УСРР”, підготовлена у січні 1923 р. і підписана В.Балицьким. Ймовірно, цей документ був складений для Москви, але копію надіслали, як годиться, до ЦК КП(б)У. “Нова економічна політика, — зазначалося в документі, — що погіршила стан значної частини органів, які перебували на держпостачанні, відбилася надзвичайно негативно і на становищі органів Держполітуправління. Позбавившись реальної підтримки інших державних організацій, що постачали нас предметами першої необхідності для секретної роботи до “непу” і цілком відмовившись нам в цій допомозі після переходу на самоокупаємість; введені у твердий бюджет, що цілком не відповідає реальній потребі, органи ГПУ змушені скоротити темп і характер роботи в тих областях, де це є, з точки зору захисту Республіки, прямо злочинно” (ЦДАГОУ, ф.1, оп.20, спр.1757, арк.1).

Вказуючи на проблеми ГПУ, В.Балицький торкнувся скорочення “чисельності центрального органу і підвідомчої йому периферії”, відзначивши, що на 1 січня 1922 р. було 21 970 чоловік гласних співробітників, на 1 липня 1923 р. — 9737 чоловік (Там само, арк.2). В цьому ж документі він називав чисельність гласних і таємних співробітників ГПУ — 16 000 чоловік (Там само). Цікаво й те, що спостерігалася “масова втеча” (Там само, арк.3) співробітників з ГПУ, а серед них членів партії: на 1 січня 1922 р. комуністів в органах було 7812 чоловік, а на 1 липня того самого року 3427 чоловік. “Таким чином, — писав В.Балицький, — за першу половину 1922 р. з органів ГПУ пішли понад чотири тисячі членів партії... Оскільки ця тенденція, що викликана, головним чином, поганим матеріальним становищем, не локалізована, а у наступних місяцях збільшилась, перед органами ГПУ стоїть як чергове й першорядне завдання припинити зменшення загальної кількості членів партії, тобто вжити всіх заходів до поліпшення побуту

й матеріального становища співробітників ГПУ” (Там само).

І таких заходів, зрозуміло, було вжито, оскільки партія розглядала органи як основу своєї влади. В свою чергу, чекісти охоче відпрацьовували приділену їм увагу і одержані завдяки партії привілеї, постійно розширюючи сферу свого впливу. Апогеєм цей процес досяг у середині 20-х рр. і був пов’язаний в УСРР з енергійною діяльністю В.Балицького. Характеризуючи стан органів держбезпеки за умов нової економічної політики, автор відомої книжки “Червона інквізиція. Історія радянських секретних спецслужб” Б.Левицький, зауважував: “Позаду був “романтичний терор”, розпочинався етап бюрократичного скерування терористичних заходів” (Lewytzkyj B. Die rote Inquisition. Die Geschichte der sowjetischen Sicherheitsdienste. — Frankfurt-am-Main, 1967. — S.58).

Характерно, що 1926 р. у політичному звіті IX з’їзду КП(б)У Л.Каганович, який з 1925 р. очолював ЦК КП(б)У, вирішив відповісти на обвинувачення К.Каутського в тому, що більшовики засвоїли мистецтво політичної поліції краще, ніж суть вчення К.Маркса. “Ми, — підкреслював Л.Каганович, — не сперечаємось, що дійсно навчилися мистецтву політичної, як він висловився, поліції, що ГПУ у нас працює вельми непогано, і якби Каутський потрапив до нас, то ми надали б йому повну можливість в цьому переконатись особисто. З цього приводу ми не сперечаємось, оскільки Каутський не знає, що організація ГПУ не лише не протиставляється, а й цілком впливає з вчення Маркса, бо ніхто інший як Маркс першим висунув ідею диктатури пролетаріату як ідею жорсткої диктатури, що придушує всякий спротив експлуаторських класів та їхніх лакеїв” (Каганович Л.М. На путях строительства социализма. — Харьков, 1926. — С.12).

І справді, ЧК-ГПУ-НКВД чудово вписувались у ленінсько-сталінське розуміння марксизму. А тому, що саме з цього впливало, і присвячена ця науково-документальна книга. Зрозуміло, автори не претендували на те, щоб висвітлити всі проблеми, відповісти на всі запитання. Скоріше, ми прагнули того, щоб їх поставити, підкреслити нагальність і необхідність написання правдивої історії органів більшовицької державної безпеки. Сподіваємось, що колективними зусиллями дослідників це завдання буде успішно розв’язане найближчим часом, а наша праця сприятиме створенню необхідної концептуальної, фактографічної та джерельно-інформативної бази для наступних досліджень.

Видання охоплює період переважно першого двадцятиріччя існування більшовицьких органів безпеки і скла-

дається з трьох частин. *Перша* містить нариси про долі деяких впливових чекістів, *друга* — документи і матеріали, *третья* — короткі біографічні відомості про чекістів. У книзі читач знайде також іменний покажчик і список скорочень, що допоможуть користуватися текстом.

Надруковані документи і матеріали переважно віднайдено авторами у Державному архіві Служби безпеки України (ДА СБУ), у Центральному державному архіві громадських об'єднань України (ЦДАГОУ — колишній Партийний архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України) та в інших архівосховищах. Ми вважали за необхідне включити до книжки також матеріали, що дають уявлення про механізм та внутрішні закономірності діяльності ЧК-ГПУ-НКВД.

Документи і матеріали подаються мовою оригіналу, за сучасним правописом, в хронологічній послідовності. Кожен з них має порядковий номер, заголовок, пошукові дані, в яких зазначено місце зберігання або джерело. Переважна більшість усталених десятиліттями аббревіатур (ЧК, ГПУ, НКВД та ін.) збережена в російськомовному варіанті.

Наша особлива вдячність письменникові *Іванові Ільєнку (1943 — 1996)*, який, на жаль, рано пішов з життя. Він був редактором попередніх книжок двох з авторів цього видання (*Пристайко В., Шаповал Ю.* *Справа “Спілки визволення України”*: невідомі документи і факти. — К., 1995; Михайло Грушевський і ГПУ-НКВД: трагічне десятиліття. — К., 1996), почав редагувати нариси з цієї книжки. Та не встиг... І редакторською роботою, і всією своєю творчістю він сприяв відродженню правди про трагічні і складні сторінки нашої історії. Віримо, що це ще буде належним чином враховано і оцінено.

Висловлюємо також подяку всім, хто тою або іншою мірою допоміг нам в роботі над підготовкою цього видання, зокрема *Л. Симоновській* та *О. Пшеннікову*.

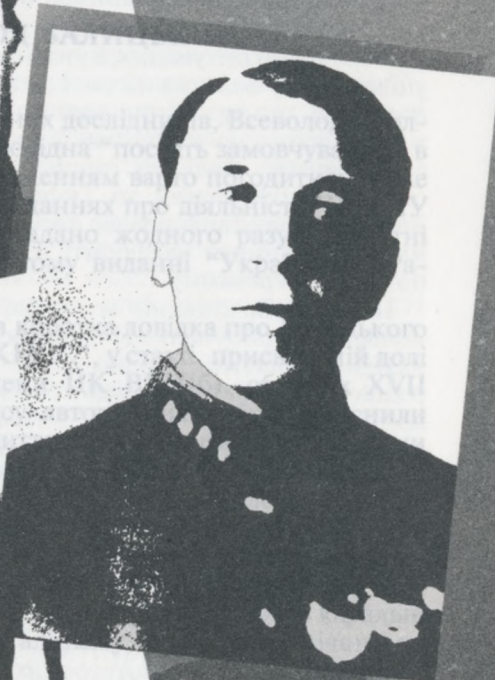
Сподіваємося, що наша праця викличе інтерес не лише фахівців, а й всіх, кому не байдужа доля України, для кого правда про минуле — не абстракція і не засіб для політичних маніпуляцій, а джерело для серйозних роздумів, аналізу досвіду, який необхідний для створення повноцінної демократичної держави, правового суспільства.

Київ, 26 грудня 1996 року

*Юрій Шаповал,
Володимир Пристайко,
Вадим Золотарьов*

Розділ 1

ПОРТРЕТИ

ВСЕВОЛОД БАЛИЦЬКИЙ

На думку декого з сучасних дослідників, Всеволод Аполлонович Балицький — своєрідна “постать замовчування” в нашій історії¹. З цим твердженням варто погодитись, адже навіть у “перебудовних” виданнях про діяльність ЧК-ГПУ в Україні, ім’я його не згадано жодного разу². Відсутні відомості про нього в другому виданні “Української Радянської Енциклопедії”.

1989 р. з’явилася перша коротка довідка про Балицького в журналі “Известия ЦК КПСС”, у статті, присвяченій долі членів і кандидатів у члени ЦК ВКП(б), обраних XVII з’їздом партії³. Свого часу автори цих рядків здійснили перші спроби створити життєопис В.Балицького⁴. Відгуки на ці публікації, робота в архівах стимулювала подальший науковий пошук, дали змогу уточнити чимало попередніх фактів і міркувань. І це закономірно, адже якщо про “залізних сталінських наркомів” колишнього союзного масштабу (Г.Ягоду, М.Єжова, Л.Берію, В.Абакумова та ін.)⁵ написано і сказано чимало, то про тих, хто очолював каральні органи в Україні доби сталінізму, практично нічого не відомо.

Автор однієї з публікацій, в якій згадується ім’я Балицького, зауважує, що “дати однозначну оцінку його політичній діяльності вкрай важко”⁶. Були спроби представити його діячем, який “чинив опір вказівникам Єжова по викриттю “ворогів народу”⁷.

Сподіваємося, що матеріали, які нам вдалося знайти й використати при підготовці цього дослідження, сприятимуть виробленню об’єктивної оцінки, відродженню історичної правди про В.Балицького.

На початку звернімося до автобіографії, яку нам поталанило віднайти і яка була власноруч написана Балицьким у середині 30-х рр.:

“Народився в м.Верхньодніпровську (колишньої Катеринославської губернії) 1892 р. Дитинство й юність провів в м.Луганську, де мій батько працював службовцем на Луганському заводі. Там же закінчив середню школу і познайомився вперше з революційним рухом.

Будучи студентом Московського університету, працював у студентських революційних гуртках.

Член ВКП(б) з 1915 року”.

Перервемо цитування й уточнимо: юридичний факультет університету Балицький так і не закінчив. Він також “забув” написати, що, прилучившись до революційного руху, належав спочатку до меншовиків, а вже потім віддав симпатії більшовизму. Далі він пише, що був мобілізований і як студент направлений до Тифліської школи прапорщиків. Згодом, коли виявилася його “політична неблагонадійність”, опинився на фронті. Спочатку на Кавказькому, а потім на Перському.

Пізніше Балицький згадував, як служив у військово-польовому трибуналі в Персії і рятував від смертних вироків рядових солдатів, а якщо це не вдавалося, то в нього від розпачу серце обливалося кров'ю⁸. Подальші етапи свого життя він описував так: “З початку Лютневої революції керував революційним рухом серед солдатів старої царської армії. Був обраний головою полкового комітету 114-го піхотного запасного полку і головою гарнізонної ради солдатських депутатів м.Тавриза (Персія). Одночасно вів партійну роботу серед російської колонії та перської бідноти м.Тавриза.

1918 р. при відступі російської армії з Персії працював у Закавказзі на партійній роботі, потім був відряджений Кавказьким крайовим комітетом до Москви. По дорозі заарештовувався німцями та Центральною радою, але втік з-під арешту.

У Харкові ЦК КП(б)У залишений для роботи на Україні. Починаючи з 1919 р., працюю увесь час на Україні, за винятком кількох місяців роботи в Москві”.

В Україну він прибув у розпал військових дій і соціальної конфронтації. Основна увага в діяльності ЧК зверталася на створення надійного тилу Червоної Армії. На це працювали, зокрема, так звані особливі відділи, власне, органи ЧК в армійських частинах. Наділені особливими повноважен-

нями, вони виконували найвідповідальнішу роботу в Червоній Армії, яку “очищали” від “контрреволюційних і паразитичних елементів”, що “примазалися” до неї. В тилу викривали “зрадництво, шпигунство і контрреволюційні змови”, вели боротьбу з бандитизмом, спекуляцією, саботажем т. ін. Загальне керівництво всіма особливими відділами було покладено на ОВ при ВУЧК, який створював мережу місцевих особливих відділів. На фронті та в прифронтових районах особливі відділи створювалися при арміях з підпорядкованими цим відділам військово-контрольними пунктами. В тилу організовувалися губернські особливі відділи, що мали право проводити слідство, здійснювати обшуки, арешти, конфіскації за ордерами⁹.

Саме під час проведення цих операцій помітну активність виявляв молодий керівник особливих органів В.Балицький, який з 1919 р. очолював Волинську та Київську губернські ЧК, повноважне представництво ВЧК на Правобережній Україні, а з 1920 р. працював заступником голови ЦУП РЕЗКОМУ.

І тут у його діяльності можна відшукати чимало цікавих моментів. Наприклад, навесні 1920 р., коли польські війська загрожували Києву, особливий відділ Південно-Західного фронту зважив заходів до того, щоб забезпечити в місті “належний революційний порядок”. 1 травня Балицький, який був тоді головою Київської губчека, спільно з головою губревкому А.Івановим, організував у Лук'янівській в'язниці мітинг, участь в якому взяли близько 3000 арештантів. Вони з захватом вітали пропозицію Балицького та Іванова: у цей знаменний “день свята праці” їх можуть звільнити під чесне слово з умовою не порушувати громадського порядку. І справді, в наступні дні і тоді, коли поляки вступили до Києва, порядок у місті таки не порушувався¹⁰.

Наприкінці травня 1920 р., у зв'язку з приїздом в Україну наркома внутрішніх справ РСФРР Ф.Дзержинського, який очолив боротьбу з бандитизмом (його згодом змінив В.Манцев — тодішній начальник ЦУПЧРЕЗКОМУ і начальник особливого відділу Південно-Західного фронту), було створено кадрові війська ВЧК, спеціально пристосовані для операцій на внутрішньому фронті. Активну участь у формуванні спецвійськ брав і Балицький.

Улітку того ж року він як заступник начальника ЦУПЧРЕЗКОМУ виїздить у райони Одеси, Миколаєва та Харкова для керівництва роботою з відновлення “революційного порядку” і зміцнення місцевих апаратів ЧК¹¹.

Для організації відсічі “бандам” Нестора Махна в серпні 1920 р. до Полтави виїхав польовий штаб на чолі з за-

ступником начальника особливого відділу і заступником начальника тилу Південно-Західного фронту Ю.Євдокимовим і начальником військ ВОХР Харківського сектора Мармузовим. У цей же час контрольний об'їзд районів, охоплених повстанським рухом, здійснили начальник ЦУПЧРЕЗКОМУ В.Манцев та його заступник В.Балицький¹².

Сталося так, що Балицький потрапив у полон до махновців. Його вже вели на страту за село, коли цю процесію стрів начальник штабу махновців В.Білаш. Увагу останнього відразу привернув блондин у френчі з добротного сукна з незалежним зовнішнім виглядом. Начштабу зупинив коня і, пригостивши чекіста цигаркою, розпочав з ним розмову, після якої наказав відпустити смертника. Балицький не забув цієї послуги і, в свою чергу, врятував життя Білашу¹³, коли той, будучи тяжкопораненим, 23 вересня 1921 р. потрапив до червоних. Майже два роки провів В.Білаш у камері смертників Харківської в'язниці. І весь час Балицький не відправляв його, попри всі вимоги, до Москви на неминучу загибель. За час ув'язнення В.Білаш написав під чекістською редакцією спогади про махновщину і був звільнений за амністією¹⁴.

Однак далеко не завжди Балицький діяв саме так: є чимало документів про смертні вироки, винесені в 1919 — 1920 рр., під якими стоїть серед інших і його підпис¹⁵.

Слід сказати і про його причетність ще до однієї до сьогодні малодослідженої ділянки роботи. Йдеться про його активну участь в удосконаленні і зміцненні органів ЧК-ГПУ.

Зокрема, у квітні 1929 р. політбюро ЦК КП(б)У розглянуло питання “Про секретний фонд для потреб ГПУ” й ухвалило: “Доручити Фрунзе створити під своїм головуванням комісію з представників Наркоматів і в 3-денний строк вирішити питання”¹⁶. Через кілька днів В.Балицький уже доповідав на засіданні цієї комісії (були присутні Фрунзе, Брон, Лобачов, Євдокимов, Ксандров, Владимиров, Духовний). Після короткого обговорення ухвалили: “Визнати за необхідне добиватися відрахувань певної частини секретного загальнофедеративного фонду для задоволення потреб України, виходячи з тих міркувань, що особливість обстановки на Україні викликає невідкладну необхідність функціонування досить сильного апарату секретних інформаторів. Запропонувати т.Владимирову провести цю постанову в Москві через відповідні інстанції, зобов'язавши тов.Балицького забезпечити його всіма необхідними для цього матеріалами; доручити т.Фрунзе і Манцеву особисто

підтримувати це клопотання під час їхньої поїздки до Москви”¹⁷. Вирішено було також відрахувати на користь ГПУ певний відсоток з конфіскованих валюти і цінностей¹⁸.

Старанність і твердість В.Балицького були помічені. Коли в жовтні 1921 р. постало питання про відкликання В.Манцева з України у зв’язку з призначенням його повноважним представником ВЧК Петербурзького військового округу (“враховуючи першорядне значення Петербурга і серйозність чекістської роботи”), і Уншліхт телеграфом повідомив, що замість Манцева головою ВУЧК призначено члена президії ВЧК і голову МЧК, члена партії з 1908 р. С.Мессінга, ЦК КП(б)У висловив зустрічну пропозицію. В телеграмі від 1 листопада 1921 р. на ім’я В.Молотова зазначалося: “Політбюро ЦК, беручи до уваги відкликання Манцева, категорично наполягає на кандидатурі Балицького, т.в.о. голови ВУЧК”. 8 листопада з Москви надійшла повторна депеша з продубльованим змістом. І все-таки С.Мессінг залишився у столиці. Випадок у принципі унікальний для тодішньої практики відносин з центром.

Можна допустити, що в розв’язанні цього питання певну роль могли відіграти і приятельські взаємини Балицького з Манцевим. З різних причин, однак, сталося так, що В.Манцев залишився на старій посаді аж до серпня 1923 р., коли його було переведено до Москви (призначено заступником голови ВРНГ Ф.Дзержинського і начальником Планово-економічного управління цієї установи). Цього разу Москва своїх кандидатур уже не пропонувала, і Балицького затвердили головою ГПУ України.

У листопаді 1923 р. при Раднаркомі СРСР створюється Об’єднане державне політичне управління (ОДПУ), і тоді ж Балицький став членом колегії ОДПУ. При ній невдовзі почала діяти так звана Особлива нарада — орган, який розглядав справи осіб, обвинувачених у контрреволюційній діяльності, шпигунстві, контрабанді, спекуляції валютою та золотом. Згодом почали дедалі активніше функціонувати позасудові органи й так звані “трійки” та “двійки”, до яких входили керівники партійних, радянських органів і ГПУ. Як і Особлива нарада, вони приймали рішення, що, по суті, підміняли судові вироки. На їхній підставі відбувався неправедний “суд”, людей карали без юридичної аргументації обвинувачення, без наведення будь-яких обґрунтованих мотивів і доказів.

Для Балицького, судячи з тих документів, з якими нам вдалося ознайомитися, не було сумніву в доцільності й правильності цієї репресивної лінії, що набувала дедалі більшої сили. У зв’язку з цим доречно згадати такий епізод.

На початку 1924 р. тодішній нарком юстиції і прокурор УСРР М.Скрипник звернувся до ЦК КП(б)У з пропозицією про обов'язкове порушення в судовому порядку справ тих осіб, які належали за тодішньою термінологією до “антирадянських партій”.

В.Балицький виступив проти цієї пропозиції і в листі до першого секретаря ЦК КП(б)У Е.Квірінга та до заступника голови ОГПУ СРСР В.Менжинського наполегливо обстоював правомірність прямого адміністративного заслання без судового розгляду. Беручи за приклад меншовиків, він писав: “Дуже рідко в останніх при обшуку вдається виявити компр. матеріал (література, прокламації тощо), який міг би слугувати для відкритого суду речовим доказом вини підслідчих”. Політбюро ЦК КП(б)У підтримало позицію В.Балицького.

13 серпня 1924 р. ВУЦВК і РНК УСРР затвердили положення про ГПУ. Управління вийшло з формального підпорядкування НКВД України. Було законодавчо закріплено, що ГПУ засновується при Раднаркомі УСРР, а його голова (він же — уповноважений ОГПУ СРСР) входить до складу уряду з дорадчим голосом. ГПУ мало виконувати всі завдання ВУЦВК і РНК УСРР, а в своїй оперативній діяльності керуватися директивами й розпорядженнями ОГПУ СРСР. Нагляд за справами, які порушувалися ГПУ УСРР, мав здійснювати прокурор через призначеного для цього помічника в межах, визначених окремими законодавчими актами.

29 січня Ф.Дзержинський подав до політбюро ЦК РКП(б) пропозицію, щоб ОГПУ очолило боротьбу як з політичним, так і з кримінальним бандитизмом. Під цим приводом ОГПУ стало по всій країні вести лінію на ліквідацію республіканських НКВД і підпорядкування міліції й карного розшуку. Спроби ці зустріли цілком виправданий опір багатьох тодішніх партійних і державних керівників і після тривалої боротьби завершилися невдачею. Як компроміс в Україні було відновлено персональне поєднання посад голови ГПУ і наркома внутрішніх справ. 3 березня 1924 р. Балицький очолив і НКВД України¹⁹.

При цьому він наполегливо займався вдосконаленням і розширенням апарату свого відомства. Зокрема, 26 червня 1925 р. на закритому засіданні політбюро ЦК КП(б)У зробив доповідь про роботу ГПУ, після чого було прийнято розширену постанову. В ній, зокрема, обстоювалася потреба збільшити кошти на “інформативну та контрдиверсійну роботу ГПУ УСРР”, наголошувалося, що ні в якому разі не можна допускати зменшення кількості “гласних праців-

ників ГПУ”, навпаки, слід підвищити їм зарплату, поліпшити матеріально-побутове обслуговування, прирівняти їхню службу до військової за всіма ознаками²⁰.

Пильно стежив Балицький і за ідейною “чистотою” своїх працівників. Наведемо хоча б такий приклад. Восени 1923 р. тривала партійна дискусія. Прихильники Л.Троцького знайшлися і в лавах чекістів України. Опозиціонерів очолив начальник СОЧ ГПУ УСРР Я.Ліфшиць. Пізніше Балицький так розповість про ситуацію, що склалася в ті часи: “Особисто довелось в Харкові зустрітися з Ліфшицем як з опозиціонером. У нього були досить міцні зв’язки, і з часом становище було таке, що осередки деінде трішали, незважаючи на те, що я очолював тоді ГПУ. Довелось навіть деякий час бути в меншості. Тільки згодом нам удалось потроху цю публіку заспокоїти, розігнати та розпустити”²¹.

14 лютого 1924 р. Я.Ліфшиць був відкликаний до Москви і невдовзі переведений на господарську роботу. Стало зрозуміло, що керівництво ГПУ УСРР потребує зміцнення. І ось 24 травня 1924 р. постановою РНК УСРР заступником голови ГПУ був призначений колишній начальник Донецького губвідділу ГПУ К.Карлсон, який за сумісництвом очолив і СОЧ ГПУ УСРР. Того ж місяця колишній заступник начальника Київського губвідділу ГПУ В.Горожанин очолив СВ ГПУ УСРР замість Н.Райського-Лехмана.

У середині 20-х рр. у діях Балицького стала досить відчутною тенденція вийти з-під контролю не лише прокуратури, а й вищих державних органів республіки. Голова ГПУ УСРР робив усе, аби вкрити ореолом таємності свою працю. Він навіть заборонив знімати художній фільм “ГПУ” за сценарієм уже згаданого Я.Ліфшиця, оскільки “фільм може розкрити деякі таємниці праці чекістів”²². Балицький добився, щоб плани роботи ГПУ не затверджувалися ВУЦВК або РНК УСРР. Зламав він також практику регулярних звітів ГПУ перед вищими органами державної влади та місцевими Радами²³. Настирливо насаджувалося положення “чекістові до всього має бути діло”.

Про посилення ролі ГПУ свідчить і обрання 29 листопада 1927 р. Балицького на пленумі ЦК КП(б)У кандидатом у члени політбюро. Після цього він практично перестав бувати на засіданнях уряду. Натомість посилюється його контакт з партійними органами.

Тісне еднання вищих партійних інстанцій і ГПУ яскраво уособлювалося діяльністю Балицького на посаді голови Комісії з судово-політичних справ при ЦК КП(б)У. Зауважимо, принагідно, що взагалі робота цієї Комісії

практично невідома навіть фахівцям, оскільки її матеріали ретельно приховувалися. Звернімося лише до одного показового документа.

5 травня 1927 р. Балицький направляє секретареві ЦК КП(б)У І.Клименку доповідну записку про характер постанов Комісії з судово-політичних справ, у яких зазначалося, що “конкретні директиви суду з приводу міри соціального захисту можуть даватися тільки щодо тих справ, які мають велике політичне значення і з яких влаштовуються показові процеси, причому директиви можуть надходити тільки від ПБ ЦК ВКП”²⁴.

А далі Балицький писав: “... По всіх справах, що не мають суспільно-політичного значення, але по яких по суті необхідне застосування вищої міри соціального захисту (шпигунство, контрреволюція і т.д.), наші суди і, зокрема, надзвичайні сесії, за наявності нашої директиви про надання міри соціального захисту на розгляд суду, виносять досить правильні суворі вироків і, зокрема, вищу міру соціального захисту — розстріл. При цьому Прокуратура республіки веде за цими справами особливий пильний нагляд, яким цілком забезпечується можливість як пом’якшення надто суворих вироків, так і опротестування вироків м’яких.

Отже, по незначних справах правильність і суворість репресій цілком здійснюється самими судами, а по справах великого суспільно-політичного значення — нашими конкретними директивами, санкціонованими ЦК ВКП(б)”²⁵.

До речі, в роботі Комісії з судово-політичних справ у березні 1926 р. мав місце надзвичайно характерний момент. Член комісії М.Владимирський запротестував проти ведення засідання українською мовою, оскільки “він не може слідкувати за ходом засідання”²⁶. Після цього Балицький вносить пропозицію: “З огляду на те, що комісія в більшості складена з представників нацменшостей УСРР, деукраїнізувати виступ на засіданні...”²⁷. Цю пропозицію було прийнято, незважаючи на енергійний протест М.Скрипника, який керував цим засіданням.

Предметом особливої уваги В.Балицького та його відомства у 20-ті рр. була церква. Чимало документів засвідчують це. Знов-таки голова ГПУ завжди виступав у тісному єднанні з тодішніми партійними керівниками. Наприклад, 25 лютого 1926 р. на закритому засіданні політбюро обговорювалися й затверджувалися “Пропозиції комісії в питанні про церковні справи”. Ось окремі пункти ухвали:

“2. Вважати необхідним дальше посилення роботи щодо охоплення інформативним апаратом тих угруповань, які

досі ним ще достатньою мірою не були охоплені (автокефалія, католики, лютерани, меноніти).

3. Схвалити намічені комісією репресії щодо керівників (Потієнка, Ярещенка і Шараєвського) автокефальної церкви, висвітливши у пресі їхню контрреволюційну роботу. Доручити комісії вести подальшу роботу щодо розкладання автокефалістів.

4. Стосовно католиків продовжувати курс на знищення існуючої залежності католицької церкви на Україні від польського уряду, використовуючи з цією метою радянські настроєні частини польського населення, так само — уніатів, німців-католиків, чехів, литовців і т.д.

...6. Визнати можливим відкрити в Києві церковно-обновленський навчальний заклад, за зразком московської Академії, за умови утримання на власні кошти, з кількістю слухачів не більше 50 чоловік, під суворим контролем ГПУ.

7. Розмір коштів, що мають бути відпущені ГПУ на роботу серед духовництва, доручити встановити особливій комісії у складі тт. Чубаря, Затонського і Попова”²⁸.

Далі в документі аналізуються особливості діяльності різних релігійних угруповань в Україні станом на початок 1926 р., “антирадянські діяння” їхніх керівників, даються рекомендації, як ефективніше організувати й вести “антирелігійну розкладницьку” роботу.

Наступного, 1927 р. був усунений від керівництва 2-м Всеукраїнським православним церковним собором (ВПЦС) митрополит В.Липківський, з чого, власне, розпочалася ліквідація Української автокефальної православної церкви²⁹. Головою 2-го ВПЦС був В.Чехівський. У вересні 1928 р. ГПУ УСРР заборонило йому займатися будь-якою церковною діяльністю. Впродовж 1926 — 1929 рр. в Україні було заарештовано п’ять ієрархів УАПЦ³⁰, а всього за доби сталінізму було знищено її 34 єпископи, 2000 священників та інших церковнослужителів³¹.

У полі постійної уваги Балицького та його відомства була українська інтелігенція, особливо ті її представники, які повернулися з-за кордону, а також ті, хто співпрацював з більшовицькою владою, але був настроєний щодо неї вельми критично. Як уже зазначалося, накопичення “компрометуючого матеріалу” проти старої української інтелігенції, чимало представників якої займалися активною політичною діяльністю в період Центральної ради і Української Народної Республіки, почалося доволі давно. Рано почалось і відпрацювання політичних процесів за спеціально підготовленими сценаріями. Таким був процес над членами Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР) у

травні 1921 р., що одержав назву “справа Голубовича” від імені колишнього прем’єр-міністра УНР В.Голубовича. Всі матеріали у справі збирали чекісти, а Балицький очолював, за рішенням політбюро ЦК КП(б)У від 29 березня 1921 р., спеціально створену комісію³². 9 квітня 1921 р. він доповів на політбюро про підготовку процесу. В прийнятому рішенні “підказано”, як готувати обвинувальний акт: “У обвинувальному акті відмітити зв’язок з бандами та білогвардійцями як на Україні, так і за кордоном”³³. Рішенням від 17 травня 1921 р. політбюро ЦК КП(б)У дає чітко зрозуміти, як саме має йти процес: “Процес використати, щоб дати характеристику поведінки української інтелігенції”³⁴.

Так воно і сталося, хоча вироки у справі колишніх членів УПСР (ця партія 1917 р. і пізніше була реальним і дуже впливовим політичним конкурентом більшовиків) виявилися м’якими. Влада ще демонструвала поступливість. Зауважимо, однак, що на початку 30-х рр. багато учасників цього процесу знову стануть “клієнтами” ГПУ: вони пройдуть у справі “Українського національного центру” і будуть знищені. А тоді, у 1921 р., партійні органи й чекісти зробили все, щоб розколоти українську інтелігенцію. Саме так визначило завдання політбюро на засіданні 4 червня 1921 р.³⁵.

На початку 20-х рр. українську інтелігенцію (як і російську) намагалися “поставити на коліна” не тільки за допомогою політико-ідеологічного “викриття”. Коли 1922 р. за кордон із більшовицької Росії було вислано групу інтелектуалів, то на так званому “філософському пароплаві” було 77 чоловік із УСРР. Це стало можливим внаслідок спеціального рішення політбюро ЦК КП(б)У від 23 червня 1922 р., яке, обговоривши питання “Про політичні виступи професури”, запропонувало Наркомату освіти і ГПУ “застосувати як одну з репресивних мір проти активістських елементів професури висланя за межі федерації”³⁶.

До 3 серпня 1922 р. українська частина списку була підготовлена ГПУ. Сюди увійшло 77 чоловік, у тому числі 47 працівників вищих навчальних закладів (із яких 32 професори), представники Харкова, Києва, Катеринослава, Одеси, Кам’янка-Подільського. 9 серпня 1922 р. цей “список антирадянської інтелігенції”, складений ГПУ України, був розглянутий на засіданні спеціальної комісії ЦК РКП(б) у Москві³⁷. В ніч з 17 на 18 серпня ГПУ здійснило арешти. Однак у ГПУ виникли особливі міркування щодо запропонованої акції. Враховувалося, що українська еміграція може із захватом сприйняти нове інтелектуальне поповнення, ще більше згуртується, а отже, її буде важко розкласти. Тому

чимало кандидатів на вигнання так і залишилося кандидатами. 4 вересня 1922 р. на засіданні політбюро ЦК КП(б)У під час обговорення питання про роботу ГПУ було вирішено знову розглянути списки заарештованих і тих, хто підлягав висланню. Це доручили “секретаріату спільно з тов.Балицьким”. Залишилися в Україні, зокрема, головні дійові особи на процесі СВУ академік С.Єфремов і В.Чехівський. ГПУ продовжувало стежити за ними й накопичувати проти них матеріал.

У червні 1925 р. рішенням політбюро ЦК КП(б)У було створено комісію “для вивчення питання про українську інтелігенцію.., тактику щодо них, зокрема щодо Академії і Грушевського, залучення до роботи і т.ін.”³⁹. До складу комісії ввійшли Л.Каганович, В.Чубар, О.Шумський, Г.Гринько, В.Балицький.

22 лютого 1926 р. політбюро ЦК КП(б)У розглянуло питання “Про настрої серед української інтелігенції”, причому доповідачів було троє: Калюжний, Іванов і Балицький. У прийнятому рішенні зазначалося: “Вважати необхідним взяти курс на рішучу боротьбу з правими угрупованнями в середовищі української інтелігенції. Доручити тов.Балицькому через місяць подати доповідь про дальші заходи щодо розкладання правих угруповань в середовищі української інтелігенції. Доручити оргрозподілу розробити заходи щодо виключення із складу кооперативних центрів найбільш правих представників української інтелігенції, антирадянськи настроєних”⁴⁰.

Саме 1926 р. у надрах ГПУ з’являється кілька надзвичайно важливих і суворо засекречених документів, що розкривають “кухню” і справжній зміст дій цього відомства в умовах “українізації”. Це передусім циркулярні листи “Про українську громадськість” від 30 березня 1926 р. та “Про український сепаратизм” від 4 вересня 1926 р. Обидва документи були підготовлені в секретному відділі ГПУ, який був ключовим у наданні інформації партійно-державному керівництву УСРР. ГПУ орієнтувало місцеві органи в питаннях про “сутність, історію і тактику українського сепаратизму”, а також висувало конкретні завдання, що їх мало розв’язувати ГПУ. Зазначаючи, що “новий національний курс” після XII з’їзду РКП(б) зробив неможливим продовження збройного спротиву більшовицькій владі, документи наголошували на тому, що українські націоналісти перенесли вістря своїх зусиль на “культурний фронт”, використовуючи легальні можливості протидії більшовицькій владі. В документах прямо говорилося: “Українізація використовується для угруповання в усіх життєвих частинах

державного організму прибічників націоналістичних ідей”⁴¹.

Були визначені й носії українського націоналізму — Українська автокефальна православна церква, Всеукраїнська академія наук, а також, власне, вся сфера культури, зокрема література. Ці та інші документи переконливо засвідчують, що з самого початку, всупереч усім офіційним деклараціям, ГПУ підозріло й вороже сприймало “українізацію”, накопичувало матеріал проти її активних провідників. Серед основних були визначені такі завдання для органів ГПУ: “виявлення правих угруповань, їх діяльність і взаємостосунки з іншими колами української громадськості”; “не обмежуватись простим спостереженням за всіма колами української громадськості, а вести активну розвідку серед видатних представників українських антирадянських течій”; “пов’язати роботу по українській інтелігенції з роботою по селу”; “висвітлювати поточні настрої української громадськості, пов’язані з нашим внутрішнім і міжнародним політичним життям”⁴².

Документи підтверджують, що поставлені завдання послідовно виконувалися. Нам, зокрема, вдалося опрацювати низку унікальних матеріалів ГПУ, які розкривають механізм відстежування М.Грушевського. Унікальним є вже те, що видатний учений був взятий на облік як “неблагонадійний” 20 липня 1924 р., тобто невдовзі після свого повернення в Україну, хоча пильно стежити за ним почали з самого прибуття. З того часу протягом 10 років, до смерті, він був під постійним наглядом, а в його найближчому оточенні було чимало секретних співробітників, які докладно доповідали про його настрої, розмови, наміри, політичні симпатії та антипатії, особисті стосунки з іншими діячами. Вже 6 листопада 1926 р. секретний відділ ГПУ УСРР запропонував уповноваженому розвідки, посилаючись на рішення керівництва ГПУ, взяти Грушевського під зовнішній нагляд⁴³. Це було зроблено, й академік у спецзведеннях проходив під псевдо “Старець”.

Особливо виокремлювали чекісти питання про те, з якою метою повернувся Грушевський в Україну, доскіпливо збираючи будь-які його критичні висловлювання на адресу більшовицької влади, дані про його плани сприяти розвиткові науки і культури в Україні. З цих зведень однозначно випливало, що академік веде подвійну гру, прагне скористатись умовами “українізації” у своїх “націоналістичних” розрахунках. Ось, наприклад, що повідомляв 1 листопада 1926 р. секретний співробітник під псевдонімом “Тичина”: “Я зустрівся з Грушевським вдома, де у мене від-

булася така розмова. Я запитав Грушевського про майбутнє України. "Україна, — відповів Грушевський, — для мене найдорожча за все, і, можливо, тому я, як стара людина, можу дивитися на життя України з історичної точки зору. У цьому моя розбіжність з комуністами... Ми можемо боротись з Росією, коли всі українські сили будуть об'єднані..."⁴⁴.

Уже в січні 1927 р. з'явився перший донос про те, що Грушевський нібито створив в Історичній секції ВУАН "ворожу політичну організацію", об'єднавши навколо себе "активних "хлопців" від української контрреволюції"⁴⁵.

В аналогічний спосіб ГПУ відстежувало й поступово формувало думку про "контрреволюційність" інших визначних діячів, які прагнули скористатись умовами "українізації" для зміцнення українських наукових і культурницьких сил. До речі, в повідомлення про М.Грушевського потрапило дуже багато осіб, яких згодом ГПУ почне "організовувати" у "Спілку визволення України" ("СВУ"), "Український національний центр" ("УНЦ"), включати до інших справ наприкінці 20-х — початку 30-х рр.

Це "розкладання" призводило, зокрема, до того, що активно загострювались і без того напружені стосунки між різними діячами української науки, наприклад, між прибічниками академіків М.Грушевського та С.Єфремова. Все це сприяло комуністичній "облозі", а потім, наприкінці 20-х рр., і "штурму" ВУАН, яку владні структури вважали одним із бастионів "українського націоналізму".

В.Балицькому довелося безпосередньо працювати з трьома лідерами КП(б)У — Е.Квірінгом, Л.Кагановичем, С.Косіором. Як свідчать факти, він завжди знаходив з ними спільну мову, насамперед постійною підтримкою дій кожного з них.

Зокрема, активно співпрацював з Л.Кагановичем, який очолював парторганізацію України з квітня 1925 по липень 1928 р. Об'єктом їхньої спільної уваги в середині 20-х рр. став нарком освіти О.Шумський, який 1925 р. у Москві під час розмови із Сталіним, як свідчив один з її учасників, заявив: "ЦК КП(б)У повинен контролювати і керувати національними і культурними процесами, що відбувались тоді на Україні, але з Москви надсилаються на Україну працівники, котрі не розуміють українських національних питань"⁴⁶. Нарком мав на увазі Кагановича, а далі висловив упевненість, що "українські комуністи вже вирости і можуть самі обирати керівників партії й уряду"⁴⁷.

Внаслідок цього з'явилася не просто персональна "справа Шумського", а цілий "націоналістичний ухил" (до його

проводирів пізніше зарахували ще й відомого письменника М.Хвильового та економіста М.Волобуєва. Тим більше, що до активних дій надихнув сам Сталін своїм листом “Тов.Кагановичу та іншим членам ПБ ЦК КП(б)У” від 26 квітня 1926 р., в якому благословив на нещадну боротьбу з “націонал-ухильниками”. О.Шумський, М.Хвильовий, М.Волобуєв, а також літератори О.Досвітній та М.Яловий зазнали цькування. Для розправи з інакомислячими тривалий час використовувався ярлик “шумськизму”, хоча ніякого ухилу як організованої ідейно-політичної течії не існувало.

Шумського заарештовують у травні 1933 р., обвинувативши в тому, що він був одним із організаторів і лідерів “Української військової організації” (“УВО”). Буквально з перших днів арешту він розпочне активну боротьбу за власну реабілітацію, апелюючи до різних високих інстанцій і до самого Сталіна⁴⁸. 1936 р. виникне така ситуація, коли поступово з’ясується, що “націонал-ухильника” позбавили волі безпідставно. І ось тоді В.Балицький, як один із головних інспіраторів справи “УВО”, трохі знервує. В березні він надсилав тодішньому наркомові внутрішніх справ СРСР Г.Ягоді “слідчі матеріали про контрреволюційну діяльність Шумського Олександра Яковича”. Фактично, це були свідчення, видобуті слідством, як правило, недозволеними методами. Перелік осіб, які їх дали, досить значний (близько 30 чоловік), а відтак Балицький діяв безпрограшно: надто багато підтверджень “небезпечності” Шумського і його не можна випускати на волю. Він так її й не дочекається.

Вже по закінченні заслання у вересні 1946 р. О.Шумського вб’ють за особистою вказівкою Сталіна й Кагановича⁴⁹.

13 травня 1933 р. покінчить життя самогубством зацькований М.Хвильовий. М.К.Волобуєва 1934 р. за постановою судової трійки при колегії ДПУ УСРР буде заслано на п’ять років у Казахстан, і вже всередині 50-х рр. він підтвердить застосовані у 30-ті рр. проти нього антигуманні методи видобуття зізнань⁵⁰.

Балицький реально сприяв тому, що були придушені опозиційні сили в КП(б)У. 1927 р. у виступі на її Х з’їзді він запевняв делегатів у тому, що “українська опозиція” має “підпілля” і “надпілля”, причому в останньому “у них маленькі люди, ті, які зв’язуються із безпартійними, і ті, які зв’язуються із антирадянськими партіями. Це тепер уже майже доведений факт” (виділено нами. — Авт.). Обвинуватив Балицький опозицію і в тому, що її представники, які перебувають на радянській роботі, роблять великі витрати, щоб дати матеріальну можливість “існувати під-

пілью”, а також встановлюють зв’язок (“через меншовиків”) із закордоном⁵¹.

Невдовзі з лексики Балицького зникне слово “майже”, й опозиціонерів уже будуть твердо вважати “п’ятою колоною” в партії, а їх зв’язок з антирадянськими силами чи іноземними розвідками стане ніби автоматично доведеним.

Збереглося чимало документів, які засвідчують це. Є багато підтверджень того, що саме В.Балицький ініціював велику кількість каральних акцій проти опозиції. Так, наприклад, 27 липня 1928 р. на закритому засіданні політбюро ЦК КП(б)У ухвалює: “1. Погодитись з пропозиціями тт.Постишева і Балицького про вилучення (так у документі. — *Авт.*) з Харкова кількох (3 — 4) особливо активних опозиціонерів, які здійснюють розкладницьку роботу.

2. Прийняти пропозицію т.Балицького про необхідність вилучення з інших округів України кількох особливо активних опозиціонерів, доручити т.Балицькому список опозиціонерів, які підлягають вилученню, узгодити з т.Медведевим.

Питання про вилучення опозиціонерів доручити т.Балицькому узгодити з Москвою...”⁵².

Загалом в Україні тих, хто підтримував, скажімо, троцькістську опозицію за офіційними даними було небагато: на 7 грудня 1927 р. з 147970 чоловік, які взяли участь у дискусії, за опозицію проголосував лише 741 чоловік. Згодом опозиціонерів почнуть активно виключати із лав КП(б)У, більшість із них загине в ході репресій 30-х рр. Характерно, що саме тоді чисельність тих, кого кваліфікуватимуть як опозиціонерів, зростає, адже розпочнеться активний пошук “прихованих троцькістів”.

Незаконні, брутальні дії своїх підлеглих не раз намагався “теоретично” обґрунтувати Балицький. Так, у одному з виступів 1929 р. він твердив, зокрема, що “зараз троцькістів, безумовно, не можна ніякою мірою, ні в якому разі відділяти від самої звичайної контрреволюційної групи”. На його переконання, “питання про боротьбу з троцькізмом тому виходить у нас за звичайні партійно-громадські рамки. Ви знаєте, що боротьбу з троцькізмом ведуть і будуть вести й органи державної влади, котрі займаються боротьбою з контрреволюцією”. Парадоксально, але факт: органам ГПУ нерідко простіше було організувати й вести боротьбу з різного роду “контрреволюціонерами”, ніж обґрунтувати ці дії.

Це вже партійним ідеологам доводилося вигадувати такі дефініції як “правий ухил”, “правоопортуністична прак-

тика”, “примирство у ставленні до правого ухилу”, “право-опортуністичні дії” тощо.

18 грудня 1927 р. газета “Известия” надрукувала статтю В.Балицького, в якій він писав: “Особливо складною є робота ГПУ в наш час..., але чекісти йдуть на боротьбу з контрреволюцією такими ж бадьорими й міцними, як і в перші дні”⁵³.

У жовтні 1928 р. ВУЦВК і РНК УСРР прийняли постанову “Про уточнення функцій органів Державного політичного управління і прокурорського нагляду в справах, що перебувають у судочинстві органів політичного управління УСРР”, якою закріплювалося право органів ГПУ порушувати кримінальні справи, вести дізнання й попереднє слідство. Їм надавалося право вживати запобіжних заходів до осіб, стосовно яких перед особливою нарадою при колегії ГПУ УСРР порушено справу про адміністративне вислання. З часом права ГПУ ще більше розширилися: їм дозволялося конфіскувати майно зазначених громадян та ін. Фактично не залишилося державних сфер, якими так чи так не займалися ці органи. В полі їхнього зору були безпосередні результати господарської діяльності, кожна господарська кампанія (сівба, збирання врожаю, хлібозаготівлі) оголошувалася політичною акцією, забезпечення якої суворо контролювалося місцевими органами держбезпеки. Такий підхід активно заохочували політичні керівники України.

Наприкінці 20-х рр. господарські ускладнення, зокрема спад у закупівлях хліба у 1927 — 1928 рр. (його називають “хлібною кризою”) були використані Сталіним і його оточенням для обґрунтування тези про посилення “класової боротьби”, стимулювання згорання нової економічної політики й одночасно — пошуку “ворожих елементів” і “шкідників”.

Складності із хлібозаготівлями спостерігались і в Україні. Розв’язання проблем тут також почали шукати в межах “надзвичайних заходів”, що призвело до загострення ситуації на селі. 22 лютого 1928 р. академік С.Єфремов занотує в щоденнику: “В комуністичних кругах дуже невдоволені з хлібозаготовчої кампанії. Не дають хліба дядьки”⁵⁴.

13 червня 1929 р. він записує: “Був у Дзвонковій. Наслухався всього. Найбільш про заготівлю. Селяни вовками виють і здається навіть “незаможники”. Побачили, що у того, хто має, забрано все, а їм з того нічого не прибуло... Силу переказують фактів: той після грабунку повисівся, у тому селі хазяїн підпалив і те, що ще лишилось: хай нікому не дістанеться; там зрікаються з землі, що коли неї ходити,

коли все одно заберуть... Такого одчайдушного настрою ніколи ще не було в селян”⁵⁵.

І, нарешті, запис від 2 липня 1929 р.: “З сіл страшенні відомості: грабунок, терор. Ніхто не розуміє, кому це й навіщо потрібно. Руйнують “куркуля”, а разом руйнують всякий взагалі добробут. Якесь садистичне божевілля”⁵⁶.

На свій кшталт ці спостереження С.Єфремова підтвердили В.Балицький та його відомство. Так, у червні 1928 р. він надсилав Л.Кагановичу доповідну записку про спробу створення обуреними селянами того самого “робітничо-селянського союзу”, за який на словах стільки років виступали більшовики. Ось уривки з доповідної, яка довгі роки була схована в “особливій папці” політбюро ЦК УП(б)У й ніколи не була доступною для дослідників: “На ґрунті нестатку хліба за останні дні в м.Миколаєві почали збільшуватись хлібні черги.

11. VI ц.р. 10000 мешканців м.Миколаєва зовсім не одержали хліба. В цих чергах знаходилось багато селян.

12. VI селяни з навколишніх сіл м.Миколаєва, які перебували в чергах, під впливом агітації окремих осіб почали виявляти обурення невідпуском хліба й довгими простоюваннями за відпуском такого.

В цей час робітники прямували на роботу на завод ім.Маркса. Селяни почали останнім скаржитись, у відповідь робітники запропонували попрямувати разом з ними на завод для розгляду наявного становища. Таким чином група селян біля 150 чол. підійшла до заводу. Зібрався багатотисячний натовп, оскільки робітники все прибували на роботу. Селяни зі сльозами на очах почали жалітись на своє злиденне становище, заявляючи, що “голодують, влада на них уваги не звертає...”

Поговоривши з робітниками, селяни попрямували у окрвиконком. По дорозі до них приєднались селяни, що знаходились у чергах, і до окрвиконкому підійшов натовп у 500 чол. Там же в натовпі з’явився невідомий, який заявив: “Від імені робітничого класу ми підтримаємо” тощо...

Аналогічний випадок спроби безпосереднього звернення селян до робітників нами відмічено 7. VI ц.р. у м.Херсоні, куди на завод ім.Петровського прибула делегація селян з 5 найближчих сіл у складі 10 чол.

...Вжитими заходами вдалося відвернути виступ селян на заводі, спрямувавши їх у окрвиконком.

В обох випадках окрвідділами ГПУ вжиті відповідні заходи, зокрема по м.Миколаєву обережним шляхом заарештовані деякі підбурювачі”⁵⁷.

В травні 1928 р. В.Балицький зробив доповідь на закритому засіданні політбюро ЦК КП(б)У. В резолюції, яку було розіслано у всі окружні партійні комітети, від ГПУ вимагалось посилити роботу з антирадянськими елементами на селі, які активно виступають..., застосовуючи до них заходи репресії⁵⁸.

Активну участь взяло ГПУ УСРР і в проведенні форсовано-примусової колективізації та “розкуркулення”. Прочитуємо один із документів того періоду — протокол засідання політбюро ЦК КП(б)У від 13 жовтня 1929 р.:

“Питання т.Балицького.

а) Доручити т.Балицькому терміново розглянути список, поданий Полтавою, на висилку за межі України куркульських та кол[ишніх] поміщицьких сімей, які активно виступали проти наших заходів у царині хлібозаготівель, і вжити заходів до прискорення їхньої висилки.

б) Доручити т.Балицькому організувати вилучення в куркулів мисливських рушниць”⁵⁹.

За станом на 1 червня 1930 р. було “розкуркулено” 90 тис. господарств, а всього за роки колективізації — понад 200 тис. селянських господарств.

Сталінський “великий перелом” (тобто прискорена індустріалізація та форсовано-примусова колективізація) був також карколомною зміною політики, що не могла не спричиняти невдоволення і спротиву у найширших верствах суспільства. Це викликало появу опозиції і в самій більшовицькій партії, навіть серед її керівників. Документи і факти підтверджують, що відступ від оголошеної 1921 р. нової економічної політики створив на селі ситуацію громадянської війни. Чекісти брали найактивнішу участь у придушенні спротиву селян. Саме це, зокрема, ілюструють інформаційні повідомлення ГПУ УСРР про хід колективізації в Україні на початку 1930 р., що, як правило, за підписом В.Балицького надходили до Москви в ОГПУ.

У доповідній записці про політичний стан селянства України у зв'язку з політикою ліквідації куркульства як класу за період з 20 січня по 12 лютого 1930 р. Балицький повідомляв, що в січні відбулося 37 масових виступів селян, в яких взяли участь 12 тис. чоловік, на 9 лютого 1930 р. було заарештовано 11865 чоловік, у відповідь на політику “розкуркулення” селянами було здійснено 40 терористичних актів⁶⁰.

Балицький особисто очолив “оперативний штаб” для боротьби із виступами селян. Зокрема, 16 березня 1930 р. він повідомляв Косіору, Ягоді, Євдокимову: “Вчора приїхав

до Тульчинської округи. Вся округа охоплена хвилюваннями і повстаннями. З 17 районів округи вражені 15 районів. На сьогоднішній день хвилювання відбуваються у 153 селах. Цілком вигнано Радянську владу з 50 сіл... У деяких селах виступають під гаслом СВУ, заявляючи, що Єфремова судять, а (не зрозуміло) живе...

У деяких селах — збройні виступи. Викопані окопи навколо сіл, котрі зайняті озброєними, що не пускають в село. В окремих селах співають “Ще не вмерла Україна” й викидаються гасла “Геть Радянську владу! Хай живе самостійна Україна!”...

Всю округу розбито на оперативні ділянки; кожному оперативному сектору придано збройні загони комуністів і військові кінні групи ГПУ. Відданий наказ про рішуче придушення виступів.

Я також залишаюсь для оперативного керівництва”⁶¹.

І це лише окремі приклади, що ілюструють ту війну, яку повела влада проти селянства. Не дивно тому, що не тільки Бухарін та його прибічники, а й чимало рядових членів партії критикували лінію Сталіна, створюючи тим самим для його режиму обстановку нестабільності. В Москві доходили думки про те, що ці внутрішні труднощі в поєднанні з низкою криз у міжнародних стосунках послаблюють позиції СРСР, сприяють активізації “контрреволюційних”, “шкідницьких”, а особливо “націоналістичних” сил. Пожвавленню останніх, на думку керівників ГПУ, значною мірою сприяла політика “коренізації” (а відтак і “українізації”). Не випадково саме наприкінці 20-х рр. було прийнято рішення провести декілька відкритих політичних процесів, що мали на меті засудити “націоналістів”, залучивши до цих процесів тих осіб, які давно були в агентурній розробці.

В уже згаданій доповіді В.Балицького на закритому засіданні політбюро ЦК КП(б)У в травні 1928 р. окрему увагу було приділено “посиленню активності ворожих інтелігентських груп”, а в резолюції на доповідь від ГПУ вимагалось “посилити боротьбу з групами, що здійснюють активну антирадянську роботу, здійснюючи при цьому необхідні арешти...”⁶².

У травні 1928 р. Балицький повідомляв про арешти в Донбасі⁶³, а в червні того ж року — про “очищення апарату Дніпробуду”⁶⁴. У серпні 1928 р. він зробив на закритому засіданні політбюро ЦК КП(б)У повідомлення “Про політичний стан країни”⁶⁵. Було зрозуміло, що Балицький послідовно реалізує лінію на пошук “ворожих елементів”,

зокрема “націоналістичних контрреволюційних організацій”, до яких включали, насамперед, представників старої національної інтелігенції. Найодіозніший приклад — фабрикація справи “Спілки визволення України” та підготовка відкритого політичного процесу в цій справі.

Ще в червні 1929 р. В.Балицький інформував ЦК КП(б)У: “Організація об’єднувала антирадянськи настроєну інтелігенцію, колишніх визначних учасників петлюрівського руху, діячів автокефальної церкви та представників куркульства... Незважаючи на те, що багато учасників ліквідованої нині органами ГПУ України контрреволюційної організації “Спілка визволення України” були в різний час амністовані Радянською владою, вони не відмовилися від подальшої злочинної контрреволюційної діяльності і створили організацію, що мала на меті об’єднати навколо себе українські антирадянські елементи і шляхом масової агітації, пропаганди і шкідництва, спираючись на підтримку міжнародної буржуазії, викликати повстання проти Радянської влади... Більшість обвинувачених уже зізналася в своїй злочинній контрреволюційній діяльності. Органами Державного політичного управління України ведеться енергійне слідство. Обвинувачені найближчим часом постануть перед пролетарським судом”⁶⁶.

До речі, ця доповідна записка та деякі інші документи яскраво засвідчили, як поспішав шеф ГПУ, адже коли він підписував ці документи, з перших заарештованих ще не були вичавлені усі необхідні свідчення.

Процес “СВУ”, який сучасники вдало назвали “театром у театрі”, оскільки він відбувався в приміщенні Харківського оперного театру, тривав з 19 березня по 9 квітня 1930 р. Судили 45 чоловік, серед яких були 2 академіки ВУАН, 15 професорів вузів, 2 студенти, 1 директор середньої школи, 10 учителів, 1 теолог і 1 священник УАПЦ, 3 письменники, 5 редакторів, 2 кооператори, 2 правники і 1 бібліотекар. 15 підсудних працювали в системі ВУАН. 31 чоловік колись входив до різних українських політичних партій, один був прем’єр-міністром, два — міністрами уряду Української Народної Республіки, шестеро — членами Центральної Ради. Між підсудними було дві особи єврейського походження, а також три жінки. Цей процес став свого роду політичним гаслом для наступу проти тих сил національного відродження України, уособленням яких були представники старої, передусім академічної, інтелігенції, а також діячі Української автокефальної православної церкви. Не даремно слідчий С.Брук, як згадував один із під-

судних, на допитах повторював: “Нам треба українську інтелігенцію поставити на коліна, це наше завдання — і воно буде виконане; кого не поставимо — перестріляємо!”⁶⁷. Тим самим процес “СВУ” перетворювався на трагічну інтродукцію не тільки фізичного, а й морального винищення тих інтелектуальних верств, чіими зусиллями політика “українізації” могла сприяти самоідентифікації українців і України як держави. Не випадково журнал “Більшовик України” 1930 р. в одній із передових статей писав: “У процесі СВУ український пролетарський суд розглядає справу не лише про контрреволюційні покидки петлюрівщини, а судить в історичній ретроспекції весь український націоналізм, націоналістичні партії, їхню зрадницьку політику, їхні негідні ідеї буржуазної самостійності, незалежності України”⁶⁸.

І справді, за задумом організаторів, це мав бути суд не стільки над конкретними особами, скільки над цілим періодом національно-визвольної боротьби українського народу. А окремі підсудні, яких підбирало ГПУ, мали символізувати цей період, його філософію, світоглядні засади.

Основними діючими особами на процесі “СВУ” були 45 чоловік. Ще 700 (а не 400, як вважалося раніше) чоловік було заарештовано невдовзі у зв’язку з цією справою⁶⁹. Разом, за деякими підрахунками, під час та після процесу “СВУ” було заарештовано, знищено або заслано понад 30 тис. осіб.

А почалося все з того, що з 18 травня по 18 червня 1929 р. у Києві було заарештовано групу молодих людей, яких обвинуватили у приналежності до нелегальної організації. Серед цих молодих людей були й такі, що з 1928 р. співпрацювали з ГПУ, входячи в контакт з “націоналістично настроєними” особами, подаючи необхідну інформацію. Свідчення саме цих осіб використали для того, щоб зламати і примусити студентів М.Павлушкова і Б.Матушевського свідчити проти віце-президента ВУАН, визначного літературознавця, академіка С.Єфремова та інших майбутніх учасників процесу “СВУ”.

Балицький протягом тривалого часу (з 1923 р.) спрямовував процес “відстежування” Єфремова, якого заарештували 21 липня 1929 р. 18 грудня того ж року політбюро ЦК КП(б)У затвердило склад суду над учасниками “СВУ”. 23 грудня Балицький у присутності заступника наркома юстиції УСРР М.Михайлика допитав С.Єфремова.

У грудні 1929 р. підготовка процесу “СВУ”, скерована партійно-чекістським тандемом, вступає в вирішальну фа-

зу. Тоді в ГПУ з'являється низка документів, у яких деталізується все, що пов'язується з "СВУ". Ці документи — про них ще йтиметься — надходять до ЦК КП(б)У, ЦК ВКП(б) та ОГПУ СРСР. З ними знайомиться Сталін, який 2 січня 1930 р. надсилає до Харкова таку шифрограму С.Косіору та В.Чубарю: "Когда предполагается суд над Ефремовым и другими? Мы здесь думаем, что на суде надо развернуть не только медицинские фокусы, имевшие своей целью убийство ответственных работников... Наша просьба согласовать с Москвой план ведения дела на суде"⁷⁰.

3 січня 1930 р. політбюро ЦК КП(б)У обговорило лист Сталіна про справу "СВУ" і в спеціальній постанові сформулювало "основні моменти" в цій справі. Остаточну редакцію цього документа здійснили В.Балицький, П.Любченко та С.Косіор.

Всі деталі процесу "СВУ" узгоджувалися з московським керівництвом, хоча ГПУ УСРР пропонувало і свою "драматургію" процесу. Цю "драматургію" містили вже згадані документи, підписані переважно начальником секретного відділу ГПУ УСРР В.Горожаниним і начальником 2-го відділення секретного відділу Б.Козельським, які, в свою чергу, все узгоджували з В.Балицьким. Що це за документи?

Це насамперед велика за обсягом "Докладная записка о результатах работы по вскрытию украинского контрреволюционного подполья по Украине в связи с делом "СВУ", "Меморандум по делу Одесской филии "Спілки визволення України", "Докладная записка о деятельности медицинской линии "СВУ", "Ориентировочный список арестованных по Киеву, которые подлежат представлению на процесс", деякі інші документи.

Тут знаходимо в систематизованому викладі чимало "ліній" діяльності "СВУ", про які потім згадували на процесі, а також і ті, що відпали, оскільки чекістам не вдалося надати їм вигляду реально небезпечних. У зв'язку з цим надзвичайно цікавими є два документи — "Ориентировочный список арестованных по Киеву, подлежащих представлению на процесс" і "Кандидаты к процессу с периферии". В них не лише прізвища тих, хто опинився на лаві підсудних, а й тих евентуальних обвинувачених, яких готували до процесу. Особливої уваги заслуговують рукописні корективи, зроблені на цих документах. Скажімо, в "орієнтованому списку" до "Президії СВУ", тобто до головних ватажків, вписана письменниця Л.Старицька-Черняхівська, а також академік М.Слабченко, якому згодом відведуть скромнішу роль керівника Одеської філії⁷¹. Поряд із чотирма

кандидатами на “церковну лінію” твердо дописано: “Будет взят ряд лиц с периферии”⁷². Навпроти “кандидатів до процесу з периферії” поставлено “плюси” поруч з прізвищами окремих осіб, а поруч з іншими ніяких позначок немає, або, як, приміром, біля прізвища вчителя З.Гудзя-Засульського “плюс” замінено на “мінус”. На нашу думку, ці помітки зроблені особисто Балицьким, який уважно читав також інші документи і робив на них позначки.

Що вражає найбільше, коли аналізуєш зміст згаданих документів? Передусім те, що в них, власне, не зафіксовано жодного конкретного злочину тих осіб, яких обвинувачували в участі в “СВУ”. Це здається парадоксальним, але це насправді так. Ідеться про певні “злочинні” наміри, розмови, якісь “заколотницькі” проекти, але не про конкретні дії.

Інша прикметна риса документів, підготовлених у ГПУ УСРР наприкінці 1929 р. — їхній абсолютний антиукраїнізм. Коли знайомишся з їхнім змістом, не можеш не дійти висновку, що фабрикація справи “СВУ” і підготовка відкритого процесу в цій справі водночас були вирішальним етапом на шляху не тільки до фізичного, а й до морального терору щодо українства, до активної дискредитації політики “українізації”. Фактично все українське в цих документах постає “петлюрівським”, “націоналістичним”, “шкідницьким” тощо.

Показовою щодо усього є “Докладная записка о результатах работы по вскрытию украинского контрреволюционного подполья по Украине в связи с делом “СВУ”. Цей досить великий за обсягом документ містить підсумки роботи ГПУ в тодішніх окружних центрах України і переконливо засвідчує: основний цілеспрямований удар організатори справи “СВУ” спрямували проти української інтелігенції, причому не тільки старої.

Під “націоналістичні” підводилися буквально всі гуртки, об’єднання, наприклад, гуртки для вивчення українського слова на Вінничині⁷³.

Навіть на Луганщині викрили “контрреволюційне шовіністичне угруповання”. Але з кого? Зрозуміло, з учителів української мови, які створили “гурток українізаторів”. Як зазначено, “група мала своєю метою організувати навколо себе українців-шовіністів, впливати на вчительство та студентство”⁷⁴.

Академікові Слабченку інкримінувалося те, що він згуртував навколо себе групу “майбутніх молодих професорів”, яких знов-таки обвинувачували в “шовіністичній роботі”⁷⁵.

Виникає запитання: а хто визначав ступінь “шовінізму” чи “націоналізму”? Малоосвічені слідчі з ГПУ, яким, власне, були чужими українське середовище, українська культура? Все українське для них автоматично перетворювалося на “націоналістичне”, і вони при цьому твердо знали, що не помиляються, саме цього від них і чекало начальство.

Відтак при читанні цитованого та багатьох інших документів у справі “СВУ” доходиш висновку, що ця справа формувалася як рішучий крок у дискредитації політики “українізації”, яку працівники ГПУ УСРР ніколи не сприймали за серйозну й довготривалу. Отже, розробляючи справу “СВУ”, чекісти ніби підводили базу для наступних тотальних погромницьких антиукраїнських акцій, що набудуть масовості у 1932 — 1933 рр.

Ще одна особливість згаданих документів — прагнення всіляко дискредитувати Українську автокефальну церкву, підготувати ґрунт для її знищення.

Не випадково в одному із згаданих документів, підготовлених в ГПУ в грудні 1929 р., докладно планувалося, що саме інкримінувати діячам УАПЦ. Насамперед це “атеїзм більшості автокефального духовенства”, хоча знову запитаймо: хто і за якими критеріями мав визначити міру цього атеїзму? Далі — це “петлюрівське минуле більшості автокефалістів”, використання діячами “СВУ” УАПЦ як “знаряддя антирадянського впливу на широкі маси для ведення підпільної роботи”, “українізація церкви та релігії — засіб для здійснення мети “СВУ”⁷⁶.

Співробітники ГПУ доклали великих зусиль, щоб “розшифрувати” всі ці напрями.

О.Зінкевич у розвідці “Справа Української автокефальної православної церкви на процесі Спільки визволення України і її ліквідація у 1930 р.” висловлює припущення: слідчі ГПУ, побачивши заздалегідь, що їм не під силу добитися під час слідства від діячів УАПЦ В.Чехівського та його брата М.Чехівського поступливості, вирішили повести до скликання “надзвичайний собор” УАПЦ 28 — 29 січня 1930 р.⁷⁷. Цей “собор”, що відбувся напередодні процесу “СВУ”, схвалив резолюцію про зв’язок УАПЦ з “СВУ”, про “контрреволюційність” УАПЦ і, зрозуміло, про її самоліквідацію.

Однак документи, що раніше були недоступні для О.Зінкевича та інших дослідників, засвідчують, що В.Чехівський та М.Чехівський ще 1929 р., до скликання “собору”, почали давати необхідні ГПУ свідчення після того, як з ними

“попрацювали”. Сам “собор” був лише плановою акцією ГПУ УСРР, що мала засвідчити “крах” УАПЦ.

Висвітлюючи політичну мету процесу у справі “СВУ”, німецький дослідник Г.Зімон зауважує, що важче розв’язати питання про те, що в обвинуваченні “відповідало дійсності, а що існувало лише в головах працівників ОГПУ”⁷⁸. На підставі тих службових документів ГПУ, які вдалося опрацювати, можна стверджувати, що “СВУ” в тому вигляді, як це подавалося у 1929 — 1930 рр., не існувало. Цю справу, а також справу “Українського національного центру” (вирок винесено в закритому порядку в лютому 1932 р.), до якої, зокрема, були втягнуті академіки М.Грушевський та М.Яворський і яка започаткувала справжнє полювання за вихідцями з Галичини, було сфабриковано і вміло використано для контрукраїнізаційних заходів.

У центрі справи “УНЦ” був поставлений академік М.Грушевський, який, власне, і виступив у ролі, сказати б, Герострата, відмовившись у Москві від попередніх свідчень, даних під тиском Балицькому та його співробітникам.

Тим не менш більшість обвинувачених в участі в “УНЦ” закінчили своє життя трагічно, загинувши в таборах, на засланнях⁷⁹.

В Москві пильно стежили за кар’єрою В.Балицького, за його діяльністю в Україні. Ця діяльність справляла позитивне враження. Імпонував його “імідж” серйозного, досвідченого чекіста, який не цурався чорнової роботи, прагнув принагідно демонструвати спорідненість з простими “солдатами революції”. Так, улітку 1929 р., він, а також начальник прикордонних військ УСРР М.Бистрих та секретар колегії ГПУ УСРР Я.Письменний на чолі групи з 26 курсантів-прикордонників здійснили п’ятисоткілометровий перехід на конях. У поході перевірялися витривалість коней та вміння вершників. 6 липня група фінішувала біля будинку Київського ГПУ⁸⁰.

Балицький завжди точно розумів, чого хотіли в Москві, яку лінію здійснювало керівництво центрального апарату ОГПУ. Саме сюди в 20-ті рр., коли виникла потреба, його викликали на кілька місяців працювати. І ось у серпні 1931 р. — новий виклик, його призначають заступником Голови ОГПУ СРСР В.Менжинського (наступником Балицького в Україні став С.Реденс).

Поява Балицького в Москві була наслідком не лише визнання його якостей, а й відчутних змін у керівництві тодішнього союзного ОГПУ.

Наприкінці 1930 р. з посади начальника ІНВ ОГПУ за підтримку М.Бухаріна було усунуто М.Триліссера. Відділ очолив заступник В.Менжинського, колишній голова Ленінградського ГПУ С.Мессінг.

1931 р. проводилася чистка командного складу РСЧА від колишніх царських офіцерів. Проти цієї акції виступили начальник особливого відділу ОГПУ СРСР Я.Ольський та начальник Управління прикордонної охорони та військ ОГПУ І.Воронцов. “Бунтівників” миттєво звільнили та перевели до наркомату харчової промисловості.

Для поліпшення роботи ОГПУ першим заступником В.Менжинського призначили партійного функціонера І.Акулова, який не мав досвіду чекістської роботи. Значні зміни відбувалися й на місцях.

Ю.Євдокимов, який два роки очолював Секретно-операційне управління ОГПУ СРСР, став повноважним представником ОГПУ по Середній Азії. О.Агрба змінив Л.Берію на посаді голови ГПУ Закавказької СФРР. П.Симоновського призначили головою Білоруського ГПУ, а М.Фриновського — головою Азербайджанського ГПУ.

В той же час особливо “заслужені” чекісти очолили республіканські партійні парторганізації: М.Багіров — Азербайджанську, Л.Берія — ЗСФРР.

На початку 1932 р. в Москві було створено “Спілку марксистів-ленінців”. Очолювали її колишній секретар Червонопресненського райкому ВКП(б) Москви М.Рютін та професор Ростовського педінституту О.Слепков. Спілка вирішила скласти звернення — маніфест “До всіх членів ВКП(б)”, в якому давалася нищівна оцінка сталінського режиму, підкреслювалася необхідність усунення Сталіна. 14 вересня 1932 р. до ЦК ВКП(б) надійшла заява членів партії Кузьміна та Стороженка (обох розстріляли 1937 р.), що вони отримали звернення “До всіх членів ВКП(б)”, текст якого додавався⁸¹. Вже наступного дня ОГПУ заарештувало велику групу членів “Спілки марксистів-ленінців”, а 22 вересня в Єсентуках заарештували автора звернення М.Рютіна. Загальне керівництво слідством було доручено Балицькому. Саме він 24 вересня 1932 р. провів перший допит М.Рютіна. Останній заявив, що “вирішив боротися проти Сталіна ще в травні 1928 р.”⁸².

27 вересня 1932 р. відбулося позачергове засідання президії ЦКК ВКП(б), перебіг якого відбито в протоколі:

“**ПРИСУТНІ:** Рудзутак, Єнукідзе, Шкірятов, Ільїн, Кривов, Ройзенман, Ульянова, Криницький, Горгаєв, Беленький, Арнштам, Петерс, Догідов, Антипов, Сахарова, Анце-

лович, Сольц, Ярославський. Члени ЦКК: Дірін, Мальцев, Стасова, Балицький, Рискін. Від ОГПУ: Молчанов.

СЛУХАЛИ: Про контрреволюційну групу Рютіна, Галкіна та ін.

УХВАЛИЛИ: Виключити з членів партії... ЦКК пропонує ОГПУ виявити ще не розкритих членів групи Рютіна, виявити залаштункових натхненників цієї групи та поставитись до них як до білогвардійських злочинців, які не бажають розкаятися до кінця та повідомити всю правду про групу та її натхненників, з усією суворістю революційних законів...⁸³.

На допиті 28 вересня, який проводив начальник СПВ ОГПУ, колишній голова Івановського ГПУ Г.Молчанов, М.Рютін визнав: “Ніяких натхненників за мною не стояло і не стоїть. Я сам був натхненником організації, я очолив її. Я один повністю писав і платформу і звернення”⁸⁴.

11 жовтня 1932 р. колегія ОГПУ у складі голови В.Менжинського, заступників голови Г.Ягоди та В.Балицького у присутності помічника прокурора по ОГПУ Пруса розглянула справу “Спілки марксистів-ленінців”. М.Рютіну винесли смертний вирок⁸⁵.

Це був перший випадок, коли до страти засудили відомого більшовика. Сталін на засіданні політбюро ЦК ВКП(б) виніс питання про застосування до Рютіна смертної кари. Проти цього виступила більшість його членів на чолі з С.Кіровим. Мовляв, не можна розстрілювати більшовика лише за інші погляди. Життя М.Рютіну залишили. За “інші погляди” він отримав 10 років. Проти цього вироку вже ніхто не заперечував⁸⁶.

Перебування В.Балицького в Москві було не дуже тривалим: уже 1 грудня 1932 р. політбюро ЦК КП(б)У опитом ухвалило постанову “Про тов.Балицького”:

“Зважаючи на відрядження тов.Балицького на довгий час на Україну для посилення роботи ГПУ — внести пленуму ЦК пропозицію (опитом) обрати тов.Балицького на члена політбюро ЦК КП(б)У”⁸⁷.

До речі, тодішній голова ГПУ УСРР був лише кандидатом у члени політбюро ЦК КП(б)У. Отже, можемо зрозуміти, хто насправді очолював органи держбезпеки в Україні тієї жахливої зими. Коментуючи це відрядження заступника голови ОГПУ СРСР, газета “Известия” згодом напише, що В.Балицький “у дні жорсткого куркульського опору колективізації знову посилається на Україну, аби допомогти мільйонам колгоспників подолати куркульський саботаж і

забезпечити молодим колгоспам України можливість спокійно рости та розквітати”⁸⁸.

Рішучі дії В.Балицького для виконання “плану хлібозаготівель” напевно наштовхнули політбюро ЦК ВКП(б) на думку, що без його “залізної” руки в Україні не обійтися. До того ж у С.Реденса не склалися стосунки з керівництвом ГПУ УРСР (пізніше С.Косіор скаже, що Реденс був вижитий з України троцькістським апаратом ГПУ УСРР)⁸⁹.

18 лютого 1933 р. політбюро ЦК КП(б)У ухвалює постанову “Про голову ГПУ УСРР”:

“а) погодитись з постановою ЦК ВКП(б) з 17 лютого про призначення заступника голови ОГПУ тов.Балицького на голову ГПУ УСРР — повноважного представника ОГПУ України;

б) на заступників голови ГПУ УСРР затвердити тт. Карлсона, Леплевського”⁹⁰.

Це призначення слід розглядати в контексті постанови ЦК ВКП(б) від 24 січня 1933 р., якою українська парторганізація суворо засуджувалася за те, що не виконала плану хлібозаготівель. Ця постанова викликала серйозні кадрові зміни. Найсуттєвішою з них було призначення П.Постишева другим секретарем ЦК КП(б)У. Одночасно він залишився секретарем ЦК ВКП(б)⁹¹. “Другий перший секретар” так називали в партійно-урядових кулуарах Постишева, оскільки він мав великі повноваження від Сталіна, в разі потреби міг радитися з ним безпосередньо, обходячи тодішнього генсека ЦК КП(б)У С.Косіора (очолював ЦК з липня 1928 р.). Оскільки згадана постанова містила негативні оцінки діяльності роботи республіканської парторганізації, невдовзі стало зрозуміло, що Постишев приїхав для “наведення порядку”. Разом з ним прибули й інші діячі. Ось як говорив про це через рік, у січні 1934 р., на відкритті XII з’їзду КП(б)У Г.Петровський: “Вказівки товариша Сталіна, велика матеріальна допомога з боку Центрального Комітету Всесоюзної комуністичної партії і уряду колгоспам, присилка нам випробуваних більшовиків товаришів Хатаєвича, Вегера, Попова, Балицького і особливо Павла Петровича Постишева допомогли нам ліквідувати відставання і прорив у сільському господарстві, виправити припущені помилки і викривлення в проведенні ленінської національної політики”⁹².

Вважав за потрібне особливо підкреслити роль В.Балицького і П.Любченка, який, зокрема, в виступі на з’їзді під оплески делегатів сказав: “...ГПУ України з приїздом това-

риша Балицького стало по-політичному оцінювати факти, робити з них висновки”⁹³.

Під “відставанням і проривом” у сільському господарстві малися на увазі прорахунки в плануванні і проведенні хлібозаготівельної кампанії, а також голод. Не випадково саме 1933 р. за діяльної участі В.Балицького було викрито “заколот” у сільському господарстві України, й ускладнення ситуації списали на рахунок не тільки “шкідників” і “класово ворожих елементів”, а й “буржуазних націоналістів”, “націоналістичної контрреволюції”.

Як засвідчують документи, одним із найважливіших завдань відомства В.Балицького в цей час було збереження в таємниці самого факту виникнення голоду та його смертно-носних наслідків. Так, наприклад, 13 березня 1933 р., політбюро ЦК КП(б)У ухвалює: “а) запропонувати Одеському обкомові негайно вжити заходів до повної ліквідації випадків голодування в с.Старошведське; б) доручити тов.Балицькому вжити заходів до запобігання проникнення відомостей про випадки голодування в с.Старошведське за кордон”⁹⁴.

17 березня, розглянувши становище в Київській області, політбюро приймає рішення: “1. Вжити найрішучіших заходів для боротьби з поширенням контрреволюційними елементами провокаційних чуток. Добитися в найкоротший строк у найскладніших районах встановлення твердого порядку, суворо караючи поширювачів провокаційних чуток і всіх антирадянських елементів... Доручити т.Балицькому, із свого боку, негайно вжити всіх необхідних заходів як по лінії ГПУ, так і міліції”⁹⁵.

У той же час Балицький виявляє постійне піклування про працівників свого відомства. У квітні 1933 р. він, зокрема, пише С.Косіору доповідну записку, в якій повідомляє, що “з метою створення власної продовольчої бази для поліпшення побутових умов працівників ГПУ і міліції при обласних відділах... існують допоміжні господарства”, а потім звертається з проханням надати їм насінневу допомогу (3,5 ц вівса, 1,8 ц ячменю тощо)⁹⁶.

Характерною є примітка Балицького: “В разі позитивного рішення ЦК питання буде мною узгоджене в Москві”⁹⁷. Резолюція Косіора була такою: “Підтримати перед ЦК ВКП(б) прохання ГПУ УСРР про відпуск допоміжним господарствам і радгоспам насінневої допомоги”⁹⁸.

І наступної весни, через рік, політбюро ЦК КП(б)У буде допомагати ГПУ. За рішенням від 23 квітня 1934 р. для радгоспів ГПУ, на пересів вимерзлої озимини, з республі-

канського фонду було відпущено: проса — 900 пуд, гречки — 600, кукурудзи — 300, соняшника — 120 пуд⁹⁹.

Після повернення Балицького в Україну серед керівництва ГПУ відбулися значні зміни. Вже 21 лютого 1933 р. колишній заступник голови ГПУ УСРР Х.Леонюк був призначений начальником Одеського облвідділу ГПУ замість Ю.Перцова¹⁰⁰; через дев'ять днів З.Кацнельсон, який працював заступником повпреда ОГПУ по Московській області, став начальником Харківського облвідділу ГПУ замість М.Тимофєєва; колишній повпред ОГПУ по Івановській промисловій області В.Іванов став начальником Донецького облвідділу ГПУ замість М.Гроссмана¹⁰¹. Невдовзі відбулися й інші зміни, які засвідчували: Балицький гуртує свою “команду”.

Вирішуючи питання про призначення того чи того працівника, він звертав увагу не стільки на його професіоналізм, анкетні дані та відданість “справі Леніна — Сталіна”, скільки на особисту відданість йому. Один із сучасників Л.Словинський свідчив: “Після повернення Балицького на Україну, він почав збирати навкруг себе певну групу осіб, особисто йому відомих та здатних без вагання виконати будь-які його накази й розпорядження”. За словами О.Розанова, якимось у розмові “Балицький повідомив, що у нього є така група людей, відданих йому особисто і готових іти за ним до кінця”.

Саме цим людям під проводом В.Балицького невдовзі довелося трошити новий “націоналістичний ухил”, лідером якого цього разу оголосили М.Скрипника. В лютому 1933 р. його усунули з посади наркома освіти, а невдовзі проти нього було розгорнуто шалену політичну кампанію. Її ініціатором став Постишев, а Балицький за допомогою свого відомства мав довести, що Скрипника оточували вороги, що царина його діяльності знаходилася в руках “націоналістичної контрреволюції”.

Характерно, що коли в січні 1932 р. святкувалося 60-річчя М.Скрипника, у пресі з'явилося і привітання, надіслане Балицьким із Москви: “Дорогому Миколі Олексійовичу, найвидатнішому будівникові Радянської України і КП(б)У, неспримиренному борцеві за генеральну лінію партії, представникові сталевій ленінській гвардії, старому чекістові, поплічникові Дзержинського — палке дружнє привітання і найкращі побажання в день 35-річчя вашої боротьби за більшовизм. Ще раз щире привітання і побажання жити ще багато років для боротьби за перемогу комунізму. Ваш *В.Балицький*”¹⁰².

Минуло трохи більше року, і Балицький змушений був забути ці слова, визначаючи “напрямок головного удару” проти “скрипниківщини”. Насамперед цього удару було завдано по Наркомату освіти, який Скрипник очолював з 1927 р., та й по всій системі освіти. “Драматурги” з ГПУ почали тлумачити його діяльність і особливо діяльність його оточення виключно як “шкідницьку”, “контрреволюційну” і навіть “шпигунську”. Протягом лише 1933 р. з апарату Наркомату освіти було “вичищено” 200 “націоналістичних, ворожих елементів”, а в обласних управліннях народної освіти за політичними мотивами замінено 100% керівництва, у районних 90%. Всі вони були піддані різним формам репресій. 4000 вчителів були увільнені із шкіл України, як “класово ворожі елементи”. Значно розширювалася мережа російських шкіл і класів.

Однак, ясна річ, справа не обмежувалася лише сферою освіти. 1933 р. запроваджено новий “український правопис” (замість затвердженого 1928 р.). Це супроводжувалося пошуками “націоналістів” у Інституті наукової мови при ВУАН. Серйозно постраждала й сама академія, оскільки М.Скрипник був секретарем її фракції, і Всеукраїнська асоціація марксистсько-ленінських інститутів (ВУАМЛІН), яку він очолював певний час. Сам Микола Олексійович, не витримавши постійного цькування, 7 липня 1933 р. застрелився у своєму кабінеті. Як свідчить О.Семенко, “над сином і дружиною наркома прийняли шефство-опіку високі партійці — Балицький, Косіор”¹⁰³.

Оскільки наркомат освіти займався також розвитком культури, мистецтва, літератури, не важко було здогадатися, що репресії не обминуть і цей “фронт”. Уже початок 1933 р. ознаменувався арештами серед письменників (Мелетій Кичура, Василь Атаманюк, Дмитро Рудик, Дмитро Загул та ін.), що значно посилилися після самогубства Миколи Хвильового (13 травня 1933 р.).

Письменники, як і взагалі українська інтелігенція, вже давно були “під ковпаком” відомства Балицького. Про нього згадав у виступі на Харківській обласній партконференції драматург Іван Микитенко: “І тут ми мусимо відзначити справді велику і почесну роль славетних органів ГПУ і керівника ГПУ тов.Балицького в очищенні нашої літератури від зрадників і шпигунів, від усіх цих Ялових, Досвітніх, Пилипенків, Грицаїв, Річицьких, Озерських, Остапів Вишень і їм подібних. Ми можемо сказати, що коли вороги української радянської культури так люто ненавидять тов.Балицького, то це свідчить, що тов.Балицький є

справжній друг соціалістичної України, української радянської культури та літератури. І саме тому актив радянської літератури України віддає свої гарячі симпатії стійкому і вірному більшовикові Всеволоду Аполлоновичу Балицькому і всім нашим кращим більшовикам-чекістам, які допомагають партії стверджувати українську радянську культуру та літературу на наших пролетарських позиціях”¹⁰⁴.

Ім'я та справи В.Балицького неодноразово згадувались і на пленумі правління Спілки радянських письменників України, де, зокрема, П.Постишев у доповіді цитував видобути в ГПУ зізнання “контрреволюціонерів-націоналістів” поета Олекси Влизька, драматурга Миколи Куліша та ін.¹⁰⁵. Згадав Постишев і ще одне ім'я — визначного режисера, засновника і керівника театру “Березіль” Леся Курбаса¹⁰⁶. В жовтні 1933 р. його як “націоналіста” усунули від керівництва театром, а у грудні того ж року заарештували. Засуджений згодом, він закінчив своє життя на Соловках, “українізація” яких почалася ще на початку 20-х.

До речі, у слідчій справі М.Куліша зберігся надзвичайно цікавий документ — заява його однокамерника, в якій передається зміст їхніх розмов. Ось уривок з цього доносів: “Загальний висновок щодо будівництва культури на Україні Куліш робить сумний. Балицький, — каже він, — може тільки руйнувати. Йому скажуть, так він ще три тисячі заарештує за одну ніч. А от створювати нема кому. Все цінне й талановите розігнане й знищене”¹⁰⁷.

Ще на початку 1933 р. ГПУ оголосило про викриття “крупної, широко розгалуженої контрреволюційної націоналістичної та шпигунської Української військової організації (“УВО”), яка ставила за мету повалення Радянської влади шляхом збройного повстання та встановлення в Україні фашистської диктатури”¹⁰⁸. Для проведення слідства у справі “УВО” було сформовано так звану ударно-слідчу групу на чолі з новим начальником СПВ ГПУ УСРР М.Александровським. Його заступником був спочатку заступник начальника ОВ В.Карелін, а потім заступник начальника СПВ Б.Козельський. До складу цієї групи входили працівники ОВ, СПВ та начальники відділів ГПУ УСРР: іноземного — С.Самойлов-Бесидський та оперативного — П.Соколов-Шостак. Ударно-слідчі групи було створено і в облвідділах ГПУ. Їх очолювали начальники місцевих СПВ: М.Чердак у Києві, Загорський у Одесі, І.Бабиш у Вінниці, М.Говліч у Дніпропетровську, Осінін у Харкові, М.Шелудченко в Чернігові, Заславський у Сталіно.

Як зазначив В.Балицький у наказі № 452 від 23 вересня 1933 р., незважаючи на “виняткову оперативну складність цієї справи, значну розгалуженість організації, а також наявність цілого кубла різних контрреволюційних течій і орієнтацій у її складі, слідство було проведено в мінімально короткий термін, завдано нищівного удару по українському контрреволюційному підпіллю. Успіхи в розгromі “УВО” були досягнуті виключно завдяки революційній відданості, чекістській оперативній чіткості та самовідданості в роботі всіх працівників”.

“УВО” з повною підставою можна назвати “гумовою” організацією, до якої “додавали” вигаданих учасників упродовж 1933 — 1934 рр. Усього за той час за брехливими обвинуваченнями у приналежності до “УВО” було притягнуто близько 150 чоловік.

Серед репресованих у цій справі бачимо чимало вихідців із Галичини. Цікаві свідчення про те, як “працювало” з ними відомство В.Балицького, залишив один із сучасників: “Про галичан в УРСР мені розповів інтересну річ один тюремний приятель якось у тюрмі. Він знав технічні прийоми відомих “органів”, бо колись належав до втаємничених.

Всі або майже всі галичани, — говорив він, — були завербовані задалегідь. В перші роки, коли вони з’явилися з Галичини більшими групами, арештовано тільки окремих з них. Їх примушували давати свідчення на багатьох галичан, які ще були на волі. Такого автора розлогих свідчень засилали до таборів, а його “спільників”, яких він нібито завербував до організації, не чіпали. Ніби нічого не сталося. Могло проминути кілька років, живе собі й працює такий “завербований”.

Коли ж приходять призначений органами час, беруть чоловіка і показують йому, що він член контрреволюційної організації, що його завербував такий і такий. Отже, вербовка була якийсь час ніби законсервована, але, як усякі консерви, зберігала своє значення. “Завербований” після відповідної процедури “слідства”, звичайно, мусить признати себе за винного. Коли треба, він і сам когось ще завербує”¹⁰⁹.

Крім “УВО”, невдовзі були сфабриковані справи “Польської організації військової” (“ПОВ”), так званий “Блок українських націоналістичних партій (УКП, боротьбистів, есерів, есдеків та ін.)”, який, за словами В.Балицького, являв собою “пряму агентуру міжнародної контрреволюції, в першу чергу, німецького і польського фашизму”¹¹⁰.

Нещадну боротьбу з “економічною контрреволюцією” провадило ЕКУ ГПУ УСРР під керівництвом С.Мазо. Після наради начальників економічних відділів обласних та міських відділів ГПУ, що відбувалася 9 — 11 червня 1933 р. в Харкові, В.Балицький зазначав, що “економоргани ГПУ останнім часом у відповідності до моїх наказів № 1 від 5 грудня 1932 р. та № 2 від 13 лютого 1933 р. швидко перебудувалися та нанесли нищівний удар по контрреволюції в народному господарстві. Особливо відзначаю успішну реалізацію агросправи “Конденсатор”, внаслідку якої ліквідовано крупний контрреволюційний заколот у сільському господарстві. Вміло розгорнувши слідство по агросправі “Блок”, економоргани ГПУ України брали участь у викритті диверсійної, шпигунської та шкідницької діяльності агентів “Інтележенс-сервіс” — представників англійської фірми “Метро-Віккерс” на головних електростанціях України.

Успішно проведено роботу по агросправі “Блок” у частині викриття контрреволюційної діяльності німецьких спеціалістів-фашистів...”

Поряд з тим голова ГПУ УСРР наказом № 262 від 15 червня 1933 р. вимагав від підлеглих “взяти курс на викриття, у першу чергу, найбільш гострих проявів контрреволюції, зокрема на боротьбу з диверсією та викриття повстанської низівки, особливо на вирішальних ділянках народного господарства: вугілля, металургія, хімія, енергетика, військова промисловість та сільське господарство”.

Це, сказати б, найбільш примітивні справи, а були й такі, які просто неможливо навіть перелічити. Наприклад, тільки в грудні 1933 р. і в січні 1934 р. у колгоспах України ліквідовано 85 так званих “контрреволюційних куркульських угруповань”, внаслідок чого репресовано близько 400 чоловік, переважно керівних працівників¹¹¹.

В.Балицький був “у курсі”, спрямовував викриття “ворогів народу”. В виступі на XII з’їзді КП(б)У в січні 1934 р. він заявив: “...Ми повинні підвищити ще більше свою більшовицьку пильність, бо вцілілі рештки контрреволюційного підпілля, починаючи від хліборобсько-гетьманських контрреволюційних кіл до “лівих” укапістських і боротьбистських груп включно, працюючи в підпіллі на платформі єдиного національного фронту, переходять на фашистські позиції боротьби з ними”¹¹².

Закінчив він виступ так: “Напередодні XVII з’їзду ... партія, яка виросла, зміцніла, піднялася на вищий історичний ступінь перед лицем величезних завдань соціалістичного будівництва, що стоять перед нею, під керів-

ництвом нашого ЦК, під керівництвом нашого Сталіна, піде до нових боїв, до нових перемог за справу комунізму”¹¹³. Саме на XVII з’їзді ВКП(б) В.Балицького обрали членом ЦК ВКП(б).

XII з’їзд КП(б)У прийняв рішення про перенесення столиці України з Харкова до Києва. Головою урядової комісії для підготовки переїзду призначили Балицького.

На засіданнях політбюро ЦК КП(б)У 18 лютого, 27 березня та 11 квітня 1934 р. розглядалося питання про будівництво урядового центру в межах давньої частини міста на Старокиївській горі. Серед низки рішень були й такі: “Запропонувати ВУЦВКу видати постанову (без опублікування в пресі) про знесення Михайлівського монастиря. ...Доручити комісії в складі тт. Попова, Балицького і Затонського встановити історико-художню цінність і вжити потрібних заходів до зняття найбільш цінних фресок і мозаїк”.

На початку квітня Балицький ухвалив план будівництва Києва, розроблений групою архітекторів на чолі з П.Юрченком. За цим планом знищувалися Трьохсвятительська церква (XII ст.), Михайлівський Золотоверхий собор та велика неокласична будівля середини XIX ст.

У березні 1934 р. були прийняті рішення щодо переїзду центральних установ до Києва. Так, 26 березня політбюро ЦК КП(б)У ухвалило виділити 10 млн крб. для “адміністративного будівництва” в майбутній столиці. 1 млн призначався ГПУ УСРР¹¹⁴. Цій же установі рішенням від 30 березня виділялося 2,5 млн крб. на житлове будівництво¹¹⁵. За фінансовими витратами ГПУ поступалося лише Раднаркому, ЦК КП(б)У та столичному військовому округу. І це без врахування витрат на утримання штатних працівників, проведення різного роду операцій, утримання численного загону інформаторів.

У травні 1934 р. газети повідомили про відкриття в Харкові стадіону “Динамо” ім.В.Балицького. Серед присутніх на відкритті були С.Косіор, Г.Петровський, П.Постишев, П.Любченко¹¹⁶. Для останнього 1934 рік приніс загострення стосунків з могутнім шефом чекістів України. Це стало особливо помітно після призначення П.Любченка (у квітні 1934 р.) Головою Раднаркому УСРР.

Про те, що Всеволод Аполлонович відкрито не полюбляв Панаса Петровича, згодом свідчив і Й.Якір: “Вирішальне значення мали відносини в межах республіки та ЦК: як це Любченко вилізе поперед Балицького за становищем як Голова Раднаркому України. Я знаю, що в цьому питанні з Балицьким був і Постишев...”

Причини для критичного ставлення до Любченка були, хоча про це мало хто знав. Справа в тім, що з 1933 р., коли Постишев і Балицький повели атаку проти М.Скрипника, розпочалося збирання компрометуючих матеріалів на Любченка.

Так, наприклад, колишній член КПЗУ, викладач Ф.Приступа 17 травня 1933 р. свідчив: “У блок “УВО” входили колишні партії боротьбистів і укапистів через своїх представників: Любченка П.П., Хвилю А.А., Полоза, Приходька А., Гринька, Солодуба, Самборського, Христового, Досвітнього та ін. Всі ці особи брали найактивнішу участь у роботі “УВО”...”

Любченко П.П. став за останні 4 — 5 років найпопулярнішим й найавторитетнішим серед націоналістів українських...¹¹⁷.

У своїх свідченнях колишній віце-президент Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук А.Сліпанський називав П.Любченка “організатором, натхненником і політичним керівником боротьбистської к[онтрреволюційної] організації й усього к[онтрреволюційного] блоку”¹¹⁸. Такого штабу видобути під тиском свідчення (а вони склали грубезний том) були до певного часу свідомо “законсервовані” В.Балицьким.

У листопаді 1934 р. розгортається атака проти голови Держплану УСРР Ю.Коцюбинського, який був близьким товаришем П.Любченка. Рішенням від 3 листопада 1934 р. політбюро ЦК КП(б)У увільнило Коцюбинського з його посади й відрядило до Москви “в розпорядження ЦК ВКП(б)”¹¹⁹. У лютому 1935 р. його засудили до заслання, а разом з ним ще 25 комуністів-керівників, яким інкримінувалося створення троцькістської організації, що нібито мала свої групи в ВУАМЛІНі та в Держплані УСРР.

Одним із тих, хто проходив у справі “контрреволюційної троцькістської організації”, був ректор Київського державного університету Р.Левік. Ще в листопаді 1934 р. його особисто допитали В.Балицький та П.Постишев¹²⁰.

У жовтні 1936 р. Ю.Коцюбинського було знову заарештовано. Його обвинуватили в тому, ніби він керував “контрреволюційною троцькістсько-терористичною організацією, яка готувала терористичні акти над керівниками партії і радянської влади”. На відміну від допитів 1935 р., коли Коцюбинський заперечував участь у троцькістській діяльності після 1930 р., тепер він визнав себе винним у створенні, за завданням Г.Пятакова, троцькістського центру в Україні. Саме ці свідчення і фігурували на другому великому

московському політичному процесі — над так званім “антирадянським троцькістським центром” (січень 1937 р.). Навесні того ж року Ю.Коцюбинського та інших учасників “троцькістської організації” розстріляли.

Архіви зберегли заяву на ім'я В.Балицького, написану Ю.Коцюбинським. Вона переконливо показує, як з ним “працювали”, яких саме свідчень вимагали від нього. Зокрема, там йдеться про те, що майже на кожному допиті він просив надати можливість “викласти всі мої свідчення про мою минулу троцькістську діяльність у вигляді заяви... Мені в цьому ... відмовлено. Козельський, Брук, Григоренко сказали, що папір та чорнило мені будуть надані тільки для опису діяльності троцькістського центру на Україні в період 1931 — 1934 рр., що минуле для них і так зрозуміле і їх не цікавить”¹²¹.

Балицький ігнорував цю заяву, як і інші подібні звернення до нього. Розбиратися з ними він не хотів: репресивний конвеєр працював на повну потужність.

Особливо відчутний поштовх ескалації терору було дано після вбивства С.Кірова в грудні 1934 р., коли за пропозицією Сталіна було прийнято постанову ЦВК СРСР “Про порядок ведення справ про підготовку або здійснення терористичних актів”. Згідно з постановою, строк розслідування зменшувався до 10 днів, розгляд справ у суді проводився без участі адвоката і прокурора, оскарження вироку та клопотання про помилування не задовольнялося, а вирок виконувався негайно після винесення. 9 грудня Г.Петровський підписав постанову ВУЦВК “Про внесення змін до кримінально-процесуального кодексу УСРР”, де були враховані вищезгадані положення, що стали основою тотального терору в наступні роки¹²².

Після вбивства Кірова з блискавичною швидкістю були “викриті” не тільки ленінградська, а й білоруська (в Мінську) та українська (в Києві) група “терористів”, сформована з заарештованих уже відомством Балицького осіб, переважно літераторів. 18 грудня 1934 р. у пресі було оголошено вирок візної військової колегії Верховного суду СРСР у Києві. Очолював цю колегію В.Ульріх. Серед обвинувачених було 37 осіб, з яких 28 засудили до розстрілу. Привертає увагу те, що значна частина цих 28 була сформована з тих, хто “проходив” за справою “УВО”¹²³.

В цей час значно посилюється переслідування тих, хто раніше належав до різних політичних партій. Так, 28 березня 1935 р. в наказі № 261 В.Балицький констатував: “СПВ УДБ НКВД УСРР викрито і ліквідовано контрреволюційну

організацію українських есерів-боротьбистів. Попереднім та судовим слідством встановлено, що боротьбистська організація мала за мету відторгнення України від Радянського Союзу і перетворення її в колонію німецького та польського фашизму. Організація ставила своїм безпосереднім завданням вбивство керівників Радянської влади та Комуністичної партії, склавши для безпосереднього виконання терористичних актів кілька терористичних груп у Києві, Харкові та Полтаві. Учасники боротьбистської контрреволюційної організації засуджені...” Фабрикація цієї справи була проведена під керівництвом начальника 2-го відділення та помічника начальника СПВ УДБ НКВД УСРР С.Долинського та начальника СПВ УДБ УНКВД по Харківській області М.Говліча, які разом з оперуповноваженими СПВ УДБ НКВД УСРР С.Пустовойтовим та М.Грушевським були нагороджені грошовою премією у розмірі двох місячних окладів¹²⁴.

Убивство С.Кірова було використано також для активізації цькування колишніх опозиціонерів (насамперед троцькістів) чи просто тих, хто був запідозрений у тому, що “співчував” опозиціонерам. Утвердженню саме такої атмосфери сприяли два “закритих листи” ЦК ВКП(б) — від 18 січня 1935 р. (з приводу вбивства С.Кірова) та від 29 липня 1936 р. (з приводу “терористичної діяльності троцькістсько-зінов’євського контрреволюційного блоку”), розіслані ЦК компартій союзних республік, обкомам, крайкомам, міськкомам, райкомам ВКП(б). Ці листи-директиви стали прямою вказівкою до розгортання “викривальних” дій.

1936 р. в Україні були сфабриковані справи “об’єднаного троцькістсько-націоналістичного блоку” (або “бойової організації”) та “троцькістсько-терористичної організації”. Впродовж 1935 — 1936 рр. по областях України прокотилася хвиля викриття інших “контрреволюційних організацій” на зразок сфабрикованої справи “Соціал-демократичної партії України” на Харківщині. У другому півріччі 1935 р., порівняно з першим півріччям, кількість справ, які розглядали спецколегії обласних судів, збільшилася на 95,9%, а в першому півріччі 1936 р., порівняно з другим півріччям 1935 р. — на 20,8%. Найчастіше засуджених звинувачували в “контрреволюційній” та “троцькістській” агітації¹²⁵.

В січні 1935 р. В.Балицький робить спеціальне повідомлення на засіданні політбюро ЦК ЦК(б)У про коло невідкладних питань свого відомства (а 1934 р. було створено вже єдиний наркомат внутрішніх справ — НКВД). Серед цих питань він називає “перекидання колишніх ак-

тивних троцькістів і зінов'євців з великих промислових міст (Донбас, Харків, Дніпропетровськ, Київ, Одеса) в інші міста і райони”, а також організацію “складання списків виключених у 1926 — 1928 рр. за приналежність до троцькістів і троцькісько-зінов'євського блоку”¹²⁶.

В цей же час Балицький активно спрямовував боротьбу не тільки з колишніми опозиціонерами, “українськими націоналістами”, а й з тими, кого оголосили виразниками того чи того різновиду “національної контрреволюції”. Серед цих жертв опинилися представники багатьох націй, які жили в Україні. Наприклад, 10 квітня 1935 р. Балицький доповідає С.Косіору та П.Постишеву про “справи групи німців-ксьондзів, які здійснювали в німецьких районах і колоніях найактивнішу фашистську роботу”¹²⁷. А далі в доповідній записці зазначається: “Враховуючи, що прелат Крушинський, котрий очолює групу, має 67 років і Лоран — настоятель німецької католицької церкви у с.Зельці має 63 роки, вважаю за доцільне засудити їх до 10 років концтабору, але, беручи до уваги їх похилий вік, замінити засланням у Казахстан на той же термін. Стосовно інших трьох обвинувачених — Тауберга, Кеміра та Гофмана — настоятелів німецьких католицьких церков у Карло-Лібкнехтовському районі — засудити їх до 10 р. концтабору кожного”¹²⁸.

Характерно, що ім'я Балицького поступово, але дедалі частіше фігурує серед імен вищих партійно-державних савновників, на життя яких нібито готувалися замаху. Обвинувачення в підготовці цих “замахів” ставали підставою для репресій. Для ілюстрації наведемо лише один документ:

“Секретареві ЦК ВКП(б) Й.В.Сталіну.

При розгляді справи засуджена до розстрілу Білозір Л.І. за те, що вона, будучи членом контрреволюційної підпільної організації українських націоналістів, завербувала в цю організацію Щербину і Терещенка, які повинні були під час Жовтневих свят 1934 року в Києві здійснити теракт над тт. Постишевим і Балицьким.

Білозір на всіх допитах уперто відмовлялася дати хоч якісь свідчення, а також заявила, що вона відмовляється від помилування. Через це прошу вказівки про можливість приведення у виконання вироку над засудженою Білозір Л.І.

Тт. А.Я.Вишинський та В.А.Балицький вважають за можливе вирок виконати.

3 лютого 1935 р.

В.Ульріх”¹²⁹

Згідно з постановою ЦВК та РНК СРСР від 7 жовтня 1935 р. “Про спеціальні звання начальницького складу Головного управління державної безпеки НКВД Союзу СРСР”, для працівників держбезпеки вводилися персональні звання: сержант державної безпеки, молодший лейтенант державної безпеки, лейтенант державної безпеки, старший лейтенант державної безпеки, капітан державної безпеки, майор державної безпеки, старший майор державної безпеки, комісар державної безпеки 3-го рангу, комісар державної безпеки 2-го рангу, комісар державної безпеки 1-го рангу¹³⁰.

Порівнюючи персональні звання начальницького складу ГУДБ та командного складу РСЧА, зазначимо, що при однаковій кількості позицій (одинадцять), вони помітно розходилися за суттю. Перше з спеціальних звань начальницького складу УДБ — сержант — в армійській практиці дореволюційного минулого надавалося військовим, які належали до молодшого начальницького складу. Званням лейтенанта, старшого лейтенанта, капітана і майора державної безпеки приписувався ранг вищий, ніж відповідним званням у РСЧА. Наприклад, звання старшого майора державної безпеки відповідало званню комдива РСЧА¹³¹.

Постановою ЦВК та РНК СРСР від 26 листопада 1935 р. було встановлено звання генерального комісара державної безпеки, яке присвоїли наркомові внутрішніх справ СРСР Г.Ягоді. Того ж дня було видано постанову “Про затвердження осіб керівного складу Головного управління державної безпеки НКВД Союзу РСР у спеціальних званнях”.

Комісарами державної безпеки 1-го рангу затвердили: заступників наркома внутрішніх справ СРСР Я.Агранова та Г.Прокоф'єва, В.Балицького та начальників УНКВД: по Далекосхідному краю Т.Дерибаса, по Ленінградській області — Л.Заковського та Московській області — С.Реденса.

Комісарами державної безпеки 2-го рангу затвердили начальників відділів ГУДБ НКВД СРСР: особливого — М.Гая; секретно-політичного — Г.Молчанова; економічного — Л.Миронова; оперативного — К.Паукера; іноземного — А.Слуцького; транспортного — О.Шаніна; наркомів внутрішніх справ: Білорусії — І.Леплевського та ЗОСФРР — С.Гоглідзе; начальників УНКВД: по Харківській області — К.Карлсона, по Казахській АРСР — Л.Заліна, по Саратовському краю — Р.Піляра; начальника ГУ РСМ НКВД СРСР Л.Бельського та заступника наркома внутрішніх справ УСРР З.Кацнельсона¹³².

Наприкінці 1935 р. В.Балицький пережив вельми неприємні для нього моменти у зв'язку з тим, що розпочалися провали закордонної агентури ІНВ УДБ НКВД УСРР. Провали викликали ретельні перевірки співробітників республіканських та обласних органів держбезпеки. Особливо гарячково проводилася ця робота в іноземних відділах обласних управлінь. Балицькому було чого хвилюватися, адже він, як правило, не звертав великої уваги на приватне життя підлеглих. А в деяких відділах ІНВ підібралася тоді, як з'ясувалося, “весела” компанія.

Так, один із керівників ІНВ, член ВКП(б) з 1924 р. А.Ратинський-Футер 1924 р. був заарештований за контрабанду. А начальник ІНВ УДБ Управління НКВД по Одеській області В.Пескер-Пискарьов 1929 р. був викритий у привласненні 2000 крб. Інцидент з грішми пригасили, а Пескер-Пискарьова “покарали” — з 1930 р. він ходив у кандидатах у члени ВКП(б). За свідченнями працівника Одеського ІНВ УДБ НКВД С.Боскіса-Глузберга, “у контрабандну діяльність була включена вся закордонна агентура, яка в контрабандних цілях використовувалася частіше, ніж у агентурних”¹³³.

Цього разу для Балицького все обійшлося. В.Карелін, який кілька років очолював республіканський ІНВ, уже працював у НКВД Білорусії, а його наступника А.Сапіра не стали притягувати до відповідальності за скоєне при попередникові.

Взагалі ж Балицькому впродовж усієї його кар'єри доводилося неодноразово стикатися з тим, що м'яко називали “недоліками” в роботі органів ЧК-ГПУ-НКВД. Це знаходило відбиття і в службових наказах. Найчастіше йшлося про хабарі, привласнення речей при обшуках, пияцтво тощо. Зокрема, в наказі ЦУПЧРЕЗКОМУ № 4 від 31 січня 1921 р., під яким є і підпис В.Балицького, в § 25 читаємо: “при цьому оголошується список розстріляних співробітників:

Миколаївської ГУБЧЕКА

1. Володін Василь Семенович, розстріляний 5.IX за хабарництво.
2. Гончаров Олександр Сергійович, розстріляний 16.VI за згвалтування заарештованих.
3. Курський Ілля Захарович, розстріляний за зносини з контррозвідкою білих.
4. Прусиновський Ричард Брониславович, розстріляний 13.IX за передання списків співробітників до контррозвідки білих.

5. Соколов Ісай Соломонович, розстріляний 16.VI за хабарництво.

Катеринославської ГУБЧЕКА

1. Сурмінов Н.П., співробітник для доручень, розстріляний 18.II за привласнення речей при обшуку.

2. Пронлев Прокопій Андріанович, помічник уповноваженого, розстріляний 13.XI за шантаж та вимагання.

3. Сташевський Роберт Лазаревич, співробітник для доручень, розстріляний 28.XI за хабарництво.

4. Брейтман Яків Михайлович, співробітник для доручень, розстріляний 28.XI за хабарництво..."¹³⁴.

Мине майже десять років, і надбанням гласності стане те, що такого роду явища не тільки не викорінені, а й прогресують: навесні 1929 р. на адреси найбільших заводів України, а також на ім'я тодішнього Голови ОГПУ СРСР В.Менжинського і на ім'я Й.Сталіна надійде анонімний лист, який містив факти з життя ГПУ УСРР. У ньому, зокрема, зазначалося: "В наших органах існує велика сімейщина, відсутні прямота і до неймовірних розмірів розвинуто дипломатію.

В великих розмірах наявний бюрократизм, утиск, свавілля та безправ'я співробітників.

У великих розмірах розвинуті серед співробітників, а головно серед начальницького складу: пияцтво, злочинність і барахольство. З чим не ведеться належним чином боротьба, а навпаки все це замазується та покривається навіть від партійних органів, щоб не підривати "авторитету" органів..."¹³⁵.

А далі в листі докладно висвітлювалися факти, називалися прізвища конкретних, у тому числі керівних працівників ГПУ. Згадані в листі факти підтвердилися. Тим не менш терміново скликані відкриті збори партійної та комсомольської організацій ГПУ, оперативного складу й загону особливого призначення (всього присутніх було 525 чоловік) розцінили лист як "контрреволюційний", вимагаючи "найрішучішої і нешадної розправи з контрреволюційними агентами"¹³⁶.

2 березня 1929 р. В.Балицькому довелося написати С.Косіору листа з поясненнями, зазначивши, що деякі факти в анонімі взяті з наказів ГПУ УСРР за останні 5 — 6 років, "хоча підбрані та висвітлені тенденційно"¹³⁷. Він також повідомляв: "Мною віддано розпорядження про виявлення авторів анонімки. Попередні дані слідства дають мені підставу вважати, що анонімку випущено 1 — 2 співробітниками особливого відділу"¹³⁸.

Такого роду факти в діяльності ЧК-ГПУ ще й дотепер залишаються недослідженими. Уваги потребують і особисті взаємини Балицького з його колегами. Торкнемося лише деяких моментів.

У другій половині 1933 р. загострилися стосунки між В.Балицьким та І.Леплевським. Люди з найближчого оточення останнього, його швагер Д.Джирін та секретар Е.Інсаров, вели серед працівників ГПУ УСРР розмови про те, що всі успіхи в роботі органів — це наслідок оперативності Леплевського. Про це стало відомо Балицькому¹³⁹. Олії у вогонь підлили З.Кацнельсон та особливоуповноважений ГПУ УСРР Н.Рубінштейн, який мав великий вплив на голову ГПУ. Вони переконали свого шефа і своїх колег у тому, що Леплевський прагне стати головою республіканського ГПУ¹⁴⁰.

Балицький добився переведення свого заступника з України (на його місце в січні 1934 р. призначили З.Кацнельсона). З усіх відповідальних працівників ГПУ проводити Леплевського прийшов лише заступник начальника оперативного відділу М.Аміров-Пієвський. Розлючений Леплевський на прощання кинув: “Я від’їзжаю з України, але я ще сюди повернуся і з усіма розрахуюсь”¹⁴¹.

Окремо слід зупинитися на взаємостосунках В.Балицького з Г.Ягодою. На нашу думку, є всі підстави вважати, що склалися вони не найкраще. Незважаючи на те, що після повернення Балицького в Україну він залишався за сумісництвом заступником голови ОГПУ СРСР, можна сказати, що конкуренцію з Ягодою за першість у органах держбезпеки він програв. За свідченням О.Саніна-Затурянського, у травні 1934 р. О.Розанов казав йому: “Балицький — це політичний діяч, який переріс Україну. Він може найти себе лише в союзному масштабі, куди його не пускають. Це несправедливо. Українців, які є найкращими чекістами, тримають у чорному тілі”. В чекістських колах майже відкрито говорили про боротьбу за владу між Балицьким та Ягодою.

Як відомо, останнього усунули з посади наркома внутрішніх справ СРСР 1936 р. Саме цей рік розпочався для Балицького з неприємності: 2 січня у своєму службовому кабінеті застрелився начальник СПВ УДБ НКВД УСРР майор держбезпеки Б.Козельський. Того ж дня В.Балицький зібрав нараду й оголосив, що Козельський пішов із життя через те, що його нервова система була виснажена нещадною боротьбою з контрреволюцією, що він був пригнічений хворобою сина, а головне — був хворий на сифіліс.

Таке роз'яснення цілком задовольнило і керівництво в Москві та Києві. 4 січня республіканські газети і “Правда” вмістили некролог за підписами С.Косіора, П.Постишева, В.Балицького, Й.Якіра та інших: “Працюючи часто непосильно, не шкодуючи себе, він розхитав організм і передчасно пішов від нас”¹⁴². Було влаштовано гучне поховання, за домовиною йшло все керівництво України. Батькам Козельського була призначена пенсія.

Справжньою причиною самогубства Б.Козельського було те, що з Москви надійшла телеграма у зв'язку із надісланими трохи раніше свідченнями заарештованих в Україні та обвинувачених у “троцькістському закомлоті” професорів М.Нирчука і М.Мухіна. Інтуїтивно Козельський відчув, що в Москві вже є якийсь “компромат” проти нього та проти інших керівників НКВД України, яких при бажанні також можна легко обвинуватити у “троцькізмі”.

І справді, вже після самогубства Козельського його обвинуватили у створенні “троцькістської організації” в НКВД. На користь цієї версії працювало те, що всередині 1937 р. найближчі його колеги (М.Грушевський, С.Брук, М.Григоренко та ін.) були заарештовані як учасники “контрреволюційного закомлоту в органах НКВД”. Наприклад, заарештований 11 липня 1937 р. С.Брук спочатку заперечував свою приналежність до троцькістів, однак 27 липня власноруч написав заяву про те, що 1934 р. був втягнутий Козельським у “контрреволюційну організацію”¹⁴³.

В документах збереглося чимало ознак того, що ніякої “організації” у НКВД не існувало, а відбувалася звичайна для сталінської системи “ротація” кадрів: прибирали тих, чіми руками чинився терор у попередні роки. Якби Козельський залишився живим, його неодмінно було б притягнуто до відповідальності. Зрозуміло й те, що в його діях, як і в діях Балицького та інших чекістів, було досить “компромату”. Достатньо лише згадати, як для викриття українських націоналістів використовувалися провокатори. Найпримітнішими з-поміж них були директор видавництва “Рух” і голова Правління Української Радянської Енциклопедії А.Біленький-Березинський та відомий учений-філософ В.Юринець. Вони були завербовані, і за їхніми повідомленнями-доносами було знищено чимало українських інтелектуалів, серед яких, зокрема, можна назвати М.Куліша, Г.Епіка, Ю.Бачинського, О.Слісаренка та багатьох інших.

Восени 1936 р. сталася подія, на яку В.Балицький не міг не реагувати: до НКВД СРСР замість Г.Ягоди прийшов М.Єжов. Невдовзі стало зрозуміло, що нова “мітла” по-

чинає мести по-новому. Розпочалося “зміцнення” органів НКВД, яке стало трагічною інтродукцією до так званої “єжовщини” — широкої кампанії репресій 1936 — 1938 рр.

Для виконання директив нового союзного наркома були потрібні нові люди. І Балицький став енергійно міняти керівників у центрі й на місцях, але як вправний політик грав лише добре знайомими картами. Так начальник УНКВД по Кіровській області старший майор державної безпеки О.Абугов (у 20-х рр. помічник начальника СВ ГПУ УСРР) у березні 1937 р. очолив СПВ УДБ НКВД УРСР замість майора державної безпеки П.Рахліса, який очолив КРВ УДБ НКВД Узбекицької РСР. Заступник начальника оперативного відділу УДБ НКВД УРСР капітан державної безпеки М.Аміров-Пієвський став начальником того ж відділу. Начальник ОВ УДБ НКВД та Київського військового округу старший майор державної безпеки М.Олександровський з 21 грудня 1936 р. очолив КРВ НКВД, а 23 січня 1937 р. був відкликаний до Москви, де став заступником начальника Головного розвідуправління РСЧА. Начальник УНКВД по Донецькій області комісар державної безпеки 3-го рангу В.Іванов став заступником наркома внутрішніх справ УРСР 15 квітня 1937 р. замість З.Кацнельсона, який став заступником начальника ГУЛАГу НКВД СРСР. Ще одним заступником В.Балицького 16 жовтня 1936 р. став начальник УНКВД по Харківській області комісар державної безпеки 2-го рангу К.Карлсон. Начальник Київської міжрайової школи ГУДБ капітан державної безпеки М.Корнев з 13 лютого 1937 р. очолив УНКВД по Молдавській АРСР. Заступник начальника ЕКВ УДБ НКВД старший майор державної безпеки Ю.Кривець 5 листопада 1936 р. став начальником УНКВД по Чернігівській області, а 23 січня 1937 р. очолив УНКВД по Дніпропетровській області. Заступник начальника Управління РСМ майор державної безпеки І.Купчик 21 грудня 1936 р. очолив особливі відділи УДБ НКВД та Київського військового округу. Начальник ЕКВ УДБ НКВД комісар державної безпеки 3-го рангу С.Мазо з 17 жовтня 1936 р. очолив УНКВД по Харківській області. Начальник іноземного відділу УДБ НКВД капітан державної безпеки А.Сапір з 21 грудня 1936 р. очолював УНКВД по Молдавській АРСР, а з лютого 1937 р. працював помічником начальника КРВ УДБ НКВД УРСР. Начальник УНКВД по Вінницькій області старший майор державної безпеки Д.Соколинський очолював: з 16 грудня 1936 р. УНКВД по Дніпропетровській області замість призначеного начальником УНКВД по Західносибірському

краю комісара державної безпеки 3-го рангу С.Миронова-Короля, з 23 січня 1937 р. — КРВ УДБ НКВД, а з 3 квітня 1937 р. — УНКВД по Донецькій області. Начальник оперативного відділу УДБ НКВД майор державної безпеки П.Соколов-Шостак у грудні 1936 р. став заступником начальника УРСМ НКВД, а 23 січня 1937 р. — начальником УНКВД по Чернігівській області. Начальник УНКВД по Чернігівській області старший майор державної безпеки М.Тимофеев з 16 грудня 1936 р. очолив УНКВД по Вінницькій області. Залишалися на своїх місцях старші майори державної безпеки, начальники УНКВД: по Одеській області — О.Розанов та по Київській області — М.Шаров.

13 січня 1937 р. ЦК ВКП(б) прийняв постанову “Про незадовільне партійне керівництво Київського обкому ЦК(б)У та недоліки в роботі ЦК КП(б)У”. Стало ясно: вогонь нищівної критики переноситься на Постишева. Значну роль у спрямуванні цієї критики відіграв колишній покровитель Постишева — Л.Каганович. 16 січня 1937 р. відбувся пленум Київського обкому КП(б)У за його участю. П.Постишева обвинуватили в пособництві ворожим елементам і розвалі роботи. Тоді ж його увільнили від обов’язків секретаря столичної парторганізації у зв’язку, як оголошувалося громадськості, з неможливістю поєднувати цю посаду з постом секретаря ЦК КП(б)У.

В березні 1937 р. Постишев поїхав з України, а наступного року його заарештували. Критика, спрямована проти недостатньо активної боротьби з троцькістами, тотальна “чистка” кадрів в Україні (в тому числі і в НКВД УРСР) — усе це неухильно вело до зняття В.Балицького з його посади.

17 березня 1937 р. він востаннє виступив на пленумі ЦК КП(б)У і торкнувся “тих помилок, яких припустився у своїй роботі НКВД”. Серед них він назвав і таку: “...Незважаючи на те, що було викрито велику троцькістську організацію Коцюбинського, але ми взяли одного Коцюбинського, взяли троцькістів на культурному фронті, а до центрів не добралися. До центра у складі Коцюбинського, Логінова, Голубенка ми добрались, як вам відомо, значно пізніше, значно запізнившись...”. Разом з тим у виступі була і думка про перегини у “викритті” ворогів: “Інколи, це часто буває у нас у партійних організаціях, є прагнення перестраховатись. Краще перестраховатись та, чорт його візьми, якийсь десяток ми викинемо з партії, посадимо когось, краще вдарити, ніж добити. Це теж буває інколи правильно, краще вдарити міцніше, але якщо ми розмахнемось і почнем направо й наліво бити, у нас можуть бути дуже великі

неприємності, тому що ми самі будемо цих ворогів робити. Буває це у нас”¹⁴⁴.

Він уважно стежив за тим, що відбувалося в Москві з приходом до влади Єжова і, напевно, розумів, що вижити за цих умов буде важко. І справді, одними з перших відчули на собі репресивну єжовську хвилю саме чекісти. Зокрема, одразу ж були заарештовані “польський шпигун” І.Сосновський, якого Єжов “викрив” ще 1933 р., та начальник економічного відділу ГУДБ НКВД Л.Миронов¹⁴⁵. 3 березня заарештували “саботажника” наркома внутрішніх справ Білоруської РСР Г.Молчанова¹⁴⁶. Знайшлися “вороги народу” і серед охорони Сталіна. Крім начальника оперативного відділу ГУДБ НКВД К.Паукера¹⁴⁷, 22 березня був заарештований і його заступник старший майор державної безпеки З.Волович¹⁴⁸. Другий заступник Паукера, майор державної безпеки Л.Черток під час арешту викинувся з 12-го поверху¹⁴⁹.

29 березня заарештували секретаря НКВД СРСР П.Буланова¹⁵⁰, якого лише чотири місяці тому за клопотанням Єжова нагородили орденом Леніна¹⁵¹. 3 квітня “через викриті посадові злочини кримінального характеру” був звільнений з посади наркома зв’язку й невдовзі заарештований Г.Ягода¹⁵². Тоді ж за ґрати потрапили колишній заступник наркома внутрішніх справ Г.Прокоф’єв, колишній начальник ОВ ГУДБ НКВД М.Гай¹⁵³.

5 травня, “за зразкове виконання завдання уряду”, орденом Леніна був нагороджений капітан державної безпеки В.Ярцев, орденом Червоної Зірки молодший лейтенант державної безпеки І.Суровіцких¹⁵⁴. Саме ці слідчі допитували своїх колишніх начальників¹⁵⁵.

13 травня за особистим розпорядженням Єжова заарештували начальника Центрального управління НКВД, комісара державної безпеки 3-го рангу А.Артузова¹⁵⁶.

В травні 1937 р. Балицький ще брав участь у роботі V Київської міської (відкрилася 9 травня) та III обласної (відкрилася 17 травня) партійних конференцій¹⁵⁷. Сидів у президії, але не виступав — мабуть, думки його були десь далеко. З доповіддю про боротьбу з “ворогами народу” виступив начальник Київського обласного УНКВД старший майор державної безпеки М.Шаров.

17 травня заступником наркома внутрішніх справ УРСР став начальник Головного управління міліції М.Бачинський¹⁵⁸. Але працювати разом з Балицьким йому не довелося — у 20-х числах травня Балицького викликали до Москви. Невдовзі його призначили начальником Управ-

ління НКВД по Далекосхідному краю. А в Україні обов'язки наркома мав виконувати комісар державної безпеки 2-го рангу К. Карлсон. Прибувши до Хабаровська, В. Балицький почав діяти у звичайній своїй манері: рішуче та швидко. До будинку крайового УНКВС на Волочаївській вулиці “чорні ворони” привозили все нових “ворогів народу”. Лише за одну добу у військових частинах ОЧДСА (Особлива Червонопрапорна Далекосхідна Армія) заарештували 201 чоловік¹⁵⁹. Скидалося на те, що працівники особливого відділу УДБ ОЧДСА знайшли спільну мову з маршалом В. Блюхером.

6 червня 1937 р. газета “Известия” повідомляла:

“Хабаровськ. 5 червня. 4 червня на крайовій партійній конференції таємним голосуванням було обрано крайком ВКП(б) у складі 71 члена та 34 кандидатів. Серед обраних у члени крайкому: тт. Варейкіс, Балицький, Блюхер, Ханьян, Птуха, Вікторов.

Під бурхливі овації конференція надіслала урядову телеграму товаришеві Сталіну.

На першому пленумі крайкому нового скликання першим секретарем обрано т. Варейкіса, другим т. Птуху”.

У цей же час тривало збирання “компромату” на Балицького. 17 червня 1937 р. як “учасник антирадянського заклоту” був заарештований М. Попов. У заяві від 22 червня 1937 р. і на попередньому слідстві він визнав свою “провину”, а також те, що, користуючись службовим становищем, займався добором і розстановкою “правотроцькістських кадрів”. У числі членів “центру заклоту” він назвав В. Балицького, Й. Якіра, М. Хатаєвича, П. Любченка, М. Демченка, Є. Вегера¹⁶⁰.

На допиті 7 липня 1937 р., проведеному у Москві, М. Попов свідчив, що “боротьба Балицького з українськими націоналістами спрямовувалася головним чином на кадри Скрипника”, що “Балицький зміг зробити так, що арешт Коцюбинського не дав серйозних наслідків у справі розгрому націоналістичного і троцькістського підпілля на Україні”¹⁶¹.

Свідчення проти Балицького дали також колишні працівники НКВД С. Брук, М. Григоренко та інші, яких обвинуватили в участі в антирадянському “заклоті” в НКВД. Багато хто з них подав ці свідчення у вигляді письмових заяв на ім'я нового наркома внутрішніх справ України І. Леплевського.

Балицького заарештували 7 липня 1937 р. у службовому вагоні за ордером № 15 без дати за підписом М.Єжова. Провели обшук, відібрали урядові нагороди: три ордени Червоного прапора, ордени Червоної Зірки та Трудового Червоного Прапора УРСР, два знаки почесного чекіста. Він протримався недовго, і в заяві від 17 липня зізнався, що був втягнутий Й.Якіром наприкінці 1935 р. у “військово-фашистський закат”. А на допиті 26 липня, який провели заступник наркома внутрішніх справ СРСР Л.Бельський, начальник 5-го відділу ГУДБ НКВД СРСР М.Ніколаєв-Журід та помічник останнього Р.Лістенгурт, Балицький засвідчив, що особисто завербував своїх заступників М.Бачинського та В.Іванова, начальника 6-го відділу УДБ НКВД УРСР Я.Письменного та начальників УНКВД по Харківській області С.Мазо та по Воронежській області О.Розанова¹⁶².

В доповіді на серпневому (1937 р.) пленумі ЦК КП(б)У С.Косіор спеціально згадав про В.Балицького, підкреслюючи, що останній входив до “якірівського контрреволюційного центру”, що він “покривав троцькістів, правих, націоналістів” і що навіть хотів бути головою Раднаркому після “контрреволюційного перевороту”. Наводились і такі слова В.Балицького: “Коли я поїду, ви оціните Балицького, вам тоді гірше буде”¹⁶³.

Перший секретар ЦК КП(б)У також додав, що ці слова йому переказав Любченко, якому судилося на цьому серпневому (1937 р.) пленумі бути “головним героєм”, адже розглядалося питання “Про буржуазно-націоналістичну антирадянську організацію колишніх боротьбистів і про зв’язок з цією організацією т.Любченка П.П.” Не чекаючи неправедного вироку, Любченко під час перерви в роботі пленуму застрелився. Справу “колишніх боротьбистів” почав формувати Балицький. Саме під його керівництвом, як уже зазначалося, дбайливо збиралися свідчення проти П.Любченка, А.Хвилі та інших колишніх боротьбистів. Однак скористався наслідками цієї роботи вже І.Леплевський, який у листі на ім’я М.Єжова доповів про розкриття в Україні “великої антирадянської націоналістичної організації, що протягом кількох років здійснювала підривну роботу і підготовку до повалення Радянської влади”¹⁶⁴.

Разом з тим І.Леплевський здійснював “чистку” у НКВД України. Було сфабриковано справу про “антирадянський закат у НКВД УРСР на чолі з наркомом Балицьким”. Серед “закатників” опинився (подаємо за останньою посадою у НКВД УРСР): заступники наркома М.Бачин-

ський, В.Іванов, К.Карлсон, З.Кацнельсон; начальники облуправлінь НКВД: Вінницького — Г.Клювгант-Гришин, Одеського — О.Розанов, Чернігівського — П.Соколов-Шостак; начальники відділів НКВД УРСР: контррозвідувального М.Олександровський, особливого — І.Купчик, секретно-політичного П.Рахліс та О.Абугув, транспортного — Я.Письменний, місць ув'язнення — Я.Краукліс, фінансового — Л.Словинський, пожежної охорони — Ю.Елькін та С.Карін-Даниленко, резервів — М.Букшпан; начальники Адміністративно-господарчого управління С.Цикліс та його заступник О.Берман, секретар НКВД УРСР О.Євгенєв та його заступник Л.Стрижевський, особливоуповноважений НКВД УРСР Н.Рубінштейн та багато інших.

1938 р. новий нарком внутрішніх справ УРСР комісар державної безпеки 3-го рангу О.Успенський викриє “антирадянський закат у НКВД УРСР на чолі з наркомом Леплевським”, а з грудня 1938 р. тимчасово виконуючий обов'язки наркома внутрішніх справ лейтенант державної безпеки А.Кобулов почне викривати “антирадянський закат у НКВД УРСР на чолі з наркомом Успенським”. За офіційними даними, всього було репресовано 1199 тільки керівних працівників НКВД УРСР¹⁶⁵.

В одній із доповідних записок М.Єжову повідомлялося, що Балицький в Україні “організував неприкритий опір виконанню оперативних наказів НКВС СРСР, ним було зроблено все, щоб зберегти від розгрому кадри”, що він намагався стримувати репресії, добивався, щоб менше було арештів і смертних вироків”¹⁶⁶.

Автори цих рядків віднайшли факти, які засвідчують: в окремих випадках В.Балицький справді прагнув пом'якшити вирок тій чи тій репресованій особі. За деякими відомостями, наприклад, за його сприяння з Л.Курбаса були зняті обвинувачення в участі в “УВО”, хоча доля видатного театрального режисера склалася трагічно¹⁶⁷. Такого роду факти потребують додаткового ретельного вивчення, хоча вони навряд чи спростують загальну оцінку В.Балицького як одного з найвизначніших провідників системи терору в Україні.

Репресії проти Балицького, за законами тоталітарного суспільства, принесли нещастя і його родині, хоча поки що нам не вдалося розшукати відомості про його дружину Людмилу Олександрівну, сина, матір. 1989 р. були надруковані спогади, автор яких пише, зокрема, про зустріч у Лук'янівській в'язниці з сестрою колишнього наркома:

“Якось уночі, після звірячого брязкоту засува і ключів, у відчинені двері втягли і кинули на підлогу молоду жінку, побиту так, що вона не могла підвестися. Її інтелігентне обличчя було застигле від болю, рот стиснутий. Вона мовчала...

Стогін з сусіднього ліжка повернув мене до дійсності. Це стогнала та жінка, яку недавно вкинули до нашої камери. Їй важко було підвестися, щоб піти “до вітру”. Завваживши мій співчутливий погляд, вона тихо мовила: “Мені відбили нирки, я мочуся кров’ю... Не дивіться на мене так... Нічого... І це мине”.

Ми познайомилися. Це була сестра колишнього наркома внутрішніх справ України Балицького. Ліза Балицька викладала історію в Київському державному університеті. Як член сім’ї “ворога народу” була заарештована і пройшла либонь через усі стадії особливих методів допиту. І все-таки вона усміхнулася.

Коли біль трохи відпустив її, вона несподівано сказала:

— А знаєте, навіть тут є добрі люди. Коли мене, побиту, виштовхнули з “ворона”, якийсь наглядчак узяв мене на руки (я не годна була йти) й заніс у коридор в’язниці. Потім сказав: “Тримайтесь, голубко. Либонь, незабаром все зміниться”.

Балицька тяжко зітхнула:

— Чи скоро, не знаю.

Невдовзі ми з Лізою розсталися, і більше я її не зустрічала”¹⁶⁸.

Поки що не вдалося достеменно з’ясувати обставини, за яких був репресований Балицький. Багато архівних матеріалів все ще недоступні. Побутує навіть версія, що він, незважаючи на смертний вирок, винесений йому в листопаді 1937 р., залишився живий, а загинув трохи пізніше. У зв’язку з цим звернімося до спогадів колишнього в’язня ГУЛАГу П.Василевського: “10.2.50 року недоля закидає мене до камери № 2 “слідственного изолятора (сизо) УМГБ Минлага”... У камері ... я застав лише одного літнього чоловіка інтелігентного вигляду з пильним поглядом розумних сірих очей... Моїм співкамерником був колишній керуючий справами Ради Народних комісарів УРСР Олексій Михайлович Кисельов... Олексій Михайлович розповідав: “Була весна, либонь, 1939 року на березі ріки Печори в Комі АРСР, саме там, де тоді була відома печорська переправа і перевалочна база вантажів далі на Північ.

Олексій Михайлович мав тоді малий строк (5 років) і працював там маленьким начальником (“придурком”) —

десятником вантажних робіт, і керував роботою в'язнів з великими строками, котрих щоранку приводили під конвоєм на пристань-базу до найтяжчих робіт.

Котрогось дня його покликав стиха якийсь зек з числа саме отих — найнужденніших. Спершу Олексій Михайлович його зовсім не пізнав, аж поки нещасний не назвав себе та не сказав, звідки він знав Кисельова...

Перед Олексієм Михайловичем стояв “САМ” — В.А.Балицький — свого часу уособлення всіх страхіть на Україні, до 1934 року — голова ГПУ, а згодом, аж до арешту в 1937 році, нарком внутрішніх справ УРСР.

За тих часів він був одним із найвірніших, найжорстокіших поплічників Сталіна, Ягоди та Єжова на Україні. Але сталося і з ним так, як у відомій приказці: “Тягав, тягав вовк, аж нарешті потягли і вовка”... На переправі Балицький працював звичайним роботягою, був цілковито виснажений фізично, душевно, морально. До свого арешту Кисельов дуже часто з ним стикався по службі в Уряді УРСР, а згодом Балицький посадив його... От як було тоді!

І ось доля звела “колег” разом! Як з'ясувалося, Сталін Балицькому за якісь особисті заслуги під час громадянської війни зробив велику “ласку”: наказав змінити розстріл на 20 років тодішніх таборів, що в жорстокі часи порівнювалося смерті, тільки повільнішій. Балицький розумів прекрасно увесь жах свого становища, усю безвихідь надалі для таких, як він. Кисельов із властивою йому добротою пошкодував тоді колишнього ката і почав брати Балицького щодня до конторки денним днювальним, трохи його відгодовуючи, чим міг. Так тривало декілька днів, поки на них хтось не “стукнув”, і колишнього наркома забрали геть.

Балицький, перебуваючи тих декілька днів сам на сам із Кисельовим, буквально “сповідався” у своїх багатьох вчинках — злочинах, у тому числі не забув і про голод 1932 — 33 рр.

Як казав мені Кисельов, Балицький розумів свою приреченість, то мабуть, тому вирішив хоч так зняти з душі якусь частку морального тягара. Так-от... чисельність 2 420 100 жертв (під час голодомору. — *Авт.*) — має своїм джерелом “сповіді” Балицького... Дещо з подробиць призабулось за довгі роки, але основне закарбувалося у пам'яті довіку!...

Як говорив Кисельов, то Балицький змушений був сам собі накинути зашморг на шию перед своїми колишніми жертвами — харківськими чекістами, яких він свого часу посадив і катував. Катюзі — по заслугі! Вони його пізнали

в Кожві над Печорою і там відбувся отой “суд честі”. У ті роки подібні “суди” траплялися досить часто, а начальству списати таку “жертву” було легше, ніж шапку зека”¹⁶⁹.

За офіційною довідкою, В.Балицький був розстріляний 27 листопада 1937 р.¹⁷⁰ Того ж дня розстріляли інших осіб, обраних до ЦК ВКП(б), — Г.Калигіну, М.Кубяка, І.Любимова, І.Носова, Д.Сулимова. З 95 членів ЦК ВКП(б), які були обрані на XVII з’їзді й загинули у 1937 — 1940 рр., комуністичним режимом так і не були реабілітовані троє: В.Балицький, М.Єжов та Г.Ягода. З 19 осіб, яким постановою ЦВК та РНК СРСР від 26 листопада 1935 р. були присвоєні найвищі звання комісарів державної безпеки I-го та 2-го рангів, єжовсько-беріївську “чистку” переживе лише один — С.Гоглідзе, його розстріляють 23 грудня 1953 р. разом з Л.Берією.

13 липня 1937 р. політбюро ЦК КП(б)У затвердило постанову Київського обкому КП(б)У про зняття зі стадіону “Динамо” імені Балицького та надання йому імені М.Єжова. А ще через одинадцять днів було задовільнено прохання парторганізації Київської школи підвищення кваліфікації начскладу робітничо-селянської міліції про зняття з цієї школи імені Балицького, скасовано постанову Президії ЦВК УРСР про переіменування с.Ладан Чернігівської області на село Балицьке та надання імені колишнього наркомвнусправа київській школі № 51 та конезаводу № 62.

4 вересня 1938 р. політбюро ЦК КП(б)У за поданням Головліту розглянуло список літератури, “авторами якої є вороги народу”. Серед інших до вилучення були затверджені твори В.Балицького: “Выше большевистскую бдительность и непримиримость в борьбе с классовым врагом. Речь на XII съезде КП(б)”, “Більшовицька пильність на кожній ділянці”, “На страже красных рубежей”. У листі Головліту підкреслювалося: “Всі інші твори зазначеного автора також шкідливі, застарілі, а тому просимо підтвердити це вилучення”¹⁷¹. Ї його підтвердили. Адже діяч, якого свого часу М.Скрипник називав “гільйотиною України”, своє відпрацював і мав зійти з арени. Він надто багато знав і був причетний до таких подій, правда про які мала “небезпечний” характер, а відтак приречена була відійти в небуття разом з тими, хто її міг явити.

1. У истоков. Страницы истории органов госбезопасности Украины // Вечерн. Киев. — 1989. — 10 янв.
2. Див.: Шляхами чекістської долі. — К., 1988; *Маймескулов Л.Н., Рогожин А.И., Сташис В.В.* Всеукраинская чрезвычайная комиссия,

1918 — 1922. Под ред. Н.М.Голушко. — 2-е изд., перераб. и доп. — Х., 1990. — 345 с.

3. О судьбе членов и кандидатов в члены ЦК ВКП(б), избранного XVII съездом партии // Известия ЦК КПСС. — 1989. — № 12. — С.88.
4. Див.: *Золотарьов В., Шаповал Ю.* “Гільйотина України” // Літ. Україна. — 1992. — № 36, 37; *Золотарьов В.А., Шаповал Ю.І.* В.А.Балицький. На шляху до правди про нього // Укр. іст. журн. — 1993. — № 6. — С.50 — 63; 1993. — № 7/8. — С.53 — 69.
5. Див.: Десять “железных” наркомов // Комс. правда. — 1988. — 29 сент.; *Антонов-Овсенко А.* Карьера палача // Звезда. — 1988. — № 9. — С.141 — 164; 1989. — № 5. — С.72 — 109; *Некрасов В.* Генрих Ягода // Сов. милиция. — 1990. — № 1. — С.16 — 23; *Некрасов В.* Николай Ежов // Там же. — № 2. — С.21 — 25; *Некрасов В.* Лаврентий Берия // Там же. — № 3. — С.18 — 24; Яма // Неделя. — 1990. — № 44; Берия: конец карьеры / Сост. В.Некрасов. — М., 1991. — 416 с.; *Тополянский В.* Ежов: портрет палача // Независ. газета. — 1991. — 4 дек.; Последнее слово Николая Ежова // Москов. новости. — 1994. — № 30; *Наумов В., Коротков А.* Лаврентий Берия — ласковый палач // Москов. новости. — 1994. — № 36; *Хлевнюк О.* Берия: пределы исторической “реабилитации” // Свобод. мысль. — 1995. — № 2. — С.103 — 110.
6. У истоков. Страницы истории органов госбезопасности Украины // Вечерн. Киев. — 1989. — 10 янв.
7. *Виноградский В.М., Якименко И.К.* Полковник Шовкуненко рассказывает // Коммунист Украины. — 1990. — № 1. — С.78. Див. також: На сторожі безпеки Вітчизни. Відповіді Голови Комітету державної безпеки Української РСР генерал-майора М.М.Голушка на запитання редакції газети “Радянська Україна” // Рад. Україна. — 1988. — 9 серп.
8. *Волковинський В.* Нестор Махно: легенди і реальність. — К., 1994. — С.174.
9. Див.: *Маймескулов Л.Н., Рогожин А.И., Сташис В.В.* Назв. праця. — С.48 — 49.
10. *Дукельський С.* ЧК на Україні. — Вермонт, 1990. — С.45.
11. Там само. — С.77.
12. Там само. — С.80.
13. *Волковинський В.* Назв. праця. — С.174.
14. *Белаш А.В., Белаш В.Ф.* Дороги Нестора Махно. — К., 1993. — 577 с.
15. Зокрема, у серпні 1919 р. було прийнято рішення колеґії ВУЦК про розстріл В.Холткевича. Головував на колеґії М.Лацис, а серед присутніх був В.Балицький, який поставив свій підпис під постановою (Архів СБУ, спр. 51241, арк. 3).
16. ЦДАГОУ, ф.1, оп.6, спр.34, арк.123.
17. Там само, арк.121.
18. Там само.
19. *Усенко І.Б.* Позасудова репресія. Як це починалось // Комунист України. — 1990. — № 2. — С.48 — 49.
20. ЦДАГОУ, ф.1, оп.16, спр.1, арк.178 — 179.
21. Там само, оп.1, спр.531, арк.75.
22. Гудок. — 1989. — 29 дек.
23. *Усенко І.Б.* Назв. праця. — С.51.
24. ЦДАГОУ, ф.1, оп.16, арк.361 — 362.
25. Там само.
26. Там само, спр.4, арк.122.
27. Там само.

28. Там само, спр.2, арк.77.
29. *Зінкевич О., Воронин О.* Мартирологія українських церков. — Т.1. — Українська православна церква. — Торонто, Балтімор, 1987. — С.142 — 144.
30. *Зінкевич О.* Справа Української автокефальної православної церкви на процесі Спільки визволення України і її ліквідація у 1930 р. // Сучасність. — 1988. — С.225.
31. *Розтальний В.* Митрополит-мученик // Голос України. — 1992. — 19 черв.
32. ЦДАГОУ, ф.1, оп.6, спр.14, арк.55 зв.
33. Там само, арк.76.
34. Там само, арк.120.
35. Там само, арк.130 зв.
36. *Гусєв В.* “Застосувати як одну з репресивних мір проти професури вислання за межі федерації” // Віче. — 1994. — № 10. — С.122 — 123.
37. Там само, с.125.
38. Там само.
39. ЦДАГОУ, ф.1, оп.16, спр.1, арк.179 зв.
40. Там само, спр.2, арк.136.
41. Архів СБУ. Колекція документів.
42. Там само.
43. Архів СБУ. Колекція документів М.С.Грушевського (2, 212).
44. Там само (2, 200).
45. Там само (2, 312).
46. Архів СБУ, спр.59 881 ФП, т.118, арк.30.
47. Там само.
48. Докладніше див.: *Шаповал Ю.І.* Людина і система. Штрихи до портрета тоталітарної доби в Україні. — К., 1994. — С.134 — 152.
49. *Геворкян Н., Петров Н.* Теракты. Действующие лица и исполнители // Москов. новости. — 1992. — № 31.
50. Архів СБУ, спр.59 881 ФП, т.119, арк.62.
51. Х з'їзд КП(б)У. 20 — 29 листопада 1927 р.: Стенограф. звіт. — Х., 1928. — С.213.
52. ЦДАГОУ, ф.1, оп.16, спр.4, арк.318.
53. *Балицкий В.* Десять лет борьбы с контрреволюцией на Украине // Известия. — 1927. — 18 дек.
54. Архів СБУ. — Щоденник С.О.Єфремова за 1928 рік. На 169 стор., арк.29.
55. Там само. — Щоденник С.О.Єфремова за 1929 рік. На 64 сторінках, арк.59 — 60.
56. Там само, арк.63.
57. ЦДАГОУ, ф.1, оп.16, спр.4, арк.337 — 338.
58. Там само, арк.51.
59. Там само, спр.7, арк.56.
60. *Graziosi A.* Collectivisation, Revoltes Paysannes et Politiques Gouvernementales // Cahiers du Monde Russe. — 1994. — № 3. — Pp.480 — 481.
61. Там само, арк.549 — 550.
62. ЦДАГОУ, ф.1, оп.16, спр.4, арк.52.
63. Там само, арк.125.
64. Там само, арк.335 зв.
65. Там само, арк.316.
66. ЦДАГОУ, ф.1, оп.20, спр.2994, арк.185, 186, 190.

67. *Снегірьов Г.* Набої для розстрілу (Ненько моя, ненько...). Лірико-публіцистична розвідка. — К., 1990. — С.110.
68. Українська контрреволюція перед пролетарським судом // *Більшовик України.* — 1930. — № 5/6. — С.9.
69. Архів СБУ, спр.67 098 ФП, т.238. — Докладная записка о результатах работы по вскрытию украинского контрреволюционного подполья в связи с делами “СВУ”, арк.1.
70. Цит. за: *Замятина Т.* Иосиф Сталин: “Винowych судить ускоренно. Приговор — расстрел”. Рассекречен личный архив вождя народов // *Известия.* — 1992. — 11 июня.
71. Архів СБУ, справа 67 098 ФП, т.238. — Ориентировочный список арестованных по Киеву, подлежащих представлению на процесс, арк.1.
72. Там само, арк.2.
73. Там само. — Докладная записка о результатах работы по вскрытию украинского контрреволюционного подполья по Украине в связи с делом “СВУ”, арк.57.
74. Там само, арк.60.
75. Там само, арк.4.
76. Там само. — Докладная записка ГПУ УСРР В.А.Балицкому, арк.8
77. *Зінкевич О.* Справа Української Автокефальної Православної Церкви на процесі Спілки визволення України і її ліквідація у 1930 р. // *Сучасність.* — 1988. — № 7 — 8. — С.219.
78. *Simon G.* Nationalismus und Nationalitätenpolitik in der Sowjetunion. Von der totalitären Diktatur zur nachstalinischen Gesellschaft. — Baden-Baden, 1986. — S.99.
79. Докладніше див.: Український національний центр: миф, обернувший трагедией // *Союз.* — 1990. — № 2; *Шаповал Ю.І.* Україна 20 — 50-х років: сторінки ненаписаної історії. — С.82 — 97.
80. *Кузьмин Г.Е.* “Динамо”, которое вы не знаете // *Киев. новости.* — 1992. — № 33.
81. Реабилитация. Политические процессы 30 — 50-х годов. Под общей ред. А.Н.Яковлева. — М., 1991. — С.95.
82. *Старков Б.А.* Дело Рютина // *Они не молчали.* — М., 1991. — С.166 — 167.
83. *Васберг А.* Как живой с живыми // *Реабилитирован посмертно.* — М., 1989. — Вып.1. — С.34.
84. *Старков Б.А.* Назв. праця. — С.167.
85. Там само. — С.169.
86. Там само. — С.170 — 171.
87. ЦДАГОУ, ф.1, оп.6, спр.238, арк.44.
88. *Известия.* — 1935. — 27 нояб.
89. ЦДАГОУ, ф.1, оп.1, спр.535, арк.109.
90. Там само, оп.6, спр.281, арк.194.
91. Постанова ЦК ВКП(б) з 24 січня 1933 р. та завдання більшовиків України // *Більшовик України.* — 1933. — № 3. — С.3.
92. XII з'їзд КП(б)У. 18 — 23 січня 1934.р.: Стеногр. звіт. — Х., 1934. — С.3.
93. Там само. — С.446.
94. ЦДАГОУ, ф.1., оп.16, спр.9, арк.189 — 190.
95. Там само, арк.191.
96. Там само, арк.319.
97. Там само.
98. Там само.

99. Там само, спр.11, арк.91.
100. Там само, оп.6, спр.281, арк.194.
101. Там само, спр.282, арк.12.
102. Вісті ВУЦВК. — 1932. — 27 січн.
103. *Семенко О.* Харків, Харків... — Х.; Нью-Йорк. — 1992. — С.84.
104. Харківський обласний державний архів, ф.2, оп.1, спр.117, арк.151.
105. *Постишев П.* Шлях Української літератури. Промова на Пленумі Правління Спілки радянських письменників України // Червоний шлях. — 1935. — №5. — С.10 — 11.
106. Там само. — С.11.
107. *Шаповал Ю.І.* Сталінізм і Україна // Укр. іст. журн. — 1992. — № 1. — С.47.
108. XII з'їзд КП(б)У. 18 — 23 січня 1934 р.: Стеногр. звіт. — С.119.
109. *Семенко О.* Назв. праця. — С.86 — 87.
110. XII з'їзд КП(б)У. 18 — 23 січня 1934 р.: Стеногр. звіт. — С.119.
111. ЦДАГОУ, ф.1, оп.101, спр.1391, арк.2.
112. XII з'їзд КП(б)У, 18 — 23 січня 1934 р.: Стеногр. звіт. — С.120.
113. Там само. — С.121 — 122.
114. ЦДАГОУ, ф.1, оп.16, спр.11, арк.108.
115. Там само, арк.106.
116. Вечірн. Харків. — 1990. — 2 черв.
117. Архів СБУ, спр.51391 ФП., т.3, арк.57, 59.
118. Там само, арк.18.
119. ЦДАГОУ, ф.1, оп.6, спр.341, арк.83.
120. Архів СБУ, спр.43 185 ФП, т.8, арк.143 — 147.
121. Архів СБУ, спр.38485 ФП, т.3, арк.142.
122. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу УСРР. Постанова Всеукраїнського центрального Виконавчого Комітету // Більшовик. — 1934. — 10 груд.
123. Вироки військової колегії Найвищого Суду Союзу РСР в м.Києві в справах про терористів-білогвардійців // Більшовик. — 1934. — 18 груд.
124. Архів Управління внутрішніх справ по Харківській області, ф.48, оп.1, порція 2, спр.12, арк.14.
Докладніше про “справу боротьбистів” див.: *Шаповал Ю.І.* Україна 20 — 50-х років: сторінки ненаписаної історії. — С.163 — 179.
125. *Шаповал Ю.І.* Сталінізм і Україна // Укр. іст. журн. — 1992. — № 1.— С.54.
126. ЦДАГОУ, ф.1, оп.16, спр.12, арк.38.
127. Там само, оп.1, спр.2737а, арк.100.
128. Там само.
129. *Волкогонів Д.А.* Триумф і трагедія. Політ. портрет Й.В.Сталіна. — К., 1989. — Кн.1. — С.356.
130. Известия. — 1935. — 8 октяб.
131. *Таничев П.П.* Воинские звания. — М., 1989. — С.52.
132. Известия. — 1935. — 27, 30 нояб.
133. *Анисимов Н.Л., Оппоков В.Г.* Слуга анархии и порядка // Воен.-ист. журн. — 1990. — № 2. — С.87 — 94.
134. ЦДАГОУ, ф.1, оп.20, спр.640, арк.24 зв.
135. Там само, спр.2994, арк.193.
136. Там само, арк.192.
137. Там само, арк.191.
138. Там само.

139. Наше минуле. — 1993. — № 1. — С.53.
140. Там само. — С.72.
141. Там само. — С.53.
142. Вісті. — 1936. — 3 січн.; Правда. — 1936. — 4 янв.
143. Архів СБУ, спр. 38485 ФП, т.3, арк.174.
144. Шаповал Ю.І. Сталінізм і Україна // Укр. іст. журн. — 1992. — № 4. — С.16.
145. Лиханов Д., Никонов В. Я почистил ОГПУ. Дело Ежова // Сов. секретно. — 1992. — № 4.
146. Старков Б. Не ради временной славы и честолюбия // Орлов А. Тайная история сталинских преступлений. — М., 1991. — С.344.
147. Старков Б.А. Арьергардные бои старой гвардии // Они не молчали / Сост. А.В.Афанасьев. — М., 1991. — С.215.
148. Скорятин В. Прозрение... // Журналист. — 1991. — № 6. — С.88.
149. Орлов А. Тайная история сталинских преступлений. — С.214.
150. Реабилитация. Политические процессы 30 — 50-х годов. — М., 1991. — С.236.
151. Указ ВЦИК СССР от 28.XI.1936 г. // Известия. — 1936. — 29 нояб., Правда. — 1937. — 4 апр.
152. О судьбе членов и кандидатов в члены ЦК ВКП(б), избранного XVII съездом партии // Известия ЦК КПСС. — 1989. — № 12. — С.99.
153. Реабилитация. Политические процессы 30 — 50-х годов. — С.285.
154. Указ ВЦИК СССР от 05.05.1937 // Известия. — 1937. — 6 июня.
155. Реабилитация. Политические процессы 30 — 50-х годов. — С.285.
156. Викторов Б.А. Восставшие чекисты // Они не молчали. Сост. А.В.Афанасьев. — С.291.
157. Пролетарська правда. — 1937. — 10, 18 трав.
158. Там само. — 18 трав.
159. Викторов Б.А. Без грифа “секретно”. Зап. воен. прокурора. — М., 1990. — С.269.
160. Архів СБУ, спр. 38485 ФП, т.3, арк.70.
161. Там само, арк.73, 74.
162. Архів УСБУ по Харківській області, спр.106796, арк.32.
163. Шаповал Ю.І. Сталінізм і Україна // Укр. іст. журн. — 1992. — № 4. — С.16 — 17.
164. Архів СБУ, спр.51391 ФП., т.2, арк.23.
165. Голушко М.М. Передмова // Шляхами чекістської долі. Зб. Упоряд. В.А.Попик. — К., 1988. — С.6.
166. На сторожі безпеки Вітчизни // Рад. Україна. — 1988. — 9 серп.
167. Танюк Л. С пулей в сердце... // Сов. культура. — 1989. — 2 февр.
168. Божко І. Рік 1938-й, Київ, Лук'янівська в'язниця // Україна. — 1989. — № 20.
169. Василевський П. Алгебра геноциду // Дзвін. — 1990. — № 5. — С.79 — 80.
170. О судьбе членов и кандидатов в члены ЦК ВКП(б), избранного XVII съездом партии // Известия ЦК КПСС. — 1989. — № 12. — С.88.
171. ЦДАГОУ, ф.1, оп.16, спр.15, арк.270. Штрихи до портрета тоталітарної доби в Україні. — К., 1994. — С.134 — 152.

ЮХИМ ЄВДОКИМОВ

3 лютого 1940 р. на закритому судовому засіданні Військової колегії Верховного суду СРСР колишній нарком внутрішніх справ СРСР Микола Єжов виголосив своє останнє слово. Заарештований ще у квітні 1939 р., володар “ежовых рукавиц” спочатку визнав всі безглузді обвинувачення на свою адресу (шпигунство на користь іноземних держав, підготовка терористичних актів), потім відкинув їх, а згодом (після розмови із своїм наступником Л.Берією) зрікся своєї попередньої відмови. І ось останнє слово збанкрутілого сталінського фаворита, яке він завершить так: “Передайте Сталіну, що помирати я буду з його іменем на устах”¹.

Та перед цим він назвав чимало відповідальних працівників НКВД, аналізуючи свої стосунки з ними та прагнучи, насамперед, виправдати свої дії. Серед згаданих осіб був і Юхим Георгійович Євдокимов, який входив до найближчого ежовського кола: “Євдокимова я знаю, мені здається, з 1934 року. Я вважав його партійною людиною, перевіреною. Бував у нього на квартирі, він у мене на дачі. Якби я був учасником заклоту, то, природно, повинен бути зацікавлений у його збереженні як учасника заклоту. Але ж є документи, які говорять про те, що я за можливості брав участь у його викритті. За моїми ж донесеннями до ЦК ВКП(б) його було знято з роботи...”².

З якими словами пішов на розстріл Єжов, ми знаємо. А ось як помирав Євдокимов, вже напевно не дізнаємось докладно. Довгий час точно не знали навіть року його смерті і писали 1941-й. Нині дещо (на жаль, не все) з’ясувалося. Скажімо, те, що за Євдокимовим приїхав у листопаді 1938 р. особисто Л.Берія. Протягом семи місяців Євдокимов три-

мався, відкидав обвинувачення на свою адресу і визнав їх тільки після того, що іменували “фізичним впливом”.

Судила його, за заведеним стандартом, Військова колегія Верховного суду СРСР, а він при цьому заявив, що НКВД продовжує працювати так само, як за Єжова, тобто вигадує “контрреволюційні організації”. Просив довести це до відома Сталіна. Розстріляли його у той самий день, коли Берія зустрівся для вже згаданої “виховної” бесіди з Єжовим, 2 лютого 1940 р. А невдовзі знищили його дружину Марину Карлівну та 20-річного сина Юрка, обвинуваченого у “контрреволюційному закаті з метою вбивства товариша Сталіна”³.

За які ж гріхи постраждав Юхим Євдокимов і близькі йому люди? В чому полягали його злочини і чому так швидко забули про його заслуги, на яких нещодавно наголошувала сталінська пропаганда? Щоб відповісти на ці та інші запитання, зазирнемо в минуле.

Доля, а точніше царська служба закинула колишнього курського селянина, згодом солдата 8-го лінійного стрілецького батальйону Г.Євдокимова до казахського містечка Копол. Тут він одружився з наймичкою Анастасією. 20 січня 1891 р. у них народився первісток Юхим.

Через шість років Г.Євдокимов закінчить військову службу та переїде з родиною до Чити, де працюватиме зчіплювачем на Забайкальській залізниці. 1905 р. Юхим після п’яти класів міської школи йде працювати на залізницю конторником. Саме у той час імперією прокотився Жовтневий загальноросійський страйк. Пізніше в автобіографії Євдокимов напише: “Жовтневі події так вплинули на молоде серце та розум, що у 15 літ я сміливо заявив батькові, людині консервативній, яка пройшла “солдатську муштру”, що я революціонер і безповоротно пов’язав свою долю з революцією. У січні 1906 р. під час розгрому Читинської республіки каральними експедиціями Меллер-Закомельського та Рененкамфа, я, член бойової дружини, був поранений загоном семенівців у обидві ноги. З того часу залишаюся понівеченим на обидві ноги.

1907 р., у серпні, одужавши від поранень, вступаю до партії с[оціалістів]-р[еволюціонерів], невдовзі був обраний до районного комітету секретарем і вів роботу серед залізничних робітників Читинських майстерень й службовців.

1908 р., у лютому, заарештовуюсь і притягаюсь за 102-ю статтею Карного уложення, одержую чотири роки каторги, але як такому, що не досяг 17-річного віку, замінюють

трьома роками тюремного ув'язнення, яке і відбуваю у Верхньоудинському централі.

Вийшов з тюрми у Верхньоудинську, через п'ять місяців після виходу, 1911 р., знов заарештовуюсь за збудження гарнізону на Березівці (неподалік Верхньоудинська) й висилають (так у тексті. — *Авт.*) за межі Іркутського генерал-губернаторства на Урал. За час сидіння в тюрмі ... пристав до анархо-синдикалістської течії й після висилки на Урал знов втік на Далекий Схід, де працював..., доки знов не заарештували й вислали назад.

За цей час брав участь у низці терористичних актів проти начальників Нерчинської каторги як член Сибірського летючого бойового загону, ставив друкарні тощо”⁴.

Саме факт перебування Євдокимова у лавах інших партій і буде приховуватися у численних розповідях про нього. Вже якось зовсім не пасувало видатному чекістові, потім партійному діячеві перебування серед ворожих радянському народу партій. До речі, сам Юхим Георгійович свого перебування у партіях ніколи не приховував. У всіх офіційних документах на нього, які ми переглянули, у відповідь на запитання “Чи був раніше в інших партіях?” зазначалося: “З 1907 по 1911 рік у партії есерів. З 1911 по 1918 рік у партії анархістів-синдикалістів”.

Слід зазначити, що перебування в інших партіях, до певного моменту, не зашкоджало чекістській кар’єрі не лише Євдокимова, але й інших. Так, перший заступник наркома внутрішніх справ комісар держбезпеки 1-го рангу Я. Агранов свого часу також був есером. Меншовиком розпочинав свою революційну діяльність нарком внутрішніх справ України комісар держбезпеки 1-го рангу В. Балицький.

Коли розпочалася перша світова війна, він був на Уралі, звідки 1925 р. нелегально переїздить до Москви та вступає до анархо-синдикалістської групи Лефортовського району (ця група співпрацювала з більшовицькою).

Ю. Євдокимов не тільки співробітничав з більшовиками, але і повністю поділяв їхні думки щодо імперіалістичної війни — воювати він не бажав, а точніше — був дезертиром.

Він пише: “9-го січня 1917 року була організована демонстрація, після якої мені, як переслідуваному та дезертиру (у імперіалістичній війні я участі не брав) довелося зникнути та виїхати на Кавказ. Лютнева революція застала мене у Баку, де я взяв участь у перевороті.

Невдовзі я вирушив до Сибіру, де був там узятий у солдати, служив у 12-му Сибірському полку і був обраний

головою полкового комітету. Роботу там вів вже під прапором “безпартійного”, тобто був на межі вступу до більшовиків. (Євдокимов як людина розумна, уявляв, що стати головою полкового комітету буде легше, якщо бути “безпартійним”. Як ми вже зазначали, з партії анархо-синдикалістів він вийшов лише 1918 р. Одразу вступив до комуністичної партії. — *Авт.*). Звільнившись по комісії від військової служби за станом здоров'я, приїхав до Москви якраз до моменту Жовтневих подій, де й взяв найактивнішу участь у перевороті, будучи головою революційного комітету (нині заводського) Центросоюзу, беручи участь у барикадних боях в лавах Червоної гвардії Лефортовського району”⁵.

Згодом його відкликали для роботи у ВЦВК, де він працював завідувачем розпорядчим, а потім довідковим відділом. У той час він працював під керівництвом Я.Свердлова. Саме останній направив його до Академії Генштабу. Звідси його відкликали, спочатку для роботи в тилу Колчака (що так і не здійснилось), а потім — для роботи в особливих відділах. Він очолив особливий відділ Московської ЧК. Саме тут Євдокимов взяв участь у ліквідації “Національного центру”, який очолювали відомі політичні діячі — колишній октябрист Д.Шипов, кадети М.Федоров, Н.Щепкін. Члени центру були переконані, що спроба утвердити новий лад у Росії приречена на невдачу, оскільки приведе лише до анархії, розвалу економіки, деградації духовного життя. Саме тому вони намагалися, як могли, зупинити більшовицький “соціальний експеримент”, за що жорстоко розплатилися. Євдокимов керував масовими арештами заколотників.

Саме з 1919 р. пов'язаний один надзвичайно цікавий епізод у його біографії. 19 листопада 1919 р. був заарештований майбутній “батько радянської космонавтики” К.Ціолковський. Слідчий ВЧК Ачкасов, який вів справу вченого, зробив пропозицію:

“Через повну недоведеність вини Ціолковського, який твердо в душі покриває організацію СВР та подібні організації, пропоную вислати громадянина Ціолковського К.Е. до концентраційного табору терміном на 1 рік без притягнення до примусових робіт через його старість та слабе здоров'я”.

Коли ця пропозиція лягла на стіл Євдокимова, то він зробив на ній надпис червоними чорнилами:

“Звільнити та справу припинити.” *Ю.Євдокимов.*

1.12.19 р.⁶

Тоді ж, наприкінці 1919 р., його разом з В.Манцевим відряджають в Україну, спочатку заступником Манцева за особливими відділами Південно-Західного, потім Південного фронту. Цікаві свідчення про ці епізоди життя Євдокимова залишив чекіст Яншин-Павловський. Ось уривок з його спогадів: “Центральне управління особливих відділів Південного та Південно-західного фронтів розташувалося за адресою: Харків, Губернаторська вулиця, будинок¹⁴. Начальником управління був Ю.Євдокимов, секретарем С.Дукельський, начальником активної частини М.Фриновський (родом із Красноблудська, Пензенської губернії). В той же час головою ВУЧК у Харкові, Мироносицька площа, будинок 7, був В.Манцев. Слід відзначити, що Центральному управлінню особливих відділів Південного та Південно-західного фронту, де я працював, були надані функції установи, що мала право контролювати дії не лише ВУЧК, але й самого Раднаркому (наприклад, обшук та арешт службовців, що я провів його у канцелярії голови РНК Раковського, який звинувачувався у посадових злочинах)”⁷.

Не менш цікаву характеристику діяльності Євдокимова знаходимо і в його нагородному листі: “Створивши могутній військово-контрольовувальний та охоронний апарат РСЧА для розшуку та розправи над контрреволюцією, т.Євдокимов своєю особистою та безпосередньою участю у керівництві адміністративною та оперативною стороною робіт, особистою участю у ліквідації виніс на своїх плечах титанічний етап боротьби з організованою контрреволюцією.

Бузустанно, цілодобово тов. Євдокимов зі своїм апаратом своєчасно проникає у ворожі гуртки та угруповання, ліквідував на Україні безпосередньо своїм апаратом (крім особ-органів на місцях) до шести організацій петлюрівського типу, до п’яти польських військових організацій, до десяти махновського типу організацій, до 25 банд розкладені та ліквідовані, понад 100 окремих румунських, польських, врангелівських та петлюрівських шпигунів виловлені.

За 1920 рік апарат особливого відділу під керівництвом т.Євдокимова розібрав справ: по шпигунству — 108, контрреволюції — 289, польській контрреволюції — 66, петлюрівщині — 25, по махновщині — 17, за службу у білих — 800, у контррозвідці — 21, по бандитизму — 112, за повстання — 28, по кримінальних та різних справах — 2000.

Тут фігурують ліквідовані гучні справи польських шпигунських організацій, врангелівських організацій у Харкові,

Одесі, 13-й армії; петлюрівських організацій: Центральний повстанський комітет, де був заарештований весь кабінет УНР, повстанком на Полтавщині, Комітет визволення України... Здійснено безпосередньо під керівництвом т.Євдокимова експедицію у 13-ту армію. Під час відступу нашої армії й успішного просування Врангеля у Донбасі було ґрунтовно очищено склад армії у верхівках та низах і у районі території армії, внаслідок чого армія пішла звиятно вперед”⁸.

16 листопада 1920 р. командуючий Південним фронтом М.Фрунзе телеграфував В.Леніну: “Сьогодні нашою кіннотою зайнято Керч. Південний фронт ліквідовано.”. Але знищити армію П.Врангеля червоні не змогли. Білим вдалося відірватися від наступаючих і досить організовано здійснити евакуацію практично всіх військових та цивільних осіб, які не бажали залишитися у комуністичному раю. 143 693 чоловіка (не рахуючи моряків) відпливли на 125 суднах до Константинополя.

Більшість з тих, хто залишився, не відчували своєї особливої провини перед Радянською владою та сподівалися на щасливу долю, адже більшовики у своїх численних зверненнях гарантували життя тим, хто складе зброю. Останнє таке звернення члени РВР Південного фронту М.Фрунзе, М.Владимиров, Б.Кун, І.Смілга надіслали П.Врангелю по радіо о 24-й год. 10 листопада⁹. Пізніше “чорний барон” так згадував про ці події: “Наша радіостанція отримала радянське радіо. Червоне командування пропонувало мені здатися та гарантувало життя та недоторканість всьому вищому складу армії та всім, хто складе зброю. Я наказав закрити всі радіостанції, за винятком однієї, яку обслуговували офіцери”¹⁰.

Отже Врангель промовчав, але відгукнувся Ленін:

**“РВР Південфронту
Копія Троцькому**

Щойно довідався про Вашу пропозицію Врангелю здатися. Дуже здивований непомірною поступливістю умов. Якщо противник прийме їх, то треба реально забезпечити взяття фронту і невипуск жодного судна; якщо ж противник не прийме цих умов, то, по-моєму, не можна більше повторювати їх і треба розправитися нещадно”¹¹.

Проблему полонених розв’язали суто по-більшовицьки: “Нема полонених — нема проблем!” Для цього було створено “Кримську ударну групу”, існування якої замовчува-

лося радянською історіографією. Її начальником 21 листопада 1920 р. був призначений заступник начальника особливого відділу Південного та Південно-Західного фронтів Євдокимов.

Пізніше, голова ГПУ УСРР В.Балицький, даючи оцінку діяльності цієї групи, підкреслить, що “відповідальна робота випала особливим відділам під час чистки запілля, особливо в Криму після ліквідації врангелівського фронту. Розпеченим залізом випечено кубла контрреволюції, що їх залишили білогвардійці в Криму”¹².

У нагородному листі Ю.Євдокимова виконуючий обов’язки начальника особливого відділу ВУЧК С.Дукельський з гордістю відзначав: “Здійсненою експедицією під керівництвом т.Євдокимова був звільнений від залишків врангелівців Кримський півострів і внаслідок було розстріляно до 12 тис. чоловік, з яких до 30 губернаторів, понад 150 генералів, понад 300 полковників, кілька сотень контррозвідників, шпигунів, внаслідок було відвернуто можливість появи у Криму білих банд”¹³.

Отже, для профілактики розстріляли 12 тис.! А скільки ще розстріляли працівники Кримської ЧК, які розглядали справи тих, хто не потрапив до рук підлеглих Євдокимова? Газета “Известия” напише згодом про голову Кримської ЧК С.Реденса: “Він приходить услід за частинами Червоної Армії на згарище врангелівських таборів, аби залізною рукою викинути з Криму білогвардійське охвістя”¹⁴. Були і інші “винишувачі”.

Відомо, що в Криму було оголошено реєстрацію колишніх офіцерів. Велика кількість молодих офіцерів з числа мобілізованих білими студентів, вчителів та інших представників інтелігенції чесно зареєструвалися. Їм обіцяли амністію та роботу, але за наказом надзвичайної “трійки” під керівництвом Г.Пятакова почали вивозити за місто та розстрілювати з кулеметів¹⁵.

І все-таки основну відповідальність за розстріли в Криму несе Ю.Євдокимов. Цікаво, що М.Фрунзе зробив такий надпис на його нагородному листі: “Вважаю діяльність т.Євдокимова такою, що заслуговує на нагороду. Через особливий характер цієї діяльності проведення нагородження у звичайному порядку є не зовсім зручним”¹⁶.

Більшовики шанували своїх героїв. Наказом № 1665 від 10 вересня 1921 р. заступник командуючого всіма збройними силами України та Криму К.Авксентьевський за “понесені труди при ліквідації врангелівського фронту” наго-

родив трофейними кіньми начальника особливого відділу ВУЧК Ю.Євдокимова, заступника начальника особливого відділу ВУЧК С.Дукельського та начальника оперативного відділу особливого відділу ВУЧК М.Фриновського.

Не забули й інших “чистильщиків в Криму”. Так, начальник особливого відділу Кримської обласної ЧК М.Бистрих за роботу у “комісії з фільтрації білих офіцерів” отримав від Ф.Дзержинського срібну шаблю¹⁷. А уповноважений Кримської ударної групи Т.Лордкіпанідзе “за енергійну роботу по очистці Севастопольського району від білогвардійців та антирадянського елемента” був нагороджений срібним годинником¹⁸.

Відзначимо, що розстрілювали полонених білих офіцерів не лише в Криму. Так, лише на шести засіданнях Архангельського губвиконкому та губкому РКП(б) у березні-квітні 1921 р. було ухвалено рішення про розстріл 540 офіцерів. Виконував цю постанову начальник особливого відділу охорони північних кордонів З.Кацнельсон¹⁹, який у 1934 — 1937 рр. працював заступником наркома внутрішніх справ УСРР.

5 січня 1921 р. начальник ЦУПЧРЕЗКОМу В.Манцев і начальник особливого відділу Ю.Євдокимов підписали надзвичайно цікавий документ-наказ № 2, у якому читаємо: “1. Останнім часом спостерігається, що деякими Надзвичайними комісіями та особливими відділами у боротьбі з контрреволюційними, спекулятивними та іншими організаціями застосовується так званий засіб входження або введення своїх агентів з метою висвітлення та встановлення дій як окремих осіб, так і всієї організації.

Здавалося б, що при застосуванні цього засобу роль агента мала б обмежитися розвідувальною роботою. Але частіше агенти з ролі пасивного спостерігача переходять до активних дій, займаються створенням організації та об’єднанням окремих осіб організації. Цим вони підштовхують пасивний антирадянський елемент та пересічних громадян до активної роботи.

Старші ж товариші, відповідальні працівники, дивляться на подібного роду речі крізь пальці, заохочують такі дії та вводять цю практику у принцип.

Попереджаю, що цей засіб — “провокації”, для нас, революціонерів, він неприпустимий. Погоня за викриттям організацій, навіть із метою викриття змови, злочинна. Бо призводить до певного виродження наших контрреволю-

ційних органів Надзвичайної боротьби у старі, охоронні, жандармівські, розшукні відділення...

Горе тому чекістові, особистові, які стануть на цей шлях — шлях провокації, а з ним на шлях кар'єризму. Такий перестає бути революціонером, вірним стражем революції, а стає "панікером" і втрачає вірне, революційне, класове чуття.

Ми повинні бути пильними, відвертими та рішучими у нашій роботі. Але в той же час об'єктивними, обережними і не переоцінювати, не захоплюватися славою нескінченних викриттів. Це позначається як на справі, так і на самих учасниках в роботі.

Попереджаю та наказую всім товаришам, які керують роботою, як Голові і начальникам, під їх особисту відповідальність не припускати:

1. Створення фіктивних контрреволюційних, спекулятивних та інших організацій з будь-якою метою.

2. Ходіння агентури до всілякого роду організацій повинно суворо контролюватися, аби роль "агента" не виходила з ролі розвідника у організатора.

3. Керівникам по розробці тієї або іншої справи суворо слідкувати за ходом справи та якнайточніше встановлювати наявність організацій, що дійсно існують, та її натхненників.

Прийняти до суворого та неухильного керівництва"²⁰.

На жаль, цей наказ (як і безліч інших чекістських наказів) виявився суто пропагандистським. Аналізуючи найвідоміші операції органів радянської держбезпеки у 20 — 30-х рр. можна зробити висновок, що у їх основі саме і був "метод провокації". Це стосується і операцій, які розроблялися під безпосереднім керівництвом Ю.Євдокимова.

6 квітня 1921 р. ЦУПЧРЕЗКОМ було перетворено на ВУЧК. Його головою став В.Манцев, заступником голови — В.Балицький, членами колегії затвердили Ю.Євдокимов, Н.Рославець та В.Янушевського.

Наказом ВУЧК № 5/42 від 6 травня 1921 р. був затверджений керівний склад ВУЧК. Начальником СОУ та начальником особливого відділу СОУ став Ю.Євдокимов. В цей час він енергійно керує придушенням антибільшовицьких, насамперед селянських, рухів. Так, після його доповіді на постійній нараді з питань боротьби з бандитизмом при РНК УСРР 10 червня 1921 р. було ухвалено: "Оголосити Пархомівку контрреволюційним кублом, бандитським осередком. Застосувати заходи проти місцевого кулацького та

бандитського елемента. Винних у безпосередньому зв'язку з Махно та у наданні йому допомоги піддати вищій мірі покарання.

Підозрюваних у зв'язку з Махном виселити з Пархомівки за межі України, їхнє майно конфіскувати та передати бідності. Доручити проведення цієї постанови Харківській особливій нараді, військкомандуванню та ВУЧК.

Запропонувати військкомандуванню зібрати свідчення про села, які надавали активну допомогу або приховування Махна. Щодо цих сіл застосувати ті самі заходи”²¹.

У боротьбі з місцевим населенням чекісти широко використовували ганебну практику захоплення заручників. Так 14 квітня 1921 р. начальник відділу боротьби з бандитизмом ВУЧК С.Дукельський надіслав всім губернським ЧК та особливим відділам України та Криму шифротелеграму з наказом “у терміновому порядку встановити у всіх селах місцезнаходження найближчих родичів: батьків, матерів, дружин, дітей старшого віку, братів, сестер та наречених. Взяти їх на облік. Проведіть через губрайнаради постанову про взяття заручниками родичів бандитів... Доведіть до відома населення, що в разі вбивства червоноармійців, міліціонерів та радробітників ці заручники будуть розстріляні”²².

До речі, С.Дукельський є яскравим прикладом того, як радянська історіографія створювала міфи навколо чекістів. Так, відомий чекістознавець Т.Гладков писав про нього, як про талановитого піаніста, який закінчив Одеську консерваторію²³. Хоча Дукельський 1954 р. власноруч записав у партійній анкеті: “Освіта початкова — не закінчив три класи єврейського казенного училища в Єлисаветграді 1905 р., не закінчив музичну загальну приватну школу 1908 р., не закінчив оперно-музичну приватну школу Медведєва 1909 р.”²⁴.

1 червня 1922 р. Ю.Євдокимов був призначений представником ГПУ по Правобережній Україні. Цей орган був створений внаслідок масових народних заворушень проти радянської влади для безпосереднього керівництва оперативною діяльністю органів ГПУ Київської, Подільської, Одеської, Миколаївської та Чернігівської губерній²⁵. Адміністративним центром повноважного представництва став Київ.

З метою придушення повстанського руху на Правобережній Україні Ю.Євдокимов разом із своїм секретарем М.Фриновським заснували фіктивну антирадянську орга-

нізацію під назвою “Чорноморська повстанська група”. Її завдання — об’єднати всі повстанські загони, які діяли на теренах Єлисаветградської, Кременчуцької, Миколаївської та Одеської губерній, взяти під контроль їхню діяльність та підвести під оперативний удар.

Очолив цю фіктивну групу колишній полковник генштабу армії УНР Трофименко, він же Гамалія. Начальником штабу став сотник Завірюха²⁶. Агенти ГПУ запропонували отаманам інспірувати нараду для обговорення подальшої спільної боротьби з більшовиками. 28 вересня 1922 р. на “нараду” до с.Звенигородка прибули повстанські отамани М.Голик-Залізник, Д.Гупало, О.Добровольський, Л.Завгородній, Т.Компанієць, В.Ткаченко. Під час “наради” співробітники ГПУ, які грали роль учасників з’їзду, без жодного пострілу захопили всіх отаманів²⁷.

Водночас у Києві, Єлисаветграді та Одесі заарештували інших отаманів Ю.Дроботківського, К.Здобудьволю, І.Ляшенка, Л.Мушкета, Г.Яковенка²⁸.

2 лютого 1923 р. надзвичайна сесія Київського губернського трибуналу (серед суддів були М.Фриновський та начальник СОЧ Київського губвідділу ГПУ В.Горожанин) засудила Л.Мушкета до десяти років позбавлення волі, а інших вищезгаданих отаманів до розстрілу²⁹.

Але повстанці, не чекаючи виконання вироку, 9 лютого здійснили відчайдушну спробу втекти, їм вдалося захопити п’ять гвинтівок. Почалася перестрілка. До в’язниці прибув Фриновський, який наступного дня рапортував Євдокимову: “Терміново прибувши на місце пригоди, я наказав розстріляти арештованих при першій спробі до втечі... унаслідку перестрілки загинув червоноармієць тов.Амбросимов... Забито 38 арештантів”³⁰.

Восени 1922 р. до Києва з інспекційною перевіркою прибув начальник КРВ ГПУ РСФФР А.Артузов. У розмові з ним Євдокимов поділився планами щодо операції по захопленню генерал-хорунжого Ю.Тютюнника: “Ми повинні за будь-яку ціну і цим самим покласти край бандитизму на Україні”. А.Артузов ухвалив план операції та пообіцяв допомогу³¹.

На пропозицію Євдокимова було створено фіктивну контрреволюційну організацію “Вища військова рада”, представники якої встановили зв’язок з генерал-хорунжим. Безпосередньо операцією керував начальник КРВ повпредства ГПУ по Правобережній Україні М.Ніколаєв-Журід³². Він, більше ніж хто інший, був зацікавлений в успішному

проведенні операції, адже 1921 р. він був виключений із лав ВКП(б) “як інтелігент”³³. Активну участь у розробці операції відіграли чекісти В.Курський та К.Мукке.

Завдяки тонкій тактичній грі чекісти зуміли схилити Ю.Тютюнника до прийняття рішення особисто прибути з перевіркою стану повстанського підпілля в Україні. Наприкінці травня 1923 р. генерал-хорунжий був заарештований під час переходу кордону.

11 червня 1923 р. Ю.Євдокимов був відкликаний до ГПУ СРСР, а ще через одинадцять днів призначений повноважним представником ГПУ по Південно-Східній Росії у Ростові-на-Дону.

19 червня у Харкові відбулися загальні збори комуністичного осередку та співробітників ГПУ УСРР, на яких були присутні 58 комуністів та 67 позапартійних. На порядку денному стало одне питання “Про від’їзд тов.Євдокимова з України”. У своїй промові заступник голови ГПУ УСРР В.Балицький повідомив присутніх про те, що, “на думку центра, тов.Євдокимов є першим секретником у Федерації”, і що він представлений до нагородження другим орденом Червоного Прапора. А заступник начальника особливого відділу ГПУ УСРР П.Семенов вручив своєму колишньому начальнику шашку та сказав:

“Дорогий тов.Євдокимов! Шашка ця хоча і легка, але ми сподіваємося, що вона знесе голови англійським та французьким призвідникам Керзонам і Пуанкаре, які зарвалися!”³⁴.

Було ще багато промовців та компліментів. Було ухвалено зарахувати “тов.Євдокимова почесним уповноваженим ГПУ УСРР” та назвати його ім’ям шахту № 9.

З прощальним словом виступив Євдокимов. Він сказав, що переживає зараз таке почуття збентеження, яке не переживав навіть у ту мить, коли доводилося заглядати в очі смерті. А всі позитивні відгуки він відносить на рахунок товаришів, які з ним разом працювали. Його товариші як добре відлагоджена машина і зробили всю колосальну роботу по знищенню контрреволюції та бандитизму. Сам він був лише важелем цієї машини та регулював її роботу. Крім того, під гучні оплески нагороджений пообіцяв розробляти справи проти світової контрреволюції у континентальному масштабі³⁵.

Так закінчився “український етап” чекістської кар’єри Ю.Євдокимова. Наказом РВР СРСР № 14 від 7 травня 1924 р. “за енергійну боротьбу з бандитизмом на Україні,

ліквідацію низки повстанських комітетів на Правобережжі та банд Завгороднього, Залізняка, Гупала, польської шпигунської організації” він був нагороджений другим орденом Червоного Прапора.

Найтриваліший етап чекістської кар’єри Ю.Євдокимова пов’язаний з Ростовом-на-Дону. Тут він працював спочатку повпредом ГПУ по південно-східній Росії, а після утворення 13 лютого 1924 р. Північнокавказького краю (далі ПКС) — повпредом ОГПУ по ПКС. ПКС включав землі колишніх Донської та Кубано-Чорноморської областей, Терської та Ставропольської губерній. До його складу входили Дагестанська АСРР та Адигейська, Кабардино-Балкарська, Карачійвська, Північно-осетинська, Черкеська та Чечено-Інгушська автономні області.

Призначення Євдокимова до регіону з великим про шарком козачого та гірського населення, слід розглядати як визнання його великих оперативних заслуг у придушенні антирадянських повстань. Значно нижче оцінювалися його успіхи у боротьбі з ідейними супротивниками. Так, начальник секретного відділу ОГПУ СРСР Т.Дерібас писав у його службовій характеристиці: “У Києві робота по політпартіям йшла у нього погано, і всі серйозні розробки досягнуті після його від’їзду. Крім того, робітник крупний як керівник, з безперечно великою чекістською витримкою та досвідом”.

Дерібас знав, що писав. У вересні 1923 р. під його безпосереднім керівництвом у Києві було проведено арешти учасників всесоюзного з’їзду меншовиків. На дачі в Ірпені заарештовано весь склад меншовицького ЦК. Разом по цій справі працівники ГПУ виявили та заарештували понад 180 чоловік³⁶.

Цікаво, що наводячи характеристику, яку дав Т.Дерібас, офіційні біографи Євдокимова чомусь обминали перше речення³⁷.

До Ростова разом з Євдокимовим прибула з України велика група чекістів, яких він поступово висунув на провідні посади у повпредстві ОГПУ по ПКС: секретар повпреда по Правобережній Україні М.Фриновський очолив Чорноморський окрвідділ ГПУ, а згодом особливий відділ Північнокавказького військового округу (ПКСВО); начальник особливого відділу ОГПУ Чорного та Азовського морів І.Дагін поступово доріс до начальника Терського оперативного сектора ГПУ; помічник начальника КРВ та начальник частин прикордонної охорони повпредства ГПУ по Право-

бережній Україні Я.Вейншток з січня 1926 р. очолив АОУ; помічник начальника КРВ повпредства ГПУ Правобережної України В.Курський з 1926 р. очолив східний відділ; заступник начальника Волинського губвідділу ГПУ Олександр Мінаєв-Цикановський став начальником ЕКУ.

Переїхали до Ростова й інші українські чекісти. Крім того, тут вже працювали колишні підлеглі Євдокимова по особливому відділу Південно-Західного фронту П.Рудь та С.Мионов-Король, яких він висунув на провідні посади. Перший працював начальником СОУ, помічником та заступником повпреда; другий — начальником східного відділу, начальником Чеченського, Владикавказького та Кубанського окрвідділів ГПУ.

Ми не випадково так детально зупиняємося на найближчому оточенні Євдокимова, адже саме цим людям доведеться невдовзі написати одну з найстрашніших сторінок історії.

Кадром він справді приділяв надзвичайно багато уваги. Тому цілком закономірно, що у одній з його характеристик можна прочитати: “Енергійний, з великою ініціативою та досвідом керівної роботи в органах ГПУ, особливо у секретно-оперативній роботі. Робітник із достатньою силою волі, дисциплінований, вміє визнавати помилки та робити відповідні висновки. Роботою завжди керує самостійно, вміло добирає співробітників, які під його керівництвом дружньо працюють. Політично досить розвинений завдяки поповненню своїх знань шляхом самоосвіти. У партійному житті та суспільній роботі активний.

Особисті якості: товариське відношення, рішучість, залізна наполегливість у проведенні раз наміченої мети. Працівник обласного масштабу.

Секретар губкому

Сапожников”

Про те, у який спосіб формував Євдокимов свою “команду”, розповіли на допитах у 1938 — 1939 рр. його вихованці.

Заступник начальника КРВ 1-го Управління НКВД СРСР майор державної безпеки М.Лістенгурт (у лютому-квітні 1938 р. начальник особливого відділу УГБ НКВД УРСР): “У Євдокимова є свої люди, яких він виховав протягом багатьох років та розставив на основних і вирішальних ділянках чекістської роботи у краї. Анархізм Євдокимова у минулому прийняв своєрідний характер батьківщини або отаманства у сьогоденні. Це проявляється в тому, що Євдокимов не дає скривдити своїх людей, рятує їх, коли вони

потрапляють у біду, висуває та нагороджує. Тим самим він приковує їх до себе, примушує виконувати свою волю”.

А тепер — ще один засіб виховання кадрів, який використовував Євдокимов. Про нього розповів заступник начальника водного відділу УГБ УНКВД Московської області І. Ільїн: “Приблизно за такою системою впливали і на групу керівних робітників периферії. Як правило, жодна з оперативних нарад, які скликалися у Ростові досить часто, не проходила без того, аби наприкінці оперативної наради, а часто і під час її, не влаштувалася грандіозна пиятика з повним розгулом, яка відбувалася іноді протягом доби і більше. Були випадки, коли окремих співробітників розшукували лише на третій або на четвертий день де-небудь у шинку або у повії. Ця система морального та політичного розкладу таким чином переносилася і на апарат периферії”³⁸.

Одним із найскладніших завдань, яке довелося розв’язувати Євдокимову, було придушення чеченського повстанського руху. До середини 20-х рр. радянської влади у Чечні, особливо в її гірських районах, практично не існувало. Численні озброєні угруповання, повстанці повністю контролювали ситуацію на рідних теренах та здійснювали регулярні напади на передмістя Грозного, нафтопромисли та поїзди. Вони досконало знали район дій, мали добре налагоджену розвідку та користувалися підтримкою населення. Їм не потрібні були обози, вони уникали серйозних зіткнень, здійснювали напади, а при відступах розбігалися. Регулярні походи військ ГПУ та ПКВО у 1922 — 1924 рр. успіху не мали.

У серпні-вересні 1925 р. було здійснено масову операцію по розгрому та роззброєнню чеченського населення. Загальне керівництво нею належало командуючому військами ПКВО І.Уборевичу та повпреду ОГПУ по ПКВ Ю.Євдокимову. Для проведення операції було залучено понад 7 тис. чоловік при 240 кулеметах і 24 гарматах. Військові оточували аули та вимагали від населення здати зброю, а для більшого переконання відкривали інтенсивний обстріл, після цього чекісти здійснювали обшуки та арешти повстанців³⁹.

Так, наприклад, у складі військового загону О.Козицького діяла чекістська група під командуванням помічника начальника ОВ ОГПУ по ПКК В.Курського. Перед членами групи було поставлено завдання ліквідації баз повстанців імамів Н.Гоцинського та Е.Ансалтинського. У складі групи діяв і уповноважений КРВ ОГПУ СРСР Г.Сироежкін⁴⁰.

Останній уславився тим, що був нагороджений орденом Червоного Прапора за захоплення Б.Савинкова⁴¹, а також тим, що знаходився у тому самому кабінеті, з вікна якого Савинков випав⁴². Він же застрелив англійського розвідника С.Рейлі під час прогулянки під Москвою⁴³.

Про те, як проходила ця операція, красномовно свідчать документи. Так, у “Звіті штабу ПКВВ від 19 вересня 1925 року” відзначалося: “Після чотирьохкратного бомбардування аулів Хамой, Хакмалой 5 вересня здався вождь чеченських повстанців Гоцинський... Репресії виявилися у повітряному бомбардуванні 16 аулів, рушнично-кулеметному та артилерійському обстрілі 101 населеного пункту із загальної кількості 242 аулів. Серед населення під час обстрілу забито 6 чоловік та поранено 30, забито 12 бандитів, підірвано 119 будинків. Вилучено понад 300 чоловік банделементу, найзначнішими з яких є Нажмудін Гацинський, Атабі Шамілев, Емін Ансалтинський. Під час операції вилучено 25299 гвинтівок, 4319 револьверів, 1 кулемет і 80 тис. набоїв”⁴⁴.

Тижнем раніше Євдокимов видав у Грозному оперативний наказ № 170: “Силами центрогрупи, після безпосередньої попередньої агентурної роботи через уповноваженого тов.Якуніна, вилучено 14 бандитів із району Келой, які переховувалися в лісі, уповноваженим Соболевим у районі Борзой успішно вилучено бандугруповання з шести чоловік. Загоном військової частини під керівництвом уповноважених тт.Соболева та Якуніна і тт.Гусельникова та Грундман блискуче проведено операцію у районі Гой-Херсоной, що у 15 верстах на захід від Шатой, внаслідок якої вилучено бандугруповання з 14 чоловік на чолі із спільником Шамілева бандитом Арсеміковим та проведено роззброєння аулу”.

Незважаючи на вдалу операцію, більшовикам не вдалося остаточно зламати опір чеченського народу. Ще двічі, у 1929 та 1932 рр. підіймали чеченці повстання. І знову проти них кидали авіацію та війська.

Після Чечні почали роззброювати Дагестан. Діяли за тим самим сценарієм. Основна ставка робилася на залякування. До республіки увійшло кілька військових дивізій, у повітрі кружляли аероплани, залізничними коліями сновигали панцерники. Особливі трійки із представника центру, начальника місцевої міліції та голови виконкому перевіряли всіх, хто впадав в око. Чекіст В.Гудзь, якого відрядили з Москви до Дагестану спеціально для участі у цій операції,

пізніше згадував про ці дні: “Зустрічали вороже. Особливо неспокійно було ночами. Але я знав — за мною військо. Воно було потрібно для залякування, для створювання певної напруги, психологічного настрою — аби не заважали працювати”⁴⁵.

У грудні 1927 р. “за боротьбу з контрреволюцією, ліквідацію улагаївської групи та інших банд у Північно-кавказькому краї; за керівництво роззброєнням у національних областях краю: Чечні, Інгусетії, Дагестані; та за захоплення імама Чаушського та інших” Ю.Євдокимов був нагороджений третім орденом Червоного Прапора.

Ще раніше, у січні 1926 р., його відрядили на навчання до Соціалістичної академії у Москву. Він зберіг за собою посаду повпреда ОГПУ по ПКС, а чекістською роботою у краї став керувати його перший заступник О.Кауль.

Під час навчання в академії Євдокимову доводилося неодноразово повертатися до основної роботи. Одного разу його та начальника Терського облвідділу ГПУ Ф.Фоміна викликав до себе голова ОГПУ СРСР В.Менжинський. Він показав телеграму, яка щойно надійшла із Ростова. У телеграмі повідомлялося, що група кубанських козаків у парадних одностроях із сурмачами та трьохкольоровими імперськими прапорами виїхали зустрічати свого колишнього командуючого генерал-лейтенанта С.Улагая, який нібито приїхав піднімати повстання на Кубані. “Повстанців” оточив дивізіон військ ОГПУ, і вони були заарештовані. Менжинський наказав Євдокимову негайно їхати на Кубань: “Я не вірю в цю справу. Прошу вас розібратися всебічно та об’єктивно. Щовірніше, козаків доведеться відпустити, а винуватих покарати!”

За свідченням Ф.Фоміна, Євдокимов був дуже збентежений таким рішенням голови ОГПУ СРСР. Фальшивка цього разу не спрацювала, і козаків довелося відпустити, адже С.Улагай служив на той час в албанській армії⁴⁶.

12 березня 1928 р. у газеті “Известия” повідомлялося про викриття шкідницької організації на Шахтинському рудоправлінні. Її діяльність полягала в “злісному саботажі та прихованій дезорганізаторській діяльності, в підриві кам’яновугільного господарства методами нерационального будівництва, зайвих витрат капіталу, зниження якості продукції, завищення собівартості, а також у прямому руйнуванні шахт, рудників, заводів і т.д.”

За версією А.Автохранова, наприкінці 1927 р. Ю.Євдокимов ознайомив В.Менжинського з ретельно відпрацьова-

ною агентурною справою, згідно з якою у Шахтах діяла підпільна шкідницька організація фахівців-“спеців”. Організація була тісно зв’язана з колишніми власниками шахт за кордоном і мала за мету здійснення систематичних шкідницьких акцій у вугільній промисловості.

Менжинський з недовірою поставився до доповіді Євдокимова та зажадав від нього речових доказів. Основними доказами були листи з-за кордону на адресу кількох підозрюваних, але на Менжинського вони не справили враження, і він не знайшов у них ніякого криміналу. На що Євдокимов заявив, що листи зашифровані, але розшифровка затримується. Він попросив дозволу на попередній арешт підозрюваних. Не погоджуючись, Менжинський вимагав вагоміших речових доказів і навіть погрожував службовим розслідуванням та судом.

Розуміючи, що на карту поставлена кар’єра, Євдокимов звернувся до Сталіна. Той пообіцяв підтримку та запропонував діяти самостійно. У Шахтах почалися арешти. Все це було несподіванкою для Москви. Із Раднаркому, ОГПУ та ВСНГ від Євдокимова вимагали роз’яснень і навіть збиралися послати на Північний Кавказ спеціальну комісію. Але Сталін став на захист чекіста. Конфлікт винесли на засідання Політбюро. І тут Сталін показав телеграму Євдокимова, де повідомлялося про викриття контрреволюції у Шахтинському районі. Рішення прийнято не було. Сталін переміг.

Здається, однак, Євдокимов діяв не сам. Відомо, що Політбюро ЦК КП(б)У незадовго до оголошення про “Шахтинську справу” заборонило закордонне відрядження інженера О.Казарінова — незабаром однієї з провідних фігур процесу.

Згідно з довідкою, яку склав у липні 1928 р. Євдокимов, начальник ЕКУ ГПУ краю К.Зонов (в органах ВЧК з 1919 р., освіта нижча, 1920 р. — заступник начальника особливого відділу Південно-Західного фронту) — надав серйозного значення низці технічних дефектів, внаслідок яких відбувалися аварії, затоплення шахт та інше, відчувши тут присутність незаперечної “шкідницької діяльності”. Далі Зонов почав “агентурну проробку всієї діяльності Шахтинського рудоуправління та всього особистого складу фахівців”.

Наприкінці 1927 р. розпочалися масові арешти підозрюваних, перші допити яких проводив також Зонов. “Ним були проведені усі генеральні допити головних обвинува-

чених. Зізнання Гаврюшенка, який дав основні свідчення, що мали вирішальне значення у справі, відбулося завдяки надзвичайно вмілому допитові, який провів особисто Зоннов”.

У розслідуванні справи брали участь і такі відомі чекісти, як М.Берман та А.Слущкий. Їм “вдалося шляхом “обробки” заарештованих добитися визнання... та низкою визнань довести проведення заарештованими фахівцями “величезної шкідницької роботи”. Лише по Шахтинському рудоуправлінню було проведено понад 1 тис. допитів та очних ставок.

Сталін отримав із “Шахтинської справи” значні козири у політичній грі за владу, і не забув того шулера, який так майстерно їх йому здав.

Наказом по ОГПУ № 232 від 20 жовтня 1929 р. Ю.Євдокимово призначено начальником СОУ та затверджено членом колегії ОГПУ СРСР. Наступного року він отримав четвертий орден Червоного Прапора “за викриття Шахтинської та Грозненської справ по шкідництву, ліквідацію залишків бандитизму у Північнокавказькому краї, банди Темірхан Шипшева” і став членом ЦКК ВКП(б).

Намагаючись виправдати довіру Сталіна та справами підтвердити його тезу про те, що “шахтинці” нині сидять у всіх галузях нашої промисловості”, Євдокимов разом з начальником ЕКУ ОГПУ Г.Прокоф’євим розпочали справжній терор проти старої інтелігенції.

“Шкідників” вкривали в усіх галузях промисловості та транспорту. Деморалізовані фахівці кидали виробництво і влаштовувалися управліннями, конторниками тощо. Решту гнітила атмосфера підозри. Гасло “здорового недовір’я” щодо спеців вилилося у відверте цькування. Поняття “шкідництво” пройняло всі сфери суспільного життя. У Радянському Союзі шкідником могли назвати кожного.

Голова Держплану СРСР Г.Кржижанівський був настільки приголомшений розмахом арештів, що звернувся за роз’ясненнями до голови ОГПУ СРСР. Менжинський відповів, що “вороги народу викриті і у ВСНГ, і у Наркомфіні, і у НКПС”.

У цій ситуації нікого вже не здивував новий показовий політичний спектакль, розіграний за “шахтинським” сценарієм. Та й режисер був той самий — Юхим Євдокимов.

З 25 листопада по 7 грудня 1930 р. у Москві проходив процес “Промпартії”. Підсудних було лише 8, але всі вони мали гучні імена: головним обвинуваченим був директор

Теплотехнічного інституту професор Рамзін, інші займали керівні посади в Держплані СРСР та ВСНГ. На подив численних іноземних журналістів, усі підсудні зізналися і в такий спосіб уникнули страти.

Секрет успіху процесу був простий. Леонід Рамзін — провокатор! За його доноси заарештовували інших. Під час очних ставок Рамзін дивився їм в очі та казав: “Я керував контрреволюційною партією, а ви були її членами”. Взимку 1936 р. Рамзіна повністю амністують, а 1943 р. він стане лауреатом Сталінської премії⁴⁷.

Ще тривав процес “Промпартії”, а Євдокимов вже розробляв новий процес — “Союзного бюро ЦК РСДРП — меншовиків”. Підготовкою процесу займалися слідчі СОУ ОГПУ СРСР, яких він привіз з собою з Ростова-на-Дону: Д.Дмитрієв, Д.Апресян та В.Хворостян. Про технологію підготовки цього процесу напише у заяві на ім’я Генерального прокурора СРСР 5 травня 1967 р. М.Якубович (один із підсудних).

“За кілька днів до початку процесу відбулося перше оргзасідання “Союзного бюро” у кабінеті старшого слідчого Д.М.Дмитрієва під його головуванням...”⁴⁸. Крім 14 обвинувачуваних, на цьому засіданні були присутні слідчі Д.Апресян, О.Наседкін та Радищев. Обвинувачених познайомили один з одним, провели репетицію їх поведінки на суді. На першому засіданні цю роботу не закінчили, і незабаром вона повторилася. Слідчі били підслідних по голові, обличчю, статевим органам. Кидали на підлогу, топтали ногами. Душили доти, доки обличчя не заливалося кров’ю. Тримали стоячи без сну, кидали до душного карцера. Напівроздягнутих та босих виводили на мороз.

Не слід дивуватися тому, що підсудні на суді підтвердили всі звинувачення. 9 березня 1931 р. всі 14 членів “Союзного бюро ЦК РСДРП — меншовиків” отримали різні терміни ув’язнення. Смертних вироків не було — Євдокимов тримав своє слово.

Під час підготовки процесів між чекістами траплялися “творчі” суперечки. М.Троїцька, яка приятелювала з родиною Євдокимових, згадувала, що Юхим Георгійович “борювався проти методів Генріха Ягоди, який відмовився від агентурної роботи. Тепер справа виникала вже після арешту підозрюваного”. Троїцька знала, про що казала, адже її чоловік Я.Лівшиць, колись очолював Київську ЧК.

Буйна фантазія та “класова пильність” Євдокимова не знали меж. За свідченнями радянського розвідника І.Рейса,

“гіркий п’яничка Євдокимов” склав записку, у якій оголосив шпигунами всіх колишніх німецько-австро-угорських військовополонених, які залишилися в СРСР після Брестського миру.

Всупереч історичним фактам сучасний російський автор О.Ібрагімов, намагаючись піднести авторитет Євдокимова, викладає свою версію проведення операції “Весна”. За його твердженням, командуючий Українським військовим округом Й.Якір не погодився із сфабрикованою під керівництвом голови ГПУ УСРР В.Балицького справою по викриттю колишніх царських офіцерів. Наприкінці грудня 1930 р. він виїхав до Москви та зустрівся з головою ВРНГ СРСР Г.Орджонікідзе та начальником СОУ ОГПУ СРСР Ю.Євдокимовим. Останні вислухали доповідь Якіра і теж не повірили фальшивці, а Євдокимов добився розгляду питання про фабрикацію справи у ЦК ВКП(б). Після цього більшість заарештованих відпустили, Балицького відкликали з України, а у ГПУ УСРР сталися значні кадрові зміни⁴⁹.

Насправді діяльність голови ГПУ УСРР та його підлеглих, які безпосередньо керували слідством у справі “Весна” — начальника СОУ І.Леплевського та начальника секретного відділу Г.Люшкова, дістала від московського керівництва зовсім іншу оцінку. Всі вони від’їхали до Москви на більш високі посади. А за операцією “Весна” було засуджено понад 3 тис. офіцерів⁵⁰.

Значною була роль Ю.Євдокимова у здійсненні масового розкуркулювання та депортації населення. Він був одним із членів комісії для вироблення заходів щодо куркульства, яка була створена на засіданні Політбюро ЦК ВКП(б) 15 січня 1930 р. у складі: “Молотов (голова), Яковлев, Ягода, Євдокимов, Бергавинов, Голощокін, Ейхе, Варейкіс (останні четверо з правом заміни), Муралов, Карлсон, Демченко, Шеболдаєв, Андреев, Кабанов, Каліанович, Хатаєвич, Янсон, Леонов, Юркін, Косіор Ст., Сирцов”⁵¹. (В Україні таку комісію у складі С.Косіора (голова), В.Балицького, М.Демченка та В.Порайка було створено вже через тиждень⁵²).

Відповідно до наказів ОГПУ СРСР, які, поза сумнівом, готувалися за безпосередньою участю начальника СОУ, розробили спеціальну технологію “ліквідації куркульства як класу, рішучої протидії всім спробам куркулів шкодити заходам радянської влади”. Загальне керівництво операцією у країні було покладено на начальника оперативної групи ОГПУ СРСР С.Пузицького⁵³.

Вже 27 лютого заступник голови СПУ УСРР К.Карлсон звітував про виселення 17294 розкуркулених, а на 12 березня ця цифра на Україні дорівнювала 58411 чоловік⁵⁴.

11 березня 1931 р. Політбюро ЦК ВКП(б) вирішило прискорити розкуркулювання, форсувати індустріалізацію та мілітаризацію СРСР. З цією метою створили спеціальну комісію на чолі з головою РНК СРСР А.Андреевим. До складу комісії увійшли також Г.Ягода та П.Постишев. Активну участь у роботі комісії брав Ю.Євдокимов. Так, 15 травня 1931 р. він разом із начальником 2-го відділення та помічником начальника особливого відділу ОГПУ СРСР М.Ніколаєвим-Журідом, заступником ГУЛАГу ОГПУ СРСР М.Берманом був присутній на засіданні комісії, що розглядала питання:

“1. Про організацію управління та виробниче використання спецпереселенців.

2. Про план переселення куркульських родин 1931 р.

3. Про вислання до північних районів Урала 50 тис. родин спецпереселенців.

4. Про перевезення, харчування та медичне обслуговування спецпереселенців під час перевезення залізницею.

5. Про розподіл спецпереселенців, які висилаються.

6. Особливе рішення.

7. Про молодь спецпереселенців.

8. Про встановлення ретельного спостереження за правильним висланням куркулів”⁵⁵.

За деякими підрахунками тільки у 1930 — 1931 рр. в СРСР було вислано 1679528 селян⁵⁶.

У середині 1931 р. керівництво ОГПУ зазнало значних змін. Заступниками В.Менжинського стали І.Акулов, який до цього працював заступником наркома РСУ та не мав жодного досвіду чекістської роботи, та В.Балицький, колишній голова ГПУ України. Помінялися начальники центральних відділів та голови ГПУ на місцях. Відзначимо призначення командира-комісара Дивізії особливого призначення ім.Сталіна М.Фриновського головою Азербайджанського СПУ. Сталося це не без допомоги Євдокимова.

Сам Євдокимов не зумів здобути посаду заступника голови ОГПУ, хоч було аж дві вакансії. Другий раз у службовій гонці його випередив Балицький. Ягода почав висувати начальника СПВ Я.Агранова.

Але Євдокимов ще був у фаворі. Наказом по ОГПУ № 204 від 26 липня 1931 р. його призначено повпредом ОГПУ по Ленінградському військовому округу⁵⁷. Це було престижне

і відповідальне призначення. Місто завжди турбувало Сталіна — як опора опозиції. Тут була потрібна міцна рука. Ще у 1930 р. для поліпшення роботи ленінградського ГПУ заступником начальника став Ф.Фомін, який до цього очолював особливий відділ Північнокавказького ВО.

З 1929 р. головою ленінградського ГПУ працював член партії з 1907 р. Пилип Медведь. Це був уславлений чекіст. Ще 1919 р. він очолював Петроградську ЧК та був членом колегії ВЧК. Потім очолював особливий відділ Західного фронту, перше управління концтаборів, білоруське та московське ГПУ. Однак з часом Медведь втрачав форму, все частіше пиячив (на ті часи це не було особливим гріхом) і перебував під повним контролем своєї жінки (а ось вияви безволля не прощалися). Рятувала особиста дружба з С.Кіровим.

Власну трактовку подій, що сталися після ленінградського призначення Євдокимова, виклав у книзі “Таємна історія сталінських злочинів” О.Орлов, відомий чекістському загалу як Л.Нікольський (Фельдбін):

“За вказівкою Сталіна Ягода видав наказ про переведення Медведя з Ленінграда до Мінська та призначення Євдокимова на його місце. Довідавшись про це, Кіров обурився. Він у присутності Медведя зателефонував Ягоді та відразу запитав, хто дав йому право без дозволу Ленінградського обкому партії міняти місцевих працівників. Після цього Кіров потелефонував Сталіну та поскаржився на Ягоду. Наказ про переведення Медведя довелося відмінити”⁵⁸.

У книжці О.Орлова багато помилок та вигадок, але повністю ігнорувати її не слід. Адже автор був значним чекістом, мав інформацію з перших рук. Протест С.Кірова (якщо він, звичайно, був), напевно мав великий резонанс серед чекістів.

Як би там не було, а наказом ОГПУ СРСР № 217 від 8 серпня 1931 р. Євдокимов “у відміну наказу № 204 від 26 липня 1931 року увільнений від посади повноважного представника ОГПУ по Ленінградському військовому округу та призначається повноважним представником ОГПУ по Середній Азії”⁵⁹.

Якщо ми вже згадали постать Л.Нікольського-Фельдбіна (О.Орлова), то доречно буде навести характеристику, яку він дав Євдокимову: “Євдокимов — давній співробітник “органів”. Кілька років поспіль Сталін брав його з собою у відпустку — не лише як охоронця, але і як приятеля та

товариша по чарці. Євдокимов отримав від Сталіна нагород більше, ніж будь-який інший чекіст. Це була дивна особа з застиглим, нібито кам'яним обличчям, яка цуралася своїх колег. У минулому звичайний кримінальник, Євдокимов вийшов із в'язниці завдяки революції, пристав до більшовицької партії та відзначився у громадянській війні. Він особисто очолював каральні операції проти антирадянських повстанських банд”⁶⁰.

Відзначимо, що Нікольський-Фельдбін особисто був знайомий із Євдокимовим. 1920 р. він працював слідчим в особливому відділі ВЧК 12-ї армії на Україні⁶¹, який очолював тоді його двоюрідний брат З.Кацнельсон⁶¹. Їхні шляхи неодноразово перехрещувалися і у 20 — 30-і рр.

Коли журнал “Огонек” вперше у СРСР надрукував уривки із книги О.Орлова, то відгукнувся один із охоронців Сталіна — А.Рибін: “Фельдбін називає охоронцем Сталіна ярого троцькіста Євдокимова. Дурниці та й годі! Щодо Євдокимова, то він урядовій охороні був відомий як перший секретар Північнокавказького крайкому ВКП(б), який свого часу добився у Сталіна дозволу на арешт Михайла Шолохова”⁶³.

Як бачимо, у бурхливій біографії Євдокимова відкривається ще одна сторінка, пов'язана з його стосунками з відомим російським письменником. Але це питання потребує подальшого вивчення.

Відносно твердження про те, що Євдокимов був охоронцем Сталіна, то не варто забувати, що книга Орлова була розрахована на американського читача, далекого від тонкощів чекістської кухні. Як повпред ОГПУ по ПКС Євдокимов, безперечно, відповідав за безпеку керівництва СРСР під час відпочинку на численних курортах краю.

У ті роки у Середній Азії йшла справжня війна. Примусова колективізація, розкуркулювання дехкан-незаможників, економічні труднощі, нестача транспорту, погане постачання, затримка видачі товарів дехканам, які здали за контрактовану вовну, — все це сприяло посиленню басмацтва. Для придушення народного опору у регіон стягувалися все нові військові формування РСЧА та ОГПУ.

9 вересня 1931 р. під керівництвом повпреда ОГПУ Ю.Євдокимова та командуючого Середньоазіатським військовим округом П.Дибенка розпочалася велика комбінована операція з ліквідації басмацтва на терені Хорезмського округу Туркменії. За задумом організаторів, вона здійснювалася у два етапи. Спочатку, протягом двох тижнів,

були захоплені всі ворожі бази, а потім оточували тих, хто вцілів. Незважаючи на те, що під час проведення операції забили та захопили у полон 3287 басмачів, остаточного розгрому басмацтва досягти не вдалося.

Протягом 1932 — 1933 років Євдокимов разом зі своїм заступником Л.Заліним керував операціями по знищенню басмачів. Ситуація ускладнювалася тим, що курбаші Бати-Дуза, Ахмед-Бек та Дурди-Мурта об'єднали свої загони. Про масштаби боротьби свідчить той факт, що протягом 1930 — 1933 рр. лише на кордоні з Іраном та Афганістаном було ліквідовано 66 загонів басмачів. Останній великий загін басмачів був знищений у пісках Каракумів лише у травні 1933 р. Безпосередньо керував цією операцією начальник Головного управління прикордонної охорони ОГПУ СРСР М.Бистрих.

Більшовицька колективізація штовхала країну до безодні. Продрозкладка з урожаю 1932 р. зазнала провалу в усіх хліборобних регіонах. Централізовані ресурси продовольства танули на очах. Для поліпшення становища наприкінці жовтня на Північний Кавказ, Поволжя, Україну виїхали надзвичайні комісії ЦК ВКП(б) з наказом будь-що взяти хліб.

Після того, як на Північному Кавказі побувала комісія Л.Кагановича (у складі якої був і Г.Ягода), було вирішено “зміцнити” крайове ГПУ, адже органам відводиться ключова роль у знищенні “саботажників-селян”. Наказом по ОГПУ № 1093 від 27 листопада повноважним представником ОГПУ по Північнокавказькому краю був призначений Ю.Євдокимов. Вже 14 грудня у постанові ЦК ВКП(б) та РНК СРСР йому були поставлені завдання:

“Закінчити заготівлю зернових до 10 — 15 січня 1933 року.

Вислати у найкоротший термін із станиці Полтавської, як найбільш контрреволюційної, усіх мешканців... Відповідальність за проведення цього рішення покласти на тт.Ягоду, Гамарника (з заміною т.Будіним), Шеболдаєва та Євдокимова.

Негайно перевести на Північному Кавказі діловодство радянських та кооперативних органів “українізованих” районів, а також усі газети та журнали, з української мови на російську, як таку, що більш зрозуміла для кубанців. Підготувати і до осені перевести викладання в школах на російську мову... Терміново перевірити та поліпшити склад робітників шкіл “українізованих” районів”⁶⁴.

Працівники ОГПУ забирали у селян зерно, вилучали геть усі харчі, засуджували та розстрілювали “саботажників”. Основного удару завдавали “кубанським самостійникам” та “українським буржуазним націоналістам”. А 1925 р., за даними Кубанського окривідділу народної освіти, тут налічувалось 900 тис. жителів, які розмовляли українською мовою. Було 150 українських шкіл. До Сибіру та Уралу у товарняках вивезли майже всіх мешканців сімнадцяти кубанських станиць. А щоб і сліду українського не лишилося на Кубані, переіменували станиці Полтавську, Уманську, Богушевську. Тисячі нащадків запорожців загинули від голодомору. Ліквідувалися українські школи та культурно-просвітницькі заклади. У тайгові концтабори вислали 1500 вчителів українських шкіл.

Взимку 1933 р. підлеглі Євдокимова заарештували агрономів, які “мали своєю метою підірвати селянське господарство і викликати голод”. Їх справи разом зі справами “шкідників” з України та Білорусії розглянула 11 березня 1933 р. колегія ОГПУ СРСР. Судили 75 чоловік, розстріляли — 35.

Сталінська теза про “загострення класової боротьби” вимагала відповідного підбору виконавців для величезної командно-адміністративної машини. Особлива увага приділяється “мозку системи” — партійним керівникам. Все частіше їх призначали за принципом особистої відданості Сталіну. Ідеальним виконавцем для Сталіна був Євдокимов. Людина жорстока, безпринципова, до того ж із сумнівним минулим. Такий довіку буде вірний “хазяїну”.

У січні 1934 р. на базі величезного Північно-кавказького краю були утворені два нових: Азово-Чорноморський та Північно-кавказький. Колишній перший секретар Північно-кавказького крайкому ВКП(б) Б.Шеболдаєв залишився у Ростові-на-Дону та очолив партійну організацію Азово-Чорноморського краю. А першим секретарем Північно-кавказького крайкому ВКП(б) став Ю.Євдокимов. До складу краю входили: Дагестанська АССР, Адигейська, Кабардино-Балкарська, Карачаївська, Північноосетинська, Черкеська та Чечено-Інгушська автономна області.

Це був лише третій випадок у історії колишнього СРСР, коли професійний чекіст став партійним вождем. (1931 р. голови ГПУ ЗПФСР та Азербайджану Л.Берія та М.Багіров очолили партійні організації своїх республік).

“Рейтинг” Євдокимова невпинно зростає. На XVII з’їзді ВКП(б) його оберуть членом ЦК, незабаром за “трудові подвиги” нагородять орденом Леніна.

29 червня 1936 р. замість комісара державної безпеки 3-го рангу П.Рудя начальником УНКВД по Азово-Чорноморському краю був призначений колишній заступник начальника СПВ ГУГБ НКВД СРСР комісар державної безпеки Г.Люшков. На ключові посади в крайовому УНКВД він провів особисто відданих йому людей, з якими плідно працював ще в Україні: помічником начальника УНКВС став колишній начальник 3-го відділення СПВ ГУГБ НКВД СРСР капітан державної безпеки М.Каган, начальником СПВ УГБ УНКВД — колишній начальник СПВ УГБ УНКВД по Одеській області капітан державної безпеки Осинін-Вінницький.

Під їх безпосереднім керівництвом швидко був викритий троцькістський центр у Ростові-на-Дону, який “очолювали” перший та другий секретарі міськкому партії. За ґратами опинилися: перший секретар Таганрозького міськкому партії, директор заводу “Ростсільмаш”, директор Таганрозького металургійного заводу, керуючий трестом “Шахтантрацит”. Тавро “троцькістів” отримали перший секретар крайкому комсомолу, голова Ростовської міськради, помічник першого секретаря крайкому партії.

31 грудня 1936 р. питання про роботу Азовсько-Чорноморського крайкому партії було розглянуто на засіданні політбюро ЦК ВКП(б). Через два дні вийшла постанова “Про помилки секретаря Азовсько-Чорноморського крайкому т.Шеболдаєва та незадовільне керівництво крайкомом ВКП(б)”. Б.Шеболдаєва звільнили з посади та невдовзі призначили першим секретарем Курського обкому партії.

6 січня 1937 р. відбувся сьомий пленум Азовсько-Чорноморського крайкому партії. На ньому з гострою критикою Шеболдаєва виступив секретар ЦК ВКП(б) А.Андрєєв. Він запропонував пленуму обрати першим секретарем крайкому “вірного сталінця” Ю.Євдокимова. Нового прокуратора краю зустріли бурхливими оплесками, старого піддали анафемі. Критика Б.Шеболдаєва була настільки гострою, що незабаром А.Андрєєв доповідав Сталіну: “Справа ще гірша, ніж уявлялося в ЦК”⁶⁵.

У своєму виступі на Пленумі ЦК ВКП(б) 27 лютого 1937 р. Ю.Євдокимов звітував про свої перші кроки по очищенню Азовсько-Чорноморського краю від “контрреволюційних банд троцькістів, зінов’євців, правих, “ліваків” та іншої погані”. На запитання Сталіна “З кооптацією як у вас справи?”, він відповів за стенограмою так: “Кооптація у партійних органах широко застосовувалася, т.Сталін! Із

цих кооптованих чимала кількість зараз сидить в органах НКВД (сміх)”⁶⁶.

Після лютнево-березневого (1937 р.) пленуму ЦК ВКП(б) Євдокимов та Г.Люшков значно посилили роботу по викриттю “ворогів”. Працювали вони в обстановці взаємної недовіри. Адже начальник УНКВД завзято викривав ворогів і серед чекістів — вихованців першого секретаря крайкому. Одним із перших був заарештований начальник Таганрозького оперсектора НКВД капітан державної безпеки Є.Баланюк⁶⁷.

Г.Люшков постійно надсилав до Москви компромат на колишніх співробітників повпредства по ПКК, які працювали в інших місцях: начальника УНКВС по Куйбишевському краю старшого майора державної безпеки І.Попашенка (колишнього начальника Кубанського оперсектора ГПУ та заступника начальника УНКВД по Азовсько-Чорноморському краю), начальника УНКВД по Омській області старшого майора державної безпеки Г.Горбача (колишнього заступника начальника УНКВД по ПКК), начальника УНКВД по Курській області майора державної безпеки М.Ємця (колишнього начальника Чорноморського оперсектора ОГПУ), помічника начальника СПВ капітана державної безпеки М.Гатова (колишнього заступника начальника СПВ повпредства ОГПУ по ПКК та начальника СПВ УГБ УНКВД по Азовсько-Чорноморському краю), начальника відділення ГУГБ НКВД СРСР капітана державної безпеки М.Лістенгурта (колишнього начальника ІНВ повпредства ОГПУ по ПКК)⁶³.

Але попри всі старання Г.Люшкова вищезгадані чекісти не тільки залишилися на свободі, але й невпинно йшли вгору шаблями кар’єри. Лише особистий приятель Люшкова І.Леплевський на підставі його матеріалів зважився 26 липня 1937 р. заарештувати начальника СПВ УГБ УНКВД по Дніпропетровській області капітана державної безпеки О.Волкова (колишнього начальника Сальського оперсектора ГПУ, начальника Північнодонського оперсектора НКВД, начальника СПВ УГБ УНКВД по Азовсько-Чорноморському краю). Три місяці провів О.Волков за ґратами, був звільнений за особистим розпорядженням М.Фриновського⁶⁹ і продовжував плідно працювати по знешкодженню “ворогів народу” на посадах начальника СПВ УГБ УНКВД по Київській області на начальника УНКВД по Полтавській області. Вже в грудні 1937 р. він був нагороджений орденом Червоної Зірки⁷⁰.

Втім, “більшовицька пильність” Люшкова не залишилася непоміченою. 2 липня 1937 р. він разом із М.Каганом та Г.Осиніним-Вінницьким був нагороджений орденом Леніна⁷¹. Тоді ж його викликали у Кремль. Тут він мав розмову із Й.Сталіним, М.Єжовим, В.Молотовим та К.Ворошиловим і одержав завдання на чолі спеціальної бригади “очистити Далекий Схід від шпигунів, саботажників та прихованих ворогів”. В особистій розмові Сталін додав ще три спеціальних завдання: заарештувати начальника УНКВД по Далекосхідному краю В.Балицького, ліквідувати заарештованого комдива А.Лапіна та спостерігати за маршалом В.Блюхером⁷².

На Далекому Сході Люшков затримався майже на рік. Йому довелося заарештувати не тільки Балицького, але і його наступника комісара державної безпеки 1-го рангу Т.Дерібаса. Після цього він був призначений начальником УНКВД по Далекосхідному краю і працював у Хабаровську до 12 червня 1938 р., а потім, зрозумівши, що прийшла його смертна година, втік до японців. Разом з японською розвідкою він готував замах на Сталіна, а згодом загинув від рук японців⁷³.

1 липня 1937 р. заарештований особливоуповноважений НКВД УРСР капітан державної безпеки Н.Рубінштейн написав заяву на ім'я Єжова, у якій, зокрема, відзначалося: “Я спитав Балицького, чому дотепер Агранов є першим заступником наркома внутрішніх справ, у той час, як він політично скомпрометований та йому ЦК ВКП(б) не довіряє? Балицький відповів, що на посаду заступника передбачалася кандидатура Євдокимова, і питання про нього вже обговорювалося на засіданні Політбюро, але Сталін його кандидатуру відвів тому, що Євдокимов, Шеболдаєв та Лівшиць разом приймали всі рішення, коли вони всі працювали у Ростові”⁷⁴.

Виникає запитання, чи можна довіряти цим свідченням Н.Рубінштейна, які він дав після шаленої обробки слідчими? Ми вважаємо, що у цьому питанні можна. І ось чому. Його заява була потрібна наркомові внутрішніх справ УРСР комісару державної безпеки 2-го рангу І.Леплевському для того, аби дискредитувати начальника УНКВД по Далекосхідному краю комісара державної безпеки 1-го рангу В.Балицького. Леплевський добре розумів, що заяву Рубінштейна буде читати не тільки Єжов, але і найвище керівництво партії та країни. Тому у заяві вигадка повинна тонко переплестися з правдою. Наркомвнусправ України добре знав ситуацію з призначенням Євдокимова, адже на той час

працював начальником особливого відділу ГУГБ НКВД СРСР. Тим більше знали цю ситуацію і члени політбюро ЦК ВКП(б). Якщо цей фрагмент заяви був би брехливим, то виникло б питання довіри до самого Леплевського.

Отже, на нашу думку, Євдокимова дійсно висували на посаду першого заступника наркома внутрішніх справ — начальника ГУГБ НКВД СРСР. І зробити це могла лише одна людина — М.Єжов. Та не судилося, хоча під час “великого терору” Євдокимов почувався досить впевнено. Одна з причин цього полягала в тому, що “єжовщина” стала “зоряним часом” для багатьох його висуванців.

Ключовою фігурою по висуненню на провідні посади в НКВД СРСР був комкор М.Фриновський. Сучасники підкреслювали особливу “близькість між Євдокимовим та Фриновським, які йшли разом ще з України як голка з ниткою”. Михайло Петрович, як перший заступник наркома внутрішніх справ та начальник ГУГБ НКВД СРСР, “фактично зібрав та висунув за Єжова північнокавказьку групу”, а сам при цьому “перебував у затінку”⁷⁵.

Користувався повною довірою Єжова “як чесна людина” комісар державної безпеки 3-го рангу В.Курський⁷⁶. У 1936 — 1937 рр. він послідовно очолював низку відділів ГУГБ НКВД СРСР: СПВ, охорони, КРВ. З 15 квітня 1937 р. за сумісництвом був ще і заступником наркома внутрішніх справ СРСР. Потім, правда, не витримав нервового навантаження та застрелився 8 липня 1937 р. — через шість днів після того, як був нагороджений орденом Леніна⁷⁷.

Повністю довіряв “залізний сталінський нарком” і комісару державної безпеки 3-го рангу І.Дагіну⁷⁸. У квітні 1937 р. Ізраїль Якович пересів з крісла начальника УНКВД по Орджонікідзевському краю в крісло начальника УНКВД по Горьківській області, а з 14 червня 1937 р. очолив 1-й відділ ГУГБ НКВД СРСР.

Блискучу кар’єру за часів “єжовщини” зробив комісар державної безпеки 3-го рангу М.Ніколаєв-Журід, який послідовно очолював оперативний, особливий та контррозвідувальний відділи ГУГБ НКВД СРСР. За словами старшого майора державної безпеки Ісаака Шапіро, “Ніколаєв та його група були для Єжова найнадійнішими, і, в той же час, найбезпринциповішими, готовими на все. Вони не соромилися ніяких засобів, йшли на пряму фальсифікацію справ і свідчень”⁷⁹.

Пізніше Єжов, правда, характеризував Миколу Галактіоновича, як “продажну шкуру, яку потрібно купувати”⁸⁰. І купував, висуваючи на відповідні посади та надаючи наго-

роди. Наркомвнусправ СРСР доручав Ніколаєву-Журіду вести справи найзначніших заарештованих, зокрема комісарів державної безпеки 1-го рангу Балицького та Заковського.

Старший майор державної безпеки І.Попашенко доріс до посад: начальника УНКВД по Куйбишевській області, начальника АГУ НКВД СРСР, начальника 2-го відділу ГУГБ НКВД СРСР та начальника 3-го спецвідділу НКВД СРСР.

Майор державної безпеки М.Антонов-Грицюк 1938 р. очолював тюремний відділ НКВД СРСР.

Капітан державної безпеки Микола Альохін доріс до начальника відділу оперативної техніки НКВД СРСР і виконував найтаємніші доручення Єжова. Так, нарком внутрішніх справ СРСР не міг заарештувати начальника ІНВ НКВД СРСР комісара державної безпеки 2-го рангу А.Слуцького, оскільки побоювався, що більшість із закордонної агентури відмовиться повертатися після цього в СРСР. Тоді, перед своїм від'їздом до Києва у лютому 1938 р., він доручив Фриновському розв'язати це завдання. 17 лютого начальник ГУГБ НКВД СРСР запросив А.Слуцького до свого кабінету на доповідь. Невдовзі туди ж завітав Л.Заковський, який на той час обіймав посади заступника наркома внутрішніх справ СРСР та начальника УНКВД по Московській області. Він сів поруч з доповідачем. У середині доповіді Заковський наскочив на Слуцького та затис йому рота хустиною з хлороформом. Тут же із суміжної кімнати з'явився М.Альохін із шприцем у руці і зробив жертві ін'єкцію отрути. Співробітників НКВД повідомили, що Слуцький перенервував під час доповіді. Загиблому влаштували урочисті похорони, а газета "Правда" надрукувала зворушливий некролог про вірного сина партії⁸¹.

Слід нагадати імена й інших вихованців Євдокимова, які були висунуті на провідні посади при Єжові: майор державної безпеки Д.Апресян — нарком внутрішніх справ Узбецької РСР; майор державної безпеки П.Булах — начальник УНКВД по Орджонікідзевському краю; капітан державної безпеки К.Валухін — начальник УНКВД по Омській області; майор державної безпеки О.Волков — начальник УНКВД по Полтавській області; капітан державної безпеки З.Волохов — начальник УНКВД по Омській області; старший майор державної безпеки Г.Горбач очолював УНКВД по Омській та Новосибірській областях, Далекосхідному та Хабаровському краях; майор державної безпеки В.Демент'єв очолював УНКВД по Північній і Архангельській областях та по Приморському краю; майор державної без-

пеки А.Єршов-Лур'є — начальник УНКВД по Ярославській області; майор державної безпеки С.Жупахін — начальник УНКВД по Горьківській області; майор державної безпеки І.Малкін — начальник УНКВД по Краснодарському краю; комісар державної безпеки 3-го рангу С.Миронов-Король — начальник УНКВС по Західносибірському краю; майор державної безпеки А.Міхельсон — нарком внутрішніх справ Кримської АРСР; капітан державної безпеки А.Олексієнко — начальник УНКВД по Красноярському краю; старший майор державної безпеки М.Раєв-Камінський — начальник УНКВД по Сталінградській області та нарком внутрішніх справ Азербайджанської РСР; капітан державної безпеки Г.Телешев — начальник УНКВД по Тамбовській та Харківській областях.

Втім, “північнокавказьке походження” рятувало не завжди в часи, коли одна хвиля чекістів знищувала іншу. Так у липні 1937 р. — січні 1938 р. були заарештовані значні представники “школи Євдокимова”: начальник УНКВД по Татарській АРСР П.Рудь, нарком внутрішніх справ Туркменської РСР старший майор державної безпеки Ю.Зверєв та його наступник на цій посаді О.Нодєв і згаданий П.Булах⁸².

8 квітня 1938 р. нарком внутрішніх справ СРСР генеральний комісар державної безпеки М.Єзов за сумісництвом був призначений наркомом водного транспорту СРСР. Разом з ним до цього наркомату перейшло і кілька значних чекістів: начальник Тюремного відділу НКВД СРСР старший майор державної безпеки Я.Вейншток став заступником наркома, начальник УНКВД по Челябінській області Д.Соколінський — начальником нафтоналивного флоту СРСР, заступник начальника УНКВД по Горьківській області майор державної безпеки Лістенгурт (теж належав до “північнокавказького клану”) — начальником Верхньо-Волзького річкового пароплавства. У травні був призначений заступником наркома водного транспорту СРСР і Ю.Євдокимов. Отже, заступником Єзова він все-таки став, але в іншому наркоматі.

Відзначимо, що у першій половині 1938 р. стала помітно простежуватися лінія ЦК ВКП(б) на підсилення народного господарства та партійних органів працівниками НКВД. Другий заступник наркома внутрішніх справ СРСР комісар державної безпеки 2-го рангу Л.Бельський став першим заступником наркома шляхів сполучення СРСР, начальник ГУШОСДОРа НКВД СРСР старший майор державної безпеки М.Волков-Вайнер став заступником наркома шляхів

сполучення, співробітник для особливих доручень при НКВД СРСР старший майор державної безпеки С.Дукельський — головою Комітету у справах кінематографії при РНК СРСР, начальник УНКВД по Кіровській області майор державної безпеки Л.Газов — першим секретарем Краснодарського крайкому ВКП(б), начальник УНКВД по Омській області капітан державної безпеки К.Валухін — першим секретарем Свердловського міськкому та обкому ВКП(б), начальник УНКВД по Харківській області Г.Телешев — першим секретарем Одеського обкому КП(б)У. До цього списку слід додати і два призначення, які відбулися 1937 р.: начальник УНКВД по Західносибірському краю комісар державної безпеки 3-го рангу С.Миронов-Король став спочатку повпредом СРСР у Монголії, а потім начальником 2-го східного відділу Наркомату іноземних справ СРСР; начальник ГУЛАГу та заступник наркома внутрішніх справ СРСР комісар державної безпеки 3-го рангу М.Берман — наркомом зв'язку СРСР.

Тим часом вже почалася підготовка до дискредитації Євдокимова. Так, у виступі на 1-й Ростовській обласній партійній конференції 8 червня 1938 р., виконуючий обов'язки першого секретаря обкому ВКП(б) Б.Двинський відзначив, що в області “були припущені серйозні порушення більшовицького принципу добору кадрів за політичними та діловими ознаками, який висунув товариш Сталін... Вороги, які опинилися у керівництві Ростовської області, добирали співробітників за ознакою родинності, що була засуджена партією. Особлива провина за це лежала на “колишньому першому секретареві обкому тов.Євдокимові... Але ЦК ВКП(б) поправив тов.Євдокимова і дав для посилення керівництву партійної організації групу нових керівників”.

Одним із таких нових співробітників був третій секретар обкому ВКП(б) М.Сулов, який під час свого виступу на конференції зауважив: “1937 р. у Ростовській області було виключено з партії 2,5 тис. комуністів... Вороже керівництво залишило нам у спадщину на 1 січня 1938 р. 2 тис. апеляцій... У Ростовській області після січневого пленуму ЦК розібрано понад 4 тис. апеляцій, з них лише в обкомі партії новим керівництвом розглянуто 2100 апеляцій. На це пішло багато часу, сил та енергії і розглядали апеляції ми досить уважно... За ці п'ять місяців ми видали 1300 партійних документів відновленим у партії...”⁸³.

У серпні 1938 р. заступником наркома внутрішніх справ СРСР став колишній перший секретар компартії Грузії

Л.Берія. Репресії серед апарату НКВД посилились. Єжов розумів, що був приречений. За споминами С.Гегечкорі, сина Берії: “Одного разу до нас завітав разом з жінкою Єжов, який був вже напідпитку. “Що ж, — сказав за столом, — я все розумію, моя черга прийшла...”⁸⁴.

У вересні 1938 р. секретар Єжова застрелився під час прогулянки по Москві-річці. Для чекістів це був трагічний сигнал. Як згадував пізніше колишній високопоставлений працівник НКВД П.Судоплатов, невдовзі з’явилось розпорядження про те, що ордери на арешт без підпису Берії недійсні⁸⁵.

19 листопада 1938 р. на засіданні політбюро ЦК ВКП(б) обговорювали заяву начальника УНКВД по Іванівській області В.Журавльова. Він повідомляв, що неодноразово попереджав Єжова про підозрілу поведінку деяких відповідальних працівників НКВД, але нарком на це не реагував. Слід відзначити, що цією заявою Журавльов не лише підштовхнув до домовини Єжова, але й врятував собі життя та свободу.

На засіданні почалася “проробка” Єжова. Основним звинуваченням був недогляд за відділом охорони членів ЦК та політбюро, де діяли “вороги народу” на чолі з І.Дагіним. 23 листопада Єжова звільнили з посади наркома внутрішніх справ “за власним бажанням і у зв’язку зі станом здоров’я”. Він залишився секретарем ЦК ВКП(б), головою КПК при ЦК ВКП(б) та наркомом водного транспорту. Не чіпали І.Фриновського, який вже отримав звання командарма I-го рангу та наркома Військово-морського флоту.

Тим часом тривало знищення ежовців. Так, 22 лютого 1939 р. були засуджені до розстрілу заступники Єжова М.Берман, С.Жуковський та Л.Заковський; колишні наркоми внутрішніх справ Білорусії Б.Берман та Киргизії В.Четвертаков. Чекали виroku М.Ніколаєв-Журід, Д.Апресян, В.Хворостян, Д.Дмитрієв, О.Наседкін та інші.

6 квітня 1939 р. заарештували Фриновського, а через чотири дні Єжова. Репресивна “черга” дійшла до Євдокимова.

На нашу думку, однією з причин, що призвели до його арешту, була його ворожнеча з Л.Берією.

1953 р. колишній чекіст Г.Доценко дав свідчення про те, що співробітники ПП ОГПУ по ПКК під керівництвом Євдокимова збирали компромат проти Берії. Про це Доценку 1933 р. розповів у Ростові чекіст Є.Баланюк. Почалося все із заяви двох вірменських комуністів про те, що в квітні 1921 р. заступник начальника СОВ Азербайджанської ЧК

Л. Берія примусив їх написати вигадані свідчення про те, що він разом з ними був членом підпільної більшовицької організації у Баку 1919 р. Розробкою Берії займалися співробітники повпредства ОГПУ по ПКС: помічник повпреда А. Єршов-Лур'є, начальник СПВ С. Жупахін та його заступник М. Гатов. Євдокимов особисто доповідав Сталіну та Ягоді про матеріали на Берію, але марно⁸⁶.

Ключовою фігурою у компрометації Берії був для Євдокимова А. Єршов-Лур'є, який у 1932 — 1933 рр. працював на відповідальних посадах у повпредстві ОГПУ по Закавказькій РФСР (начальник відділень контррозвідувального та економічного відділів, помічник начальника оперативного відділу) і вважав Лаврентія Павловича за “крупного інтригана та кар'єриста”⁸⁷.

Коли Євдокимов вже працював секретарем крайкому ВКП(б), то він давав прихисток тим партійним та господарчим працівникам, яких Берія переслідував у Закавказзі. Це був відкритий виклик, і Л. Берія цього не забув. Одного разу він гнівно перервав виступ Ю. Євдокимова на пленумі ЦК ВКП(б): “Як ви мали взяти Варданяна, коли ми його з Закавказзя витурили? Чому ви висунули Асилова, адже ми його виключили з партії?”⁸⁸.

І всі підстави вважати, що Єжов намагався “повалити” першого секретаря ЦК Компартії Грузії Берію. І хтозна, яку роль відіграв у цьому Євдокимов? Восени 1937 р. начальник УНКВД по Ярославській області майор державної безпеки А. Єршов-Лур'є скаржився помічникові начальника СПВ ГУГБ НКВД СРСР капітану державної безпеки Г. Доценку: “Берія став зовсім недоторканим. Я доповідав Єжову, і ми з ним нічого не можемо зробити! У цьому наш жах!”⁸⁹.

Але справжній жах і для Єжова, і для Євдокимова, і для Єршова-Лур'є розпочнеться тоді, коли Берія стане наркомом внутрішніх справ СРСР. Останній, як відомо, не тільки виконував всі накази Сталіна, але й зводив особисті рахунки із своїми опонентами.

Так сталося і з Євдокимовим.

1. Последнее слово Николая Ежова // Москов. новости. — 1994. — 6 февр.
2. Там само.
3. *Ибрагимов О.* Жизнь и судьба чекиста Евдокимова // Новости разведки и контрразведки. — 1996. — № 8.
4. Архів Управління СБУ Вінницької області, спр. 98, т. 1, арк. 33.
5. Там само, арк. 34.
6. Цит. за: *Сопельняк Б.* 13 дней в подвалах Лубянки // Родина. — 1994. — № 9. — С. 51.

7. Цит. за: Проциниальная ЧеКа. Сб. статей и материалов. — Х., 1994. — С.106 — 107.
8. Архів Управління СБУ Вінницької області, спр. 98, т.1, арк. 33.
9. *Слащев-Крымский Я.А.* Белый Крым. 1920 год. Мемуары и документы. — М., 1990. — С.17 — 18.
10. Цит. за: *Голубев С.М.* Красные и белые // Очерки истории российской внешней разведки. — М., 1996. — Т.2. — С.81 — 82.
11. *Ленин В.И.* Полное собрание сочинений. — Т.52. — С.6.
12. *Балицкий В.А.* Десять років боротьби з контрреволюцією // Пролет. правда. — 1927. — 18 груд.
13. Архів Управління СБУ Вінницької області, спр. 98, т.1, арк. 40.
14. Известия. — 1935. — 8 окт.
15. *Курицын В.М.* 1937-й год: истоки и практика культа // Реабилитированы посмертно. — М., 1989. — Вып. 1. — С.32 — 33.
16. Цит. за: *Литвин А.А.* Красный и белый террор в России, 1917 — 1922 // Отечественная история. — 1993. — № 6. — С.62.
17. *Марченко А.* Николай Быстрых // Пограничники. — М., 1974. — С.16.
18. Акт об отличиях по службе Председателя Государственного Политического Управления Грузии Тите Лордкипанидзе // Щит — надежный, меч — острый. — Тбилиси, 1985. — С.87, 95.
19. *Дойков Ю.В.* Предшественники Соловков // Отечеств. архивы. — 1994. — № 1. — С.77.
20. Архів Управління МВС України Харківської області, ф.48, оп.1, арк. 6.
21. Цит. за: *Нестор Иванович Махно.* Воспоминания, материалы и документы. — К., 1991. — С.184 — 185.
22. ЦДАВОВУ, ф.3204, оп.1, спр. 70, арк. 5.
23. *Гладков Т.К.* Медведев. — М., 1985. — С.90.
24. Российский центр хранения исторической документации новейшей истории. Регистрационный бланк члена КПСС № 04642513.
25. *Білас І.Г.* Репресивно-каральна система в Україні. 1917 — 1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. — Л., 1993. — Кн.1. — С.80.
26. Героїзм і трагедія Холодного Яру. — К., 1996. — С.232.
27. *Голиков Д.Л.* Крушение антифашистского подполья в СССР. — М., 1978. — Кн.2. — С.234.
28. Героїзм і трагедія Холодного Яру. — С.232.
29. Там само. — С.236 — 239.
30. Там само. — С.240 — 241.
31. *Краюшкин А., Полянский А.* Ефим Георгиевич Евдокимов. Чекисты. — 1987. — С.265.
32. *Михайленко А., Ткаченко А.* Легенда для генерала // Шляхами чекістської долі. — К., 1988. — С.9 — 31.
33. Российский центр хранения исторических документов новейшей истории. Регистрационный бланк члена ВКП(б) № 2 482 322.
34. Архів Управління СБУ Вінницької області, спр. 98, т.1, арк. 41.
35. Там само.
36. *Краюшкин А., Полянский А.* Указ. соч. — С.254.

37. ДА СБУ, спр. 2551, арк. 7.
38. Цит. за: *Тумишис М.А.* Еще раз о кадрах чекистов 30-х годов // *Вопр. истории*, — 1993. — № 6. — С.190.
39. *Аптекару П.* Второе покорение Кавказа. Большевики и чеченские повстанцы // *Родина*. — 1995. — № 6. — С.44.
40. *Доронин И.* Григорий Сергеевич Сыроежкин // *Чекисты*. — С.303.
41. *Василевский Л.П.* Испанская хроника Григория Гранде. — М., 1985. — С.42 — 43.
42. *Ардаматский В.И.* Возмездие. — М., 1975. — С.574.
43. Совершенно секретно. — 1992. — № 3. — С.30.
44. *Аптекару П.* Указ. соч. — С.45.
45. *Исаков К.* Охотник на самураев // *Новое время*. — 1993. — № 40. — С.53.
46. Див.: *Фомин Ф.Т.* Записки старого чекиста. — М., 1962. — С.214 — 215; *Слащев-Крымский Я.А.* Указ. соч. — С.262.
47. Докладніше див.: *Федоров Л.* Как придумали партию // *Родина*. — 1990. — № 5. — С.58 — 62.
48. Цит. за: *Режим личной власти Сталина. К истории формирования*. — М., 1989. — С.95.
49. Див.: *Ибрагимов О.* Жизнь и судьба чекиста Евдокимова // *Новости разведки и контрразведки*. — 1996. № 8.
50. Реабилитация. Политические процессы 30 — 50-х годов. — М., 1991. — С.282.
51. Полиция и милиция России: страницы истории. — М., 1995. — С.182.
52. ЦДАГОУ, ф.1, оп.16, спр.7, арк.116.
53. Полиция и милиция России. — С.182 — 183.
54. *Винниченко І.І.* Україна 1920 — 1980-х: депортації, заслання, вислання. — К., 1994. — С.19.
55. Неизвестная Россия. XX век. — М., 1992. — С.191, 251 — 263.
56. Полиция и милиция России. — С.184.
57. Див.: *Золотарьов В., Шаповал Ю.* Кар'єра ката // *Розбудова держави*. — 1995. — № 1. — С.32.
58. *Орлов А.* Тайная история сталинских преступлений. — М., 1991. — С.28.
59. *Золотарьов В., Шаповал Ю.* Зазн. праця. — С.32.
60. *Орлов А.* Указ. соч. — С.28.
61. *Царев О., Костелло Дж.* Роковые иллюзии. — М., 1995. — С.31.
62. ЦДАГОУ, ф.1, оп.6, спр.343, арк.27.
63. *Рыбин А.Т.* Им позавидовал бы Геббельс // *Сов. патриот*. — 1991. — № 10.
64. Цит. за: *Золотарьов В., Шаповал Ю.* Зазн. праця. — С.33.
65. *Хлевнюк О.В.* 1937-й: Сталин, НКВД и советское общество. — М., 1992. — С.95 — 96.
66. Материалы февральско-мартовского пленума ЦК ВКП(б) 1937 года // *Вопр. истории*. — 1993. — № 7. — С.9.
67. Там само. — 1994. — № 10. — С.21.

68. *Тумишис М.А.* Указ. соч. — С.190.
69. Реабілітовані історією. — К.; Полтава, 1992. — С.31.
70. Правда. — 1937. — 20 дек.
71. Известия. — 1937. — 3 июля.
72. *Стефан Дж., Слюсарев В.* Тайна ночного побега // Тихоокеан. звезда. — 1990. — 23 февр.
73. Про долю Г.Люшкова див.: *Коровяковский П.* Неразгаданная тайна // Аргументы и факты. — 1990. — № 6; *Цветов В.* Почему не расцвела хризантема? // Совер. секретно. — 1991. — № 6; *Чумаков Н.* Класс кремации — второй // Там само. — 1992. — № 5.
74. ЦДАГОУ, ф.263, оп.1, спр.44 539, арк.25 — 26.
75. *Тумишис М.А.* Указ. соч. — С.190.
76. Сталинское политбюро в 30-е годы. Сб. док. — М., 1995. — С.169.
77. Правда. — 1937. — 3 июля.
78. Сталинское политбюро в 30-е годы. — С.169.
79. *Рыбчинский А.* Командарм Белов // Расправа. Прокурорские судьбы. — М., 1990. — С.185.
80. *Наумов В., Краюшкин А.* Последнее слово Николая Ежова // Моск. новости. — 1994. — № 5.
81. *Петров Н.* Убийство Игнатия Рейса // Моск. новости. — 1995. — 17 — 24 нояб.
82. *Тумишис М.А.* Указ. соч. — С.191.
83. Цит. за: *Медведев Р., Ермаков Д.* “Серый кардинал”. М.А.Суслов. Политический портрет. — М., 1992. — С.33 — 34.
84. *Золотарьев В., Шаповал Ю.* Зазн. праця. — С.35 — 36.
85. Див.: *Судоплатов П.* Разведка и Кремль. Записки нежелательного свидетеля. — М., 1996. — С.65.
86. *Попов Б.С., Оппоков В.Т.* Бериевщина // Берия: конец карьеры. — М., 1991. — С.336.
87. Там само. — С.334.
88. *Волкогонов Д.А.* Триумф і трагедія. Політичний портрет Й.В.Сталіна. — К., 1990. — Кн.1. — С.543.
89. *Попов Б.С., Оппоков В.Т.* Указ. соч. — С.338.

КАРЛ КАРЛСОН

Він мав стовідсотково, так би мовити, ортодоксальну партійно-політичну дореволюційну біографію. Ось якою вона поставала в його власному ручному викладі: “Народився я 10 листопада 1888 р. у м.Рига. Батько працював у кузні Російсько-балтійського вагонобудівного заводу у м.Рига, а мати, щоб заробити для існування, прала білизну по панських будинках. Щоб допомогти батькам утримати родину, яка складалася з п’яти чоловік (батько, мати, дві сестри та я), мені довелося вже з 10 років іти працювати влітку під час канікул. Я закінчив 4-класне Ризьке елементарне міське училище та два класи (4-й та 5-й) Ризького німецького ремісницького училища, яке відвідував учнем складача у друкарні.

З революційним рухом мені довелося познайомитися на початку 1905 р., коли я був учнем у друкарні. Складач тієї друкарні тов.Гринштейн давав мені есдеківські брошури та прокламації і, нарешті, влітку ввів до гуртка РСДРП (партійний стаж у ВКП(б) К.М.Карлсону зараховано з 21 травня 1905 р. — *Авт.*). Через 2 — 3 місяці цей гурток розпався, і учень іншої друкарні ввів мене до гуртка “АУСМА” Латиської соціал-демократії. Влітку 1906 р., після переїзду із Риги до Пітера, я вступив до гуртка Латиського міського району “Велна Звайгза”. В червні 1907 р. був заарештований за належність до РСДРП, під час обшуку знайшли прокламації та брошури. До Великодня 1908 р. просидів у Хрестах (Хрести — в’язниця у Санкт-Петербурзі на Арсенальній набережній. Це два хрестоподібних цегельних будинки, в кожному з яких розташовано 999 одиночних камер. — *Авт.*). Через мою хворобу (малокрів’я в тяжкій формі) і почасти клопотання моєї тітки перед Великоднем я був звільнений

на поруки тітки та під нагляд поліції. В листопаді 1908 р. довелося стати перед судом Судової палати. Після отримання обвинувального акта та розмови з адвокатами Стучко та Соколовим, я сховався від суду і виїхав за кордон. Прибувши до Німеччини, в Берлін, я почав належати до групи “Арзему Зени”. Влітку 1909 р. Латиським закордонним комітетом я був відкликаний із м.Хемніца, де працював складачем у друкарні, до Брюсселя для обладнання друкарні та організації видавництва часопису “Соціал-демократичний вісник”.

1910 р. за кордон перевезли центральний орган с.-д.Лат. краю “Циня” (“Боротьба”), і друкарню розширили. Я працював складачем, завідуючим друкарнею, експедитором, секретарем Брюссельської групи. 1912 р. на референдумі всіх закордонних груп я був обраний секретарем Бюро закордонних груп с.-д.Лат. краю. Бюро це організували після розколу закордонного бюро ЦК у Парижі, коли тов.Олександров утік з касою. Тоді латиський ЦК зі своїм закордонним комітетом став на бік меншовиків. Закордонні ж групи були за своїм складом більшовицькими і на противагу ЦК організували своє закордонне бюро, яке почало видавати свій “Бюлетень”. Секретарем бюро я був у 1912 — 1914 рр. 1917 р., коли тов.Ленін проїхав через Німеччину до Росії, ми, брюссельські емігранти, подали прохання німецькому генерал-губернаторові про дозвіл виїзду через Німеччину до Росії. Після отримання дозволу, ми, гурт емігрантів на чолі з депутатами Другої думи т.т.Романовим і Татаринцевим, наприкінці травня 1917 р. виїхали через Німеччину — Швецію до Росії.

До Пітера приїхав 9 червня 1917 р. Латиський пітерський комітет залишив мене для роботи в місті та доручив поставити друкарню й організувати видання єдиної газети “Пролетарська Циня”. Я був призначений завідуючим друкарнею по Столярному провулку, 7 (колишня комерційна друкарня)¹.

Його досвід роботи в друкарні був використаний не тільки в “колісці пролетарської революції”, а й згодом у Москві, де йому довелося попрацювати членом колегії для управління друкарнею ВЦВК “Известия” (колишня друкарня “Слово”).

Однак його “кришталева”, не засмічена участю ні в яких антиленінських угрупованнях і течіях біографія відіграла свою роль: у червні 1918 р. його рекомендують на роботу в органах ЧК. 5 червня 1918 р. він був призначений заві-

дувачем розвідки і згодом помічником завідувача СОВ у ВЧК.

15 серпня під час наступу чехословаків його відряджають до Нижнього Новгороду як уповноваженого ВЧК на Волзі, де він здійснює “велику роботу для придушення повстань і ліквідації великої організації польських легіонерів”, як зазначалося в одному з документів.

К.Карлсон керував операцією з ліквідації загону лівого есера Трофимовського, який діяв у районі Чебоксар. Він особисто піднявся на пароплав “Міаурі” та змусив закоротників скласти зброю. В автобіографії він так напише про цю операцію: “Мною був роззброєний, заарештований та розстріляний у Нижньому Новгороді Трофимовський”.

Ініціатором арешту Трофимовського був безпосередній начальник К.Карлсона, відомий чекіст В.Лаціс (Я.Судрабс), який очолював ОВ та ревтрибунал 5-ї армії. В журналі “Красный террор”, що вийшов 1 листопада 1918 р. в Казані, Лаціс повчав своїх підлеглих: “Не шукайте у справі обвинувальних доказів, чи повстав він проти ради зі зброєю чи на словах. Насамперед ви повинні його спитати: до якого класу він належить, якого він походження, яку має освіту та професію. Ось ці питання і повинні визначити долю обвинуваченого”².

1 жовтня 1918 р. К.Карлсона призначають головою Казанської губернської ЧК замість І.Павлуновського³.

З “Нагородного листа на заступника голови ГПУ України тов.Карлсона Карла Мартиновича”: “Під його керівництвом та при його особистій участі була ліквідована низка контрреволюційних організацій, проведена чистка ворожих районів від бандитизму. Тут, у Казані, тов.Карлсон зі всією більшовицькою енергією та чекістською наполегливістю проводить колосальну роботу по червоному терору та очищає ворожені райони від білогвардійщини”. Під керівництвом К.Карлсона були придушені селянські повстання в Мамадишському, Ланшевському та Казанському повітах і в м.Араку.

У травні 1919 р. сталися події, що певною мірою вплинули на подальшу долю голови губчека. За постановою Казанського губкому РКП(б) та коменданта укріпрайону були заарештовані відповідальні працівники губчека. Вони звинувачувалися у хабарництві та пияцтві. Справу передали до Казанського ревтрибуналу. К.Карлсон, відстоюючи корпоративні інтереси, рішуче протестував проти цього, як міг намагався захистити своїх підлеглих. При цьому наголошу-

вав, що тут не обійшлося без особистої помсти чекістам. Обидві сторони апелювали до Москви, звідки до Казані виїхали нарком юстиції Д.Курський та заступник голови ВЧК І.Ксенофонов⁴. Незабаром здійснилося правосуддя: голова Спаської повітової ЧК І.Терешин, його заступник С.Никифоров, воєнком О.Панкратов та слідчий губчека Стекольщиків були розстріляні. К.Карлсона відкликали до Москви, але, як з'ясувалось, не для того, щоб оголосити догану. Невдовзі його призначають членом колегії СОВ ВЧК. Він займається знайомою роботою — ліквідує селянські повстання у Тверській, Володимирській та Подільській губерніях. “Тут тов.Карлсон неодноразово ризикував своїм життям попереду бойових загонів, розгромив та ліквідував цілу низку великих контрреволюційних організацій та повстань”, — читаємо в одному з документів тієї доби.

Виїздив він і до Астрахані, де розслідував конфлікт між особливим відділом та губвиконкомом. Як кажуть, “і шуку кинули у річку”. Після повернення до Москви Карлсон деякий час працює членом колегії МЧК. Все це передувало відповідальному моменту в його кар'єрі — призначенню в Україну, в планах приборкання якої московське керівництво значну роль відводило саме ЧК, яка ні за характером своїх дій та політикою, ні тим більш за національним складом ніколи не була українською. Не маючи підтримки серед широких верств населення, пробільшовицький український уряд прохав своїх московських шефів прислати надійних чекістів. За рішенням ЦК РКП(б), до українських міст з Росії виїхали значні групи гвардійців “залізного Фелікса”⁵.

У грудні 1919 р. постановою Всеукраїнського ревкому начальником Управління надзвичайних комісій та Особливих відділів України був призначений В.Манцев, який до цього працював заступником голови Московської ЧК⁶. 7 січня 1920 р. своїм наказом “Усім надзвичайним комісіям та особливим відділам на терені України” він затвердив своїм заступником Ю.Євдокимова, який досі очолював ОВ МЧК, та К.Карлсона⁷.

Постановою ВУЦВК від 17 березня 1920 р. каральні органи в Україні було перетворено на ЦУПЧРЕЗКОМ при Раднаркомі УСРР. К.Карлсон був призначений помічником начальника ЦУПЧРЕЗКОМУ В.Манцева.

З автобіографії К.Карлсона: “Був помічником начальника ЦУПЧРЕЗКОМУ. Їздив до Катеринослава та Полтави з метою створення та інструктажу ЧК. Під час наступу

Врангеля як повноважний представник ЦУПЧРЕЗКОМУ був відряджений на Азовське узбережжя для організації ЧК і налагодження чекістської роботи. Організовував ЧК у Таганрозі, Маріуполі, Луганську. Брав участь у ліквідації десанту полковника Назарова у станиці Миколаївській. Після чого працював у Маріупольському повіті по ліквідації махновщини та проведенню продрозверстки”.

Про те, як К.Карлсон виконував “продовольчу програму”, красномовно свідчить його телеграма, в якій повідомляється, що одразу після захоплення чекістами села Ішна-тівки були заарештовані 193 дезертири та 38 куркулів-махновців. 17 чоловік розстріляли, а решту відправили до концтабору. В селі Сретенці заарештували 11 чоловік, у Апостолівці — 30. “Грецькі села Ялта та Урзуф повідомилися дати хліб і мобілізованих, — пише К.Карлсон, — тоді були проведені мітинги, поставлений ультиматум, взяті заручники, після чого хлібну розверстку виконали успішно”.

На рахунку другого чекістського загону 10 розстріляних, 27 відправлених до концтабору, 5 — у колонію для неповнолітніх злочинців⁸.

6 листопада 1920 р. К.Карлсона призначили головою Донецької губчека. Промисловий район, що вважався “індустріальним серцем” більшовицької Росії, перебував у гострій паливній кризі. В.Ленін уважно стежив за подіями в Донбасі і в січні 1921 р. підписав постанову про створення комісії на чолі з Ф.Дзержинським для виявлення причин катастрофічного стану з вугіллям. Голова ВЧК узимку 1921 р. двічі поспіль приїздив до губернії, провів колегію Донецької губчека, що, зокрема, ухвалила: “... Боротьба з розкраданням вугілля та його охорона цілком і повністю покладається на губ. ЧК... З цієї метою губ. ЧК передаються військові частини, які одночасно будуть вести енергійну боротьбу з бандитизмом”⁹.

Рішенням Ради Української трудової армії вся відповідальність за збереження вугілля в Донбасі покладалася на К.Карлсона¹⁰. 23 лютого 1921 р. Ф.Дзержинський наказав йому “уважно вивчати керівний склад залізниць України, щоб полегшити управління транспортом”, а потім досить жорстко проаналізував дані, які йому підготував Карлсон¹¹.

Зазначимо, що з 1919 р. всі залізничні проблеми в Україні вирішував так званий транспортний відділ ВУЧК — ЦУПЧРЕЗКОМУ. Отже, той факт, що залізничників України “чистив” Карлсон, свідчить про його неабиякий авторитет у Дзержинського, а також, напевно, про недовіру голови

ВЧК до керівництва ТВ ВУЧК. Додамо, що в березні 1921 р. за особистим розпорядженням “залізного Фелікса” до Бахмута (нині — Артемівськ), де був на той час центр губернії, прибула велика група чекістів з Росії¹².

Карлсон блискуче виконав завдання. На засіданні колегії ВУЧК 26 жовтня 1921 р. тимчасово виконуючий обов’язки голови ВУЧК В.Балицький поставив питання про нагородження Карлсона та начальника ОВ Київського ВО М.Бистрих орденами Червоного Прапора. Прочитуємо знов “Нагородний лист на Карлсона К.М.”: “... Під час розрухи на транспорті, коли паливо було головним стрижнем відродження народного господарства, тов.Карлсон за завданням партії та уряду провів колосальну роботу по розгрому організованого контрреволюційного саботажу у вугільній промисловості та на транспорті.

Завдяки його винятковій енергії та чекістській наполегливості були виконані завдання партії та уряду по паливу, забезпеченню паливом низки галузей народного господарства та найважливіших залізниць Союзу.

Під час перебування тов.Карлсона в Донбасі була проведена велика робота по ліквідації махновщини та низки інших великих банд — Каменюка, Зайцева, Золотого Зуба. Також були викриті та ліквідовані економічні контрреволюційні організації у вугільній, металургійній та хімічній промисловості Донбасу”.

Однак питання про нагородження К.Карлсона орденом Червоного Прапора “за тривалу боротьбу з бандитизмом” було позитивно вирішено лише у квітні 1923 р., а постановою колегії ВУЧК від 17 грудня 1921 р. він був нагороджений золотим портсигаром з написом: “За викорінення бандитизму та успішну боротьбу на економічному фронті від колегії ВУЧК”. Це була своєрідна компенсація.

15 грудня 1923 р. дружина головного інженера Кадіївського рудоуправління Гулякова, яка розірвала стосунки зі своїм чоловіком, повідомила ГПУ про те, що її чоловік займається економічним шпигунством. Вона повідомила також, що за дорученням Гулякова кілька разів їздила до Харкова до представника польського консульства Ружицького, передавала йому свідчення про стан шахти Кадіївського рудоуправління та отримувала від нього значні кошти¹³.

Про заяву Гулякової повідомили К.Карлсона, який миттєво зрозумів, що свідчення ображеної дружини можна

використати для гучного політичного процесу. До слідства підключилися працівники ЕКУ ГПУ УСРР.

З 14 по 21 липня 1924 р. Верховний суд УСРР розглядав справу по обвинуваченню групи інженерів Кадіївського та Лідійського рудників у підтримці контактів з колишніми власниками шахт, отриманні від них грошей та в економічному шпигунстві. Обвинувачення були безглузді, розраховані на загальну упередженість проти старих фахівців. Так, Гулякова спочатку обвинуватили в тому, що він зберігав рудники та шахти для концесій, а у вирокі йшлося про те, що він зумисне руйнував їх¹⁴.

Верховний суд УСРР засудив Гулякова до десяти, Балтайтіса до семи, Манук'яна до п'яти, Годзевича та Овсяного до трьох та Вейцмана до двох років позбавлення волі¹⁵. До гучної "шахтинської справи" залишалось ще кілька років.

1 вересня 1923 р. головою ГПУ України замість В.Манцева був призначений його колишній заступник В.Балицький. Саме в цей час тривала партійна дискусія. Опозиціонерів в лавах чекістів України очолив начальник СОУ ГПУ УСРР Я.Ліфшиць, якого 14 лютого 1924 р. відкликали до Москви. Всім стало зрозумілим, що керівництво ГПУ УСРР буде "зміцнюватись". І ось 24 травня 1924 р. постановою Ради народних комісарів УСРР заступником голови ГПУ був призначений К.Карлсон. При цьому призначенні, зрозуміло, були враховані його службові характеристики. Ось одна з них: "Є фактичним керівником роботи, ініціативу проявляє... Політично стійкий. Ухилів не було. Енергійний, наполегливий. Вміє володіти собою. Відношення до товаришів по партії товариське, по роботі суворе. Бойовий, досвідчений робітник. Чудовий адміністратор з організаційними здібностями..."

Як голова губ. ЧК цілком на своєму місці. Практично керує справою. Міцно тримає всіх робітників ГПУ у руках, проводить їх відбір. З усіма керівними органами губернії встановив добрі, товариські стосунки. У партійному відношенні дисциплінований, не має прагнення відірватися від партійного керівництва. Старий підпільник та емігрант, робітник-більшовик. Енергійний адміністратор та організатор. Виявив також господарчі здібності та нахил. Витриманий, спокійний. Володіє собою у різних обставинах. Наполегливий, але вміє відмовитися від намірів, якщо цього потребують обставини. Марксистськи підготовлений не-систематично.

Міг би бути висунутий, але більше підходить місцева робота”.

7 червня він здав справи новому начальникові губвідділу ГПУ Х.Леонюку, який перед цим дев'ять місяців навчався на курсах партпрацівників при ЦК КП(б)У, і через три дні приступив до виконання нових обов'язків. Того ж дня Балицький відбув у відпустку, і Карлсону довелося понад два місяці очолювати республіканське ГПУ.

З 28 серпня 1924 р. Карлсон за сумісництвом очолив СОЧ, а з 21 листопада 1925 р. — СОУ ГПУ УСРР. Характеризуючи роботу свого підлеглого, В.Балицький згодом писав: “Перебуваючи беззмінно з 1924 р. на посаді начальника СОУ та заступника голови ГПУ України, тов.Карлсон, завдяки вмілому керівництву та глибокому знанню всіх галузей оперативної чекістської роботи, розгромив ряд найкрупніших контрреволюційних організацій на Україні — “Мужицька партія”, “СВУ” та ряд інших, а також провів велику роботу по ліквідації куркульства на Україні”.

У липні 1931 р. В.Балицький був призначений заступником голови ОГПУ СРСР В.Менжинського. Дістали нові призначення і провідні чекісти України. Так, М.Бистрих очолив Головне управління прикордонної частини та військ ОГПУ СРСР, І.Леплевський — ОВ ОГПУ СРСР, В.Іванов — повноважне представництво ОГПУ по Івановській промисловій області. А ось К.Карлсон залишився в Україні заступником нового голови ГПУ С.Реденса.

Реденса Карлсон добре знав по роботі в Москві та в Україні. Єднало їх і те, що обидва вони постраждали від голови ГПУ Грузії Л.Берія. І якщо для того, щоб усунути Реденса з посади голови ГПУ Закавказької СФРР, Берія вдався до провокації, то відрядженого для перевірки К.Карлсона, за свідченням начальника відділу ЕКУ ГПУ ЗСФРР А.Єршова-Лур'є, звинуватив “у неправильній національній політиці в Закавказзі”¹⁶. Нам не вдалося поки що з'ясувати, чи були більш конкретними аргументи, що їх висував проти Карла Мартиновича Берія. Але відомо, що він надавав великого значення вихованню національних кадрів в органах державної безпеки. А Карлсон був справжнім “інтернаціоналістом”. 17 років працював він в Україні, але в усіх численних анкетах на запитання “Чи володієте українською?” ставив ризику. Ставив ризику навіть на запитання “Чи розумієте?”. Втім, за свідченням одного із своїх найближчих співробітників, Карлсон і “російською мовою володів недостатньо”¹⁷.

Восени 1932 р. уся українська партійна організація була мобілізована на виконання сталінського плану хлібозаготівель. 30 жовтня К.Карлсона та секретаря ЦК КП(б)У М.Голода відряджають до Чернігівської області “для прийняття на місці спільно з обкомом усіх засобів до більшовицької мобілізації сил та забезпечення виконання установленого плану хлібозаготівель”¹⁸. Прочитуємо постанову політбюро ЦК КП(б)У від 29 грудня 1932 р. (ідеться про Дніпропетровську область. — *Авт.*): “Т.т. Карлсону та Реденсу організувати висилання на північ злісних елементів і куркулів (без родин) у кількості 700 чоловік”¹⁹.

Коли голод уразив значну територію СРСР, на якій проживали мільйони людей, з цієї трагедії уже неможливо було зробити “таємницю”. Треба було давати всьому якесь пояснення. Воно було знайдено за перевіреним рецептом — почався пошук ворогів. Для посилення “боротьби з куркульством” 21 лютого 1933 р. головою ГПУ УСРР та повноважним представником ОГПУ в Україні призначили В.Балицького²⁰. (С.Реденс незабаром став повноважним представником ОГПУ по Московській області.) Цьому призначенню в Москві надавали великого значення, адже за сумісництвом він залишався заступником голови ОГПУ. Разом з Балицьким в Україну повернулися І.Леплевський, який став заступником голови ГПУ УСРР (замість Х.Леонюка), та В.Іванов, який очолив Донецький облвідділ ГПУ. Колишній заступник повпреда ОГПУ по Московській області З.Кацнельсон очолив Харківський облвідділ.

З “Нагородного листа на заступника голови ГПУ України тов. Карлсона Карла Мартиновича”: “Провів велику роботу по ліквідації куркульства на Україні.

У 1932 — 1933 рр. тов. Карлсон особисто керував слідством у справі про контрреволюційні організації в сільському господарстві України (справа “Конденсатор-Незадоволені”).

У результаті енергійного та вмілого розгортання слідства було викрито та ліквідовано могутню контрреволюційну повстанську та шкідницьку організацію, що охоплювала своїм впливом 133 райони України. Організація налічувала до 3000 чоловік і мала свої контрреволюційні осередки в 114 колгоспах, 102 МТС, 167 районних центрах України. Контрреволюційна організація мала зв'язок із закордонним і з Московським контрреволюційними центрами і діяльно готувала повстання навесні 1933 р.

Голова Державного політичного управління УСРР
В.Балицький”.

Розробки К.Карлсона були використані в Москві. В березні 1933 р. ОГПУ СРСР оголосило про викриття “контрреволюційної шкідницької організації в деяких органах наркомзему і наркомрадгоспів, головним чином у сільськогосподарських районах України, Північного Кавказу, Білорусії”. Заарештовані, за офіційною версією, мали на меті “підірвати селянське господарство і викликати голод у країні”²¹. Колегія ОГПУ СРСР засудила: до розстрілу — 35 чоловік, до 10 років таборів — 22 чоловіка, інших — до 8 років таборів²².

Уже в квітні 1933 р. ГПУ УСРР “викрило “так званий” український філіал” союзного “контрреволюційного заклоту” в сільському господарстві, який нібито очолював колишній заступник завідувача сектором урожайності Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук В.Батієнко. Разом в участі в заклоті звинуватили 15 чоловік²³.

“Боротьба з куркульством” призвела до того, що тисячі дітей втратили батьків. Аби врятувати своє життя, вони тікали до великих міст. Багато з них робили це з відома батьків.

З постанови ЦК КП(б)У від 6 травня 1933 р.: “...Останнім часом спостерігається наплив дітей до Харкова, Києва, Одеси та інших найбільших центрів. Це скупчення кількості дітей в містах і на залізничних вузлах утворює загрозу поширенню епідемій.

ЦК КП(б)У вважає за необхідне:

для боротьби з безпритульністю та бродяжним елементом утворити при Раднаркомі УСРР Всеукраїнську комісію в складі: т.т. Карлсон (голова), Канторович (Наркомос), Хвиля (Наркомос), Малозовський (Наркомпраць), Лаврищев (Упнаркомшлях), від Харківської області — Броневої...”²⁴.

7 липня К.Карлсон був призначений членом ще однієї комісії — для організації похорону М.Скрипника. Навіть самогубство старого більшовика використали для боротьби з “ухилом до українського націоналізму”. Виходячи з того, що члени і кандидати у члени політбюро ЦК КП(б)У та члени президії ЦК КП(б)У вирішили “ховати т.Скрипника без поваги, що звичайна для членів ЦК”²⁵, неважко здогадатися, які саме завдання мав виконувати заступник голови ГПУ УСРР.

У грудні 1933 р. В.Балицький порушив перед П.Постишевим клопотання про подання до нагороди орденом Червоного Прапора К.Карлсона, начальника ЕКУ ГПУ УСРР

С.Мазо, начальника ІНВ ГПУ УСРР В.Кареліна та працівників СПВ ГПУ УСРР: начальника відділу М.Олександровського (наприкінці грудня того ж року став начальником ОВ ГПУ УСРР), його заступника В.Козельського та оперуповноваженого С.Пустовойтова. В листі на ім'я другого секретаря ЦК КП(б)У зокрема зазначалося: “За останній рік органами ГПУ УСРР нанесено рішучого удару по контрреволюції, яка здійснювала на Україні широку руйнівну роботу... Ліквідовано найбільш великі контрреволюційні організації:

1. Українська військова організація (“УВО”);
2. Польська організація військова (“ПОВ”);
3. Організація українських есерів;
4. Заколот у сільському господарстві та інше”²⁶.

Зазначимо, що 1932 р. С.Реденс уже висував К.Карлсона для нагородження орденом Червоного Прапора “за особливі заслуги перед Республікою та за нещадну боротьбу з усіма видами контрреволюції”. Але тоді заступникові голови ГПУ довелося задовольнитися другим Знаком “Почесний працівник ВЧК- ГПУ”. І ось нова спроба. Здавалося, що тепер усе буде гаразд. Тим більше, що республіканська парторганізація гідно оцінила внесок К.Карлсона в боротьбу з “класовими ворогами”: в січні 1934 р. на XII з'їзді КП(б)У його було обрано членом ЦК²⁷, а на організаційному пленумі ЦК КП(б)У — 23 січня 1934 р. — кандидатом у члени оргбюро²⁸. Однак, того ж 1934 р. сталася подія, що змінила службове становище К.Карлсона. У ГПУ УСРР були виявлені фінансові порушення. Треба було якось реагувати, хтось повинен був відповісти за це. І таку відповідальність поклали на заступника голови ГПУ: навесні 1934 р. постановою ЦК ВКП(б) він був увільнений зі своєї посади.

Але схоже, що в ті роки керівництво ОГПУ СРСР не вважало фінансові злочини серйозним гріхом. Так, 1929 р. начальник ІНВ Одеського окружного відділу ГПУ В.Пескер-Пискарьов був викритий у привласненні 2000 крб., але це не завадило йому зайняти відповідальну посаду в ІНВ ГПУ УСРР. Правда, його “покарали” по партійній лінії: з 1930 р. до дня свого арешту у серпні 1937 р. він був кандидатом у члени ВКП(б)²⁹.

Про які “фінансові порушення” працівниками ОГПУ взагалі могло йтися, якщо на початку 30-х рр. стала звичайною практика, коли коштовності та цінні речі заарештованих конфіскувалися і продавалися через спецторги чекістам³⁰.

В.Балицький вмів цінувати особисто відданих людей. 20 липня 1934 р. наказом НКВД СРСР № 2277 “покараного” К.Карлсона призначили начальником Управління НКВД по Харківській області замість Я.Краукліса. Цікавою є й така маловідома деталь: після переїзду уряду, а отже і НКВД УСРР, до Києва восени 1934 р. Балицький тримав для Карлсона спеціальний кабінет, не маючи сумніву в тому, що останній колись знов буде працювати заступником наркома внутрішніх справ.

Невдовзі К.Карлсон почав формувати свою “команду” і за згодою Балицького поміняв керівників усіх оперативних відділів. Так, начальником СПВ став М.Говліч, який займав перед цим таку ж посаду у Дніпропетровську, оперативного відділу — О.Санін-Затурянський — начальник опервідділу Київського облвідділу ГПУ, ЕКВ — начальник 1-го відділення ЕКУ УСРР Л.Арров-Тандетницький, особливо — начальник 1-го відділення ОВ ГПУ УСРР Н.Новаківський. Заступником начальника УНКВД по Харківській області був призначений Я.Камінський, перед цим — заступник начальника УНКВС по Одеській області.

Карлсон швидко зорієнтував своїх співробітників на посилення боротьби з “ворожими елементами”. Невдовзі з’явилися результати. В наказі № 261 від березня 1935 р. наркомвнудсправ В.Балицький сповіщав особливий склад про викриття та ліквідацію контрреволюційної організації українських есерів-боротьбистів, яка “мала за мету відрив України від Радянського Союзу та перетворення її на колонію німецького та польського фашизму.., вбивство керівників Радянської влади та комуністичної партії, утворивши для безпосереднього виконання терористичних актів кілька терористичних груп у Києві, Харкові та Полтаві”. За це викриття начальник СПВ УГБ УНКВД по Харківській області М.Говліч був заохочений двома місячними окладами, його помічник Л.Янушев, начальник 2-го відділу Б.Лисицький та оперуповноважений Г.Бордон отримали місячні оклади³¹.

26 листопада 1935 р. постановами ЦВК та РНК СРСР керівники НКВД СРСР були затверджені у спеціальних званнях. К.Карлсон одержав звання комісара державної безпеки 2-го рангу (що дорівнювало званню командарма 2-го рангу)³².

Як бачимо, рейтинг його був надзвичайно високий. Таку довіру керівництва наркомату, партії та уряду слід було відпрацьовувати.

Втім, після “покарання” він завжди діяв доволі активно, демонструючи свій характер. Ми відшукали дуже багато внутрішніх документів ГПУ-НКВД директивного змісту за підписом Карлсона за різні періоди. Чимало з них містять формування на кшталт “Попереджаю”, “В останнє попереджаю” тощо. Ось, наприклад, витяг з наказу № 181 від 8 березня 1935 р. по Харківському управлінню НКВД: “За оперативну бездіяльність та розвал агентурної роботи колишнього начальника Лозовського райвідділення НКВД тов.Саєнка заарештувати на п’ять діб, без виконання службових обов’язків, і попередити, що, якщо ним на новому місці не буде розгорнуто енергійну агентурно-оперативну роботу, він буде знятий з роботи і відданий під суд...”

Попереджаю всіх начальників міських і районних органів НКВД, що за невиконання наказів НКВД СРСР і УСРР (№№ 1132, 1138, 00324) про перебудову агентурної роботи, за нездійснення особистого керівництва і роботи з агентурно-інформативною сіткою, відсутність контролю над агентурною роботою підлеглих оперативних працівників буду накладати найсуворіші стягнення, знімати з роботи і віддавати до суду. *Карлсон*”.

А ось ще один характерний документ за його підписом. Це — витяг з наказу по тому самому Харківському управлінню НКВД за № 34 від 22 серпня 1934 р.: “Начальника Онуфріївського райвідділення НКВД Філяєва І.В. за порушення інструкції Раднаркому і ЦК від 8 травня 1933 р., що виявилось у здійсненні незаконного арешту телефоністки райзв’язку Семихової за несвоєчасне з’єднання його з викликаним абонентом; неповнолітньої дівчини за підозрою у крадіжці, а також за продаж хліба на ринку за спекулятивною ціною заарештувати на 15 діб і зняти з роботи. *Карлсон*.”

До арештів за політичними обвинуваченнями він ставився інакше, стимулюючи подальше викриття “ворогів народу” в обласному масштабі. З 1935 р. на Харківщині було викрито “контрреволюційну соціалістичну партію”, а з 1936 р. заарештовано понад 150 католицьких родин³³.

Правицею К.Карлсона в боротьбі з “українськими буржуазними націоналістами” та троцькістами був начальник СПВ УГБ Харківського обласного управління НКВД капітан державної безпеки М.Говліч. (У 1932 — 1933 рр. — начальник СПВ Дніпропетровського облвідділу ГПУ. За часів “єжовщини” — начальник УНКВД по Амурській області. Взимку 1938 р. нагороджений орденом Червоної Зір-

ки. Пізніше розстріляний як “ворог народу”). Саме підлеглі М.Говліча, який, до речі, був водночас і секретарем парткому Харківського обласного управління НКВД, розгорнули шалене полювання на українських письменників.

Коли згадуємо, скажімо, письменників І.Багмута, П.Ванченка, В.Вражливого, Д.Гордієнка, Г.Епіка, М.Куліша, О.Ковіньку, А.Паніва, В.Підмогильного, В.Поліщука та В.Штангея³⁴, то слід мати на увазі, що за ґрати вони потрапили за ордерами на арешт, які підписував начальник Управління НКВД по Харківській області К.Карлсон.

Про те, як він надихав своїх підлеглих на боротьбу з класовим ворогом, красномовно свідчить підписаний ним наказ від 29 березня 1936 р.: “Обстеженням роботи Лохвицького РВ (районного відділу. — *Авт.*) УНКВД встановлено, що стан роботи незадовільний, відділ не забезпечує викриття, не випущено жодної доповідної записки по посівкампанії.

Наказую:

За недостатню роботу по білій контрреволюції, українській контрреволюції, Лохвицькому цукрозаводу, хімічному заводу тощо лейтенанту державної безпеки Таруцу оголосити сувору догану. Попередити його, якщо він протягом 3-х місяців не зможе домогтися рішучого поліпшення в оперативній роботі, то до нього будуть вжиті більш суворі стягнення”³⁵.

Влітку 1936 р. на Харківському паровозобудівному заводі підлеглі Карлсона заарештували “контрреволюційну групу”. Ця акція чекістів викликала обурення серед робітників сталеливарного цеху, де працювали “вороги народу”. Після узгодження із заступником голови заводського комітету та профоргом сталевари почали збирати підписи під клопотанням про звільнення одного з “контрреволюціонерів”. Клопотання підписали десятки працівників, і серед них три члени ВКП(б). Це була відкрита колективна акція недовіри працівникам обласного УНКВД.

З цього приводу терміново скликали засідання Харківського обкому КП(б)У, на якому були звільнені з роботи секретар парткому заводу та перший секретар міськкому партії. 25 липня 1936 р. питання “Про контрреволюційну групу у сталеливарному відділі ХПЗ” було розглянуто на засіданні Політбюро ЦК КП(б)У³⁶.

21 серпня 1936 р. у виступі на зборах Харківського держпартактиву К.Карлсон настирливо наголошував на необхідності і доцільності репресій проти “ворогів народу”:

“Кожний чесний комуніст, робітник нашої великої країни повинен докласти всіх зусиль, щоб цих ворогів викрити, посадити їх на лаву підсудних... За найменшої активності з боку всієї цієї зграї слід потурити їх з партії, вигоняти з підприємств і повідомляти нам для того, щоб ми мали змогу посадити їх у надійне місце”³⁷. Далі він докладно розповів про викриття різного роду “контрреволюціонерів” і “контрреволюційних організацій”, включно до викриття “контрреволюційної групи” в бісквітному цеху кондитерської фабрики, що здійснювала “агітацію” з терористичним ухилом”³⁸.

Надзвичайно характерно є те, що К. Карлсон прагнув підтримувати винятково дружні стосунки з обласним партійним керівництвом, особисто з першим секретарем обкому КП(б)У М.Демченком. Останній, в свою чергу, за словами голови Харківського облвиконкому Г.Прядченка, “з гострих питань збирання “міцної” більшості в бюро... практикував попередню обробку Карлсона”³⁹.

Демченко постійно радився з Карлсоном та його відомством з потенційно небезпечних питань. Наприклад, перед тим, як висунути когось на державні нагороди, Харківський обком КП(б)У надсилав до обласного управління НКВД запит, а чи не мають ті або інші особи латентних “гріхів”. Наведемо одну з типових відповідей за підписом К.Карлсона: “Секретареві обкому КП(б)У тов. Демченку. Відповідно до Вашого запиту повідомляємо, що компрометуючих матеріалів на академіка Г.Ф.Проскуру та заслуженого професора В.М.Маковського ми не маємо”⁴⁰.

Разом з тим Карлсон і його підлеглі з підвищеною активністю розпочали шукати “ворогів народу”, коли влітку 1936 р. з Москви почали надходити протоколи допитів осіб, обвинувачених у троцькізмі. За словами вже згаданого Я.Камінського, читаючи ці протоколи, Карлсон якимось кинув: “За Леніна вони поводити б себе інакше”, а в іншій ситуації зауважив: “Той факт, що нині заарештовано велику кількість старих більшовиків й видних працівників партії і радянського апарату, говорить за те, що не все у нас в країні благополучно. Як видно, є серйозна опозиція в партії, яка пішла в підпілля і веде боротьбу з нинішнім керівництвом партії”⁴¹.

Невдовзі з Москви надійшла директива, щоб керівники обласних управлінь НКВД особисто керували викриттям троцькістського підпілля. І тоді К.Карлсон підпорядкував

собі 4-й, тобто секретно-політичний відділ, начальник якого М.Говліч виконував його безпосередні вказівки.

У цей час розгорнулася кампанія по пошуку прихованої опозиції, розпочалося “полювання” на шпигунів.

Одним із наслідків цього стало збільшення справ з обвинуваченням у “контрреволюційності”. Так, якщо 1935 р. спецколегія Харківського обласного суду розглянула 405 справ, то 1936 р. — 796⁴². Про успіхи партійно-чекістського тандему в боротьбі з “ворогами народу” на Харківщині 7 січня 1937 р. на пленумі ЦК КП(б)У звітував перший секретар Харківського обкому КП(б)У С.Кудрявцев. Для відчуття атмосфери того часу варто, бодай частково, процитувати його виступ, який нагадував скоріше кривавий проскрипційний список: “Останнім часом викриті: Мусульбас — колишній другий секретар обкому; Бобровников — колишній другий секретар горкому; Незнамов — колишній заступник завідувача сільськогосподарським відділом обкому; Целкін — колишній завідувач радгоспним сектором обкому; Коган — колишня завідувачка обласним партархівом; Грабовський — колишній інструктор обкому, Талімонов — колишній помічник першого секретаря обкому, Павлов — колишній помічник другого секретаря обкому, Журливий — колишній другий секретар Жовтневого райкому, Брандт — колишній перший секретар Ленінського райкому, Єфименко — колишній другий секретар Кагановичеського райкому, Дефорж — колишній другий секретар Ленінського райкому. Ці викриті та заарештовані.

Крім того, виключені з партії, але поки ще не заарештовані: Кононов — колишній перший секретар Жовтневого райкому, Поліщук — колишній завідувач радторгвідділу обкому; Провоз — колишній заступник завідувача радторгвідділу обкому. В апараті політвідділу залізниці викриті: Раїсов — колишній начальник політвідділу залізниці, Ривкін — колишній начальник політвідділу станції Основа, Дяченко — колишній заступник начальника політвідділу Основи, Жмайловський — колишній начальник політвідділу Кременчука, Клігер — інструктор політвідділу ПВЗАЛі, Ладигіна — інструктор ПВЗАЛі, Бунтман — редактор газети політвідділу залізниці.

Не перелічую тут викритих ворогів серед інструкторів райкомів, секретарів парткомів, культпромів тощо... На ХПЗ сиділи секретарі партійного комітету Генкін та культпрому Геферт, які нині викриті та заарештовані як вороги партії та народу...

Ще в 1934 — 1936 роках у Харківській партійній організації були викриті як вороги партії: Плачинда — колишній секретар Полтавського міськкому, Невельський — колишній секретар Кременчуцького міськкому, Ермолов — колишній секретар Ізюмського райкому, Гуревич — колишній завідувач культпромом обкому та Авербух — колишній заступник завідувача промтранспортним відділом обкому...

Контрреволюційні троцькістські групи були викриті на ХПЗ, артилерійському заводі та на ряді інших підприємств⁴³.

На момент виголошення Кудрявцевим цієї промови Карлсона вже не було в Харкові: він знову обіймав посаду заступника Балицького. Як це сталося?

Після призначення 26 вересня 1936 р. секретаря ЦК ВКП(б) М.Єжова наркомом внутрішніх справ СРСР⁴⁴ у всіх ланках наркомату почали відбуватися відчутні зміни. Балицький скористався моментом і став добиватися призначення Карлсона своїм заступником.

Помічник начальника 1-го відділення відділу кадрів НКВД СРСР старший лейтенант державної безпеки Лазутін, готуючи довідку на К.Карлсона для “затвердження... заступником народного комісара внутрішніх справ УРСР”, пішов на свідому фальсифікацію. У графі “Мав чи має партійні догани (які, коли, за що)” Лазутін написав: “Ні”.

Старший майор державної безпеки М.Литвин, який очолив відділ кадрів НКВД СРСР у жовтні 1936 р.⁴⁵, добре знав про “гріх” Карлсона, оскільки у 1933 — 1936 рр. працював начальником відділу кадрів та секретарем ЦК КП(б)У. Знав, але довідку Лазутіна затвердив, бо добре засвоїв: Єжов полюбляв використовувати “грішників” — вони зроблять усе, аби виправдати довіру.

14 жовтня 1936 р. К.Карлсон був призначений заступником наркома внутрішніх справ України⁴⁶, а начальником Управління НКВД по Харківській області став комісар державної безпеки 3-го рангу С.Мазо, який перед цим очолював ЕКВ УГБ НКВД УСРР. Все складалося для Карлсона нібито добре, якби невдовзі, навесні 1937 р., не почала згасати зірка Балицького, якого усунули з посади і поки що перевели на Далекий Схід. Як свідчив пізніше колишній начальник 2-го відділу УГБ Управління НКВД Харківської області С.Ольшанський, “я запитав у Елькіна (йдеться про Ю.Елькіна, капітана державної безпеки, начальника відділу пожежної охорони НКВД УСРР. — Авт.): “А чи старий Карлсон поїде на Далекий Схід?” Елькін відповів, що він

же без Балицького нічого не вартий і що він поїде, зрозуміло, але невідомо коли”⁴⁷. 14 червня 1937 р. наркомом внутрішніх справ УСРР був призначений комісар державної безпеки 2-го рангу І.Леплевський, який перед цим майже сім місяців очолював ОВ ГУГБ НКВД СРСР. Під його безпосереднім керівництвом було сфабриковано справу про “військово-фашистський закат у РСЧА”. За вказівкою Леплевського співробітники 5-го відділу ГУГБ НКВД СРСР дістали від колишнього командувача військ Київського військового округу командарма 1-го рангу Й.Якіра свідчення про те, що Балицький — “учасник змови”.

З перших же днів перебування в Києві Леплевського розпочалася розправа не тільки над партійним та радянським апаратом, а й над працівниками центрального та периферійних апаратів НКВД УСРР. У червні були заарештовані начальник УНКВД по Чернігівській області п.Соколов-Шостак, особливоуповноважений при НКВД УСРР Н.Рубінштейн, начальники відділів УГБ НКВД УСРР Ю.Бржезовський та ТВ Я.Письменний, начальник політвідділу Управління прикордонної та внутрішньої охорони НКВД УСРР Л.Сороцький та ін. Від заарештованих передусім вимагали компромат на Балицького. Здобуті свідчення негайно відправлялися до Москви. Сигнали Леплевського призвели до того, що на черговому пленумі ЦК ВКП(б), який відбувся у Москві з 23 по 29 червня, Балицький був виключений з ВКП(б) та виведений із членів ЦК ВКП(б), але поки ще не заарештований. Це дало новий поштовх для “чистки” людей Балицького. Однак Карлсона тоді ще не чіпали. Складається навіть враження, що його певною мірою “прикривав” Леплевський. Скажімо, коли старший інспектор відділу кадрів М.Артемов знущаннями дістав у заарештованого заступника начальника ОВ УГБ УНКВД по Харківській області О.Саніна-Затурянського компромат на Карлсона, то на наступному допиті той же Артемов бив Саніна за те, що останній оббрів заступника наркома⁴⁸. Однак було зрозуміло, що черга К.Карлсона, який належав до креатури В.Балицького, обов’язково надійде. Так і сталося.

3 — 4 липня 1937 р. відбувся пленум ЦК КП(б)У. Про перебіг подій на ньому напевно ніколи не дізнаємося, бо майже всі його матеріали були знищені. З усіх виступів збереглася цидулка: “Про справи в НКВД України. справи військові та справи чекістські були віддані на відкуп Якіру та Балицькому. Ураження кадрів виявилось надзвичайно

великим... Сволоти та зрадників навколо нас виявилося набагато більше, ніж ми це уявляли ще 2 — 3 місяці тому. Сприяла широкому поширенню зрадницької роботи в-рогів бездіяльність протягом ряду років органів НКВД⁴⁹.

Із шести працівників НКВД УСРР, які були членами та кандидатами у члени ЦК КП(б)У, на пленумі були присутні лише двоє — В.Іванов та А.Лепін⁵⁰. Імовірно, що саме В.Іванов виступав з доповіддю про стан справ у НКВД України.

Пленум вивів, “як недостойних звання членів ЦК”, К.Карлсон із членів, а С.Мазо із кандидатів у члени ЦК⁵¹. 4 липня після телефонної розмови з головою Харківського облвиконкому Г.Прядченком (якого також вивели з членів ЦК)⁵² застрелився начальник УНКВС по Харківській області комісар державної безпеки 3-го рангу С.Мазо⁵³. На столі у своєму робочому кабінеті він залишив записку: “Товариші, опам’ятайтеся! Куди веде така лінія арештів та вибивання з обвинувачуваних свідчень?”⁵⁴.

Арешт Карлсона поки що не входив у плани Леплевського. Зараз важко назвати причину цього: його особисте ставлення до Карлсона чи відсутність вказівки з Москви. Заступника наркома поки проробляли по партійній лінії, проробляли всім наркоматом. Так, на партзборах ТВ УГБ НКВД УСРР 28 червня ухвалили: “Вважати за необхідне просити керівництво знову переглянути та розслідувати справу Карлсона, Семенова⁵⁵, Янишевського про приховування ними від держави великих грошових сум”⁵⁶. А партзбори секретаріату ОСВ УГБ та апарату особливоуповноваженого 11 липня 1937 р. визнали “цілковито своєчасною і вірною постанову пленуму ЦК КП(б)У про вихід із складу ЦК тов.Карлсона як одного з найближчих помічників Балицького протягом багатьох років, який до цього часу не викрив всіх неподобств, які відбувалися в Наркоматі”⁵⁷.

Тепер можна було зводити рахунки з колись всемогутнім Балицьким, якого заарештували 7 липня 1937 р.

26 липня 1937 р. заступник наркомвнусправ СРСР комісар державної безпеки 2-го рангу Л.Бельський, начальник 5-го відділу ГУГБ НКВД СРСР комісар державної безпеки 3-го рангу М.Ніколаєв-Журід та помічник начальника 5-го відділу ГУГБ НКВД СРСР М.Лістенгурт⁵⁸ допитували В.Балицького. Останній “зізнався”, що протягом 1936 р. особисто втягнув до “військово-фашистської змови” своїх заступників В.Іванова та М.Бачинського, начальника ТВ УГБ НКВД УСРР Я.Письменного, начальників обласних

УНКВД: Харківського — С.Мазо та Одеського — О.Розанова. Інших осіб, завербованих ними, В.Балицький не називав⁵⁹.

Того ж дня наказом по НКВД СРСР № 1192 заступники наркома внутрішніх справ УСРР В.Іванов та К.Карлсон були звільнені з посад та відкликані “в розпорядження НКВД СРСР”.

Не важко здогадатися, з яким настроєм їхав Карлсон на Луб'янку. Адже на той час з шести комісарів державної безпеки 1-го рангу заарештували трьох (Я.Агранова, В.Балицького та Г.Прокоф'єва); Т.Дерібаса заарештують 12 серпня 1937 р., а з тринадцяти комісарів 2-го рангу за ґратами опинилися вже сім (М.Гай, З.Кашнелсон, Г.Молчанов, Л.Міронов, К.Паукер, Р.Піляр, О.Шанін).

У Москві швидко розібралися з В.Івановим — 1 серпня його заарештували⁶⁰, а ось з К.Карлсоном розмовляли довго і... повірили йому. 16 серпня наказом НКВД СРСР № 078/с його призначили начальником Томськ-Асинського табору.

У зв'язку з цим варто нагадати, що 1932 р. тодішній заступник голови ОГПУ Г.Ягода говорив: “Ми кидаємо до таборів групу чекістів не тільки для того, щоб підвищити виробниче використання таборів та будівельні можливості, які криються у належному використанні робітничої сили в'язнів, але насамперед для того, щоб як слід налагодити виховну роботу для переплавки у повноцінних радянських громадян”. Генеральний комісар держбезпеки М.Єжов нікого “перевиховувати” не збирався, а чекістів кидав до таборів за те, що не могли на належному рівні викривати “ворогів народу”. Для останніх ГУЛАГ став своєрідним “чистилищем”, пройти через яке (тобто вижити) пощастило одиницям.

У 1937 — 1938 рр. на роботу в систему ГУЛАГу НКВД СРСР були направлені такі відомі чекісти, як заступник наркома внутрішніх справ УРСР З.Кашнелсон, начальник оперативного відділу ГУГБ НКВД А.Залпетер, його заступник Є.Євген'єв-Шептицький, начальники УНКВД: по Курській області М.Ємець, по Красноярському краю — Х.Леонюк, по Московській області — В.Цесарський, секретар парткому НКВД УРСР Я.Краукліс, заступник начальника УНКВД по Ленінградській області В.Гарін та ін. Траплялися, щоправда, поодинокі випадки, коли “грішників” повертали до ГУГБ (наприклад, заступник начальника Дмитровського табору П.Симоновський очолив УНКВД по

Курській, а потім по Орловській області). Однак на Карлсона чекала інша доля.

У грудні 1937 р. інспектор 3-го відділення відділу кадрів НКВД СРСР сержант державної безпеки Рижков склав “Довідку на начальника Томськ-Асинського табору НКВД— комісара державної безпеки 2-го рангу Карлсона Карла Мартиновича”. Від інших подібних службових довідок, які зберігаються в особовій справі № 193674, довідка Рижкова відрізнялася тим, що мала новий розділ: “Компрометуючі дані”. Ось уривок з цього розділу: “Із матеріалів, які надійшли на Карлсона К. і компрометують його, а також із свідчень заарештованих видно, що: “Карлсон є учасником к.-р. змови на Україні та найближчою людиною до ворога народу Балицького”.

Із свідчень заарештованого Рубінштейна видно, що:

“Під час фінансового обстеження комісією ГПУ УСРР у 1933 р. від неї було приховано близько 1 млн крб. Гроші ці були витрачені в основному на особисті потреби керівництва колишнього ГПУ УСРР. Про це добре знав Карлсон.

Перед від’їздом Балицького до ДСК останній здав Карлсону 35 тис. крб. Крім цих грошей Балицький здав Карлсону 2 тис. доларів та невідому кількість золота”.

Із свідчень заарештованого Розанова видно, що:

“Під час розмови з Балицьким, останній мені заявив (Розанову), що у нього є такий гурт людей, який відданий йому та готовий іти за ним “у разі чого” до кінця.

Із складу учасників змови Балицький назвав Карлсона, сказавши про нього: “це наш до труни”.

Із свідчень заарештованого Гудзя І.Г.:

“За вказівкою Соколова (нач. опервідділу, нині ворога народу) в 1935 р. було надіслано 10 тис. крб. на адресу секретаря Харківського УНКВД Березнева для Карлсона, нібито для оперативних потреб, виправдані документи представлені не були”.

Із свідчень заарештованого Словинського:

“Починаючи з 1933 р., з часу повернення Балицького на Україну, він почав збирати навколо себе певну групу осіб, які були йому особисто відомі та здатні беззастережно виконувати всілякі його вказівки та розпорядження. До цієї групи належав Карлсон та інші.

Карлсон був мені відомий як учасник к.-р. змови”.

Як бачимо, обвинувачення Карлсона в основному зводилися до “розкрадання соціалістичного майна”, дружби з

Балицьким. Змовником його назвали колишній начальник фінвідділу НКВД УРСР Л.Словинський та колишній начальник УНКВД по Одеській області О.Розанов.

Але не тільки довідка Рижкова відіграла фатальну для Карлсона роль. У грудні 1937 р. НКВД СРСР розіслав на місяця телеграму за № 50 499 такого змісту: “Пропонується протягом 48 годин зібрати, перевірити і подати відомості щодо латиських офіційних установ і організацій на території республіки, краю, області. Повідомити дислокацію пунктів концентрації латишів, цифрові дані про кількість керівників, членів правління й активу в окремих установах та організаціях.

Підготувати арешти всіх керівників та активістів по цих пунктах концентрації латишів, а також раніше врахованих латиських шпигунів, перебіжчиків і антирадянського активу.

Операцію стосовно всіх цих категорій активу попередньо провести в один день з подальшим розвитком за типом польської операції”⁶¹.

Про те, в який спосіб виконувалася ця директива, розповів на допиті 1939 р. старший майор державної безпеки О.Радзивіловський (у липні 1937 р. — лютому 1938 р. начальник УНКВД по Івановській області): “Я запитав Єжова, як практично реалізувати його директиву про викриття антирадянського підпілля серед латишів. Він мені відповів, що не слід почувати себе ніяково через відсутність конкретних матеріалів, а слід визначити кілька латишів з числа членів ВКП(б) та вибити з них потрібні свідчення. З цією публікою не слід церемонитися, їх справи будуть розглядатися в *альбомному* порядку. Потрібно довести, що латиші та поляки в рядах ВКП(б) — шпигуни та диверсанти.

Виконуючи ці вказівки Єжова, я та всі інші начальники УНКВС зробили одну з найчорніших справ, огульно знищуючи кожного з числа латишів, поляків та людей інших національностей, які входили до ВКП(б). Всі свідчення про їх ніби-то антирадянську діяльність було отримано, як правило, внаслідок знущань над заарештованими. Це широко застосовувалося як у центральному, так і у периферійних апаратах НКВД”⁶².

“Латиських шпигунів” почали, зрозуміло, шукати і серед працівників НКВД, які ще вціліли до того часу. Адже ще влітку були заарештовані начальники обласних управлінь НКВД: Кіровського — старший майор державної безпеки Р.Аустрін та Омського Е.Салинь. Потім прийшла черга

комісарів державної безпеки 3-го рангу Я.Зірніса — начальника Головного управління Шосдору НКВД СРСР та В.Стирне — начальника 3-го відділу УГБ НКВД УСРР. Серед керівників НКВД СРСР — латишів боротьбу з “ворогами народу” продовжували начальник УНКВД по Ленінградській області Л.Заковський та начальник 2-го відділу ГУГБ НКВД СРСР старший майор державної безпеки А.Залпетер.

Уже 13 грудня від заарештованого чекіста Я.Мальбардта дістали свідчення про те, що В.Балицький, К.Карлсон та Я.Караукліс — агенти польської та латиської розвідок⁶³. “Агенту польської дефензиви” Балицькому було вже бай-дуже, оскільки ще 27 листопада він був засуджений до розстрілу⁶⁴, а от для його колишніх підлеглих це був початок кінця.

У перший день нового 1938 р. був заарештований начальник табору НКВД у Архангельській області Краукліс⁶⁵. А 11 січня наказом НКВД СРСР № 82 Карлсон був увільнений з посади начальника Томсько-Асинського табору НКВД та “звільнений зовсім із органів НКВД згідно з статтею 38 пункт “в” “Положення про проходження служби начальницького складу ГУГБ НКВД СРСР”. Того ж дня новим начальником табору став старший лейтенант державної безпеки Ф.Автономов — колишній начальник Таганрозького райвідділу НКВД. Який перед цим чотири з половиною місяці перебував у розпорядженні НКВД СРСР.

22 січня 1938 р. працівники Томського міськвідділу УНКВД по Новосибірській області заарештували Карлсона на підставі телеграми начальника ГУГБ НКВД СРСР командира М.Фриновського та етапували до Москви. Протримався Карлсон недовго: вже 4 лютого в заяві “зізнався”, що В.Балицький завербував його до антирадянської організації правих та розповів йому про існування військової змови на чолі з третім секретарем ЦК КП(б)У М.Поповим, командувачем військ Київського округу Й.Якіром та ним самим. “Учасником змови” були: командувач військ Харківського округу І.Дубовий, його перший заступник С.Туровський, командувач військ Уральського округу І.Гаркавий та начальник політуправління Київського військового округу М.Амелін, працівники НКВД Я.Письменний, В.Іванов, С.Мазо, Д.Бржезовський, О.Розанов, Н.Рубінштейн, П.Рахліс, П.Шостак-Соколов та Я.Камінський. Зазначимо, що всі “змовники”, крім колишнього заступника Карлсона — Камінського, вже були заарештовані.

На допиті 20 березня Карлсона почали “розробляти” по латиській лінії. Він добре знав правила гри й підписав усе, що від нього вимагали:

1. 1907 р., коли він був заарештований у Петербурзі поліцією, видав під час допиту соціал-демократа Грансберга та розпочав співробітництво з царською охранкою, з якою підтримував зв’язок до 1908 р.

2. В еміграції до 1914 р. займався провокаторською діяльністю.

3. З 1919 р. працював агентом латиської розвідки.

4. З 1929 р. працював на користь німецької розвідки.

5. 1934 р. був завербований Балицьким до “антирадянської організації правих”, яка проводила велику шкідницьку роботу у промисловості та сільському господарстві, готувала вбивство К. Ворошилова та інших керівників.

6. Підтримував, за завданням Балицького, зв’язок з польською розвідкою.

На подальших допитах він підтверджував і підтверджував “свої” свідчення, напевно сподіваючись хоч такою ціною вижити. Однак результат був іншим: 22 квітня 1938 р. К. Карлсона та Я. Краукліса в особливому порядку засудили до розстрілу.

1. Архів управління Міністерства безпеки Російської Федерації по Омській області, спр. 193674, арк.72.
2. *Голинков Д.Л. Крушение антисоветского подполья в СССР. — М., 1978. — Кн.1. — С.226.*
3. Архів Управління ФСБ Російської Федерації по Омській області, спр. 193 674, арк.72.
- 3а. Документ зберігається в особовій справі К. Карлсона (Архів Управління ФСБ Російської Федерації по Омській області, спр. 193 674). Далі цитується без посилань.
4. Чекисты. Сборник. — М., 1987. — С.43.
5. *Маймескулов Л.Н., Рогожин А.И., Сташис В.В.* Всеукраинская чрезвычайная комиссия 1918 — 1922. — Х., 1990. — С.56.
6. *Усенко И., Ярмыш А.* Из когорты “железного” Феликса // Рабочая газ. — 1989. — 5 марта.
7. *Маймескулов Л.Н. та ін.* Назв. праця. — С.57.
8. *Верстюк В.Ф.* Махновщина. Селянський повстанський рух на Україні, 1918 — 1921 / К., 1992. — С.243 — 244.
9. Испытание долгом. Воспоминания чекистов. — Донецк, 1989. — С.4.
10. *Маймескулов Л.Н. та ін.* Назв. праця. — С.323.
11. *Ф.Дзержинский.* Биография. — М., 1986. — С.301 — 302.
12. *Маймескулов Л.Н. та ін.* Назв. праця. — С.278.
13. *Голинков Д.Л.* Назв. праця. — Кн.2. — С.295.
14. *Касьянов Г.В., Даниленко В.М.* Сталінізм і українська інтелігенція (20 — 30-ті роки). — К., 1991. — С.40 — 41.

15. *Голинков Д.Л.* Назв. праця. — Кн.2. — С.296.
16. *Попов Б.С., Оппоков В.Г.* Бериевщина // Воен.-ист. журн. — 1990. — № 3. — С.83.
17. ЦДАГОУ, ф.263, оп.1, спр.33 032 ФП, т.2, арк.41.
18. Голод 1932 — 1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. — К., 1990. — С.245.
19. Там само. — С.300.
20. Наказ ОГПУ СРСР № 37 від 21.02.1933 р.
21. Сообщение ОГПУ // Правда. — 1933. — 5 марта.
22. В Колегії ОДПУ СРСР // Вісті. — 1933. — 12 бер.
23. *Шаповал Ю.І.* Сталінізм і Україна // Укр. іст. журн. — 1991. — № 8. — С.30.
24. Голод 1932 — 1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. — С.505.
25. *Пиріг Р.Я., Шаповал Ю.І.* Микола Скрипник: хроніка загибелі. Сторінки історії України ХХ століття. — К., 1992. — С.305.
26. ЦДАГОУ, ф.1, оп.1, спр.2886, арк.87 — 88.
27. Комуністична партія України: з'їзди і конференції. — К., 1991. — С.163.
28. Там само. — С.165.
29. *Анисимов Н.Л., Оппоков В.Г.* Слуга анархії и порядку // Воен.-ист. журн. — 1990. — № 2. — С.88.
30. Берія: кінець кар'єри. — М., 1991. — С.317.
31. Архів Управління внутрішніх справ по Харківській області, ф.48, оп.1, спр.12, арк.14.
32. Об утверждении лиц руководящего состава Главного управления государственной безопасности НКВД Союза ССР в специальных званиях. Пост. ЦИК И СНК СССР // Известия. — 1935. — 27 нояб.
33. *Золотько А.* Дева Мария отдается за 30 000 000 долларов // Харьков. вedom. — 1993. — № 1.
34. З порога смерті. Письменники України — жертви сталінських репресій. — К., 1991. — Вип.1. — С.52, 94 — 96, 115, 142, 179, 250, 284, 295, 343, 360, 371, 472.
35. *Христенко О.Б.* Справ, що заслуговують на увагу, не мав // Реабілітовані історією. — К., Полтава, 1992. — С.365.
36. *Хлевнюк О.В.* 1937-й: Сталин, НКВД и советское общество. — М., 1992. — С.151.
37. Харківський обласний державний архів, ф.1, оп.1, спр.247, арк.40, 52.
38. Там само, арк.76.
39. ЦДАГОУ, ф.263, оп.1, спр.33 032 ФП, т.1, арк.202.
40. Харківський обласний державний архів, ф.2, оп.1, спр.489, арк.14.
41. ЦДАГОУ, ф.263, оп.1, спр.33 032 ФП, т.1, арк.34 — 35.
42. ЦДАГОУ, ф.1, оп.1 — 1, ст., спр.3008, арк. 5.
43. Там само, ф.1, оп.1, спр.519, арк.32 — 37.
44. О назначении т.Ежова Н.И. народным комиссаром внутренних дел Союза ССР. Пост. Президиума ЦИК СССР // Известия. — 1936. — 27 сент.
45. *Папчинский А.А.* Продолжая разговор, начатый А.Г.Авдорхановым // Вопр. ист. — 1992. — № 2/3. — С.188.
46. Про затвердження т.Карлсона К.М. заступником наркома внутрішніх справ УСРР. Пост. ЦВК УСРР // Вісті. — 1936. — 15 жовт.
47. ЦДАГОУ, ф.1, оп.1, спр.44 539 ФП, арк.149.
48. Наше минуле. — 1993. — № 17 — С.54.

49. ЦДАГОУ, ф.1, оп.1, спр.491, арк.5 — 6.
50. Там само, арк.8.
51. Там само, арк.3.
52. Архів управління СБУ по Харківській області, спр.9880, т.4, арк.6 — 7.
53. Там само, арк.10.
54. Там само, арк.28.
55. Комбриг П.Семенов — заступник начальника Управління внутрішньої та прикордонної охорони НКВД України; О.Янишевський — співробітник Управління шосейних шляхів НКВД України.
56. Наше минуле. — 1993. — № 1. — С.67.
57. Там само.
58. Архів Управління СБУ по Харківській області, спр. 9880, т.4, арк. 33.
59. Там само, арк. 32.
60. Там само, арк. 35.
61. *Бажан О., Войналович В.* Війна проти власного народу // Літ. Україна. — 1993. — 29 липня.
62. О масштабах репрессий в Красной Армии в предвоенные годы // Воен.-ист. журн. — 1993. — № 2. — С.76.
63. Наше минуле. — 1993. — № 1. — С.51.
64. Архів Управління СБУ по Харківській області, спр.9880, арк.33 — 34.
65. Наше минуле. — 1993. — № 1. — С.51.

ІЗРАЇЛЬ ЛЕПЛЕВСЬКИЙ

1995 р. у Москві з'явився збірник документів під назвою “Сталинское политбюро в 30-е годы”. В ньому згадується особа Ізраїля Мойсейовича Леплевського, а в іменному покажчику знаходимо таку інформацію про нього: “Леплевський І.М. (1896 — ?) — член партії з 1917 р. В 1925 — 1929 рр. — член колегії ГПУ УСРР. 1930 р. начальник ОВ Українського ВО. 1931 р. — заступник начальника, начальник особливого відділу ОГПУ. 1934 — повпред ОГПУ по Саратовському краю. 1935 р. — нарком внутрішніх справ БСРР. 3 листопада 1936 р. — начальник особливого відділу ГУДБ НКВД. 1937 р. — нарком внутрішніх справ УСРР, з січня 1938 р. — начальник відділу ГУДБ, заступник начальника управління транспорту і зв'язку НКВД СРСР. Репресований”¹.

Таку занадто малу і не зовсім точну інформацію про одну з найпримітніших постатей в органах ЧК-ГПУ-НКВД можна пояснити не тільки тим, що донедавна про Леплевського не заведено було згадувати (офіційно він не був реабілітований), а й тим, що документи і матеріали про його діяльність не були доступними для дослідників. Лише останнім часом в Україні з'явилися дві присвячені йому публіцистичні розвідки, автори яких лише окреслили основні етапи його біографії². Ми спробуємо не тільки повніше відтворити її, а й дещо уточнити із вже написаного нашими попередниками.

Він народився 1894 р. у м. Брест-Литовську Гродненської губернії. Батько працював на місцевій тютюновій фабриці. Його заробітної платні було недостатньо для того, щоб прогодувати родину (у Леплевських було 9 дітей), і тому мати займалася дрібною торгівлею. З тієї ж причини Ізраїль одразу по досягненню дванадцятирічного віку змушений

був поступити до шапочної майстерні. Пропрацювавши там два роки, він поступив службовцем на склад аптекарських товарів. Жодної освіти (крім вміння писати та читати, чому навчився сам) не мав. Однак його політичні симпатії невдовзі виявились: 1905 р. він вступає до Бунду і перебуває там до 1914 р. до призову на дійсну військову службу. Ось як він сам далі описував своє життя: “Мій батько боявся, що через мою належність до партії я буду репресований. Скориставшись тим, що всі документи, які б свідчили про мій вік, згоріли, він, бажаючи як можна скоріше позбутися неприємностей через мене, увійшов у якусь угоду із місцевим військовим комендантом. При сприянні коменданта я був зарахований до числа призовників 1893 р. народження, тим паче, що по зовнішньому вигляду я підходив. Таким чином я передчасно потрапив на дійсну військову службу, яку і відбував на фронті у 3-му запасному Бесарабському полку до Жовтневої революції 1917 р.

На початку Лютневої революції я був обраний головою полкового комітету та головою комітету військового гарнізону в Турції. У квітні або травні 1917 р. будучи відрядженим до Тифлісу за більшовицькою літературою, я увійшов членом до РСДРП (більшовиків). Після повернення до полку у жовтневі дні я став переслідуватися офіцерством полку та гарнізону як більшовик. На мою адресу сипалися різні загрози та вимоги залишити полк. Але загрози лишилися тільки загрозами, адже я був оточений досить сильним комуністичним осередком, з яким офіцерству доводилося рахуватися”³.

І все-таки його викликав командир полку і запропонував виїхати у відпустку. Та не просто запропонував, а намагаючись позбутись Леплевського неодмінно, дав йому на дорогу 80 крб. Леплевський виїхав до Катеринослава, де в той час жила його мати. Там його обрали членом військової організації РСДРП(б). Під час німецької окупації України місцевим губкомом відрядили до Саратова. Там розпочалася його робота у ЧК. Брав активну участь у придушенні есерівського повстання, будучи командиром загону. За особистим проханням у 1918 р. був відряджений до Самари, де його брат Г. Леплевський працював заступником голови губвиконкому та міської ради. До Самари він прибув у день зайняття міста чехословаками, про рух яких у Саратові не було жодних відомостей.

Залишаючись у підпіллі, продовжував свою діяльність, а після приходу більшовицьких військ був обраний членом тимчасового революційного комітету. Невдовзі отримав

призначення на роботу до місцевої ЧК, на посаду помічника завідувача СОВ.

Так розпочалась його чекістська кар'єра. Неодноразово він брав участь у придушенні різного роду повстань та виступів проти комуністичного режиму, набував неабиякого досвіду в організації жорстоких каральних дій. Через рік, за його власним бажанням, Леплевського відряджають у розпорядження Катеринославського губкому. Тут, у Катеринославі, він захворів на сипний тиф. Саме в цей час місто зайняли денікінці, проти яких він вів підпільну роботу, коли одужав. Його обрали членом центрального бюро фракції по організації більшовицьких осередків у профспілках. Після приходу червоних отримав призначення до Катеринославської губчека, де працював на різних посадах (уповноважений першої групи, помічник завідувача СОВ, начальником ОВ при губчека, завідувачем адміноргвідділом, завідувачем СОВ, заступником т.в.о. голови губчека). Потім, після організації органів ГПУ, — начальником губвідділу ГПУ.

Ось як Леплевський сам описував подальші події: “За час роботи в Катеринославській губчека, а потім у губвідділі ГПУ (не беручи до уваги цілу низку другосортних справ) під моїм особистим керівництвом розроблялись та ліквідувались наступні більш-менш видатні справи:

1. Справа захоплення петлюрівського отамана Мелешка, який здійснив 1920 р. наліт на Верхньодніпровськ.

2. Справа сподвижників Мелешка — Дякієвського, Буца, Орельського та інших.

3. Справа отамана Гладченка, який організував підпільні осередки для підняття повстання проти радянської влади.

4. Розробка та ліквідація трьох підпільних організацій у Криворізькому повіті 1920 р., серед яких домінуюче значення відігравали місцеві боротьбисти.

5. Справа підпільної білогвардійської організації у Павлоградському повіті.

Коли я був начальником Особливого відділу, була викрита організація, яка створювалася легально, під виглядом Котовського самозахисту. 1921 р. приступив до виконання обов'язків завідувача секретно-оперативним відділом, продовжував розробку по ліквідації Всеукраїнської підпільної організації. Під моїм керівництвом був захоплений організатор повстання на Катеринославщині, Таврії та Херсонщині Андрій Зірко, якого прислав Петлюра, а потім і весь центральний повстанський комітет у Києві”.

І знов він енергійно керує придушенням антибільшовицьких рухів на Катеринославщині, а згодом на Поділлі, де в лютому 1923 р. очолив губчека. З 27 жовтня 1925 р. його переводять до Одеси. Тут він працює начальником Одеського окрввідділу ГПУ і зокрема бере активну участь у розробці Одеської філії “Спілки визволення України”. Лідером цієї філії було оголошено відомого історика, академіка Михайла Слабченка. У Харкові належним чином оцінили активність Леплевського: з 1 липня 1929 р. його призначають заступником начальника, а з 9 грудня того ж року — начальником Секретно-оперативного управління ГПУ УСРР.

І тут його бурхлива викривальна енергійність певною мірою знаходить свій вияв. Ось як засвідчив це його нагородний лист, підписаний В.Балицьким у зв'язку з представленням Леплевського на нагородження орденом Червоного Прапора: “Під його безпосереднім керівництвом було розроблено та ліквідовано колосальну кількість повстанських шпигуно-диверсійних та терористичних контрреволюційних організацій.

Ліквідація великих справ “ТКП” (“Трудовая крестьянская партия”. — *Авт.*), “Українського національного центру”, “Військово-офіцерської організації” (справа “Весна”) та інших великих контрреволюційних повстанських організацій в Україні, проведена завдяки винятковій енергії, чіткості в оперативному керівництві та безпосередньої участі в практичній роботі з боку тов.Леплевського.

За бойові заслуги у справі боротьби із контрреволюцією та бандитизмом має кілька нагород. 1923 р. Президіумом ВУЦВКу за ліквідацію низки великих контрреволюційних організацій та збройних політичних банд нагороджений орденом Червоного Прапора. На честь п'ятиріччя органів ЧК-ГПУ за нещадну боротьбу з контрреволюцією нагороджений знаком “Почесного чекіста”. До десятиріччя органів ЧК-ГПУ за нещадну боротьбу з контрреволюцією, шпигунством та шкідництвом — ВУЦВКом нагороджений почесною бойовою зброєю з написом на золотій дошці та знаком “Десять років ЧК-ГПУ”.

Свій другий орден Червоного Прапора Леплевський отримав вже в Москві, куди він перебрався у серпні 1931 р. у складі “команди” нового заступника голови ОГПУ СРСР В.Балицького. Він був призначений начальником ОВ ОГПУ СРСР⁴.

Особливі відділи на той час проводили активну діяльність по вилученню “соціально чужих” елементів із Червоної Армії та ВМФ. Тільки з 1 листопада 1929 р. по 31 жовтня

1930 р. із РСЧА було “вилучено” 4473 чоловіка кадрового складу та 5600 чоловік змінного. Почалися арешти і у Військової академії ім.Фрунзе⁵.

Перед Леплевським стояло завдання провести подальшу чистку РСЧА від колишніх офіцерів. До речі, колишній начальник ОВ ОГПУ Я.Ольський за повільне розв’язання цього завдання був звільнений із ОГПУ⁶.

Леплевський “прискорив” слідство. Невдовзі понад 3000 командирів РСЧА — колишніх царських офіцерів були засуджені до різних термінів ув’язнення⁷.

Незважаючи на все це, закріпитися йому у Москві не вдалося. Повертаючись в Україну офіційно в січні 1933 р. (а фактично ще в грудні голодного 1932 р.), Балицький серед інших взяв до своєї “команди” і Леплевського. 18 лютого 1933 р. члени Політбюро ЦК КП(б) України опитом ухвалили постанову:

“а) погодитись з постановою ЦК ВКП(б) від 17.02 про призначення заст. голови ОГПУ тов.Балицького на голову ГПУ УСРР — ПП ОГПУ України;

б) на заступників голови ГПУ УСРР затвердити тт.Карлсона, Леплевського”⁸.

З нелегким серцем повертався Леплевський до Харкова. Пересісти з крісла начальника ОВ ОГПУ СРСР в крісло заступника голови, по суті, обласного відділу ГПУ було принизливо. (Про “самостійність” України у радянській імперії красномовно свідчить і той факт, що в СРСР начальники територіальних відділів ОГПУ називалися повноважними представниками ОГПУ по краю чи області. В УСРР були просто начальники облвідділів ГПУ. І лише голова ГПУ УСРР був за сумісництвом повноважним представником ОГПУ СРСР по Україні).

Леплевський розумів, що став жертвою інтриг Г.Ягоди проти свого багаторічного шефа — Балицького, що найближче оточення безнадійно хворого голови ОГПУ СРСР В.Менжинського не приймає “провінціала-заступника”. Отже тепер, коли авторитет Балицького захитався, для успішного продовження кар’єри слід якось виходити з-під його впливу та довести своєю роботою, що він не поступається у чекістській майстерності та відданості “справі Леніна-Сталіна”.

Свою роботу новий заступник голови ГПУ УСРР розпочинає на Одещині, де, як буде 1937 р. про нього написано в одній із публікацій, “трощить куркульські контрреволюційні елементи”⁹. Восени 1933 р. він очолив комісію ЦК КП(б)У, яка перевіряла стан зберігання хліба¹⁰.

Крім цього, зрозуміло, Леплевський займався і власне своїми професійними обов'язками. Брав участь у викритті “Союзу визволення батьківщини від комуністів”, “Повстансько-петлюрівської націоналістичної організації”, “Української військової організації” (“УВО”). Є всі підстави вважати, що при розробці цих справ було накреслено коло “змовників”, виходити з якого слідчим заборонялося.

Так, один із заарештованих у справі “УВО” почав давати свідчення проти заступника голови Раднаркому УСРР П.Любченка. Але ці свідчення слідчі не занотували, а самого заарештованого розстріляли. У пошуках “прихованих троцькістів” агентура інколи давала компромат на працівників ГПУ УСРР: начальника СПВ М.Олександровського та його заступника Б.Козельського, начальника ІНВ С.Самойлова-Бесидського та ін. Ці свідчення старанно приховувалися, а агентурі вказували на необґрунтованість цих матеріалів¹¹.

У другій половині 1933 р. загострились стосунки Балицького і Леплевського. Сталося це через те, що люди з найближчого оточення останнього — секретар Е.Інсаров-Поляк та швагер Д.Джирін почали розмови про те, що всі успіхи в розгромі “контрреволюції” в Україні є наслідком оперативності їхнього шефа. Про це стало відомо голові ГПУ УСРР. Загострили ситуацію начальник Харківського облвідділу ГПУ З.Кацнельсон та особливоуповноважений ГПУ УСРР Н.Рубінштейн (він мав великий вплив на Балицького). Вони переконали і свого шефа і його підлеглих в тому, що Леплевський намагається стати головою ГПУ України.

Балицький, який ще залишався, за сумісництвом, заступником голови ОГПУ СРСР, швидко добився переведення заступника-інтригана з України. За спогадами працівника ГПУ УСРР Й.Гудзя, з усіх керівних працівників проводжати Леплевського на перон прийшов лише заступник начальника оперативного відділу М.Аміров-Пієвський: “Розлючений Леплевський на прощання кинув: “Я від’їжджаю з України, але я ще сюди повернуся і з усіма розрачуюсь”¹².

Саме цей від’їзд з України (до речі, не перший, як чомусь, всупереч фактам, стверджується в одній з публікацій¹³) вирішально вплинув на поведінку Леплевського під час його повернення 1937 р. після усунення Балицького з посади наркома внутрішніх справ УСРР. Та перед тим 1934 р. він працював повпредом ОГПУ СРСР по Саратовському краю, начальником Управління НКВД по Саратовському краю, а

з грудня 1934 р. до листопада 1936 р. — наркомом внутрішніх справ Білорусії. Втретє за період своєї кар'єри він прийняв справи у Л.Заковського, якого призначили начальником УНКВД по Ленінградській області. До Мінська Леплевський прихопив особисто відданих йому Д.Джиріна, В.Кареліна та Е.Інсарова.

Під час роботи у Білорусії у житті Леплевського сталися дві знаменні події. 26 листопада 1935 р. він був затверджений у званні комісара державної безпеки 2-го рангу, а 14 лютого 1936 р. на честь 15-річчя прикордонних військ отримав орден Червоної Зірки.

26 вересня 1936 р. наркомом внутрішніх справ СРСР був призначений секретар ЦК ВКП(б) та голова комісії партійного контролю М.Єжов. Він одразу розпочав формування власної “команди” та невдовзі призначив своїми заступниками начальників головних управлінь НКВД СРСР: таборів — комісара державної безпеки 3-го рангу М.Бермана¹⁴, прикордонної охорони та військ НКВД — комкора М.Фриновського, робітничо-селянської міліції — комісара державної безпеки 2-го рангу Л.Бельського. Цими призначеннями Єжов не лише підкреслив свою довіру до значних чекістів, підняв їхній статус та заручився підтримкою.

Відбулися зміни і в інших ланках НКВД СРСР. Так, другий секретар Харківського обкому КП(б)У М.Литвин очолив відділ кадрів, а член комісії партконтролю С.Жуковський — АГУ¹⁶. Обидва партійні функціонери отримали високі звання старших майорів державної безпеки.

28 листопада 1936 р. сталися зміни і у керівництві відділами ГУГБ НКВД СРСР: начальником 2-го відділу став заступник начальника УНКВД по Ленінградській області комісар державної безпеки 3-го рангу М.Ніколаєв-Журід; СПВ — начальник УНКВД по Західносибірському краю старший майор державної безпеки В.Курський; ОВ — І.Леплевський.

Зараз важко сказати, хто саме висунув Леплевського на цю посаду, але це був неабиякий вияв довіри. Від свого попередника, комісара державної безпеки 2-го рангу М.Гая, він отримав, зокрема, заарештованих комкорів В.Примакова, В.Путну та С.Туровського; комдивів Д.Шмідта та Ю.Сабліна, комбрига М.Зюка.

До Москви Леплевський привіз з собою досвідчені кадри — майора державної безпеки В.Кареліна та капітана державної безпеки З.Ушакова-Ушимірського, яких призначив відповідно своїми заступником та помічником.

Роботу у відділі Леплевський розпочинав трохи повільно, що дало змогу наркомові оборони СРСР маршалу Радянського Союзу К.Ворошилову у виступі на лютнево-березневому (1937 р.) пленумі ЦК ВКП(б) сказати:

“В армії, на щастя, донині викрито не так багато ворогів. Кажу на щастя, сподіваючись, що у Червоній Армії ворогів взагалі небагато... Ні Примаков, ні Туровський поки не визнали своєї вини. Найбільше, у чому вони визнають свою вину, це те, що вони не любили Ворошилова та Будьонного”¹⁷.

Але після пленуму оптимізм наркома оборони зменшився, адже Леплевський майже щодня надсилав на його адресу та на адресу начальника головного політуправління РСЧА армійського комісара 1-го рангу Я.Гамарника компромат на військовослужбовців з неодмінною кінцівкою: “Прошу вашої згоди на звільнення та наступний арешт”, “Прошу вашої санкції на арешт”, “Вважаю необхідним арешт”, “Вважаю необхідним терміновий арешт”.

Всі прохання задовольнялися. І якщо з 1 січня по 30 березня 1937 р. в РСЧА було звільнено за політичними мотивами 577 чоловік, то з 1 квітня по 10 червня 1937 р. вже 4370 чоловік¹⁸.

У травні 1937 р. Єжов, невдоволений темпами викриття “ворогів народу” у РСЧА, викликав до себе заступника начальника УНКВД по Московській області старшого майора державної безпеки О.Радзивіловського, який згодом свідчив: “Доручення Єжова зводилися до того, аби негайно розпочати допит заарештованого колишнього начальника протиповітряної оборони РСЧА Медведєва та дістати від нього свідчення про військову змову у Червоній Армії з найширшим колом учасників. При цьому Єжов дав мені пряму вказівку застосовувати до Медведєва засоби фізичного впливу та не церемонитися з їх вибором... Я дістав від Медведєва свідчення про існування військової змови... Медведєв після того, як Фриновський у присутності Єжова його побив, назвав велику кількість керівних військових працівників”¹⁹.

8 травня 1937 р. М.Медведєв дав свідчення проти комкора Б.Фельдмана, а ще через два дні проти маршала М.Тухачевського, командарма 1-го рангу І.Якіра, командарма 2-го рангу А.Корка, В.Примакова, В.Путни²⁰.

Фальшивка Радзивіловського стала сигналом для Леплевського, щоб роздобути в Особливому відділі аналогічні свідчення. Посилився тиск на Примакова, і той не витримав. За спогадами начальника відділення 5-го відділу

ГУГБ НКВД СРСР старшого лейтенанта державної безпеки О.Авсієвича, під час допитів Примакова “запитання та відповіді формулював Леплевський. Хоча до протоколу заносилися ті прізвиська, які називав Примаков, але значення розмов та зустрічей, про які він розповідав, у протоколі посилювалися та зводилися у ступінь змовницької діяльності. Так з’явилися свідчення Примакова на велику групу військових”²¹.

На підставі свідчень М.Медведева, В.Примакова та В.Путни 14 травня заарештували А.Корка, а наступного дня Б.Фельдмана²².

Допитувати останнього Леплевський доручив своєму помічникові капітанові державної безпеки З.Ушакову, який згодом розповідав: “У перший же день допиту Фельдман написав заяву про свою участь у військово-турецькій організації, до якої його завербував Примаков. Я дістав із штабу особову справу Фельдмана і почав вивчати його зв’язки, внаслідок чого дійшов висновку, що Фельдман зв’язаний дружбою із Тухачевським, Якіром та іншими, має родину в Америці та підтримує з нею зв’язок. Я зрозумів, що Фельдман пов’язаний по змові з Тухачевським і викликав його рано-вранці на допит. Але допит довелося перервати, адже Леплевський викликав мене на оперативну нараду.

Розповівши про свідчення Фельдмана та проаналізувавши доповідь, я почав орієнтувати слідчих на те, аби вони приділяли більше уваги викриттю військової змови, яка безперечно існувала у РСЧА. Під час моєї доповіді Карелін (майор державної безпеки, заступник начальника 5-го відділу ГУГБ НКВД СРСР. — *Авт.*) похитав головою та пошепки промовив, що “я поспішно роблю такі висновки і не повинен так беззастережно говорити про Тухачевського і Якіра”. А Леплевський кинув репліку: “Аналізуєте Ви логічно, а на ділі ще дуже далекі від таких результатів”.

Я відповів: “Думаю, що сьогодні отримаю від Фельдмана повне підтвердження своїх висновків”. На що Леплевський з ще більшою ядучістю сказав: “Ну-ну, подивимось”.

Я зачинився у кабінеті і викликав Фельдмана. До вечора 17 травня він написав на моє ім’я наступну заяву: “Я бажаю через Вас чи т.Леплевського передати наркому т.Єжову, що я готовий, якщо потрібно для Червоної Армії, виступити перед ким завгодно і де завгодно, і розповісти усе, що я знаю про військову змову”²³.

Викриття “змови у РСЧА” почало набирати шалених обертів. 22 травня був заарештований М.Тухачевський та

комкор Р.Ейдман, 28 травня — І.Якір, 29 травня — командарм 1-го рангу І.Уборевич²⁴. Леплевський здійснював загальне керівництво слідством, особисто допитував всіх заарештованих. Про це збереглися спогади його колишніх підлеглих. Прочитуємо декого з них.

Заступник начальника відділення 5-го відділу ГУГБ НКВД СРСР капітан державної безпеки Я.Карнейський: “Мене терміново викликали до слідчого кабінету Лефортовської в’язниці. Тут Леплевський, В.С.Агас та Дергачов допитували Ейдмана... Допит проводив Леплевський, а я записував. Незвичайний тон Леплевського та Агаса з Ейдманом і схвильований стан останнього дали мені підстави вважати, що до мого приходу до Ейдмана застосовували погрози і навіть фізичні засоби впливу”²⁵.

О.Авсієвич: “На одній із нарад помічник начальника відділу Ушаков доповів Леплевському про те, що Уборевич не бажає давати свідчень. Леплевський на нараді наказав Ушакову застосувати до Уборевича фізичні методи впливу... На останньому етапі слідства Леплевський викликав до себе Примакова, дав йому цілий список визначних командирів РСЧА, які раніше не проходили у свідченнях Примакова, і від імені Єжова запропонував по кожному з них написати... Після закінчення слідства, за добу-дві перед початком процесу була скликана оперативна нарада. На ній Леплевський наказав усім співробітникам, які брали участь у слідстві, ще раз переговорити із заарештованими та переконати їх, аби вони у суді підтвердили свої свідчення... Перед самим судовим засіданням за наказом Леплевського я знайомив Примакова з копіями його ж свідчень”²⁶.

Напередодні процесу Леплевський викликав до себе всіх майбутніх учасників процесу та повідомив, що завтра розпочнеться суд, і що доля їх залежатиме від їх поведінки на суді²⁷. Незважаючи на те, що всі підсудні “поводили себе добре” і визнали себе винними у всіх фальшивих звинуваченнях, 11 червня 1937 року М.Тухачевського, А.Корка, І.Уборевича, І.Якіра, В.Примакова, В.Путну, Р.Ейдмана та Б.Фельдмана засудили на смерть та розстріляли²⁸.

А вже через дев’ять днів після неправедного суду над “Антирадянською троцькістською військовою організацією” як учасники цієї “військової змови” були заарештовані 980 командирів та політпрацівників, серед них 21 комкор, 37 комдивів, 29 комбригів, 7 дивізійних комісарів, 17 бригадних комісарів та 16 полкових комісарів²⁹.

Після призначення в травні 1937 р. В.Балицького начальником Управління НКВД по Далекосхідному краю обов'язки наркома внутрішніх справ УРСР виконував його заступник комісар державної безпеки 3-го рангу В.Іванов³⁰. Але із збільшенням компромату на колишнього наркома зростало занепокоєння московського керівництва станом справ в Україні. Для того, аби розібратися з ситуацією, до Києва був відряджений начальник ГУГБ НКВД СРСР комкор М.Фриновський³¹, який досить критично оцінив роботу українських чекістів.

Коли перший секретар ЦК КП(б)У С.Косіор зрозумів, що В.Іванов на своїй посаді довго не затримається, він попросив надіслати в Україну Леплевського³², якого добре знав. Кандидатура “переможця Тухачевського” задовольняла і Москву. По-перше, він вже довів свою відданість новій лінії партії, по-друге, раніше працював в Україні, по-третє, саме він почав викриття В.Балицького.

14 червня Леплевський був призначений наркомом внутрішніх справ УРСР. Він швидко здав справи своєму наступникові — колишньому начальнику 2-го відділу ГУДБ НКВД СРСР комісару державної безпеки 3-го рангу М.Ніколаєву-Журіду та невдовзі вже був у Києві. Представляв чекістам України їх нового керівника М.Фриновський.

Цікаво, що Політбюро ЦК КП(б)У лише 2 липня ухвалило постанову “Про народного комісара внутрішніх справ УРСР”:

“Згідно з рішенням ЦК ВКП(б) провести в радянському порядку рішення про звільнення Балицького В.А. від обов'язків наркома внутрішніх справ УРСР і затвердження народним комісаром внутрішніх справ УРСР т.Леплевського І.М. Постановою ЦВК УРСР в газетах не публікувати”³³.

Приїхавши в Україну, він насамперед продовжив розправу з військовиками. Це, до речі, може бути темою окремої розповіді. Тут згадаємо лише деякі моменти. Ще у Москві, 3 червня 1937 р. він звернувся до К.Ворошилова з проханням санкції на арешт начальника політуправління військ Київського військового округу М.Амеліна. “Перший маршал” чомусь зволікав, але вже дуже чесалися руки у нового наркома УРСР на відомого політпрацівника, і 19 червня 1937 р. останній був заарештований. А ордер на арешт М.Амеліна підписали у Москві лише через одинадцять днів³⁴.

Однак цей випадок в принципі був винятком у дружній роботі особливих відділів та Наркомату оборони по ви-

криттю “ворогів” у РСЧА. Так, у серпні 1937 року з Наркомату оборони СРСР до ГУДБ НКВД СРСР надійшов лист: “Повідомляю резолюцію народного комісара оборони СРСР на довідках Леплевського:

1. Про заступника начальника політуправління КВО корпусного комісара Хорош М.Л.

Заарештувати. *К.В.* (Клим Ворошилов. — *Авт.*).

2. Про командира-комісара 1-ої кав[алерійської] дивізії комдива Деміцева.

Заарештувати. *К.В.*

3. Про начальника відділу зв'язку КВО комбрига Ігнатовича Ю.І. Заарештувати. *К.В.*

4. Про командира 7-го кавкорпусу комдива Григор'єва П.П. Заарештувати. *К.В.*

5. Про командира 58-ої стрілецької дивізії комбрига Канцевича Г.А. Заарештувати. *К.В.*

6. Про начальника 2-го відділу штабу КВО полковника Родіонова М.М. Заарештувати. *К.В.*”³⁵.

Не забув Леплевський і свою обіцянку (дану перед від'їздом з України) “розрахуватись” з колегами-чекістами. Тут доречно нагадати імена декого з тих, хто працював на відповідальних посадах у НКВД УРСР перед приїздом Леплевського. Більшість з них він добре знав ще з 20-х рр.

Заступниками наркома внутрішніх справ УРСР були:

з 14 жовтня 1936 р. комісар державної безпеки 2-го рангу К.Карлсон (перед цим начальник УНКВД по Харківській області)³⁶;

з 15 квітня 1937 р. комісар державної безпеки 3-го рангу В.Іванов (перед цим начальник УНКВД по Донецькій області)³⁷;

з 17 травня 1937 р. директор міліції М.Бачинський (перед цим начальник Головного управління міліції УРСР)³⁸.

Начальниками обласних управлінь НКВД (нагадаємо, що у червні 1937 р. до складу УРСР входили сім областей та Молдавська АРСР) були:

Вінницького — М.Тимофеев (перед цим начальник УНКВД по Чернігівській області) з весни 1937 р.³⁹;

Дніпропетровського — старший майор державної безпеки Ю.Кривець з 1 лютого 1937 р.⁴⁰;

Донецького — комісар державної безпеки 3-го рангу Д.Соколинський (перед цим начальник УНКВД по Вінницькій області) з весни 1937 р.⁴¹;

Київського — старший майор державної безпеки М.Шаров;

Одеського — О.Розанов (перед цим начальник УНКВД по Київській області) з березня 1935 р.⁴²;

Харківського — комісар державної безпеки 3-го рангу С.Мазо (перед цим начальник ЕКВ УГБ НКВД УРСР) з 17 жовтня 1936 р.⁴³

Чернігівського — майор державної безпеки П.Шостак-Соколов (перед цим начальник ОВ УГБ НКВД УРСР) з січня 1937 р.⁴⁴

Наркомом внутрішніх справ МАРСР був майор державної безпеки М.Корнєв⁴⁵.

З перших днів після повернення Леплевського вони та їхні колеги відчували його важку руку. Вже своїм першим наказом по особовому складу № 236 від 20 червня він усунув з посади особливоуповноваженого НКВД УРСР капітана державної безпеки О.Бермана, начальника ТВ УГБ УНКВД по Київській області капітана державної безпеки Й.Казбек-Каплана та начальника 5-го відділення ОВ УГБ НКВД УРСР молодшого лейтенанта державної безпеки К.Енклера⁴⁶.

Перша хвиля арештів викликала справжню паніку серед чекістів. “У мене жахливий стан, чекаю кожної хвилини арешту!” — скаржився знайомим начальник АГУ НКВД УРСР майор державної безпеки С.Цикліс⁴⁷.

Було чого нервувати, адже розпочата Леплевським “чистка” посилювалася. Наказом № 257 від 1 липня були усунуті з посади начальник УНКВД по Чернігівській області майор державної безпеки П.Соколов-Шостак, начальник 6-го відділу УГБ НКВД майор державної безпеки Я.Письменний, начальник 22-го прикордонного загону НКВД УРСР майор Ю.Шостак, секретар 1-го відділу УГБ НКВД УРСР лейтенант державної безпеки Й.Гудзь та помічник оперуповноваженого 2-го відділу УГБ НКВД УРСР молодший лейтенант державної безпеки Н.Положинський⁴⁸.

На Пленумі ЦК КП(б)У 3 — 4 липня 1937 р., поза сумнівом за інформацією Леплевського, в ухвалі було сказано не тільки про “ураження” чекістських кадрів, а й про “бездіяльність протягом кількох років органів НКВД”⁴⁹. Серед тих, кого “як негідних звання членів та кандидатів у члени ЦК” було виведено із складу ЦК КП(б)У опинилися заступник наркома внутрішніх справ К.Карлсон, начальник УНКВД по Харківській області С.Мазо⁵⁰.

Вечері 4 липня, коли пленум ще продовжував свою роботу, Леплевському зателефонували з Харкова та повідомили, що комісар державної безпеки 3-го рангу С.Мазо застрелився у своєму службовому кабінеті. Нарком наказав

опечатати кабінет і нікому нічого не казати до прибуття В.Іванова. Наступного дня заступник наркома вилетів у Харків⁵¹.

Після того, як 26 липня 1937 р. у Москві від заарештованого В.Балицького вичавили “зінання” про те, що протягом 1936 р. він особисто вербував впливових чекістів в Україні як “учасників змови”, згаданий В.Іванов та заступник наркома внутрішніх справ УРСР К.Карлсон були звільнені з посад і відкликані “у розпорядження НКВД СРСР”⁵². Наслідком став арешт Іванова у Москві 1 серпня 1937 р., а Карлсона поки що призначили начальником Томськ-Асинського табору НКВД СРСР.

“Чистячи” кадри Балицького, Леплевський, зрозуміло, прагнув згуртувати навколо себе “своїх” людей. Про те, як він це робив, ось так розповідав пізніше М.Герзон: “На час приїзду Леплевського в Україну я працював недовго в Одесі начальником СПВ УГБ. Незабаром на посаду т.в.о. начальника Одеського УНКВД був призначений Гришин (заступник начальника УНКВД по Харківській області капітан державної безпеки Г.Клювгант-Гришин. — *Авт.*). Він почав виділяти мене із складу інших начальників відділів і всіляко наближати до себе. В розмовах зі мною Гришин пояснював своє добре відношення тим, що про мене чудово відгукується Леплевський, який вважає мене “своею людиною” та збирається висунути на велику роботу в центральний апарат.

“Хоча ти раніше особисто мало зустрічався з Леплевським, але є люди, які тебе добре знають і можуть поручитися перед Леплевським за твою відданість йому”, — казав Гришин.

Невдовзі, приблизно в липні 1937 р., я був викликаний Леплевським до Києва. Леплевський прийняв мене в своєму кабінеті досить привітно і мав зі мною тривалу розмову. Він сказав, що багато чув про мене і знає, що я можу “критично сприймати сучасність”, і що “мені потрібні свої, вірні люди. Я завжди звик працювати з тими, хто відданий тільки мені і не підведе мене. Я вас висуваю на керівну роботу — начальником 4-го відділу. Для вас повинно бути зрозумілим, що оперативний удар — це дуже складне питання. Те, що ви робили в Донбасі (у 1934 — 1936 рр. М.Герзон очолював СПВ УГБ УНКВД по Донецькій області. — *Авт.*) — це кустарництво. Слід діяти більш рішуче. Для вас не повинні існувати ніякі директиви крім моїх”.

Я запевнив Леплевського, що він може бути впевнений у моїй відданості і у безумовному виконанні його наказів.

Коли я після Леплевського зайшов до Інсарова, то останній поздоровив мене з призначенням і сказав: “Ну, нашого полку прибуло”⁵³.

27 липня 1937 р. старший лейтенант державної безпеки М.Герзон був призначений начальником 4-го відділу УГБ НКВД УРСР замість старшого майора державної безпеки О.Абугова, якого відкликали до Москви⁵⁴.

Тепер можемо назвати ще декого з тих, кого Леплевський вважав “своїми” і розставляв на різних посадах.

В Україну він привіз лише старших лейтенантів державної безпеки Д.Джиріна, який очолив 2-й відділ УГБ НКВД УРСР та Е.Інсарова-Поляка, який став начальником секретаріату НКВД УРСР. Решту довелося підбирати на місцях. Поступово сформувалося найближче оточення наркома внутрішніх справ, яке разом із Джиріним та Інсаровим-Поляком складало: майори державної безпеки Г.Загорський-Зарицький (заступник начальника УНКВД по Донецькій області) та Я.Камінський (заступник начальника Управління РСМ НКВД УРСР); капітан державної безпеки В.Блюман (особливоуповноважений НКВД УРСР, а згодом начальник ОВ УГБ НКВД УРСР), А.Геплер (помічник начальника УНКВД по Чернігівській області), Б.Каган (начальник Управління шосейних доріг НКВД УРСР), Н.Новаковський (начальник Управління місць ув'язнення НКВД УРСР); С.Самойлов-Бесидський (заступник начальника КРВ УГБ НКВД УРСР); А.Сапір (помічник начальника КРВ УГБ НКВД УРСР); старші лейтенанти державної безпеки М.Герзон (начальник СПВ УГБ НКВД УРСР), Й.Гранський-Паволоцький) начальник відділення КРВ УГБ НКВД УРСР); Г.Григорьев-Фельдман (заступник начальника відділу кадрів НКВД УРСР); Я.Грозний-Левчинський (начальник відділення СПВ УГБ НКВД УРСР); М.Детинко (начальник відділення КРВ УГБ НКВД УРСР); М.Роголь (начальник КРВ УГБ УНКВД по Одеській області), М.Северин (начальник відділу кадрів НКВД УРСР), Ю.Толкачев (заступник особливоуповноваженого НКВД УРСР)⁵⁵.

Руками цих своїх ставлеників Леплевський чинив розправу над тими, кого вважав “ненадійними”. Ми маємо досить великий перелік лише найзначніших (за посадою та спецзванням) чекістів, які стали жертвами нового наркома. Назвемо деякі прізвища викритих і заарештованих лише у червні-серпні 1937 р.:

комісар державної безпеки 3-го рангу В.Стирне — начальник КРВ УГБ НКВД УРСР;

старший майор державної безпеки О.Розанов — начальник УНКВД по Одеській області (перед арештом 13 липня 1937 р. — начальник УНКВД по Воронежській області);

майор державної безпеки І.Купчик — начальник ОБ УГБ НКВД УРСР;

майор державної безпеки Я.Письменний — начальник ТВ УГБ НКВД УРСР;

майор державної безпеки П.Соколов-Шостак — начальник УНКВД по Чернігівській області;

майор державної безпеки С.Цикліс — начальник АГУ НКВД УРСР;

капітан державної безпеки О.Берман — заступник начальника АГУ НКВД УРСР;

капітан державної безпеки С.Брук — помічник начальника СПВ УГБ НКВД УРСР;

капітан державної безпеки О.Волков — начальник СПВ УГБ УНКВД по Дніпропетровській області;

капітан державної безпеки Г.Клювгант -Гришин— начальник УНКВД по Вінницькій області;

капітан державної безпеки М.Джавахов — начальник Запорізького міськвідділу НКВД;

капітан державної безпеки Е.Елькін — начальник управління пожежної охорони НКВД УРСР;

капітан державної безпеки Й.Казбек-Каплан — начальник ТВ УГБ УНКВД по Київській області;

капітан державної безпеки С.Карін-Даниленко — начальник управління пожежної охорони НКВД УРСР;

капітан державної безпеки В.Окруй — начальник Коростенського окрвідділу НКВД;

капітан державної безпеки Н.Рубінштейн — особливоуповноважений НКВД УРСР;

капітан державної безпеки О.Санін-Затурянський — заступник начальника 5-го відділу УГБ УНКВД по Харківській області;

старший лейтенант державної безпеки О.Абугов — начальник Чистяковського міськвідділу НКВД Донецької області;

старший лейтенант державної безпеки П.Астров-Шумілов — начальник ОБ УГБ 16-ї авіабригади Донецької області;

старший лейтенант державної безпеки М.Букшпан — начальник відділу резервів НКВД УРСР;

старший лейтенант державної безпеки І.Бутовський — начальник відділу кадрів УНКВД по Донецькій області;

старший лейтенант державної безпеки Я.Гендельберг — начальник відділення ТВ УГБ УНКВД по Донецькій області;

старший лейтенант державної безпеки М.Григоренко — начальник СПВ УГБ УНКВД по Чернігівській області;

старший лейтенант державної безпеки Л.Дененбург — помічник начальника відділення ТВ УГБ НКВД УРСР;

старший лейтенант державної безпеки О.Ковчаров — помічник начальника ОВ УГБ УНКВД по Одеській області;

старший лейтенант державної безпеки З.Луньков-Мінц — начальник КРВ УГБ УНКВД по Київській області;

старший лейтенант державної безпеки Д.Медведовський — начальник відділення КРВ УГБ УНКВД по Харківській області;

старший лейтенант державної безпеки С.Міллеровський — помічник начальника ОВ УГБ 96-ї стрілецької дивізії, Вінницька область;

старший лейтенант державної безпеки С.Ольшанський — начальник 2-го відділу (оперативного) УГБ УНКВД по Харківській області;

старший лейтенант державної безпеки В.Орловський-Горошин — заступник начальника КРВ УГБ УНКВД по Донецькій області;

старший лейтенант державної безпеки Г.Островський — начальник відділення СПВ УГБ УНКВД по Вінницькій області;

старший лейтенант державної безпеки С.Піотровський — помічник начальника відділення КРВ УГБ НКВД УРСР;

старший лейтенант державної безпеки В.Пескер-Пискарьов — начальник відділення КРВ УГБ НКВД УРСР;

старший лейтенант державної безпеки С.Пустовойтов — начальник відділення СПВ УГБ НКВД УРСР;

старший лейтенант державної безпеки С.Струков — начальник Цебриковського райвідділу НКВД по Одеській області;

старший лейтенант державної безпеки І.Южний-Ветлицин — інспектор при керівництві УНКВД по Харківській області;

директор міліції М.Бачинський — начальник УРСМ НКВД УРСР;

комбриг П.Семенов — заступник начальника Управління прикордонної охорони та військ НКВД УРСР;

полковник М.Кулеша — начальник оперативного відділу Управління прикордонної охорони та військ НКВД УРСР;

полковий комісар Л.Стрижевський — заступник секретаря НКВД УРСР;

інтендант 1-го рангу Л.Словинський — начальник фінвідділу НКВД УРСР;

майор Ю.Шостак — начальник 22-го прикордонного загону;

дивізійний комісар Л.Сороцький — начальник політвідділу Управління прикордонної охорони та військ НКВД УРСР.

Повторюємо: це — тільки невелика частина списку тих чекістів, які стали жертвами “викривальних” дій під керівництвом Леплевського. Пам’ятаймо при цьому і про те, що чимало із згаданих осіб самі безпосередньо були причетні до ескалації брутального насильства і беззаконь в Україні.

Надзвичайно характерно і те, як Леплевський використовував чекістів у своїх особистих розрахунках. Ось один з епізодів такого роду. 4 січня 1937 р. у Москві був заарештований заступник наркома юстиції СРСР Є.Пашуканіс, який по роботі був тісно зв’язаний з більшістю керівних працівників ГУГБ НКВД СРСР. Заради “об’єктивності” його допитували чекісти з України — помічник начальника СПВ УГБ НКВД УРСР капітан державної безпеки С.Брук та оперуповноважений того ж відділу старший лейтенант державної безпеки Б.Борисов-Коган⁵⁶. “Провінціали” у майстерності не поступалися “столичній еліті” і швидко дістали від Пашуканіса потрібні свідчення. Серед них був і матеріал про те, що заступник прокурора СРСР Г.Леплевський (якого, до речі, в одній з публікацій помилково називають комісаром державної безпеки 2-го рангу)⁵⁷ є “активним учасником антирадянської організації правих”⁵⁸.

Досвідчений чекіст Леплевський не міг не розуміти, яку небезпеку для рідного брата становлять ці свідчення Пашуканіса. Тому 11 липня 1937 р. він наказав заарештувати С.Брука⁵⁹, а М.Герзону запропонував “цю історію ліквідувати”⁶⁰, натомість дістати свідчення про те, що компромат на Г.Леплевського був сфабрикований за наказом воєного народу В.Балицького⁶¹.

Згодом М.Герзон розповів про те, як йому вдалося виконати делікатне доручення шефа: “Знаючи, що на Борисова-Когана було свідчення Брука про те, що зі слів П.М.Рахліса (у січні 1936 р. — березні 1937 р. — начальник СПВ УГБ НКВД УРСР, майор державної безпеки. — *Авт.*) йому відома причетність Борисова-Когана до троцькістської групи, я запропонував Борисову-Когану написати рапорт, у

якому б були скомпрометовані свідчення Пашуканіса. Борисов-Коган мою вказівку виконав”⁶².

Цим Б.Борисов-Коган не тільки врятував своє життя, але й викликав прихильність наркома внутрішніх справ УРСР. Невдовзі він отримав чергове спецзвання, посаду начальника відділення СПВ УГБ НКВС УРСР та орден Червоної Зірки⁶³.

Доля С.Брука склалася трагічно. У листі на ім'я М.Єжова він писав: “Справу на мене спровокували “під палицями”. З перших днів слідства я відчув, що “об’єктивності” мені чекати не слід. Загрози бути побитим та несамовиті крики людей, яких били у сусідніх кімнатах, призвели мене спочатку до невдалої спроби самогубства, а потім мені в голову прийшла думка написати Вам, щоб Ви запросили мене зі справою до Москви, де об’єктивність покаже, що я не винен”⁶⁴.

С.Брука етапували до Москви, провели “об’єктивне” розслідування та 8 лютого 1938 р. засудили до розстрілу⁶⁵.

Однак не всі задуми Леплевському вдавалося втілювати у життя. Одне з підтверджень цього — історія з пошуком компромату на колишнього могутнього другого секретаря ЦК КП(б)У П.Постишева. Його почали критикувати на початку 1937 р., а згодом він доводив свою відданість справі комунізму на посаді першого секретаря Куйбишевських обкому та міськкому ВКП(б). І хоча в Україні потихеньку знімали його ім'я з районів, заводів та шкіл, чіпати провінційним чекістам його не дозволяли з кількох причин. По-перше, він розгорнув у Куйбишеві шалену, на межі істеричної, боротьбу проти “ворогів народу”, що, до речі, йому згодом пригадають як “перегини”. По-друге, начальник СПВ ГУГБ НКВД СРСР старший майор державної безпеки М.Литвин, який безпосередньо керував розгромом “троцькістів” у країні, був особистим другом П.Постишева. У 1933 — 1936 рр. Литвин працював під безпосереднім керівництвом Постишева в Україні: начальником відділу кадрів ЦК КП(б)У, секретарем ЦК КП(б)У по сільському господарству, другим секретарем Харківського обкому КП(б)У. Крім Постишева Литвин приятелював і з Єжовим. Недаремно останній одразу після свого призначення наркомом внутрішніх справ СРСР зробив Литвина начальником відділу кадрів НКВД СРСР.

У серпні 1937 р. заступник наркома внутрішніх справ СРСР комісар державної безпеки 2-го рангу Л.Бельський, який завжди дуже скептично ставився до Леплевського, викликав до себе керівних працівників СПВ ГУГБ НКВД

СРСР А.Хатеневера, О.Єгорова та Є.Бартошевича та повідомив їх, що наркомвнусправ УРСР “шиє справу” Постишеву. Цьому ЦК ВКП(б) не вірить та пропонує розібратися.

20 серпня 1937 р. Бельський на чолі бригади московських чекістів прибув до Києва та одразу провів оперативну нараду з чекістами, вчинив їм справжній рознос “з приводу недоліків у слідстві та використання методів провокації”⁶⁶. Потім заступник Єжова прийняв особливоуповноваженого НКВД УРСР В.Блюмана, який доповів про наявність компрометуючих матеріалів на працівників наркомату. Згодом Блюман свідчив, що Бельський “давав направлення матеріалам. За цими матеріалами частина людей була заарештована, частина підлягала відрадженьню, а інші підлягали перевірці”⁶⁷. Замнаркома добре орієнтувався в українських справах, адже саме він допитував В.Балицького⁶⁸.

Потім Л.Бельський, Л.Коган та Н.Лернер особисто допитували “правих троцькістів”, які свідчили проти П.Постишева та змусили їх відмовитися від своїх слів. А.Хатеневер, А.Єгоров та Є.Бартошевич перевіряли справи “українських націоналістів”. Відновивши “добре ім’я Постишева”, бригада повернулася до Москви, а для того, щоб у Києві більше не займалися самодіяльністю, залишився капітан державної безпеки А.Хатеневер з особливими повноваженнями.

32-річний Арон Маєрович Хатеневер належав до тієї молоді генерачії чекістів, яка зробила під час “єжовщини” карколомну кар’єру. За півтора роки із заступника начальника СПВ УГБ УНКВД по Воронежській області він виріс до заступника наркома внутрішніх справ УРСР та заступника начальника УНКВД по Ленінградській області. Його розстріляють у травні 1940 р. і одним із пунктів звинувачення буде “прикриття ворога народу” П.Постишева. Та це згодом, а у серпні 1937 р. Хатеневер залишився у Києві спостерігати за діями Леплевського. Тут він працював до 10 жовтня 1937 р., а потім через тяжку хворобу сина повернувся до Москви. Пізніше він згадував: “Я був прийнятий М.І.Єжовим та його заступником М.П.Фриновським, яким я повідомив про відверто невірну лінію І.М.Леплевського в роботі. Говорив про те, що І.М.Леплевський добирає явно сумнівних людей, що він оточує себе родичами сумнівної репутації (Е.О.Інсаров-Поляк, В.М.Блюман, Д.І.Джирін). Я розповів і про те, що І.М.Леплевський свою роботу буде у розрахунку на показ цифр-кількості заарештованих, що розгром контрреволюційного підпілля проходить неорганізовано та непродумано”⁶⁹.

Місію А.Хатеневера належно оцінили. Незважаючи на те, що звання капітана державної безпеки він отримав лише в червні 1937 р., в листопаді того ж року він став майором. Невдовзі його знов відрядили в Україну. З 17 грудня 1937 р. він очолив СПВ УГБ НКВД УРСР замість призначеного начальником відділення СПВ ГУГБ НКВД СРСР капітана державної безпеки М.Герзона⁷⁰.

Крім повернення в Україну Хатеневера Леплевський відчув ще один вияв недовіри до себе. 26 листопада 1937 р., за поданням НКВД СРСР, йому довелося наказом по особливому складу № 454 призначити начальником СПВ УГБ УНКВД по Київській області капітана державної безпеки Олександра Олександровича Волкова⁷¹. Все виглядало б нормально, коли б не знати, що це був той самий Волков, якого нещодавно, 26 червня 1937 р., заарештували як учасника “контрреволюційного” заклоту. Заарештували за наказом того ж Леплевського, якому “компромат” на Волкова надав начальник УНКВД по Азово-Чорноморському краю комісар державної безпеки 3-го рангу Г.Люшков — один із фаворитів Єжова. Після тримісячного ув’язнення Волков був звільнений за особистим наказом М.Фриновського. Перебування у в’язниці йому компенсували нагородами — орденом Червоної Зірки та бойовою зброєю від ЦВК УРСР⁷². Пізніше, 26 лютого 1938 р., він буде призначений на відповідальнішу роботу — начальником УНКВД по Полтавській області.

І все-таки є підстави вважати, що це були дрібні невдачі Леплевського на тлі тої руйнівної роботи, яку йому вдалося зробити за час свого перебування в Україні. Насамперед слід згадати викриття “Буржуазно-націоналістичної антирадянської організації колишніх боротьбистів”. За цією справою було репресовано велику групу партійних і державних керівників УРСР. Вперше про цю справу сказав у повідомленні 29 серпня 1937 р. на пленумі ЦК КП(б)У С.Косіор. Ось його слова: “Товариші, я повинен доповісти вам про викриття органами НКВД українську націоналістичну організацію, керівництво якої складалося, головним чином, із колишніх боротьбистів, а також про зв’язки з цією організацією члена політбюро ЦК КП(б)У і голови Раднаркому України т.Любченка, у всякому випадку за тими матеріалами, котрі у зв’язку з цим є у нас.

Товариші, коли були викриті контрреволюційні організації правих та троцькістів у Москві, ціла низка інших організацій, в тому числі у нас на Україні, коли була викрита організація Якіра, котру очолювали Якір, Попов, Шелехес

та інші, тоді для нас було цілком ясно із цілого ряду свідчень, що усі ці контрреволюційні організації діяли у блоці, єдиним фронтом і працювали на одного хазяїна, на німецький ... фашизм, на японців тощо...

І ось тоді нам усім здавалося дивним, що у цьому ланцюзі контрреволюційних організацій не видно однієї вельми суттєвої організації, однієї вельми суттєвої ланки — української націоналістичної ланки”⁷³.

А далі (звернімо увагу!) Косіор фактично перефразує відомий афоризм Вольтера: “Якби бога не було, то його належало б вигадати”.

Ось що говорить далі С.Косіор: “... Здавалося цілком дивним і неможливим, щоб тут не було цієї самої ланки української націоналістичної організації. Вона повинна була бути. І ось тільки зараз роботою органів НКВД під керівництвом тов.Леплевського у нас на Україні ми цю ланку викрили, витаскали”⁷⁴.

Ще на початку серпня 1937 р. надіслав на ім'я М.Єжова листа, в якому, зокрема, зазначалося: “Слідством, що розгорнулося у апараті НКВД УРСР та у ряді областей України, викривається велика антирадянська націоналістична організація, що протягом ряду років здійснює підривну роботу і підготовку до повалення Радянської влади.

Наявні матеріали з достатньою повнотою викривають, що діяльність антирадянської націоналістичної організації на Україні йшла по лінії створення та розстановки у широкому масштабі націоналістичних кадрів, особливо у системі земельних установ Наркомрадгоспу, Цукротресту та в закладах Наркомосу, здійснення диверсій та шкідництва у різних областях народного господарства, особливо у сільському господарстві, створення терористичних груп для здійснення терактів проти керівників партії та уряду”⁷⁵.

За твердженням Леплевського, на наявність широкого націоналістичного підпілля, “як у Києві, так і у всіх областях України”, вказали заарештовані колишній голова Вінницького облвиконкому О.Трилський, колишній заступник наркому харчової промисловості республіки О.Лісовик, колишній секретар ВУЦВКу Ю.Войцехівський, секретар Вінницького обкому КП(б)У Воробйов, колишній наркомзем УРСР К.Мойсеєнко, колишній заступник наркому радгоспів Барановський, колишній заступник уповноваженого Комітету заготівель Ради народних комісарів СРСР в Україні Шпильовий, колишній віце-президент сільськогосподарської академії Варфоломеев, колишній начальник зернового управління Наркомзему республіки Гончаренко, ко-

лишній секретар Одеського обкому КП(б)У Голуб, а також заарештований 1 серпня 1937 р. колишній нарком комунального господарства М.Голубятников та ін.

У листі наводились уривки із свідчень заарештованих. “З ряду свідчень.., — писав Леплевський, — встановлюється, що керівництво організації складається з Любченка П.П., Порайка В.І., Хвилі А.А., Тарана Т.П. (редактор газети “Вісті”), Триліського О.Л. і Войцехівського Ю.О.”⁷⁶

Леплевський звертався до Єжова з проханням санкціонувати арешт начальника Управління у справах містечств А.Хвилі, заступника Голови Раднаркому УРСР В.Порайка, редактора газети “Вісті” Т.Тарана та ін.

Особлива увага при цьому зверталася на А.Хвилю, адже фактично всі, кого заарештували у справі “організації колишніх боротьбистів”, свідчили, що Хвиля був одним із основних керівників цієї організації”.

За допитами Хвилі та в цілому за розгортанням “справи боротьбистів” стежив особисто Сталін, який, зокрема, 23 серпня 1937 р. спостерігав очну ставку А.Хвилі та П.Любченка. І тут трапилось несподіване: Хвиля відмовився від усіх своїх попередніх зізнань і заявив, що обмовив себе і Панаса Любченка.

За словами С.Косіора, Хвиля так і сказав Сталіну: “Я набрехав на себе і на Любченка”.

А далі С.Косіор розповів про очну ставку ось що: “Коли його запитав тов[ариш] Сталін: А Таран націоналіст? Ні, каже, чесна людина. А Войцехівський націоналіст? Ні, каже, чесний. А Триліський? І Триліський, говорить, ні. Бачите, не тільки себе, усю свою компанію вирішив вигорудити. Ясна річ, що людина бреше і більше нічого. Ці свідчення, з цієї точки зору, просто не мають ніякої позитивної мети, тому що вони цілком суперечать усій, рішуче усій безкінечній кількості фактів, що їх ми маємо стосовно його власної провини та провини цілого ряду інших”⁷⁷.

Однак цій заяві Хвилі не повірили і тоді ж, 23 серпня 1937 р. було вирішено передати питання про “антирадянську контрреволюційну організацію колишніх боротьбистів” та приналежність до неї П.П.Любченка на розгляд пленуму ЦК КП(б)У.

Саме під час роботи цього пленуму Любченко покінчив життя самогубством, застреливши перед тим свою дружину.

Ось як відреагував на це С.Косіор: “Я, товариші, повинен спочатку повідомити, що поки ми з вами приймали рішення, Любченко застрелився, підтвердивши тим самим, що ми правильно цю справу розібрали”⁷⁸.

Зупинімось докладніше на взаємовідносинах Косіора і Леплевського. Вони приятелювали, і саме керівник комуністів України викликав його в Україну в 1937 р. Тепер, крім взаємної симпатії та спільного завдання нищити “ворогів партії і народу”, їх об’єднував і страх за власне життя.

Наркомвнусправ УРСР як ніхто інший розумів, що можуть наговорити його підлеглим заарештовані, і тому казав М.Герзону, чий відділ вів справи майже всіх значних партійних та радянських працівників: “Якби замість мене приїхала інша людина, то за умов викриття керівних кадрів, які скомпрометовані по антирадянській діяльності, Косіор невдовзі був би провалений. Лише я зумів зберегти Косіора... Ви мені головою відповідаєте за те, аби ніде і ніхто під час слідства не називав навіть побіжно прізвища Косіора”⁷⁹. А якщо хто-небудь із заарештованих почне що-небудь казати про першого секретаря ЦК КП(б)У, то його слід “передопитати. Нехай він краще відмовиться від усіх своїх свідчень. Нам тоді спокійніше буде”⁸⁰.

Леплевський особисто допитував заарештованих керівних працівників і редагував їх свідчення. Так, коли О.Триліський на допиті повідав, що шкідницькі настанови П.Любченка йому підтверджував у бесідах С.Косіор, Леплевський перервав його: “Ми вас про Косіора не допитуємо. Не вигадуйте нічого. Взагалі ваші свідчення трохи удавані”. Після цього Триліський небажаних свідчень не давав”⁸¹.

Передопитував Леплевський і “значного націоналіста” Межуєва. На допиті останній заявив, що Косіор був пов’язаний із Любченком і Хвилею та всіляко їх підтримував. Леплевський не дав йому можливості докінчити та сказав: “Ви про Любченка правду кажіть, а не розповідайте нам різних дурниць та нісенітниць”⁸².

Коли були заарештовані два особистих секретаря С.Косіора, то наркомвнусправ УРСР наказав М.Герзону видобути у них свідчення про участь у трюккістській організації та на цьому справу закінчити⁸³.

4 липня 1937 р. до місцевих органів НКВД надійшла телеграма Єжова за № 11 926, що вимагала “взяти на облік усіх осідлих у вашій області куркулів, карних злочинців, що повернулися після відбуття покарання, втікачів із таборів та заслань. Всіх врахованих куркулів поділіть на дві категорії:

1) найбільш ворожі елементи, що підлягають арешту і розстрілу у порядку адміністративного проведення справ через трійки;

2) менш активні, але все ж ворожі елементи, що підлягають висланню в райони за вказівками НКВС СРСР.

До 8 липня 1937 р. телеграфно доповідайте щодо кількості осіб 1-ої та 2-ої категорій із зазначенням окремо куркулів і кримінальних злочинців. Про час операції і порядок її проведення вказівку дам окремо”⁸⁴.

На місцях гарячково почали готуватися до проведення операції “особливої серйозності та важливості”. В обласних УНКВД були організовані спеціальні штаби по керівництву операцією⁸⁵. До речі, згідно з наказом № 509 від 23 липня 1937 р. по УНКВС Харківської області тут цю операцію очолив майбутній відомий партизан та Герой Радянського Союзу, а поки що інспектор при начальнику УНКВД капітан державної безпеки Д.Медведев⁸⁶. Області були поділені на так звані куші (так у Харківській області було 7 кушів: Харківський, Полтавський, Сумський, Кременчуцький, Лубенський, Ізюмський та Куп’янський)⁸⁷.

Гаслом для проведення цієї операції з 5 серпня став Оперативний наказ народного комісара внутрішніх справ СРСР № 00447 від 30 липня 1937 р., але тепер кількість категорій, що підлягали арешту, порівняно з телеграмою № 11 926 значно розширилася. Додалися:

“4. Члени антирадянських партій (есери, грузмеки, мусаватисти, іттіхадисти і дашнаки), колишні білі, жандарми, чиновники, карателі, бандити, бандпосібники, переправники, реемігранти...

5. Учасники ... казацько-білогвардійських повстанських організацій, фашистських, терористичних та шпигунсько-диверсійних контрреволюційних формувань...

6. Найактивніші антирадянські елементи з колишніх куркулів, карателів, бандитів, білих, секстанських активістів, церковників та інших...

7. Кримінальники (бандити, грабіжники, вори-рецидивісти, контрабандисти-професіонали, аферисти-рецидивісти, конокради)...”⁸⁸.

Для НКВД УРСР спочатку був встановлений ліміт на арешт 28 800 громадян. З них пропонувалося покарати за першою категорією (розстріл) — 8000⁸⁹.

Але апетит приходить під час їжі, і у вересні 1937 р. Леплевський пише доповідну записку М.Єжову:

“За моїм клопотанням від 5 вересня ц.р. ліміт 1-ої категорії був Вами збільшений на 4 тис. 200 чоловік.

З початку операції до 27 вересня у.р. обласними трійками по Україні в цілому вже засуджено 23 158 чоловік, по 1-й категорії — 5 458, по 2-й категорії — 13 700 чоловік.

Таким чином, у межах затвердженого ліміту трійки найближчими днями розглянуть справи на решту 9842 чоловіка (по 1-й категорії — на 2742 чол., по 2-й категорії — на 7100).

На 28 вересня на Україні є ще 13 764 заарештованих по куркульській операції, справи на яких не розглянуті трійками, крім того, в обласних трійках НКВД УРСР є матеріали, на основі яких можна ще репресувати понад 15 тис. чоловік. Тим більше, що з організацією на Україні чотирьох нових областей (Полтавської, Миколаївської, Житомирської, Кам'янець-Подільської) і наближенням тим самим керівництва з обласних центрів до районів посилюється оперативний натиск на куркульські та інші контрреволюційні елементи. Прошу затвердити додаткові ліміти для України по 1-й категорії — 4500 чол., по 2-й категорії — 15 200 чоловік⁹⁰. З подібним проханням І.Леплевський звертався до М.Єжова і 19 грудня 1937 р. Внаслідок цих клопотань ліміти для УРСР були встановлені: по 1-й категорії — 26 150 чоловік, по 2-й категорії — 37 800 чоловік⁹¹.

11 серпня 1937 р. М.Єжов видав оперативний наказ за № 00485, яким вимагав “з 20 серпня 1937 року розпочати широку операцію, що спрямована на повну ліквідацію місцевих організацій “ПОВ” і, насамперед, її диверсійно-шпигунських і повстанських кадрів у промисловості, на транспорті, радгоспах та колгоспах.

Вся операція повинна бути закінчена в тримісячний термін, тобто до 20 листопада 1937 р.

2. Арешту підлягають:

а) викриті у процесі слідства і до цього часу не розшукані найактивніші члени “ПОВ” за списком, що додається;

б) всі військовополонені польської армії, які залишилися в СРСР;

в) перебіжчики із Польщі, незалежно від часу їх переходу в СРСР;

г) політемігранти та політобмінні із Польщі;

д) колишні члени ППС (Польська партія соціалістична. — *Авт.*) та інших антирадянських політичних партій;

е) найбільш активна частина місцевих антирадянських націоналістичних елементів польських районів⁹².

Наказ про проведення цієї етнічної чистки супроводжувався “Закритим листом про фашистсько-повстанську, шпигунську, диверсійну, поразницьку та терористичну діяльність польської розвідки в СРСР”⁹³, де зазначалося, що “зовсім незадовільно до цього часу йшла робота по ліквідації “ПОВ”... на Україні”⁹⁴.

Це застереження змусило Леплевського “творчо” підійти до виконання цього наказу та значно розширити коло осіб, які підлягали арешту. Красномовним підтвердженням приповідки про те, що “коли в Москві стрижуть нігті, то в Києві ріжуть пальці”, став оперативний наказ № 612 від 19 серпня 1937 р. начальника УНКВД по Харківській області капітана державної безпеки Л. Рейхмана, у якому кількість категорій осіб, які підлягають арешту, порівняно з наказом М. Єжова, збільшилася на десять (!) позицій.

Арешту підлягали:

“1) колишні працівники розвідуправління РСЧА та іноземного відділу ГУГБ НКВД СРСР, які працювали в Польщі;

2) галичани, колишні військові армії Петрушевича, які залишилися в СРСР та ті, які прибули до Радянського Союзу в різні роки;

3) реемігранти, петлюрівці та білі, які повернулися із Польщі в СРСР;

4) поляки-старослужбовці цукрових заводів та інших установ;

5) колишні контрабандисти та особи, які були засуджені у минулому як шпигуни та учасники контрреволюційних націоналістичних організацій;

6) клерикально-націоналістичний елемент;

7) вихідці із Польщі та із прикордонної смуги, стосовно яких є компрометуючі матеріали;

8) відвідувачі польських консульств;

9) особи, які мають родинні чи інші зв'язки з Польщею, стосовно яких є компрометуючі матеріали;

10) агентура по поляках та інших об'єктах (поляки або вихідці з Польщі), які підозрюються у дезінформації та двурушництві, або такі, які не виправдали себе по роботі”⁹⁵.

Операцією по викриттю “ПОВ” займалися КРВ обласних УНКВД та 2-ге (польське) відділення УГБ НКВД УРСР на чолі із старшим лейтенантом державної безпеки М. Детинком. Вже на 1 листопада 1937 р. в Україні, як це випливало із доповідної НКВД УРСР, “по польській лінії заарештовано 19 030 громадян. З цієї кількості завершено справ на 7069 чоловік, з них засуджено до розстрілу 4885”⁹⁶.

20 грудня 1937 р. в СРСР урочисто відзначалось 20-річчя органів комуністичної державної безпеки. Напередодні свята “за зразкове та самовіддане виконання найважливіших урядових завдань” 407 чекістів були нагороджені орденами. Серед нагороджених орденом Леніна — начальники управлінь НКВД УРСР: Дніпропетровського — старший майор

державної безпеки Ю.Кривець, Донецького — старший майор державної безпеки Д.Соколинський, Одеського — комбриг М.Федоров. Серед нагороджених орденом Червоної Зірки були начальники відділів УГБ НКВД УРСР: другого — капітан державної безпеки Д.Джирін, третього — майор державної безпеки С.Самойлов-Бесидський, четвертого — капітан державної безпеки М.Герзон (на той час вже працював начальником відділення СПВ ГУГБ НКВД СРСР), майор державної безпеки В.Блюман; начальники обласних управлінь НКВД УРСР: Вінницького — майор державної безпеки Г.Морозов, Житомирського — капітан державної безпеки Л.Якушев, Кам'янець-Подільського — капітан державної безпеки М.Приходько, Київського — старший майор державної безпеки М.Корнеєв⁹⁷. Отримали ордени і десятки відповідальних працівників НКВД УРСР. Серед нагороджених найвищими урядовими нагородами не було начальників обласних управлінь НКВД УРСР: Миколаївського — капітана державної безпеки Й.Фішера та Полтавського — капітана міліції А.Петерса. Їхня робота не задовольняла найвище керівництво.

Не відставало від своїх московських хазяїв і керівництво УРСР. У цієї “союзної республіки” на той час вже відібрали право на власний орден Трудового Червоного Прапора УРСР, тому “за зразкове виконання відповідальних завдань уряду, активну боротьбу з контрреволюцією та охорону інтересів трудящих” 10 чекістів (у тому числі і новий начальник СПВ УГБ НКВД УРСР майор державної безпеки А.Хатеневер) отримали “лише” золоті годинники, ще 10 — “лише” бойову зброю, а 108 задовольнилися цінними подарунками та грамотами⁹⁸.

У день ювілею всі українські газети надрукували привітання: “ЦК КП(б)У шле свій гарячий більшовицький привіт чекістам України, які розгромили за проводом тов.Леплевського контрреволюційні правотроцькістські і націоналістичні кубла найманців фашизму. Цим ви забезпечили можливість дальших перемог соціалізму в нашій республіці, зробили більш плідотною і успішною роботу КП(б)У і українського народу по будівництву української радянської культури”⁹⁹.

А о 19 годині 30 хвилин у залі Державного академічного театру опери та балету УРСР відкрилися урочисті збори, присвячені 20-й річниці органів держбезпеки. Вдвож усього балкону на червоному транспаранті слова Сталіна: “ГПУ є гроза буржуазії, невсипучий сторож революції, оголений меч революції”. Важким оксамитом звисали на сцену баг-

ряні прапори. Почесний караул біля них несли бійці військ НКВД. На постаменті в квітах сяяло електрикою число “XX”. В електричному колі барельєф — “геніїв людства Леніна і Сталіна”. В глибині сцени — портрети “видатних соратників та учнів”: Ф.Дзержинського, М.Ежова, С.Косіора та К.Ворошилова. У президії сиділи С.Косіор, Г.Петровський, І.Федько, О.Шліхтер, О.Богомолець, О.Корнійчук і поряд “герої доби” І.Леплевський, М.Степанов, М.Шаров, А.Лепін та ін.¹⁰⁰.

З доповіддю про “велике всенародне свято” виступив С.Косіор, який зокрема сказав: “Я не знаю, яке серце більшовика, яке серце чесного радянського громадянина не палає любов’ю до органів Народного комісаріату внутрішніх справ, до їх славних працівників”¹⁰¹.

Керівникові більшовиків України підспівує радянський драматург О.Корнійчук: “Нешадна боротьба з ворогами народу є вияв справжнього гуманізму, і ми одностайно вітаємо наших славних чекістів за їх нещадність до ворогів”¹⁰².

На всі численні вітання відповів бритоголовий лейтенант державної безпеки начальник відділення ОВ УГБ НКВД УРСР О.Долгушев, який шойно був нагороджений орденом Червоної Зірки: “Непрístupною стіною ми, чекісти, стоятимемо навколо любимого сталінського Центрального комітету нашої партії, охоронятимемо життя наших дорогих вождів, охоронятимемо великі завоювання Жовтня від ворожих зазіхань, охоронятимемо нашу рідну радянську землю від кривавих фашистських катів... Не було і не буде пощади тим, хто підійме руку на радянський народ, на священні права трудящих, які записані в Сталінській Конституції”¹⁰³.

У грудні 1937 р. у “Країні Рад” відбулися вибори до Верховної Ради. Депутатами були обрані 60 працівників НКВД СРСР на чолі із своїм наркомом. (Кандидатами у депутати було зареєстровано 61 чекіста, але наркомвнусправ Туркменської РСР О.Нодєв про наслідки виборів дізнався у в’язниці). Серед народних обранців був і “вірний чекіст — вихованець партії Леніна-Сталіна”, “один із найактивніших борців на фронті боротьби з контрреволюцією” І.Леплевський, який запевняв своїх виборців в Одесі: “Усе своє свідоме життя я завжди цілком віддавав справі робітничого класу, справі трудящих, справі партії... Хочу Вас запевнити, що працюючи в НКВС і на кожній ділянці, де б я не був, куди б партія мене не посилала, скрізь і всюди буду нещадно громити ворогів радянського народу, ворогів партії, ворогів

всіх трудящих. Не пошкодую ні сил, ні енергії, і якщо треба буде — віддам своє життя за справу партії Леніна-Сталіна, за вождя партії товариша Сталіна, за перемогу комунізму”¹⁰⁴. В мить, коли він виголошував ці слова, навряд чи він реально уявляв, як мало насправді йому залишалося жити...

В листопаді 1937 р. начальник СПВ УГБ НКВД УРСР капітан держбезпеки М.Герзон був призначений начальником 5-го відділення СПВ ГУГБ НКВД СРСР. На прощання товаришам по роботі він казав: “Для Леплевського і для всіх нас буде вельми корисною моя робота в Москві. Працюючи в центральному апараті НКВД СРСР, я буду інформувати Леплевського про все і, зокрема, про настрої Єжова стосовно нього”¹⁰⁵.

Свою обіцянку Герзон виконав. Із Москви він часто телефонував Леплевському та Е.Інсарову, розповідав про останні новини, радив, як краще оформити справи, що надсилаються з України до центрального апарату.

На початку січня 1938 р. М.Герзон зустрівся у Москві з начальником ОВ УГБ НКВД УРСР майором державної безпеки В.Блюманом та просив його передати наркому УРСР, що “настрої в Москві не на користь Леплевського. Наближається кінець його кар’єри і його невдовзі заберуть з України. Єжов швидко зрозумів самого Леплевського і його роботу. За нашим галасуванням, на думку Єжова, не виявилось нічого: апарат НКВД не очищений, керівні центри організаційного підпілля не викриті, справа з Любченком, як ти сам знаєш, навмисно провалена”¹⁰⁶.

Герзон, як виявилось, мав доволі точну інформацію. В той час, коли Леплевський трошив “ворогів народу”, в Москві на нього вже накопичився солідний “компрокат”. Цікаво, що ще у квітні 1937 р. проти нього спрямували свій гнів робітники заводу “Червоний Профінтерн”. Щоправда, зробили це в анонімному листі (а може і не робітники його писали), вимагаючи “швидко викрити” Леплевського, оскільки він мав зв’язок з троцькістами¹⁰⁷.

22 вересня того ж року П.Онищенко, який під час громадянської війни працював у Одеській та Катеринославській губчека, написав заяву, у якій зазначав, що Леплевський під час роботи у Катеринославі показав себе як “нечесний кар’єрист”, 1920 р. захищав тези Л.Троцького, 1921 “не вів боротьбу з анархістами, бо вважав їх ортодоксальними революціонерами”. Звинуватив Онищенко свого колишнього начальника і в тому, що той у 1928 — 1929 рр. разом з тодішнім начальником Запорізького окрввідділу ГПУ

М.Олександровським їздив до Туреччини до Л.Троцького і що завжди підтримував зв'язок з В.Балицьким.

Того ж дня слідчі НКВД дістали заяву від заарештованого С.Іванова, що 1921 р. Леплевський у Катеринославі захищав платформу Троцького.

16 жовтня 1937 р. П.Харчев написав заяву про те, що, працюючи в Одеському ГПУ, він знав оперуповноваженого Матусевича, якого рекомендував до партії Леплевський. Матусевич зловживав своїм службовим становищем і був засуджений судом під головуванням Леплевського всього на півтора роки таборів. На думку Харчева, Матусевич заслуговував більш тяжкого покарання.

Г.Лекей повідомив, що Леплевський не мав ніякого відношення до розгрому банди Гальчевського, а О.Федоров звинуватив наркома в тому, що хоча він у 1924 — 1925 рр. відкрито не підтримував троцькістів, але завжди їм симпатизував¹⁰⁸.

Заяви такого роду збиралися, ретельно аналізувалися і систематизувалися. Ця “вибухівка” могла у потрібний момент спрацювати. Ї недовзі спрацювала. Та спочатку потрібно було знайти Леплевському заміну. Її знайшли в особі 35-річного начальника УНКВД по Оренбурзькій області старшого майора державної безпеки Олександра Івановича Успенського.

Він належав до єжовської гвардії. Під його керівництвом в області лише за п'ять місяців (з квітня по вересень 1937 р.) було репресовано 3655 чоловік, половину з них розстріляли. Коли на початку вересня 1937 р. до Оренбурга завітав секретар ЦК ВКП(б) А.Жданов, то він знайшов ці репресії недостатніми. За його телеграмою Сталіну був заарештований перший секретар обкому ВКП(б) Митрофанов, потім розпочалася нова хвиля арештів. Лише за списками Успенського, які розглядалися в Політбюро ЦК ВКП(б) після поїздки А.Жданова, було репресовано ще 598 чоловік¹⁰⁹.

Діяльність оренбурзьких чекістів сподобалася у Москві, і вже у листопаді 1937 р. М.Єжов надіслав О.Успенському шифровку: “Якщо ви гадаєте, що будете сидіти в Оренбурзі років з п'ять, то помиляєтесь. Напевно доведеться найближчим часом висунути вас на більш відповідальну ділянку”¹¹⁰.

Пізніше на допиті Успенський свідчив: “У січні 1938 р. я приїхав на сесію Верховної Ради СРСР до Москви. Несподівано мене викликав Єжов. Я прийшов до нього у службовий кабінет. Єжов був зовсім п'яний. На столі у нього стояла пляшка коньяку. Єжов сказав мені: “Ну, поїдеш на

Україну”¹¹¹. Потім наркомвнусправ СРСР сказав, що Леплевський втратив довіру ЦК ВКП(б) через свої грубі, невмілі дії¹¹².

І хоча Єжов вже не мав ніякої довіри до Леплевського, він дав останньому змогу ще трохи попрацювати. Це був улюблений психологічний прийом “залізного сталінського наркома”: “Я давав завдання тому чи іншому начальнику відділу провести допит заарештованого і в той же час думав: “Ти сьогодні допитуй його, а завтра я заарештую тебе”¹¹³.

25 січня 1938 р. Леплевський був призначений начальником ТВ ГУГБ НКВД СРСР замість старшого майора державної безпеки М.Волкова, який очолив ГУШОСДОР НКВД СРСР.

Відповідно до наказу НКВД СРСР № 00409 від 14 липня 1937 р. ТВ УГБ НКВД республік, країв та областей були розформовані, а замість них були створені ДТВ ГУГБ НКВД залізниць¹¹⁴, що знаходилися у адміністративних центрах останніх (наприклад, ДТВ ГУГБ НКВД Південних залізниць знаходився у Харкові, ДТВ ГУГБ НКВД Південно-Західних залізниць у Києві і т.д.). Це було повернення до системи, яка існувала в органах радянської державної безпеки до 1935 р. На відміну від інших відділів УГБ ДТВ безпосередньо підпорядковувалися Москві, повністю контролювали ситуацію на залізницях, самі проводили арешти та слідство.

Перед Леплевським не стояло питання, з чого розпочати роботу на новому місці, адже ще 19 січня 1938 р. Єжов надіслав телеграму № 56 до всіх ДТВ ГУГБ НКВД, у якій зазначалося, що останнім часом залізниці погіршили свою роботу: “Все це свідчить про те, що транспортний відділ ГУГБ недостатньо використав масові операції для рішучого розгрому диверсійно-шкідницької та шпигунської низівки. Прикладом може бути той факт, коли у зв’язку з розслідуванням випадків аварій на Східносибірській та Красноярських залізницях ДТВ, несподівано для себе, виявив тільки на дільницях аварії 67 чоловік куркульсько-білогвардійського елемента.

Наказую:

1. Найрішуче розгорнути операцію по викриттю та повному знешкодженню диверсійних та шкідницьких кубел.
2. Вилучити весь кулацький та антирадянський елемент.
3. Повною мірою виконати вимоги наказів по операціях по поляках, харбінцях, латишах, греках, фінах, румунах та ін.
4. Про ваші заходи повідомте”¹¹⁵.

Леплевський одразу розгорнув бурхливу діяльність, і вже 14 лютого начальник ГУГБ НКВД СРСР комкор М.Фриновський у своїй орієнтировці № 29 333 повідомляв, що “на залізниці викривається існування великої есерівсько-меншовицької організації. Активну роль в організації займають колишні учасники ВИКЖЕЛЯ (Всеросійський комітет залізничників. — *Авт.*), кадрові есери та меншовики. Викриваються зв'язки цієї організації із закордоном”¹¹⁶.

Про те, як на місцях виконувалася ця директива, красномовно свідчить оперативний наказ № 1270928 начальника ДТВ ГУГБ НКВД Південних залізниць (м.Харків) капітана державної безпеки Д.Леопольда:

“1. У триденний термін переглянути всі обліки есерів, меншовиків, членів української партії соціал-революціонерів (боротьбистів) та УСДРП.

В цей же час переглянути всі архівні матеріали, які зберігаються у Вас.

2. Одночасно через агентуру та місцевих старожилів (членів партії та безпартійних) вжити заходи до виявлення к[олишніх] членів партії правих та лівих есерів, меншовиків, УПСР, УСДРП і УКП.

3. Всіх, хто приходить за вашими матеріалами, хто перебуває на обліку і тих, кого шойно викрили, виявляти та збирати на них докладні свідчення.

4. На весь зазначений контингент скласти списки за формою, що додається. Одночасно скласти довідки на арешт осіб, на яких є компрометуючий матеріал.

Списки та довідки надати до ДТВ не пізніше 20 лютого.

Підкреслюю, що всі есери та меншовики, які проходять за агентурними чи слідчими матеріалами, підлягають терміновому арешту.

На тих есерів і меншовиків, які заарештовані вами у попередніх операціях і справи яких знаходяться у виробництві, або ще не розглянуті в судових інстанціях, складатися окремий список за тією ж формою.

Вимагаю максимально підвищити якість слідчої роботи з метою викриття есерівського меншовицького підпілля”¹¹⁷.

Крім суто “залізничних” завдань, ДТВ ГУГБ НКВД проводили і всі операції “загальносоюзного масштабу”, а таких на початку 1938 р. було чимало. Скажімо, наказ НКВД СРСР № 233 за підписом М.Єжова вимагав “операції по розгрому шпигунсько-диверсійних контингентів із поляків, харбінців, латишів, греків, іранців як іноземних підданих,

так і радянських громадян — продовжувати до 15 квітня цього року.

Одночасно розгорнути аналогічну операцію по розгрому шпигунсько-диверсійних контингентів із фінів, естонців, румунів, китайців, болгар і македонців як іноземних підданих, так і радянських громадян.

Також піддати арешту всіх тих, хто підозрюється в іншій антирадянській діяльності, німців, які перебувають у радянському громадянстві, стосовно до категорій, які перелічені у наказі № 00485 (по полякам).

Операцію по цим категоріям закінчити до 5 квітня 1938 р. До 15 квітня цього року зберігати порядок поза судового розгляду справ на заарештованих по всіх перерахованих операціях незалежно від підданства, який встановлений наказом № 00485.

Особливу увагу при проведенні операції звернути на викриття та вилучення всіх перебіжчиків, незалежно від країн та часу їх прибуття до СРСР, а також політемігрантів і всіх осіб, які пов'язані з іноземними місіями, посольствами, консульствами, концесіями та іншими іноземними установами”¹¹⁸.

Отже, на плечі чекістів ліг важкий “тягар”¹¹⁸. А для того, щоб його “полегшити”, помічник начальника ТВ ГУГБ НКВД СРСР капітан державної безпеки І.Синегубов 2 березня підписав пошто-телеграму “Всім ДТВ ГУГБ”: “Альбоми, які надаються у порядку оперативних наказів, тепер висилати у двох (замість колишніх трьох) екземплярах”¹¹⁹.

У середині лютого 1938 р. М.Єжов особисто приїхав до Києва з метою прискорити викриття “ворогів народу”. На оперативній нараді за участю всіх начальників обласних управлінь НКВД УРСР наркомвнусправ СРСР охарактеризував всю здійснену І.Леплевським роботу як “штукарство, безсистемність та удар по одинакам”¹²⁰.

Потім, за словами О.Успенського, Єжов “запросив із відділу кадрів особисті справи співробітників, щоб познайомитися з ними. Бере справу, викликає співробітника, а вся справа чиста. Хоч би у кого-небудь через двадцять поколінь був заплямований — все чисто! Микола Іванович каже: ”Щось негарзд у вас із відділом кадрів, подивіться, хто там сидить!”. Взяли подивилися цього Северина та його заступника Григор'єва. Виявляється, що вони перед тим, як нести справу Миколі Івановичу, виривали всі матеріали, які компрометували співробітника. Потім подивилися, хто це такий Северин... Северин був німецьким шпигуном. Його завербував німецький фахівець у Донбасі”¹²¹.

Арешт 15 лютого 1938 р. начальника відділу кадрів НКВД УРСР старшого лейтенанта державної безпеки М.Северина¹²² став сигналом Успенському для початку другої “великої чистки” українського НКВД. У лютому-березні 1938 р. були заарештовані начальник УНКВД по Полтавській області капітан міліції А.Петерс-(Здебський)¹²³, заступник начальника УНКВД по Донецькій області майор державної безпеки Г.Загорський-Зарницький¹²⁴; капітани державної безпеки: А.Геплер — помічник начальника УНКВД по Чернігівській області¹²⁵, Д.Орлов — начальник КРВ УГБ УНКВД по Донецькій області¹²⁶, Я.Флейшман — начальник ОВ УГБ УНКВД по Дніпропетровській області¹²⁷ (ці двоє останні, до речі, 19 грудня 1937 р. були нагороджені орденами Червоної Зірки)¹²⁸, А.Сапір — помічник начальника 3-го відділу УГБ НКВД УРСР¹²⁹; старші лейтенанти державної безпеки: М.Дитинко — начальник відділення КРВ УГБ НКВД УРСР¹³⁰, Г.Григорьев-Фельдман — заступник начальника відділу кадрів НКВД УРСР¹³¹, Л.Тейтель — начальник СПВ УГБ УНКВД по Чернігівській області¹³², Б.Глузберг — начальник ОВ УГБ УНКВД по Одеській області¹³³, О.Олександров — начальник КРВ УГБ УНКВД по Полтавській області¹³⁴ та десятки інших.

До того ж своїми наказами № 485 від 26 лютого¹³⁵ та № 501 від 3 березня¹³⁶ 1938 р. М.Єжов змінив усіх без винятку начальників обласних УНКВД в Україні. Правда, тут ймовірніше, відбулася характерна для “єжовщини” ротація кадрів, що була обумовлена тим, що О.Успенський збирав “команду”. Більшість із прокураторів українських областей поки що залишалася в інших місцях: І.Бабич, Г.Морозов, Л.Рейхман у ГУГБ НКВД СРСР, Ю.Кривець очолив УНКВД по Орджонікідзевському краю, Д.Соколінський — УНКВД по Челябінській області, М.Федоров — УНКВД по Київській області, М.Шаров — УНКВД по Сталінградській області, Л.Якушев став заступником наркома внутрішніх справ Кримської АРСР.

Відбули до Москви і “гвардійці Леплевського” В.Блюман, Д.Джирін, Е.Інсаров та С.Самойлов-Бесидський.

Однак невдовзі стало зрозуміло, що ніякої перспективи для них і для їхнього шефа у Москві не буде. Збереглися свідчення про те, що під час зустрічей у готелі “Москва”, де вони мешкали, вони між собою говорили: “Наш арешт — це справа найближчого часу. Єжов викриє Леплевського, а разом і нас”¹³⁷.

Так воно і сталося. Арешти відбулися у квітні 1938 р.: 18 заарештували М.Герзона, 25 — заступника начальника ДТВ

ГУГБ НКВД Ленінської залізниці Е.Інсарова та Самойлова-Бесидського, 27 — В.Блюмана. Така сама доля спіткала Д.Джиріна, Б.Кагана, Я.Камінського, Н.Новаковського.

Арешти колишніх підлеглих на Україні, атмосфера масового психозу та істерії, що панувала на той час на Луб'янці і не тільки там, не надавали оптимізму І.Леплевському. У своїх свідченнях М.Герзон так розповідав про “московський період” свого колишнього патрона:

“Леплевський казав, що знаходиться у тривожному стані та відчуває недовіру Єжова до себе. Він мені сказав: “Зараз тут Косіор, підтримку від нього я мати буду. Але це все добре, якщо не будуть викриті мої люди в Україні. Я не можу бути спокійним, коли бачу, що не сьогодні-завтра Єжов скаже про мене своє останнє слово. Навіть Косіор у ситуації, що склалася, звинувачує одного Єжова. У результаті невірної політики губляться всі старі кадри”. Леплевський був переповнений озлобленням проти Єжова. Він допускав у відношенні до Єжова ненависницькі випадки”¹³⁸.

Своє “останнє слово” Єжов сказав щодо Леплевського 26 квітня 1938 р. Саме тоді його заарештували. Без санкції прокурора і без постанови про початок кримінального переслідування. Невдовзі Леплевський написав заяву, в якій визнавав:

- 1932 р. Г.Леплевський завербував його до організації правих, яку очолювали М.Бухарін, О.Риков та М.Томський;
- він дістав від О.Рикова, Я.Рудзутака та В.Шмідта наказ про збереження від арештів кадрів організації правих;
- у Білорусії він зв’язався з Бенською, М.Голодідом та О.Черв’яковим, які працювали на польську розвідку;
- хоч він і очищав НКВД УРСР від людей В.Балицького, але перешкоджав повній ліквідації антирадянського підпілля у апараті¹³⁹.

В архівно-слідчій справі № 967 454 по обвинуваченню І.Леплевського є тільки один протокол його допиту від 22 травня 1938 р. (напевно всі інші допити не принесли бажаного результату). Цей допит проводили співробітники СПВ ГУГБ НКВД СРСР майор державної безпеки Г.Лулов та капітан державної безпеки Ю.Візель¹⁴⁰. Це були висуванці М.Литвина, нагороджені за сумлінну працю “по виконанню урядових завдань” орденами. На “особистому рахунку” Г.Лулова — підготовка процесу “Антирадянського правотроцькістського блоку”¹⁴¹, допити А.Хвилі¹⁴² та П.Постишева¹⁴³. Судячи з того, що Лулову доручили справу П.Постишева, цей чекіст добре знав, як і які саме свідчення слід видобувати.

З Леплевським він впорався успішно. Колишній нарком внутрішніх справ УРСР свідчив, що ще у 1926 — 1930 рр. співчував троцькістам та зінов'євцям, хоч зовні завжди виступав за лінію партії. Про існування організації правих він довідався від брата Григорія і не тільки не вжив заходів до її викриття, але й сам став одним із її учасників, з 1930 р. всіляко сприяв ворожій роботі правих, троцькістів, націонал-фашистів та ін.

Далі Леплевський розповів про те, що під час роботи в органах ВУЧК-ГПУ УРСР він знав десятки чекістів, які були відомі в минулому своїми троцькістськими виступами, але не тільки не протидіяв їм, а й разом з В.Балицьким створив в апараті ГПУ УРСР “правотроцькістську групу”.

Коли у 1933 — 1934 рр. правотроцькістський блок увійшов у змову з усіма антирадянськими організаціями в СРСР, то за завданням Балицького зв'язок з есерами здійснював другий заступник начальника ІНВ ОГПУ СРСР В.Горожанин, а контакт з анархістами та троцькістами І.Тепер.

Леплевський далі свідчив, що члени організації всіляко замазували справи на осіб, які були пов'язані з ними. Так, 1933 р. у справі “УВО” проходив П.Любченко. Але свідчення проти нього не були взяті, а того, хто їх давав, невдовзі розстріляли. Те саме було і в агентурній роботі. Матеріали про зв'язок з троцькістами начальника СПВ ГПУ УСРР М.Олександровського та його заступника Б.Козельського, начальника ІНВ ГПУ УСРР С.Самойлова-Бесидського, начальника Я.Письменного, секретаря заступника голови ГПУ Е.Інсарова та на помічника начальника ОВ П.Рахліса знищувались, а агентурі вказували на необґрунтованість цих матеріалів.

Після призначення наркома внутрішніх справ БРСР Леплевський отримав завдання від брата зв'язатися з організацією правих у Білорусії, яку очолювали О.Черв'яков та Голодід. У Мінську він дізнався, що в апараті НКВД є учасник правої організації — начальник СПВ Кляйнберг. Із учасників правої організації Леплевський назвав колишніх наркомів зв'язку БРСР Дубину та Володзько, колишнього секретаря Бобруйського міськкому партії Волковита, колишнього першого секретаря Мінського міськкому партії Ковальчука, колишнього заступника Голови Раднаркому БРСР Грисевича, колишнього третього секретаря ЦК КП(б) Білорусії Живравського та колишнього другого секретаря Мінського міськкому партії Ходасевича.

Після переведу в Україну Леплевський, за його словами, наблизив до себе С.Самойлова-Бесидського, Й.Гранського-Павлоцького, В.Блюмана, Я.Грозного-Левчинського, Б.Кагана та Е.Інсарова-Поляка, які виконували його злочинні завдання по збереженню антирадянського підпілля “не за страх, а за совість”. Потім він виявив інших осіб, які через свою безпринципність були вигідні для нього (М.Герзон та М.Северин).

В областях, свідчив далі Леплевський, теж сиділи люди, які беззаперечно виконували його вказівки — Б.Глузберг (Одеса), М.Роголь (Київ), Г.Загорський-Зарицький (Сталіно), А.Геплер (Чернігів), Я.Камінський (Київ, міліція). Цих людей він залучив для розгрому кадрів Балицького, створюючи ілюзію “очищення” апарату НКВД УРСР від зрадників та рятуючи себе таким чином від викриття. В цій роботі великі послуги зробив йому начальник відділу кадрів М.Северин.

Працюючи в Україні, продовжував Леплевський, він не боровся з організованою контрреволюцією, а викривав лише тих, кого через обставини, що склалися, приховувати вже було не можна — П.Любченко, А.Хвилю, В.Порайко. Організуючи масові операції, заарештовували невинних, чесних радянських людей з метою навести якомога більші цифри та продемонструвати рішучу боротьбу з контрреволюцією. Хоча при ліквідації польського підпілля було заарештовано понад 30 тис. чоловік, серйозні контрреволюційні польські формування лишилися недоторканими.

Леплевський зазначав, що роботу на користь Польщі він проводив за прямою вказівкою С.Косіора, з яким він зв'язався за наказом О.Черв'якова. Від Косіора Леплевський дізнався, що, незважаючи на втрати, що їх понесли змовники, значні сили вціліли. Але для здійснення державного перевороту необхідна зовнішньополітична орієнтація на німців та поляків, які йдуть у цьому питанні заколотникам назустріч. Вся робота по приховуванню змовницької діяльності в Україні здійснювалася за прямими вказівками С.Косіора¹⁴⁴.

Аналізуючи ці вимушені неправдиві зізнання Леплевського, можна зробити висновки, що основною метою цього допиту було отримання компромату на С.Косіора, адже інші фігуранти вже були викриті.

До справи Леплевського додані лише два витяги з протоколів допитів інших заарештованих — С.Самойлова-Бесидського від 20 липня 1938 р. та В.Шмідта від 27 липня 1938 р. Судячи із дат, ці свідчення ніякого впливу на долю

Леплевського не мали. І це при тому, що О.Успенський рішуче продовжував викривати в Україні “змову Леплевського”, а заарештовані чекісти давали багато свідчень про діяльність свого колишнього патрона.

У справі зберігається запис: “Цим мені повідомлено, що слідство по моїй справі закінчено. Доповнити слідство мені нічим. 27 липня 1938 р. *Леплевський*”.

Виходячи з того, що Г.Лулов виїхав у складі бригади М.Фриновського до Хабаровська ліквідувати наслідки втечі за кордон начальника УНКВД по Далекосхідному краю комісара держбезпеки 3-го рангу Г.Люшкова (до речі, друга Леплевського), обвинувальний висновок склав помічник начальника 1-го відділення СПВ 1-го Управління НКВД СРСР старший лейтенант Кондратіков. З висновком погодився заступник начальника 1-го відділення СПВ Управління НКВД СРСР капітан державної безпеки Матусов, а затвердили — заступник начальника СПВ 1-го Управління НКВД СРСР майор державної безпеки З.Глебов-Юф та заступник прокурора СРСР Рогинський 27 липня 1938 р.

Того ж дня копію обвинувального висновку було передано І.Леплевському¹⁴⁵.

О 15 годині 28 липня 1938 р. виїзна сесія військової колегії Верховного суду СРСР на закритому засіданні почала розгляд справи по звинуваченню І.Леплевського в злочинах, які передбачені статтями 58-1 пункт “б”, 58-8 та 58-11 Кримінального кодексу РРФСР. За суддівським столом сиділи: головоючий — армвійськюрист В.Ульріх, члени — диввійськюристи Й.Никітченко та А.Горячев, секретар — військюрист 1-го рангу А.Костюшко. Всі вони добре зналися на подібних справах, засудили на смерть тисячі невинних людей. До речі, за це ще в серпні 1937 р. саме вони “за успішну роботу по зміцненню революційної законності та охорону інтересів держави” були нагороджені орденами Леніна (В.Ульріх та Й.Никітченко), Червоної Зірки (А.Горячев) та Знак Пошани (А.Костюшко)¹⁴⁶.

І.Леплевський визнав себе цілком винним та підтвердив всі свої свідчення, які дав під час слідства. При цьому він заявив, що хоча просити про полегшення долі йому важко, він все-таки просить врахувати його попередню успішну роботу в органах і зберегти йому життя¹⁴⁷.

Судді на розгляд справи витратили 20 хвилин, “успішну роботу” підсудного не врахували та засудили його на смерть. Того ж дня, тобто 28 липня 1938 р., І.Леплевського розстріляли у Москві.

Його “успішна робота” залишила такий слід, що навіть у офіційній реабілітації в 50-ті рр., коли було реабілітовано чимало чекістів, яких знищила репресивна хвиля “єжовщини”, йому було відмовлено. Документом, який засвідчує це, ми й закінчимо розповідь про Леплевського:

“Довідка

Перевіркою, яка проведена в теперішній час Головною військовою прокуратурою, встановлено, що Леплевський І.М. у 1938 р. військовою колегією Верховного суду СРСР за ст.ст. 58-1 “б”, 58-8 та 58-11 КК РРФСР був засуджений без достатніх на те підстав.

Разом з тим, перевіркою встановлено, що Леплевський як нарком внутрішніх справ УРСР та нач. відділу ГУГБ НКВД СРСР широко припускав масові арешти серед радянських громадян та фальсифікацію на них кримінальних справ.

У зв'язку з цим, у перегляді справи Леплевського І.М. постановою Головного військового прокурора від 6/IV-1957 р. відмовлено. Підстава: НП ГВП № 29163 — 39 р.

Військовий прокурор від[ділу] ГВП
капітан юстиції (підпис)

29.IV.1957

Вірно: Пом[ічник] військового прокурора КВО
підполковник юстиції (підпис)

Козін

31 липня 1958 р. ”¹⁴⁸

1. Сталинское Политбюро в 30-е годы: Сб. док. Сост. *О.В.Хлевнюк, А.В.Кващонкин, Л.П.Кошелева, Л.А.Роговая.* — М., 1995. — С. 288 — 289.
2. Див.: *Бажан О., Войналович В.* Війна проти власного народу // Літ. Україна. — 1993. — 29 лип.; *Скотников С., Творинский В.* Второе пришествие комиссара // Зеркало недели. — 1996. — 16 нояб.
3. Цит. за власноруч написаною І.Леплевським автобіографією, що зберігається в його особовій справі (ДА СБУ, спр. 1309). Далі цитується без посилань.
4. Керівник чекістів України // *Більшовик.* — 1937. — 19 груд.
5. *Сувениров О.Ф.* Наркомат оборони и НКВД в предвоенные годы // *Вопр. ист.* — 1991. — № 6. — С. 26.
6. *Бобренцев В.* Судили прокуроров // *Расправа: Прокурорские судьбы.* — М., 1990. — С. 24.
7. Реабилитация: Политические процессы 30 — 50-х годов. Под общей ред. *А.Н.Яковлева.* — М., 1991. — С. 282.
8. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 6, спр. 281, арк. 194.
9. Керівник чекістів України // *Більшовик.* — 1937. — 19 груд.

10. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 6, спр. 285, арк. 87.
11. Архів Управління СБУ по Харківській області, спр. 9886, т. 4, арк. 37.
12. Наше минуле. — 1993. — № 1. — С. 53.
13. Див.: *Скотников С., Творинский В.* Второе пришествие комиссара // Зеркало недели. — 1996. — 16 нояб.
14. Правда. — 1936. — 30 сент.
15. Правда. — 1936. — 17 окт.
16. *Папчинский А.А.* Продолжая разговор, начатый А.Г.Авторхановым // Вопр. ист. — 1992. — № 2 — 3. — С. 188.
17. Реабилитация: Политические процессы 30 — 50-х годов. — С.304.
18. *Сувениров О.Ф.* Наркомат обороны и НКВД в предвоенные годы // Вопр. ист. — 1991. — № 6. — С. 28.
19. Реабилитация: Политические процессы 30 — 50-х годов. — С. 307.
20. Там само. — С. 286.
21. Там само. — С. 288.
22. *Викторов Б.А.* Без грифа “Секретно”. Записки военного прокурора. — М., 1990. — С. 224.
23. Там само. — С. 225 — 226.
24. Реабилитация: Политические процессы 30 — 50-х годов. — С. 289.
25. Там само. — С. 309.
26. Там само. — С. 297, 308 — 309.
27. Там само. — С. 297.
28. Там само. — С. 305.
29. Там само. — С. 299.
30. Архів Управління МВС України по Харківській області, ф. 48, оп. 1, порція 6, спр. 31, арк. 1.
31. ДА СБУ, спр. 2590, т.2, арк. 5.
32. Там само, спр. 70 117 ФП, т. 2, арк. 10.
33. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 1, спр. 440, арк. 2.
34. *Павлов М.П.* Процессы и судьбы: Воспоминания военного прокурора. — К., 1992. — С. 238.
35. О масштабах репрессий в Красной Армии в предвоенные годы // Воен.-ист. журн. — 1993. — № 2. — С. 77.
36. Вісті. — 1936. — 15 жовт.
37. Там само. — 1937. — 16 квіт.
38. Там само. — 18 трав.
39. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 1, спр. 513, арк. 13.
40. Там само, спр. 511, арк. 10.
41. Там само, спр. 512, арк. 234.
42. Там само, спр. 513, арк. 138.
43. Архів Управління СБУ по Харківській області, спр. 9880, т. 4, арк. 2.
44. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 1, спр. 513, арк. 148.
45. Там само, спр. 511, арк. 10.
46. Архів Управління МВС України по Харківській області, ф. 48, оп. 1, порція 6, спр. 31, арк. 6.

47. Наше минуле. — 1993. — № 1. — Арк. 50.
48. Архів Управління МВС України по Харківській області, ф. 48, оп. 1, порція 6, спр. 31. арк. 27.
49. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 1, спр. 491, арк. 5.
50. Там само, арк. 3.
51. Архів Управління СБУ по Харківській області, спр. 9880, т. 4, арк. 7, 10.
52. Там само, арк. 34.
53. ДА СБУ, спр. 701 117 ФП, т. 2, арк. 60 — 62.
54. Архів Управління МВС по Харківській області, ф. 48, оп. 1, порція 6, спр. 31. арк. 37.
55. ДА СБУ, спр. 701 117 ФП, т. 2, арк. 63 — 64. Спецзвання та посади подаються станом на серпень 1937 р.
56. Див.: *Ваксберг А.И.* Царица доказательств: Вышинский и его жертвы. — М., 1992. — С. 146.
57. Див.: *Скотников С., Творинский В.* Второе пришествие комиссара // Зеркало недели. — 1996. — 16 нояб.
58. ДА СБУ, спр. 701 117 ФП, т. 2, арк. 83.
59. Наше минуле. — 1993. — № 1. — С.125.
60. ДА СБУ, спр. 701 117 ФП, т. 2, арк. 83.
61. Архів Управління СБУ по Харківській області, спр. 9880, т. 4, арк. 40.
62. ДА СБУ, спр. 701 117 ФП, т. 2, арк. 83.
63. Правда. — 1937 — 20 груд.
64. Цит. за: Жертвы репрессий. — Киев, 1993. — С. 276.
65. Наше минуле. — 1993. — № 1. — С.128.
66. Відомості люб'язно надані дослідником О.Папчинським із Санкт-Петербурга.
67. ДА СБУ, спр. 2590, т. 2, арк. 38.
68. Архів Управління СБУ по Харківській області, спр. 9880, т. 4, арк. 33.
69. Відомості люб'язно надані дослідником О.Папчинським із Санкт-Петербурга.
70. Архів Управління МВС України по Харківській області, ф. 48, оп. 1, порція 6, спр. 31. арк. 209.
71. Там само, арк. 163.
72. Див.: Правда. — 1937. — 20 груд.; Вісті.— 1937. — 20 груд.
73. Цит. за: *Шаповал Ю.І.* Україна 20 — 50-х років: сторінки ненаписаної історії. — К., 1993. — С. 223.
74. Там само. — С. 223 — 224.
75. Там само. — С. 224.
76. Там само. — С. 225.
77. Там само. — С. 229.
78. Там само. — С. 237.
79. ДА СБУ, спр. 701 117 ФП, т. 2, арк. 68, 74.
80. Там само, арк. 75.

81. Там само, арк. 74.
82. Там само.
83. Там само, арк. 73.
84. Цит. за: *Бажан О., Войналович В.* Війна проти власного народу // Літ. Україна. — 1993. — 29 лип.
85. Архів Управління МВС України по Харківській області, ф. 48, оп. 1, т. 4, арк. 167.
86. Там само.
87. Там само, арк. 168.
88. Расстрел по разнарядке, или Как это делали большевики // Труд. — 1992. — 4 июня.
89. Див.: *Бажан О., Войналович В.* Зазн. праця.
90. Там само.
91. Там само.
92. Архів Управління МВС України по Харківській області, ф. 48/169, оп. 1, порція 3, спр. 29, арк. 90 — 92.
93. Там само, арк. 95.
94. Там само, арк. 135.
95. Там само, ф. 48, оп. 1, т. 5, арк. 120.
96. Див.: *Бажан О., Войналович В.* Зазн. праця.
97. Правда. — 1937. — 20 груд.
98. Вісті. — 1937. — 20 груд.
99. Там само.
100. Комуніст. — 1937. — 21 груд.
101. Там само.
102. Там само.
103. Вісті. — 1937. — 21 груд.
104. Там само. — 2 груд.
105. ДА СБУ, спр. 701 117 ФП, т. 2, арк. 117.
106. Там само, арк. 118.
107. Архів Управління СБУ по Харківській області, спр. 9880, т. 4, арк. 42.
108. Там само, арк. 41 — 42.
109. Источник. — 1995. — № 1. — С. 126.
110. Цит. за: *Федосеев С.* Фаворит Ежова // Сов. секретно. — 1996. — № 9. — С. 24.
111. Архів Управління ФСБ Російської Федерації, спр. 14 740, т. 1, арк. 44.
112. Там само, т. 2, арк. 70.
113. Цит. за: *Наумов В., Краюшкин А.* Последнее слово Николая Ежова // Москов. новости. — 1994. — № 5.
114. Архів Управління МВС України по Харківській області. Колекція наказів УНКВД по Харківській області, т. 16, арк. 45.
115. Там само, ф. 48/69, оп. 1, порція 3, т. 29, арк. 29.
116. Там само, арк. 10.
117. Там само.
118. Там само, арк. 13.

119. Там само, арк. 3.
120. Див.: *Бажан О., Войналович В.* Зазн. праця.
121. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 1, спр. 544, арк. 476.
122. ДА СБУ, спр. 701 117 ФП, т. 3, арк. 64.
123. Реабілітовані історією. — К.; Полтава, 1992. — С. 26.
124. ДА СБУ, спр. 701 117 ФП, т. 3, арк. 11.
125. Архів Управління МВС України по Харківській області, ф. 48, оп. 1, порція 6, спр. 32, арк. 114 зв.
126. Там само.
127. Там само, арк. 144 зв.
128. Правда. — 1937. — 20 груд.
129. ДА СБУ, спр. 701 117 ФП, т. 3, арк. 40.
130. Там само, арк. 69.
131. Там само, арк. 43.
132. Там само, арк. 78.
133. Архів Управління МВС України по Харківській області, ф. 48, оп. 1, порція 6, спр. 32, арк. 144.
134. Там само.
135. Там само, арк. 60.
136. Там само, арк. 141.
137. ДА СБУ, спр. 701 117 ФП, т. 2, арк. 110.
138. Там само, арк. 108 — 109.
139. Архів Управління СБУ по Харківській області, спр. 9880, т. 4, арк. 36.
140. Там само, арк. 40.
141. Див.: Реабилитация: Политические процессы 30 — 50-х годов. — С. 239.
142. Див.: *Маршрутами історії / Упор. Ю.І.Шаповал.* — К., 1990. — С. 479.
143. Див.: *Ваксберг А.И.* Царица доказательств. — С. 184.
144. Архів Управління СБУ по Харківській області, спр. 9880, т. 4, арк. 37 — 39.
145. Там само, арк. 39.
146. Постановление ЦИК СССР от 20 августа 1937 г. О награждении тт. Ульриха В.В., Матулевича И.О., Никитченко И.Т. и других // Правда. — 1937. — 21 авг.
147. Архів Управління СБУ по Харківській області, спр. 9880, т. 4, арк. 39.
148. Наше минуле. — 1993. — № 1. — С. 59 — 60.

Розділ 2

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ

ПОСЛУЖНОЙ СПИСОК

№ 10000 Унфа в м. Київ НКВД
по Англо-американській організації
Давидовича Г. А.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
Хранить наравне с шифром

«Утверждено»
Председатель ГПУ УССР
В. Балицкий

ВСЕМ НАЧ. ГОР. И РАЙОТДЕЛЕНИЙ ГПУ УССР
КОПИЯ ДЛЯ СВЕДЕНИЯ НАЧ. СЕКТОРОВ И ПОГРАНОТЯДОВ

ДИРЕКТИВА-ИНСТРУКЦИЯ ПО АГЕНТУРНОЙ РАБОТЕ.

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ПОЛИТИЧЕСКОЕ УПРАВЛЕНИЕ У. С. С. Р.

ВВЕДЕНИЕ
Успешность борьбы органов ГПУ с организациями, группами и одиночными агентами, как и успешность всей работы, которая, в основном, зависит от правильной организации агентурной работы, факторами:

- а) подбором вполне работоспособных агентов;
- б) правильным руководством агентами, тщательным инструктажем, проверкой и контролем агентов;
- в) максимальным использованием агентов.

Обследование общего состояния методов работы с агентурой на территории Украины, в частности, с серьезнейшими методами в общесоюзном масштабе, как-то: использование агентов, подбор, обработка и вербовка агентов, инструктаж и руководство агентами, политическая обработка, обеспечение безопасности агентов.

В результате игнорирования настоящих требований агентурной работы, в результате отсутствия четкости, ясности, расшифрованными, неразборчивыми, неперспективными от работы и бесперспективными

СЕКРЕТНО-ОПЕРАТИВНОЕ УПРАВЛЕНИЕ
ОТДЕЛ ИНФОРМАЦИИ И ПОЛИТКОНТРОЛЯ

Нач. II Отд. И. Унфа
т. Броневский
СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
Экземпляр № 9

ИНСТРУКЦИЯ

О ПОСТАНОВКЕ ИНФОРМАЦИОННО-ОСВЕДОМительной РАБОТЫ, ОКРУЖНЫХ ОТДЕЛОВ ГПУ УССР

№ 1

ПОЛОЖЕННЯ ПРО НАДЗВИЧАЙНІ КОМІСІЇ НА МІСЦЯХ

11 червня 1918 р.

Совершенно секретно

Принято на Всероссийской конференции
Чрез. комиссии 11 июня 1918 г.

ПОЛОЖЕНИЕ О ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ КОМИССИЯХ НА МЕСТАХ

1. При каждом областном, губернском, уездном пограничном и т.п. Совдепе Исполнительный комитет или Совет выделяет группу лиц, преданных делу революции и советской власти, товарищей, которые составляют *Чрезвычайную комиссию по борьбе с контрреволюцией и спекуляцией*.

Примечание 1. Председатель из числа этих членов назначается Совдепами, а число членов определяется местными условиями.

Примечание 2. Там, где имеется областной и губернский Совдеп, или где имеются отдельно рабочие и крестьянские Соведы, там должна быть образована одна Комиссия. В первом случае, Комиссия должна быть при областном Совдепе, которая обслуживает ту губернию и город, в каком областной Совдеп находится. Во втором случае, Чр.комиссия должна быть организована при Советах рабочих, красноармейских и крестьянских депутатов.

2. Губернские Комиссии есть органы административной власти, берущие на себя задачу борьбы с контрреволюцией и спекуляцией, а также стоящие на страже советского порядка и спокойствия в своей губернии, а также на страже неуклонного проведения в жизнь всех распоряжений советской власти.

3. Губернские и областные Комиссии подчинены Всероссийской Чрезвычайной комиссии и дают отчет местному Совдепу или Исполнительному комитету, комиссары дают отчет губернским и областным ЧК и своим исполкомам. Общее руководство и направление работ Комиссии принадлежит Всероссийской Чрезвычайной комиссии.

Примечание. Все циркуляры, приказы и указания, поступающие от ВЧК, исполняются и не могут быть отменяемы нижними инстанциями.

4. В задачи Комиссий входит следующее:

а) беспощадная борьба с контрреволюцией и спекуляцией наличными силами, которые имеются в распоряжении Комиссии;

б) наблюдение за местной буржуазией и за направлением в ее среде контрреволюционной работы;

в) доведение до сведения местной и центральной власти о совершающихся беспорядках и злоупотреблениях и пресечение их;

г) производство дознаний по государственным преступлениям;

д) производство исследований в порядке чрезвычайного положения;

е) наблюдение за лицами, проезжающими через границу;

ж) наблюдение за иностранными разведчиками;

з) розыск и наблюдение за лицами, укрывающимися от властей;

и) участие в сохранении общественного спокойствия, при отсутствии чинов милиции и содействие последней в восстановлении нарушенного революционного порядка;

к) выполнение поручений в высших губернских советских органах по производству дознаний о преступлениях, когда будет признано необходимым;

л) участие в некоторых нужных для борьбы совещаниях;

м) наблюдение и регистрация всех проезжающих через границу и тщательная проверка документов на право въезда и выезда и т.п.;

н) строжайшее наблюдение за проведением в жизнь декретов и распоряжений советской власти.

5. Комиссия, наблюдая и выполняя вышеуказанные ее обязанности и строго следя за нормальным революционным порядком в губернии, принимая для этого меры пресечения и предупреждения в случае всякого рода контрреволюционных выступлений, погромов и черносотенных беспорядков, имеет право делать следующее:

а) предлагать Совдепу вводить во всей губернии чрезвычайное или военное положение;

б) издавать обязательные постановления, касающиеся внешнего революционного порядка в губернии;

в) подвергать преступных лиц административному аресту и налагать штрафы в общем порядке;

г) имеет право производить обыски, аресты лиц, заподозренных в контрреволюции и вообще направленной против советской власти деятельности.

6. Комиссия работает в тесном контакте со всеми губернскими советскими учреждениями и оказывает им всяческое содействие.

7. Если где в советских органах замечено будет злоупотребление и упущение, то Комиссия немедленно принимает соответствующие меры.

8. Если будут обнаружены злоупотребления и беспорядки в самой Комиссии, то губернский Совет или Исполнительный комитет принимает меры против этого, вплоть до ареста и предания суду членов Комиссии.

9. ВЧК руководит работами всех губернских комиссий и дает им направление и помогает их успешной работе.

10. За бездействие Комиссия несет ответственность как перед местной, так и высшей властью, так и перед ВЧК.

11. Губернские комиссии имеют право руководить и указывать на недостатки наружной милиции и контролировать ее работу.

12. Если в губернии есть крупные центры, где существуют Чрезвычайные комиссии, то таковые подчиняются губернской Комиссии, если на то не поступает особого указания из центра.

13. Из среды испытанных и надежных товарищей уездные Исполнительные комитеты назначают комиссаров для этой же цели в каждом малом городе, которые дают отчет уездному Совдепу и в действиях своих подчинены губернской Комиссии. Волостные Советы, в свою очередь, выделяют таких же комиссаров, которые подчинены уездной комиссии или комиссару, а отчет дают волостному Совдепу.

14. На обязанности уездных и волостных комиссаров лежит наблюдение за революционным порядком в своем районе, следить за тем, чтобы не было контрреволюционной погромной агитации, бдительно следить за местной буржуазией, производить дознания, осуществлять надзор за ненадежными контрреволюционными элементами, кулаками, спекулянтами и прочими врагами советской власти,

принять меры пресечения и предупреждения против таковых.

15. Желательно было бы, чтобы в волостных районах в интересах экономии сил и средств должность комиссаров Чрезвычайной комиссии соединялась с должностью комиссаров милиции.

16. Волостной комиссар обязан каждую неделю составлять полный отчет о всем том, что у него случилось и какие происшествия имели место. Такой отчет в виде донесения представляется уездной комиссии или комиссару.

17. Уездные комиссары или Комиссии через каждые две недели обязаны представлять полный доклад в губернскую Комиссию с полным изложением всего происходящего в данном уезде.

18. Губернские Комиссии дают соответствующее распоряжение для принятия тех или иных мер уездным, волостным комиссарам и Комиссиям.

19. Волостной и уездный Советы, выбрав комиссаров, доводят до сведения губернской Комиссии.

20. Губернская Комиссия имеет право отстранять уездных, железнодорожных и волостных комиссаров за бездельность, а в случае злоупотребления властью с их стороны, подвергает аресту и предает суду.

21. На крупных железнодорожных пунктах образуются районные, участковые Чрезвычайные комиссии, которые подчинены губернским Комиссиям.

Примечание. Все жел.-дор. Комиссии, находящиеся в районе данной губернии, подчинены губернской Комиссии и окружной.

22. На более мелких жел.-дор. пунктах губернская Комиссия назначает комиссаров, которые подчинены ей.

Примечание. Права и обязанности жел.-дор. Комиссии и комиссаров определяются особой инструкцией, на основании которой они действуют, строжайше придерживаясь последней ввиду сложности ж.-д. аппарата, при которой они работают.

23. Губернские Комиссии разделяются на следующие отделы: а) отдел борьбы с контрреволюцией; б) отдел борьбы со спекуляцией; в) отдел борьбы с преступлениями по должности и г) отдел иногородний; д) отдел железнодорожный.

Примечание 1. Внутренняя конструкция определяется особыми положениями.

Примечание 2. При отсутствии большой работы вместо отделов могут быть столы.

Примечание 3. При незначительности работы отдел контрреволюции и прест. по должности могут быть объединены в один отдел.

24. Отделы борьбы с контрреволюцией выполняют большую государственную работу: они призваны повсеместно беспощадно бороться со всеми контрреволюционными выступлениями, заговорщицкими организациями и программами черносотенных организаций. Эти отделы должны всюду быть бдительными стражами советского революционного порядка и спокойствия, выполняя эту работу самоотверженно и честно.

25. Отдел по борьбе со спекуляцией ведет беспощадную борьбу со спекуляцией и мародерством во всех проявлениях, ведет надзор за всеми грузовыми отправлениями и прибытиями как внутри республики, так и на границе. Ведет надзор за буржуазными агентами, пробравшимися во всякого рода продовольственные, распределительные и прочие экономические организации.

26. Отделы по борьбе с преступлениями по должности играют видную роль в работах Комиссии, так как на их обязанности лежит борьба со злоупотреблениями лиц, служащих у советской власти. Отделы ведут борьбу со всеми проходимцами, сумевшими пробраться в ряды советской власти и компрометирующими ее, а также наблюдение и контролирование уголовной милиции и борьбе с преступностью вообще.

27. Иногородний отдел в Комиссии должен играть колоссальную роль. На его обязанности лежит тесно связаться со всеми комиссиями, ему подчиненными, и с ВЧК. На иногороднем отделе лежит все управление ЧК, борьба на ж.-д. и пограничных пунктах, широкая информация, инспекция и т.п.

28. Отделы подчиняются Комиссии и выполняют все ее постановления.

29. При каждой губернской Комиссии образуется канцелярия соответственно размеру ее работ.

30. Сметы расходов производятся обычным порядком, как и ВЧК.

Примечание 1. ВЧК имеет право по своему усмотрению предлагать, сокращать или увеличивать смету и штаты той или иной Комиссии.

Примечание 2. Сметы уездных и волостных комиссаров входят в общую смету губернской Комиссии.

31. Для контроля действий губернских Комиссий и ее агентов Чрезвычайные комиссии создают контрольные коллегии из одного члена Комиссии и двух членов партии, конструкция, права и обязанности которых определяются особым положением.

32. ВЧК имеет право производить чрезвычайную ревизию той или иной губернской Комиссии и принимать соответствующие меры пресечения против злоупотреблений и упущений. Губернские, в свою очередь, имеют право производить ревизии подчиненных им Комиссий и комиссаров.

33. Для проверки работ Чрезвычайных комиссий и чрезвычайных комиссаров при ВЧК образуются контрольная коллегия и инспекторская часть, которые производят проверку их деятельности; при губернских — организуется то же самое.

34. Все инструкции, распоряжения, приказы и циркуляры, исходящие от Всероссийской Чрезвычайной комиссии, губернские Комиссии и комиссары исполняют немедленно и хранят их как руководящий материал.

35. Если нужно принять какие-нибудь меры, которые выходят из общих рамок губернских Комиссий, то таковые немедленно запрашивают ВЧК путем телеграфных сношений, испрашивая указаний и инструкций.

36. Для секретных сношений губернских Комиссий, чрезвычайных комиссаров с ВЧК вырабатывается определенный шифр, путем которого происходят секретные сношения.

37. Губернские Комиссии ежемесячно должны присылать полный отчет о своей деятельности в ВЧК, последняя, в свою очередь, посылает свои отчеты по местам.

38. Для уездных, волостных, жел.-дор. комиссаров вырабатываются особые инструкции, в которых определяются их права и обязанности.

39. Все Комиссии носят однородные названия: *“Чрезвычайная комиссия по борьбе с контрреволюцией и спекуляцией при таком-то Совете”*.

40. Каждая Комиссия имеет свою гербовую печать согласно постановлению 5-го Всероссийского съезда Советов.

Примечание. Отделы не могут иметь гербовых печатей, а имеют лишь печати простые. Гербовые печати должны иметь строго установленную форму.

41. Положение действует впредь до отмены.

11 июня 1918 г.

Друкується за: ВЧК — ГПУ / Сост. Ю.Фельштинский. — Бенсон (Вермонт), 1989. — С. 7 — 12.

КОНСТРУКЦІЯ ВІДДІЛІВ НАДЗВИЧАЙНИХ КОМІСІЙ

13 червня 1918 р.

Совершенно секретно

Принятая на Всероссийской
конференции Чрезвычайных комиссий
13 июня 1918 г. и дополненная
в августе 1918 г. иногор. отд. ВЧК

КОНСТРУКЦИЯ ОТДЕЛОВ ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ КОМИССИЙ

1. Работа ЧК распределяется по отделам, которые состоят из заведующих отделом, который подбирает секретаря и членов коллегии отдела. Секретарь и члены коллегии должны быть утверждены Общей комиссией.

Примечание 1. В губ. Чр. комиссии, где дел не так много, могут существовать не отделы, а столы: контрреволюц., спекулятивный, железнодорожный и проч.

Примечание 2. При незначительности работы в том или ином отделе, можно этот отдел присоединить к другому, сходному по деятельности отделу, например, отдел контрреволюц. и преступл. по должности могут быть слиты.

Примечание 3. Состав коллегии по возможности должен быть немногочисленным, примерно, три-пять человек.

2. Заведующий отделом является ответственным лицом отдела и поэтому все важные бумаги, исходящие от отдела, должны быть обязательно им подписаны.

3. Заведующий делает доклады на заседаниях Общей комиссии о ходе работ в отделе.

4. Все выдаваемые ордера на производство различного рода операций отдела должны быть обязательно подписаны заведующим.

Примечание. В отсутствие заведующего ордер может быть подписан другим членом отдела, его заместителем.

5. Все исходящие бумаги должны быть также скреплены секретарем отдела.

Примечание 1. Исходящие бумаги, более важные, денежные отношения и тому подобные бумаги, имеющие отношение или связь с Общей комиссией, должны быть подписаны помимо заведующего отделом и его секретаря также и председателем Комиссии.

Примечание 2. В губернских и уездных комиссиях все ордера подписываются только председателем Комиссии и секретарем.

6. На обязанности секретаря лежит наблюдение за ходом работ в канцелярии отдела, выполнение протоколов засе-

дания отдела, делать доклады, созывать заседания президиума отдела для решения текущих вопросов, заведует перепиской отдела и т.п.

7. Отдел выбирает из своей среды президиум, который совместно с заведующим руководит работой отдела в числе не более трех человек.

Примечание 1. Все члены Общей комиссии, работающие в отделе, считаются членами его президиума.

Примечание 2. При узком составе отделов президиум не выбирается, а всю работу выполняет коллегия отдела в целом.

8. Президиум выбирает из своей среды председателя и секретаря.

9. Президиум решает все текущие дела и назначает общие заседания отдела.

10. Президиум подбирает и утверждает штат сотрудников.

11. Общее заседание членов коллегии отдела разрешает вопросы, представленные президиумом и следственной коллегией.

12. Все постановления президиума и общих заседаний отдела протоколируются и по подписании их рассылаются, согласно инструкции Общей комиссии, председ. Ком., завед. отделами и подотделами.

Примечание. В губернской и уездной Чрезвычайной комиссии все дела могут решаться общим собранием членов Комиссии.

13. Отделы имеют следственный подотдел (коллегию), которая ведет следствие поступающих дел, руководствуясь изданными декретами, обязательными постановлениями и распоряжениями советской власти.

Примечание 1. В губрезкомах и уездрезкомах при каждом отделе следственной коллегии может и не быть: таковая должна существовать только при комиссии в целом, где следователи ведут дела по своей специальности: спекуляция, контрреволюция, жел.-дор. дела и т.п.

Примечание 2. Следователи действуют согласно особой инструкции. По возможности, желательно, чтобы следственный аппарат при губернских и уездных комиссиях был подразделен на секции: секция спекулятивная, секция контрреволюционная и секция преступления по должности.

14. Следственная коллегия имеет своего председателя.

15. Следователь ведет следствие по данному ему председателем следственной коллегии делу и по окончании следствия, дав свое заключение, представляет в президиум или на общее собрание членов коллегии отдела или Комиссии.

16. При получении дела на ведение по нему следствия, следователь обязан требовать из общей канцелярии отдела представления ему всех вещественных доказательств по

данному делу и от секретной части — письменного агентского доклада о ходе совершенной операции.

17. Если при ведении следствия следователь находит нужным делать дополнительные аресты, следователь докладывает об этом заведующему секретной частью, который и должен распорядиться о таковых.

18. Вызовы свидетелей тоже происходят с ведома заведующего отделом, за его подписью и подписью следователя, который вызывает данного свидетеля.

19. При разборе вещественных доказательств вещи или бумаги, не представляющие материала для следствия, сейчас же вручаются владельцу их или кому он поручит; деньги, отобранные при обыске, вносятся впредь до полного выяснения дела на текущий счет Чрезвычайной комиссии.

20. При следственной коллегии имеются ревизоры для ревизии складов, амбаров и т.п., которые в своей деятельности подчинены председателю Следственной коллегии.

21. Следственная коллегия устраивает поочередно дежурства следователей.

22. На обязанности дежурного следователя лежит снятие первого допроса путем вещественных доказательств и сдачу их в Общую канцелярию, регистратура арестованных, выяснение причастности тех или иных лиц в связи с данным делом и т.д.

Примечание. По выяснении причастности задержанных, если дежурный следователь находит, что кто-либо подлежит освобождению, он входит в обсуждение по этому вопросу с заведующим отделом и одним из членов президиума и за их подписями может освободить арестованного.

23. Отдел имеет при себе разведывательный отряд с особым заведующим разведкой или секретной частью.

Примечание 1. Секретная часть действует согласно особой инструкции.

Примечание 2. В губернской и уездной Чрезвычайной комиссии заведующие отделами могут являться и заведующими секретной частью, или секретная часть может существовать одна при общей комиссии, где заведующий секретной частью являются одно лицо для всей комиссии.

24. Заведующий разведкой состоит одновременно и заведующим секретной части отдела или Комиссии.

25. Заведующий разведкой и секретной частью имеет при себе помощника и секретаря.

26. Отряд разведчиков разделяется на отдельные специализированные части, как например: разведчик по борьбе со спекуляцией, продовольствием, металлургией, золотом и процентными бумагами, мануфактурой, спиртными напит-

ками и т.д.; разведчики по борьбе с контрреволюцией: монархистов, кадетов, попов и т.п.

27. Все разведчики по получении ими сведений или по исполнении возложенных на них поручений дают обо всем обязательный отчет заведующему разведкой в письменной форме по установленному образцу.

28. По получении тех или других сведений, требующих производства обысков, арестов, ревизий и т.п., заведующий разведкой и секретной частью посылает за своей подписью и подписью секретаря требование на ордер.

Примечание. О всех ордерах, выписанных помимо требований заведующего разведкой и секретной частью, последний обязательно должен быть поставлен в известность.

29. Заведующий разведкой назначает наряд из имеющегося при Комиссии отряда на производство операций, причем назначает одного старшего наряда и на его имя выписывает требования на ордер.

Примечание. В требованиях на ордер обязательно должно быть указано точный адрес и подлежит ли кто аресту; без этих указаний ордера могут и не выдаваться.

30. Старший наряда ответственен за правильность производства обыска, за целость найденных вещей, денег и т.п.

31. При производстве операций старший отряда обязан на все забранные вещи при обыске составить протокол, с ордера доставить в отдел и сдать дежурному следователю под расписку, которая сдается заведующему разведкой.

32. Заведующий разведкой и секретной частью назначает ежедневно дежурства разведчиков.

Примечание. Секретная часть ежедневно представляет заведующему отделом, а где секр. часть общая, то в Комиссию ежедневно сведения по установленной форме ведомости: сколько и у кого произведены обыски, что отобрали, кто арестован.

33. Отделы имеют свою канцелярию, во главе которой стоит заведующий делами отдела.

Примечание. В губернской и уездной Чрезвычайных комиссиях может быть общая канцелярия со специальными столами: контрреволюц., спекулятивный, иногородний, железнодорожный стол и т.п.

34. Канцелярия разделяется на столы по усмотрению коллегии отдела и заведующего делами отдела, как например: стол исходящих и входящих бумаг, стол по приемке арестованных, стол по заведыванию вещественных доказательств и т.д.

Примечание. Там, где канцелярия общая, как например, в уездных ведомствах, там существуют столы контрреволюц., спекул., иног., железнодорож., вход. бумаг и т.д.

35. Заведующий делами отдела принимает от дежурных следователей поступающие дела, вещественные доказательства, вещи и т. п. и передает их в надлежащие столы.

36. Заведующий делами отдела выдает в порядке поступления дела председателю следственной коллегии для раздачи следователям и ведения по ним следствия.

37. Заведующий делами отдела принимает дела, подлежащие в архив, который находится в его ведении и сдает в архив общей Комиссии.

Примечание. В губчрезвкомах и уездчрезвкомах существует только один архив.

38. Заведующий делами отделов следит за добросовестностью работы канцелярии, ведет выдачу канцелярских принадлежностей, назначает дежурства по канцелярии.

39. Отделы через заведующего делами и секретаря дают все справки и ответы и отвечают на запросы просителей.

Примечание. Следователи никаких справок родственникам и никому не выдают и к следователям никто из просителей не допускается, за исключением лиц ими вызванных.

40. Справки выдаются только родственникам арестованных и демократическим организациям, но отнюдь не частным лицам и поверенным.

41. Руководствоваться впредь до отмены.

Москва, август 1918 г.

Друкується за: ВЧК — ГПУ. — С. 13 — 17.

№ 3

ЗАПИСКА В.ЛЕНИНА М.ЛАЦИСУ

4 липня 1919 р.

Дорогой товарищ! Письмо Ваше и приложения получил. Каменев говорит — и заявляет, что несколько *виднейших чекистов* подтверждают, — что на Украине Чека принесла тьму зла, будучи созданы *слишком рано* и впустив в себя массу примазавшихся.

Надо построже проверить состав, — надеюсь, Дзержинский отсюда Вам в этом поможет. Надо подтянуть во что бы то ни стало чекистов и выгнать примазавшихся.

При удобной оказии сообщите мне подробнее о чистке состава Чека на Украине, об итогах работы.

Привет!

Ваш Ленин

*Друкується за: Ленин В.И.
Полн. собр. соч. — Т. 50. — С. 338.*

№ 4

ІЗ ПРОТОКОЛУ ОБ'ЄДНАНОГО ЗАСІДАННЯ ПОЛІТБЮРО І ОРГБЮРО ЦК РКП(б)

13 серпня 1919 р.

Слушали:

2. Общее положение на Украине.

Постановили:

2. г) ВУЧК раскассировать и поручить это произвести г. Петерсу.

Друкується за: В.И. Ленин и ВЧК: Сб. док. (1917 — 1922 гг.). 2-е изд., доп. — М., 1987. — С. 200.

№ 5

ДОПОВІДЬ ЧЛЕНА КОЛЕГІЇ ТА ЗАВІДУВАЧА СЕКРЕТНО-ОПЕРАТИВНОГО ВІДДІЛУ ПОЛТАВСЬКОЇ ГУБЕРНСЬКОЇ ЧК М. БІКСОНА НАЧАЛЬНИКОВІ ЦУПЧРЕЗКОМУ

Квітень 1920 р.

Обвинение, инкриминируемое против меня Полтавским губпарткомом, заключается в следующем. 25-го января с.г. я был командирован от президиума губчека на съезд в город Москву, также и другой член коллегии тов. Новоженев от Особого отдела; с нами поехал отпущенный в отпуск комендант губчека тов. Иванов. Перед отъездом, хотя неофициально, был решен вопрос, чтобы захватить с собой продуктов для голодающих товарищей, работающих в Москве. Нами было закуплено на собственные деньги 6 мешков муки на мельнице, так как мука еще не была взята на учет. Кроме того, было взято из комиссии около 5 пудов сала по твердым ценам. Все эти продукты были нами доставлены в Москву и распределены между москвичами по себестоимости, что могут подтвердить работники МЧК тов. Мессинг и Березин.

Обо всем этом было также сообщено тов. Дзержинскому, так как было заявлено в ВЧК сотрудницей Морозовой, что мы привезли сала и обменяли будто бы заградительного отряда, говоря, что ящики с салом полны секретными документами, что само собой разумеется места не имело. После приезда обратно из Москвы сотрудник губчека тов. Щуплов, постановлением коллегии который за разные проступки, как избиение арестованных, пьянство и дебоши,

был приговорен к 7-дневному аресту, на основании этого, решил написать в парком заявление, что члены коллегии совершают большие преступления (сало взяли) и их никто не наказывает. Этому примеру последовали и другие сотрудники, когда почувствовали, что в губчека вводится более строгая дисциплина, ибо было объявлено на общем собрании сотрудников в присутствии тов. Карлсона, что за подобные выходки сотрудники будут наказаны, вплоть до предания суду. Посыпались разные заявления в парком. Парком в лице двух-трех товарищей назначил ревизию губчека. Ревизия кончилась тем, что был собран какой-то материал секретного характера, так что даже назначенный член Ревизионной комиссии тов. Алексеев не знает, в чем заключается весь обвинительный материал.

По предложению одного члена Ревизионной комиссии тов. Сметалина был командирован следователь по особо важным делам для снятия допроса. Опрошены были все за исключением Новоженова. Я лично предполагал, что нас членов партии будет судить парком, поэтому я давал следователю самое короткое объяснение. Тем более я считал себя правым требовать такое разбирательство этого дела, что я не вчерашний член партии, а состою действительно членом с 1903 года, хотя как малолетний работал раньше в подполье, но случилось наоборот.

Парком устроил в полном смысле слова застенок, вынес на основании разных не проверенных слухов приговор: исключение меня из партии за идею, по которой я при царском режиме был приговорен к смертной казни и отбыл 11 лет каторги вплоть до амнистии 1917 года, отзыв меня из губчека. Точно также и в отношении Новоженова, Иванова и Путилина, только смягчением исключения из партии. Приговор этот держался в строжайшем секрете, но все же я узнал от одного (Биргавинова) "болтливого", что приговор состоялся и возможно меня арестуют. Получив такие сведения, я тут же решил пойти в парком и выяснить, но в паркоме никого не застал, пошел в ревком к тов. Алексееву, от которого я узнал, что он как член революционной комиссии тоже ничего не знает, но слышал о том же и что судили меня тов. Буценко, Коцюбинский и еще один, фамилии которого я не помню. Через некоторое время я пришел в губревком к Буценко, которому я и задал прямой вопрос обо всем вышесказанном, на что получил утвердительный ответ. После официального подтверждения и после того, как я требовал меня вызвать и выслушать,

получил отказ, я считал себя принужденным заявить в ревком и предгубчека тов. Баскакову, что с данной минуты я слагаю с себя полномочие быть членом коллегии губчека и до выяснения в центре прошу принять все дела. На это мое требование я также получил отказ от зампредгубревкома тов. Алексеева и предгубчека тов. Баскакова, которые обещали потребовать от пленума паркома пересмотреть это дело.

Таким образом дело получило огласку и группа лиц, устроивших застенки (Буценко, Коцюбинский и Казюра), были принуждены вынести на пленум парткома. Все-таки из обвиняемых — Биксон, Иванов, Новоженев, Путилин — [никто] при обсуждении не присутствовал и не допускался. Я в тот же день должен был уехать с отрядом в Переяславский уезд, откуда были получены телеграммы о вспыхнувшем восстании. Пробыл я там 12 суток. По приезде обратно я узнал, от предгубчека тов. Баскакова, что я отрываюсь из ЧК. Наркомом выдвинута коллегия с таким составом: Коцюбинский (коммунист), один бывший боротьбист и третий — недавний коммунист, бывший гетманский офицер. Но тут же Баскаков добавил, что получено телеграфное распоряжение от тов. Карлсона и из ЦК КПУ за подписью Косиора о том, что впредь, до выяснения дела, всем товарищам предписывается оставаться на своих местах. Желая знать мнение наркома, я с Баскаковым отправился туда, где мы застали Коцюбинского и секретаря паркома Миронова.

После доклада о моей поездке на усмирение, я задал вопрос Миронову и Коцюбинскому, как мне быть относительно моей дальнейшей работы в губчека и известно ли паркому о распоряжении из центра. На заданный мною вопрос я получил *законнический* ответ: сдать дела, так как я отозван паркомом, а что касается распоряжения центра, то парком это не принимает во внимание и всю ответственность берет на себя. После такой выходки я окончательно пришел к убеждению, что здесь кроется “что-то другое” и нужно было только найти благовидного предлога.

Я давно уже чувствовал и слышал от некоторых членов партии, что мое присутствие в Полтавской организации смущает многих. Приведу только пару примеров. В начале января, когда мы были командированы из ВЧК, Биксон, Новоженев, Путилин, Иванов и другие — мы встретили явно враждебное отношение со стороны местных партийных работников, которые, не посоветовавшись с нами,

вынесли постановление ходатайствовать перед ВЧК о нашем отзыве, мотивируя, что мы как неукраинцы, не справимся с возложенной на нас работой. Буквально Миронов выразился так, украинский чекист должен иметь особый “нюх” и выходя утром на улицу, должен установить, чем пахнет город. Только после моего категорического требования предревкомом тов. Дробнисом было созвано собрание всех ответственных работников, которые, несмотря на все наши доводы и протесты, утвердили первое постановление — не допускать нас к ответственному занятию. Но когда мы все-таки приступили к работе и доказали, что губчека как раз страдает от недостатка опытных работников и приступил к реорганизации той структуры губчека, которая имела место, тогда волей-неволей пришлось согласиться и мы остались. Другой факт: представленное мною дело предуездревкома тов. Буценко, начальника уездной (Полтавской) милиции Бережного и других на ваше рассмотрение, которое велось уже давно и ведется еще по отношению других, узнав об этом заинтересованные лица не могли на меня иначе смотреть, как на врага. Кроме того, вышесказанное мною “что-то другое” выражается еще в следующем: когда губчека не стала заниматься больше ловлей мелких спекулянтов и мелких воришек, а поставила себе определенную цель борьбы с контрреволюцией, откуда бы она ни исходила, и стала постепенно вмешиваться во все отрасли жизни Советской Республики, тогда и это стало нетерпимо для известной группы лиц. Для примера взять хотя бы партийную жизнь. Секретно-оперативный отдел собирает сведения о производимой губпаркомом работе на уезды и в городе. Можно с большой достоверностью сказать, что села и деревни находятся в самом беспомощном состоянии. Повсюду существует засилие кулачества, агитационная работа не ведется никакая, литературу не видать нигде. И часто приходящим отрядом губчека приходится вести чисто партийную работу. При помощи селянской бедноты производим выборы Рад ревкомов и т.д. Следовало бы назначить ревизию паркома и при этом обратить внимание на денежные суммы, выданные в виде пособия разным членам партии, которые колеблются от 5 руб. до 12 тыс. Это мне заявил предгубчека тов. Баскаков, что некоторые родственники и близкие знакомые женщины членов паркома получили незаконные крупные суммы пособий. Определенно могу сказать, что ревизия и опрос некоторых членов партии дадут еще другие данные, как например: когда

на общем собрании группой лиц было предложено избрать контрольно-хозяйственную комиссию, была выставлена также кандидатура одного члена коллегии губчека. Той же группой было сказано, что чекистов избрать нельзя только потому, что они чекисты. И это понятно, так как контрольно-хозяйственная комиссия была создана с целью судить чекистов — осудила. Также выясняется усиленная агитация против ориентации Московского центра. Приведу один пример: когда Казюра и Коцюбинский на общем собрании сделали доклад о Всеукраинском последнем съезде, то ими было предложено вынести порицание и заклеить позором поступок тов.Раковского, который будто бы собрал кругом себя около 70 членов съезда, оставил зал заседания перед выборами ЦК КПУ, и освещено это было с той стороны, что тов.Раковский сделал такой шаг с целью пресечения раздора. Также иронически было отмечено после того, когда сообщили, что получена была депеша из Москвы от тов.Ленина о роспуске выбранного ЦК КПУ и “назначения” Временного бюро, что тов.Ленин умеет только предписывать и не прислушивается к голосу работников КПУ. Но это предложение было принято исключительно потому, как заявил тов.Казюра, что общее собрание, как он выйдет, не сочувствует этому предложению.

Кончая свой доклад, хочу только добавить, что посредством опроса тов.Баскакова и члена губревкома тов.Алексеева, которые могут дать еще целый ряд данных по преступлению деятельности некоторых членов губпаркома. Пример: имеется масса записок от тов.Дробниса на отпуск разных ценных вещей из ликвидированных ломбардов своим знакомым, также записки, адресованные предгубчека тов.Баскакову, предписание — расстрелять за разные якобы преступления. О такой записке известно также тов.Карлсону, где за пьянство тов.Дробнис предложил расстрелять члена КПУ. Но когда на второй день праздника т.Казюра напился пьяным до невозможности, ходил по улице без шапки и ругался площадными словами, то член паркома, зная и видя все это, ни слова не сказал. Подтвердить этот факт могут тов.Баскаков и сотрудники губчека тов.Шлионский и Багров.

*ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 20, спр. 166, арк. 46 — 74, 74 зв.
Машинопис. Оригінал.*

ПРИМІТКА І ПІДКРЕСЛЮВАННЯ В.ЛЕНІНА НА ЛИСТІ Ф.ДЗЕРЖИНСЬКОГО З ХАРКОВА

Між 26 червня і 4 липня 1920 р.

Харьков

26/VI 1920 г.

Смотри особо оборот*

Дорогой Владимир Ильич!

Спешу ответить, что я не подчинился только букве предписания ЦК, я не на даче, но я усиленно лечусь водолечением. Врачи нашли только нервное переутомление, а все остальное в полном порядке, в том числе и легкие. Я и лечусь усердно, желая еще поработать.

Положение здесь внутреннее в общем идет в гору. Можно с уверенностью сказать, что если из центра будут безуданно нажимать и посылать работников, то и Украина станет скоро честной советской. В деревне устали от банд и тоскуют за твердой властью. Каждый честный наш работник, посылаемый в провинцию, находит почву, и видны уже результаты. Только этих работников страшно мало. Жалоб не слышал.

В области моей специальности здесь обильный урожай... Громадной помехой в борьбе — отсутствие чекистов-украинцев. С Махно мне не везет. С ним можно было скоро расправиться, имея конницу. У меня ее не было. Только теперь удастся мне сколотить полк из эскадронов, которые удалось выклянчить. Надеюсь через неделю пустить этот полк в действие.

Я хотел бы, чтобы ЦК решил, как долго мне здесь оставаться. Мое пребывание здесь усиливает темп работы ЧК, и мне кажется, что дальнейшее пребывание необходимо. Но из Москвы т.Ксенофонтов и другие по ВЧК и Главкомтруду жалуются, что я слишком засиделся на Украине и от этого там работа страдает. Мне самому трудно решить. Я думаю побыть здесь еще недели две, потом на неделю вернуться в Москву, чтобы затем приехать сюда обратно. Буду ждать решения ЦК.

Привет *Ф.Дзержинский*

Друкується за: В.И.Ленин и ВЧК. — С. 333.

---

* Цими словами В.Ленін звертав увагу на підкреслювання, які він зробив у тексті листа на звороті. — Авт.

НАКАЗ № 2 ПО ЦУПЧРЕЗКОМУ
ТА ОСОБЛИВИХ ВІДДІЛАХ УКРАЇНИ

15 січня 1921 р.

Совершенно секретно

§ 1

За последнее время наблюдается, что некоторыми Чрезвычайными комиссиями и особыми отделами в борьбе с контрреволюционными, спекулятивными и прочими организациями применяется т.н. метод вдохновения или введения в эти организации своих агентов в целях освещения и установления деяний как отдельных лиц, так и всей организации.

И казалось бы, что при применении этого метода, роль агента должна была бы ограничиваться разведывательной работой, но зачастую агенты из роли пассивной наблюдательной, пресекающей преступления, переходят к активным действиям, занимаясь созданием организации, спайкой отдельных лиц организации и подчас подталкивая пассивный и антисоветский элемент и обывателя на активную работу.

Старшие же товарищи, ответственные руководители смотрят на подобного рода работу сквозь пальцы и поощряют, вводя эту тактику в принцип.

Предупреждаю, что этот метод — метод “провокации” — для нас революционеров не приемлем и не допустим. Погоня за открытием организаций, раздувание дел или создание организации хотя бы с целью открытия подозреваемого заговора — *преступны*, ибо подобного рода деятельность ведет к определенному вырождению наших революционных органов чрезвычайной борьбы в старые охранные, жандармские, сыскные отделения.

Задача Чрезвычайных комиссий, особых отделов заключается в борьбе с врагами революции, решительной расправе с ними, но отнюдь не в создании “*врагов революции*”, там где их нет.

Горе тому чекисту, особисту, который станет на этот путь — путь провокаций, а с ним — путь карьеризма, он перестанет быть революционером, верным стражем революции, а становится паникером и теряет верное революционное классовое чутье.

Мы должны быть бдительны, изворотливы и решительны в нашей работе, но в то же время объективны, осторожны и не переоценивать, не увлекаться славой бесконечных открытий, что вредно отражается как на деле, так и на самих участниках в работе.

Предупреждаю и приказываю всем товарищам руководящим работой как председателям и начальникам под их личной ответственностью *не допускать*:

1. Создание фиктивных к.-р., спекулятивных и проч. организаций, с какими бы то ни было целями.

2. Хождение агентуры во всякого рода организации должно строго контролироваться, дабы роль “агента” не выходила из роли разведчика в организатора.

3. Руководителям по разработке того или иного дела строго следить за ходом дела и точным образом устанавливать наличие деятельности существования организации и ее вдохновителей.

Принять к строгому и неукоснительному руководству.

Начальник Чрезвычайных комиссий
и особых отделов Украины

Манцев

Начальник Особого
отдела ЦУПЧРЕЗКОМА

Евдокимов

Верно:
секретарь админотдела
ЦУПЧРЕЗКОМА

Лунев

*ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 20, стр. 640, арк. 21, 21 зб.
Друкарський відбиток.*

№ 8

НАКАЗ № 4 по ЦУПЧРЕЗКОМУ ПРИ РАДНАРКОМІ УКРАЇНИ

31 січня 1921 р.

§ 1

Подтверждаются к неуклонному исполнению приказы ВЧК с № 170 по № 188 и с № 1 по № 10 включительно.

§ 2

Объявляется для сведения и руководства постановление Совнаркома УССР от 29 мая 1920 года.

О трудовом дезертирстве и органах борьбы с ними.

В развитие постановления Совнаркома РСФСР о порядке всеобщей трудовой повинности, опубликованного в “Известиях” ВЦИК от 5 февраля 1920 г., Совет народных комиссаров УССР постановляет:

1. Трудовым дезертирством считается:

- а) уклонение от учета или регистрации установленными органами, объявляющими, либо проводящими трудовые повинности;
- б) сокрытие своей специальности подлежащих учету рабочими, служащими и лицами технического персонала, хотя бы и состоящими уже на другой работе или службе;
- в) уклонение от явки для назначения на работу лиц, призванных в порядке трудовой мобилизации, а также назначенных на работу органами НК труда;
- г) самовольное оставление работы или службы;
- д) неявка на работу без уважительных причин;
- е) всякое уклонение от трудовой повинности, как то: путем подлога документов, занятия фиктивных должностей, фиктивных командировок, симуляция болезни и т.п.;
- ж) уклонение от явки в органы учета и распределения рабочей силы после увольнения с работы или службы.

2. Борьба с трудовым дезертирством и всеми видами укрывательства, пособничества и подстрекательства к дезертирству возлагается на Всеукраинкомтруд и его местные органы при прямом участии профессиональных союзов, действующие через ВУЧК Центрокомдезертир и местные органы последних, каковые учреждения в этой части своей работы, в центре и на местах, подотчетны Комтрудам и обязаны руководствоваться их инструкциями.

Председатель Совета
народных комиссаров

Врид. управдел Совнаркома

Х. Раковский
Ждан-Пушкин

Секретарь Совнаркома

С подлинным верно:
секретарь админотдела

Миронов
Лунев

§ 3

Председатель Киевской губчека тов. Павлов М.В. назначается начальником Особотдела Черноазморей.

Председателем Киевской губчека назначается тов. Альпов.

§ 4

Прибывшие в распоряжение Цупчрезкома из ВЧК т. Голубков Я.В., Карчевская А.С., Светов П.Т., Вакулишин Л., Скворцов, Баландина В.В., Кублицкий И.М., Фролов С.Ф., Алексеев А.В. и Ландрес З.М. — командированы в Крымскую ЧК; т. Базилий И.Е. и Климов И.А. — в Донецкую губчека; т. Сидоров Н.В. — в Особотдел при Цупчрезкоме.

§ 5

Прибывшие в распоряжение Цупчрезкома из ЦККПУ т. Андерсон И.И. командирован в Александровскую губчека; т. Глебов Г.Л. — в Крымскую.

§ 6

Прибывшие в распоряжение Цупчрезкома из Особотдела Киевского округа Фиалко В., Болотов Н.Б., Скачков И.Ф., Вольный М.Е., Ковтуненко М.М., Корецкая Э.И., Овсов В.И., Гервич М.С., Коральник Е.Я., Вронская М.Ф., Бограчевский Ю.Н., Верина И.М., Винавер А.Г. и Фрейнкин Б.А. — командированы в Крымскую ЧК.

§ 7

Прибывшие в распоряжение Цупчрезкома из Подольской губчека Юренев Б.Ю. и Соколовский А.Д. командированы в Крымскую ЧК.

§ 8

Прибывший в распоряжение Цупчрезкома из Киевской губчека т.Сталь Л.М. командирован в Александровскую губчека.

§ 9

Прибывшие в распоряжение Цупчрезкома из Одесской губчека т.Адаров Н.Г. командирован в Крымскую ЧК; т.Стребков С.Н. — в ВЧК.

§ 10

Прибывшие в распоряжение Цупчрезкома из Харьковской губчека т.Чернолюбов М.А. командирован в Александровскую губчека; т.Аполон И.Л. — в Киевскую губчека.

§ 11

Прибывший в распоряжение Цупчрезкома из Екатеринославской губчека т.Лус М.И. командирован в Александровскую губчека.

§ 12

Прибывшие в распоряжение Цупчрезкома из Полтавской губчека тов.Веселовский И.Я. командирован в Александровскую губчека; тов.Павлов Т.А. — в Крымскую ЧК.

§ 13

Прибывший в распоряжение Цупчрезкома из Николаевской губчека тов.Николаев К.Н. командирован в Ростовскую ЧК.

§ 14

Прибывшие в распоряжение Цупчрезкома из Галкинско-го КСМ т. Куликов М.В. и Сафронов Н.А. командированы в Особотдел при Цупчрезкоме.

§ 15

Прибывший в распоряжение Цупчрезкома из 2-й Конной армии тов. Поздняков М. командирован в Александровскую губчека.

§ 16

Прибывший в распоряжение Цупчрезкома из Пятигорской ЧК т.Арсентьев командирован в Крымскую ЧК.

§ 17

Сотрудники Цупчрезкома т.Клецкин М.С., Фридман Х.С. и Василенко И.И. откомандировываются в распоряжение Волынской губчека.

§ 18

Сотрудники Цупчрезкома т.Иванов В.П., Премыслер С.Е. и Соколов И.Н. откомандировываются в распоряжение ВЧК.

§ 19

Сотрудник Цупчрезкома т.Футликов М.И. откомандировывается в распоряжение Харьковской губчека.

§ 20

Сотрудник Цупчрезкома т.Иванов С.П. откомандировывается в распоряжение ЦК КПУ.

§ 21

Сотрудник Цупчрезкома т.Чекунов С.М. откомандировывается в распоряжение Союза текстильщиков.

§ 22

Сотрудник Цупчрезкома т.Марков М.Н. откомандировывается в распоряжение Крымской ЧК.

§ 23

Сотрудник Цупчрезкома т.Пашенко П.И. откомандировывается в распоряжение Киевской губчека.

§ 24

Сотрудник Цупчрезкома т.Бергер Ю.П. откомандировывается в распоряжение Наркомпрода.

§25

При сем объявляется список расстрелянных сотрудников:

Николаевской губчека

1. Володин Василий Семенович расстрелян 5/IX за взяточничество.
2. Гончаров Александр Сергеевич расстрелян 16/VI за изнасилование арестованных.
3. Курский Илья Захарович расстрелян за сношение с контрразведкой белых.
4. Прусиновский Ричард Брониславович расстрелян 13/IX за передачу списков сотрудников в контрразведку белых.
5. Соколов Исай Самойлович расстрелян 16/VI за взяточничество.

Екатеринославской губчека

1. Сурминов Н.П., сотрудник для поручений, расстрелян 18/II за присвоение вещей при обыске.
2. Пронлев Прокопий Адрианович, пом. уполномоченного, расстрелян 13/XI за шантаж и вымогательство.
3. Сташевский Роберт Лазаревич, сотрудник для поручений, расстрелян 28/XI за взяточничество.
4. Брейтман Яков Михайлович, сотрудник для поручений, расстрелян 28/XI за взяточничество.

РТЧК Екатерининских жел. дор.

1. Котляров Александр Илларионович расстрелян 22/IX за пьянство и раскрытие конспиративной квартиры.

§ 26

При сем объявляется список сотрудников, уволенных без права поступления в ЧК и Особ. отделы:

Николаевской губчека

1. Зубаченко Нонилла Ефимовна за кражу и преступление по должности.

2. Васильев-Габеатро Иван Владимирович за пьянство и преступление по должности.

3. Арестова Варвара Михайловна за сношение с контррев.

4. Краснова Вера Гавриловна
5. Пискунова Лиза Ивановна
6. Лев Арон Самойлович

за некорректное отношение и поведение в пом- [ешении] клуба Губ- чека.

7. Шаталов Андрей Иванович за незаконное освобождение арестованных.

РТЧК Екатерининских жел. дор.

1. Кузнецов Николай Иванович за намерение присвоить деньги.

2. Щербицкий Георгий Иванович за саботаж.
(по ГУБЧК и РТЧК)

Подлинный подписали:

Замначцупчрезком

Начадминотдела

Секретарь

С подлинным верно:
секретарь админотдела

В.Балицкий

Сердобинский

С.Игнатов

Лунев

*ЦДАГОУ, ф. 1. оп. 20, стр. 640, арк. 23 — 25, 25 зв.
Друкарський відбиток.*

№ 9

ЗАПИСКА В.ЛЕНИНА В.МАНЦЕВУ

3 лютого 1921 р.

Т[ов]. Манцев!

На Украине происходят безобразия.

Директива политбюро (убрать Пешехонова и *пешехоновцев* из Харькова) срывается.

Часть укрцекистов дает себя обмануть Пешехонову и пешехоновцам.

Это ясно. И мы себя не дадим больше в обман.

На Вашу *личную* ответственность возлагаю (под условием секретных и прямых и аккуратных сношений с политбюро в Москве):

- (1) установить *полное* наблюдение за Пешехоновым;
- (2) прислать сюда итоги;
- (3) то же за всеми пешехоновцами, список их;
- (4) добиться немедленной отставки Пешехонова и отправки в Москву.

Расхлябанность укрцека *полная*. Посмотрим, сумеете ли Вы выполнить *как следует*.

С ком. приветом *Ленин*

3/II 1921

Друкується за: В.И.Ленин и ВЧК. — С. 386.

№ 10

ДЕКРЕТ РАДИ НАРОДНИХ КОМІСАРІВ ПРО ПОРЯДОК ДОГЛЯДУ ТА ВИІМКИ ПОШТОВО-ТЕЛЕГРАФНОЇ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ І ДОСТАВКИ ВІДОМОСТЕЙ ПРО НЕЇ

10 лютого 1921 р.

Ст. 1. Следователи всех наименований, производящие дознания и следствия по государственным и уголовным преступлениям, имеют право требовать от подлежащих учреждений Народного комиссариата почт и телеграфов приостановить выдачу корреспонденции, отправленной от имени или лица или на имя лиц, против которых возбуждено преследование, а также сообщить сведения о коррес-

понденции таковых лиц. Означенные требования обязательны для телеграфных учреждений.

Ст. 2. Для производства осмотра или выемки почтово-телеграфной корреспонденции следователи должны получить разрешение того учреждения, при котором они состоят (Наркомюст, губотделы юстиции, ревтрибуналы, совнарсуды, Всероссийская чрезвычайная комиссия и ее органы). Означенные учреждения вправе и самостоятельно осуществить выемку или осмотр.

Примечание 1. Следователи, производящие следствие в уезде, могут получать разрешение на производство выемок от уездного бюро юстиции.

Примечание 2. В случаях неполучения разрешения на выемку или осмотр корреспонденции, она немедленно отправляется по назначению. Учреждение, отказавшее в выдаче разрешения на выемку или на осмотр корреспонденции, обязано немедленно известить об этом соответствующее почтово-телеграфное учреждение.

Ст. 3. Следователь, ведущий дознание или следствие, получив указанное разрешение, сообщает о нем подлежащему почтово-телеграфному учреждению для доставления ему требуемой корреспонденции или же уведомляет это учреждение о времени своего прибытия для производства осмотра или выемки, причем по явке предъявляет имеющееся у него разрешение заведующему почтово-телеграфным учреждением.

Ст. 4. Осмотр и выемка почтово-телеграфной корреспонденции производятся в присутствии ответственного агента почтово-телеграфного ведомства.

Подписали:

Председатель Совета народных комиссаров	<i>В. Ульянов (Ленин)</i>
Управляющий делами Совета народных комиссаров	<i>Н. Горбунов</i>
За секретаря	<i>М. Гляссер</i>

10 февраля 1921 г.

Друкується за: В.И. Ленин и ВЧК. — С. 391 — 392.

№ 11

НАКАЗ № 9 ПО ЦУПЧРЕЗКОМУ ПРИ РАДНАРКОМІ УКРАЇНИ

1 березня 1921 р.

§ 1

Объявляется для сведения и исполнения телеграфное распоряжение ПредВЧК тов. Дзержинского:

“По имеющимся в ВЧК сведениям, местные органы ЧК производят аресты квалифицированных специалистов, работающих в важнейших отраслях промышленности страны, возводя им обвинение в контрреволюционных деяниях во время пребывания белой армии, чем парализуется налаживающаяся созидательная работа. ВЧК предлагает прекратить аресты специалистов по обвинению “старым делам”, также немедленно освободить специалистов, арестованных по вышеуказанным мотивам под поручительство ответственных коммунистов, заинтересованных в работе”.

26 января

№ 3.1178

ПредВЧК

Начадминоргуправления

С подлинным верно:

секретарь админотдела Цупчрезкома

Дзержинский

Апотер

Лунев

§ 2

Объявляется к неуклонному исполнению телеграмма ПредВЧК тов. Дзержинского от 27 февраля.

“Ввиду тяжелого положения дорогах Южного округа в связи с топливными затруднениями, а равно чрезвычайно важных задач возложенных на дороги округа по вывозу продовольствия центр, приказываю всем органам ВЧК оказывать железнодорожной администрации всемерное содействие по выполнению тяжелой задачи. Следование продмаршрутов и эшелонов демобилизованных должно быть взято Вами на особый учет с обязательством ежедневного сообщения данных о продвижении продмаршрутов и эшелонов ОКТЧК и ЦУПЧРЕЗКОМ. Начальник ОКТЧК ежедневно доносит мне сводки о происшедших за сутки изменениях в движении, а равно в снабжении дорог топливом”.

ПредВЧК

Верно: секретарь админотдела

Дзержинский

Лунев

ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 20, спр. 640, арк. 290.

Друкарський відбиток.

№ 12

НАКАЗ № 11 ПО ЦУПЧРЕЗКОМУ ПРИ РАДНАРКОМІ УКРАЇНИ

4 березня 1921 р.

Вторично об'являється для сведения, руководства и неуклонного исполнения инструкция о порядке ревизии ГЧК.

Копия

*Всем губчека, всем губинспекциям,
копии всем губисполкомам*

ИНСТРУКЦИИ

О порядке ревизий губчека и взаимоотношениях с ними губинспекций

§ 1

Губчека подвергается ревизиям при следующих условиях:

а) Финансовые и материальные части губчека подлежат ревизии на общих основаниях. В случаях возвращений со стороны губчека вопрос о производстве ревизии решается президиумом исполкома. Все секретные расходы губчека изъемяются из контрольного ведения губинспекции.

б) В тех случаях, когда по ходу ревизии финансовой и материальной части губчека требуется приостановить распоряжение или действие президиума губчека или его членов, это может быть сделано не иначе как с согласия президиума исполкома и наркома.

в) В ревизии участвуют только коммунисты: "спецы"-контролеры допускаются только к техническим операциям, если нет протеста президиума губчека. Президиуму губчека предоставляется право отвода контролеров, командированных для ревизии. Отвод может быть обжалован наркому.

§ 2

В отношении инспектирования деятельности губчека инспекция (кроме "Бюро жалоб" при Чека) наблюдает за выполнением Чека всех декретов и распоряжений советской власти и имеет следующие возможности:

а) право посещения тюрем, арестных помещений и всех мест заключений, а также концентрационных лагерей с

целью инспектирования санитарного и технического состояния указанных мест заключения;

б) проверка в местах заключения арестованных, кроме секретных арестованных, длительности их пребывания, обращения с ними, порядка и срока их допроса;

в) организации комиссий совместно с Чека и органами юстиции по разгрузке мест заключений.

Примечание. Во всех случаях несогласия с губчека обязательно обращение в нарком.

§ 3

а) Вмешательство в ход следствия или судебные функции губчека, а также требование о выдаче инспекции дел незаконченных недопустимо, кроме случаев, предусмотренных действующим положением о “Бюро жалоб” при Чека.

б) Вся секретно-оперативная работа губчека изымается из ведения губинспекции.

§ 4

В коллегию Чека может входить представитель инспекции, обязательно коммунист, желательно замзав, но с правом совещательного голоса.

§ 5

Считая, что Чека является боевым органом диктатуры пролетариата особенно важным в условиях обостренной гражданской войны, что гражданская война требует быстрой и беспощадной расправой с врагами советской власти, рабоче-крестьянская инспекция в своем надзоре над возможными преступлениями отдельных агентов Чека, должна особенно остерегаться того, чтобы не сделаться оплотом недовольного мешанства, готового брюзжать по поводу работы Чека; надзор рабоче-крестьянской инспекции не должен выходить из рамок общей проверки соответствия между деятельностью Чека и общей политикой советской власти.

§ 6

Вместе с тем во всех начинаниях и действиях Чека инспекция должна оказывать ей самое деятельное содействие ее работе:

а) совместными междуведомственными комиссиями;

б) посылкой в помощь Чека своих отрядов-контролеров и инспекторов;

в) производством ревизий или негласных обследований по заданиям Чека;

г) вообще всеми возможными путями и средствами, совместными интересами советской власти и коммунистической партии.

§ 7

В свою очередь Чека обязана оказывать широкое содействие органам рабоче-крестьянской инспекции в ее работе, выполняя ее задания всеми возможными путями и средствами.

§ 8

Эта взаимная согласованность и сотрудничество должны особенно ярко оказаться в области борьбы с должностными преступлениями, где Чека и рабоче-крестьянская инспекция выполняют одно и то же дело, но различными средствами. С этой целью:

а) между уполномоченными по борьбе с преступлениями по должности и Административным отделом рабоче-крестьянской инспекции должен существовать постоянный контакт;

б) в комиссии по проверке личного состава советских учреждений обязательно должен быть представитель Чека;

в) во всех серьезных летучих плановых ревизиях желательно негласное участие агентов Чека для более успешного уловления спекулянтов и вообще примазывающихся к советской власти.

§ 9

Порядок производства ревизионного наблюдения в области секретно-оперативной будет определен отдельным циркуляром, который будет издан по соглашению НКРКИ и Цупчрезкомом.

Для более согласованного проведения на местах вышеизложенной инструкции Народный комиссариат революционной инспекции и Центральное управление Чрезвычайных комиссий Украины считают нужным дать следующие указания.

Порядок ревизии губчека определяется общим положением, согласно коему секретно-оперативная часть в обычном ревизионном порядке надзору не подлежит. Посему § 1 говорит о ревизии лишь финансовых и материальных частей губчека, как то: кассы, отчетности, книг, хранилищ, складов и т.под. Эта область операций должна быть вообще открытой для ревизии рабоче-крестьянской ин-

спекции. Однако, секретные расходы изъеются из контрольного ведения губинспекций.

При соблюдении всех вышеизложенных условий ревизии финансово-материальных частей губчека должны протекать совершенно нормально и без каких-либо трений. В случае же возникновения таковых спорный вопрос решается в президиуме губернского исполкома и губернского паркома.

Вопрос может встать только об опротестовании тех действий губчека, кои входят в сферу ревизионной компетенции рабоче-крестьянской инспекции или о приостановке их.

Протест губинспекции может последовать только в том исключительном случае, когда заведующий губинспекцией уверен в необходимости предотвратить преступление или очевидную ошибку.

Приостановление подобных действий должно производиться совместно с представителем губернского исполкома и с ведома председателя губернского паркома.

В следственные и судебные функции губчека губернская инспекция совершенно не может вмешиваться. В этой области, как определенно указано в § 3, все права очерчены циркуляром о "Бюро жалоб" при губчека и выход за пределы указанного циркуляра ни в коем случае не допустим.

Особо важное значение имеет § 4, который говорит о "возможности" вхождения в коллегию губчека представителя рабоче-крестьянской инспекции. Это значит, что необходимо особое соглашение между президиумом губчека и заведующим губинспекцией, каковое соглашение должно распространиться и на личность представителя, так как вхождение заместителя заведующего губинспекцией только желательно.

По соглашению может состояться и в отношении другого представителя рабоче-крестьянской инспекции. При смене председателя губчека или заведующего губинспекции необходимо подтверждение прежнего соглашения. Представитель рабоче-крестьянской инспекции имеет совещательный голос и присутствует на всех заседаниях губчека.

§ 5 ясен и не требует особых разъяснений, § 6, 7 и 9 говорят о взаимной их поддержке органами губчека и губинспекции и о согласованной их работе. Эти важные параграфы приведены лишь в самой общей редакции.

Развитие и детализация сотрудничества предоставляются тесной инициативе. Общая директива может содержать только одно указание: представители губчека и заведующие губинспекции должны смотреть на представляемые ими учреждения, как на тесно связанные не только единством общего плана коммунистического строительства, но и единством ближайшей очередной работы в каждом отдельном конкретном случае.

На основе этого взгляда должны изживаться все трения и налаживаться согласованная работа обоих учреждений.

Настоящая инструкция касается порядка ревизии только губернских Чека и взаимоотношений между губернскими отделениями рабоче-крестьянской инспекции и губчека. В уездах в огромном большинстве действуют политические бюро при органах милиции и там отделения инспекции официально сталкиваются не с Чека, а с отделами управления. Уездные отделения рабоче-крестьянской инспекции поэтому не имеют особых объектов инспектирования. Что же касается секретно-агентурной работы политического бюро, то она ведению уездных отделений рабоче-крестьянской инспекции совершенно не подлежит. Это положение губинспекции должны немедленно разъяснить всем своим уездным отделениям.

Наркоминс

Н.Скрыпник

Заместитель начальника Управления
Чрезвычайными комиссиями Украины

Балицкий

“Со стороны ЦК возражений нет”

Секретарь ЦК КПУ

С.Косиор

Верно:

секретарь админотдела Цупчрезкома

Лунев

*ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 20, стр. 640, арк. 33 — 34, 34 зв.
Друкарський відбиток.*

НАКАЗ № 20/114 ПО ВУЧК

6 травня 1921 р.

§ 1

В целях достижения единства в руководстве работой всех чрезвычайных и особых органов на Украине, из всех существующих в настоящее время отделов и частей ВУЧК, руководящих указанной работой, выделяется вся административно-организационная сторона их деятельности и объединяется в единое Административно-организационное управление, вся секретно-оперативная, за исключением этой работы в области экономической, — в секретно-оперативное управление, и в области экономической — в Экономическое управление.

§ 2

В соответствии с этим в составе ВУЧК организуются три основные управления: административно-организационное, секретно-оперативное и экономическое и два вспомогательных отдела: общий и хозяйственный. Кроме того, непосредственно при коллегии ВУЧК существует секретариат коллегии.

§ 3

Административно-организационное управление ВУЧК разбивается на:

а) административный отдел, на который возлагаются: подготовка, учет, распределение и аттестование личного состава по подведомственным ВУЧК органам и вопросы планового снабжения этих органов, за исключением снабжения финансового;

б) организационный отдел — ведающий всеми организационными вопросами и инструктированием подведомственных ВУЧК органов по всем вопросам, не входящим исключительно в компетенцию Секретно-оперативного и Экономического управлений;

в) информационно-статистический отдел представляет в форме отчетов деятельности и состоянии всех чрезвычайных и особых органов и ВУЧК в целом, применительно к политическому и экономическому положению Республики, освещает эту деятельность в печати и, в согласии с соответствующими отделами Секретно-оперативного и Экономического управлений, руководит постановкой отчетно-информационной и статистической работы на местах;

- г) финансово-сметный отдел, ведающий всеми вопросами финансового снабжения и финансовой деятельности подведомственных ВУЧК органов,
д) и канцелярию.

§ 4

Секретно-оперативное управление разбивается на:

а) политический отдел, ведущий работу по политическим партиям и политическим группировкам контрреволюционного характера;

б) особый отдел, имеющий своей задачей борьбу с контрреволюцией и шпионажем в Красной Армии;

в) отдел по борьбе с бандитизмом, ведущий борьбу с бандитизмом в пределах возложенных на органы ВУЧК задач в этой области;

г) оперативный отдел (вспомогательный), технически обслуживающий в специальных отраслях деятельности основные отделы Секретно-оперативного управления и руководящий в пределах исключительной компетенции Секретно-оперативного и Экономического управлений этой работой в местных органах ВУЧК

д) и канцелярию.

§ 5

В состав Экономического управления ВУЧК, ведающего борьбой с факторами, тормозящими восстановление экономической жизни Республики и способствующими хозяйственной разрухе, входят:

а) транспортный отдел, ведущий борьбу с технической контрреволюцией в области транспорта;

б) ряд специальных отделений для той же работы в соответствующих хозяйственных и прочих комиссариатах Республики;

в) канцелярия.

Остальные отделы Экономического управления определяются положением о нем и будут объявлены дополнительно.

Начальник Экономического управления в случае, если он не является членом коллегии ВУЧК, входит в таковую на правах члена коллегии.

§ 6

а) Транспортный отдел как центр секретно-оперативной работы в специальных отраслях деятельности транспортных чрезвычайных комиссий выполняет в этой области все функции Окружной транспортной Чрезвычайной комиссии и именуется одновременно ОКТЧК Юж. Начальник

транспортного отдела, как нач. ОКТЧК Юж., представляет в южном округе путей сообщения и других учреждениях по всем вопросам компетенции ОКТЧК, присутствует на заседаниях коллегии ВУЧК и пользуется правом непосредственного доклада председателя ВУЧК или его заместителю, с ведома начальника Экономического управления, помощником которого он является;

б) транспортный отдел (ОКТЧК Юж.) разбивается на отделения, соответственно специальным и другим службам железных дорог и на вспомогательные отделения, определяемые положением о транспортном отделе.

§ 7

Вспомогательные отделы (общий и хозяйственный) ВУЧК, соответственно возложенным на них задачам, обслуживают нужды ВУЧК в целом и ее составных частей:

а) отдел общий объединяет общую канцелярию ВУЧК с отделением личного состава сотрудников самой ВУЧК, комендатуру с тюремным п/отд. и справочным бюро при ней, связь (телефонную и автомобильную), типографию и санитарную часть;

б) отдел хозяйственный включает в себя все хозяйство и бухгалтерию местного характера самой ВУЧК, ведает снабжением ВУЧК в целом, ее составных частей и сотрудников всеми видами положенного довольствия и прочими вопросами хозяйства.

§ 8

Секретариат коллегии ВУЧК является ее рабочим аппаратом, выполняя технически ее постановления. Во главе секретариата коллегии стоит секретарь коллегии ВУЧК.

§ 9

В соответствии с § 1 настоящего приказа, все дела, личный состав и инвентарь существующих в настоящее время отделов и частей ВУЧК распределить между соответствующими вновь организуемыми управлениями и отделами ВУЧК, согласно настоящего приказа:

а) административное отделение ВУЧК передать в состав Административно-организационного управления ВУЧК, для укомплектования административного и организационного отделов, согласно задачам, на них возложенным;

б) информационное отделение ВУЧК передать в состав информационно-статистического отдела административно-организационного управления и переформировать в информационный II отдел означенного отдела;

в) секретный отдел ВУЧК передать в состав Секретно-оперативного управления ВУЧК и переформировать в политический его отдел;

г) регистрационно-статистическое отделение ВУЧК распределить между информационно-статистическим отделом Административно-организационного управления и оперативным отделом Секретно-оперативного управления, согласно задачам, возложенным на означенные отделы и функциям, выполняемым рег.-стат. отделением в настоящее время;

д) административно-организационную часть особого отдела ВУЧК за исключением бухгалтерии местного характера передать полностью в состав админуправления, для распределения между соответствующими его отделами. Бухгалтерию местного характера со всей денежной наличностью передать в установленном порядке в состав финансовой части хозяйственного отдела ВУЧК;

е) секретно-оперативную часть и секретариат особого отдела ВУЧК передать полностью в состав Секретно-оперативного управления, для укомплектования соответствующих отделов означенного управления;

ж) отдел по борьбе с бандитизмом ВУЧК передать в состав Секретно-оперативного управления ВУЧК и переформировать в отдел по борьбе с бандитизмом означенного управления;

з) гараж и прочие хозяйственные службы особого отдела ВУЧК передать соответственно в общий и хозяйственный отделы ВУЧК. Для сдачи и приемки означенного имущества составить комиссию в составе: от особотдела тов.Дубинин, от общего отдела ВУЧК нач. общ. отд. тов. Игнатов, от хозяйственного отдела ВУЧК тов. Трубицын. Комиссии закончить работу в 3-дневный срок под председательством тов. Игнатова;

и) экономический отдел ВУЧК переформировать в Экономическое управление ВУЧК;

к) транспортный отдел ВУЧК (ОКТЧК Юж.) распределить соответственно между Административно-организационным управлением и вновь организуемым транспортным отделом Экономического управления;

л) дела всеукраинского характера и соответствующую часть личного состава финансовой части общего отдела ВУЧК передать в состав финансово-сметного отдела Административно-организационного управления ВУЧК;

м) следственную часть при бывшем управлении делами включить в состав секретариата коллегии ВУЧК.

§ 10

Ответственность за передачу в состав соответствующих управлений ныне существующих отделов и частей ВУЧК, полностью переходящих в состав того или иного управления, возлагается на начальников соответствующих управлений (вновь организуемых) и начальников отделов и частей ныне существующих. Распределение же между управлениями ВУЧК делопроизводства, личного состава и инвентаря ныне существующих отделов и частей ВУЧК, которые согласно настоящего приказа должны быть разделены между двумя управлениями, возлагается на председателя ВУЧК.

§ 11

Начальником Секретно-оперативного управления ВУЧК с оставлением в должности начальника особого отдела назначается член коллегии ВУЧК тов.Евдокимов Ефим Георгиевич. Начальником Административно-организационного управления ВУЧК назначается член коллегии ВУЧК тов.Янушевский Владимир Павлович. Начальником Экономического управления ВУЧК утверждается тов.Артамонов Константин Михайлович, с введением его в состав коллегии ВУЧК на правах члена ее. Начальником политического отдела Секретно-оперативного управления утверждается член коллегии ВУЧК тов.Рославец Наталия Алексеевна. Заместителем начальника особого отдела Секретно-оперативного управления утверждается тов.Дукельский Семен Семенович. Начальником отдела по борьбе с бандитизмом Секретно-оперативного управления утверждается тов.Михайлов Михаил Генрихович. Начальником оперативного отдела Секретно-оперативного управления назначается тов.Брянцев Семен Александрович. Начальником транспортного отдела Эконом. управления (ОКТЧК Юж.) утверждается тов.Королько Николай Васильевич, с введением его в состав коллегии ВУЧК на правах члена ее. Начальником информационно-статистического отдела Административно-организационного управления утверждается тов.Братин Евгений Михайлович. Начальником финансово-сметного отдела Административно-организационного управления назначается тов.Торский Владимир Львович. Секретарем коллегии ВУЧК утверждается тов.Вальтер Петр Петрович. Начальником общего отдела ВУЧК утверждается тов.Игнатов Сергей Степанович. Начальником хозяйственного отдела ВУЧК утверждается тов.Потапов Николай Дмитриевич.

*ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 20, спр. 640, арк. 35 — 36, 36 зв.
Друкарський відбиток.*

№ 14

ІЗ ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У

24 червня 1921 р.

10. О ликвидации петлюровщины

Предложить ВУЧК продолжать со всей энергией борьбу с петлюровщиной, регулярно информируя политбюро. На помощь ВУЧК мобилизовать коммунистов из карательных органов.

Правобережным губкомам предложить временно прикомандировать к ЧК ряд ответственных товарищей.

11. Об усилении ЧК поляками

Предложить секретариату вместе с политбюро мобилизовать несколько товарищей поляков и передать в распоряжение ВУЧК.

*ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 6, спр. 14, арк. 140, 140 зв.
Машинопис. Оригінал.*

№ 15

НАКАЗ № 73 ПО ВУЧК

22 липня 1921 р.

§ 1

При сем объявляется циркуляр ЦК КПУ за № 334 для сведения и неуклонного исполнения.

Начадминоргупр ВУЧК *В.Янушевский*

“В последнее время во многих местах замечается весьма нежелательное явление — заполнение карательных органов советской власти, в частности ЧК, молодыми работниками.

Такое явление нежелательно по целому ряду причин в отношении всех молодых сотрудников, в особенности оно нежелательно в отношении членов Коммунистического союза молодежи. Задачи партии и союза молодежи из таких товарищей создать кадры устойчивых, выдержанных, политически грамотных работников. Между тем, молодые члены КСМУ с неустановившимся, неформившимся мировоззрением, чрезвычайно податливые в своей психо-

логии, не окрепшие ни идейно, ни психологически, попадают в обстановку, требующую вполне устойчивых, коммунистически выдержанных работников, действующую иногда разлагающе и на взрослых работников. Отрывающиеся от политической жизни, не имеющие возможности уделять необходимое время политическому самообразованию, члены КСМУ легко сбиваются на этой работе с правильного пути. Использование членов Коммунистического союза молодежи в разведывательных аппаратах, в качестве секретных сотрудников и осведомителей, в качестве комиссаров на обысках и т.д. еще более обостряет скверные стороны работы в ЧК для молодых товарищей.

Учитывая все эти обстоятельства, ЦК КПУ и ЦК КСМУ считают необходимым немедленно приступить к безусловному снятию всех членов КСМУ до 18 лет, не исключая и находящихся на технической работе, с органов Чрезвычайной комиссии и к недопущению таковых в них впредь. Что касается всех членов КСМУ старше 18 лет, то необходимо оставлять таковых только ответственных и вполне устойчивых товарищей, причем вопрос должен рассматриваться каждый раз персонально губкомпартиями совместно с губкомами КСМУ и губчека. Всех снимаемых с работы в Чрезвычайных комиссиях необходимо посылать на массовую работу, преимущественно направляя их на работу производственную.

Подписали:

Секретарь ЦК КПУ
Секретарь ЦК КСМУ .
ПредВУЧК

*Ф. Кон
Леонтьев
Манцев*

§ 2

В дополнение к приказу ВУЧК за № 2/39 от 26/IV 1921 г. объявляется для сведения и точного исполнения циркуляр ЦК КПУ за № 282/с:

“Прилагается к руководству и исполнению циркуляр ЦК РКП, подтвержденный постановлением Оргбюро ЦК КПУ (см. приказ ВУЧК № 2/39 от 24 апреля 1921 г.), который, со своей стороны, отмечает, что за последнее время участились факты конфликтов между губчека, губкомом и губисполкомом, причем со стороны губкомов не всегда предпринимались меры к устранению или недопу-

шению конфликтов, а из-за мелочной опеки или расхождения отдельных ответственных работников с руководителями ЦК по вопросам не принципиального значения, конфликты разрастались, нарушая нормальную работу ЦК и требуя вмешательства ЦК партии. Такие явления не будут иметь места лишь тогда, когда губкомы отнесутся с полным пониманием к ответственным работникам губчека, стремясь обеспечить теснейшую связь между губкомами и губчека путем проведения указанных ЦК РКП мер.

Для практического проведения всего указанного выше предлагаем:

1) обязательно вводить в губком с решающим голосом председателя губчека, там, где он [не] является* членом губкома и не имеет решающего голоса;

2) о всех наиболее крупных делах, находящихся в производстве губчека и предполагаемых операциях предгубчека вменяется в обязанность ставить в известность секретаря губкома;

3) на судебных заседаниях губчека обязательно присутствие одного из членов бюро губкома;

4) о всех возникающих разногласиях между губкомом и губчека немедленно ставить в известность ЦК и ВУЧК, не предавая огласке спорные вопросы, а равно ставить в известность ЦК и ВУЧК обо всем, что будет предпринято во исполнение настоящего циркуляра и циркуляра ЦК РКП.

Подписали:

Секретарь ЦК КПУ

Лебедь

ПредВУЧК

Манцев

Верно: начорготдела

Л.Островский

*ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 20, спр. 640, арк. 39, 39 зв.
Друкарський відбиток.*

---

* На документі є такий напис: “В пункт 1 вкралась ошибка: написано с решающим, а должно быть “с совещательным”, а также пропущено “не” — “не является”. — *Авт.*

ЛИСТ В.ЛЕНИНА ДО Й.СТАЛИНА

17 липня 1922 р.

Т.Сталин!

К вопросу о высылке из России меньшевиков, н[ародных] с[оциалистов], кадетов и т.п. я бы хотел задать несколько вопросов ввиду того, что эта операция, начатая до моего отпуска, не закончена и сейчас. Решено ли “искоренить” всех энесов? Пешехонова, Мякотина, Горнфельда? Петрищева и др.?

По-моему, всех выслать. Вреднее всякого эсера, ибо ловчее.

То же А.Н.Потресов, Изгоев и *все* сотрудники “Экономиста” (*Озеров и мн[огие], мн[огие] другие*). Ме[ньшеви]ки Розанов (врач, хитрый), Вигдорчик, (Мигуло или как-то в этом роде). Любовь Никол[аевна] Радченко и ее молодая дочь (понаслышке злейшие враги большевизма); Н.А.Рожков (надо его выслать; неисправим); С.Л.Франк (автор “Методологии”). Комиссия под надзором Манцева, Мессинга и др. должна представить списки и надо бы несколько сот подобных господ выслать за границу безжалостно. Очистим Россию надолго.

Насчет Лежнева (бывший “День”) очень подумать: не выслать ли? Всегда будет *коварнейшим*, насколько я могу судить по прочитанным его статьям. Озеров, как *и все* сотрудники “Экономиста” — враги самые беспощадные. Всех их — вон из России.

Делать это надо сразу. К концу процесса эсеров, не позже. Арестовать несколько сот и *без объявления* мотивов — выезжайте, господа!

Всех авторов “Дома литераторов”, Питерской “Мысли”; Харьков обшарить, *мы его не знаем*, это для нас “заграница”. Чистить надо *быстро, не позже* конца процесса эсеров.

Обратите внимание на литераторов в Питере (адреса, “Новая Русская Книга”, № 4, 1922 г., с.37) и на список частных издательств (стр. 29).

С ком[мунистическим] прив[етом] Ленин

Друкується за:

Латышев А.Г. Рассекреченный Ленин. — М., 1996. — С.203 — 204.

ЛИСТ ГПУ УСРР
ДО ЦК КП(б)У ТА ОГПУ СРСР*29 лютого 1924 р.**Совершенно секретно**В ЦК КП(б)У т-щу Квирингу,**копия зам.пред. ОГПУ тов. Менжинскому*

Согласно циркуляра секретного отдела ОГПУ за № 50277 от 14 марта 1923 г. члены антисоветских партий (меньшевики, эсеры, анархисты и другие), подлежащие изоляции Госполитуправлением Украины, до сего времени не предавались гласному суду, а высылались в административном порядке из места постоянного жительства в другие места УСРР или за пределы таковой.

20 февраля с.г. Центральное распорядительное совещание, коему было представлено дело за № 3255 на группу киевских меньшевиков (18 человек) на утверждение админссылки, это дело отложило, требуя предания меньшевиков гласному суду.

Между тем соображения секретно-агентурные совершенно не допускают в отношении большинства указанных меньшевиков и членов антисоветских партий вообще гласного суда. Очень редко у последних при обыске удается обнаружить компрометирующий материал (литературу, прокламации и т.п.), который мог бы служить для гласного суда вещественным доказательством виновности подсудимых: ряд ликвидаций, произведенных ГПУ за последнее время, вызвал усиление конспирации в среде антисоветских партий. Нелегальная литература обыкновенно по прочтении не задерживается у членов организаций и немедленно передается в общее хранилище. При этом в большинстве случаев это хранилище, находясь под агентурным наблюдением ГПУ, не может быть изъято без длительной подготовки в интересах сохранения агентуры.

В интересах же сохранения агентуры не может быть представлен для оглашения на суде и прочий материал, изобличающий подсудимых в участии в антисоветских партиях.

Не представляется возможным предание гласному суду и по политическим соображениям. Суд над членом антисоветской партии за принадлежность к таковой должен неминуемо превратиться в суд над самой антисоветской партией, что требует соответствующей политической ситуации, особой подготовки и т.д.

К изложенному присоединяется еще ряд немаловажных причин, превращающих процесс предания суду в тормоз для работы ГПУ. Например, дело за № 3255 представлено в прокуратуру 5 января с.г. и получено обратно 5 февраля, ЦРС, состоялось 20 февраля и дело до сих пор не решено. Таким образом сейчас в Харькове по двум делам концентрировано 45 человек киевских меньшевиков, которые в ожидании решения дела пока начали работать в партии, усиленно занимаются расследованием причин провалов и между прочим предлагают организовать слежку за агентурой.

Ввиду изложенного, Госполитуправление УССР считает необходимым и впредь (за исключением особых единичных случаев) членов антисоветских партий, и в частности киевских меньшевиков, не предавать гласному суду, а высылать в административном порядке, о чем просит соответствующего распоряжения в прокуратуру.

Председатель ГПУ
Зам.нач.СОЧ ГПУ УСРР
Начсекретдела СОЧ ГПУ

Балицкий
Иванов
Райский

ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 16, спр. 1, арк. 30, 30 зв.
Машинопис. Копія.

№ 18

ВИТЯГ ІЗ ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ ПРЕЗИДІЇ ЦКК КП(б)У

10 червня 1925 р.

Закрытая часть

8. Доклад тов.Балицкого о работе ГПУ

Имея в виду усиливающуюся деятельность шпионских организаций, признать необходимым уделять большее внимание органам ГПУ, чем это было до сих пор.

В связи с необходимостью усиления работы ГПУ считать необходимым обеспечить ГПУ нужными средствами.

Констатируя убыль в рядах работников ГПУ и отсутствие специальных институтов, пополняющих кадры работников в органах ГПУ, признать намеченные мероприятия по организации школ и курсов целесообразными, своевременными и заслуживающими всемерной поддержки.

Считать необходимым уравнивать постоянных оперативных работников ГПУ в партийном отношении (прием в партию, стаж и т.п.) с работниками Красной Армии.

Согласовать данное постановление с ЦК КП(б)У.

Председатель

Сухомлин

ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 16, спр. 1, арк. 210, 210 зв.
Машинопис. Оригінал.

№ 19

ВИТЯГ ІЗ ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У

26 червня 1925 р.

Из особой папки

Подлежит возврату в ПБ 28 ноября 1925 г.

Доклад о работе ГПУ УССР (т.Балицкий)

1. Настаивать на усилении средств на осведомительную и контрдиверсионную работу ГПУ УССР, ибо Украина является главнейшим плацдармом столкновения Советского Союза с армиями Польши и Румынии, а также служит главным полем применения последними диверсионной работы.

2. Не допускать ни в коем случае уменьшения существующего в настоящее время на Украине количества гласных работников ГПУ и в то же время признать необходимым усилить работниками информационные аппараты ГПУ.

3. Принимая во внимание постоянные утечки из органов вследствие изношенности и болезненности, поручить Орграспредотделу ЦК пополнять органы ГПУ членами партии, могущими быть использованными на оперативной работе, из числа окончивших вузы и рабфаки. Считать необходимым принятие соответствующими партийными и профессиональными органами мер в отношении предоставления работникам ГПУ курортно-санаторного лечения в более широком размере.

4. В целях сохранения квалифицированного и работоспособного состава органов ГПУ, рабочее время которого не может быть ограничено установленным минимумом, считать необходимым держать курс на повышение зарплаты работникам ГПУ в %* по сравнению с унифицированной зарплатой других ведомств.

* Так у документі. — Авт.

5. Считать необходимым уравнивать постоянных оперативных работников ГПУ в партийном отношении (прием в партию, стаж и т.д.) с работниками Красной Армии.

6. Предложить окружным комитетам КП(б)У не чинить препятствий органам ГПУ при проведении ими плановых перебросок и перемещений своего личного состава, особенно в связи с районированием, с тем, чтобы Секретариат ЦК этот вопрос согласовал с местными парторганизациями.

7. Принимая во внимание, что органы ГПУ являются военизированными, что указанная мера до конца не проведена, признать необходимым приравнение работников ГПУ в правовом отношении к соответствующим категориям лиц, состоящих на действительной военной службе.

8. Создать при ЦК КП(б)У постоянно действующее совещание из следующих лиц: секретаря ЦК КП(б)У т.Владимирского (пред.), зав. информ.-стат. отд. ЦК т.Марьясина, зав. информ. отд. УВО, прокурора республики т.Балицкого.

Совещанию поручается следить за вопросами организационно-политического значения и за своевременным реагированием соответствующих органов с периодическими докладами в политбюро.

9. Поручить ГПУ обратить внимание на изучение деятельности центральных Рад (кто ими руководит, какое влияние Рады имеют в деревне, в особенности на работу в деревне в летний период, их работа среди молодежи и т.д.).

10. Поручить ГПУ обратить особое внимание на контрдиверсионную работу.

11. Поручить ГПУ заняться изучением вопроса — положение крестьянства (в смысле выявления тяжести налогов и недостатков аппаратов сов.власти и т.п.) в пограничной полосе.

Вместе с тем, по возможности, выявить положение и настроение крестьянства в пограничных с нами районах с последующим докладом на ПБ на предмет дачи соответствующих директив.

Секретарь ЦК КП(б)У

Каганович

*ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 16, спр. 1, арк. 209, 209 зв.
Машинопис. Оригінал.*

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА
ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ ГПУ УСРР К.КАРЛСОНА
ГЕНЕРАЛЬНОМУ СЕКРЕТАРЕВІ ЦК КП(б)У
Л.КАГАНОВИЧУ

15 вересня 1925 р.

За последние полтора года на Украине снова всплыл позабытый после Октябрьской революции “еврейский вопрос”.

Этот вопрос казалось должен был отойти в область преданий после разрешения Коммунистической партией вопроса национальной политики на Украине, однако, он *выплыл наружу так сильно и резко, что стал предметом обсуждения и волнения в двухмиллионной среде еврейских масс.*

Двухмиллионное еврейское население, находящееся в местечках, неизбежно всем ходом исторических событий должна стать необходимой жертвой нашей экономической политики. *Наша борьба в местечках и в небольших городках с мелкой буржуазией за обладание рынком, за непосредственную связь с крестьянством в целях удовлетворения его продуктами нашей крупной и мелкой промышленности — есть в общем и целом борьба с еврейскими массами, олицетворяющими целиком почти эту мелкую буржуазию.*

Развивавшиеся многочисленные сионистские организации на Украине, избрали лейтмотивом своей довольно удачной пропаганды и агитации высказанное нами выше положение. Их рассуждения сводятся к следующему: *кажущаяся разрешенной национальной проблема на Украине сведена советской властью в отношении еврейского народа к его физическому и моральному уничтожению. Даже более левая часть сионистских группировок сводит вопросы экономики на национальные рельсы.*

Сильный рост сионизма и органическая его связь с еврейскими массами становится понятным при подходе к нему не как национальному движению, а как *исключительно к политическому движению еврейской мелкой буржуазии.*

Наша борьба с сионизмом год-полтора тому назад да и сейчас отчасти сводилась к хорошо рассчитанным актам прямого действия, дававшим возможность ослабить от времени до времени движение. Мы снимали актив сионистских группировок, сажали в допры наиболее сильную часть организации, подвергали высылке слишком активных лиц и этим самым достигали временных затиший. Нам казалось, что движение не примет широкого размаха, что оно не

сделается массовым, мы по-видимому не учли объективных причин, превративших сионистское движение в *политическое движение* еврейской мелкой буржуазии.

В настоящее время мы стоим перед фактом чрезвычайно серьезного характера: наши меры административной борьбы с сионистским движением не достигают своей цели, так как со страшной быстротой растут активные силы сионистов из недр еврейских масс и преобладающим контингентом этих сил является молодежь.

Какие же группировки сионистов у нас на Украине, каковы их программы и основные лозунги?

Число группировок этих доходит до 9.

1. Алгемейн-сионисты.
2. Сионистско-социалистическая партия — ЦСП.
3. Сионистско-социалист. союз молодежи — ЦСЮФ.
4. Партия сионистов-трудоуиков — СТП.
5. Единая Всерос[сийская] орг[анизация] сион[истской] мол[одежи] — ЕВОСМ.
6. Гашомер Гацоир классовый.
7. Гашомер Гацоир правый.
8. Гехолуц красный и бело-голубой.
9. Сионистско-соц[иалистическая] федерация — “Дройр”.

Кроме того, имеется значительное количество шовинистических кружков с сионистским уклоном, как то:

1. “Тарбут” — общество любит[елей] евр[ейского] языка.
2. “Бнейцион” — дети Сиона.
3. “Кадимо”, и т.д., и т.п.

Основные лозунги и программы каждой группировки.

Алгемейн-Сион. Буржуазная группировка, стремящаяся создать правоохранное убежище для евреев в Палестине. Четкой организационной формы эта группировка не имеет, так как была окончательно разгромлена Октябрьской революцией. Отдельные члены организации поддерживают связи с американскими, английскими и другими западноевропейскими сионистами, а также оказывают содействие нелегальной эмиграции в Палестину.

ЦСП. Основными программными тезисами этой партии являются:

1. Свобода политической организации трудящихся, легализация всех социалистических партий, стоящих на платформе советской власти.
2. Свобода печати и отмена разрешительного порядка на издания.

3. Нац. персональная автономия путем создания системы советов евреев-трудящихся.

4. Представительство от евр. трудящихся в Совете национальностей.

5. Приобщение евр. трудящихся к производительному труду путем создания национальной, производительной, с.-х. кредитной и потребительской кооперации.

6. В области переселенческой — создание Союза переселенческих кооперативов и центрального переселенческого банка при нац. советах.

7. В области культурно-просветительской — создание сети евр. школ всех ступеней, профшкол, курсов и т.д.

8. В области здравоохранения и соц.обеспечения — организация сети больниц, амбулаторий, диспансеров для евреев-трудящихся.

9. В области судебной — организация евр. судебных учреждений во всех инстанциях.

10. В области обороны Союза ССР — формирование в Кр[асной] Армии евр.нац.частей.

11. Языком нац.персональной автономии должен стать “идиш” (жаргон) с представлением возможностей полного развития “иврит” (др[евн.] еврейский).

12. Государственное регулирование эмигрантами в Палестину и полная легализация палестинизма.

В области палестинской работы ЦСП выставляет следующие требования: создание в Палестине правления на демократических началах; предоставление всем населяющим Палестину нациям автономии; эмиграция трудящихся в Палестину должна быть свободной и гарантированной конституцией страны.

Югенд. Югенд является политической группировкой, объединяющей сионистско-социалистическую молодежь. Организационно он самостоятелен, но партия, работая в Югенде, стремится подчинить его себе.

Политическая работа Югенда сводится:

1. К борьбе за сионистско-социалистические принципы.

2. К пропаганде сионистско-соц. идей среди евр. трудовой молодежи.

3. К воспитанию этой же молодежи в нац. сион. духе.

Экономическая работа Югенда заключается в коллективном и индивидуальном подходе к производительному труду путем создания артелей, коллективов или работы в Гехолуце.

Партия сионистов-трудовиков является мелкобуржуазной сионистской группировкой, опирающейся на мелкую евр. буржуазию.

Основными моментами программы СТП являются:

Персонально-национальная автономия в СССР для всех евреев, разрешение свободной эмиграции в Палестину, а также постепенная лабораторизация евр. масс.

ЕВОСМ. СТП, как и всякая партия, стремясь подготовить себе резерв, образовала в еврейской молодежи организацию ЕВОСМ.

Основными лозунгами этой организации являются:

1) воспитание активной национально-трудовой еврейской личности, всесторонне подготовленной к строительству Палестины и к борьбе за оздоровление евр. жизни в *голуце* (изгнании);

2) борьба с ассимиляционными тенденциями в среде еврейской молодежи и приобщение ее к национальной еврейской культуре;

3) выработка у еврейской молодежи сионистско-трудового мировоззрения и подготовка активной смены для СТП.

Гашомер-Гацоур (левый). Еврейская национально-скаутская организация, ставящая своей задачей физическое и культурное возрождение еврейской молодежи, а также воспитание в национально-сионистском духе еврейской детворы. Организация эта имеет чисто военную окраску. В политическом отношении находится под влиянием ЦСП и ЦСЮФ. Еврейская детвора, прошедшая школу шомеринга, получает продолжение своего национ. сион. воспитания в ЦСЮФ.

Гашомер-Гацоур (правый). Национально-сионистская скаутская организация, находящаяся под идейным руководством СТП и ЕВОСМ. Задачи — создание из еврейской детворы кадров для ЕВОСМ и СТП.

Гехолуц. Организация чисто экономического характера, ставящая своей задачей подготовку квалифицированных рабочих для Палестины, путем создания с.х. коллективов, мастерских, артелей и кустарных предприятий. В самом Гехолуце идет постоянно ожесточенная борьба между ЦСП и СТП за идеологическое влияние той или иной группировки. Под влиянием этой борьбы Гехолуц раскололся на красный (ц.-эсовский) и бело-голубой (СТП-ский).

“Дройр” (свобода). Эта организация стремится к созданию единого союза сионистско-социалистической молодежи, путем объединения существующих организаций и молодых

групп, как то: Гашомер-Гацоир (левый), Югенд, ЦСП и союза евр. нац. молодежи — ЕССМ.

Руководящий центр организации находится в Варшаве. На Украине же работают незначительные группы в Киевской, Одесской, Винницкой и Подольской губерниях.

Состав организаций. Из кого же слагаются, комплекуются сионистские организации?

Молодежь. Прежде всего из молодежи, ищущей выхода из замкнутого, ограниченного в культурном и политическом отношениях местечка. Еврейской молодежи местечек и городков, живой и любознательной по природе, ставшей способной не только к торгашеству, но и физическому труду, тяжело мириться с мыслью о своем физическом отмирании. При иных условиях, речь о коих будет ниже, она, молодежь, не только бы мирилась с отмиранием местечек и городка, но *активно бы уничтожила их, отлично сознавая реакционную сущность их в политическом, экономическом и культурном отношениях.* Но при настоящих условиях, когда она занята упорной борьбой за кусок настоящего хлеба, когда она не может быть включена в общий ток прогрессивного развития, когда ей не дают приблизиться к советским и общественным учреждениям, в силу ее экономического и социального бытия, она представлена самой себе, *создает свои собственные организации, в целях самозащиты и спасения отживающего реакционного местечка и городка. Но и этого для нее недостаточно — она обращает свои взоры на Палестину как на маяк спасения от вырождения и смерти.*

Лавочники и кустари. В меньшей мере членами сионистских организаций становятся *мелкие лавочники и кустари.* Побуждения их чисто экономического характера. Им правые и левые сионистские организации, также молодежь вещает уменьшение налогов, расширение прав при условии активности в этих организациях и поддержки борьбы с соввластью. Если значительная часть кустарей и лавочников не вступает в организацию, то это не значит, что масса таковых в целом прямо и косвенно не поддерживает сионистов. Это ж скрытые резервы сионистов, от коих черпаются “шекеля” и другие материальные средства для пропаганды, агитации, печати и т.д. По имеющимся сведениям, 60 — 70% этих кустарей, лавочников, не состоящих членами организаций, все же активно их поддерживают.

Социальный состав сионист.группировок. В процентном отношении социальный состав сионистских группировок в круглых цифрах следующий:

<i>ЦСП</i>	50% кустарей и ремесленников 30% учащихся 5% рабочих остальные — мелкая буржуазия
<i>ЦСЮФ</i>	50 — 60% учащихся 30% кустарей и ремесленников 10% рабочих остальные — мелкобуржуазный элемент
<i>СТП</i>	90% еврейской мелкой буржуазии 10% учащейся молодежи 5% рабочих 5% кустарей и ремесленников
<i>ЕВОСМ</i>	80% учащихся детей евр.мелкой буржуазии 10% кустарей и ремесленников 5 — 10% рабочих

Алгемейн-сионисты Черпают свой состав исключительно из торговцев, комиссионеров, посредников и т.п.

Возрастной состав Что касается возрастного состава, то он следующий:

ЦСП и СТП от 21 — 22 лет до 35 — 40

ОСМ и ЦСЮФ от 16 — 17 лет до 24 — 25

Гашомер-Гацюр от 13 до 20 — 21

Цофим

Герплей и Нацмол с 8 до 13 — 14

Казалось бы, что единственным элементом, коему надлежало бы противостоять сионистскому движению в силу чисто экономических причин, должна была быть еврейская колония, однако и здесь мы очень часто сталкиваемся с фактами связи колонистов с сионистами. Причины этого явления, конечно, связаны с источниками другого порядка, о коих речь будет ниже.

Численность сионистских группировок. Что же касается численности сионистских группировок, то можно без преувеличения сказать, что нет ни одного более или менее

населенного еврейского пункта на Украине, где не было бы сионистской ячейки, группы, являющейся во всех отраслях жизни данного селения активно и часто даже превосходящей в смысле влияния и руководства массой местные коммунки и общественно-советские организации.

Рост их за последний год. За последний год сионистские группы сильно разрослись.

Так, в прошлом году на 1 ноября у нас на учете состояло 1528 человек членов сионистских группировок. Причем актив выражался цифрой 170 — 200 человек.

В настоящее время, в связи с сильным ростом сионистского движения и охвата ими широкой массы еврейской молодежи, число членов организации одной лишь сионистской молодежи на Украине превышает 5 тыс. человек.

Численность ЦСЮФ. ЦСЮФ имеет у себя свыше 3 тыс. человек вместе с рядовыми и активно сочувствующими.

Численность Гашомер-Гацоир. Что же касается Гашомер-Гацоир левого и правого, то, благодаря чрезмерному и быстрому росту этих организаций, они не поддаются правильному учету.

Колич.сион. в Кам.-Под. округе. Для того, чтобы не быть голословным в том, что нет ни одного более или менее населенного пункта на Украине, где не было бы сионистской ячейки или группы, возьмем, например, учет по Коростеньскому и Каменец-Подольскому округам:

по Каменец-Подольскому округу

г.Каменец	82 человека
в Чемировце	40 "-
"- Калюсе	21 "-
"- Жванце	9 "-
"- Зинькове	56 "-
"- Н.Ушице	54 "-
"- Кит.Городе	9 "-
"- Оринице	10 "-
"- Дунаевцах	10 "-
"- Ляскоруне	9 "-
"- Миньковцах	15 "-
"- Франполье	8 "-

Кроме того, насчитывается свыше 100 человек сочувствующих и организовано 10 групп детских в самом Каменце и его районах.

**Численный состав этих групп очень велик:
по Коростеньскому округу:**

г. Коростень	Левый Гехолуц	33 человека
	Югенд ЦС	9 -"-
	Лев. Гашомер	75 -"-
	Прав. Гехолуц	15 -"-
г. Коростень	ЕВОСМ	9 -"-
	Прав. Гашомер	50 -"-
с. Чеповичи	СТП	6 -"-
	Прав. Гехолуц	28 -"-
	Прав. Гашомер	20 -"-
	ЕВОСМ	30 -"-
с. Малени	Прав. Гехолуц	15 -"-
	ЕВОСМ	30 -"-
	Прав. Гашомер	25 -"-
с. Мони	Прав. Гехолуц	11 -"-
	ЕВОСМ	6 -"-
	Прав. Гашомер	8 -"-
м. Ушомер	Прав. Гехолуц	20 -"-
	Прав. Гашомер	20 -"-
м. Лушны	Лев. Гехолуц	12 -"-
	Югенд	7 -"-
	Лев. Гашомер	15 -"-
Олевск	Лев. Гехолуц	9 -"-
	Лев. Гашомер	75 -"-
	Алг. Сионисты	3 -"-
с. Жубровичи	Лев. Гехолуц и Лев. Гашомер	очень велики, количество членов не установлено
м. Овруч	Лев. Гехолуц	8 человек
	Лев. Гашомер	25 -"-
м. Словечино	Лев. Гехолуц	7 -"-
с. Выстоповичи	Лев. Гехолуц	10 -"-
с. Возовка	Лев. Гехолуц	12 -"-
м. Нарядичи	Лев. Гехолуц	25 -"-

Кроме того, имеются небольшие группы в с. Базар, Сичавая, Дитковичи, Рудни, Родовельской, Норинске, Вагатниках и с. Ходаки.

Эти цифры фиксируют главным образом актив и частью рядовых. Не включены здесь сочувствующие и часть рядовых, которые в некоторых местах даже превосходят вдвое указанное выше количество.

Сионистская детвора и юношество

Особое внимание следует обратить на детвору и юношество. В организации Гашомер-Гацоир в некоторых местах втянута половина еврейской детворы. На детвору сионисты устремляют много сил и уделяют ей много внимания. Создают скаутские ячейки, патрули, отделения, дружины и легионы. Легионы объединяют в штабы. Для примера деятельности Гашомера возьмем Полтаву.

Легион в Полтаве. Легион доходит до 250 человек. Последнее собрание легиона состоялось в последних числах августа. Присутствуют на собрании 200 — 215 человек. Собираются [в] 6 — 8 верстах за Полтавой. Детвора обрабатывается всесторонне. На собраниях проводится параллель между ленинцами и легионерами. Ставятся вопросы о конспирации, о принятии мер против усиленной слежки властей и т.п.

Борьба административными мерами с ними почти невозможна, так как в большинстве своем гешомерцы — детвора 13 — 16 лет, а герцелята и цофам — 10 — 11 лет. Аресты руководителей хотя и ослабляют работу на время, но к существенным результатам не приводят, ибо актив и число руководителей значительные и место выбывших немедленно занимают оставшиеся.

Работа сионистской детворы в Киеве. Другой пример усиленной работы сионистской детворы. Киевский отдел ГПУ в месячном докладе за май так сообщает: "...Мы должны отметить ее регулярную работу: сборы патрулей, отрядов и дружин. Имело место в отчетном периоде собрание всего киевского легиона, посвященное 4-летию легиона. Годовщина легиона наступила еще в начале мая, но посвященный сбор ей состоялся лишь 28 мая. *Сбор проходил в 15 верстах от города в лесу, в Пуще-Водице. Накануне ночью была разослана эстафета и в 6 час. утра все по одиночке пешком отправились.* Сбор провел Эля Гушанский, который говорил о целях и задачах Гашомер-Гацоир. На сборе были даже начальник винницкого и олевского легионов. Но были все 7 отрядов Цофам, отряд шомеров и кандидатов, не было только волчат и внешней группы. *Всего присутствовало около 400 человек*".

Из всего изложенного невольно возникают следующие вопросы.

О методах борьбы с сионистами: *1. Если социалистическое движение есть массовое движение экономического и политического характера еврейской мелкой буржуазии, то следует ли кроме мер борьбы чисто репрессивного характера, принять еще меры парализации данного движения? 2. Можно ли одними мерами административного воздействия ликвидировать указанное движение?*

Мы считаем, что вопросы эти были бы легко разрешимы, если бы в наличии имелось 10-миллионное евр. население, из коих часть, именно полтора миллиона или два населения представляло мелкую буржуазию.

В этом случае борьба с последней, прямо вытекающая из элементарных основ нашей политики, не вызывала бы никаких сомнений, не заставляла бы задумываться о способах и методах. Но вся серьезность положения заключается в том, что в силу исторических объективных причин эта мелкая буржуазия олицетворяла 3/4, если не больше еврейских масс, населяющих Украину и таким образом классовый вопрос, чисто экономическая борьба — превращается в борьбу с национальной единицей. *Поскольку это так, перед нами стоит задача парализации сионистского движения с меньшим ущербом для всей еврейской массы в целом.*

Всеми вышеизложенными вопросами, их разрешением должны были заняться партийные органы в лице евсекций, общественные и советские организации в лице тех же секций, имеющих при органах народного образования и Советов.

Слабость работы евсекций. Но мы должны констатировать печальный факт, что за двухлетнюю борьбу с сионистскими организациями указанные нами органы не делают ничего такого, что могло парализовать сионистское движение, вырвать активную часть молодежи и обратить их в советскую единицу.

Мы уже выше констатировали, что главным контингентом лиц, резервом пополнения сионистских организаций является молодежь. Если бы в отношении последней евсекции в лице своих периферийных органов, ставили вопросы шире, чем они стояли до сих пор, т.е. размыкали бы замкнувшиеся комсомольские организации, ставили бы ставку на привлечение еврейского юношества к общественно советской работе, на вовлечение в кустарнические школы, кои следовало бы создать, *мы бы наверняка оторвали*

абсолютное большинство еврейской молодежи от сионистских организаций и тем самым в значительной мере их парализовали. В этом случае можно бы воспитать еврейский актив, который сделался бы одним из главных поборников уничтожения реакционного местечка и городка.

Слабая постановка еврейской печати. Периодическая пресса, освещающая жизнь евр. местечек и литература на евр. языке поставлена из рук вон плохо. Единственная еврейская газета “Штерн” за последнее время уменьшает свой тираж и многие пытаются объяснить этот факт отсутствием в еврейских массах читающей публики на еврейском языке. *Этот факт, конечно, ничего общего не имеет с действительным положением вещей.*

Литература у сионистов. Если собрать всю нелегальную сионистскую литературу, которую читают нарасхват, то мы получим яркий показатель интересов евр. масс к прессе и литературе.

В то время, как евсекции имеют одну газету “Штерн”, сионисты — свыше 10 периодических изданий в большинстве случаев двухнедельные, масса местных изданий, еженедельных и кроме того выпускают в большом количестве экз. листовки, воззвания и т.п. во время ударных компаний, проводимых ими.

Печать ЦСП, ЦСЮФ. Например, ЦК ЦСП и ЦСЮФ выпускают двухнедельный информационный бюллетень и журнал Югенд. Харьковский райком ЦСП выпускает журнал “Наш голос”.

Печать Дройр. Дройр распространяет “Революционную мысль”, а трудовики в большом количестве читают двухнедельную газету “Унзер Руф”.

Издания ЕВОСМ. Большим распространением пользуются журналы “Идиес” и “Деркейну”, выпускаемые Центральным комитетом ЕВОСМ.

Кроме того, имеют свою печать молодежь, Гашомер-Гацоир, детвора-Цофим.

К этому нужно добавить целый ряд скаутских журналов, как например: “Путь скаут-мастера” и детский листок.

Листовки и воззвания. Листовок и воззваний, приуроченных к особым кампаниям, праздникам, арестам, годовщинам на Украине в месяц выпускается в среднем 5 — 8 сотен экземпляров.

Вся эта литература печатается в большинстве случаев на шапирографах, стеклографах и на пишущих машинках.

Периодическими изданиями центр снабжает места в достаточном количестве. Если же и были случаи, когда литературы не хватало, то местные организации своими собственными силами перепечатывают и увеличивают тираж.

Интерес еврейских масс к литературе. Это показывает, что интересы еврейских масс к прессе и литературе велики.

Отсюда нужно сделать вывод, что "Штерн" и другие периодические издания евсекции уменьшаются в тираже не в силу уменьшения читающей публики, а в силу того, что они не заинтересовывают ее, не дают ей максимум того, что ей нужно.

Характерн. моменты, рисующ[ие] слабость печати евсекции. Как на один характерный момент, достаточно рисующий слабость печати евсекции, укажем на следующий факт.

Недавно в Вене происходил сионистский конгресс. Обстановка этого съезда и вопросы, разрешаемые им, чрезвычайно интересны. Интересно и то, что евр. молодежь в Вене активно восстала против съезда. Съезд состоялся в более или менее сносных условиях благодаря тому, что премьер-министр Австрии гарантировал ему безопасность.

На страницах еврейской прессы такие значительные факты почти не освещены были. Так дело обстоит со многими вопросами, как, например, положение в Палестине и т.д.

Евр. печать в зап.евр.государств. Совершенно в другие условия поставлена еврейская печать в западноевропейских государствах. Если взять такое государство как Польша, то оно насчитывает 14 — 15 ежедневных еврейских газет, имеющих большой тираж с тенденцией к увеличению, а не уменьшению. Пресса настолько обрабатывает умы евреев, что они становятся лучшими патриотами существующего там государственного строя. Когда недавно министр Скшитский поехал в Америку за получением кредитов, то на страницах евр.прессы эта поездка встретила большое сочувствие. Кроме того вслед за Скшитским в Америку поехал председатель евр.колон. Райх, дабы убедить американских капиталистов-евреев в необходимости поддержки Польского государства, весьма заботливо якобы относящегося к еврейскому населению.

Если в нашей прессе нет голоса украинского еврея, реагирующего на те или иные мероприятия совласти, если в нашей прессе не раздается голос еврейского труженика Польши, стонущего под двойным ярмом шовинистически шляхетского государства, то этим самым мы выдаем райху кредиты

на право информации и доклада о положении евреев не только в Польше, но и на Украине.

Отсутствие внепартийной общ. орган. Самым большим злом, по нашему мнению, является отсутствие внепартийной общественной организации из учителей, учащейся молодежи, отдельных близко стоящих к нам кустарей, через которую партийные органы в лице евсекций могли бы воздействовать на еврейские массы. В условиях существования таких внепартийных культурных и общественных организаций, орудий воздействие евсекций усиливается во много раз и дало бы положительные результаты.

Бесплодные попытки евсек. воздействовать на массы. В противном случае мы имеем в наличии подчас бесплодные попытки отдельных зав.евсекциями лично воздействовать на массы через отдельных еврейских коммунистов или через замкнутые комсомольские организации; в худшем и более распространенном случае мы имеем одиночек заведующих, которые делают попытки расчищения сионистско-шовинистической почвы в еврейских районах.

Следует отметить еще тот факт, что евсекции не унаследовали от партийных комитетов весьма хорошие традиционные методы борьбы с враждебными партийными группировками.

Мы знаем, что обычно партийные комитеты, имея в наличии выходцев из других организаций, в особенности, пользовавшихся большим авторитетом среди масс, используют их впоследствии для борьбы с теми же организациями. Евсекции этого не только не делали, но ставили невозможные условия для приобщения многих выходцев из евр. организаций к советской общественной работе. Получилась узкая монополизация на евр. улице, не дающая возможность усилить разложение вышеназванных организаций, сделать массовый выход из таковых по аналогии меньшевиков, эсеров и т.п.

Недостатки в работе комсомола. Недостаточно ведет борьбу и комсомол. Имеющиеся в секретном отделе факты говорят за то, что часть еврейской молодежи хочет работать в общественных учреждениях и принимать участие в советской работе. Руководители комсомола в таких случаях не допускают молодежь ни к какой работе. Конечно, принимать в комсомол такую молодежь нельзя, но допускать их к работе в общественных учреждениях следовало бы, ибо из них можно создать преданный советской власти актив.

Сплошь и рядом наблюдаются еще следующие случаи:

Некоторые из членов сионистских группировок молодежи разочаровываются сионизмом и из организации выходят.

Отношение союза к бывшим. После этого эти лица преисполнены желанием работать преданно соввласти. Но руководители комсомольских ячеек относятся к этой молодежи, которым сплошь и рядом по 18 — 19 лет, с большим пренебрежением и не допускают ни к какой общественной работе.

Такой случай, например, имел место в 1923 г., когда весь комитет Югенда в Харькове вышел из организации и помог нам развалить ее. Члены комитета студенты желали поступить в ЛКСМУ и хотели активной общественной работы. Но к ним замечается со стороны ячейки особое отношение, совершенно безразличное.

Еще раз повторяем, что, по нашему мнению, принимать в союз молодежи и в партию таких лиц сразу нельзя, но привлечь их к советской работе, обратить на них внимание союза и дать им возможность преданно для совласти проявлять свою деятельность — необходимо.

Меры, предприн. сионистами к организации всей евр. мол. Сионистами в настоящее время предпринимаются меры к организации беспартийных масс во всесоюзном масштабе. Ими же выдвигаются лозунги организации всей еврейской молодежи социалистического направления. Планы эти сионистами могут быть в некоторой степени удачно реализованы, если нами не будут предприняты, противопоставлены серьезные мероприятия в области разложения сионистских организаций и уничтожения причин, способствующих их развитию.

Из этих мероприятий главнейшими, по нашему мнению, являются следующие:

Главнейшие мероприятия в борьбе с сионизмом:

1. Продолжать применение репрессивных мер к наиболее серьезному и взрослому активу сионистских группировок.
2. Необходимо качественно и количественно усилить евсекции на местах, с тем, чтобы они имели возможность организовать близкие к нам беспартийные части еврейства с целью овладеть местечком и городком.
3. ЦК ЛКСМУ пересмотреть вопросы о принятии в союз местечковой молодежи.
4. Взять курс на вовлечение еврейской молодежи в общественную работу комсомола, как то: в рабкоровское и селькоровское движение, в культурную работу в клубах всей еврей-

ской молодежи, которую нельзя по тем или иным причинам в настоящее время принять в члены Союза.

5. Облегчить в значительной мере порядок принятия в комсомол молодежи, работающей в колониях.

6. Наряду с фабзавучами и крестьянской школой, организовать школы кустарей с расчетом вовлечения в них как можно большего числа евр. местечкового юношества.

7. Руководителям пионерской работы уделить серьезное внимание по разложению организаций евр[ейской] сион[истской] детворы.

8. Уменьшить расходы по наделу земли для желающих перевестись в колонии, предоставлять долгосрочные и малопроцентные кредиты и обеспечить кредит на тех же условиях на с.х.инвентарь и др. принадлежности.

9. Наряду с указанным считаем необходимым создать общество колонистов при Наркомземе под руководством специально выделенных товарищей коммунистов, которые бы специально занимались вопросами колонизации. Это общество должно быть тесно связано с ОЗЕМОМ, которому необходимо усилить коммунистическое большинство из лиц, пользующихся большим авторитетом в еврейских массах. В это общество должны быть втянуты для активной работы выходцы из др.еврейских партийных организаций.

10. В области периодической и непериодической печати необходимо:

а) сделать единственную газету "Штерн" действительно массовой с тем, чтобы на ее страницах отражалась жизнь местечек, городков с их наболевшими вопросами. Газета должна не казенно, а живо увязать все вопросы, касающиеся евр.масс, с общими вопросами строительства и развития Союза. Исключительное место должна занимать информация о положении евреев в запад[но]европ[ейских] государствах, в особенности в Палестине, где классовая борьба усилилась в значительной мере;

б) создание сети газет на русском языке, освещающие жизнь еврейских районов, местечек и городков, ибо не все евреи знают еврейский язык в таком размере, чтобы свободно читать газеты на евр.языке. Сионисты это прекрасно учли и большинство своей печати выпускают на русском языке;

в) вопросам колонизации, связанных с ним кредитов и других мероприятий, должны быть посвящены дешевые брошюры на евр. и русском языках в большом тираже;

г) вопросам развития еврейской культуры (школы, студии, театры и т.д.) должны быть посвящены специальные журналы, которые по дешевой цене могли бы распространяться среди наиболее активной части еврейства.

11. Считаю крайне необходимым проезд на Украину группы коммунистов из Палестины с тем, чтобы они широко информировали еврейские массы о разгоревшейся классовой борьбе в Палестине, чтобы они, ознакомившись с положением на Украине, могли бы сопоставить процесс дальнейшего развития еврейского народа в нашем Союзе и в Палестине, и наконец —

12. Необходимо поставить на обсуждение вопрос о целесообразности создания при ЦК ЛКСМ Украины Еврейской секции, которая бы занялась серьезной работой среди еврейской молодежи. Последнее будет, по моему мнению, вполне целесообразно в виду того, что молодежь требует в настоящий момент очень серьезного внимания*.

Зам.пред. ГПУ УССР

Карлсон

*ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 20, спр. 2019, арк. 49 — 70.
Машинопис. Оригінал.*

№ 21

РІШЕННЯ ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У

8 січня 1926 р.

Особая папка

О сводках ГПУ (т. Балицкий)

Создать специальную комиссию в составе т.т. Затонского (пред.) и членов: Балицкий, Владимирский, Скрыпник и Марьясин, которой поручить следить за вопросами организационно-политического значения и за своевременным реагированием соответствующих органов, с периодическими докладами в ПБ.

*ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 16, спр. 2, арк. 5.
Машинопис. Оригінал.*

---

* Резолюція Л.Кагановича на першій сторінці документа: “Разослать всем членам ЦК и председ. ЦКК”. — *Авт.*

№ 22

ЗВІТ ГПУ УССР
ПРО РОБОТУ 1925 р.
ЩОДО ВИКРИТТЯ ПРОВОКАТОРІВ
І КОШТОРИС НА ТАКУ РОБОТУ НА 1926 р.

Січень 1926 р.

Денежный отчет за 1925 год

Получено пять (5 000) тысяч рублей на работу по разоблачению провокаторов на 1925 г.

Израсходовано:

Наименование	Месяц	Количество работников	Сумма
Содержание сотрудников, разрабатывающих архивы Юго-Восточного охранного отделения	январь	4	280 р[уб].
	февраль	5	350 р.
	март	5	350 р.
	апрель	5	350 р.
	май	5	350 р.
	июнь	7	490 р.
	июль	7	490 р.
	август	7	490 р.
Содержание группы, разрабатывающей в Ленинграде архивы бывшего департамента полиции	сентябрь	7	490 р.
	октябрь	9	630 р.
	ноябрь	9	630 р.
	декабрь	9	630 р.
Итого			5 530 р.
На оперативные расходы за весь год			480 р.
Канцелярские принадлежности			240 р.
Итого			6 250 р.
Перерасход на 1 января 1926 г.....			1 250 р.
<i>За отчетный период проделано следующее:</i>			
Разоблачено всего провокаторов.....			2 461 ч[еловек].
Из всего числа разоблаченных установлены.....			410 ч.
Из них арестовано было.....			118 ч.
Передано в судебные инстанции.....			57 ч.
Находится ныне под следствием.....			61 ч.
Итого			118 ч.
Установлены, но не арестованы.....			268 ч.

из коих:

секретные сотрудники	129 ч.
вспомогательные агенты	139 ч.
Итого	268 ч.

Из этого числа членов КП(б)У и ВКП(б)..... 30 ч.

Сданы в архив дела разоблаченных провокаторов по причинам смерти, бегства за границу..... 24 ч.

Остается всего в розыске ..... 2051 ч.

Смета на работу по провокаторам на 1926 г.

Ст.1 Содержание сотрудников, разрабатывающих районное охранное отделение и департамент полиции

Количество	9
Месячная оплата	70 р.
Всего за год	7 560 р.

Ст.2 Оперативные расходы ..... 480 р.

Ст.3 Канцелярские принадлежности за год ..... 240 р.

Ст.4 Квартира в Ленинграде для работников ..... 360 р.

Ст.5 Непредвиденные расходы..... 360 р.

Всего ..... 9 000 р.

Требуется всего на работу по провокаторам на 1926 г. девять тысяч рублей (9 000).

Начальник СО ГПУ УССР

Горожанин

*ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 16, стр. 2, арх. 180 — 181.
Машинопис. Оригинал.*

№ 23

**ВИТЯГ ІЗ ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ
ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У**

*30 березня 1926 р.
Особая папка*

Слухали: постановление ЦК ВКП(б) о порядке вынесения приговоров о высшей мере наказания по политическим делам (т.Каганович).

Ухвалили:

а) принять к исполнению постановление ЦК ВКП(б) о невынесении приговоров о высшей мере наказания по по-

литическим делам без предварительной санкции ЦК ВКП(б);

б) отменить прежний порядок утверждения решений комиссии ЦК по политделам (пр. ПБ № 7, § 7, п."ж" от 29.1 с.г.);

в) возложить на тов.Скрыпника персональную ответственность за своевременное представление ПБ ЦК КП(б)У материалов о приговорах по политделам, которые должны быть вынесены судами;

г) настоящее постановление сообщить окружкомам для неуклонного руководства под личную ответственность секретаря окружкома.

Підпис

Л.Каганович

*ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 16, спр. 2, арк. 163.
Машинопис. Оригінал.*

№ 24

ЛИСТ ГОЛОВИ ГПУ УСРР В.БАЛИЦЬКОГО ДО СЕКРЕТАРЯ ЦК КП(б)У І.КЛИМЕНКА

21 квітня 1926 р.

Об архивах

Реализация решения комиссии Политбюро по вопросу о концентрации всех архивных фондов б[ывших] розыскных органов, а также политических дел б[ывших] судебных установлений, губернских канцелярий и т.д. предлагается провести в следующем порядке.

Приемка дел

В каждом городе, откуда вывозятся архивы, должна быть составлена комиссия для принятия по соответствующим описям вышеуказанных дел. Комиссия составляется из представителей следующих учреждений: ГПУ, ДТО ГПУ, окр. архива, окрпарткома и Укр. центр. архива или Центр. Истпарта.

В процессе приема указанных дел последние переходят на положение *опечатанных*. В тех окрархивах, где описи указанных фондов отсутствуют, комиссия по опечатаванию приступает к перевозке, составляя опись только на количество дел или связок.

Перевозка дел

Дела придется вывозить из Екатеринослава, Одессы, Чернигова, Киева, Житомира, Винницы и Полтавы.

Укрцентрархивом точно не учтены все фонды, в силу чего мы не можем указать точное количество (вес) всех подлежащих вывозу архивов. По мнению зав. Архивом революции т. Гливенко, принимающего за единицу измерения вверенные ему фонды ЖУ. и ОО., общее количество указанных равно приблизительно 4 000 пудам. Стоимость перевозки этого количества дел вместе с упаковкой выразится в сумме не менее 5 тыс. руб. Для точного установления размеров подлежащих вывозу архивов мы в ближайшие дни командирuem нашего сотрудника.

Председатель ГПУ УССР

Балицкий

ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 16, спр. 2, арк. 182.

Машинопис. Оригінал.

№ 25

ЛИСТ

**НАЧАЛЬНИКА СОУ ГПУ УСРР К.КАРЛСОНА
ТА НАЧАЛЬНИКА СВ ГПУ УСРР В.ГОРОЖАНИНА
ДО СЕКРЕТАРЯ ЦК КП(б)У І.КЛИМЕНКА**

23 квітня 1926 р.

Комиссия политбюро по разбору дел провокаторов в первых своих заседаниях постановила слушать в названной комиссии все без исключения дела как официальных, так и неофициальных сотрудников охранных отделений и жандармских управлений.

Однако свыше 30 дел провокаторов, как то дело Войтовича, Бимана, Ягнича, Бортниченко, Чана, Синдера, Годлевского, Денисова, Вереича и др., заслушивались в комиссии при НКЮ.

В силу указанного мы возбудили ходатайство о заслушивании всех дел официальных и неофициальных чинов органов политического розыска в комиссии политбюро по разбору дел провокаторов.

Нач. СОУ ГПУ УССР

Карлсон

Нач. СО ГПУ УССР

Горожанин

ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 16, спр. 2, арк. 183.

Машинопис. Оригінал.

**ТАЄМНИЙ ОБІЖНИК ГПУ УСРР
“ПРО УКРАЇНСЬКИЙ СЕПАРАТИЗМ”**

4 вересня 1926 р.

Совершенно секретно

Перепечатанию не подлежит

*Хранить наравне с шифром под ответственность
начальника органа ГПУ*

Напечатано в количестве 75 экземпляров

ЦИРКУЛЯРНОЕ ПИСЬМО ГПУ УКРАИНЫ

Об украинском сепаратизме

Тактика “культурной борьбы” украинских антисоветских элементов с советской властью, за последний период времени, все ярче и ярче вырисовывается в виде развития среди украинской общественности националистических идей сепаратистского характера.

Рост шовинистических тенденций ставит перед органами ГПУ необходимость своевременно реагировать на это явление, имеющее политическое значение первостепенной важности. С этой целью ГПУ УССР ориентирует местные органы о сущности, истории и тактике украинского сепаратизма, а также о тех задачах, которые в связи с этим стоят перед органами ГПУ.

Сепаратизм в истории укр. к.-р.

Сепаратистские идеи в украинском контрреволюционном движении сыграли исключительную роль.

Тенденции, направленные к отделению Украины от России, развивались и практически оформлялись параллельно с ростом большевистского движения. Украинская мелкая буржуазия заговорила об отделении от Москвы тогда, когда ее благополучию стала угрожать опасность, в виде стихийного подъема революционной волны.

Отделение Украины от России, декретированное универсалом Центральной рады, явилось следствием утверждения в России советской власти.

В период же керенщины, подавляющее большинство украинских политических партий и политических деятелей решительно отвергали возможность отделения Украины и добивались только автономии или федерации.

Украинская буржуазия не рискнула вести борьбу с советской властью под флагом защиты своих классовых интере-

сов. Она предпочла классовое содержание ведущейся ею борьбы спрятать под оболочку национальных лозунгов.

Поэтому вся ожесточенная вооруженная борьба, протекавшая в течение нескольких лет между советской властью и украинской контрреволюцией, была построена по такой схеме.

Советская власть выставила лозунг классовой войны. Основными кадрами советских войск были рабочие России и Украины. Украинская буржуазия пыталась использовать то обстоятельство, что среди пролетариата мало нерусифицированных украинцев. Ее представители выбросили знамя защиты всего украинского народа от порабощения его “московскими захватчиками”. Они стремились доказать, что советская власть, под флагом социальной борьбы, ведет политику национального угнетения украинского народа и превращения Украины в колонию московского империализма.

Благодаря такой тактике украинской буржуазии, вся долгая борьба между нею и соввластью была окрашена ярко выраженными националистическими цветами и имела своей формальной конечной целью создание независимого, самостоятельного украинского государства. Таким образом, сепаратистские тенденции являются осью официальной идеологии (или фразеологии) украинской контрреволюции.

Сепаратизм после разгрома укр. к.-р.

Украинская буржуазия в войне с советской властью потерпела полное поражение.

Вместе с тем, XII съезд РКП уточнил пути проведения в жизнь основ нашей национальной политики.

Эти два обстоятельства привели к тому, что приверженцы сепаратистских идей начали пересматривать свой идеологический багаж и менять вехи.

Главную роль в смене вех сыграли, конечно, разгром вооруженных сил укр. к.-р. и укрепление советской власти на Украине.

Представители укр. к.-р., благодаря этому, утратили какие бы то ни было благоприятные перспективы.

Новый национальный курс делал невозможным продолжение вооруженной борьбы с соввластью, так как выбивал из рук шовинистов главный козырь — “национальное угнетение”.

Практически это привело к ликвидации бандитизма, к прекращению заговорщической, подпольной деятельности, к возвращению по амнистии остатков армии УНР и

к расколу эмиграции, из которой выделилась и вернулась в пределы Украины чрезвычайно значительная и влиятельная часть. Отказ от борьбы сопровождался признанием советской власти. Признание советской власти означало отказ от принципов сепаратизма. Таким образом, на платформе независимости Украины открыто стоит только непримиримая часть украинской эмиграции.

Эта эмиграция состоит из представителей разных политических течений, от монархистов-хлебобобов (гетманцы) до “социалистов”.

Все они сходятся в одном: “Украина является московской колонией, украинская советская власть — фикция, представители советской власти на Украине — ставленники московских завоевателей и т.д.” Ввиду этого они не считают возможным идти на какие бы то ни было соглашения с этой властью.

Перемена тактики: “Культурная борьба”

То обстоятельство, что украинские националисты прекратили открытую борьбу с советской властью и формально признали ее, не означает, что они окончательно примирились с теперешним положением вещей и искренно отказались от враждебных замыслов.

Здесь налицо не изменение идеологии, а перемена тактики.

Та тактика, которая обещала наиболее быстрые результаты, тактика открытой войны, привела украинский сепаратизм к проигрышу его борьбы. Условия коренным образом изменились.

Расчеты на свержение соввласти не оправдались. Советская власть должна быть принята националистами как неизбежный факт.

Ввиду этого выковалась новая тактика борьбы. Тактика, в которой соввласть играет роль объекта, против которого направлено оружие “культурной работы”.

Термин “культурной работы” пришел на смену провалившемуся лозунгу вооруженной борьбы за независимость.

“Культурная борьба” приобрела огромную популярность и втянула в ряды своих сторонников подавляющее большинство виднейших представителей укр. контрреволюции.

Целый ряд военных деятелей, министров, общественников, лидеров партий, отказались от старых приемов и влились в ряды бойцов “культурного фронта”.

Цели и задачи “культурной” работы сводятся к укреплению и развитию националистических тенденций: “Советская власть должна почувствовать мощь национальной стихии, под напором которой она будет сдавать одну позицию за другой”.

Для этой цели используются все возможности. Украинизация используется для группирования во всех жизненных частях государственного организма сторонников националистических идей.

Создана Украинская автокефальная церковь, являющаяся могучим оплотом национализма и отличным агитационным орудием.

Украинская академия наук собрала вокруг себя компактную массу бывших видных деятелей УНР.

В общем, представители украинского национализма работают, не покладая рук, над внедрением в массы националистических чувств.

Они считают, что украинский народ проиграл свою освободительную борьбу из-за недостатка национальной сплоченности, и стремятся исправить этот основной недочет, т.е. добиться национальной спайки в массах.

Если период вооруженной борьбы отличался широким развитием подпольной деятельности, то эпоха “культурной борьбы” характерна стремлением использовать легальные возможности.

Об использовании легальных путей для борьбы с соввластью см. наш циркуляр об украинской общественности от 30 марта 1926 г.

Националисты и село

Село привлекает исключительное внимание националистов. На сельского кулака делается главнейшая ставка. В этом сходятся все группы украинской антисоветской общественности.

Видные представители антисоветской украинской интеллигенции г.Харькова по этому поводу говорят:

“...На селе власть берет кулак. В связи с предоставлением свободы выборов кустарям, середнякам и проч., к власти приходит элемент антикоммунистический, которым партия управлять не в состоянии. Поэтому украинской интеллигенции открывается широкая возможность взять власть в свои руки.

После того, как власть на селе возьмет кулак, большая часть партийцев окончательно убедится в правоте Зиновьева и создаст оппозицию ЦК. Тогда раскол будет еще более

значительный. Поэтому перед украинской интеллигенцией стоит сейчас задача стремиться захватить влияние на селе”.

Один из создателей хлеборобской партии, находящийся в Харькове, говорит: “Отрадно видеть подъем национальных чувств среди крестьянства. У меня бывают сотни крестьян и все они: и середняки, и незаможники, и кулаки совершенно сознательны в национальном отношении. Они вполне понимают, кто их обижает и кто виновен в их плохом положении. В свое время мы ошибались и поэтому проиграли нашу борьбу, но все же наша работа не пропала даром.

Наши идеи впитались в крестьянство”.

Таким образом этот деятель убежден в том, что крестьянство успешно обрабатывается в шовинистическом, самостийническом духе.

Цели этой упорной обработки крестьянства хорошо сформулированы председателем Подольской автокефальной рады: “Основной работой автокефалии является перевоспитание села. Вся деятельность ее должна быть направлена к максимальному внедрению в крестьянскую среду национального духа. Следствием этого должно явиться то, что крестьянство поставит себе первоочередной задачей абсолютное национальное освобождение Украины из-под ига Москвы”.

Работа украинских шовинистов по воспитанию села в духе ненависти к Москве дает заметные результаты, особенно, в среде молодежи. Об этом свидетельствуют многие данные повседневной работы органов ГПУ.

Самостийнические идеи в настоящее время

Шовинисты различных политических оттенков сходятся в одном — в ненависти к Москве. Эмиграция об этом говорит открыто. Эмиграция призывает к борьбе с соввластью до тех пор, пока эта власть будет оставаться “неукраинской”. Украинская власть в представлении эмиграции — это такая власть, которая не имеет связи с Москвой и представители которой — чистокровные украинцы.

Антисоветский шовинистический элемент внутри страны также, при каждом удобном случае, выявляет свое враждебное отношение к Москве.

Нижеследующие примеры иллюстрируют эти настроения.

А.Украинизация

Несмотря на то, что твердое проведение нами украинизации лишает контрреволюционеров возможности поль-

зоваться для своей демагогии выигрышными козырями, шовинистические элементы украинизацию, проводимую советской властью, пытаются критиковать. Они твердят, что единственным результатом теперешней украинизации явится то, что “кацапы” и “жиды”, находящиеся на государственной службе, “обдирая в интересах Москвы украинского крестьянина, будут говорить с ним на ломаном украинском языке”.

По их мнению, настоящая украинизация должна сводиться к тому, чтобы весь государственный аппарат перешел в руки “ширых украинцев”. Это — ближайшая задача, к осуществлению которой стремится украинский воинствующий шовинизм.

Общее мнение правых украинских кругов по этому вопросу сводится к словам находящегося в г. Днепропетровске шовинистического деятеля, который по этому поводу говорит: “Украинизация даст нам куцую национальную свободу. Коммунистическая партия проводит украинизацию не потому, что находит это полезным, а потому, что вынуждена это делать”.

Украинская шовинистическая пресса за кордоном, в связи с проводимой украинизацией и выдвижением на ответственную работу украинцев, констатирует тот факт, что среди украинской общественности начинает всплывать на поверхность идея национальной государственности. По мнению прессы, это представляет “угрозу воинствующему и царящему на Украине великорусскому шовинизму, угрозу оккупантам из Москвы”.

Газета “Діло”, наиболее серьезный орган УНДО (Украинского национального демократического объединения) пишет: “Надеяться большевикам на то, что эти мероприятия могут задушить нарождающееся национальное украинское освободительное движение, поздно. Вместе с тем, политика большевиков в области украинизации нами должна быть целиком использована, так как она дает возможность украинцам более или менее легально концентрировать свои силы и, тем самым, создавать базу для будущей борьбы за украинскую государственность”.

Часть украинских шовинистов считает, что смерть тов. Дзержинского знаменует собой поворот политики коммунистической партии. Они говорят: “Еще умрет два-три старых большевика и придут к власти молодые коммунисты, отличающиеся империализмом, карьеризмом и беспринципностью. Дзержинский и другие старые большевики ориентировались на всемирную революцию и для них рамки государства не играли решающего значения. В этой

области отношение к украинскому вопросу и автономии Украины у старых большевиков было терпимое, в результате чего и проводится украинизация. Не то будет, когда к власти придут империалисты и карьеристы. Для украинцев это знаменует собой или полное порабощение Украины, или необходимость противопоставить этому организованный отпор украинских сил”.

Б. Индустриализация Украины

Сепаратисты стараются доказать, что Украина является московской колонией и в силу этого подвергается со стороны Москвы самой жестокой экономической эксплуатации.

Большие недовольства вызываются со стороны шовинистов тем, что соввласть, якобы извлекая из Украины огромные средства, уделяет из них для развития украинской промышленности самую ничтожную часть.

В представлении шовинистов, эксплуатация Украины происходит таким путем.

1. Естественные богатства Украины в Донбассе, Криворожье и т.п. разрабатываются Москвой и добыча вывозится в Россию без соответствующей компенсации Украине.

2. Фабрики поставяет Россия, хлеб производит Украина. Россия так регулирует цены, что свои фабрики продает по вздутым ценам, а украинский хлеб скупает по дешевке.

3. Украина, поставяя для экспорта массу товаров, не получает соответствующей доли импорта.

4. С Украины дерутся непомерно высокие налоги.

Националисты твердят, что Украина дает Союзу чуть ли не 40% всех доходов, а получает взамен самую ничтожную часть. Все же средства идут на развитие экономики России.

Письмо, которое мы приводим ниже, написано украинским учителем-шовинистом, своему ученику, находящемуся теперь в Красной Армии. В письме, между прочим, говорится: “Возьми хотя бы отчет IX съезда КП(б)У и там ты найдешь доказательства, что мы — республика, не имеющая своего бюджета. Выходит, что не мы распоряжаемся своими средствами, а берем то, что нам дает Москва. Теперь возьмем хотя бы статьи, где пишется, что из 26 заводов на Украине хотят строить только два. Посмотри, где строят электрические станции, где отпускают большие кредиты, почему наши солдаты до сих пор служат на Кавказе и в Ленинграде. Словом, ты хорошо следи за экономикой, как распределяются союзные средства, где строят заводы, электрические станции и т.п., тогда ты сразу прозреешь.

Читай сам и прокладывай дорогу нашей прессе, нашим газетам и книгам. Об этом ты должен всегда помнить”.

В письме этом имеются также указания, как надо использовать для агитации среди масс все эти факты.

Шовинисты, критикуя план развертывания тяжелой индустрии, говорят: “Он лучший показатель того, что верхи СССР никогда не изживут великорусского шовинизма, сконцентрируют все заводы и фабрики в России, а с Украины будут выкачивать топливо и сырье”.

Бывший премьер правительства УНР настроен оптимистически и так рисует перспективу развития украинской промышленности: “Украина как ни одна страна в мире, кроме Америки, отличается счастливым сочетанием энергетических ресурсов. Поэтому национальная промышленность Украины подыметесь на такую высоту, что избежится от притеснения другими частями Союза. Она, как мощный поток, отбросит более слабые струи.

Эти перспективы принуждают нас не унывать, не падать духом и продолжать работу. При УНР этого подъема легко можно было добиться при помощи иностранного капитала. Сейчас это сделать труднее, так как политическое влияние теперь чужое, и не наше, но украинцы — самая культурная нация в Союзе и это является залогом осуществления наших национальных задач”.

В. Территория и суверенность

Часть украинских сепаратистов мечтает об украинской великодержавности.

В одном из последних номеров центрального органа УНДО “Діло”, издающегося во Львове, была помещена статья, отражающая эти настроения. О том, что Украина в ее теперешних границах должна быть независимым государством, статья даже не говорит, так как это считается азбучной истиной, аксиомой, о которой “Діло” в серьезной принципиальной статье не считает нужным снова упоминать. Речь в этой статье идет ни о чем ином, как об украинском империализме. Автор ее известный ундовец *Левицкий* доказывает, что Украина нуждается в Сибири, Зеленом Клине, Туркестане и Кубани для колонизационных и проч. целей. Ввиду этого, Украина должна стремиться также и к протекторату над путями к ним. В противном случае, утверждает “Діло”, Украина не сможет занять место среди великих держав, а вынуждена будет мириться с положением второстепенного государства на манер Польши и Румынии.

Что касается внутренних контрреволюционных элементов, то они этим вопросам уделяют меньшее внимание, так как их задачи выражаются следующей формулой: “Язык, нация, культура, территория, суверенность”.

Таким образом, территория и суверенность относятся к задачам более отдаленного будущего, а в настоящее время главная борьба ведется за язык, нацию, культуру и самостоятельную экономику.

Все же, шовинистический элемент проявляет большую заинтересованность вопросами государственной суверенности Украины.

Так, например, арестованный вожак харьковских правых кругов так формулирует на допросе свою позицию, являющуюся программой правых: “Как националист считаю, что факт лишения Украины международного представительства является актом недостойным украинской нации. Отсутствие правильно организованной украинской армии не дает уверенности в продолжительном существовании советской украинской власти. Колониальные последствия дореволюционного положения Украины не ликвидируются, а попытки проведения справедливой экономической политики встречают такой отпор, что существует большое опасение, что ликвидация этого положения может не начаться. Национальным правительством я считаю то правительство, которое стремится возвратить Украине национально-суверенное государственное бытие. Национальное государственное бытие заключается в том, что государство вполне самостоятельно ведет внешнюю и внутреннюю политику”.

В настоящее время мечты о немедленном выходе из Союза расцениваются большинством шовинистов как несвоевременные.

Основная надежда возлагается на возникновение войны, которая принесет большевикам поражение, а Украине — независимость. Впрочем, имеются отдельные группы, которые говорят: “Лучше быть под Польшей, чем под жидами”.

Правда, голоса этих групп тонут в общей неприязни к Польше. Часть шовинистического элемента расценивает Польшу как фактор, при помощи которого Украина добьется самостоятельности, без объединения с Польским государством.

В представлении самостийников, Украина будет обширным государством, “от реки Сана до Кубани”. Пока же шовинисты болезненно реагируют на все мероприятия советской власти, которые, по их представлениям, наносят вред интересам суверенности Украины. Так, например,

большое возбуждение вызвала передача РСФСР Таганрогского и Шахтинского округов. Усиленно муссируются слухи о том, что Донбасс с Харьковом Москва в непродолжительном времени также собирается отнять от Украины.

Интересным образом самостийнических стремлений является дело кубанских студентов Павленко, Бурбы и др., разработавшееся ГПУ УССР и ППО ГПУ по СКК.

Из статута, обнаруженного при обыске у одного из участников организации, проживавшего в Киеве, явствует, что организация ставила своей целью объединение крестьян Украины, Кубани, Крыма, Западного Дона, южной части Курской и Воронежской губерний в одну мощную организацию ("Украинское крестьянское объединение").

Дополнительные материалы говорят о том, что конечной целью работы должна была явиться "вольная, независимая, самостоятельная, соборная Украина" в указанных выше пределах.

Г. Сепаратистские настроения в литературе

Известный украинский литератор Могиланский в одном из номеров харьковского журнала "Червоний шлях" поместил небольшой рассказ под заглавием "Убийство". В нем повествуется о том, как три националистических деятеля убили своего вождя за измену национальному делу.

Рассказ написан своеобразным эзоповым языком, но если в него вдуматься, то становится ясным, что этим вождем-изменником, казненным в рассказе за предательство, является никто иной, как профессор Грушевский.

Могиланский направил этот рассказ-памфлет против Грушевского за то, что Грушевский, бывший долгое время самостийником, осмелился признать советскую власть и федеративные начала вхождения Украины в Союз, т.е. изменил национальному делу.

Могиланский в рассказе проводит мысль о том, что такое преступление вождя должно караться смертью. Это хороший образец того, как шовинисты пытаются использовать литературу в своих целях. Они придают большое значение талантливым писателям и всеми силами стараются оказывать на них свое влияние.

Большое внимание уделяют шовинистические круги, между прочим, поэту Хвильовому, несмотря на то, что он является членом КП(б)У. Шовинистическая закордонная пресса иногда перепечатывает из наших журналов отдельные его произведения и пытается оказать на него националистическое воздействие.

Внутренние шовинистические круги также заинтересованы молодыми литераторами, в том числе и коммунистами.

По этому поводу один из авторитетных представителей харьковской правой общественности высказал такую мысль: “Хвильового мы можем поддерживать. На украинских коммунистов мы должны оказывать наше влияние и проводить нашу работу так, чтобы они не отходили от нас, а вместе с нами боролись за украинизацию, за Украину”.

Убийство Петлюры

Убийство Петлюры явилось фактором, который украинские шовинисты сделали орудием агитации в целях развития украинского шовинизма и направления его по руслу борьбы “с московскими оккупантами”.

В “Коммуникате”, посвященном убийству Петлюры, за подписью 53 эмигрантских украинских организаций, говорится: “Мы уверены в том, что украинская общественность, а в первую голову украинская эмиграция в этот наиболее тяжелый час национальной печали, поймет ту опасность, которая угрожает нашему национальному делу от гибельного удушения государственных стремлений украинского народа его вечным врагом, а, поняв это, с еще большей энергией будет защищать те национальные позиции, на которых так непоколебимо, честно и с честью стоял и пал Симон Петлюра.

Железной для нас является обязанность перед могилой великого патриота и неутомимого борца, несмотря ни на какие жертвы, осуществить идею украинской государственности.

Убийство председателя Директории Украинской Народной Республики — главного атамана войск Украины, направлено против всего украинского народа. Враги украинского народа, оккупанты его страны, насильники его воли, а не мститель еврейского народа Украины, направил руку убийцы на Симона Петлюру.

Тем больше должны мы единым напряжением всех наших национальных сил доказать, что враги Симона Петлюры — наши враги”.

В воззвании ЦК УСДРП к украинским рабочим и крестьянам говорится: “Русские коммунисты, царствующие при помощи железа и крови над украинским народом, подослали нанятого палача-жида Шварцбарта. Руками своего наемника убили Петлюру враги Украины, которые уже давно хотели стереть с лица земли этого наиболее активного борца за освобождение украинского народа...”

Народные массы Украины ненавидят оккупационную власть московских коммунистов. Рабочие и крестьяне Украины должны объединиться одной мыслью, одним горячим стремлением: общими силами освободиться из-под власти коммунистических жандармов и провокаторов, этих ненасытных пьявок, которые пьют кровь нашего народа. Нелегка будет эта борьба Украины за свою свободу. Для успешной борьбы нужна большая и сильная политическая организация”.

Общее мнение украинских правых кругов сводится к следующему: “Петлюра убит большевиками в связи с тем, что к власти пришел Пилсудский — друг Петлюры. Пилсудский безусловно оказал бы Петлюре большую помощь в деле борьбы с большевиками, а потому “они” решили Петлюру убрать, подослав жида Шварцбарта. Петлюра пользуется на Украине большим авторитетом, и его убийство приведет к освободительной борьбе украинской нации”.

Вместе с тем они считают, что имя Петлюры пользуется большим авторитетом на селе, и факт убийства Петлюры должен всколыхнуть массы крестьянской общественности, каковой момент и считают необходимым использовать для своих антисоветских целей.

В связи с убийством Петлюры среди разрозненных антисоветских украинских партий и группировок за кордоном была заметна тенденция к консолидации сил. Об этом в достаточной мере говорят факты: Павел Скоропадский едет на панихиду по своему непримиримому врагу Петлюре. Партия хлеборобов, стоявшая до последних дней в непримиримой оппозиции Петлюре, посылает делегацию на похороны и возлагает венок на могилу Петлюры. Почти вся зарубежная шовинистическая украинская пресса, представляющая собою отражение той или иной платформы, резко отличающихся друг от друга, со времени смерти Петлюры, помещает статьи о необходимости единой борьбы против оккупантов всех националистических украинских группировок за кордоном. Кампания за объединение антисоветских украинских сил разворачивается все шире и шире.

Однако сейчас можно с полной уверенностью определить, что единого антисоветского фронта эмиграция создать не в состоянии.

Выяснилось, что “единый фронт” объединяет только те группы, которые стоят на УНРовской платформе.

Те же группы, которые не признавали этой платформы, ограничились признанием заслуг Петлюры и присоединились к протесту по поводу его убийства.

Шаповаловские круги с УНРовцами не договорились. Полтавец-Острианица провозгласил себя гетманом.

Влиятельная и денежная организация “Оборона України”, находящаяся в Америке, заняла в отношении петлюровцев отрицательную позицию, и ее печатный орган “Укр. громада” резко протестует против перехода политического наследства в руки Андр.Левицкого и К⁰.

Укр. соц. рад. партия находится в зависимости от “Оборони України” и также выступает против Андр.Левицкого. УНДО находится в колебании, так как враждует с Левицким, который заключал договоры с Польшей.

В общем эмиграция находится в полной зависимости от своих хозяев, дающих субсидии. Такими источниками субсидий являются Польша, Чехословакия и Германия, которые используют эмиграцию в своих политических целях. Так как политические интересы этих государств сталкиваются, то естественно, что они не позволят своим хлебникам договориться до единой линии поведения.

Газета “Діло”, между прочим, поместила две статьи Винниченко, в которых он критикует идею единого фронта, указывая, что единство может быть создано на почве общих политических целей и условий, но никак не на почве психологических настроений, вызванных смертью Петлюры.

Однако если единый антисоветский фронт можно считать сорвавшимся, то, с другой стороны, нужно учесть, что убийство Петлюры вызвало безусловный рост активности враждебных нам групп, которые будут стремиться причинить советской власти как можно больше вреда.

Организационные выводы

Все изложенное еще раз говорит о том, что на работу по украинской общественности необходимо обратить самое серьезное внимание. Конкретные задачи, стоящие перед органами ГПУ, мы указывали в циркуляре “Об украинской общественности” от 30/III с.г.

В числе прочих заданий этим циркуляром рекомендовалось:

1. Главное внимание уделить выявлению правых групп, их деятельности и взаимоотношениям с остальными кругами украинской общественности (циркуляр, раздел “Конкретные мероприятия”, пункт 2);

2. Не ограничиваться простым наблюдением за всеми кругами украинской общественности, а вести активную разведку среди видных представителей украинских антисоветских течений (пункт 5);

3. Увязать работу по украинской интеллигенции с работой по селу (пункт 6);

4. Освещать текущие настроения украинской общественности, связанные с нашей внутренней и международной политической жизнью (пункт 7).

Все отмеченные в предыдущем циркуляре мероприятия остаются полностью в силе и для настоящего циркулярного письма.

Серьезность и сложность современной политической обстановки и связанная с нею активность враждебных нам социальных и политических слоев, требуют самого внимательного отношения к процессам, протекающим в мелкобуржуазных националистических кругах.

Эта задача, в свою очередь, требует быстрейшего развития нашей работы по тем конкретным директивам, которые содержатся в циркуляре "Об украинской общественности".

Зам. пред. ГПУ УССР
Пом. нач. СО ГПУ УССР
Врид. нач. 1-го отделения СО

Карлсон
Абугов
Козельский

Друкується за: Об украинском сепаратизме. —
Х., 1926. — С. 1 — 12.

№ 27

ВИТЯГ ІЗ ПРОТОКОЛУ ЗАКРИТОГО ЗАСІДАННЯ ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У

13 березня 1928 р.

Слушали: об арестах в Донбассе.

Постановили:

а) считать необходимым энергично продолжать дальнейшее углубленное следствие по делу, производя и в дальнейшем все необходимые аресты;

б) в целях бесперебойной работы Донугля признать необходимым своевременное извещение об арестах *только лично* тов. Ломова, с тем, чтобы он имел возможность своевременно производить соответствующие перестановки работников;

в) удовлетворить просьбу тов. Балицкого о разрешении выезда 14.03 с.г. в Москву для согласования всех вопросов, связанных с арестами по Донуглю;

г) доклад тов. Балицкого, в связи с его отъездом в Москву, с порядка дня пленума снять.

ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 16, спр. 4, арк. 125.
Машинопис. Оригінал.

**ЛИСТ ЦК КП(б)У ДО ОКРУЖНИХ КОМІТЕТІВ
КП(б)У ТА РЕЗОЛЮЦІЯ ЗАКРИТОГО ЗАСІДАННЯ
ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ЗА ДОПОВІДДЮ
В.БАЛИЦЬКОГО**

4 травня 1928 р.

Всем окружным комитетам

Посылая вам резолюцию закрытого заседания политбюро по докладу тов.Балицкого, ЦК требует от вас усиления бдительности и большевистского руководства низовыми организациями и массами. Нужно максимально усилить связь, быть в курсе всего, что делается на местах, в низах и своевременно соответствующим образом реагировать в отношении к массам — политической, организационной и агитационной работой, в отношении враждебных контрреволюционных элементов — орудием репрессии, держась строго в рамках указаний об особой осторожности в репрессиях по отношению к тем отдельным середнякам, которые попали так или иначе под влияние кулаков.

С коммунистическим приветом
секретарь ЦК

Л.Каганович

**ПОСТАНОВЛЕНИЕ ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У
ПО ДОКЛАДУ т.БАЛИЦЬКОГО**

1. Ввиду серьезного оживления антисоветской, кулацкой деятельности на селе, в частности в связи с частичным недородом и пересевом, особенно в степных округах (Запорожский, Мелитопольский, Херсонский и др.) признать необходимым:

а) поручить окружкам немедленно усилить политическую и агитационную работу среди бедняцких и середняцких масс крестьянства, в частности, обратив особое внимание на большее освещение оказанной государством помощи в текущую посевную кампанию;

б) по советской линии срочно разработать и практически провести мероприятия по усилению реальной помощи бедноте, в частности, немедленно разработав вопрос о снабжении сельской бедноты хлебом до нового урожая;

в) усилить решительную борьбу с административным произволом совпарата на селе, особенно приняв меры к устранению перегибов в отношении середняков, решительно пресекая их там, где они имеют место;

г) ГПУ усилить работу по борьбе с активно выступающими антисоветскими элементами на селе (бывш. помещики, бывш. полицейские, попы, кулаки), применяя к ним меры репрессии.

При этом с максимальной осторожностью подходить к тем отдельным середнякам, которые оказались втянутыми в антисоветскую работу, применяя к ним необходимые меры лишь в самых исключительных случаях и как единичные явления.

д) ГПУ немедленно принять меры к усилению работы и аппарата наблюдения ГПУ на селе, обеспечению достаточной гибкости его в отношении своевременной информации о всех настроениях и проявляющейся антисоветской деятельности на селе.

2. В связи с началом проведения территориальных сборов ГПУ усилить работу по освещению настроений в терчастях, своевременному выявлению антисоветских элементов в Красной Армии и пресечению их деятельности.

3. Ввиду ухудшившихся настроений среди рабочих в связи с пересмотром норм выработки, а также в связи с проникновением в их среду отдельных отрицательных крестьянских настроений, поручить окружкам и фракции президиума ВУСПС усилить политическую, организационную и агитационную работу среди рабочих, в частности более широко и популярно освещая перед ними об имеющихся достижениях по всем отраслям нашего строительства и достигнутых результатах в отношении улучшения положения рабочего класса.

Ответственность за намеченные вытекающие из этого практические мероприятия и проведение их в жизнь возложить на фракцию президиума ВУСПС.

4. В связи с усилением активности враждебных интеллигентских групп, а также организационным оформлением отдельных группировок в городе и селе (монархические элементы, сионисты, украинские националистические контрреволюционные элементы) ГПУ усилить борьбу с группами, ведущими активную антисоветскую работу, проводя при этом необходимые аресты, предварительно сообщая в ЦК вопросы, касающиеся целых групп.

Вместе с тем признать необходимым немедленное принятие мер по завоеванию колеблющихся элементов из этих интеллигентских групп путем усиления серьезной политической работы среди них с одновременным усилением этой политической работы среди всей массы интеллигенции.

Практическое проведение этого поручить Агитпропу ЦК, Наркомпросу совместно с ВУКом Работпрос и другими соответствующими ВУКами союзов.

5. Поручить секретариату ЦК организовать издание серии популярной литературы, а также статей в прессе, освещающих наши достижения, в частности, в области проведения национальной политики.

6. Поручить ВСНХ и ГПУ в кратчайший срок окончательно разрешить вопрос о передаче охраны пром. предприятий органам ГПУ.

*ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 16, спр. 4, арк. 50 — 52.
Машинопис. Оригінал.*

№ 29

ВИТЯГ ІЗ ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У

*15 червня 1928 р.
Особая папка*

Слухали: сообщение о Днепрострое (т.т.Балицкий, Чубарь, Затонский, Каганович, Семенов).

Ухвалили:

1. Считать необходимым приступить к немедленному соответствующему очищению аппарата Днепростроя от элементов, указанных в записке т.Балицкого.

2. Поручить т.т.Балицкому, Майорову совместно с Кошиором определить порядок и формы проведения этой работы.

3. Очищение должно проводиться в порядке органической работы самой администрацией Днепростроя.

4. Предложить орграспредотделу для замены увольняемых с Днепростроя подготовить соответствующий кадр работников из числа рабочих, коммунистов и честных беспартийных спецов.

5. Соглашаясь с тем, что основательное всестороннее обследование Днепростроя может быть проведено к концу строительного сезона (сентябрь, октябрь), считать необходимым, чтобы ЦКК КП(б)У сейчас начала вести подготовительную работу к этому обследованию.

Підпис

Л.Каганович

*ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 16, спр. 4, арк. 335, 335 зв.
Машинопис. Оригінал.*

АНОНІМНИЙ ЛИСТ ПРО СТАН ОРГАНІВ ГПУ УССР

3 лютого 1929 р.

*Секретарям комуністических ячеек:
днепропетровських металургічних заводів
ім. Петровського, Леніна і Дзержинського;*

*Донбас. Макеевського металургічного заводу
ім. Томського, Сталинського металургічного
завода, Луганського паровозостроительного заводу
і патронного, Енакієвського металургічного
завода ім. Рыкова, Краматорського металургіческо-
го заводу, Горловського каменноугольного рудника,
Кадієвського, Ірпінського і Голубовського;*

*Харьківського паровозостроительного
завода "Серп і молот" і "ВЭК";*

*Київського краснознаменного заводу і "Большевик";
Одеського ремонтно-судостроительного заводу
ім. Марти-Баден і Плужного заводу
ім. Октябрьської революції;*

*Николаєвського судостроительного
завода ім. Андре Марти;*

*Мариупольського металургічного
завода ім. Ильича;*

*Председателю ОГПУ СССР тов. Менжинському
і*

*Генеральному секретарю
Политбюро ЦК ВКП(б) тов. СТАЛИНУ*

ДОРОГИЕ ТОВАРИЩИ!

Нет больше никаких сил и возможности молчать и равнодушно относиться к тем процессам, которые имеются и прогрессируют в настоящее время в органах ГПУ УССР, в органах пролетарской диктатуры, в правой руке партии.

В наших органах имеется большая семейственность, отсутствует прямота и до неимоверных размеров развита дипломатия.

В больших размерах имеется бюрократия, зажим, произвол и бесправие сотрудников.

В больших размерах развиты среди сотрудников, а главным образом, среди начальствующего состава, пьянство, преступность и барахольство. С чем не ведется должным образом борьба, а наоборот, все это всячески замазывается и покрывается даже от партийных органов, дабы не подорвать "авторитет" органов и не вынести сор из избы.

Начальствующий состав во многих органах состоит из бывших людей: офицеров, интеллигенции, мещанства и проч., к тому же разложившихся и идеологически совершенно чуждых партии и органам ГПУ.

За последнее время совершенно отсутствует, вопреки линии партии, классовая система выдвижения и в некоторых случаях наблюдается затирание рабочей прослойки чекистов.

Вместе с тем, за последнее время участились случаи разложения целых органов. Так, например: в Днепропетровском окротделе ГПУ в течение продолжительного времени было массовое пьянство, растрата государственных сумм, половая связь начальника окротдела Ивонина с женой секретаря отдела и сотрудницами, и долгое время отсутствовала оперативная работа. За что подначальствующий состав был административно арестован на разные сроки, до 30 суток, а руководитель отдела Ивонин был снят с должности и безнаказанно откомандирован в ОГПУ в Москву, откуда получил назначение в Орловский губотдел ГПУ.

В Черниговском окротделе ГПУ также в течение продолжительного времени было массовое пьянство сотрудников, а главным образом начальствующего состава. Причем нач. окротдела Певзнер, будучи председателем "Помдета", в течение продолжительного времени вместе с сотрудниками и ответственными работниками округа кутил в ресторанах "Помдета" и ничего не платил. Кроме этого пьянствовал на служебных конспиративных квартирах с проститутками.

Некоторые сотрудники отдела, видя это, пытались реагировать, за что обвинялись в склочничестве и откомандировывались из отдела.

Пьянство Певзнера естественным образом довело до склоки и полнейшего разложения окротдел, за что Певзнер был безнаказанно снят с должности и после 3-4 месяцев работы в экономуправлении ГПУ УССР в должности пом.нач. отдела в настоящее время вновь назначен начальником особого отдела 1-го Конного корпуса.

В Уманском окротделе ГПУ начальник окротдела Аваш также в течение продолжительного времени пьянствовал вместе с сотрудниками в кругу проституток и даже с антисоветским элементом. В результате чего растратил государственные средства, разложил аппарат, создал несколько липовых контрреволюционных дел и произвел по ним массовые аресты. Причем, к арестованным применялись различного рода пытки и избиения, благодаря чему арестованные

вынуждены были показывать сами на себя различные преступления, коих в действительности не совершали, дабы избежать пыток и избиений. За что нач. отдела был арестован и отдан под суд.

В Волочискском пограничном отряде ГПУ начальник отряда Давыдов также в течение продолжительного времени бездействовал, пьянствовал вместе с подначальствующим составом и проститутками, причем кутежи Давыдов совершал не только в Волочiske, но и выезжал специально для этих целей и в другие города и во время одной из таких поездок была катастрофа с автомобилем, во время которой шофер изувечился, а в г. Виннице одна гражданка публично намеревалась залить Давыдову серной кислотой глаза и обожгла ему лицо.

Своим пьянством и бездействием Давыдов настолько разложил отряд, что красноармейцы чуть не устроили погрома в Волочiske и уже приступили к разгрому синагоги.

За разложение отряда Давыдов снят с должности, никакого взыскания не нес и находится в резерве ГПУ УССР, дожидаясь нового назначения.

В особом отделении 7-го корпуса начальник его Цыбин сам лично с нач. окротадела Ивоным и с сотрудниками около года систематически пьянствовали на службе, по различным притонам с проститутками и среди уголовного элемента. Были времена, когда Цыбин по 2 недели и больше не появлялся в отделении, а пьянствовал в пригородных селениях, где терял оружие и одежду, которые впоследствии находили и считали, что Цыбин убит бандитами, в то время как его через некоторое время находили бессознательно пьяным на улице. Причем Цыбин проявил себя так не только в ОО 7-го корп., но его бездействие и пьянство имели место в течение ряда лет на Украине, в результате чего Цыбин был административно арестован на 15 или 30 суток и откомандирован в ОГПУ в Москву, где получил назначение пом. нач. Сталинградского губотдела ГПУ по особому отделению.

Доненко, будучи нач. особого отделения 15-й дивизии в г. Николаеве, в течение продолжительного времени пьянствовал и пьяным появлялся на службу, своим бездействием создал склоку среди сотрудников, разложил аппарат и произвел растрату казенных денег, за что снят с должности и переброшен нач. особого отделения 2-й кавдивизии, где также продолжал пьянствовать, растрачивал казенные суммы и бездействовал, в результате чего был снят с должности и откомандирован в ОГПУ в Москву, откуда был назначен

пом. нач. особого отделения 10-го корпуса в г.Новороссийске.

Такое же положение было с Николаевским губотделом ГПУ, где в результате бездействия и пьянства, сопровождавшегося дебошем со стрельбою, нач. окротдела Йодко был снят с должности и переброшен нач. Зиновьевского окротдела ГПУ. Аналогичные преступления со стороны начальствующего состава были и есть в других органах на Украине, но в значительно меньшем масштабе.

Причем характерно отметить, что все вышеперечисленные преступления разрешились семейно-административным порядком, без ведома и участия партийных органов. Помимо этого в наших органах до настоящего времени работают люди из бывших, давно разложившиеся и скомпрометированные и давно утратившие для органов ГПУ и партии всякую ценность, а именно:

Клейнберг — бывш. офицер австрийской армии, жена у него из лиц привилегированного сословия. Вся его деятельность в органах ГПУ на Украине и до сегодняшнего дня сопровождается широким образом жизни, кутежами с проститутками и бездеятельностью. В бытность его нач. особ. отделения 14-го корпуса по его поручению сотрудники отделения, кажется Писарев и другие, вербовали специально женщин, которых Клейнберг пользовал на конспиративных квартирах. Во время чистки партии Клейнберг за разложение был исключен из рядов КП(б), но впоследствии, по настоянию Балицкого, был обратно восстановлен в партии.

Вся жизнь Клейнберга и все его помыслы направлены к широкому образу жизни в кругу женщин легкого поведения и проституток. Клейнберг, как правило, считает своим долгом иметь в каждом городе по 2 жены и в командировки разъезжать с посторонними женщинами, о чем абсолютно все знают и никаких мер не предпринимают, считая это в порядке вещей.

В общем Клейнберг является в полном смысле этого слова чуждым элементом и нашей партии и органам ГПУ, к тому же большим трусом, что является большим пороком для чекиста.

Несмотря на все эти отрицательные качества Клейнберга, о чем хорошо известно, еще в большей мере тов.Балицкому и отдельным членам коллегии, он в 1928 г. был повышен в должности и назначен начальником Черниговского окротдела ГПУ и нач. особого отделения корпуса

войск путей сообщения для восстановления разложившегося аппарата.

Любомирский — быв. офицер царской армии, женат на аристократке. Вся его деятельность на Украине протекала в широком образе жизни, кутежах, сопровождавшихся публичными драками и бездеятельностью, вплоть до разложения аппарата. В бытность его в последнее время нач. особого отделения 6-го корпуса в г.Одессе, он, благодаря широкому образу жизни, пьянству и бездеятельности, вместе со своим помощником растратил около 8000 руб. казенных денег, создал склоку в аппарате и до основания разложил его, о чем неоднократно отмечалось в актах, комиссиями, выезжающими из ГПУ УССР с обследованием. Причем аппарат ОО-6 Любомирский настолько разложил, что оперативная его деятельность до настоящего времени не восстановлена.

В результате всего Любомирский в 1928 г. был повышен в должности и назначен нач. Белоцерковского окротдела ГПУ.

Вселов — нач. особого отделения 17-го корпуса — быв. офицер царской армии, весьма хитрый и ловко приспособившийся к партии и органам ГПУ. Умеет и способен обмануть и ввести в заблуждение партийные органы, пересорить для личной выгоды ответственных работников и создать склоку.

Известный пьяница, живет не по средствам, жаждет власти и мечтает об ордене Красного Знамени. Как чекист бесцветная личность, большой фразер, никаких оперативных и других заслуг за собой не имеет.

Бессараб — личный секретарь тов.Балицкого — происходит из привилегированного сословия. В 1924 г. из Полтавского губотдела ГПУ был уволен как чуждый органам ГПУ и разложившийся элемент — беспартийный, никакой абсолютно в течение ряда лет общественной работы не несет, идеологически чужд совласти, вращается все время среди мещанского, обывательского, а порой и антисоветского элемента г.Харькова. Живет в весьма шикарном обстановке и претендует на широкий образ жизни, чем порой компрометирует органы ГПУ.

Весь оперативный состав ГПУ УССР относится к Бессарабу с большим предубеждением и не доверяет ему как чекисту. В общем Бессараб принадлежит к тем людям, которые из-за малейшей личной выгоды, обиды в любое время могут предать советскую власть, как имело место со

многими, в частности, с бывшим личным секретарем тов. Сталина.

При наличии того, что мы имеем в настоящее время в органах ГПУ, наши руководители нисколько не задумываются над этим, не принимают никаких мер для оздоровления и орабочения аппаратов, а продолжают по-прежнему выдвигать на ответственные должности пришлый элемент, ничего общего не имеющий в прошлом с партией и для органов ГПУ являющийся случайными людьми.

Так, за последнее время на различные самостоятельные и ответственные должности выдвинуты пять человек, из них:

Юхвиц — сын торговца, во время гражданской войны за разложение и как идеологически чуждый был исключен из партии.

В 1928 г., помимо воли и желания общего собрания ячейки ГПУ УССР и под большим нажимом ответственных товарищей, был принят в партию, а впоследствии ему, кажется, был восстановлен прежний стаж.

Помимо этого Юхвиц большой бюрократ, не пользующийся абсолютно никаким уважением со стороны оперативного состава сотрудников, все время в органах ГПУ был на административной работе и, несмотря на то, что он никакого понятия и практики не имеет в оперативной работе, в 1928 г. был назначен нач. Уманского окротдела ГПУ, для восстановления разложенного аппарата.

Ильицкий происходит из семьи торговца, быв. студент. Большой карьерист и мещанин, приспособливается и живет исключительно для себя.

В 1927 г., будучи нач. особого отделения 15-й дивизии, пьянствовал вместе с сотрудниками, разложил аппарат и растратил около 1500 руб. госуд. денег, за что был снят с должности и, согласно постановлению Коллегии ГПУ УССР, растраченную им сумму должен был погасить в известный срок. После этого Ильицкий около 8 месяцев находился в аппарате ГПУ УССР в несуществующей должности старшего инспектора по особому отделу и все время абсолютно ничего не делал, растраченную сумму не погасил и в 1928 г. был вновь назначен начальником особого отделения 2-й кавдивизии.

Дементьев — служил в колчаковской армии на командной должности, женат на жене быв. крупного коммерсанта, к тому же антисоветски настроенной. Дементьев за собой никаких заслуг не имеет, а также и выдающейся оперативной деятельности, совершенно безвольный человек и

всецело находится под влиянием своей жены. В начале 1928 г. был выдвинут на должность нач. особого отделения 95-й дивизии.

Купчик — сын торговца, быв. студент. В период гражданской войны все время находился в тылу, во время чего за разложение и кражу литературы был исключен из партии.

В органах ГПУ находится с 1912 г., попавши случайно. Вначале работал секретным сотрудником, а затем гласным и все время в центральном аппарате Особого отдела УВО ГПУ УССР. Вся его деятельность в ОО УВО протекала в мелких интригах, подсиживании, дипломатии для личных выгод, групповых пьянствах вместе с сотрудниками и высшим начальством по различным притонам и на конспиративных квартирах и злоупотреблениях.

Во второй половине 1927 г. в ОО УВО работал секретным пом. уполном. некто Матвеев, который вел широкий образ жизни, общался с проститутками, уголовным элементом г. Харькова, с которыми пьянствовал и в результате растратил около 1500 руб. денег, а для погашения их отобрал у агентуры частей Харьковского гарнизона расписки и представил их в ОО УВО в погашение подотчетной суммы. Это дело получило огласку, и Матвеев во всем был разоблачен, но в процессе следствия уполномоченным ОО УВО Лисицыным было выяснено, что в этом деле замешана семья Купчика, в связи с чем дело на Матвеева, несмотря на протесты и возмущение сотрудников ОО УВО, было прекращено, а Матвеев был откомандирован в Особый отдел корпуса Волок. путей сообщения полномоченным, где вступил в партию.

Сам Купчик слишком злоупотреблял с подотчетными суммами, продал конспиративную квартиру по Чеботарской, 2 и деньги присвоил себе, кроме этого совершил целый ряд других злоупотреблений по службе.

Несмотря на все это Купчик в 1927 г., помимо воли и участия ячейки ГПУ УССР, при поддержке т.т. Гарина, Быстрых и Карлсона был назначен начальником Волочиского погранотряда ГПУ для восстановления разложившегося отряда. При этом не имел никакой практики, опыта и знаний в строевой и политической работе.

Бржезовский — по национальности поляк (о чем скрывает) имущих родителей, воспитывался у ксендза и в 14 лет конфирмовался. Служил в польской армии и в 1919 г. был в чине офицера польских легионов.

В 1920 г. Бржезовский, находясь в рядах Красной Армии на Польском фронте (причем, каким образом он попал в

ряды Красной Армии, об этом история умалчивает, но есть две версии: одна, говорящая о том, что Бржезовский был взят в плен частями Красной Армии, а вторая, что он якобы добровольно перешел из польской армии в Красную Армию), как сомнительный элемент был изъят из рядов Красной Армии и поступил в особое отделение 2-й кавдивизии делопроизводителем, затем был выдвинут секретарем и работал им до 1923 г. В 1923 г. Бржезовский был назначен пом. нач., во время чего подружился с комдивом 2-й Григорьевым и женился на его сестре и некоторое время спустя он был назначен нач. ОО 2-й кавдивизии.

В конце 1923 г. Бржезовский был отозван в Особый отдел УВО и работал нач. 2-го отделения, а в 1928 г., благодаря протекции т.т. Гарина и Карлсона, он был выдвинут на должность начальника Полтавского окротдела ГПУ.

Бржезовский весьма хитрый человек и никаких оперативных или других заслуг за собой не имеет, кроме этого большая часть оперативного и начальствующего состава не доверяем ему как чекисту и часто о нем высказывали различного рода сомнения.

Как видите, товарищи, из всех вышеперечисленных, выдвинутых за последнее время на ответственные должности лиц, и тени нет похожего на рабочего или что-либо в этом роде, а они есть в наших органах и в достаточном количестве, при этом с большим партийным и чекистским стажем, имеющие за собой длительную и весьма героическую оперативную деятельность по борьбе с контрреволюцией, с периода гражданской войны и до теперешнего времени.

Причем, если мы имеем такого рода явления и длительного порядка со стороны начальствующего состава, то что же в данном случае наблюдается среди основного костяка — оперативного состава. Здесь мы также имеем со стороны значительного количества сотрудников пьянство, разложение, большую задолженность кооперативным и различным торговым госучреждениям и даже частным лицам, а со стороны отдельных лиц есть взяточничество (Одесса) и измена (Харьков).

При этом на сегодняшний день весь оперативный состав в основном можно подразделить на три основные прослойки:

Первая — лица, приспособляющиеся, заискивающие перед начальством, терпеливо переносящие все оскорбления, замалчивают все преступления и сами в них участвуют;

Вторая — лица, являющиеся пассивными зрителями, ни в чем преступном не участвующие, но и не реагирующие на них, а молчаливо переносят все из-за боязни, считая все это неизбежным и в порядке вещей;

Третья — в большинстве случаев рабочие, не потерявшие еще классового чутья, не могущие примириться со всеми этими преступлениями и безобразиями, с которыми ведут борьбу и за это всячески преследуются и затираются, и вследствие этого вынужденные прибегнуть к подобного рода мероприятиям.

Почему все это имеет место в наших органах и прогрессирует? Потому что у наших руководителей основательно притупилось классовое чутье и они стали толстокожими и, во-вторых, потому, что ЦК КП(б)У слишком много доверяет на слово нашим руководителям, чего тов. Ленин не рекомендовал делать, не проверяют и не контролируют деятельность наших органов и не прислушиваются к голосу рабочей прослойки чекистов.

*ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 20, спр. 2994, арк. 193 — 197.
Машинопис. Копія.*

№ 31

ЛИСТ В.БАЛИЦЬКОГО ДО С.КОСІОРА ТА РЕЗОЛЮЦІЯ АКТИВУ І ВІДКРИТИХ ПАРТІЙНИХ ЗБОРІВ СПІВРОБІТНИКІВ ГПУ УСРР

2 березня 1929 р.

Несколько дней тому назад неизвестными лицами разослана в адрес секретарей коммунистических ячеек крупнейших заводов Украины анонимка, рассчитанная на дискредитацию органов ГПУ.

Считаю необходимым, не вдаваясь в обсуждение анонимки по существу, сообщить некоторые свои замечания.

1. Приведенные в анонимке факты, касающиеся руководящего состава некоторых местных органов ГПУ, в подавляющем большинстве ложны. Некоторые же взяты из приказов ГПУ УССР за период 5 — 6 лет, но подобраны и освещены тенденциозно.

2. Данные о социальном составе также не соответствуют действительности. Большая часть из указанных в документе лиц — рабочие, все — члены партии, причем подавляющее большинство со стажем с 1917 г., несколько товарищей с

подпольным стажем (1913 — 1916), все участники гражданской войны, часть была в Красной гвардии и партизанских отрядах. В органах ГПУ работают по 8 — 10 лет.

Мною отдано распоряжение о выявлении авторов анонимки.

Предварительные данные следствия дают мне основание предполагать, что анонимка выпущена 1 — 2 сотрудниками особого отдела.

Следствие продолжается и результаты будут сообщены Вам дополнительно.

По моему сообщению на активе и на открытом партийном собрании (присутствовало 525 товарищей) единогласно принята резолюция, копию которой направляю Вам для сведения и прошу разослать ее членам политбюро.

С коммунистическим приветом
Верно:

В.Балицкий
Бараненко

Копия

Общее собрание партийного и комсомольского коллективов, оперативного состава и отряда особого назначения в числе 525 чел., заслушав и обсудив сообщение т.Балицкого по поводу распространяемой анонимной листовки, возводящей гнуснейшие обвинения против отдельных руководящих работников местных органов и дискредитирующей оперативные кадры ГПУ УССР, считать таковую, как по форме, так и по существу, контрреволюционной.

Не случайно, что распространение листовки приурочено к такому моменту, когда ГПУ выполняет сложнейшие задачи в условиях обострившейся классовой борьбы и экономических затруднений в стране. Не случайно появление листовки в тот момент, когда ГПУ подвергается жесточайшей травле врагов всех мастей. Не случайно также, что оценка наших органов, как разложившихся, потерявших классовое чутье и перерождающихся, прямо заимствована из троцкистского арсенала.

Тенденциозно нанизывая целый ряд единичных случаев преступлений и ошибок отдельных лиц за несколько лет, пресекавшихся самыми жестокими мерами расправы коллегии ГПУ, судебных и решениями партийных органов, подкрепив это возмутительными клеветническими выпадами против отдельных периферийных работников, они пытаются такими негодными средствами аргументировать перерождение органов пролетарской диктатуры.

Этот акт, несомненно, является диверсионной вылазкой контрреволюционных сил в надежде подорвать мощь ГПУ изнутри. Поэтому жалкой попыткой является желание прикрыть “разоблачениями” бытовых и прочих извращений основную глубоко политическую установку — дезориентировать партию и рабочие массы, ударить по ГПУ, ударить по руководству ленинского ЦК.

С чувством глубокого негодования мы отмечаем попытки поставить под сомнение руководство, руководящие кадры и оперативный костяк наших органов, кадры, испытанные в героические годы гражданской войны, воспитанные на руководстве т.Дзержинского, доказавшие почти двенадцатилетней неустанной успешной борьбой с врагами пролетарской диктатуры свою преданность партии и рабочему классу.

Такая контрреволюционная оценка классовому содержанию и политическому лицу наших органов ставит под сомнение не только руководство, но и весь коммунистический состав и его удельный вес в органах.

Отсутствие всяких шатаний, решительное разоблачение и отпор открыто оппортунистическому уклону, борьба с контрреволюционным троцкизмом не на словах, а на деле, при одновременном развитии внутрипартийной демократии является лучшим показателем идейной выдержанности и большевистской крепости партийных кадров ГПУ.

Только действительно случайные люди для органов пролетарской диктатуры, оторвавшиеся от коллектива и подпавшие под влияние контрреволюционных сил, могли стать на такой путь прямой измены, в то время, когда аппарат напрягает все силы в борьбе с врагами.

Мы требуем *самой решительной и беспощадной расправы с контрреволюционными агентами.*

Каленым железом выжечь из наших рядов изменников.

Доводя до сведения ЦК КП(б)У, коллегий ОГПУ и ГПУ УССР наше мнение по существу контрреволюционной листовки, мы заверяем Центральный комитет и наших руководителей, что несмотря на попытки врагов внести смятение в наши ряды, мы остаемся таким же крепким, спаянным, монолитным боевым отрядом ленинской партии.

Верно:

ответственный секретарь
партколлектива ГПУ УССР

*Броневой
Бараненко*

Верно:

*ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 20, спр. 2994, арк. 191 — 192.
Машинопис. Незасвідчена копія.*

ПРОМОВА В.БАЛИЦЬКОГО НА ДРУГІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ КП(б)У

10 квітня 1929 р.

Товарищи, я хочу остановиться на двух вопросах: на состоянии троцкизма в настоящее время и на отражении правого уклона в антисоветских настроениях в стране, а тем самым и на правом уклоне.

Мы знаем, что партия проделала в борьбе с троцкизмом огромную работу. Мы также знаем и то, что троцкизм сейчас не пользуется абсолютно никаким влиянием не только в партии и в рабочем классе, но его влияние все больше и больше падает во всей стране. Мы знаем, что все трудящиеся нашего Союза, после того, когда статьи и интервью Троцкого появились в белогвардейской и буржуазной западноевропейской прессе, отнеслись с негодованием к этим выступлениям Троцкого. Но, вместе с тем, мы знаем и о том, что осколки организации Троцкого существуют и что борьбы с троцкизмом мы прекращать не можем.

Я, товарищи, сначала хочу познакомить вас с тем, какая произошла сейчас политическая дифференциация внутри самого троцкизма. Мы имеем 3 основные группы: группу ортодоксальных троцкистов с самим Троцким, Раковским, Сосновским, Смилгой, Белобородовым, Мрачковским и некоторыми другими во главе; затем такую же относительно примиренческую группу, как группа Радека, Преображенского и Ищенко и, наконец, ультралевую группу молодежи, которая способна абсолютно на все, вплоть до террористических выступлений.

Несмотря на то, что троцкизм делится на эти, как будто бы различные, группировки, все же руководство, несомненно, остается единым, и поэтому особенно разобщать, особенно отделять одну группу от другой не приходится.

Для того, чтобы вам было ясно, какие задачи троцкисты ставят, вернее, ставили в последнее время, я прочту вам небольшую выдержку из директивного письма всесоюзного троцкистского центра к своим организациям и к своим одиночкам.

"1. Создавшаяся в настоящее время в рабочем классе и партии обстановка диктует нам необходимость максимальной активизации нашей работы. Практические пути к этому: 1) более частые и решительные выступления наших товарищей на заводских собраниях по общеполитическим и местным вопросам; 2) более смелая вербовка новых товарищей в

наши ряды; 3) организационное закрепление кадров, добиваясь максимальной четкости и конспирации в работе наших групп.

II. Учитывая исключительную важность использования на данном этапе для пропаганды наших идей всех легальных возможностей, принять самое активное участие во всех кампаниях, проводящихся осенью и зимой: 1) перевыборы бюро ячеек; 2) выборы фабзавкомов; 3) перезаключение колдоговоров и 4) выборы в Советы”.

Но мы, товарищи, знаем о том, что сколько-нибудь большой и особо вредительской работы троцкистам за этот период не удалось проделать, не удалось потому, что они находили сопротивление не только со стороны членов партии, но и всего рабочего класса и, я сказал бы, со стороны даже значительных слоев советской общественности, в особенности после этих знаменитых статей Троцкого. Но, вместе с тем, я должен заявить, что сейчас троцкизм вступил в новый этап своей деятельности, сейчас троцкистов безусловно нельзя ни в коей мере, ни в коем случае отделять от самой обыкновенной контрреволюционной группы, потому что и формы и методы работы этой политической анти-советской организации сейчас абсолютно ничем не разнятся от методов и форм работы всякой контрреволюционной группы. Сейчас троцкизм вступил в новый этап подготовки оппозиционных кадров и объявляет себя партией гражданской войны. Об этом троцкисты мечтают, об этом они думают. Вопрос о борьбе с троцкизмом поэтому выходит у нас за обыкновенные партийно-общественные рамки. Вы знаете, что борьбу с троцкизмом ведут и будут вести и органы государственной власти, ведающие борьбой с контрреволюцией.

У нас на Украине троцкисты также проявляли неоднократные активные выступления в целом ряде наших городов, в наших крупных центрах — в Киеве, Одессе, Харькове. Кроме пропаганды в подпольной печати, кроме отдельных выступлений, эта антисоветская контрреволюционная группа вступила также на путь самой активной непримиримой борьбы в такой форме, как форма террора.

Я должен вам сообщить, что перед 7 ноября 1928 г. органами ОГПУ была открыта террористическая группа троцкистской молодежи, которая готовила покушение на жизнь тов. Сталина. Не так давно открыта вторая террористическая группа троцкистской молодежи.

Вы видите, что если сам Троцкий докатился до того, что сейчас поносит партию и советскую власть на страницах буржуазной и белогвардейской прессы, то здесь, внутри

страны, его приспешники не останавливаются ни перед чем и идут на самые крайние контрреволюционные действия.

Из всего этого следует, что мы не должны забывать о борьбе с троцкизмом. Мы должны не забывать об этом еще и потому, что сейчас формы работы троцкистов значительно изменяются, сейчас у них имеются директивы о том, чтобы, сохраняя старые кадры, создавать новые и стараться проникать в партию. Мы знаем, что наряду с открытыми троцкистами, которые выступают и всем нам известны, в партии имеются отдельные лица, разделяющие взгляды Троцкого и, по уговору с троцкистами, остающиеся в партии. Сейчас перед партией стоит огромная задача избавиться от скрытых одиночек, которых мы имеем внутри партии.

Несмотря на то, что нам придется еще много поработать для того, чтобы окончательно избавиться от троцкистов, необходимо подчеркнуть, что сейчас на антисоветские настроения в стране в значительной мере влияет правый уклон.

Кого находил Троцкий в качестве своих последователей? Отдельные группы молодежи, падкой до громких левых фраз, одиночек среди рабочих, служилого элемента — и только.

Правый уклон безусловно встречает большее сочувствие — не в партии, безусловно, но среди значительных слоев мелкой буржуазии, кулачества, нэпманов, т.е. среди антисоветских слоев страны. Поэтому в нашей стране правый уклон особенно опасен. Мы знаем, что контрреволюционеры используют абсолютно всякое наше затруднение. Вы знаете, что появление троцкизма как отдельного течения, вступившего в борьбу с партией, было встречено антисоветскими контрреволюционными группами с восторгом. Мы знаем целый ряд заявлений со стороны отдельных политических контрреволюционных деятелей о том, что троцкисты им нужны, что троцкизм нужно использовать. Мы знаем такого руководителя контрреволюции, как “в бозе почившего” Николая Николаевича, который давал директиву своим монархическим организациям, что, если нужно поддержать Троцкого, поддерживайте, если нужно кричать: “Да здравствует троцкизм!”, — кричите, для того, чтобы разлагать и подрывать мощь советской власти. Но лозунги троцкистов все же были по внешности как будто левыми, такими лозунгами, за которыми антисоветские группы мелкой буржуазии и вообще обывательщина пойти не могут. А лозунги правых в полной мере отвечают на-

строениям всех этих антисоветских, кулацких и нэпманских групп.

Я постараюсь привести несколько выдержек, несколько справок, говорящих о таких настроениях. Мы знаем, что в некоторых группах, особенно зажиточных группах крестьянства и даже рабочих, я имею в виду тех рабочих, которые связаны с селом, правый уклон встречает значительную поддержку, потому что призывы к развязыванию частной торговли внутри нашей страны, снижению темпа индустриализации, защите зажиточных слоев деревни, несомненно, не могут не встретить поддержки со стороны этих слоев. Среди национально-шовинистической интеллигенции и среди антисоветских политических групп мы видим также значительное сочувствие правому уклону.

Я приведу вам пример в отношении частника. Вы знаете, что частника, торговца, за последнее время мы значительно прижали. И вот после того, как у нас в печати появились статьи о правом уклоне, у частника появились новые надежды. В моем распоряжении имеется целый ряд данных, говорящих о том, что крупный и богатый торговец, которого мы сейчас лишили права торговать, рассчитывает на правых уклонистов, рассчитывает на то, что правые возьмут верх и тогда ему будет лучше и можно будет “жить” и “работать”:

Вот, например, заявления некоторых из них:

“Катастрофа в виде гражданской войны основана на неминуемом сопротивлении крестьянства производящемуся на него нажиму. Нужно действовать иначе. Нужно требовать от советской власти прав. Нужно им объяснить, что, если нам будет предоставлено право работать и не будет таких репрессий, то за границей на них иначе посмотрят. Единственное спасение для России — это победа правого уклона, ибо центристы ведут страну к гибели”.

Мы знаем, что за последнее время чрезвычайно распространено заявление, под которым подписывается группа торговцев, где они просят советскую власть предоставить им, как они выражаются, “возможность работать”.

Мы знаем также, что целый ряд групп шовинистической интеллигенции поддерживает правый уклон. Среди отдельных антисоветских групп правый уклон также встречает значительную поддержку. Я прошу позволить мне пока не называть фамилий, потому что большинство из этих лиц служит в наших советских учреждениях и, конечно, мое заявление или перечисление фамилий может стать им известным, что по целому ряду соображений не нужно и не выгодно.

Один крупный экономист, работающий в высоком планирующем учреждении, критикуя индустриализацию и пятилетку, говорит следующее:

“Мы не настолько богаты, чтобы ради далекого будущего обессилить до нуля остальные отрасли хозяйства и вкладывать колоссальные средства, которые дадут сомнительный эффект через много лет, на Днепрострой.

Если не будет изменен курс экономической политики в сторону расширения нэпа, упразднения монополии внешней торговли, предоставления большей свободы для частной инициативы и привлечения иностранного капитала, мы пойдём к обнищанию и к физическому вырождению”.

А вот еще заявление одного достаточно крупного украинского контрреволюционного деятеля, который попал в такое учреждение, как ГПУ. Это уже из его показания:

“Наша цель — заставить коммунистов подраться между собой, воспользоваться междоусобицей и начать строить страну по-своему. Пользуясь внутрипартийной борьбой, мы на развалинах коммунизма создадим свою национальную партию, которая даст нам возможность бороться с московскими узурпаторами. Идеологически я враг оппозиции, но практически готов с ней работать”.

3 місяця. Неглупий человек.

Балицький. Я приведу еще рассуждения украинских сменовеховцев, потому что их настроения чрезвычайно важны для общей характеристики политических настроений. Так, видные представители сменовеховцев заявляют:

“Наконец-то часть партии поняла, что политика в отношении крестьянства должна подвергнуться решительному пересмотру. А это именно то, на что мы все время указываем. Партия пережила ряд острых кризисов, вызванных неправильной политикой. На Украине эти кризисы вылились в форму шумскизма, хвылевизма и волобуевщины. В основе этих кризисов лежала естественная реакция на неправильную политику партии. Несмотря на наше сочувствие этим украинским уклонам, мы из тактических соображений не могли открыто заявить, что присоединяемся к ним, и в этом отношении не ошиблись, так как в дальнейшем события показали, что и Шумский, и Хвылевой, и Волобуев были легко разбиты. Но сейчас начинается новый кризис, значительно более серьезный, чем все предыдущие. В основе его лежит крестьянский вопрос, но так как Украина — страна крестьянская, то правый уклон удовлетворяет нас и с национальной точки зрения, несмотря на то, что он идет из Москвы. Возможно, что нам, передовой

украинской интеллигенции, придется активно поддерживать идею правого уклона”.

И дальше:

“Наша задача заключается в том, чтобы использовать ослабление компартии для приближения к власти украинских социалистических элементов. Прежде всего, необходимо получить возможность влиять на государственные дела, а затем начать влиять так, как этого требуют интересы Украины”.

Из этих заявлений достаточно ясно, что правые группы не только в своих заявлениях, но и в своих организационных стремлениях, строят и стараются строить свою работу, основываясь на правом уклоне в партии.

Я хочу вам зачесть еще одну свежую выдержку из заявления достаточно крупного лица, игравшего видную роль в петлюровщине.

“В партии произошел раскол. Трещины из центра идут дальше по всем направлениям. Партия, вплоть до низовых ячеек, неминуемо должна расколоться, так как очень сильны расхождения между центром и правыми уклонистами. Правые насчитывают своих сторонников десятками тысяч. В то время, как троцкисты находили сторонников только среди евреев, и оппозиция шла по национальному признаку, правые находят своих сторонников среди огромного количества социал-демократической интеллигенции, рабочих и др.

На Украине раскол должен произойти быстрее, так как к партийным идеологическим расхождениям примешиваются несогласия с национальной политикой партии. Москва всегда смазывала украинские интересы. Поэтому сейчас все группировки, даже украинские группировки в КП(б)У, будут поддерживать правых.

Однако, вполне возможно, что все недовольства и проявления правых будут задушены репрессивными мерами. Поэтому, нам нужно сейчас использовать уклон для усиления наших позиций. На этом нужно выиграть так же, как украинские коммунисты выиграла во время борьбы с троцкистами, получив за поддержку ЦК ВКП кредиты на Днепрострой” (смiх).

Из этих отдельных заявлений, а у нас их имеется чрезвычайно много, для вас должно быть абсолютно ясно, насколько сейчас правые элементы в партии играют в одну дудку с теми, которые выступают против нас. И поэтому партия сейчас должна особенно четко поставить вопрос о борьбе с правым уклоном и примиренчеством с ним. Сейчас мы должны особенно решительно поставить вопрос в отношении тех партийных лидеров, которые фактически поддерживают эти правые настроения. В тот момент, когда

партия и рабочий класс напрягают все усилия для преодоления всяческих трудностей по строительству социализма, мы имеем лидеров, которые не согласны с линией партии, которые молча саботируют и молча ведут против нее борьбу. Конечно, для нас должно быть совершенно ясно, что таких товарищей необходимо поправить и поправить как следует. И я лично считаю, что сейчас, на настоящем этапе, после того, когда некоторые из этих лидеров молчаливо продолжают саботировать, мало говорить о том, что они должны быть сняты с занимаемых постов. Я считаю, что сейчас необходимо в отношении их поставить вопрос так: или вы разделяете линию партии, вы согласны с партией, тогда вы должны немедленно приступить к работе, или же партия должна сказать, что она не ограничится только удалением с занимаемых постов, но также должна будет прибегнуть к мерам партийного воздействия (*оплески*).

Товарищи, я считаю, что сейчас перед нами стоит чрезвычайно большая внутрипартийная задача: избавиться от тех прихвостней, изменников-троцкистов, которые имеются внутри нашей партии, и дать самый решительный отпор правым, решительно направить весь наш большевистский огонь направо (*оплески*).

Друкується за вид.: Друга конференція КП(б)У, 9 — 14 квітня 1929 р. — Харків, 1929. — С. 52 — 57.

№ 33

ІНСТРУКЦІЯ ПРО УТОЧНЕННЯ ВЗАЄМИН МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ГПУ УССР З ОРГАНАМИ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ

1930 р.

Сов.секретно

В развитие постановления ВУЦИКа “Об уточнении функций органов ГПУ УССР и прокурорского надзора” от 10/X 1928 г. и постановления ВУЦИКа “О реорганизации местных органов юстиции УССР” от 29/IX 1930 г., предлагается всем периферийным органам ГПУ УССР и прокуратуры к неуклонному исполнению нижеследующая инструкция.

ОБЩИЕ ПОЛОЖЕНИЯ

1. Надзор за делами, находящимися в непосредственном производстве секторов ГПУ УССР, осуществляет меж-

районная прокуратура, имеющая в своем составе специального прокурора по делам ГПУ (заместитель или помощник межрайонного прокурора), коему присваивается звание "Прокурор... оперативного сектора ГПУ УССР".

2. Надзор за делами, возникающими в районных аппаратах ГПУ УССР, осуществляет участковый прокурор, на территории участка коего расположен данный райорган ГПУ.

3. Надзор по делам, возникающим в городских отделениях в тех городах, где нет сектора, осуществляет городской прокурор.

4. Участковый и городской прокурор в части, касающейся надзора за ГПУ, действует под непосредственным руководством соответствующего прокурора сектора ГПУ УССР.

Примечание. Порядок надзора за транспортными органами ГПУ и погранотрядами предусматривается особой инструкцией.

ПОРЯДОК ПРОХОЖДЕНИЯ ДЕЛ И ВЗАИМООТНОШЕНИЙ

1. Участковый прокурор по делам райотделений приступает к надзору за делами с момента возникновения дознания или следствия; райотделение обязано о каждом аресте или заведении следственного дела немедленно поставить в известность участкового прокурора в порядке, предусмотренном УПК.

2. Все конкретные предложения участкового прокурора по делу, предусмотренные УПК, являются для райотделения обязательными.

3. Предложение участкового прокурора об изменении меры пресечения или о прекращении дела, в случае несогласия райотделения, может быть последним обжаловано (не позже, чем в течение 24 часов) перед вышестоящим прокурором (прокурором сектора) через сектор ГПУ. До получения совместного распоряжения от сектора ГПУ и прокурора сектора райотделение вправе воздержаться от исполнения указанного в п.3 предложения.

4. Участковый прокурор осуществляет надзор за делами райотделения путем планового периодического посещения райотделения и ознакомления на месте со всеми материалами дознания или следствия.

Если райотделение расположено не в том районе, где пребывает участковый прокурор, последний выезжает в

район периодически, не реже одного раза в декаду, согласуя эти сроки со своими выездами на район по другим делам.

5. Законченное райотделением дело может получить нижеследующее направление:

- а) в народный суд,
- б) в межрайонный суд,
- в) в чрезвычайную сессию межрайонного суда,
- г) в особое совещание или судебную тройку при коллегии

ГПУ УССР.

Во всех случаях дело направляется через участкового прокурора.

В народный суд участковый прокурор направляет дело самостоятельно с постановлением о предании суду.

Дело, подлежащее направлению в межрайонный суд, отправляется вместе с заключением (мнением) участкового прокурора в сектор ГПУ, который согласовывает вопрос о его дальнейшем направлении с прокурором сектора.

Акт предания межрайонному суду производится прокурором сектора.

Таким же порядком производится направление дела в чрезвычайную сессию межрайонного суда с выполнением, кроме того, требований, предусмотренных Положением о чрезвычайных сессиях от 10/Х 1928 г. (постановление межрайонного распорядительного совещания или центрального распорядительного совещания соответственно).

Примечание. Директива от 19/Х 1930 г. за № 121338 о "Временном направлении дел ЧС в судебную тройку при коллегии ГПУ УССР" остается в силе впредь до особого распоряжения.

Дела райотделений, подлежащие направлению в Особое совещание или судебную тройку при коллегии ГПУ УССР, представляются участковому прокурору на заключение, после чего пересылаются в сектор ГПУ, который дает им дальнейшее направление по согласованию с прокурором сектора.

6. Сектор ГПУ, получив дело из райотделения, независимо от того, куда оно намечено райотделением и участковым прокурором к дальнейшему направлению — в межрайонный суд, чрезвычайную сессию, Особое совещание или судебную тройку, — может, по согласованию с прокурором сектора, это направление изменить, а именно: вернуть дело для доследования, прекратить, направить в Особое совещание или судебную тройку вместо суда и наоборот.

В случае разногласий по этому поводу между сектором ГПУ и прокурором сектора — дело направляется с мнением

того и другого на окончательное разрешение через ГПУ УССР в прокуратуру республики.

7. О директивах, получаемых райотделениями из центра или сектора, касающихся очередных массовых операций и вообще относящихся к следственной работе, райотделения немедленно ставят в известность участкового прокурора, который, в случае, если нет специальных указаний от прокуратуры республики или прокурора сектора, принимает их к сведению и руководству.

8. Предложение участкового прокурора и принятии того или иного дела к производству является для райотделения обязательным только в том случае, когда это дело подходит под категорию дел, отнесенных к функциям органов ГПУ, согласно постановления “Об уточнении функций органов ГПУ УССР” от 10/Х 1928 г.

9. По делам о преступлениях сотрудников ГПУ — гласных и негласных — надлежит руководствоваться специальной директивой ГПУ УССР и прокуратуры республики при сем прилагаемой.

10. Действие раздела “Порядок прохождения дел и взаимоотношений” распространяется в равной мере соответственно на райуполномоченных, городские отделения ГПУ, городских прокуроров, сектора ГПУ и секторных прокуроров.

Получение настоящей инструкции подтвердить; о всех моментах, требующих разъяснения или уточнения, немедленно запросить.

Приложение.

1. Постановление ВУЦИКа от 10/Х 1928 г. “Об уточнении функций органов ГПУ УССР” (опубликованное).
2. Постановление ВУЦИКа от 10/Х 1928 г. (секретное) “Про взаємовідносини органів ДПУ УСРР, прокурорського нагляду та суду”.
3. Циркуляр ГПУ УССР “Про підслідність та підсудність співробітників ДПУ УССР та його органів”.

Зам. председателя государственного
политического управления УССР

Карлсон

Пом. генерального прокурора
прокурор ГПУ УССР

Железнодорожский

**ПОСТАНОВА
ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО
ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ
Й РАДИ НАРОДНИХ КОМІСАРІВ УСРР**

**“Про уточнення функцій органів
Державного політичного управління УСРР
і прокурорського нагляду в справах,
що їх провадять органи
Державного політичного управління УСРР”**

На розвиток арт. 94, уваги до арт. 99 та уваги 1 до арт. 104 Кримінально-процесуального кодексу УСРР (36. Уз. УСРР — 1927 р. № 36 — 38, арт. 168) Всеукраїнський центральний виконавчий комітет і Рада народних комісарів УСРР — *постановили*:

1. Надати право органам Державного політичного управління УСРР заводити й вести кримінальні справи, додержуючи цієї постанови, дізнання і передсудове слідство про злочини, передбачені такими артикулами Кримінального кодексу УСРР:

- 1) Арт.арт. 54² — 54¹⁴ про контрреволюційні злочини;
- 2) Арт.арт. 56¹⁶ — 56¹⁷, 56²¹ — 56³⁰, 67, 74¹, 80 і 81 про злочини проти порядку управління;
- 3) Арт.арт. 97 — 109 про урядові (службові) злочини;
- 4) Арт.арт. 116, 117, 118, 119, 126, 127 і 128 про господарські злочини;
- 5) пп. “г” та “є” арт. 170, арт.арт. 181, 182, 184 і 186 про майнові злочини;
- 6) Арт.арт. 206²⁴ і 206²⁶ про військові злочини.

Увага. Передсудове слідство у справах про злочини, передбачені арт.арт. 56²⁸, 67, 80, 81, 97, 98, 99, ч.2 арт. 100, арт.арт. 101, 102, 103, ч. 1 арт. 104, ч. 1 арт. 105, арт.арт. 106 — 109, ч. 2 арт. 116, арт.арт. 118, 119, 126, 127, 128, п. “г” арт. 170, арт.арт. 181, 182, 184 і 186 Кримінального кодексу УСРР можуть чинити кожного окремого разу тільки з дозволу або на пропозицію прокурора.

2. Дізнання й передсудове слідство у справах про злочини, передбачені артикулами Кримінального кодексу УСРР, не переліченими в арт. 1 цієї постанови, органи Державного політичного управління УСРР можуть чинити виключно з дозволу кожного окремого разу прокурора.

3. Органи Державного політичного управління УСРР, коли вони вживають запобіжного заходу у формі ув'язнення, повинні додержувати правил розділу XII Кримінально-процесуального кодексу УСРР.

4. Безпосереднє керівництво й нагляд за дізнанням і передсудовим слідством у справах, що є у справочинстві органів Державного політичного управління УСРР, а так само чинности щодо закриття або зупинення справ і щодо віддання винуваченого під суд провадить прокурор.

5. Справи, що в них за арт. 1 або 2 цієї постанови дізнання вчинили органи Державного політичного управління УСРР, прокурор, визнавши дізнання за досить повне, повертає органів Державного політичного управління, що провадив дізнання для вчинення слідчих дій, передбачених арт. 107 Кримінально-процесуального кодексу УСРР і для дальшого напрямку за арт. 204 Кримінально-процесуального кодексу УСРР.

6. Передсудове слідство у справах, зазначених в арт. арт. 1 і 2 цієї постанови, органи Державного політичного управління УСРР чинять, керуючись розділами IX — XVIII Кримінально-процесуального кодексу УСРР з такими винятками: продовжити на один місяць передбачений арт. 157 Кримінально-процесуального кодексу УСРР реченець ув'язнення як запобіжного заходу у справах, що є в справочинстві органів Державного політичного управління УСРР, дозволяє прокурор. Коли прокурор не погоджується продовжити реченець ув'язнення, то подання органу Державного політичного управління УСРР про продовження реченця ув'язнення, прокурор надсилає до відділу прокуратури Народного комісаріату юстиції УСРР на остаточне розв'язання, з тим, що до одержання відповідного розпорядження Відділу прокуратури Народного комісаріату юстиції УСРР реченець ув'язнення вважається за продовжений.

Продовжувати ув'язнення на довший реченець, після продовження його на один місяць, допускається тільки з дозволу Генерального прокурора республіки або його заступника з тим, що до одержання відповідного розпорядження зазначених осіб, запобіжного заходу, вжитого від органів Державного політичного управління УСРР, не змінюється.

7. Надати право Державному політичному управлінню УСРР і його органам у справах, що їх передається до Особливої наради при колегії Державного політичного управління УСРР, вживати до осіб, відносно яких порушено справу про адміністративне вислання, запобіжних заходів на підставі розділу XII Кримінально-процесуального кодексу УСРР.

Запобіжний захід, вжитий до осіб, що лічаться за Особливою нарадою при колегії Державного політичного управління УСРР, може змінити або скасувати тільки ця Особлива нарада чи Відділ прокуратури Народного комісаріату юстиції.

Харків

10 жовтня 1928 р.

Голова Всеукраїнського центрального
виконавчого комітету

Петровський

Заст. Голови Ради
народних комісарів УСРР

Сербиченко

ОГОЛОШЕННЮ НЕ ПІДЛЯГАЄ

**ПОСТАНОВА
ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО
ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ
Й РАДИ НАРОДНИХ КОМІСАРІВ УСРР**

**“Про взаємовідносини органів
Державного політичного управління УСРР,
прокурорського нагляду та суду”**

На зміну та доповнення затвердженого Всеукраїнським центральним виконавчим комітетом та Радою народних комісарів УСРР 29 червня 1927 р. Кримінально-процесуального кодексу УСРР (Зб. Уз. 1927 р. № 36 — 38 арт. 168) та в додаток до своєї постанови від 10 жовтня 1928 р. “Про вточнення функцій органів Державного політичного управління УСРР, прокурорського нагляду та суду”, Всеукраїнський центральний виконавчий комітет та Рада народних комісарів УСРР

постановили:

1. На вилучення з ч. 2 арт. 146 КПК, органи Державного політичного управління УСРР в разі незгоди з пропозицією прокурора в питаннях щодо запобіжних заходів в справах про злочини, що їх передбачено арт. 1 постанови Всеукраїнського центрального виконавчого комітету та Ради народних комісарів УСРР з 10 жовтня 1928 р. “про вточнення функцій органів Державного політичного управління УСРР та прокурорського нагляду в справах Державного політичного управління УСРР”, мають право на протязі 24

годин оскаржити цю пропозицію до вищого прокурора, при-чому оскарження зупиняє виконання пропозиції. Пропозиція Прокуратури республіки, що її погоджено з Державним політичним управлінням УСРР, остаточна й обов'язкова для органів Державного політичного управління.

2. Дізнання та слідство в справах про урядові злочини співробітників Державного політичного управління (арт. арт. 98 — 109 Кр. код.) провадять виключно органи Державного політичного управління.

Прокурорський погляд здійснюється в цих справах в загальному порядку, що його встановлено Кримінально-процесуальним кодексом, за винятками, що їх встановлено вищенаведеною постановою Всеукраїнського центрального виконавчого комітету та Ради народних комісарів УСРР з 10 жовтня 1928 р.

3. Таємні співробітники Державного політичного управління підлягають виклику до суду, як свідки, лише за згодою з Державним політичним управлінням УСРР.

Всі ж останні співробітники Державного політичного управління підлягають виклику до суду, за всіх випадків, в разі, коли за висновком прокурора, іншим шляхом неможливо встановити обставини, що можуть мати значний вплив на наслідок процесу.

Голова Всеукраїнського центрального
виконавчого комітету *Петровський*

Заст. Голови Ради
народних комісарів УСРР *Дудник*

*ОБІЖНО
ТАЄМНО
ДО ПРОКУРОРІВ МІЖРАЙОНОВИХ,
МІСЬКИХ ТА УЧАСТКОВИХ
ДО НАЧАЛЬНИКІВ СЕКТОРІВ ДПУ,
МІСЬКИХ І РАЙОНОВИХ ВІДДІЛКІВ
ТА РАЙУПОВНОВАЖЕНИХ ДПУ*

Про послідовність та підсудність співробітників ДПУ УСРР та його органів

На скасування обіжника № 55118 30 р. встановлюється такий порядок переведення слідства та підсудності співробітників ДПУ УСРР та його органів.

1. Дізнання та слідство про злочини співробітників ДПУ з пом. уповноважених, прирівнених до них, та вищих ведуться ДПУ УСРР під доглядом прокурора ДПУ УСРР.

2. Дізнання та слідство про злочини інших співробітників ДПУ ведуться секторами ДПУ за територіальною підслідственістю, але по закінченні справи обов'язково надсилаються з висновком місцевого прокурора до ДПУ УСРР, що направляює далі ці справи.

3. Органи ДПУ по місцю скоєння злочину співробітником ДПУ застосовують необхідних міроприємств для запобігання зукриттю доказів та направляють справи про співробітників оперативного складу до ДПУ УСРР, а про інших співробітників — до відповідного сектора.

4. Справи про злочини співробітників ДПУ, передбачені арт. арт. 97 — 109 КК УСРР, підсудні виключно надзвичайним сесіям судів.

Справи про злочини співробітників ДПУ, передбачені іншими арт. арт. КК УСРР, можуть бути вилучені з загальної підсудности та передані на розгляд надзвичайних сесій судів лише за постановою центральної розпорядчої наради при НКЮ УСРР.

5. Справи про службові злочини співробітників ДПУ з нач. міськ. та райвідділків, райуповноваженого і нач. відділку сектора ДПУ, прирівнених до них, та вищих підсудні виключно надзвичайній сесії Найвищого суду УСРР.

Заст. голови ДПУ УСРР

Карлсон

Заст. прокурора ДПУ УСРР

Крайній

Друкується за: Інструкція об уточненні взаимоотношений местных органов Государственного политического управления с органами прокурорского надзора. — Харьков, 1930. — С. 1 — 12.

№ 34

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК ВКП(б) З ПИТАННЯ ЦК КП(б)У

10 березня 1933 р.

27/4. — Вопрос ЦК КП(б)У

Предоставить право рассмотрения дел по повстанчеству и контрреволюции на Украине с применением высшей меры социальной защиты тройке в составе тт.Балицкого, Карлсона и Леплевского.

Друкується за: Сталинское политбюро в 30-е годы: Сб. док. — М., 1995. — С. 63.

№ 35

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК ВКП(б)
ПРО ТРІЙКИ ОГПУ СРСР

7 травня 1933 р.

75/62. — О тройках ОГПУ

- а) Запретить тройкам ОГПУ в республиках, краях и областях (кроме ДВК) выносить приговоры о В.М.Н.
- б) Утвердить тов.Миронова Л.Г. членом коллегии ОГПУ.

Друкується за:

Сталинское политбюро в 30-е годы. — С. 63.

№ 36

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК ВКП(б)
З ПИТАННЯ Г.ЯГОДИ

11 серпня 1933 р.

116/102. — Вопрос т.Ягоды

Временно разрешить по делам о вооруженном бандитизме предоставить право судебным тройкам ПП ОГПУ Украины, СКК, НВК, Белоруссии, Казахстана, Урала и Зап.-Сибирского края применять к организаторам и бандитскому активу высшую меру наказания.

Друкується за:

Сталинское политбюро в 30-е годы. — С. 64.

№ 37

ВИСТУП В.БАЛИЦЬКОГО
НА НАРАДІ ПРАЦІВНИКІВ ЮСТИЦІЇ

1935 р.

Вы, товарищи, сами поймите, что на съезде или на совещании работников юстиции нашему брату выступать трудно. Ведь вы ораторы (*смех*), тем более трудно выступать после такого хорошего и веселого оратора, каким является тов. Ахматов (*аплодисменты*).

Прежде всего я хотел бы сказать о том, что я на сегодняшнем совещании хочу выступить как участник этого совещания, потому что у меня есть целый ряд вопросов,

таких вопросов, которые связаны с нашей практической, повседневной работой. Я говорю нашей работой, потому что органы Наркомвнудел, они больше, чем какое-нибудь другое ведомство, соприкасаются в своей работе с органами юстиции и прокуратуры. Ведь мы с вами делаем одно общее дело, и я считаю, что мы на Украине делаем с вами это дело дружно и хорошо.

Должен вам сказать, что на протяжении всей своей работы на Украине я никогда не отмечал разрыва между органами ГПУ, а теперь органами Наркомвнудел и органами Наркомюста (*аплодисменты*). Это объясняется не только тем, что здесь на Украине живут очень хорошие, симпатичные люди, не только в Наркомюсте, но и в Наркомвнуделе, не только этим, безусловно. Это, мне кажется, объясняется тем, что для всех нас на Украине абсолютно ясно, насколько здесь важна и сложна общая политическая обстановка. Мы знаем, что здесь на Украине целый ряд процессов проходит значительно острее, мы знаем, что и органы ГПУ прежде, а теперь Наркомвнудел и органы прокуратуры и Наркомюста встречаются с очень крепким, очень сильным и острым выступлением классового врага. Мы, товарищи, знаем, что в течение всего этого времени нам вместе с вами пришлось в разных формах, в разных видах встречаться с выступлениями и националистическими и всякими другими наших врагов, нашей контрреволюции здесь на Украине и разить этого врага. Я говорю вместе, потому что целый ряд крупнейших дел, целый ряд крупнейших выступлений контрреволюции побеждались, разрабатывались, раскрывались вместе с вами, вместе с прокуратурой, в первую очередь, вместе с органами юстиции. Я, товарищи, могу об этом так говорить, потому что на протяжении ряда лет я работаю с теми товарищами, которые непосредственно вместе со мной проводят свою работу. Вот тов. Железнодорожский, тов. Крайний, целый ряд других — работают непосредственно в нашем аппарате, и той размычки, которая кое-где существует, у нас не наблюдалось и не наблюдается, потому что, как мне кажется, нам некогда было заниматься ведомственными спорами, потому что враг на том или ином участке всегда напирал и подпирал нас так, что мы не могли заниматься общими разговорами.

И вот во второй свой приезд на Украину в 1932 г., когда мы встретились здесь с очень тяжелой обстановкой, я, товарищи, знаю, что мы с вами поработали очень хорошо и очень крепко.

Не буду вам перечислять и останавливаться на отдельных этапах борьбы с контрреволюцией и только скажу, что мы никогда не забываем того, что мы работаем вместе с прокуратурой и никогда всей славы выявления преступления не берем только на себя.

Я, товарищи, хотел бы поэтому в настоящей обстановке обратить ваше внимание на то, что и сейчас в новых условиях нашей работы и в новых условиях вашей работы — я об этих условиях сейчас скажу — мы должны теснее, крепче работать друг с другом и помогать друг другу для того, чтобы у нас была настоящая советская революционная законность.

Товарищи, чем отличаются настоящие условия? Сложность работы и сложность обстановки. Это во-первых. Если раньше нам с вами приходилось разить врага в открытом бою, то теперь враг наступает на нас с чрезвычайно сложными формами и методами борьбы с нами. Это надо учесть. И поэтому и наша, и ваша работа значительно осложняется.

Я, товарищи, должен вам сказать, да вы это и без меня отлично знаете, что сейчас излюбленной формой врага является террор и диверсия. Террор — для того, чтобы уничтожить руководителей партии и правительства, диверсия — для того, чтобы подорвать нашу хозяйственную мощь, где-нибудь уничтожить, взорвать какой-нибудь завод и т.д., и т.д. Классовый враг старается проникнуть в такие щели, куда ему раньше лезть не нужно было, потому что у него была другая база, было кулачество, которое мы разгромили, было больше враждебных элементов, были эти враждебные элементы в городе, на которых он мог опереться. Теперь же врагу, который остался в незначительной группе, нужно уже действовать другими совершенно методами, другими способами. И вот начинает он пролазить в те щели, в которые он раньше как будто бы не лез, мы его там и не искали, во-первых, потому что нужно было бить в открытом бою, а во-вторых, врагу не нужно было залазить так глубоко и так хитро строить и прятать от нас свою подрывную работу.

Мы знаем, что враг через всякого рода антисоветские, контрреволюционные организации залазит в кое-какие поры нашей партии. Мы знаем, что целый ряд и одиночек, и даже отдельных небольших группочек пролазили на очень крупные участки государственного нашего аппарата, особенно на Украине. Мы знаем, что в целом ряде наших крупных государственных органов мы выявили и выкорче-

вали этого классового врага, кое-когда прикрывавшегося партбилетом. Мы сейчас вынуждены, раскрывая косвенно этого врага, рассматривать его методы и формы более тонкие и более острые потому, что сейчас ему нужно как можно лучше законспирировать, спрятать эту работу. И вот если мы говорим сейчас о такого рода методах классового врага, то мы должны противопоставить ему более тонкую и более ажурную работу. По вопросу относительно нашей с вами работы я и хочу прежде всего сказать несколько слов.

Вот, товарищи, как мы работаем. Мы, например, органы НКВД, причем не органы НКВД в целом, а органы управления государства, безопасности, чаще, чем вы, получаем комплименты от наших партийных руководителей и т.д., чаще нам говорят приятные вещи. Я не говорю о том, что органы УГБ не заслуживают того, чтобы их кое-где отметили, но наряду с этим я хочу сказать о том, что все мы с вами заслуживаем того, чтобы нас чаще и больше ругали и чтобы нам указывали и лишний раз наталкивали наше внимание на целый ряд недостатков, которые есть и в нашем, и в вашем аппарате.

Я не буду говорить о специфической части нашей работы, о работе с агентурой — это дело УГБ. Я хочу остановиться на той части работы, к которой и мы и вы имеете непосредственное отношение: я говорю о следствии.

Мы поставили у себя широко вопрос о перестройке работы по следствию. Ведь вы знаете, в старое время нам этим делом особенно заниматься не приходилось, потому что если мы с поличными, с оружием в руках ловили врага, его нужно было карать, с ним нужно было расправляться и кончено. Но сейчас просто с поличным, с оружием вы его не поймаете, потому что оружие у него совершенно другое. Если он пробрался в партию, то оружие у него — партийный билет, который он украл у партии; если он работает на заводе, пробрался в рабочие — он украл звание рабочего, чтобы нам вредить. И вот поскольку сейчас оружие врага совершенно другое, нам не только в агентуре, но и в следствии приходится подходить к делу по-другому, не так, как мы подходили в старые времена: вот тебе враг — ты его поймал с поличным, не нужно его особенно много допрашивать, что это контрреволюционер, что это враг. У нас же между прочим весь наш аппарат еще не перестроился для этих новых методов, для этих новых форм работы. Я не говорю, что нет сдвигов никаких, сдвиги уже есть, в этом отношении кое-что сделано, но сделано очень мало.

Я как-то недавно на одном оперативном совещании наших работников говорил товарищам: сейчас для того, чтобы допрашивать, для того, чтобы вести следствие, нужно быть подкованным. Для этого нужно не только читать партийную литературу, но нужно и беллетристику читать, чтобы общий кругозор был значительно шире. Для этого вообще нужно быть значительно культурнее, нужно подковать себя не только общей культурой, нужно быть не только политически грамотным человеком, но нужно уметь взять как следует документы, на основании которых ты будешь вести следствие, т.е. документация дела должна быть совершенно не такая, как у них, следователей, сейчас. Она должна быть совершенно иной, потому что доказывать теперь придется совершенно в другом порядке, не так, как раньше.

И вот я вам должен сказать, есть такие чекисты, особенно из молодежи, которые новой этой перестройки понять не могут. Они считают, что он такой умный, такой талантливый, что как только придет враг и посмотрит на его физиономию, он, как говорят у нас, обязательно “расколется” (*смех*). И приходится убеждать, что он “раскалывается” не потому, что вы такие умные или способные, а потому, что когда он смотрит на тебя, а ты носишь высокое звание у нас в стране чекиста, он чувствует за тобой силу советской власти, диктатуры пролетариата и он тебе признается. И не думай, что ты такой талантливый и умный, что какой-нибудь крупный человек, какой-нибудь вредитель, какой-нибудь в прошлом политический деятель, профессор и т.д., и т.д. на тебя, мальчишку, посмотрел и “раскололся” сразу. Не бывает этого, мы же знаем. И должен сказать, что это относится не только к аппарату НКВД, не только к аппарату УГБ, это не в меньшей степени относится вообще к нашему следственному аппарату (*голоса: “Правильно”*), ко всем органам юстиции. Это сила советской власти, сила диктатуры пролетариата за плечами человека, а он считает — все, он уже все вопросы решает.

Уменьше вести следствие, документировать дело, научать дело — этого нет еще у нас и к этому мы сейчас обязаны, товарищи, перейти все.

Здесь я прошу органы прокуратуры в отношении нас быть немножко строже, и я думаю, в отношении себя и в отношении своих следственных органов также нужно быть немножко строже, потому что неряшливость в ведении дела отражается на человеке не в меньшей мере, чем на судебном или другом деле.

Я имею теперь несчастье (или, допустим, счастье) руководить исправительно-трудовыми учреждениями. Я должен сказать, что большей путаницы нет. Мы до сих пор не разобрались там — и не потому, что там какое-нибудь мудреное дело, никакого мудреного для нас там дела нет, но там состояние всякого рода справок, дел, на основании которых сидят люди, такое, что я вам должен сказать — в людях как следует разобраться еще нельзя.

С одной стороны, тут играет роль наша общая бедность. Надо во что бы то ни стало немедленно устранить эту бедность органов НКЮ в техническом оформлении дел (*с мест: "Правильно", аплодисменты*). Обои теперь паршивые, хороших обоев нет, так вот эти тонкие обои берут и на них пишут постановления, на плакатах разного рода, пишут чернилами и ни черта потом не видно, и не знаешь, сколько человек, на сколько осудили и т.д. Об этой технике, об этой бедности в НКЮ надо всем говорить, это надо ставить в директивных инстанциях. Это надо ликвидировать (*аплодисменты*) потому, что это отражается на людях.

Теперь, товарищи, я хочу еще по вопросу следствия обратить ваше внимание на то, что никто из наших работников абсолютно дело до сих пор не изучает и когда он приходит допрашивать, есть у нас и у вас всех десятков следователей, которых мы знаем как следователей прекрасных, считаем замечательными следователями, это не только относится к товарищам по должности следователям, но кое-кто и из нас тоже умеет допрашивать...

Почему это вдруг, что, звезды с неба люди снимают? Нет, серьезно, по-настоящему подходят к делу, изучают дело. Ведь вы знаете, есть у нас такого рода умники, когда он садится за стол и допрашивает крупного преступника (я уже не говорю о рядовых) политического или уголовного, то он к этому делу относится так: ну что же, он, знаете ли, облачен такой властью, что ему стоит взять эту грязную папку, взять чернило и перо, задать несколько вопросов и дело в порядке. А ведь дело не в порядке. Кто перед ним сидит, он не знает, дела он не знает, справок он не имеет о нем и получает черт знает что.

И если мы имеем кое-где успехи, имеем в крупных аппаратах успехи, то только потому, что мы определенную группу товарищей квалифицируем на работе, требуем квалифицированной работы. А я должен сказать, от небольшой справки зависит в деле часто чрезвычайно много. У нас, как правило, арестованному всегда верят: если он себя называет

Иваном Ивановичем Ивановым, то считают, что это так. А откуда вы знаете, что это действительно Иван Иванович Иванов? Почему, если он покажет вам хотя один документ, вы уже считаете, что он действительно является Ивановым? Почему даже в старое царское время считали необходимым по крупным делам обязательно разузнавать, из какой он области, откуда происходит, есть ли у него братья и сестры, где живет, кто его сосед и т.д. Несмотря на то, что как будто то или иное лицо заявило, что оно — Иван Иванович Иванов, а в заключении вдруг выявляется, что это как раз тот Петров или Сидоров, который нам нужен, и даже не по этому делу, а по более серьезному делу. Вот такая мелочь, такая деталь необходима в нашей работе.

Не занимаемся мы этим. Этим страдают и органы НКВД и не в меньшей мере органы юстиции.

Теперь разрешите обратить ваше внимание на ту часть аппарата, которую я недавно принял от вас. Тут я немного ее и покритирую и поставлю на ваше обсуждение несколько вопросов. Вы знаете, что не так давно мы приняли в наследство тюрьмы. Я хочу подчеркнуть, что я эти учреждения называю тюрьмами и не потому, что они находятся в таком состоянии, как старая царская тюрьма, а мы, по-моему, должны называть эти учреждения собственным именем. Вот когда мы с вами, и особенно те из товарищей, которые сидели на этой работе и называли это “исправительно-трудовыми учреждениями”, исправительно-трудовым кодексом, подсовывали под это дело всякого рода сложные и высокие проблемы, то из этого дела получался, как говорят, пшик. Ничего не получалось.

А вот когда мы взяли преступника и начали его перевоспитывать через труд, мы знаем, что мы имеем реальные успехи. А спросите вы любого рабочего, любого крестьянина, скажем: “Вот такой-то преступник, совершивший у вас на селе то-то и то-то, где сидит?”, — разве они вам будут говорить: “В исправительных учреждениях?” Нет, прямо скажут: “В тюрьме”. В тюрьме. Понятное слово. И вот это понятное слово должно быть, в первую очередь, понятно нам и понятно классовому врагу.

И вы видите, за последнее время уже в документах советской власти такое слово, которое раньше на всякого рода заседаниях и совещаниях боялись произнести, — прямо написано: “тюрьма”. Определение совершенно правильное, и должно быть оно понятно и нам с вами. И вот, разрешите вам доложить, что приняв эту самую систему,

мы, конечно, получили очень большие неприятности и испытываем их до сих пор. Всегда говорили так: “Да учреждения то нам неприятные, но во всяком случае выгодные, денежные”. Видите ли, я этой выгоды не испытывал и не испытываю, потому что мне приходится сейчас платить чужие долги. Я тут Наркомюст ни в чем не обвиняю. Мы знаем, что здесь всякие и высокие и невысокие учреждения, благодаря тому, что было такое учреждение, где деньги лежали не особенно крепко и хорошо, — пользовались этим делом, то на какой-то дом отдыха, то еще на какое-нибудь учреждение, никакого отношения к исправительно-трудовым органам не имеющим, изымали эти деньги. Неправильно это, драться надо с этим, бороться. Теперь этого не может быть ни в коем случае, потому что мы должны поставить эти учреждения в такие условия, чтобы у нас действительно был там режим, чтобы была тюрьма для преступника, но вместе с тем было и такое место, где этого преступника через труд можно было бы исправить. Надо поставить преступника в такие условия, чтобы он мог существовать в нормальных условиях, работать в нормальных условиях, чтобы он мог исправиться, а не разлагаться.

Прежде всего, по вопросу относительно режима. Я не знаю, как будет переработан сейчас кодекс: очень жалею, что мне не удалось с тов.Вышинским по этому вопросу переговорить, так как он, кажется, сейчас вместе с НКВД перерабатывает этот кодекс. Но я должен сказать, что я никак не мог понять, когда принял всю эту систему, такого явления, когда в следственной тюрьме раздавалось (теперь уже не раздается) радио, без всякого постановления, конечно, следователя о том, что этому заключенному радио можно слушать, этому нет. А делалось это потому, что надо, мол, проводить просветительную работу, а проводить ее надо культурными методами, а поскольку радио это культурная вещь — поставили везде радио.

И вот вообразите: человек, который не должен знать очень много, что делается сию минуту в стране, ибо тогда следователь с ним совершенно не может работать, каждый вечер слышит: “Слушайте, слушайте, говорить Київ, говорить Харків”. Потом задавайте ему на допросе тысячу разных вопросов, доказывайте то или иное положение, а он вам говорит: “Что же вы мне, тов.следователь, врете. Сегодня я по радио слышал, что принят такой-то закон, что расстреливают за это людей, а вы меня убеждаете, что я останусь живым”.

И вот, товарищи, видите ли, для следственной тюрьмы режим должен быть изменен. Подследственный должен знать, что он еще сидит, что он еще не исправляется, потому что приговор ему еще не вынесен. Мы не можем допустить такого положения, чтобы по всем коридорам шлялись, вели антисоветские разговоры, выступали против советской власти в тюрьме и т.д. С какой стати? Почему?

Другое, конечно, положение и другое дело, когда уже решена судьба этого человека и когда он попадает куда-нибудь в колонию. Пожалуйста, там вы и радио слушайте, там мы тебя и будем поощрять, если ты хорошо работаешь, так мы будем тебе давать всякие привилегии, если ты под влиянием труда исправляешься. И эта система, применявшаяся в лагерях НКВД, вполне себя там оправдала. Мы знаем, что есть целый ряд людей, которые попали в лагеря за тяжелые, крупные преступления, а сейчас вышли оттуда, честно работают и отмечены, награждены советской властью наградами, орденами за их труд. Можно людей исправить. Но, конечно, нужен определенный режим, иначе вы никогда преступника не исправите.

Дальше. Тут, конечно, возникает целый ряд вопросов. Например, говорят, есть споры с НКЮ Остовскими работниками по вопросу относительно прогулок. Я, например, за прогулки и все наши работники. Это совершенно нормальная вещь. Но, знаете ли, когда мы столкнулись с этим делом в одной тюрьме, выяснили, почему там не проводят прогулок, то оказалось, что там не хватает 24 часов, ибо столько-то числится за такими-то органами, столько-то за такими-то, перевыполнен лимит, и поэтому никакой прогулки не проведешь нормально.

Значит, от нашей работы зависит выправление части. Тут нам надо лучше поворачиваться, лучше и лучше работать для того, чтобы мы скорее проворачивали дела. Тогда, конечно, у нас будет значительно лучше порядок.

Теперь, встретившись с этой системой, мы обнаружили такое явление: я не преувеличиваю, буквально мешками топоры, ножи, бритвы выносят из камер. Не взяли одну бритву, или один нож, или топор, а топоры, бритвы, ножи. Какая же это тюрьма? Я понять просто не могу. Ну, если б один топор нашли и то это очень плохо. Но мы, повторяю, целыми ящиками, целыми мешками их находим.

Это, товарищи, о чем говорит? О дисциплине, о том, что нам аппарат надо подтянуть. Мы сейчас все меры принимаем к тому, чтоб надзирателей подтянуть, одеть, под-

кормить, завести дисциплину, потому что без этого можем орать сколько угодно — ничего не выйдет. Надо наладить админ. работу, и здесь вы нам должны помочь.

Тут я ставлю перед вами вопрос о том, что, по-моему, такой большой аппарат, как органы НКЮ Украины должны в этом новом кодексе сказать свое слово, должны на этот кодекс до некоторой степени влиять. Нам не стоит здесь, по-моему, быть подверженными отдельным влияниям. Вот говорят о влиянии НКВД и влиянии НКЮ. Более того, влияние НКВД, более либеральное в отношении к преступнику — НКЮ. Считаю, что не может быть такого рода явления. К преступнику не может быть либерального отношения. К человеку, который осужден, мы должны относиться по-человечески, исправлять его, но не либеральничать.

Тут у меня есть цифровые претензии. Мои товарищи знают, что я к вам иду, и подсунили мне ряд цифр. И вот тут получается, что у нас кассационных сидит в тюрьме 4800 человек. Обращаю на это ваше внимание и очень прошу, чтобы их было меньше (*из президиума: "А сколько осужденных?"*). Вот этих цифр у меня нет.

Я интересовался тем, что у нас делается в таких органах, которые садят: милиция, управление гос. безопасности и т.д. Выяснив положение, я вношу такое предложение нашему НКЮ: я вам часть своего лимита потому, что у вас всегда лимиты перевыполнены. Пожалуйста, я уступлю вам часть лимита потому, что у нас, знаете, перевыполнение плана (*смех, аплодисменты*). У меня же в этом отношении невыполнение, хотя так, как будто мы план все-таки на Украине выполняем (*смех, аплодисменты*).

Вот за Верховным Судом, несмотря на то, что там тов. Железнодорожный, к которому мы все испытываем очень нежные чувства, числится 1300 человек. На это, конечно, тоже нужно обратить внимание, потому что, если эти люди числятся за Верховным Судом, значит, они прошли уже все инстанции. Вообразите, сколько они уже сидят и ждут, чтобы о них разрешился вопрос.

В президиуме появляется тов. Постышев, которому совещание устраивает продолжительную овацию.

Товарищи, теперь я обращаю ваше внимание на такой, как будто небольшой мелкий вопрос, как принудработы. Вы знаете, что мы на эти принудработы кое-когда приговариваем такого рода людей, которые не могут там работать, — стариков, больных, рецидивистов, инвалидов и т.д.

Вот когда начинаешь считать этих людей (а вы подсыпали мне это учреждение), то приходится очень туго. Особенно это относится к самому наркомюстовскому аппарату. Обратите на это дело внимание потому что мы всю эту систему должны привести в такое состояние, чтоб она была действительно крепкой, действительно целесообразной. Иначе все ваши судебные решения — впустую. Они идут вхолостую, потому что мы фактически не можем этих людей покарать. Эта система у нас сейчас в таком состоянии, что не выполняет положенных ей функций.

Последний вопрос — это вопрос относительно милиции. С милицией вы живете в общем и целом дружно и нежно (*из президиума: "Не всегда"*). Вообще милиция это неприятное учреждение не только в разрезе нашей ведомственной работы, а так, если подойти к ней с точки зрения гражданина, если не так пройдешь, не в таком виде, всегда с милицией встретишься. Все-таки привыкли считать милицию учреждением не особенно приятным, особенно, если попадешь туда.

По вопросу о милиции тут очень красочно говорил тов.Ахматов. Я должен сказать, что наша милиция культурно очень отстала, ее нужно очень и очень подтянуть. Но кое-какие сдвиги в отношении улучшения уже есть. В крупных городах милиция у нас уже значительно окрепла.

И вот тут, товарищи, нужна ваша помощь. Т.Ахматов привел две цифры, сколько дел разобрано в органах юстиции и сколько в милиции. Тут я прямо скажу, не знаю что делать. Видите ли, не вести этих дел мы не можем. Единственное, что мы можем, это попросить органы НКЮ, чтобы они оставляли за милицией небольшие дознанческие дела (*тов.Ахматов: "В этом суть вопроса"*). Но за это вам надо драться, а не мне. Я вам широко иду навстречу. Мы не имеем права так милицию загружать. Вообразите себе рядового, участкового инспектора, а по-старому — околоточного (*смех*). Ничего страшного нет, если мы сравним эту должность потому, что человек занят определенной работой. И вот вдруг мы поручаем ему черт знает сколько дознанческих дел. Мне, например, Киевская милиция сообщила относительно того, что одному из надзирателей дали такое дело в отношении одного из ближайших к городу колхозов, которое у следователя пролежало 8 месяцев. Значит, следователь видит, что дело это не перспективное, не важное, да будет оно проклято, — лежит 8 месяцев, как от него отделаться? Вот и передают в милицию.

Правильно это или нет? Неправильно. Ахматов был совершенно прав, когда говорил, что у них через милицию прошло 53 тыс. дознанческих дел. Откуда такая подготовленность у аппарата нашей милиции? Я говорил, какие недостатки у нас в органах НКВД, у вас — органах Наркомюста, откуда же милиционерам быть так подкованными и прорабатывать, проворачивать такое количество дел. Поэтому, товарищи, давайте условимся с вами, что только мелкие дознанческие дела переходят в милицию. Все же остальные дела, безусловно, должны быть за органами юстиции.

И, наконец, еще один вопрос по линии милиции, это вопрос относительно паспортного режима. Вы знаете, что мы сейчас у нас на границе проделали целую операцию для того, чтобы границу сделать крепкой, чтобы укрепить ее нашими людьми. Мы убрали оттуда всех тех, кто мог нам вредить. Но вместе с тем этой операцией, этим переселением и выселением не решаются все вопросы. Там еще остается очень много разного элемента, который не может быть на границе. И вот, вы, в частности милиция, должны помочь нам установить такого рода паспортный режим, чтобы ни один жулик, ни один шпик, ни один контрабандист не находили бы себе пристанища у нас на границе, чтобы у нас на границе был бы настоящий форпост.

Вот все наши большие претензии по линии милиции. Их, как видите, немного.

Я уверен в том, что, а это было до настоящего совещания и будет после совещания, что мы все — и органы НКВД, и органы Наркомюста будем еще лучше драться за одно большое дело, драться с классовым врагом, драться с преступностью, за революционную законность. Нам, товарищи, сейчас чего-нибудь нового выдумывать нечего. Партия и правительство по этим вопросам сказали абсолютно все. Нам только с вами нужно сказать партии одно, что мы больше приложим усилий для борьбы с классовым врагом, еще больше квалифицируемся, чтобы лучше бить и добить классового врага (*аплодисменты*).

*ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 1., стр. 3004, арк. 2 — 18.
Машинопис. Оригинал.*

НАКАЗ НАРКОМА ВНУТРІШНІХ СПРАВ СРСР, ГЕНЕРАЛЬНОГО КОМІСАРА ДЕРЖБЕЗПЕКИ Г.ЯГОДИ № 396

27 грудня 1935 р.

Во исполнение постановлений Совнаркома Союза ССР от 7 октября 1935 г. № 2250, от 14 декабря 1935 г. № 2658 и в дополнение к приказу № 335 от 23 октября 1935 г. — ввести следующую форму одежды и знаки различия для начальствующего состава Главного управления государственной безопасности НКВД Союза ССР:

1. Головной убор

Фуражка — синяя с краповым околышем, с кантом малинового цвета, большим лакированным козырьком и подбородным ремнем черного цвета.

Летняя — белая, того же покроя, без канта, для ношения при белой рубаше и белой тужурке.

В транспортных отделах УГБ для лиц, несущих дежурства на перронах вокзалов, станций и пристаней, оставить малиновую фуражку существующего образца, которую носить только во время дежурства.

Шапка-финка меховая, серого или коричневого цвета, с верхом из шерстяной ткани темно-серого цвета.

Шапка-финка носится только при пальто, с пристегнутым меховым воротником.

На головных уборах устанавливается ношение металлической красноармейской звезды с серпом и молотом.

2. Одежда

а) Рубаша цвета хаки, существующего образца, воротник и обшлага рубахи у начальствующего состава обшиваются кантом цвета золота от майора и выше и цвета серебра от капитана до сержанта включительно (у летних хлопчатобумажных рубах воротник и обшлага не окантовываются). Пуговицы на рубаше соответственно канту золотого или серебряного цветов.

Белый воротничок обязателен.

В летнее время начальствующему составу разрешается носить белую рубашу того же покроя без канта. Пуговицы те же съемные.

б) Брюки-бриджи — темно-синего цвета, с кантом малинового цвета.

В летнее время — брюки-бриджи цвета хаки без канта, а также разрешается ношение и зимних бридж.

в) *Комбинированное пальто-плащ "реглан"* — шерстяной ткани, темно-серого цвета.

В зимнее время к пальто подстегивается меховая, ватная или байковая подкладка и меховой воротник серого или коричневого цвета — по цвету меха и шапки.

Пуговицы металлические установленного образца серого цвета.

У пальто окантовываются кантом малинового цвета воротник и борта пальто — *Генерального комиссара государственной безопасности и комиссара государственной безопасности 1-го ранга* и только воротник — от комиссара государственной безопасности 2-го ранга до майора государственной безопасности включительно.

3. Начальствующему составу Главного управления государственной безопасности также разрешается ношение следующей формы одежды:

а) тужурка открытая однобортная в талию — из шерстяной ткани темно-синего цвета, с одним прорезным (с левой стороны груди) нагрудным и двумя нижними боковыми прорезными карманами, с кантом цвета золота или серебра на воротнике и обшлагах — соответственно званию. Тужурка застегивается на три больших металлических пуговицы цвета канта. На обшлагах тужурки по две малые металлические пуговицы в цвет канта.

В летнее время тужурка белого цвета того же покроя без кантов, пуговицы те же съемные.

При тужурке — рубашки светло-синего или белого цветов с стояче-отложными воротничками и манжетами, в цвет рубашки, галстуком темно-синего цвета и галстуков черного цвета для рубашки белого цвета.

б) Брюки навывпуск шерстяной ткани — темно-синего цвета с кантом малинового цвета.

Такие же брюки и при белой тужурке.

Запрещается носить рубаху с брюками навывпуск или бриджи при тужурке.

4. Петлицы

Петлицы на рубахе, тужурке и пальто — четырехугольные, удлиненной формы, типа существующих рубашечных, крапового цвета, с кантом малинового цвета, с одной продольной полосой по середине петлицы, цвета золота от майора и выше и цвета серебра от капитана до сержанта включительно.

5. Знаки различия

а) знаки различия для начальствующего состава Главного управления государственной безопасности НКВД:

№№ п/п	Специальные звания	Знаки различия
1	Генеральный комиссар государственной безопасности	Одна большая нарукавная шитая золотом звезда, окаймленная красным, синим, зеленым и краповым цветами, в середине звезды серп и молот красного цвета, под звездой — золотой жгут
2	Комиссар государственной безопасности 1-го ранга	Четыре нарукавные шитые золотом звезды, из них три звезды в ряд и одна звезда сверху, над тремя звездами
3	Комиссар государственной безопасности 2-го ранга	Четыре нарукавные шитые золотом звезды, из них три звезды в ряд и одна звезда внизу, под тремя звездами
4	Комиссар государственной безопасности 3-го ранга	Три нарукавные шитые золотом звезды, из них две звезды в ряд и одна звезда сверху, над двумя звездами
5	Старший майор государственной безопасности	Две нарукавные шитые золотом звезды в ряд
6	Майор государственной безопасности	Одна нарукавная шитая золотом звезда
7	Капитан государственной безопасности	Три нарукавные шитые серебром звезды, из них две звезды в ряд и одна звезда сверху, над двумя звездами
8	Старший лейтенант государственной безопасности	Две нарукавные шитые серебром звезды в ряд
9	Лейтенант государственной безопасности	Одна нарукавная шитая серебром звезда
10	Младший лейтенант государственной безопасности	Три нарукавных красного цвета усеченных треугольника, из них два треугольника в ряд и один треугольник сверху, над двумя треугольниками
11	Сержант государственной безопасности	Два нарукавных красного цвета усеченных треугольника в ряд

Знаки различия носят на левом и правом руках.

б) *Отличительным знаком начальствующего состава Главного управления государственной безопасности НКВД Союза ССР является нарукавный знак, установленного образца, с овалом цвета золота, мечом, серпом и молотом цвета серебра — от майора и выше, с овалом и клинком меча цвета серебра, эфесом меча, серпом и молотом цвета золота — от капитана до сержанта включительно.*

Нарукавный знак носится на наружной части левого рукава рубахи, тужурки и пальто, выше локтевого сустава.

6. Обувь

Хромовые ботинки и краги — черного или темно-коричневого цвета, а также разрешается ношение сапог при бриджах.

7. Снаряжение

Снаряжение существующее, единого образца. Разрешается ношение снаряжения и при тужурке с подвесным кабуrom, прикрепленным к поясному ремню на тренчиках.

8. Кандидаты на специальное звание носят форму одежды начсостава, причем петлицы с продольной полоской цвета серебра, воротник и обшлага рубахи и тужурки не окантовываются.

Знаков различия и нарукавного знака кандидаты на специальное звание не носят.

9. Слушателям школ ГУГБ НКВД (кроме ЦШ) и работникам фельдъегерской связи (фельдъегерский корпус) устанавливается форма рядового состава внутренней охраны НКВД с синей продольной полосой по середине петлицы; младший начсостав из слушателей школ ГУГБ носит знаки различия младшего начсостава внутренней охраны НКВД.

10. *Для лиц начальствующего состава — женщин, устанавливается следующая форма одежды:*

а) Головной убор

Берет темно-синего цвета.

В летнее время при белом костюме — берет белого цвета. На головном уборе — красноармейская звезда.

б) Одежда

а) Открытый, однобортный (английского покроя) костюм шерстяной ткани, темно-синего цвета, с петлицами, знаками различия, нарукавным знаком, окантовкой и пуговицами установленного образца. Юбка — гладкая.

В летнее время разрешается носить такого же покроя костюм белого цвета, без окантовки.

б) При костюме — английская блузка с длинными рукавами, светло-синего или белого цвета с стояче-отложным

воротником и манжетами и галстуком темно-синего цвета для светло-синей блузки и галстуком черного цвета для белой блузки.

в) Комбинированное пальто-плащ “реглан” установленного образца.

Лицам начальствующего состава — женщинам, ношение формы необязательно.

в) *Обувь*

Ботинки или полуботинки черного или коричневого цвета на низком или английском каблуке. Французский каблук запрещается.

В летнее время при белом костюме разрешаются белые полуботинки.

ПРИКАЗЫВАЮ:

1. Начальствующему составу ГУГБ, по мере присвоения специальных званий, перейти к ношению знаков различия, согласно присвоенных званий, а также к ношению новых петлиц, нарукавного знака и окантовки на обмундировании старого образца (шинель не окантовывается).

2. Шинели старого покроя и зимние шлемы к ним разрешаю донашивать до 1 июля 1937 г.

Приложение. Описание формы одежды и знаков различия с рисунками и чертежами.

Народный комиссар внутренних дел Союза ССР,
Генеральный комиссар государственной безопасности

Г.Ягода

*М., НКВД СССР, 1935, экз. № 16848. —
Друкарський відбиток.*

№ 39

ВИСТУП

**Г.ЯГОДИ НА ЛЮТНЕВО-БЕРЕЗНЕВОМУ (1937 р.)
ПЛЕНУМІ ЦК ВКП(б)**

2 березня 1937 р.

Товарищи, целиком признавая правильным анализ причин, приведших к огромному провалу, позорному провалу работы органов государственной безопасности, сделанный в докладе т.Ежова, со всеми данными в нем оценками, я считаю обязательным для себя сказать, что именно я являюсь виновником того состояния, которое нашел т.Ежов в органах НКВД. Проработав на руководящей работе в ГПУ приблизительно 18 лет, я с особой остротой понимаю,

насколько правильно и точно вскрыты ошибки работы органов государственной безопасности.

Совершенно очевидно, что при правильной постановке всего дела в НКВД, мы должны были вскрыть все фашистские банды не только 4 года тому назад, а приблизительно в 1931 г., т.е. с момента начала их формирования. Моя ответственность усугубляется еще тем, что я, которому была поручена эта работа, имел систематические указания по этим вопросам не только в тех документах, которые перечислены в проекте резолюции по докладу т.Ежова, но также и неоднократные личные указания т.Сталина.

Я начну с 1931 г. В письме в “Пролетарскую революцию” в 1931 г. т.Сталин определил троцкизм как передовой отряд международной контрреволюции. И в этом определении уже лежала целая программа для чекистов — в борьбе с контрреволюцией. Уже в этом определении совершенно точно указывалось, по какому направлению должны были повести эту борьбу с контрреволюцией чекисты и как они должны вести борьбу. Из указаний т.Сталина также относительно того, что троцкисты действуют как контрабандисты, т.е. как двурушники, мы должны были тогда, все чекисты, особенно работающие в секретном отделе, сделать совершенно определенные выводы для направления своей оперативной работы.

С особой остротой в 1933 г.т.Сталин на объединенном пленуме 7 января предупреждал, я хочу прочесть эту выдержку, она чрезвычайно сильна: “Надо иметь в виду, что рост мощи советского государства будет усиливать сопротивление последних остатков умирающих классов. Именно потому, что они умирают и доживают последние дни, они будут переходить от одних форм наскоков к другим, более резким формам наскоков, апеллируя к отсталым слоям населения и мобилизуя их против советской власти. Нет такой пакости и клеветы, которую бы эти бывшие люди не возвели на советскую власть и вокруг которой не попытались бы мобилизовать отсталые элементы. На этой почве могут ожить и зашевелиться разбитые группы старых контрреволюционных партий эсеров, меньшевиков, буржуазных националистов центра и окраин, могут зажить и зашевелиться осколки контрреволюционных элементов из троцкистов и правых уклонистов. Это, конечно, не страшно, но все это надо иметь в виду, если мы хотим покончить с этими элементами быстро и без особых жертв. Вот почему революционная бдительность является тем самым качеством, которое особенно необходимо теперь большевикам”.

К сожалению, я, который должен был это сделать и быстро покончить с этим без больших жертв, к сожалению, не сделал (*Микоян: "Не в этом главное, а главное — Кирова потеряли!"*). О злодейском убийстве т.Кирова скажу ниже. Это давало совершенно точные указания, что должны делать чекисты, почему же все-таки, несмотря на целый ряд указаний, несмотря на целый ряд личных указаний т.Сталина мне, почему все-таки у органов государственной безопасности в борьбе с контрреволюцией, с троцкистскими и зиновьевскими бандами получился провал? Я остановлюсь на некоторых причинах не для того, чтобы оправдаться, а для того, чтобы все чекисты из этого дела извлекли такой урок, который бы предотвратил, сколько бы не существовало ЧК, повторение совершенных ошибок.

Нужно сказать прямо, что у отдельных работников Управления государственной безопасности в связи с ликвидацией капиталистических элементов города и деревни, появились настроения некоторой успокоенности и благодушия. Это началось примерно три года тому назад. Некоторые чекисты приходили ко мне и спрашивали, о какой-де тут серьезной контрреволюции может идти речь? (*Любченко: "Как в 1932 году?"*) Да, в 1933 году. Я могу назвать фамилии. (*Каминский: "Это самый боевой период"*). 1933 — 1934 гг. (*Сталин: "Должно быть, были такие элементы. Успехи есть..."*). В результате этих настроений, агентурная работа, которая всегда должны быть особенно заострена, начала передоверяться со стороны более ответственных работников менее ответственным. Руководство ею ослабилось несмотря на то, что агентура должна быть ведущей и основной частью работы Управления государственной безопасности. Всегда органы ЧК поддерживали широкую связь с массами трудящихся, но в это время замечается наибольший отрыв органов ГПУ от трудящихся масс.

Массы трудящихся оказывали органам неоценимые услуги постоянной помощью, своей повседневной информацией. Большинство наших дел были открыты не только кадровой агентурой, они открыты целым рядом информаторов — рабочих, шахтеров, которые и открыли нам, по существу, Шахтинское дело. Как оно было открыто? Товарищи, наверно, помнят, что в шахте был целый ряд "неполадок", как тогда называли. Товарищи, здесь выступающие, говорили, в некоторые шахты Западной Сибири достаточно было войти, чтобы увидеть чужую, злодейскую руку контрреволюционера. Тогда, т.е. в 1927 г., целый ряд рабочих приходили в Шахтинский отдел ГПУ и говорили

об этих “неполадках”. Тогда был Орлов-Давыдов, Евдокимов был начальник Сев.-Кав. ПП (*Балицкий: “Немножко не так”*). Нет, это так. К этому времени было довольно материала о неполадках, из которых с очевидностью вытекало, что это не “неполадки”, а злостная рука врага. Когда доложили об этом Евдокимову, который вцепился в это дело и начал размазывать не как “неполадки”, а как злостную руку контрреволюционеров.

Что происходило в это время с ЧК? Если бы мы не отошли от прямой связи с массами и не перешли бы на кадровую агентуру, а пользовались бы также широко, как раньше, информаторами, мы были бы в другом положении, чем оказались сейчас. Мы не имели бы на сегодняшний день двойную агентуру, благодаря которой не только был разложен аппарат секретного отдела, но благодаря им — двойникам — мы потеряли связь с врагом, и мы плутали среди врагов, как слепые кроты.

Как это ни печально, но вот, когда не работаешь уже четыре месяца в органах ГПУ, когда обдумываешь все детали, то вспоминаешь и с особой ясностью, с особой полнотой представляешь все то, что можно было бы предусмотреть.

Мы могли бы ликвидировать заговор 1931 — 1932 г., т.к. основные нити были у нас в руках и т.Киров не был бы злодейски убит. Я приведу один пример, мой разговор с одним двойником, с Мусатовым. Мусатов — это крупный агент СПО по троцкистам, арестованный двойник-террорист, раньше выдавший немало контрреволюционных групп. Когда я его спросил, почему он стал двойником... (*Балицкий: “Мухин это не двойник, а член террористической группы”*). Да, но и двойник. Мусатов ответил, что я одно время искренне работал для НКВД. Как Вы знаете, говорит он, я выдал такие-то и такие-то организации. Но меня передавали 6 раз, т.е. один работник передавал другому, или потому, что он ушел, или потому, что он перешел в другой отдел. И я, видя, что очевидно я не так нужен, видя, что тот чужак, с которым я говорю, недостаточно квалифицирован, он от меня не требует, не дает указаний, в каком направлении действовать, видя это, я решил, ввиду того, что я все-таки троцкист и идейный троцкист, я решил, а ну-ка я попробую обмануть его. Попробовал один раз — вышло, а дальше уже стал двойником, давал ложные данные об организации.

Это так, потому что та квалифицированная агентура, которая у нас существует, она требует, в свою очередь,

чрезвычайно большой квалификации от самих работников-чекистов, которые ею руководят, она требует чрезвычайно большого внимания к себе, и эту агентуру надо очень умело и крепко держать в руках — начальнику отдела, управления. У нас, несмотря на целый ряд указаний, а в редких случаях начальник управления, а последнее время начальник отдела, имел собственную агентуру (Берия: “*Без агентуры ОГПУ — это ничтожество*”). Хуже, чем ничтожество, — обывательщина... (Берия: “*Камвольный трест*”. *Общий смех*). Я сейчас подчеркиваю, и это абсолютно верно, что именно отсутствие агентуры у начальников было одной из самых больших ошибок. Основа, следовательно, в том, что мы настоящую троцкистскую агентуру потеряли только благодаря тому, что крупные работники не всегда занимались непосредственно этой агентурой. В отношении секретно-политического отдела я буду говорить особо потому, что у меня глубокое убеждение, что Молчанов предатель, потому что то, что говорил Ежов и мои наблюдения за этим делом, товарищи чекисты, помнят наши споры относительно Молчанова... (*голос с места: “Чего тут спорить?”*), споры в отношении его поведения в деле троцкистов.

Но возьмем транспортный отдел. Ведь если бы мы в работе транспортного отдела подходили к крушениям и авариям не с точки зрения технических неполадок, а брали бы дело глубже, мы, со стороны транспортного отдела, вскрыли бы эти вредительские, фашистские, немецко-японские шпионские организации. У нас всегда были споры с НКПС. НКПС в большинстве случаев говорил, что все эти аварии и крушения — это злой умысел, и НКВД должно искать злостных виновников этих дел. Мы говорили: “Нет, это простые аварии из-за вашей невнимательности”. Это было очень часто, и под этим углом мы вели следствие. Когда мы вели следствие, впутывался прокурор, который тоже вставал на ту же точку зрения, что это просто авария. Поэтому если мы возьмем целый ряд процессов по авариям, то увидим, что там совершенно ясно говорилось не только о злом умысле, а там всегда фигурировал или один стрелочник, или один начальник станции, но целой организации не было. Но мы то, чекисты, должны были сделать вывод? Да, безусловно, т.к. это была основная нить, по которой должны были правильно вести расследование, найти общее в этих делах, вовремя вскрыть работу контрреволюционных бандитских организаций на транспорте, а также могли прийти к раскрытию всей контрреволюционной троцкистской, шпионской организации.

Я должен прямо сказать, моя большая и самая главная ошибка заключается в том, что все нити оперативной работы не были сосредоточены у меня в руках, они были рас-средоточены в разных руках. И я глубоко убежден, что если бы я сидел только на УГБ, а не занимался всем аппаратом, всей этой громадиной, конечно, результат был бы другой, и результат был бы другой, если бы я меньше занимался строительством, поручаемым НКВД.

Как же все-таки открылся заговор? Я уверен сейчас в том, что Молчанов является предателем. Как он был связан, с кем был связан, — то должно показать следствие. Мне трудно об этом говорить, потому что я его связей вообще не знал. Я не знал даже, что он был в близких отношениях с Фурером (*Шкирятов: "Вот и плохо, что ты ничего не знал"*). Очень плохо, что я этого не знал. Поэтому я и выступаю, что плохо, если бы было хорошо, я бы не выступал (*Чубарь: "Он пользовался у Вас очень самостоятельными правами"*). Нет, права были не очень большие (*голос с места: "Как он вообще попал на эту работу?"*). Молчанов старый чекист, работал в Западной Сибири (*Эйхе: "Его из Западной Сибири выгнали"*). Да, там было какое-то дело, которое не имело для него никаких последствий (*Эйхе: "Вы поищите в делах и найдете. Мы с Павлуновским вспомнили, что его из Западной Сибири выгнали"*). После этого он поехал на Северный Кавказ и работал там. После Северного Кавказа он переехал в Иваново-Вознесенск (*Ежов: "Вообще, т. Ягода, его только по одному чекистскому стажу нельзя было держать на работе, потому что он воспитывался в бандах, которые шли все время против нас"*). Я не знал и не знаю, в каких бандах он был, так как такие вещи раскрываются при следствии или агентурой. Потом он перешел в наш центральный аппарат (*голос с места: "Сам пришел?"*). Перевели его в центральный аппарат в 1930 г. (*Рындин: "Кто-то переводил?"*). Конечно, кто-то переводил, не сам же он перелетел.

Раскрытие заговора началось с ареста Ольберга в Горьком. Это правильно, что он с 1931 г. был у нас все время на примете. Об этом я докладывал в свое время. После ареста Ольберга одновременно арестовали Гавена, Шемелева и Тарасова, и здесь начинается очень интересная история (*Ежов: "Какого Тарасова? Трусова"*). Да, Трусова. Все сосредотачивается у Молчанова. Юшков и Валович едут в Горький, арестовывают там Ольберга, Федорова, передают их в Москву. Одновременно здесь в Москве ведется дело Гавена, Шемелева, Трусова и вырисовывается Сафонова и целый ряд других членов к.р. троцкистских организаций.

Если вы помните, Николай Иванович, здесь чрезвычайно интересная вещь произошла. Ведь Молчанов два раза начинал кончать эти дела, два раза составлял списки, два раза я подписывал эти списки. Два раза с вами говорили об этих списках, два раза их задерживали, считая, что дела далеко не закончены (*Ежов: "Да, один я вернул вам, а другой запер у себя в несгораемом шкафу и сказал, пусть полежит"*). Теперь эти все дела виднее, а тогда это не было так хорошо видно.

Еще один характерный случай, Заковский его прекрасно знает, это дела "Шакалы" и "Академики". Заковский два раза посылает документы относительно контрреволюционной троцкистской организации, там проходили контрреволюционные террористы — Бусыгин, Кошелев, Карев и др. (*Голос с места: "Пять раз"*). Да, да, пять дел. Помню дело "Академики" (*голос с места: "Да не пять дел, а пятый раз"*). Потом он, Заковский, присылал ко мне это дело, и моей рукой там написано: "Молчанов, немедленно дайте распоряжение об аресте этих лиц". После этого он пришел ко мне и говорил, что для него еще не все ясно и он кое в чем сомневается. Я подтвердил распоряжение об аресте: "Давайте сейчас же распоряжение". Подозрений в отношении Молчанова у меня тогда не было. Я послал Миронова в Ленинград (*Заковский: "Не так было дело"*). Именно было так. Я послал Миронова по другому делу и сказал ему: посмотрите дела "Академики" и "Шакалы".

В это время Заковский их арестовал. Говорю прямо, подозревать Молчанова, тогда ни в чем не подозревал (*Каминский: "Что же с Молчановым получается, неясно?"*; *Жуков: "Туман какой-то"*; *Рындин: "Как это получилось, что все это шло несколько лет, а вы не заметили этого?"*; *Сталин: "Кто его рекомендовал?"*). Не знаю, это было во время работы в ГПУ т.Балицкого, Акулова (*Балицкий: "Он был назначен до Акулова"*; *Ворошилов: "Все равно, кем бы он ни был назначен"*). Я его не знал, знаю одно, что Молчанова я не назначал (*Шкирятов: "А кто же?"*). Не знаю, возможно, отдел кадров (*шум, много реплик. Булатов: "Вы, вы его назначали"*). Я не назначал. (*Булатов: "Вы его назначали, вы его вызвали"*). Дайте приказ (*Булатов: "И вы его все время поддерживали"*; *Ворошилов: "Не в этом дело"*). С Молчановым я лично работал с 1932 года. Я этого вопроса не поднимал, за деятельность Молчанова в органах ГПУ я целиком несу ответственность, никогда ее не снимал, не снимаю и снимать не собирался (*Антипов: "С кем спор был у вас в отношении Молчанова"*). С рядом товарищей.

Целый ряд товарищей, Миронов в данном случае, видели какое-то странное поведение Молчанова в отношении тех протоколов, которые вел не он, та острота, с которой он критиковал их у Миронова, вызывала раздражение. Но самое главное — это то, что Молчанов говорил, те допросы, которые вел Миронов, велись неправильно. Теперь-то видно, что Молчанов был чрезвычайно недоволен, что дело об этом заговоре велось целым рядом ответственных товарищей. Ведение дела контрреволюционной японо-немецкой троцкистской организацией — велось лично мною и мною роздано отдельным товарищам по группам, так как вели его Миронов, Берман, Слуцкий и другие, вело его также управление Московской области в том числе, в данном случае Молчанов никак не мог смазать этого дела, ни изменить его направление, при всем его желании. Допросы вели Берман, Слуцкий, Дмитриев, т.е. ответственные работники нашего аппарата. Таким образом, роль Молчанова в этом деле свелась на нет. Он пытался это дело “закончить”, как вы уже видели, но этого не дали, тогда он два раза старается скомпрометировать дело остальных. Это особенно заметно и характерно в борьбе его с СПО ПП.

Я не знаю, чем кончилось дело с Фалихом и остальными, являются ли они правыми. Когда Дрейцер сознался, одновременно с этим сознался и Рейнгольд. Дрейцер сознался у Агранова, а Рейнгольд сознался, кажется, у Дмитриева. Когда Дрейцер и Рейнгольд сознались, то Молчанов прибегает ко мне с материалами Дрейцера и говорит: “Какой же тут второй центр открывается, как же это так”. Я говорю: “Дрейцер показывает, значит это так”. В это время дает показания Рейнгольд. Если бы дело было сконцентрировано только у Молчанова, оно было бы также смазано и кастрировано, как был кастрирован целый ряд дел, о которых говорил т.Ежов. Это троцкистское дело — я его вел лично все время (*Ярославский: “А как он мог кастрировать без коллегии Наркомвнудела”*). Коллегии Наркомвнудела нет, есть нарком и его заместители.

Каким образом я не видел предательства Молчанова, не заметил его работу, каким образом все эти агентурные данные не попадали ко мне? О деле Зафрана я не знал, об этом деле мне сказал Реденс под самый конец его в июне или июле, в том порядке, что его вызывают в КПК по делу Зафрана. Показания Зафрана сейчас полностью подтверждаются. Это было в разгар работы. Если бы я ухватился за это дело Зафрана, если бы я его просмотрел в тот момент, конечно, все выглядело бы по-иному, мы бы сразу всех

захватили. Молчанов же злостно мне этого дела не докладывал, и только под самый конец о деле Зафрана мне рассказал Николай Иванович (*голос с места: "Кто его осудил на пять лет?"*). Особое совещание. (*голос с места: "Под чьим председательством шло это особое совещание?"*). Надо посмотреть протокол. В особом совещании председательствуют т.Агранов, или я, или т.Прокофьев (*Молотов: "А без наркома такие вещи могут делаться в Наркомвнуделе — могут Зафрана послать в лагеря?"*). На особом совещании председательствует нарком или его замы (*голос с места: "Заместитель может без наркома?"*). Заместитель может, если он председательствовал.

Моя ошибка заключалась в отсутствии в моих руках сконцентрированной всей оперативной работы, она не была сконцентрирована у меня, а перепроверялась моим помощником, и второе, это то, о чем всегда, всюду и везде, и здесь в том числе, говорили относительно организации проверки исполнения, проверки всей работы так, как это было указано т.Сталиным на XVII съезде партии, где он говорил о правильной организации проверки исполнения: "Правильная организация проверки исполнения имеет решающее значение в деле борьбы с бюрократизмом и канцелярщиной. Проводятся ли решения руководящих организаций или кладутся под сукно бюрократами и канцеляристами? Проводятся ли они правильно или извращаются? Работает ли аппарат честно и по-большевистски или вертится на холостом ходу, — обо всем этом можно узнать вовремя лишь в результате хорошо поставленной проверки исполнения — это тот прожектор, который помогает освещать состояние работы аппарата в любое время и выводит на свет божий бюрократов и канцеляристов. Можно с уверенностью сказать, что девять десятых наших прорех и прорывов объясняется отсутствием правильно поставленной проверки исполнения. Не может быть сомнения, что при наличии такой проверки исполнения прорехи и прорывы были бы наверняка предупреждены. Но чтобы проверка исполнения достигла цели, необходимы по крайней мере два условия: во-первых, чтобы проверка исполнения была систематическая, а не эпизодическая; во-вторых, чтобы во главе дела проверки исполнения во всех звеньях партийно-советских и хозяйственных организаций стояли не второстепенные люди, а достаточно авторитетные люди, сами руководители организации" (*голоса с мест: "Знаем". Шум*).

Очень хорошо, что вы знаете доклад т.Сталина и я его знал, а вот то, что здесь говорит т.Сталин, в органах ОГПУ мною, к большому моему сожалению, лично проведено не было. Если бы у нас был этот прожектор, это орудие в руках — проверка исполнения — никогда бы Молчанов не мог покрыть ни одного дела, не мог бы скрыть агентурных дел и пойман, и разоблачен он был много раньше (*голос с места: “Кто руководил НКВД?”*). Последние два года я лично руководил органами НКВД, а этой систематической проверки, несмотря на то, что я передоверял ведение значительного количества дел, я не организовал в такой мере, чтобы это могло предупредить провалы в работе. Что толку, если были хорошие приказы, когда исполнение их не проверяли. В органах ОГПУ была некоторая замкнутость чекистов, они оторвались в некоторой мере от партийных организаций, и эта некоторая замкнутость чекистов создавала положение, при котором мы варились в собственном соку (*голос с места: “Как это понять?” Шум*).

Эта замкнутость выражалась в том, что мы с трудом принимаем к себе новых работников. Больше, чем нужно, мы всегда держались за старые кадры, не учитывая того, что изменения методов нашей работы, а это можно было делать на базе новых сил. Старые кадры — блестящие кадры, но не все. Были ПП, которые отошли, разваливали работу, мы их снимали с одной работы, но не отпускали, а назначали на другую. Есть ПП, которых нужно было бы отпустить вовремя, мы их не отпускали, мы их берегли. Эта традиция ЧК, хорошая может быть в начале, но очень вредная и очень плохая на сегодняшний день. В этом отношении совершенно правильно замечание т.Ежова о так называемой чести мундира. У нас это чрезвычайно остро всегда воспринималось и защищалось. По-моему, он очень мягко в некоторых местах выражался (*голос с места: “Не очень!”; Шкирятов: “В резолюции сильно написано”*). Старый чекист, даже при совершении грубых ошибок, всячески выгораживался аппаратческими работниками. Его, что называется, старались не дать в обиду. Совершенно естественно, что такая постановка дела не могла не привести к тяжелым последствиям в той работе, которая была вверена партией нам — чекистам.

Относительно тюрем. Те настроения, которые существовали в ЧК в 1933 — 1934 гг., они, конечно, отражались и на самой тюрьме. Тюрьма являлась не наказанием в данном случае, а изоляцией (*шум в зале, голос с места: “Как изоляцией?”*). Да, только изоляцией. Я лично не имел инспекции для того, чтобы мог проверять состояние тюрем. Те

товарищи, которые ездили в тюрьмы, мне не докладывали о том разложении, которое есть, потому что образцом нашей тюрьмы, тем, чем она должна быть, — это была внутренняя тюрьма наших органов НКВД. Нужно было создавать такие образцовые тюрьмы в Верхнеуральске, в Челябинске и в Нижнеуральске. Это положение с тюрьмами является не причиной, а следствием всей постановки работы, которая есть, было в то время (Ежов: *“Но после убийства Кирова, Генрих, помните, т. Сталин говорил специально о тюрьмах”*). Видите, т. Сталин меня предупредил однажды насчет Молчанова. Он мне прямо сказал, что Молчанов, что-то Медведем от него пахнет, не похож ли он на Медведя? Я ему сказал, что Медведев в нем нет. И к Молчанову трудно было придаться. Человек работал день и ночь (Сталин: *“Я сказал: либо он тупица, либо подозрительный человек”*). Да, это было в 1935 году. (*Движение в зале*). Сосновский это тоже в своем роде плохая традиция ЧК. Сосновский был прислан сюда резидентом от Пилсудского. В 1920 г. он считался комиссаром бронесил. Арестовали его с громадным трудом. Дзержинский взял его на Западный фронт с Мархлевским и другими. Он выпускает воззвание ко всем польским офицерам. Это воззвание производит чрезвычайно большое впечатление на польской стороне. После этого воззвания он приезжает сюда и действительно в качестве консультанта помогает в работе — т.е. работал агентом, но не штатным сотрудником. После этого Мархлевский рекомендует его в партию. Дзержинский меня всегда предупреждал и говорил: Сосновского надо использовать на работе, но на Запад его не посылайте. Я к Сосновскому всегда подозрительно относился. Знаете, есть такое внутреннее чувство. Но очень ценил его. Он крупный, очень знающий работник. Я когда приехал, не помню, кажется я в отпуске был, он был назначен на Западный фронт Менжинским, я его же снял и после этого послал в Воронеж, причем предупредил, чтобы за ним посматривали. После послал его в Саратов и сказал то же самое, чтобы за ним посматривали.

Если Медведь благодаря плохой охране не смог охранить Кирова, то мы здесь также виноваты (*голос с места: “Какая же охрана, когда вы троцкистов не брали и не арестовывали?”*). Тем более, что злодей Николаев — убийца Кирова, — заявил, что если бы был один человек при Кирове, он бы не решился стрелять (*голос с места: “А почему у Кирова не было охраны?”*). Была, но очень плохая, потому что Киров никогда не брал ее, а в этом моя вина, что я не настоял. Но

в данном случае аппарат ГПУ безусловно мог бы предотвратить это убийство. Если бы мы не имели Молчанова на секретном отделе, если мы, мы — чекисты, больше бы контролировали, а все эти агентурные данные, которые были у нас в руках, использовали бы вовремя, этого злодейского убийства С.М.Кирова не было бы, и в этом наша самая большая, ничем не поправимая вина. Тов.Ежов говорил о плохом следствии, и это правильно. Тов.Сталин беспрерывно в течение всей моей работы указывал на плохое ведение следствия, о порядке допросов. Если бы следствие по делам контрреволюционной троцкистской банды велось так, как нужно было его вести, то даже по одному следствию можно было своевременно вскрыть этот контрреволюционный бандитский заговор.

Последний вопрос — это вопрос организационный. Организация ЧК не отвечала задачам борьбы с контрреволюцией при той консолидации контрреволюционных сил, которая наблюдается на сегодняшний день. Я этот вопрос о реорганизации не ставил и в этом тоже очень большая моя ошибка. Я, товарищи, хочу, чтобы этот урок, который получили все чекисты и я, в первую очередь, был и будет, я твердо уверен в том, учтен всеми. Я осознал полностью свои ошибки и только сейчас, перейдя в Наркомат связи, я вижу, насколько агентурно бедна была наша работа, в частности и по этому наркомату. Те уроки, которые я получил, никогда не пройдут для меня даром, я их понял целиком (Жуков: “Я с тобой десятки раз говорил на эту тему”). Эти уроки целиком и полностью осознал, и они будут мною учтены целиком на новой работе.

Друкується за: Вопросы истории. — 1994. — № 12. — С. 3 — 9.

№ 40

ВИСТУП В.БАЛИЦЬКОГО НА ЛЮТНЕВО-БЕРЕЗНЕВОМУ (1937 р.) ПЛЕНУМІ ЦК ВКП(б)

3 березня 1937 р.

Товарищи, мы все, старые чекисты, слушая обсуждение всех вопросов на пленуме и особенно доклад Н.И.Ежова, безусловно испытывали острое чувство стыда. Каждый из нас знает свою вину вне зависимости от того, работает ли он в центре или на местах, за тот позорный провал, который имеют органы НКВД в выполнении тех задач, которые на

них возложила партия. Товарищи, на всем известных фактах я останавливаться не буду. А хочу сказать, что наша вина еще усугубляется и тем, что ежели хозяйственный или партийный работник виноват в том, что он недосмотрел троцкистов, двурушников, то мы, чекисты, виноваты еще больше, потому что мы в своем распоряжении имели такое острое средство, как агентуру, и эту агентуру мы не смогли как следует использовать и расставить. Мы даже не подобрали настоящей квалифицированной агентуры.

Я хочу, товарищи, остановиться на отдельных моментах работы, в частности, на украинской работе, потому что я почти всю свою сознательную жизнь проработал на Украине в органах ЧК — ГПУ. Я также хочу остановиться на отдельных прорывах и отдельных сигналах, которые шли с Украины. Еще в 1934 г. на Украине была вскрыта большая троцкистская организация, которая возглавлялась Коцюбинским. Коцюбинский, как вам известно, занимал крупное положение, был заместителем председателя Совнаркома, председателем Госплана Украины, членом Оргбюро ЦК КП(б)У. Та группа троцкистов, которую возглавлял Коцюбинский, тоже занимала достаточно видное положение на культурном фронте, в Госплане и т.д. И уже тогда, по показаниям ряда лиц мы имели сигналы как о тактических установках всесоюзного троцкистского центра, так и об отдельных персонах, входивших в его состав. Прежде всего в показаниях профессора Наумова — члена троцкистской организации Коцюбинского. Еще в сентябре 1934 г. были прямые указания на Пятакова. Были указания на то, что Коцюбинский поддерживал до 1932 г. связь со Смилгой и Преображенским, а потом установил связь, поддерживал эту связь и получал руководящие указания непосредственно от Пятакова до самого последнего времени, т.е. до 1934 г.

Конечно, ставить тогда вопрос в отношении Пятакова было трудно. Пятаков занимал, как известно, крупное положение, был членом ЦК. Но уже тогда, если бы наша центральная агентура работала как следует, можно было бы многое выяснить (*Ежов: "Если бы эта центральная агентура была, Всеволод Аполлонович, тогда можно было бы?"*). Если бы она была, эта центральная агентура, и работала, то мы Пятакова могли бы разоблачить значительно раньше.

Второй, очень крупный сигнал. В октябре 1934 г. агентура показала относительно того, что член той же самой троцкистской организации, профессор Раппопорт-Дарнин заявлял: в центре внимания троцкистской организации стоит проблема войны. В связи с возможностью в ближайшее

время войны, троцкисты в их агитации ставят вопрос о необходимости переворота и возвращении Троцкого, то, что они в свое время называли тезисом Клемансо. Как вы видите, эти тактические установки организации были более или менее ясны. И понятно, если бы люди, которые руководили этим делом, обратили бы как следует по-настоящему, по-большевистски, по-партийному внимание на это обстоятельство, мы бы могли скорее разоблачить изменническую деятельность троцкистов.

Теперь дальше, еще третий сигнал, тоже исключительно важный. В конце 1934 г. в Харькове была конференция группы троцкистов, которые потом были арестованы, где они приняли решение о терроре. Это была террористическая троцкистская группа, возглавляемая Перацким и Милославским. Собирались они еще до убийства Кирова, до ленинградских событий. Коцюбинский и вся его компания получила 5 лет ссылки. Террористическая харьковская группа получила 10 лет. На этом дело и закончилось. Мы только в 1936 г. вынуждены были вернуть из ссылки Коцюбинского и основательно выяснили роли, какую роль выполнял Коцюбинский в создании и разборе троцкистской организации на Украине. Тогда (1934 г.) по показаниям всеукраинский троцкистский центр выглядел так: Коцюбинский, Наумов, Винокур, Раппопорт-Дарнин, Броннов, Фалькевич, Тун, т.е. это культурная часть, если можно так выразиться, члены организации, работавшие на культурном фронте. Основной центр, руководивший террором в составе Коцюбинского, Логинова и Голубенко тогда еще не был нами открыт. Правда, я должен сказать, что от того же самого Наумова мы получили некоторые сведения о Голубенко. Наумов заявлял, что Голубенко руководит в Днепропетровске троцкистской организацией. Конкретных фактов он не приводил. Но я должен сказать и признать свою вину в том, что я не добился, не настоял у нас в ЦК КП(б)У на аресте Голубенко. Конечно, мы тогда рассуждали о троцкистах другими категориями, это совершенно верно. Многие их нас рассуждали об этом Коле Голубенко, что Коля Голубенко хороший парень, на фронте он сражался, имеет какие-то заслуги, от троцкизма отошел, не может быть, чтобы он продолжал троцкистскую работу (*Ежов: "Подпольно мы, кажется, с вами называли его на пленуме?"*). Подпольно называли, совершенно верно. И вот тогда решили, ни больше ни меньше как перебросить Голубенко на хозяйственную работу, и он на хозяйстве, на крупном стро-

ительстве тоже сумел провести кое-какую вредительскую работу. Здесь, конечно, моя вина, в частности, в том, что я не поднял крика по-настоящему у себя в ЦК КП(б)У.

Теперь по вопросу о нашем центральном руководстве. Что я спорил с т.Ягодой, это очень многим известно (*голос с места: "Да, с давних времен"*). В последнее время, принимая во внимание, что он был руководителем, эти споры носили вежливый и деликатный характер. Нужно принять во внимание, что субординация заставляла так поступать (*голос с места: "Мешала субординация?"*). Относительно субординации я должен сказать, поскольку речь идет о нашем аппарате, если ты член ЦК, ты должен принять меры, прийти в ЦК и сказать. Но субординация в нашем аппарате обязательна. Это не приходится доказывать. Что касается Ягоды, то у него получилась беспомощная странная речь. Я думаю, что т.Ягода, хотя теперь после выступления Николая Ивановича в отношении того, что было проделано, должен был понять одно, что он наделал кучу политических ошибок, очень много ошибок. Что он оторвался от ЦК и что, наконец, он совсем не оперативный руководитель. Это он должен понять. А он выходит на трибуну и говорит следующее: я виноват в том, что я всех связей не держал у себя в руках. Я думаю, что было бы еще хуже, если бы эти связи он один держал, это было бы еще хуже. Тов.Ягода хотел себя сделать оперативным руководителем, он и сейчас мечтает об этом, как бы он занялся оперативной работой (*Молотов: "Неужели вы думаете, что главное — это оперативность или неоперативность. Не в этом главное"*; *голос с места: "А политическая сторона?"*; *Молотов: "Где политическая сторона?"*). Я сейчас как раз хотел об этом говорить (*Молотов: "Главное — политическая сторона дела, вы — коммунист, а не только чекист"*). Я и хотел сказать, что у Ягоды не было политического лица. Возьмем, например, нашу работу по правым. Ягода не может указать ни одной директивы по этому вопросу. А как дело обстояло с троцкистами, об этом здесь говорилось достаточно. Партийное руководство, политическое руководство, связь с ЦК — в таком аппарате, как наш, это основа из всех основ.

Дальше я хотел несколько слов сказать о засоренности аппарата НКВД. Прежде всего, относительно Козельского. Хотя, по показаниям Лившица, связь Козельского с Лившицем относится к 1931 — 1932 г. Это ни в коем случае не уменьшает моей вины, и вообще все дело о Козельском надо рассмотреть как следует. Мы этим сейчас основательно

займемся. Не надо забывать, что Лифшиц на Украине работал в органах ЧК в первые годы советской власти. У него, конечно, оставались и должны были остаться кое-какие связи, потом он опять возвращался на Украину, был на хозяйственной работе. Нужно будет сейчас еще крепче взяться и раскрыть все его связи. Предательская роль Молчанова совершенно мне ясна, на ней останавливаться не буду.

Два слова я хотел сказать относительно Сосновского. О Сосновском не может быть двух мнений, что это враг. Когда у нас, на Украине было вскрыто дело польской военной организации, то тогда уже по показаниям Лапинского — а Лапинский-Михайлов это очень крупный агент, присланный специально Пилсудским на Украину — тогда уже была ясна и понятна роль этого Сосновского. Тогда в Киеве, между прочим, произошел такой случай с Сосновским. Он приезжает допрашивать Михайлова-Лапинского. Михайлов-Лапинский подтверждает ему ряд фактов, разворачивает очень широкую картину подрывной вредительской, диверсионной и шпионской работы поляков. Сосновский в присутствии Лапинского вызывает одного из сотрудников к телефону и называет его фамилию для того, чтобы арестованный слышал, что допрашивает его Сосновский. И как только он произнес свою фамилию, Лапинский-Михайлов буквально изменился в лице, не отказываясь от показаний, он стал давать их совершенно иначе, робея перед Сосновским. Затем Лапинского берут в Москву и через некоторое время расстреливают, хотя мы требовали, чтобы Лапинского возвратили для дачи дополнительных показаний и для дальнейшего распутывания всего этого дела. Но его нам не вернули и расстреляли, потому что безусловно Сосновский был заинтересован в том, чтобы Лапинский не существовал.

Я по этому поводу говорил с т.Ягодой, но никаких мер предпринято не было, потому что все-таки Сосновский пользовался очень и очень большим вашим покровительством, Генрих Григорьевич (Ягода: *“Никаким покровительством с моей стороны Сосновский не пользовался”*). Безусловно, пользовался, потому что он всегда был на очень большой работе и потому что он имел Ваши поручения по всем важным польским вопросам — и по вопросам о Домбале в 1933 г., и по другим польским делам, — везде мы встречались с Сосновским, и всегда я говорил вам, что он предатель (Ягода: *“Он был снят, а что он предатель, вы этого никогда не говорили”*). Говорил неоднократно.

Я должен заканчивать. Я очень жалею, что не могу остановиться на вопросах о перестройке нашей работы, на том, что все-таки перелом в работе уже начался. Мы опоздали, безусловно, но сейчас и по вопросам агентурной работы, и по вопросам общего разворота работы мы безусловно имеем перелом. Заканчиваю. Сейчас наша задача — перестроившись в своей работе на основании решения ЦК ВКП(б), работать по-большевистски, по-настоящему, для того, чтобы смыть позорное пятно, которое на нас лежит, которое лежит на органах НКВД, и восстановить прежний авторитет ЧК — НКВД.

Дружеству за: Вопросы истории. — 1994. — № 12. — С. 20 — 22.

№ 41

НАКАЗ № 278 НАРКОМА ВНУТРІШНІХ СПРАВ СРСР, ГЕНЕРАЛЬНОГО КОМІСАРА ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ М.ЄЖОВА

15 липня 1937 р.

Во исполнение постановления ЦИК и СНК СССР от 10 июля 1937 г. № 103/1091

Приказываю:

1. Установить для личного состава Главного управления государственной безопасности НКВД СССР новую форму одежды и знаки различия согласно объявленного этим приказом описания.

2. Разрешить ношение новой формы одежды и знаков различия с момента издания настоящего приказа.

3. Окончательный переход на ношение новой формы одежды и знаков различия закончить к 1 января 1938 г.

4. Разрешить донашивать с новыми петлицами и знаками различия до 1 ноября 1938 г.:

а) ранее выданные зимние и летние гимнастерки, без галунной окантовки по воротнику и обшлагам;

б) пальто “реглан” — взамен плаща.

5. Приказы НКВД Союза ССР № 396 от 27 декабря 1935 г. и № 152 от 30/IV 1936 г. отменить.

Приложение: описание.

Народный комиссар внутренних дел Союза ССР,
Генеральный комиссар государственной безопасности

Ежов

ОПИСАНИЕ

ФОРМЫ ОДЕЖДЫ И ЗНАКОВ РАЗЛИЧИЯ ЛИЧНОГО СОСТАВА ГЛАВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ НКВД СССР

Начальствующий состав

I. ГОЛОВНЫЕ УБОРЫ

а) *Фуражка* из шерстяной ткани, светло-синяя, с краповым околышем, с кантом малинового цвета по верху околыша и краю донышка, фибровым лакированным черным козырьком удлиненной формы и раздвижным черным лакированным подбородным ремнем над козырьком, пристегнутым на две малые форменные, цвета золота, пуговицы.

б) *Фуражка летняя белая* без канта, с белым козырьком, белым подбородным ремнем, пристегнутым на две малые форменные, цвета золота, пуговицы — для ношения при белой рубаше и белом костюме.

При белой рубаше и белом костюме разрешается также ношение основной форменной цветной фуражки.

в) *Шлем* из шерстяной ткани темно-серого цвета на вате. На шлем спереди нашивается звезда из шерстяной ткани крапового цвета.

На всех головных уборах устанавливается ношение металлической красноармейской звезды с серпом и молотом.

II. ОДЕЖДА

а) *Гимнастерка* цвета хаки. Воротник гимнастерки стояче-отложной, застегивающийся на один крючок и петлю. На воротнике нашиты петлицы.

Передний разрез гимнастерки прикрыт планкой и имеет застежку на три открытые, малые форменные, цвета золота, пуговицы и три петли. Низ планки заканчивается мысиком и пристрочен поперечными строчками. На груди — два накладных кармана с трехмысовыми клапанами, с застежкой каждый на одну малую форменную, цвета золота, пуговицу и петлю.

Рукава двухшовные, с двумя складками внизу, с разрезными обшлагами-манжетами, застегивающимися на две малые форменные, цвета золота, пуговицы и две петли.

На воротниках и обшлагах гимнастерки, как летняя, так и зимняя, имеют малиновый кант.

В летнее время при брюках “бриджи” разрешается ношение белой рубашки того же покроя, но без канта по воротнику и обшлагам (см. рис. № 1).

Гимнастерка и брюки начальствующего состава
Главного управления государственной безопасности НКВД

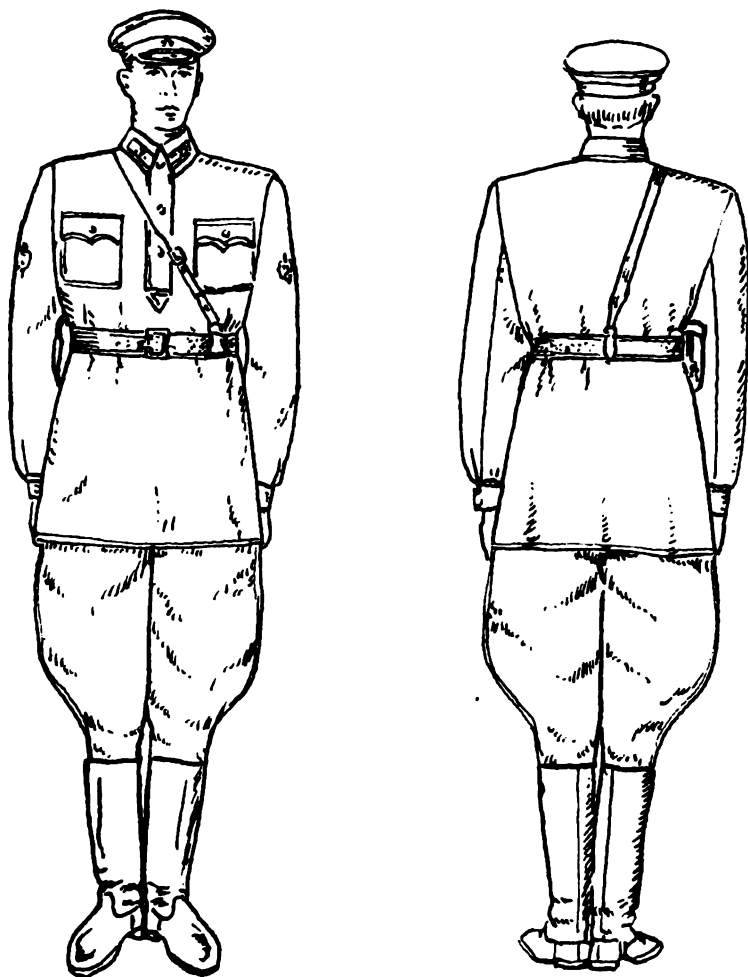

Рисунок № 1

б) Брюки “бриджи” из шерстяной ткани темно-синего цвета. Брюки “бриджи” имеют два боковых прорезных, один часовой и один задний карманы и два поясных затяжника. Брюки застегиваются на пять пуговиц, один крючок и петлю. По боковому шву брюки имеют кант малинового цвета.

В летнее время брюки “бриджи” цвета хаки, того же покроя и с тем же кантом.

В летнее время разрешается также носить и темно-синие брюки “бриджи” (см. рис. № 1).

в) Френч из шерстяной ткани цвета хаки, на подкладке до низа и в рукавах, закрытый, однобортный без хлястика, с застежкой на шесть больших форменных, цвета золота, пуговиц; спинка — в талию.

Рукава двухшовные с прямыми обшлагами, имеющими по две малые форменные, цвета золота, пуговицы.

Воротник френча отложной, с застежкой на один крючок и петлю.

На концах воротника френча нашиваются гимнастерочные петлицы.

На воротнике и обшлагах френч имеет кант малинового цвета.

Нагрудные карманы накладные, с бантовой складкой и трехмысовым клапаном каждый, с застежкой на одну большую форменную, цвета золота, пуговицу и петлю. Боковые карманы прорезные, поперечные, с клапанами такой же формы, как нагрудные, без застежки.

В летнее время разрешается при белых брюках ношение белого френча того же покроя, но без канта по воротнику и обшлагам (см. рис. № 2 и № 3).

г) Брюки *навывпуск* из шерстяной ткани цвета хаки. Брюки имеют два боковых, один часовой и один задний карманы и два поясных затяжника.

Внизу брюки без манжет; пояс — цельный с корсажем или под ремень. Застежка брюк на пять пуговиц и крючок с петлей.

По боковому шву брюки имеют кант малинового цвета.

В летнее время, при белом френче, разрешается ношение белых брюк того же покроя, но без канта (см. рис. № 2 и № 3).

д) Шинель-пальто из драпа или шинельного сукна темно-серого цвета, на подкладке до талии и в рукавах; двухбортная, с открытыми лацканами, с двумя рядами форменных, больших, цвета золота, пуговиц, по шесть на каждой стороне, с застежкой на шесть прорезных петель.

Френч и брюки на выпуск начальствующего состава
Главного управления государственной безопасности НКВД

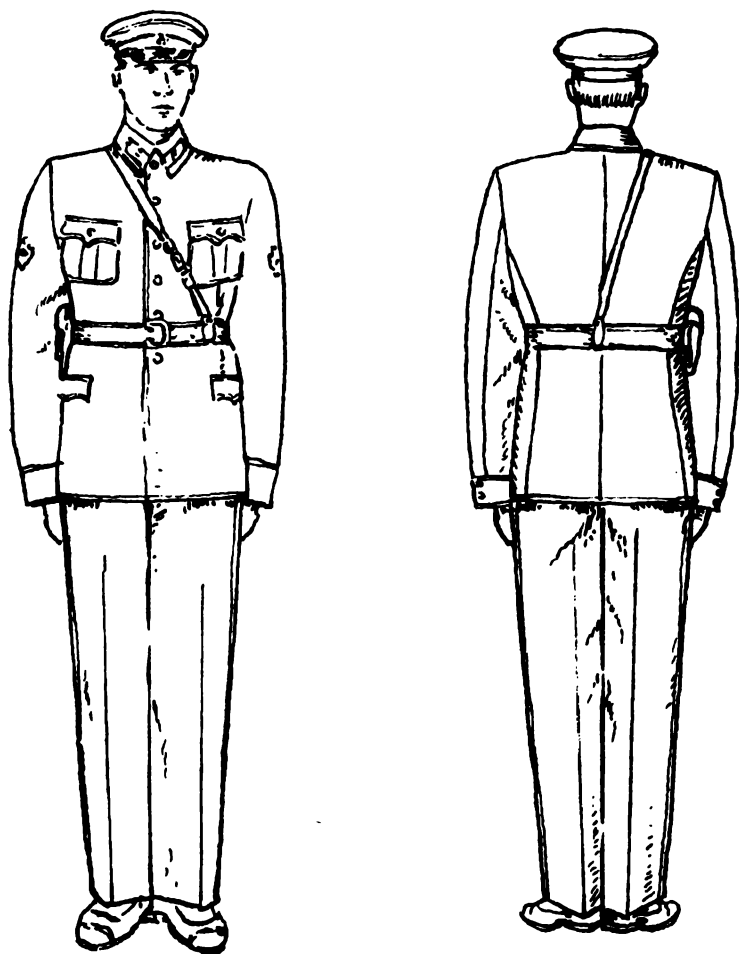

Рисунок № 2

Френч и брюки на выпуск начальствующего состава
Главного управления государственной безопасностью НКВД

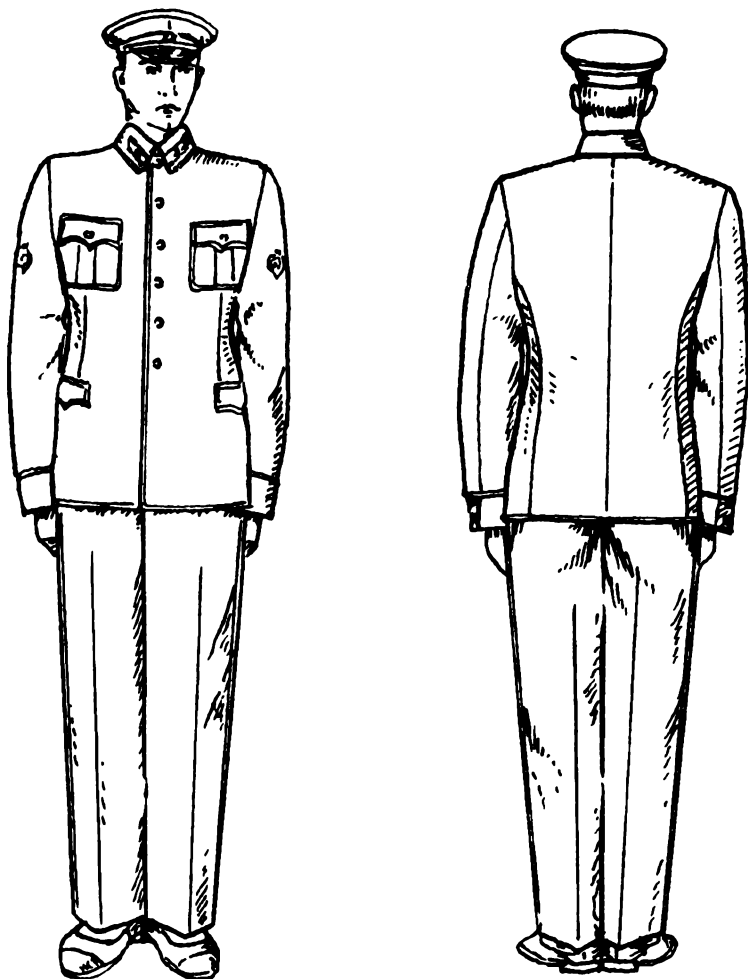

Рисунок № 3

Воротник шинели отложной. На концах воротника — шинельные петлицы. Воротник при надобности застегивается на крючок и петлю.

Рукава двухшовные, с прямыми пристрочными обшлагами. Карманы поперечные, прорезные, прикрытые клапанами.

По середине спинки — встречная складка, скрепленная сверху двумя поперечными строчками.

По талии сзади — хлястик формы растянутой восьмерки, уширенной по середине, пристегивающийся двумя петлями на две большие форменные, цвета золота, пуговицы, пришитые на столбиках, вшитых по талии в боковые швы.

Сзади внизу шинели — разрез (шлица), имеющий четыре малые форменные, цвета золота, пуговицы. Разрез начинается на 15 см ниже центра хлястика.

Низ шинели — в обрешную.

Длина шинели от пола — 35 — 45 см.

Шинель Генерального комиссара государственной безопасности и комиссаров государственной безопасности 1-го, 2-го и 3-го рангов, на воротнике, по борту, обшлагам, столбикам и хлястику имеет кант малинового цвета. Шинель старшего майора и майора государственной безопасности имеет кант малинового цвета только на воротнике и обшлагах (см. рис. № 4 и № 5).

е) *Плащ-пальто* из прорезиненной ткани серого цвета, двубортный, с капюшоном, пристегивающимся на пять петель пятью пуговицами; с двумя боковыми наклонными, прорезными внутренними карманами с клапанами. Под клапанами имеется прорезь, идущая параллельно верхнему краю клапана.

На бортах плаща имеется по четыре петли, застегивающихся на четыре форменные пуговицы, цвета золота, большого размера. Воротник отложной, застегивающийся как на фасон, так и до верха. На концах воротника — шинельные петлицы.

Плащ-пальто имеет стачную спинку с внутренней складкой посередине. По талии имеется хлястик, состоящий из трех частей (два боковых и один средний большой). Средний большой хлястик пристегивается двумя петлями на две большие форменные, цвета золота, пуговицы, пришитые на свободных концах боковых хлястиков. Сзади, внизу спины, имеется разрез (шлица), на котором расположены три малых форменных, цвета золота, пуговицы.

Рукава двухшовные с хлястиком на верхней половине внизу, пристегивающимся одной большой форменной, цвета золота, пуговицей.

Шинель-пальто начальствующего состава
Главного управления государственной безопасности НКВД

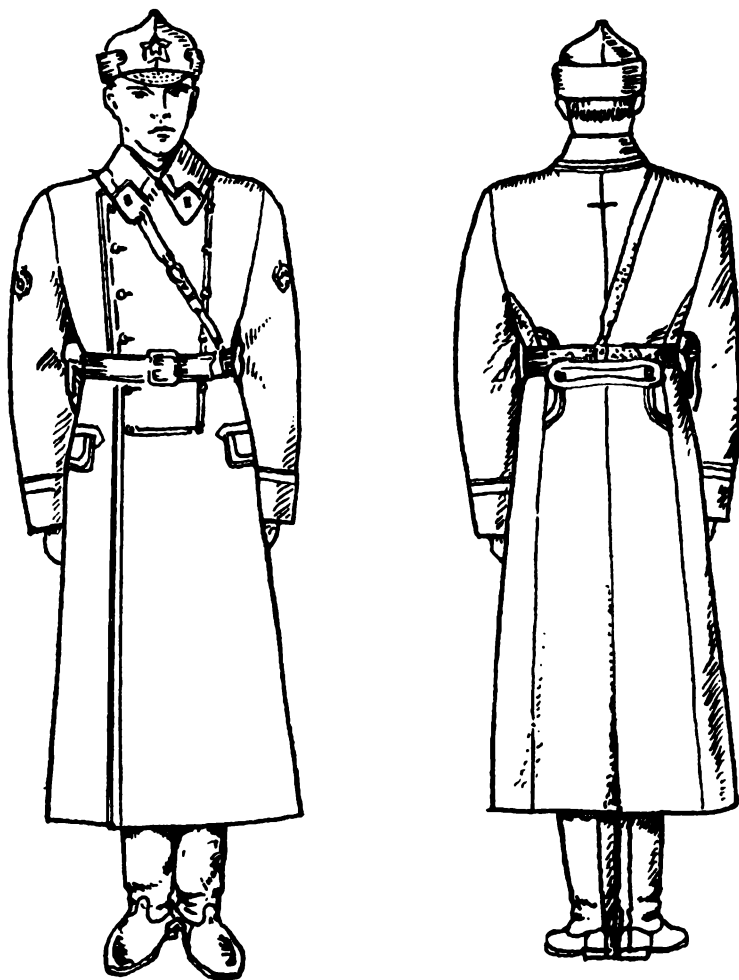

Рисунок № 4

Шинель-пальто начальствующего состава
Главного управления государственной безопасности НКВД

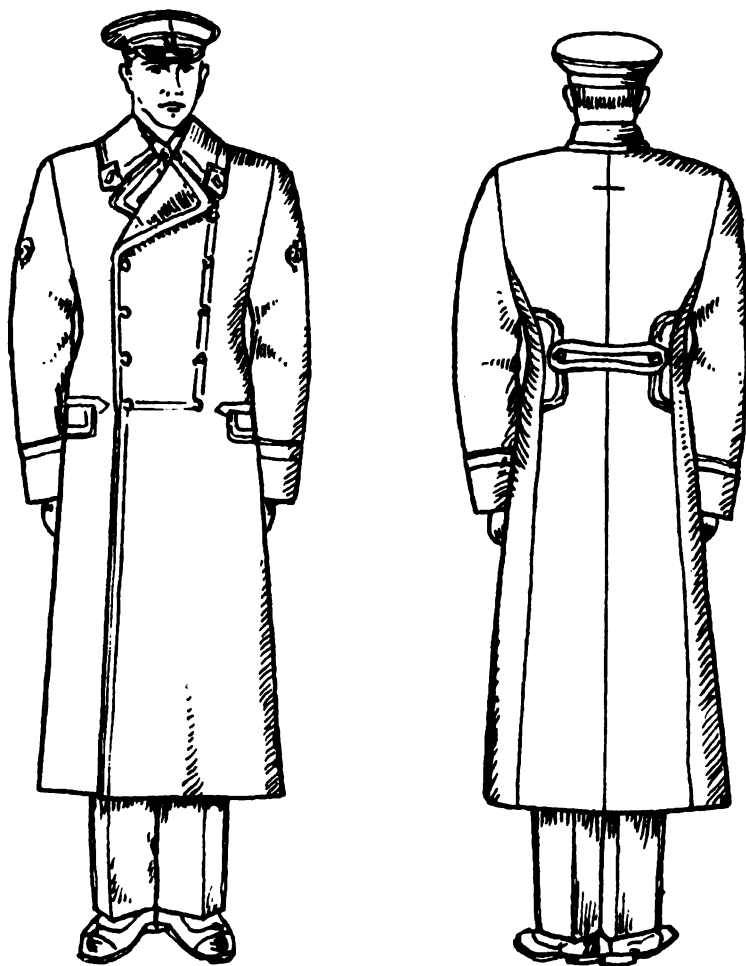

Рисунок № 5

III. ПЕТЛИЦЫ

Цвет петлиц краповый. Петлицы окантовываются кантом малинового цвета.

Гимнастерочные петлицы имеют вид параллелограмма. Размер их в готовом виде: длина — 9 см, ширина с окантовкой — 32,5 — 3 мм, ширина канта — 2,5 мм.

Шинельные петлицы имеют вид ромба. Размер шинельных петлиц в нашитом виде: длина с угла на угол 10 — 11 см, ширина с угла на угол 8 — 9 см, длина окантованной стороны — 6,5 см, ширина канта — 2,5 мм.

IV. ЗНАКИ РАЗЛИЧИЯ

а) Знаки различия Генерального комиссара государственной безопасности.

Петлицы крапового цвета ромбовидной формы, окантованные по верхнему краю золоченой вышивкой, по середине петлицы золоченая вышитая звезда.

На рукавах — звезды той же формы и того же вида, что и на петлицах. Выше звезды помещается нарукавный знак (эмблема), представляющий собой овал формы эллипса с обнаженным мечом, опущенным клинком вниз и серпом и молотом в центре овала.

Звезда остроконечная, правильной формы, вышивается золочеными нитями, идущими от центра в концы звезды, и цветным шелком.

Вышивка выпуклая, рельефная. Выпуклая часть звезды окаймлена шитьем из шелка красного, синего, зеленого и крапового цветов.

Между красным, синим и зеленым шитьем проложены тонкие золоченые нити.

Посередине звезды красным шелком вышиты серп и молот.

Овал нарукавного знака вышит канителью, цвета золота; серп и молот, а также меч вышиты канителью, цвета серебра.

Звезды имеют размеры:

на гимнастерочной петлице — диаметр, считая по внешнему шитью шелка, — 5 см;

диаметр золоченой вышивки — 4 см;

на шинельной петлице — диаметр, считая по внешнему шитью шелка, — 6 см;

диаметр золоченой вышивки — 4,75 см;

на рукавах — диаметр, считая по внешнему шитью шелка, — 8 см;

диаметр золоченой вышивки — 6 см.

Знаки различия Генерального комиссара
государственной безопасности

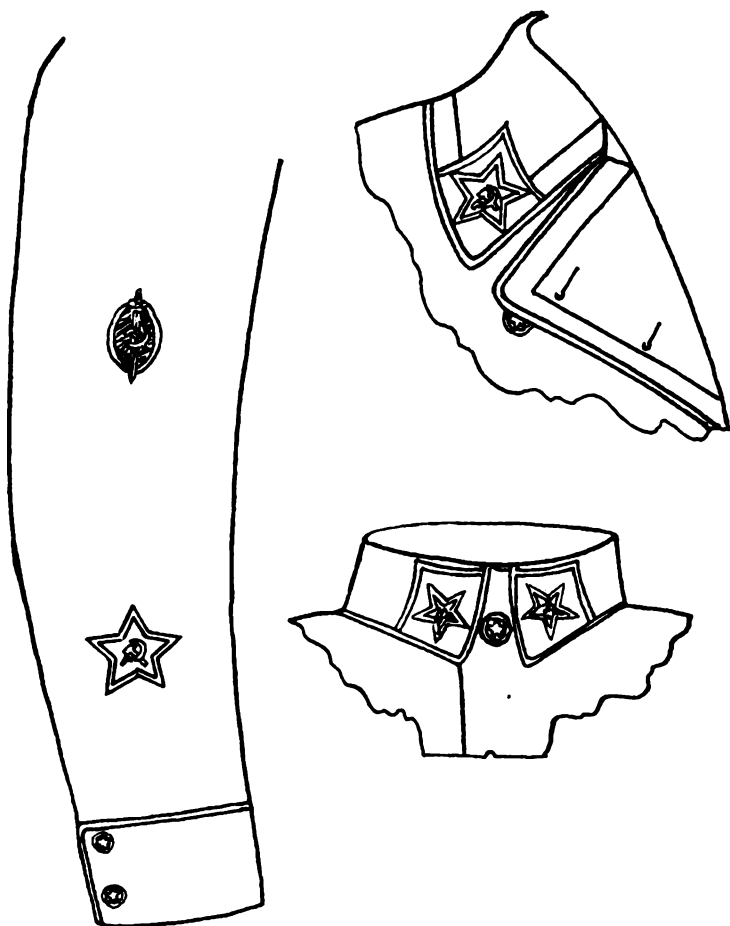

Рисунок № 6

Размеры нарукавного знака (эмблемы).

Длина большой оси овала с вышивкой — 4,3 см.

Длина малой оси овала с вышивкой — 3,2 см.

Длина меча с рукояткой — 5,5 см.

Длина клинка меча — 4,1 см.

Длина молота с ручкой — 2,1 см.

Знаки различия нашиваются на обоих рукавах:

звезда — на расстоянии 18 см до центра, от низа рукава,
эмблема — на расстоянии 35 см от низа рукава, а от локте-
вых швов:

френча и гимнастерки — 10 — 11 см,

шинели и плаща — 13 — 14 см (см. рис. № 6).

б) Для начальствующего состава:

Звание	Знаки различия на петлицах
Комиссар государственной безопасности 1-го ранга	Четыре ромба и звезда цвета золота, расположенная у узкого окантованного конца петлицы
Комиссар государственной безопасности 2-го ранга	Четыре ромба
Комиссар государственной безопасности 3-го ранга	Три ромба
Старший майор государственной безопасности	Два ромба
Майор государственной безопасности	Один ромб
Капитан государственной безопасности	Три прямоугольника
Старший лейтенант государственной безопасности	Два прямоугольника
Лейтенант государственной безопасности	Один прямоугольник
Младший лейтенант государственной безопасности	Три квадрата
Сержант государственной безопасности	Два квадрата

На обоих рукавах гимнастерки, френча, шинели и плаща нашивается нарукавный знак (эмблема), представляющий

собой овал формы эллипса с обнаженным мечом, опущенным клинком вниз и серпом и молотом в центре овала.

Нарукавный знак-эмблема носится на поле крапового цвета.

От комиссара государственной безопасности 1-го ранга до майора включительно овал нарукавного знака (эмблемы) — цвета золота; серп и молот и меч — цвета серебра.

От капитана государственной безопасности до сержанта включительно овал и клинок меча — цвета серебра; серп и молот и эфес с рукояткой меча — цвета золота.

Нарукавный знак (эмблема) нашивается на расстоянии 37 — 40 см от низа рукава, а от локтевых швов:

а) рубахи и френча 10 — 11 см.

б) шинели и плаща 13 — 14 см.

Комиссар государственной безопасности 1-го ранга кроме нарукавных знаков (эмблем) носит на обоих рукавах звезды.

Звезда остrokонечная, правильной формы, вышивается золочеными нитями, идущими от центра в концы звезды, и цветным шелком.

Вышивка выпуклая, рельефная. Выпуклая часть звезды окаймлена шитьем из шелка красного, синего, зеленого и крапового цвета. Между красным, синим и зеленым шитьем проложены тонкие золоченые нити.

Диаметр звезды, считая по внешнему шитью шелка, — 5,5 см.

Диаметр золоченой вышивки — 4,5 см.

Расстояние от низа рукава до нижних концов звезды должно быть на шинелях и плащах-пальто — 20 см, а на гимнастерках и френчах — 18 см.

Кандидаты на звание петличных знаков различия не носят (см. рис. № 7).

V. СНАРЯЖЕНИЕ

Снаряжение единого образца повседневной носки состоит из кожаных: поясного ремня, наплечного ремня и кабура коричневого или натурального цветов и металлических пряжек: большой — поясного ремня и малой — наплечного ремня.

VI. ОБУВЬ

Хромовые ботинки и краги черного цвета. Разрешается ношение сапог при бриджах или темно-коричневых ботинок с крагами.

При белом костюме разрешается ношение белых ботинок.

Петличные и нарукавные знаки различия начальствующего состава Главного управления государственной безопасности

Рисунок № 7

Рядовой и младший начсостав

1. ГОЛОВНЫЕ УБОРЫ

а) *Фуражка* из шерстяной ткани, светло-синяя, с краповым околышем, с кантом малинового цвета по верху околыша и краю донышка, фибровым лакированным черным козырьком удлиненной формы и раздвижным черным лакированным подбородным ремнем над козырьком, пристегнутым на две малые форменные, черного цвета, пуговицы.

б) *Шлем* из хлопчатобумажной ткани темно-серого цвета, на вате. На шлем спереди нашивается звезда из шерстяной ткани крапового цвета.

Назатыльник пристегивается спереди двумя петлями на две малые форменные, черного цвета пуговицы, пришитые на колпаке шлема.

На головных уборах устанавливается ношение металлической красноармейской звезды с серпом и молотом.

II. ОДЕЖДА

а) *Гимнастерка* зимняя из шерстяной ткани цвета хаки. Воротник гимнастерки стояче-отложной, застегивающийся на два крючка и петли. На концах воротника нашиты гимнастерочные петлицы.

Передний разрез гимнастерки прикрыт планкой и имеет застежку на три открытые малые, форменные, черного цвета, пуговицы и три петли. Низ планки заканчивается мысиком и прострочен поперечными строчками. На груди — два накладных кармана с одномысовыми клапанами, с застежкой каждый на одну малую форменную, черного цвета, пуговицу и петлю. Рукава двухшовные, без складок внизу, с разрезными обшлагами-манжетами, застегивающимися на две малые форменные, черного цвета, пуговицы и две петли.

б) *Гимнастерка* летняя из хлопчатобумажной ткани цвета хаки. Воротник гимнастерки отложной, застегивающийся на один крючок и петлю. На концах воротника нашиты гимнастерочные петлицы.

Передний разрез гимнастерки прикрыт планкой и имеет застежку на три открытые малые форменные, черного цвета пуговицы и три петли. Низ планки заканчивается мысиком и прострочен двумя поперечными строчками. На груди — два накладных кармана с одномысовыми клапанами, с застежкой каждый на одну малую форменную, черного цвета, пуговицу и петлю.

Рукава у пришива обшлага имеют по три складки на верхней половинке и по одной складке — на нижней половинке. По линии локтя и локтевого шва рукава настрачиваются налокотники.

Обшлаг разрезной, застегивающийся на две малые форменные, черного цвета, пуговицы и петли.

в) *Шаровары* зимние из шерстяной ткани темно-синего цвета, с двумя долевыми карманами. Шаровары имеют пояс, причем, вверху левой штанины, в шве притачки пояса имеется часовой карман. На поясе имеется шесть шлевок для продевания ремня.

г) *Шаровары* летние из хлопчатобумажной ткани цвета хаки, с двумя долевыми карманами. Шаровары имеют пояс, причем, вверху левой штанины, в шве притачки пояса имеется часовой карман. На поясе имеется шесть шлевок для продевания ремня.

Спереди, в колене, шаровары имеют накладные пристроенные наколенники.

д) *Шинель* из серошинельного сукна, однобортная, на подкладке до талии и в рукавах.

Шинель застегивается слева направо на пять крючков и петель.

Воротник отложной, застегивающийся на один крючок и петлю. На концах воротника нашиваются шинельные петлицы.

Рукава двухшовные с настрочными обшлагами, уширенными к нижнему шву в виде мыска. Обшлаг левого рукава, со стороны нижней половинки на протяжении 15 см не пристрачивается, образуя карман. Посередине спинки, по всей длине шинели — встречная складка, скрепленная вверху, на расстоянии 8 см от воротника, крепкой в форме треугольника. По талии сзади — хлястик формы растянутой восьмерки, уширенной по середине, пристегивающийся двумя петлями на две большие форменные, черного цвета, пуговицы, пришитые на столбиках, вшитых по талии в боковые швы. Сзади внизу шинели — разрез (шлица), имеющий длину 30 см.

Карманы — боковые, долевыe, прикрытые листочками.

Низ шинели — в обрeзную.

Длина шинели от пола — 32 — 35 см.

Воротник, борта, верх обшлагов, листочки, хлястик, столбики прострачиваются двумя строчками; первая на расстоянии 0,25 сантиметра от края, а вторая на расстоянии 1,75 см от первой. Кроме этих двух прострочек, левый борт

**Петличные знаки
младшего начальствующего и рядового состава
Главного управления государственной безопасности**

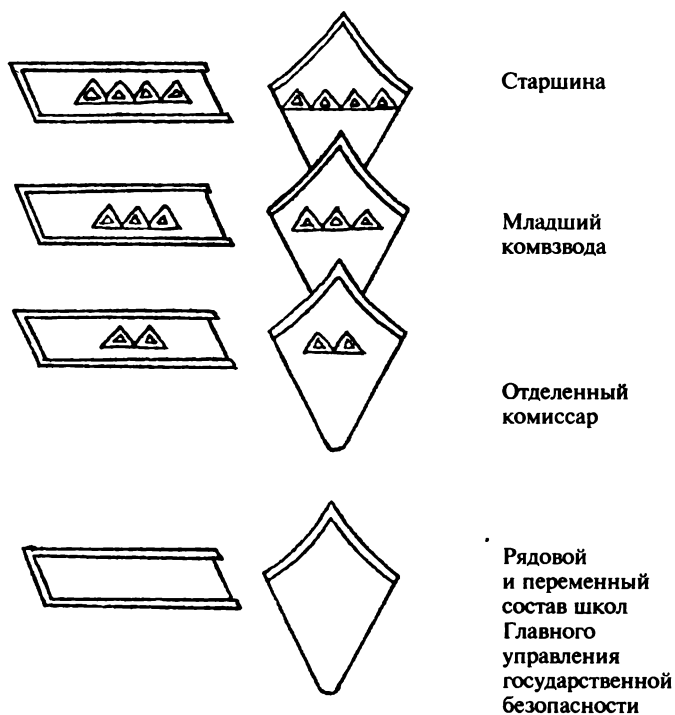

Рисунок № 8

прострачивается третьей прострочкой на 5 см от края борта. Третья прострочка заканчивается на 3 — 4 см ниже уровня талии, соединяясь почти под прямым углом со второй прострочкой.

III. ПЕТЛИЦЫ

Цвет петлиц краповый. Петлицы окантовываются кантом малинового цвета.

Гимнастерочные петлицы имеют вид параллелограмма. Размер их в готовом нашитом виде: длина — 9 см, ширина с окантовкой — 32,5 — 33 мм, ширина канта — 2,5 мм.

Шинельные петлицы имеют вид ромба. Размер шинельных петлиц в нашитом виде: длина с угла на угол 10 — 11 см, ширина с угла на угол — 8 — 9 см. Длина окантованной стороны — 6,5 см, ширина канта — 2,5 мм.

IV. ЗНАКИ РАЗЛИЧИЯ МЛАДШЕГО НАЧСОСТАВА

Военные звания	Знаки различия
Старшина	Четыре металлических равносторонних треугольника, покрытые красной эмалью
Младший комвзвода	Три металлических разносторонних треугольника, покрытые красной эмалью
Отделенный командир	Два металлических равносторонних треугольника, покрытые красной эмалью

V. ПОЯСНОЙ РЕМЕНЬ

Поясной кожаный ремень с металлической пряжкой и кабур с плечевым ремнем коричневого или натурального цветов.

VI. ОБУВЬ

Ботинки яловые черные с обмотками черного цвета, или сапоги яловые черного цвета.

Начальник Адмхозуправления НКВД СССР

Рыжов

Нач. Административного отдела АХУ НКВД СССР

майор государственной безопасности *Еремин*

М., НКВД СССР, 1937,

экз. № 5573. Друкарський відбиток.

**ОПЕРАТИВНИЙ НАКАЗ НАРКОМА
ВНУТРІШНІХ СПРАВ СРСР М.ЄЖОВА № 00485
І ЗАКРИТИЙ ЛИСТ ДО НАРКОМІВ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ СОЮЗНИХ РЕСПУБЛІК, НАЧАЛЬНИКІВ
УПРАВЛІНЬ НКВД АВТОНОМНИХ РЕСПУБЛІК,
ОБЛАСТЕЙ І КРАЇВ**

11 серпня 1937 р.

Совершенно секретно

*Лично начальнику ДТО ГУГБ НКВД СССР
Харьковской Южной ж.д. тов.Леопольд*

**“О ФАШИСТСКО-ПОВСТАНЧЕСКОЙ,
ШПИОНСКОЙ, ДИВЕРСИОННОЙ,
ПОРАЖЕНЧЕСКОЙ И ТЕРРОРИСТИЧЕСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПОЛЬСКОЙ РАЗВЕДКИ В СССР”**

Рассылаемое вместе с настоящим приказом закрытое письмо о фашистско-повстанческой, шпионской, диверсионной, пораженческой и террористической деятельности польской разведки в СССР, а также материалы следствия по делу “ПОВ” вскрывают картину долголетней и относительно безнаказанной диверсионно-шпионской работы польской разведки на территории Союза.

Из этих материалов видно, что подрывная деятельность польской разведки проводилась и продолжает проводиться настолько открыто, что безнаказанность этой деятельности можно объяснить только плохой работой органов ГУГБ и беспечностью чекистов.

Даже сейчас работа по ликвидации на местах польских диверсионно-шпионских групп и организации “ПОВ” полностью не развернута. Темп и масштаб следствия крайне низкие. Основные контингенты польской разведки ускользнули даже от оперативного учета (из общей массы перебежчиков из Польши, насчитывающей примерно 15 тыс. человек, учтено по Союзу только 9 тыс. человек). В Западной Сибири из находящихся на ее территории около 5 тыс. перебежчиков, учтено не более 1 тыс. ч[еловек]. Такое же положение с учетом политэмигрантов из Польши. Что касается агентурной работы, то она почти совершенно отсутствует. Больше того, существующая агентура, как правило, двойническая, подставленная самой польской разведкой.

Недостаточно решительная ликвидация кадров польской разведки тем более опасна сейчас, когда разгромлен московский центр "ПОВ" и арестованы многие активнейшие его члены. Польская разведка, предвидя неизбежность дальнейшего своего провала, пытается привести, а в отдельных случаях уже приводит в действие свою диверсионную сеть в народном хозяйстве СССР и, в первую очередь, на его оборонных объектах.

В соответствии с этим основной задачей органов ГУГБ в настоящее время является разгром антисоветской работы польской разведки и полная ликвидация незатронутой до сих пор широкой диверсионно-повстанческой низовки "ПОВ" и основных людских контингентов польской разведки в СССР.

ПРИКАЗЫВАЮ:

1. С 20 августа 1937 г. начать широкую операцию, направленную к полной ликвидации местных организаций "ПОВ" и, прежде всего, ее диверсионно-шпионских и повстанческих кадров в промышленности, на транспорте, совхозах и колхозах.

Вся операция должна быть закончена в 3-месячный срок, т.е. к 20 ноября 1937 г.

2. Аресту подлежат:

а) выявленные в процессе следствия и до сего времени не разысканные активнейшие члены "ПОВ" по прилагаемому списку;

б) все оставшиеся в СССР военнопленные польской армии;

в) перебежчики из Польши, независимо от времени перехода их в СССР;

г) политэмигранты и политобменные из Польши;

д) бывшие члены ППС и других польских антисоветских политических партий;

е) наиболее активная часть местных антисоветских националистических элементов польских районов.

3. Операцию по арестам провести в две очереди:

а) в первую очередь подлежат аресту перечисленные выше контингенты, работающие в органах НКВД, в Красной Армии, на военных заводах, в оборонных целях всех других заводов, на железнодорожном, водном и воздушном транспорте, в электросиловом хозяйстве всех промышленных предприятий, на газовых и нефтеперегонных заводах;

б) во вторую очередь подлежат аресту все остальные, работающие в промышленных предприятиях не оборонного значения, в совхозах, колхозах и учреждениях.

4. Одновременно с развертыванием операции по арестам начать следственную работу. Основной упор следствия сосредоточить на полном разоблачении организаторов и руководителей диверсионных групп, с целью исчерпывающего выявления диверсионной сети.

Всех проходящих по показаниям арестованных шпионов, вредителей и диверсантов — *немедленно арестовывать*.

Для ведения следствия выделить специальную группу оперативных работников.

5. Все арестованные, по мере выявления их виновности в процессе следствия, подлежат разбивке на две категории:

а) первая категория, подлежащая расстрелу, к которой относятся все шпионские, диверсионные, вредительские и повстанческие кадры польской разведки;

б) вторая категория, менее активные из них, подлежащие заключению в тюрьмы и лагеря сроком от 5 до 10 лет.

6. На отнесенных в процессе следствия к первой и второй категории, каждые 10 дней составляются списки с кратким изложением следственных и агентурных материалов, характеризующих степень виновности арестованного, которые направляются на окончательное утверждение в НКВД СССР.

Отнесение к первой или второй категории на основании рассмотрения агентурных и следственных материалов производится народным комиссаром внутренних дел республики, начальником УНКВД области или края, совместно с соответствующим прокурором республики, области, края.

Списки направляются в НКВД СССР за подписью народного комиссара внутренних дел республики, начальника УНКВД и прокурора соответствующих республик, края и области.

После утверждения списков в НКВД СССР и прокурором Союза приговор немедленно приводится в исполнение, т.е. осужденные по первой категории — расстреливаются, а по второй — отправляются в тюрьмы и лагеря согласно нарядов НКВД СССР.

7. Прекратить освобождение из тюрем и лагерей оканчивающих срок заключения осужденных по признакам польского шпионажа. О каждом из них представить материал для рассмотрения на Особое совещание НКВД СССР.

8. Всю работу по разгрому “ПОВ” и всех остальных контингентов польской разведки умело и обдуманно использовать для приобретения новой агентуры по польской линии.

При отборе агентуры особо тщательное внимание обратить на меры, обеспечивающие органы НКВД от проникновения в сеть двойников-агентов польской разведки.

Списки намеченных к вербовке агентов, с исчерпывающей характеристикой на них направлять на утверждение начальника ГУГВ НКВД тов. Фриновского.

9. О ходе операции телеграфно доносить каждые 5 дней, т.е. 1, 5, 10, 15, 20, 25 и 30 числа каждого месяца.

Народный комиссар внутренних дел СССР
Генеральный комиссар госбезопасности *Ежов*
С подлинным верно: оперсекретарь
ГУГВ НКВД СССР комбриг *Ульмер*

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

**НАРОДНЫМ КОМИССАРАМ
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СОЮЗНЫХ РЕСПУБЛИК,
НАЧАЛЬНИКАМ УПРАВЛЕНИЙ НКВД
АВТОНОМНЫХ РЕСПУБЛИК,
ОБЛАСТЕЙ И КРАЕВ**

НКВД Союза вскрыта и ликвидируется крупнейшая и, судя по всем данным, основная диверсионно-шпионская сеть польской разведки в СССР, существовавшая в виде так называемой “Польской организации войсковой” (“ПОВ”).

Накануне Октябрьской революции и непосредственно после нее Пилсудский создал на советской территории свою крупнейшую политическую агентуру, возглавлявшую ликвидируемую сейчас организацию, а затем из года в год систематически перебрасывал в СССР, под видом политэмигрантов, обмениваемых политзаключенных, перебежчиков, многочисленные кадры шпионов и диверсантов, включавшихся в общую систему организации, действовавшей в СССР и пополнявшейся здесь за счет вербовки среди местного польского населения.

Организация руководилась центром, находившимся в Москве — в составе Уншлихта, Муклевича, Ольского и других, и имела мощные ответвления в Белоруссии и на Украине, главным образом в пограничных районах и ряде других местностей СССР.

К настоящему времени, когда ликвидирована, в основном, только головка и актив организации, уже опреде-

лилось, что антисоветской работой организации были охвачены — система НКВД, РККА, Разведупр РККА, аппарат Коминтерна — прежде всего Польская секция ИККИ, Наркоминдел, оборонная промышленность, транспорт — преимущественно стратегические дороги западного театра войны, сельское хозяйство.

Активная антисоветская работа организации велась по следующим основным направлениям:

1. Подготовка, совместно с левыми эсерами и бухаринцами, свержения советского правительства, срыва Брестского мира, провоцирование войны РСФСР с Германией и сколачивание вооруженных отрядов интервенции (1918 г.).

2. Широкая всесторонняя подрывная работа на Западном и Юго-Западном фронтах во время советско-польской войны, с прямой целью поражения Красной Армии и отрыва СССР и БССР.

3. Массовая фашистско-националистическая работа среди польского населения СССР в целях подготовки базы и местных кадров для диверсионно-шпионских и повстанческих действий.

4. Квалифицированная шпионская работа в области военной, экономической и политической жизни СССР, при наличии крупнейшей стратегической агентуры и широкой средней и низовой шпионской сети.

5. Диверсионно-вредительская работа в основных отраслях оборонной промышленности, в текущем и мобилизационном планировании, на транспорте, в сельском хозяйстве; создание мощной диверсионной сети на военное время как из числа поляков, так и, в значительной степени, за счет различных непольских элементов.

6. Контактное и объединение диверсионно-шпионских и иных активных антисоветских действий с троцкистским центром и его периферией, с организацией правых предателей, с белорусскими и украинскими националистами на основе совместной подготовки свержения советской власти и расчленения СССР.

7. Прямой контакт и соглашение с руководителем военно-фашистского заговора предателем Тухачевским в целях срыва подготовки Красной Армии к войне и для открытия нашего фронта полякам во время войны.

8. Глубокое внедрение участников организации в компартию Польши, полный захват в свои руки руководящих органов партии и польской секции ИККИ, провокаторская работа по разложению и деморализации партии, срыв еди-

ного и народного фронта в Польше, использование партийных каналов для внедрения шпионов и диверсантов в СССР, работа, направленная на превращение компартии в придаток пилсудчины с целью использования ее влияния для антисоветских действий во время военного нападения Польши на СССР.

9. Полный захват и парализация всей нашей разведывательной и контрразведывательной работы против Польши и систематическое использование проникновения членов организации в ВЧК-ОГПУ-НКВД и Разведупр РККА для активной антисоветской работы.

Основной причиной безнаказанной антисоветской деятельности организации в течение почти 20 лет является то обстоятельство, что почти с самого момента возникновения ВЧК на важнейших участках противопольской работы сидели проникшие в ВЧК крупные польские шпионы — Уншлихт, Мессинг, Пиляр, Медведь, Ольский, Сосновский, Маковский, Логановский, Баранский и ряд других, целиком захвативших в свои руки всю противопольскую разведывательную и контрразведывательную работу ВЧК-ОГПУ-НКВД.

ВОЗНИКНОВЕНИЕ ОРГАНИЗАЦИИ И МЕТОДЫ ВНЕДРЕНИЯ ПОЛЬСКОЙ АГЕНТУРЫ В СССР

“Польская организация войскова” возникла в 1914 г. по инициативе и под личным руководством Пилсудского как националистическая организация активных сторонников борьбы за независимость буржуазной Польши, вышколенных в боевых организациях польской социалистической партии (ППС), на которую, главным образом, опирался Пилсудский, и в специальных военных школах, создававшихся им для подготовки костяка будущей польской армии.

Эти школы создавались Пилсудским в 1910 — 1914 гг. в Галиции, где они носили полуконспиративный характер и пользовались субсидиями и практическим содействием со стороны разведывательного отдела австро-венгерского генерального штаба. Еще до империалистической войны в распоряжении Пилсудского находился ряд офицеров австро-венгерской разведывательной службы, обучавших пилсудчиков военному делу, а также технике разведки и диверсии, так как кадры, образовавшие несколько позднее “ПОВ”, предназначались для действий в союзе с австро-германской армией на тылах русских войск и для комплек-

тования польских легионов в предвидении войны с царской Россией.

Поэтому уже тогда, помимо территории царской Польши, члены “ПОВ” посылались в Россию, вербовались здесь на месте, исходя из принципа создания своих организаций где только можно, преимущественно в крупных городах, для учета и мобилизации своих людей в целях связи и разведки.

Одновременно “ПОВ” являлась орудием для политической мобилизации Пилсудским сил, участвующих под его руководством в борьбе за независимость Польши. В связи с этим “ПОВ” тайно проникла во все польские политические партии — от крайних левых до крайних правых, всюду вербуя активных деятелей этих партий в свои ряды на базе признания непререкаемости авторитета и личной воли Пилсудского и идеи борьбы за великодержавную Польшу в границах 1772 г.

По этой линии “ПОВ” еще с довоенных лет накапливала богатую практику внутрипартийной и межпартийной провокации, являющейся основным методом пилсудчины в ее борьбе с революционным движением.

Во главе “ПОВ” тогда находился центральный штаб, носивший название “Коменда начельна” (сокращенно — “КН”), который руководил деятельностью местных пилсудчиковских организаций, носивших то же название, с добавлением порядкового номера, например, в Белоруссии — “КН-1”, на Украине — “КН-3” и т.д. Каждая из этих местных “коменд” представляла собой областной территориальный округ “ПОВ”, делящийся на местные комендатуры “ПОВ”, количество которых на данной территории определялось в зависимости от местных условий и задач, преследуемых пилсудчиной в данном районе.

В конце 1918 г. в связи с образованием Польши, возглавленной Пилсудским как единоличным диктатором со званием “начальника государства”, главное командование “ПОВ” в полном составе вошло в генеральный штаб Польши и образовало разведывательный отдел штаба.

В период временного отстранения Пилсудского от власти в Польше (1922 — 1926) главное командование “ПОВ”, в целом устраненное тогда эндеками из правительственных органов Польши и только частично сохранившее все влияние в разведывательном отделе генерального штаба, продолжало свою диверсионно-разведывательную работу на территории СССР независимо от официальных органов

польской разведки и подготавливало новый приход к власти Пилсудского.

После так называемого майского переворота 1926 г., снова приведшего Пилсудского к власти, руководящая головка и актив “ПОВ” заполнили собой всю государственную верхушку и фашистский правительственный аппарат Польши; значительная же часть актива “ПОВ” сохранилась в подполье для борьбы с революционным движением в Польше методами провокации и революционной инспирации, а также, главным образом, для нелегального внедрения различными путями в СССР.

Деятельность конспиративной организации Пилсудского на нашей территории значительно активизируется в 1917 г., когда в связи с событиями империалистической войны в различных пунктах нашей страны скопились значительные квалифицированные кадры приближенных Пилсудского из среды военнопленных легионеров (легионы Пилсудского, сформированные “ПОВ”, входили в состав австро-венгерской армии) и беженцев с территории царской Польши, оккупированной тогда немцами.

Таким образом, уже ко времени Октябрьской революции Пилсудский имел в России значительные кадры участников “ПОВ” как из среды местного польского населения, так, главным образом, из среды поляков, эвакуированных из Польши.

Поскольку, однако, основные кадры “ПОВ” времен империалистической войны состояли из людей, более или менее известных своими открытыми польско-патриотическими убеждениями, и учитывая победоносный рост влияния большевистской партии, Пилсудский летом 1917 г. предпринял специальные вербовочные меры для проникновения в РСДРП (большевиков). В этих целях, по личному указанию Пилсудского, его приближенные развернули широкую вербовочную работу среди польских социал-демократов и в ППС-левице, позднее слившихся и образовавших компартию Польши.

В течение 1917 г. находившиеся тогда в Москве и Петрограде, члены центрального руководства “ПОВ” — Пристор (последствия польский премьер-министр) Пужак (секретарь ЦК МПС), Маковский (член московского комитета ППС, впоследствии пом.нач. КРО ОГПУ и резидент ИНО ОГПУ по Польше), Голушко, Юзефовский (волинский воевода), Матушевский (позднее начальник 2-го отдела польского генерального штаба) — вовлекли в “ПОВ” ряд польских социал-демократов и членов ППС-левицы, про-

никших позднее на видные посты в советский государственный аппарат: Уншлихта (быв. зам. пред. ОГПУ и РВС), Лещинского (секретарь ЦК Компартии Польши), Долецкого (руководитель ТАСС), Бронковского (зам. нач. Разведупра РККА), Муклевича (нач. морских сил РККА, зам. наркома оборонной промышленности), Лонгву (комкор., нач. управления связи РККА) и ряд других, образовавших в 1918 г. московский центр “ПОВ” и возглавивших руководство всей деятельностью “ПОВ” на территории СССР.

Одновременно, в начале 1918 г., Пилсудский дал директиву ряду персонально подобранных членов “ПОВ”, состоявших в ППС и находившихся в СССР, внедриться в советский государственный аппарат посредством инсценировки своего разрыва в ППС и перехода на советские позиции. К числу таким способом внедрившихся в советскую систему польских агентов относятся: бывший член Московского комитета ППС Логановский М.А. (перед арестом зам. парткома пищевой промышленности), Маковский, Войтыга (проникшие в КРО и ИНО ОГПУ-НКВД), Баранский (начальник отделения ИНО ОГПУ-НКВД) и ряд других.

Стремясь захватить в свои руки нашу разведывательную и контрразведывательную работу против Польши, Пилсудский, наряду с внедрением в ВЧК указанных выше членов “ПОВ”, предпринимает в течение 1919 — 1920 гг. и в последующее время ряд мер к внедрению в ВЧК высококвалифицированных кадровых разведчиков — офицеров 2-го отдела польского главного штаба, которые, при содействии Уншлихта, Пиляра, Мессинга, Медведя и других крупных польских агентов, проникли на руководящие должности в советской разведке и контрразведке.

Так, И.И.Сосновский (перед арестом зам. нач. Управления НКВД по Саратовской области), являвшийся в 1919 г. эмиссаром Пилсудского и резидентом 2-го отдела польского главного штаба на территории Советской России, получил тогда директиву начальника 2-го отдела майора Матушевского внедриться в аппарат ВЧК. Используя свой арест особым отделом ВЧК летом 1920 г., Сосновский, при содействии Пиляра, инсценировал свой разрыв с польской разведкой и “ПОВ”, руководящим деятелем которой он являлся, выдал с разрешения 2-го отдела ППП ничтожную часть своей сети и внедрился на работу в центральный аппарат ВЧК. Вскоре же Сосновскому удалось внедрить в ВЧК целую группу крупных польских офицеров-разведчиков: подполковника 2-го отдела польгенштаба Витков-

ского (занимавшего должность начальника польского отделения особого отдела ВЧК, перешедшего затем на работу в Наркомтяжпром), Кияковского (нач. англо-романского отделения КРО ВЧК), Роллера (перед арестом — нач. Особого отдела Сталинградского края), Бжезовского (зам. нач. Особого отдела Украины) и др.

Ряд других членов “ПОВ”, начиная с Бронковского, проникшего при содействии Уншлихта на должность зам. нач. Разведупра РККА, внедрили во всю систему Разведупра, захватили в свои руки и парализовали всю разведывательную работу против Польши (Будкевич — нач. отдела и заграничный резидент), Жбиковский, Шеринский, Фирин, Иодловский, Узданский, Максимов и др.

Одним из видов использования этих крупных польских шпионов на заграничной работе ИНО и Разведупра была широкая подставка двойников в состав наших резидентур за границей. В дальнейшем посредством инсценировок провалов подставленные разведкой двойники перебрасывались в СССР для шпионско-диверсионной работы.

На ответственные руководящие посты в Красной Армии в разное время проникли и работали польские агенты: Уншлихт — зам. пред. РВС, Муклевич — нач. морских сил, Лонгва — нач. Управления связи РККА, Коханский — комкор, Козловский — комиссар ряда частей и многие другие польские агенты, проникшие в самые различные части РККА.

Основной кадр польских агентов, проникших в Наркоминдел, создал работавший в нем в период 1925 — 1931 гг. Логановский, причем и здесь польская агентура концентрировалась на участке работы НКВД, связанной с Польшей (референтами по Польше были шпионы Морштын, Кониц), и ряде других важнейших направлений (полпред Бродовский, полпред Гайкис, полпред Карский).

Захватив с давних пор руководящие органы компартии Польши и польскую секцию ИККИ в свои руки, “ПОВ” систематически перебрасывала своих участников — шпионов и диверсантов в СССР *под видом политических эмигрантов и обмениваемых политзаключенных*, специально инсценируя аресты и осуждения членов “ПОВ”, проникших в компартию.

Независимо от “ПОВ” метод переброски шпионов в СССР под видом политэмигрантов широко использовался польской политической полицией (дефензивой), имеющей в компартиях Польши, Западной Украины и Западной Белоруссии значительные по количеству кадры своей прово-

каторской агентуры из среды польских, белорусских, украинских националистов, проникших в различные революционные организации.

Одновременно различные органы польской разведки (преимущественно местные аппараты 2-го отдела польглавштаба — виленская и львовская экспозитуры, пограничные разведывательные пункты-разведплючки, политическая полиция тыловых и пограничных районов Польши) систематически, в массовом масштабе, перебрасывают в СССР шпионов и диверсантов *под видом перебежчиков*.

Преступные цели своего прибытия в СССР эти “перебежчики” прикрывали различными мотивами и предложениями (дезертирство с военной службы, бегство от полицейского преследования, от безработицы — в поисках заработка, для совместного проживания с родственниками и т.д.).

Как сейчас выясняется, польские шпионы и диверсанты, перебрасываемые в СССР под видом перебежчиков, несмотря на наличие у них самостоятельных путей связи с Польшей, в ряде случаев связывались на нашей территории с участниками “ПОВ”, действовали под их руководством, а масса перебежчиков в целом являлась для организации источником активных кадров.

Ряд квалифицированных польских шпионов, переброшенных в СССР под видом перебежчиков — солдат, дезертировавших из польской армии, оседали в Саратовской области, где действовали польские агенты Пиляр и Соновский.

Политэмигранты и перебежчики образуют костяк диверсионной сети поляков в промышленности и на транспорте, комплектующий диверсионные кадры из среды местных националистов-поляков и, что наиболее важно, за счет самых различных непольских, глубоко законспирированных антисоветских элементов.

Организацию “ПОВ” на Украине возглавлял Лазоверт (Госарбитр УССР), под руководством которого находился частично ликвидированный в 1933 г. центр “ПОВ” на Украине (Скарбек, Политур, Вишневский), а в Белоруссии — Бенек (наркомзем БССР), который, также как и Лазоверт, являлся участником московского центра “ПОВ” с 1918 г.

ПОДГОТОВКА АНТИСОВЕТСКОГО ПЕРЕВОРОТА В ПЕРВЫЙ ПЕРИОД РЕВОЛЮЦИИ

Первый этап активной деятельности “ПОВ” в Советской России включает в себя действия, направленные в начале 1918 г. к срыву Брестского мира и подготовке вместе с

бухаринцами и левыми эсерами антисоветского переворота, с целью втянуть Советскую Россию в продолжение войны с Германией, поскольку к тому времени Пилсудский уже переориентировался на Атланту и направлял деятельность своих организаций по директивам французского штаба.

Члены организации — Уншлихт, Лещинский и Долецкий, вместе с Бухариным и левыми эсерами разработали план ареста Совнаркома во главе с Лениным. В этих целях Пестковский, по поручению Уншлихта, установил связь с представителем французской разведки в Москве генералом Лявернь и руководством левых эсеров; Бобинский сколачивал вооруженные отряды для участия в левоэсеровском восстании; в польских частях, сохранившихся от времени Керенского, велась работа по подготовке их провокационного военного выступления против немецких войск на демаркационной линии.

Потерпев неудачу в осуществлении плана антисоветского переворота и возобновления войны с Германией, московская организация “ПОВ”, действуя по директивам Лявернья и нелегально прибывшего на советскую территорию адъютанта Пилсудского — видного члена “ПОВ” Венявы-Длугошевского, переключилась на подготовку интервенции против Советской России, создавая под видом формирования польских частей Красной Армии свою вооруженную силу.

Сформировавшаяся в конце 1918 г. так называемая Западная стрелковая дивизия, укомплектованная преимущественно поляками, была в своей командной головке целиком захвачена членами “ПОВ” (комдивы Маковский и Лонгва, комиссары Лазоверт и Славинский, комбриги Маевский и Длусский, комиссары бригад Сцибор, Грузель и Черницкий, командиры полков, — все без изъятия были членами “ПОВ”), создававшими группы “ПОВ” в различных частях дивизии.

ПОРАЖЕНЧЕСКАЯ РАБОТА В ПЕРИОД СОВЕТСКО-ПОЛЬСКОЙ ВОЙНЫ

Основным полем деятельности московской организации “ПОВ” с начала 1919 г. становится Западный фронт, где организация, используя пребывание ряда своих участников на руководящих постах в штабе фронта (Уншлихт — член РВС фронта, Муклевич — комиссар штаба фронта, Сташевский — начальник разведывательного отдела штаба фронта, Будкевич — комиссар штаба 16-й армии), в Особом

отделе фронта (Медведь, Ольский, Поличкевич, Чацкий), в правительственных органах Белоруссии (Циховский — председатель ЦИКа Литбелреспублики), широко развернула работу, направленную к поражению Красной Армии и облегчению захвата поляками Белоруссии.

Первым, наиболее крупным актом деятельности организации на фронтах была сдача Вильно полякам, совершенная Уншлихтом, захватившим в свои руки руководство оборонной Литбелреспублики.

В различных частях Западного фронта организация сконцентрировала значительное количество своих сторонников, собрав их из различных местностей страны, под видом мобилизации поляков-коммунистов на фронт, насадила своих людей в различные советские учреждения фронта и возглавила работу местной организации “ПОВ” в Белоруссии (“КН-1”), созданной поляками независимо от московского центра.

В дальнейшем, во время советско-польской войны, организация под руководством Уншлихта не только снабжала польское командование всеми важнейшими сведениями о планах и действиях нашей армии на Западном фронте (Уншлихт передал полякам план наступления на Варшаву), но проводила планомерную работу по влиянию на оперативные планы фронта в нужном для поляков направлении и развернула широкую диверсионно-повстанческую работу на тылах Западного фронта.

В свете установленных сейчас следствием фактов совершенно несомненно, что ликвидируемая организация “ПОВ” во главе с Уншлихтом сыграла крупную роль в деле срыва наступления Красной Армии на Варшаву.

ФАШИСТСКАЯ НАЦИОНАЛИСТИЧЕСКАЯ РАБОТА СРЕДИ ПОЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ СССР

В период гражданской войны, наряду с диверсионно-повстанческой деятельностью, широкую националистическую работу среди местного польского населения вели созданные независимо от московского центра “ПОВ” местные организации “ПОВ” в Белоруссии (“КН-1”), на Украине (“КН-3”), в Сибири и др. местах.

После окончания советско-польской войны, местные организации “ПОВ” перестраиваются в соответствии с условиями мирного времени, и руководство всей их антисоветской деятельностью сосредотачивается в московском центре “ПОВ”, который развернул широкую, ведущуюся до

сих пор, фашистскую националистическую работу среди польского населения СССР.

Особенно активно с конца 1920 г. начинается широкое внедрение польской агентуры на руководящие посты всей системы партийно-советских учреждений по работе среди польского населения СССР и использование этой системы для проведения работы “ПОВ”.

Члены “ПОВ” Гельтман и Нейман проникают на должности секретарей польбюро при ЦК ВКП(б), Вноровский, Вонсовский, Мазепус — в польбюро ЦК КП(б) Белоруссии, Скарбек, Лазоверт и другие — в польбюро ЦК КП(б) Украины, Домбаль — редактором газеты “Трибуна Радзецка” в Москве, Принц и Жарский — редакторами польской газеты в Минске, другие члены “ПОВ” захватывают руководство в редакциях польских газет на Украине, в польсекциях Наркомпросов, польские издательства, техникумы, школы и клубы в различных местностях СССР.

Пользуясь по своему служебному положению правом распределения кадров, Гельтман и Нейман направляли из Москвы членов “ПОВ”, прикрывавшихся партбилетами, на партийную, культурно-просветительную, педагогическую, хозяйственную работу в самые различные районы СССР, где только есть польское население, не только на Украину, в Белоруссию и Ленинград, но и на Урал, в Сибирь, ДВК — где польская разведка ведет активную, не вскрытую до сих пор работу в контакте с японской разведкой.

Свое внедрение в эту систему партийно-советских учреждений организация активно использовала для создания местных низовых групп “ПОВ” и разворачивания широкой шовинистической и полонизаторской работы, продолжающейся до сих пор и имеющей своей целью подготовку прежде всего диверсионно-повстанческих кадров и вооруженных антисоветских выступлений на случай войны.

Эти же цели преследовались созданием под воздействием “ПОВ” польских национальных сельсоветов и районов в пограничной полосе, зачастую в местностях с меньшинством польского населения, что также обеспечивало “ПОВ” одну из возможностей полонизаторской работы среди украинцев и белоруссов — католиков.

Свое проникновение в систему советско-партийных учреждений по работе среди польского населения “ПОВ” широко использовала для проведения всесторонней шпионской работы через свою массовую агентуру в различных местностях страны.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПОЛЬСКОЙ РАЗВЕДКОЙ ТРОЦКИСТСКОЙ И ИНЫХ АНТИСОВЕТСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ

В своей практической диверсионной, шпионской, террористической и пораженческой работе на территории СССР польская разведка широко использует прежде всего троцкистских наймитов и правых предателей.

В 1931 г. Уншлихт и Муклевич, связавшись с антисоветским троцкистским центром, в лице Пятакова, а затем и с Каменевым, договорились с ними о совместной вредительской подрывной работе членов “ПОВ” и троцкистов-зинецовец в народном хозяйстве страны и, в частности, в военной промышленности.

В сентябре 1932 г. Уншлихт вошел в контакт также с центром правых предателей, получив согласие Бухарина на объединение диверсионно-вредительской работы правых и “ПОВ”.

Наконец, в 1933 г. с ведома Пятакова, Уншлихт связывается с изменником Тухачевским, получает от него информацию о его сношениях с германскими фашистами и договаривается с ним о совместных действиях, направленных к ликвидации советской власти и реставрации капитализма в СССР. Уншлихт договорился с Тухачевским о снабжении последним польской разведки важнейшими шпионскими сведениями по РККА и об открытии полякам нашего Западного фронта в случае войны.

Все местные организации “ПОВ” вели антисоветскую работу в теснейшей связи с троцкистами, правыми и различными антисоветскими националистическими организациями на Украине, в Белоруссии и др. местах.

ШПИОНСКАЯ РАБОТА ПОЛЬСКОЙ РАЗВЕДКИ В СССР

Независимо от шпионской работы своей низовки, московский центр “ПОВ” осуществлял вплоть до ликвидации систематическое снабжение польской разведки всеми важнейшими сведениями о военном, экономическом и политическом положении СССР, включая оперативно-мобилизационные материалы штаба РККА, к которым Уншлихт, Муклевич, Будкевич, Бронковский, Лонгва и другие участники московского центра имели доступ по своему служебному положению.

Параллельно этому московским центром “ПОВ” и резидентами 2-го отдела ПГШ велась крупная вербовка шпионов из среды непольских элементов. Уншлихт, например, в

1932 г. завербовал для польской разведки начальника Артиллерийского управления РККА Ефимова и получал от него исчерпывающие сведения о состоянии артиллерийского вооружения Красной Армии. Другой участник московского центра “ПОВ” — Пестковский провел ряд вербовок в Коминтерне, научных институтах и других учреждениях, причем вербовал большей частью неполяков непосредственно для польской разведки, как таковой, и только в некоторых случаях прямо в “ПОВ”, поскольку варшавский центр санкционировал организацию включать в отдельных случаях в “ПОВ” также и непольские элементы (русских, украинцев). Крупную шпионскую сеть в Наркоминделе создал Логановский.

Особенно большую вербовочную работу провели резидент 2-го отдела ПГШ И.Сосновский и его заместитель по резидентуре подполковник 2-го отдела В.Витковский.

Сосновский завербовал и использовал для польской разведки пом. нач. Разведупра РККА Карина (оказавшегося немецким агентом с 1916 г.), пом. нач. Разведупра РККА Мейера, помощника прокурора СССР Прусса, зам. нач. Дмитровского лагеря НКВД Пузицкого и ряд других лиц, занимавших ответственные должности в РККА, ОГПУ-НКВД и центральных правительственных учреждениях.

В.Витковский, внедренный Сосновским в ВЧК в 1920 г., был позднее переброшен для шпионской работы на транспорте и руководящих органах народного хозяйства, где он ко времени ареста создал крупную диверсионно-шпионскую сеть, состоявшую преимущественно из специалистов.

Серьезным каналом проникновения в Красную Армию польской шпионской агентуры, сохранившейся в ней до сих пор, была существовавшая в Москве с 1920 по 1927 г. так называемая школа Красных коммунаров (именовавшаяся перед расформированием объединенной военной школой им.Уншлихта).

Эта военная школа, особенно в первый период своего существования, комплектовалась за счет поляков, направляющихся в нее, главным образом, польским бюро при центральных и местных партийных органах.

Проникшие в польбюро члены “ПОВ” направляли в школу участников организации, а также кадровых агентов польской разведки, оставшихся в СССР под видом не желающих возвращаться в Польшу военнопленных периода советско-польской войны или прибывших под видом перебежчиков; в самой же школе существовала крепкая группа

“ПОВ”, проводившая самостоятельную вербовочную работу.

Школа готовила командный состав пехотной, кавалерийской и артиллерийской специальностей, направлявшийся в самые различные части РККА, куда, естественно, попадали и оканчивавшие школу польские шпионы.

Связь с Варшавой осуществлялась организацией регулярно, с применением самых различных и многообразных способов.

В СССР систематически приезжали видные представители варшавского центра “ПОВ” и 2-го отдела Польшглавштаба, которые связывались здесь с Уншлихтом, Пестковским, Сосновским, Витковским, Бортновским и др.

Эти представители приезжали в СССР под разными официальными предлогами (в качестве дипкурьеров, для ревизий польских дипучреждений, по коммерческим делам), под личными прикрытиями (в качестве туристов, для свидания с родственниками, транзитом, а также нелегально). Специально для постоянной связи с Сосновским и Ольским в составе польского военного атташата в Москве находились командированные из Варшавы приближенные к Пилсудскому офицеры 2-го отдела ПГШ Ковальский и Кобылянский, встречи с которыми были легализованы путем проведения фиктивных вербовок их Ольским и Сосновским для ОГПУ.

Ряд членов организации имел конспиративную связь с польским военным атташатом в Москве и другими членами посольской резидентуры (Висляк, Будкевич, Домбал, Науискайтис, Кобиц и др.).

Другие участники “ПОВ”, пробравшиеся на должности, дававшие им возможность официальных встреч с составом иностранных посольств, пользовались этими встречами для разведывательной связи (Логановский — на официальных приемах, Морштын — по работе в НКВД, Пестковский — в различных польско-советских комиссиях и т.д.).

Члены организации, находившиеся на заграничной советской официальной или негласной работе, связывались там с представителями “ПОВ” и 2-го отдела ПГШ (Логановский, Баранский и др. в Варшаве, Боржозовский Г. — в Финляндии, Чехословакии и Японии, Лещинский — в Копенгагене, Будкевич — во Франции и т.д.).

Наконец, у ряда крупных резидентов (Сосновский, Пестковский) существовали сложные шифры и пароли для связи.

Через все эти каналы связи в Варшаву систематически передавались все добываемые шпионские сведения и информация о деятельности организации, а из главного центра “ПОВ” и 2-го отдела ПГШ получались денежные средства и директивы о направлении активной деятельности организации.

ВРЕДИТЕЛЬСКАЯ И ДИВЕРСИОННАЯ РАБОТА ПОЛЬСКОЙ РАЗВЕДКИ В НАРОДНОМ ХОЗЯЙСТВЕ СССР

Сразу же после окончания гражданской войны польская разведка через московский центр “ПОВ” и по другим параллельным линиям начала вредительскую работу, направленную в первый период к срыву восстановления промышленности СССР.

В 1925 г. приезжавший в Москву представитель варшавского центра “ПОВ” М.Сокольницкий передал Уншлихту директиву об усилении вредительской работы, дополненную вскоре указанием о переходе к диверсионным действиям.

В соответствии с этими директивами московский центр “ПОВ” развернул и осуществлял вплоть до своей ликвидации широкую диверсионно-вредительскую деятельность, направленную к подрыву обороноспособности СССР.

Ряд виднейших членов “ПОВ” был внедрен в руководящие органы РККА и РККФ, а также в гражданские учреждения, ведавшие вопросами обороны страны (штаб РККА, Управление военно-морских сил, сектора обороны, транспорта и металлургии Госплана СССР, Главморпром и др.).

В 1925 г. при штабе РККА был сформирован военно-экономический отдел Мобилизационного управления.

На руководящую работу в этот период был внедрен член “ПОВ” Ботнер С., являвшийся одновременно участником действовавшей на военно-научном участке польской шпионско-вредительской группы Горбатюка.

Совместно с последним Ботнер С.О. развернул в Мобупре штаба РККА серьезную вредительскую работу, рассчитанную на подготовку поражения Советского Союза в предстоящей войне.

Так, при разработке мобилизационных проблем, группа посредством перенесения центра внимания на вопросы обеспечения тыла вредительски срезала заявки самой армии на военное время как якобы завышенные. Сроки мобилизационного развертывания промышленности удлинялись до года и более, что, по существу, оставляло ряд

предприятий неподготовленными к обороне. Разрешение вопросов обеспечения Красной Армии военной техникой и усовершенствования последней — систематически срывались.

В 1927 г. был создан сектор обороны Госплана СССР, которому принадлежит крупнейшая роль в деле подготовки обороны страны, мобилизации промышленности и транспорта.

Чтобы захватить в свои руки этот важнейший участок, московский центр “ПОВ” внедрил на руководящую работу в сектор обороны Госплана сначала упомянутого выше Ботнера, а затем, при его и Уншлихта содействии, туда проникли члены “ПОВ”: Колесинский В.А., Муклевич Анна, Шеринский Заслав и др., а в 1931 г. и сам Уншлихт, занимавший пост зам.председателя Госплана СССР. Эти лица, в свою очередь, вовлекли вновь в организацию ряд ответственных работников сектора обороны.

В своей практической деятельности организация стремилась прежде всего подорвать развитие военной промышленности.

Первоначально члены организации открыто выступали против строительства военных заводов под прикрытием того, что это дорого и непосильно, вредительски рекомендуя военное производство налаживать в гражданской промышленности.

В этой своей деятельности Уншлихт, Колесинский, Ботнер и другие блокировались с антисоветской троцкистской группировкой Смилги в ВСНХ.

В дальнейшем от рискованных открытых выступлений против военного строительства организация перешла к более замаскированным методам подрыва советской оборонной базы.

При проработке в секторе обороны Госплана СССР планов капитального строительства военной промышленности члены организации умышленно распыляли средства по многим строительным объектам и не обеспечивали нужными средствами решающие стройки. В результате строительство военных заводов растягивалось на длительные сроки, создавалась некомплектность в мощности отдельных цехов, поощрялась практика беспроектного строительства.

В этом отношении особенно характерен срыв строительства и реконструкции снаряжательных заводов, направленный в сочетании с другими вредительскими действиями к созданию “снарядного голода” на время войны.

В ряде районов, например, на Урале, были построены только снарядные заводы, снаряжательные же отсутствовали. Это приводило и приводит к тому, что производство корпусов снарядов находится на расстоянии нескольких тысяч километров от мест, где они могут получить снаряжение. В тех же случаях, когда строительство снаряжательных заводов все-таки велось, разворот его сознательно тормозился, а обслуживающее снаряжательные заводы хозяйство (вода, пар, энергия, канализация) дезорганизовывалось.

Также намеренно срывалось строительство и реконструкция заводов производства корпусов снарядов. Уншлихт, Колесинский, Ботнер в практическом контакте с троцкистской организацией в промышленности (Пятаков, Смилга, Ерман, Крожевский) намеренно запутывали мощность этих заводов, затягивали их строительство и реконструкцию.

Аналогичное положение имело место и с производством порохов. При проработке в секторе обороны Госплана плана строительства новых пороховых заводов, Уншлихт, Колесинский, Ботнер принимали и проводили в жизнь вредительские установки Ратайчака, в частности расчеты мощностей по устаревшим нормам. Одновременно с этим вредительство шло по линии задержки строительства новых объектов (например, Алексинского порохового комбината Московской области), дезорганизации обслуживающего хозяйства пороховых заводов и срыва реконструкции старых пороховых заводов (Казанского № 40, им. Косякова № 44 и др.).

По линии планирования же организация проводила умышленное занижение планов потребности в металлах для военных заказов, давала ложные, заведомо преуменьшенные сведения о производственных мощностях военной промышленности, доказывая, что планы заказов военведа для военной промышленности невыполнимы, и максимально сокращала мобилизационные заказы военведа и НКПС, в результате чего из года в год росло невыполнение программ оборонного строительства и недобор мобилизационных запасов.

Планы обеспечения мобилизуемой промышленности рабочей силой вовсе не разрабатывались в течение ряда лет.

Несмотря на дефицит в обеспечении военных производств цветными металлами в военное время, мероприятия по замене цветных металлов тормозились так же, как и развитие промышленности редких металлов.

Отдельные участки мобилизационной подготовки в секторе обороны Госплана СССР намеренно оставлялись заброшенными, в частности мобилизационная подготовка в области здравоохранения и в области сельского хозяйства.

Лично Уншлихт, при помощи завербованного им для польской разведки троцкиста Епифанова, провел значительную вредительскую работу в транспортном секторе Госплана СССР.

Эти вредительские действия были направлены к дезорганизации завоза сырья на заводы, срыву выпуска готовой продукции и осуществлялись путем установления намеренно заниженных норм и показателей. Необходимый ремонт транспорта систематически срывался путем урезки заявок НКПС на металл. Ликвидация узких мест транспорта искусственно тормозилась путем вредительского распределения ассигнований при утверждении титульных списков капитальных работ на транспорте.

План мобилизационных перевозок на железнодорожном транспорте в течение длительного периода времени составлялся так, что с объявлением войны хозяйственные перевозки должны были почти вовсе прекратиться, что означало срыв мобилизации промышленности и нормальной жизни тыла страны.

Серьезнейшая вредительско-диверсионная работа была проведена в системе военно-морского флота и Главморпрома одним из руководителей "ПОВ" Муклевичем Р.А.

С момента своего назначения начальником морских сил РККФ в 1925 г., Муклевич начал энергично сколачивать антисоветские кадры для использования их в работе "ПОВ".

Муклевич привлек к вредительской работе своего заместителя зиновьевца Куркова П.И., входившего в антисоветскую организацию в морском флоте и через него использовал эту группировку в интересах "ПОВ".

Вредительская работа Муклевича во флоте началась с торможения строительства торпедных катеров, сторожевых кораблей и первой серии подводных лодок. Проектирование этих судов Муклевич поручил Игнатьеву, возглавлявшему группу вредителей в научно-техническом комитете. Утвержденные Реввоенсоветом сроки проектирования и строительства этих судов самовольно нарушались и изменялись. Заложенные на стапелях суда по несколько раз расклепывались и переключивались заново. Заказы на оборудование размещались несвоевременно и некомплектно.

Перейдя в 1934 г. на должность начальника Главморпрома, Муклевич и там сформировал вредительско-диверсионную организацию, не теряя одновременно контакта с антисоветской организацией в РККФ.

Во вредительскую организацию в системе морского судостроения Муклевич вовлек более 20 руководящих работников судостроительной промышленности из числа троцкистов, зиновьевцев и антисоветски настроенных специалистов. С их помощью Муклевич развернул широкую вредительскую и диверсионную деятельность в Главморпроме и на заводах судостроительной промышленности.

В результате этой деятельности задержаны строительство и сдача военному флоту ряда судов и подводных лодок. В частности, путем задержки производства дизелей сорвана сдача в текущем году подводных лодок для Дальнего Востока. В подлодке “Малютка” вредительски увеличен габарит, лишаящий возможность перевозить ее по железной дороге. Сорвано строительство серийных эсминцев. На лидерах эсминцев корпус корабля сделан слишком легким, что мешает использованию кормовой артиллерии. На крейсерах зенитная артиллерия размещена так, что не может быть одновременно введена в бой. Сорвана подготовка стапелей для закладки линкоров на Николаевских заводах.

По договоренности с антисоветской организацией в РККФ испытание уже готовых кораблей систематически тормозилось, и они не вводились в строй.

Наряду с широким вредительством Муклевич подготовлял и диверсионные акты.

Так, в частности, по указанию Муклевича члены организации в промышленности морского судостроения Стрельцов и Бродский должны были организовать вывод из строя больших стапелей Балтийского судостроительного завода. Эту диверсию намечено было осуществить либо путем устройства замыкания электрических проводов, которые в большом количестве имеются на окружающих стапелях лесах, либо путем организации взрыва. Однако осуществить эту диверсию Муклевичу не удалось.

Также подготовлялся вывод из строя ряда крупных военных заводов в Ленинграде, в том числе часть агрегатов Кировского завода, помощник директора которого, Лео Марковский, также являлся членом “ПОВ”.

Диверсионные группы на крупнейших авиационных (завод №22, Пермский авиазавод и др.) и артиллерийских заводах (им.Молотова, “Баррикады”, Тульский, киевский

“Арсенал”), в химической промышленности были созданы Логановским, Будняком, Артамоновым, Баранским и др.

Крупнейшую базу для диверсионной сети в промышленности составляют перебежчики и эмигранты из Польши, осевшие преимущественно на Урале и в Сибири. Поскольку, однако, за последние годы велась чистка основных оборонных предприятий от этих категорий, польская разведка и “ПОВ” в целях создания особо законспирированной диверсионной сети вербовала различные непольские элементы, работающие в оборонной промышленности и не разоблаченные до сих пор.

Диверсионная работа польской разведки на транспорте концентрировалась преимущественно на железных дорогах западного театра войны и Сибирской магистрали, главным образом на Уральском участке, с целью отрезать Дальний Восток от центральной части Союза. Однако вскрытие польских диверсионных групп на транспорте до сих пор совершенно не развернуто.

В ряде случаев, в целях проверки готовности созданной на военное время диверсионной сети, организация производила в ряде мест диверсионные акты.

Так, участник организации “ПОВ” в Днепропетровской области Вейхт, по директиве украинского центра “ПОВ”, произвел диверсионный акт на Каменской электростанции, при котором станция была полностью уничтожена.

ТЕРРОРИСТИЧЕСКАЯ РАБОТА ПОЛЬСКОЙ РАЗВЕДКИ

По директивам из Варшавы Уншлихт, Пестковский, Маковский, Домбаль, Висляк, Матушевский и другие, вместе с троцкистами, вели подготовку центральных террористических актов.

Так, например, Матушевский создал в аппарате московской милиции группу “ПОВ”, вовлек в нее вместе с Шипровским (быв. секретарь парткома милиции) большое количество работников милиции (в том числе и не поляков), проявивших свою подрывную деятельность на различных участках милицейской службы (наружная служба, связь, охрана метро, комвуз милиции).

По директивам Домбаля, Матушевский и Шипровский готовили центральные террористические акты, используя нахождение участников группы на охране объектов, посещаемых членами правительства.

Завербованный Сосновским в Саратове польский агент Касперский (редактор областной газеты “Коммунист”) вхо-

дил в состав троцкистской организации, был связан с саратовским краевым троцкистским центром и, наряду с участием в его диверсионно-вредительской работе (диверсионная группа на заводе комбайнов, свинцовых аккумуляторов, заводе-195 и др.), включился в подготовку центральных террористических актов.

В деловом контакте с краевым троцкистским центром находились также Сосновский и Пиляр, сам участвовавший в подготовке террористических актов.

Саратовская группа "ПОВ", через того же Касперского, находилась в связи с антисоветской организацией правых в Саратове.

Ликвидируемый сейчас филиал "ПОВ" в Днепропетровской области вел подготовку центральных терактов совместно с троцкистско-эсеровской организацией в Днепродзержинске, с которой контактировал также свою диверсионно-вредительскую работу.

Наряду с террористической работой в настоящее время московский центр "ПОВ" имел директиву подготовить ряд боевых групп для совершения центральных террористических актов в момент военного нападения на СССР.

Работу по созданию таких групп вел член московского центра "ПОВ" Пестковский.

ВРЕДИТЕЛЬСТВО В СОВЕТСКОЙ РАЗВЕДЫВАТЕЛЬНОЙ И КОНТРАЗВЕДЫВАТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ

После окончания советско-польской войны, основной кадр организации возвращается в Москву и, используя пребывание Уншлихта на должностях зампреда ВЧК-ОГПУ, а затем зампреда РВС, разворачивает работу по захвату под свое влияние решающих участков деятельности ВЧК-ОГПУ (Пиляр — нач. КРО ВЧК, Сосновский и его группа в КРО ВЧК, Ольский — пред. ГПУ Белоруссии, Ихновский — нач. ЭКУ ОГПУ, Медведь — председатель МЧК, позднее сменил Мессинга на посту ПП ОГПУ в ЛВО, Логановский, Баранский и ряд других в системе ИНО ВЧК-ОГПУ-НКВД) и Разведупра РККА (Бортновский и др.).

Работа организации в системе ВЧК-ОГПУ-НКВД и Разведупре РККА в течение всех лет направлялась, в основном, по следующим линиям:

1. Полная парализация нашей контрразведывательной работы против Польши, обеспечение безнаказанной успешной работы польской разведки в СССР, облегчение проникновения и легализации польской агентуры на тер-

риторию СССР и различных участках народно-хозяйственной жизни страны.

Пиляр, Ольский, Сосновский и другие в Москве, Белоруссии, Мессинг, Медведь, Янишевский, Сендзиковский и другие в Ленинграде — систематически срывали мероприятия наших органов против польской разведки, сохраняли от разгрома местные организации “ПОВ”, предупреждая группы и отдельных членов “ПОВ” об имеющихся материалах, готовящихся операциях, консервировали и уничтожали поступающие от честных агентов сведения о деятельности “ПОВ”, заполняли агентурно-осведомительную сеть двойниками, работавшими на поляков, не допускали арестов, прекращали дела.

2. Захват и парализация всей разведывательной работы НКВД и Разведупра РККА против Польши, широкое и планомерное дезинформирование нас и использование нашего разведывательного аппарата за границей для снабжения польской разведки нужными ей сведениями о других странах и для антисоветских действий на международной арене.

Так, член “ПОВ” Сташевский, назначенный Уншлихтом на закордонную работу, использовал свое пребывание в Берлине в 1932 г. для поддержки Брандлера в целях срыва и разгрома пролетарского восстания в Германии, действуя при этом по прямым директивам Уншлихта.

Член “ПОВ” Жибковский, направленный Бронковским на закордонную работу Разведупра РККА, вел провокационную работу в целях осложнения взаимоотношений СССР с Англией.

По директивам Уншлихта члены организации Логановский и Баранский использовали свое пребывание по линии ИНО в Варшаве в период отстранения Пилсудского от власти для создания под прикрытием имени ОГПУ диверсионных пилсудчиковских организаций, действовавших против тогдашнего правительства эндеков в Польше, и готовили от имени резидентуры ИНО провокационное покушение на французского маршала Фоша во время его приезда в Польшу в целях срыва установления нормальных дипломатических отношений между Францией и СССР.

3. Использование положения членов “ПОВ” в ВЧК-ОГПУ-НКВД для глубокой антисоветской работы и вербовки шпионов.

Эмиссар Пилсудского и резидент 2-го отдела ПГСШ И.Сосновский широко использовал свое положение в органах для установления контакта с различными, преимуще-

ственно националистическими антисоветскими элементами и возглавил их подрывную деятельность в Закавказье, Средней Азии и других местах.

Однако, едва ли не самый большой вред нанесла нам теория и практика пассивности в контрразведывательной работе, упорно и систематически проводившаяся польскими шпионами, проникшими в ВЧК-ОГПУ-НКВД.

Пользуясь захватом в свои руки руководящих постов в нашем контрразведывательном аппарате, польские шпионы сводили всю его работу к узко оборонительным мероприятиям на нашей территории, не допускали работы по проникновению нашей контрразведывательной агентуры в центры иностранных разведок и других активно наступательных контрразведывательных действий.

Срывая и не допуская основного метода контрразведывательной работы, заключающегося в перенесении нашей борьбы против иностранных разведок на их собственные территории, польские шпионы в наших органах достигли такого положения, при котором советская контрразведка из органа, которому пролетарским государством поручена борьба против иностранных разведок и их деятельности в целом, была на ряд прошедших лет превращена в беспомощный аппарат, гонящийся за отдельными мелкими шпионами.

В тех же случаях, когда попытки контрразведывательного выхода за кордон делались, они использовались польской разведкой либо для внедрения своей крупной агентуры в СССР (дело Савинкова), либо для установления контакта с деятельностью антисоветских элементов и их активизации (дело Москвича-Боярова, проф. Исиченко и др.).

ПРОВОКАТОРСКАЯ РАБОТА ПОЛЬСКОЙ РАЗВЕДКИ В КОМПАРТИИ ПОЛЬШИ

Проникновение крупной польской агентуры в компартию Польши, польскую секцию ИККИ и в аппарат Коминтерна предопределилось тем обстоятельством, что при образовании в конце 1913 г. компартии Польши, в ее руководство автоматически включился ряд крупных членов "ПОВ", ранее состоявших в ППС-левице и польской социал-демократии, объединившихся при образовании компартии.

Независимо от этого, руководящая головка "ПОВ" на протяжении всех последующих лет систематически внедряла свою агентуру в ряды компартии посредством различных провокационных мероприятий, одновременно вербовала

новую агентуру из числа националистически настроенной интеллигенции, примкнувшей к коммунистическому движению, продвигала эту агентуру в руководящие органы партии, в целях ее разложения и использования в своих интересах, и широко использовала политэмиграцию и обмен политзаключенными для массового внедрения своей агентуры в СССР.

Примером крупнейшей политической провокации пилсудчины является созданная “ПОВ” в 1919 г. так называемая оппозиция ППС, руководство которой, во главе с Жарским, Лянде-Витковским, Витольдом Штурм де Штремом, состояло из крупнейших провокаторов-пеовяков. Имея первоначально своей задачей не допустить отход революционизирующихся элементов от ППС к компартии, “оппозиция”, не будучи в состоянии удержать под своим влиянием рабочие массы, отколовшиеся от ППС в 1920 г., влилась вместе с ними в компартию Польши и захватила там ряд руководящих постов.

Другим, наиболее крупным актом широкой политической провокации уже внутри компартии Польши со стороны пилсудчиков, проникших в ее руководство, является использование влияния компартии в массах во время майского переворота Пилсудского в 1926 г., когда эти провокаторы выдвинули и осуществили политику поддержки компартией пилсудчиковского переворота.

Предвидя, что та часть членов “ПОВ”, проникших в руководство компартии Польши и прямо работавших над использованием компартии для содействия пилсудчиковскому перевороту (Варский, Коstrжева, Краевский, Лянде-Витковский), будет этим скомпрометирована и отстранена от руководства, “ПОВ” держала в резерве другую группу членов “ПОВ” (во главе с Лещинским), которая внешне находилась в стороне от содействия перевороту 1926 г. и предназначалась для захвата руководства КПП после провала группы Варского.

После майского переворота, в целях отвлечения рабочих масс от противодействия установлению Пилсудским нового фашистского режима и для ослабления и разложения компартии изнутри, “ПОВ” разработало и провело план широкой фракционной борьбы между группой Лещинского (т.н. меньшинство в КПП) и группой Варского — Коstrжевы (т.н. большинство). Обеим группам “ПОВ” удалось втянуть в фракционную борьбу партийные массы и надолго парализовать работу партии.

В итоге, руководство партией удалось захватить группе “ПОВ”, возглавляемой членом московского центра “ПОВ” Лещинским, сосредоточившим свою работу над дальнейшим разложением партии и торможении революционного движения в Польше.

В последние годы все усилия варшавского и московского центра “ПОВ” в отношении их работы внутри компартии Польши были направлены к срыву единого и народного фронта в Польше и, главным образом, к подготовке использования компартии для антисоветских действий во время военного нападения Польши на СССР.

В этом направлении Уншлихтом и Лещинским велась специальная работа по использованию партийных каналов для службы связи польской разведки во время войны, и был разработан план ряда политических провокационных мероприятий (предъявление ультиматумов Коминтерну и ВКП(б)) от имени компартии Польши о неприкосновенности “польской независимости”, выпуск антисоветских воззваний к рабочему классу Польши, раскол партии и т.д.

Начиная с 1920 г., и особенно широко после майского переворота, “ПОВ” использует каналы компартии и польской секции Коминтерна, в которую проникли такие крупные члены “ПОВ”, как Сохацкий-Братковский, Лещинский, Прухняк, Бергинский, Бронковский и ряд других, — для систематической широкой переброски в СССР диверсионно-шпионской агентуры различного масштаба под видом политэмигрантов и политзаключенных. Так, под видом политзаключенных в СССР были переброшены польские шпионы Пиляр, Будзинский, Науискайтис, Высоцкий, Домбаль, Белевский; в качестве политэмигрантов — Висляк, Генрих Ляуэр (руководил сектором металлургии Госплана СССР), Здзярский, Генриховский, Бжозовский и многие десятки и сотни других шпионов, проникших на самые различные участки государственного аппарата, промышленности, транспорта и сельского хозяйства СССР.

Не только одна компартия Польши использовалась как прикрытие для шпионов и диверсантов. Агентура польской разведки перебрасывалась в СССР также и под прикрытием принадлежности к компартиям Западной Белоруссии, Западной Украины и других революционных организаций, в самое возникновение которых польская разведка включалась в провокационных целях.

Так, например, существовавшая в свое время т.н. Белорусская громада — массовая крестьянская организация в Западной Белоруссии — была активно использована поль-

ской разведкой и фашистской организацией белорусских националистов, существующей в Вильно, для разгрома крестьянского движения в Западной Белоруссии и переброски своей агентуры в СССР.

Такая же массовая организация как независимая крестьянская партия (незалежна партия хлопска) в коренной Польше была создана крупнейшим провокатором — офицером 2-го отдела ПГШ Воевудским специально для перехвата движения революционизирующегося польского крестьянства и также использования для переброски агентуры в СССР под видом “крестьянских” деятелей, спасающихся от полицейского преследования.

Все материалы следствия по настоящему делу с исчерпывающей несомненностью доказывают, что подавляющее, абсолютное большинство т.н. политэмигрантов из Польши являются либо участниками “ПОВ” (выходцы из коренной Польши, в том числе польские евреи), либо агентами 2-го отдела ПГШ или политической полиции (поляки, украинцы, белоруссы и др.).

АНТИСОВЕТСКАЯ РАБОТА ПОЛЬСКОЙ РАЗВЕДКИ В БЕЛОРУССИИ И ДРУГИХ МЕСТНОСТЯХ СССР

Организация “ПОВ” в Белоруссии, возглавлявшаяся в последнее время членом московского центра “ПОВ” Бенekom, членами минского центра “ПОВ” Вонсовским, Клысом, кроме того, по многим каналам руководимая Пиляром, Сосновским, Гельманом, Домбалем, установила органические связи с организацией белорусских национал-фашистов, троцкистским подпольем и антисоветской организацией правых, в результате чего в Белоруссии существовал единый антисоветский заговор во главе с Червяковым, Голодедом, Бенekom.

Объединенное подполье развернуло в Белоруссии широкую вредительскую и разрушительную работу, увязанную с военными планами польско-немецких генеральных штабов.

Подрывной работой объединенного подполья были поражены все отрасли народного хозяйства Белоруссии: транспорт, планирование, топливно-энергетическое хозяйство, строительство новых предприятий, все отрасли легкой промышленности, сельское хозяйство, строительство совхозов.

На протяжении нескольких последних лет объединенное подполье, путем искусственного распространения инфекционных заболеваний (менингит, анемия, чума), провело большую работу по уничтожению поголовья свиней, кон-

ского поголовья в Белоруссии, в результате чего только за один 1936 г. было уничтожено по БССР свыше 30 тыс. лошадей.

В процессе своей работы по подготовке захвата БССР поляками, объединенное подполье выдвинуло и попыталось осуществить вредительский проект осушения полесских болот, являющихся естественным препятствием против наступательных действий польской армии. В то же время Домбаль, проводивший разработку проектов “Большого Днепра” во вредительском духе, включил в план работы прорытие в Белоруссии глубоководного канала, предназначенного для открытия доступа военным судам поляков на советскую территорию.

Одновременно с вредительской работой в сельском хозяйстве БССР объединенное подполье вело активную работу по подготовке повстанческих кадров и вооруженного антисоветского восстания, широко практикуя различные методы искусственного возбуждения недовольства населения против советской власти (планомерные “перегибы” при проведении различных хозяйственных кампаний на селе, переобложение, незаконные массовые конфискации за неуплату налогов и т.д.).

Осуществляя связь с Польшей по многим каналам (через московский центр “ПОВ”, Минское польское консульство, виленский центр белорусских национал-фашистов со 2-м отделом ПГШ непосредственно), объединенное подполье вело в БССР всестороннюю шпионскую работу, имея ряд своих связей в частях Белорусского военного округа и контакт с военно-фашистской группой изменника Тухачевского, в лице участника этой группы Уборевича.

По прямому поручению Зиновьева троцкист Гессен организовал из участников объединенного подполья террористическую группу, которая готовила покушение против т.Ворошилова во время его пребывания в Минске осенью 1936 г.

Свою работу по ликвидации руководящей головки анти-советского объединенного подполья в Белоруссии НКВД БССР развернул на основе минимальных данных, полученных в начальной стадии следствия в Москве, и передопроса арестованных ранее белорусских национал-фашистов, показав этим умелое оперативное использование небольших исходных данных для разгрома организующих сил врага.

Совершенно неудовлетворительно шла до сих пор работа по ликвидации “ПОВ” в ДВК, Сибири, Свердловской и

Челябинской областях и на Украине. Имея в период 1933 — 1935 гг. исключительно большие возможности для вскрытия певяцкого подполья (аресты группы Скарбека, Стасяка-Конецкого), аппарат НКВД Украины не развернул тогда следствия до необходимого предела полного разоблачения деятельности “ПОВ” на Украине, чем и воспользовался сидевший тогда в Особом отделе центра шпион Сосновский для провокации провала вообще.

Рассылая при этом сборники протоколов допросов Уншлихта и друг. арестованных, предлагаю ознакомить с настоящим письмом всех начальников оперативных отделов ГУГБ и руководящих работников третьих отделов.

П.п. народный комиссар внутренних дел
СССР генеральный комиссар
госуд. безопасности *Н. Ежов*

Верно:
оперсекретарь ГУГБ НКВД СССР
комбриг *Ульмер*

*Архів Управління МВС України Харківської області. —
Колекція документів. — Арк. 89 — 136.
Машинопис. Копія.*

№ 43

**ОПЕРАТИВНИЙ НАКАЗ
НАРКОМА ВНУТРІШНІХ СПРАВ СРСР
М.ЄЖОВА № 00486**

15 серпня 1937 р.

*Совершенно секретно
г. Москва*

С получением настоящего приказа приступите к репрессированию тех изменников родины, членов правотроцкистских шпионско-диверсионных организаций, осужденных военной коллегией и военным трибуналом по первой и второй категориям, начиная с 1 августа 1936 г.

При проведении этой операции руководствуйтесь следующим:

ПОДГОТОВКА ОПЕРАЦИИ

1. В отношении каждой, намеченной к репрессированию, семьи производится тщательная ее проверка, собираются

дополнительные установочные данные и компрометирующие материалы.

На основании собранных материалов составляются:

а) *подробная общая справка на семью с указанием:* фамилии, имени и отчества осужденного главы семьи, за какие преступления, когда и кем и какому наказанию подвергнут; *именной список состава семьи* (включая и всех лиц, состоявших на иждивении осужденного и вместе с ним проживавших), подробных установочных данных на каждого члена семьи; компрометирующих материалов на жену осужденного; характеристики в отношении степени социальной опасности детей старше 15-летнего возраста; данных о наличии в семье престарелых и нуждающихся в уходе родителей, наличии тяжело или заразно больных, наличии детей, по своему физическому состоянию требующих ухода;

б) *отдельная краткая справка на социально опасных и способных к антисоветским действиям детей старше 15-летнего возраста;*

в) *именные списки детей до 15 лет;* отдельно дошкольного и школьного возраста.

2. Справки рассматриваются соответственно наркомами внутренних дел республик и начальниками управлений НКВД краев и областей.

Последние:

а) дают санкцию на арест и обыск жен изменников родины;

б) определяют мероприятия в отношении детей арестуемой;

в) указывают мероприятия в отношении родителей и других родственников, состоявших на иждивении осужденного и совместно с ним проживающих.

ПРОИЗВОДСТВО АРЕСТОВ И ОБЫСКОВ

3. Намеченные к репрессированию арестовываются. Арест оформляется ордером.

4. *Аресту подлежат жены, состоявшие в юридическом или фактическом браке с осужденным в момент его ареста.*

Аресту подлежат также жены, хотя и состоявшие с осужденным, к моменту его ареста, в разводе, но:

а) *причастные к контрреволюционной деятельности осужденного;*

б) *укрывавшие осужденного;*

в) *знавшие о контрреволюционной деятельности осужденного, но не сообщившие об этом соответствующим органам власти.*

5. Аресту не подлежат:

а) беременные; жены осужденных, имеющие грудных детей, тяжело или заразно больные; имеющие больных детей, нуждающихся в уходе; имеющие преклонный возраст.

В отношении таких лиц временно *ограничиваться отобранием подписки о невыезде* с установлением тщательного наблюдения за семьей.

б) *жены осужденных, разоблачившие своих мужей и сообщившие о них органам власти сведения, послужившие основанием к разработке и аресту мужей.*

6. Одновременно с арестом производится *тщательный обыск*. При обыске изымаются: оружие, патроны, взрывчатые и химические вещества, военное снаряжение, многочисленные приборы (шапирографы, стеклографы, пишущие машинки и т.п.), контрреволюционная литература, переписка, иностранная валюта, драгоценные металлы в слитках, монетах и изделиях, личные документы и денежные документы.

7. *Все имущество, лично принадлежащее арестованным (за исключением необходимых белья, верхнего и нижнего платья, обуви и постельных принадлежностей, которые арестованные берут с собой), — конфискуется. Квартиры арестованных опечатываются.*

В случаях, когда совместно с арестуемыми проживают их совершеннолетние дети, родители и другие родственники, то им, помимо их личных вещей, оставляется в пользование необходимые: жилая площадь, мебель и домашняя утварь арестуемых.

8. После производства ареста и обыска *арестованные жены осужденных конвоируются в тюрьму*. Одновременно, порядком, указанным ниже, вывозятся и дети.

ПОРЯДОК ОФОРМЛЕНИЯ ДЕЛ

9. На каждую арестованную и на каждого социально опасного ребенка *старше 15-летнего возраста заводится следственное дело*, в которое помимо установленных документов, помещаются справки (см. ниже п. “а” и “б” ст. 1) и краткое обвинительное заключение.

10. *Следственные дела направляются на рассмотрение Особого совещания НКВД СССР.*

Начальникам управлений НКВД по Дальневосточному и Красноярскому краям и Восточносибирской области, следственных дел на арестованных Особому совещанию — не высылать. Вместо этого, сообщать по телеграфу общие справки на семьи осужденных (пункт “а” ст. 1), которые и будут рассматриваться Особым совещанием. Последние свои решения по каждой семье, с одновременным указанием места заключения (лагеря) сообщает начальникам перечисленных УНКВД, также по телеграфу.

РАССМОТРЕНИЕ ДЕЛ И МЕРЫ НАКАЗАНИЯ

11. Особое совещание рассматривает дела на жен осужденных изменников родины и тех их детей *старше 15-летнего возраста*, которые являются социально опасными и способными к совершению антисоветских действий.

12. Жены осужденных изменников родины подлежат заключению в лагеря на сроки, в зависимости от степени социальной опасности, не менее как 5— 8 лет.

13. Социально опасные дети осужденных, в зависимости от их возраста, степени опасности и возможностей исправления, подлежат заключению в лагеря или исправительно-трудовые колонии НКВД, или водворению в детские дома особого режима Наркомпросов республик.

14. Приговоры Особого совещания сообщаются для приведения их в исполнение Наркомам республиканских НКВД и начальникам управлений НКВД краев и областей *по телеграфу*.

15. Следственные дела сдаются в архив НКВД СССР.

ПОРЯДОК ПРИВЕДЕНИЯ ПРИГОВОРОВ В ИСПОЛНЕНИЕ

16. Осужденных Особым совещанием жен изменников родины *направлять для отбытия наказания в специальное отделение* Темниковского исправительно-трудового лагеря, по персональным нарядам ГУЛАГа НКВД СССР.

Направление в лагеря производить существующим порядком.

17. Осужденные жены изменников родины, не подвергнутые аресту, в силу болезни и наличия на руках больных детей, по выздоровлению арестовываются и направляются в лагерь.

Жены изменников родины, имеющие грудных детей, после вынесения приговора, немедленно подвергаются

аресту и без завоза в тюрьму направляются непосредственно в лагерь. Также поступать и с осужденными женами, имеющими преклонный возраст.

18. Осужденные социально опасные дети направляются в лагерь, исправительно-трудовые колонии НКВД или в дома особого режима Наркомпросов республик по персональным нарядам ГУЛАГа НКВД для первой и второй группы АХУ НКВД СССР — для лиц третьей группы.

РАЗМЕЩЕНИЕ ДЕТЕЙ ОСУЖДЕННЫХ

19. Всех оставшихся после осуждения детей-сирот размещать:

а) детей в возрасте от 1 — 1 1/2 лет и до 3 полных лет в детских домах и яслях Наркомздравов республик в пунктах жительства осужденных;

б) детей в возрасте от 3 полных лет и до 15 лет — в детских домах Наркомпросов других республик, краев и областей (согласно установленной дислокации) и вне Москвы, Ленинграда, Киева, Тбилиси, Минска, приморских и пограничных городов.

20. *В отношении детей старше 15 лет вопрос решать индивидуально.* В зависимости от возраста, возможностей самостоятельного существования собственным трудом или возможностей проживания на иждивении родственников, такие дети могут быть:

а) направлены в детские дома Наркомпросов республик в соответствии с п. “б” ст. 19;

б) направлены в другие республики, края и области (в пункты, за исключением перечисленных выше городов) для трудового устройства или определения на учебу.

21. Грудные дети направляются вместе с их осужденными матерями в лагерь, откуда по достижению возраста 1 — 1 1/2 лет переводятся в детские дома и ясли Наркомздравов республик.

22. Дети в возрасте от 3 до 15 лет принимаются на государственное обеспечение.

23. В том случае, если оставшихся сирот пожелают взять другие родственники (не репресслируемые) на свое полное иждивение — этому не препятствовать.

ПОДГОТОВКА К ПРИЕМУ И РАСПРЕДЕЛЕНИЮ ДЕТЕЙ

24. В каждом городе, в котором будет производиться операция, специально оборудуются:

а) *приемно-распределительные пункты, в которые будут доставляться дети тотчас же после ареста их матерей и откуда дети будут направляться затем по детским домам;*

б) специально организуются и оборудуются помещения, в которых будут содержаться до решения Особого совещания НКВД социально опасные дети.

Для указанных выше детей используются, там, где они имеются, детские приемники отделов трудовых колоний НКВД.

25. Начальники органов НКВД пунктов, где расположены детские дома Наркомпросов, предназначенные для приема детей осужденных, совместно с заведующими или представителями облоно производят проверку персонала домов и лиц, политически неустойчивых, антисоветски настроенных и разложившихся — увольняют. Взамен уволенного персонал домов доукомплектовывается проверенным, политически надежным составом, могущим вести учебно-воспитательную работу с прибывающими к ним детьми.

26. Начальники органов НКВД определяют, в каких детских домах и яслях Наркомздравов можно разместить детей до 3-летнего возраста и обеспечивают немедленный и безотказный прием этих детей.

27. Наркомы внутренних дел республик и начальники управлений НКВД краев и областей, сообщают по телеграфу лично заместителю начальника АХУ НКВД СССР тов. Шперсону именные списки детей, матери которых подвергаются аресту. В списках должны быть указаны: фамилия, имя и отчество, год рождения ребенка, в каком классе учится. В списках дети перечисляются по группам, комплектуемым с таким расчетом, чтобы в один и тот же дом не попали дети, связанные между собой родством или знакомством.

28. Распределение детей по детским домам производит заместитель начальника АХУ НКВД СССР. Он телеграфом сообщает наркомам республиканских НКВД и начальникам управлений НКВД краев и областей, каких детей и в какой дом направить. Копию телеграммы посылает начальнику соответствующего детского дома. Для последнего

эта телеграмма должна являться основанием к приему детей.

29. При производстве ареста жен осужденных, дети у них изымаются и вместе с их личными документами (свидетельства о рождении, ученические документы), в сопровождении специально наряженных в состав группы производящей арест, сотрудника или сотрудницы НКВД, отвозятся:

а) *дети до 3-летнего возраста — в детские дома и ясли Наркомздравов;*

б) *дети от 3 до 15-летнего возраста — в приемно-распределительные пункты;*

в) *социально опасные дети старше 15-летнего возраста в специально предназначенные для них помещения.*

ПОРЯДОК ОТПРАВКИ ДЕТЕЙ В ДЕТСКИЕ ДОМА

30. Детей на приемно-распределительном пункте принимает заведующий пунктом или начальник детского приемника ОТК НКВД и специально выделенный оперработник (работница) УГБ.

Каждый принятый ребенок записывается в специальную книгу, а документы его запечатываются в отдельный конверт. Затем дети группируются по местам назначения и в сопровождении специально подобранных работников отправляются группами по детским домам Наркомпросов, где и сдаются вместе с их документами заведующему домом под личную его расписку.

31. Дети до 3-летнего возраста сдаются лично заведующим детскими домами или яслями Наркомздравов под их личную расписку. Вместе с ребенком сдается и его свидетельство о рождении.

УЧЕТ ДЕТЕЙ ОСУЖДЕННЫХ

32. Дети осужденных, размещенные в детских домах и яслях Наркомпросов и Наркомздравов республик, учитываются АХУ НКВД СССР.

Дети старше 15-летнего возраста и осужденные социально опасные дети учитываются 8 отделом ГУГБ НКВД СССР.

НАБЛЮДЕНИЕ ЗА ДЕТЬМИ ОСУЖДЕННЫХ

33. Наблюдение за политическими настроениями детей осужденных, за их учебной и воспитательной жизнью возла-

гаю на наркомов внутренних дел республик, начальников управлений НКВД краев и областей.

ОТЧЕТНОСТЬ

34. О ходе операции доносить мне *трехдневными сводками* по телеграфу. О всех эксцессах и чрезвычайных происшествиях — немедленно.

35. Операцию по репрессированию жен уже осужденных изменников родины закончить к 25/X с.г.

36. *Впредь всех жен избличенных изменников родины, правотроцкистских шпионов, арестовывать одновременно с мужьями, руководствуясь порядком, устанавливаемым настоящим приказом.*

П.п. Народный комиссар внутренних дел
Союза ССР
генеральный комиссар государственной
безопасности

Ежов

Верно:
оперативный секретарь
ГУГБ НКВД СССР комбриг

Ульмер

Верно:
пом. секретаря 6 отдела ГУГБ НКВД
сержант Государственной безопасности

Косырев

*Архів Управління МВС України Харківської області. —
Колекція документів. Арк. 1 — 11. Машинопис. Копія.*

№ 44

НАКАЗ

ПО ДТО ГУГБ НКВД ПІВДЕННОЇ ЗАЛІЗНИЦІ

21 вересня 1937 р.

Ряд ОДТО ГУГБ и нач. отделений ДТО в свое время дали задания ПК для перлюстрации личной корреспонденции фигурантов, проходящих по агентурным делам и делам-формулярам.

Проведенными последнее время операциями часть лиц репрессирована и дальнейшая перлюстрация корреспонденции, идущей в адрес последних, не вызывается необходимостью.

Приказываю:

1. В 3-дневный срок пересмотреть лиц, на которых даны в ПК установки на перлюстрацию личной корреспонденции, исключив всех репрессированных и лиц, перлюстрация переписки которых не представляет интереса в дальнейшей разработке за выездом и по др. мотивам.

2. Составить вновь списки для ПК *только на лиц, представляющих оперативный интерес*, проходящих по агентурным делам и делам-формулярам, включив так же в списки членов семей репрессированных, если это вызывается оперативной необходимостью.

3. В дальнейшем своевременно давать в ПК данные о происшедших изменениях, исключая из списков лиц репрессированных, выбывших и не представляющих оперативного интереса.

С приказанием ознакомить весь оперативный состав ДТО и ОДТО ГУГБ НКВД.

Начальник ДТО ГУГБ НКВД ЮЖ.
капитан госуларствен. безопасности

Леопольд

*Архів Управління МВС України Харківської області. —
Колекція документів. Арк. 41. Машинопис. Оригінал.*

№ 45

НАКАЗ № 30 ПО ХАРКІВСЬКОМУ ОБЛАСНОМУ УПРАВЛІННЮ НКВД

22 вересня 1937 р.

Отмечено, что отделы УГБ ХОУ НКВД в процессе ведения следствия самостоятельно объединяют одиночные следдела в групповые, выделяют одиночек из групповых дел и т.д., но не ставя об этом в известность 8-е отделение УГБ ХОУ.

Этим создается чрезмерная путаница в учете, лишаящая возможности вести четкий контроль за движением дел и арестованных.

Приказываю:

При необходимости объединения следдел или выделения материалов из групповых дел выносить соответствующие

постановления, своевременно передавая их в 8-е отделение УГБ для изменения в учете.

Приказание объявить всему оперативному составу УГБ облуправления НКВД.

Зам. начальника Харьковского областного
управления НКВД, капитан государственной
безопасности *Рейхман*

Верно:

(підпис нерозбірливий)

*Архів Управління МВС України Харківської області. —
Колекція документів. Арк. 33. Машинопис. Копія.*

№ 46

ДИРЕКТИВА НАЧАЛЬНИКАМ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ВІДДІЛІВ ГУГБ НКВД СРСР ВД 6-го ВІДДІЛУ ГУГБ НКВД СРСР

22 жовтня 1937 р.

Совершенно секретно

Лично

*Всем начальникам
ДТО ГУГБ НКВД СССР*

Представляемые ДТО ГУГБ в порядке оперативных приказов НКВД № 00485 и 00593 альбомы содержат ряд неточностей, противоречий, нарушений установленной формы, и, подчас, грубых ошибок, не допустимых в столь ответственном документе, рассматриваемом в НКВД без наличия следственных дел:

1) не указывается, что именно признает и что отрицает обвиняемый в том случае, когда он признается не полностью. В этом случае в справках нередко указывается “виновным признал себя частично”;

2) не указывается, кем персонально и в чем конкретно уличается обвиняемый и кто уличающий — свидетель или обвиняемый;

3) имеют место случаи, когда уличающий других сам не сознался, и это вызывает сомнение в ценности подобного “доказательства”;

4) в тексте справки в качестве лиц персонально связанных с обвиняемым, нередко упоминаются фамилии, роль которых в справке совершенно не оттенена (обвиняемый,

свидетель, арестован ли, не арестован, разыскивается и т.п.). Кроме того, иногда не указан и характер этих связей;

5) во многих случаях не приведены нужные установочные данные, как то: национальность, гражданство, партстаж, причины исключения из ВКП(б), до ареста или в связи с арестом исключен и т.п.;

6) нередко совершаемые обвиняемым преступления не согласуются (судя по справке) с занимаемой им должностью и ряд других неточностей.

Все эти неточности не дают возможности иметь более или менее правильное представление о лице обвиняемого, судить о степени его виновности, полноте сознания и силе уликового материала.

Констатирую также наличие недопустимой небрежности и во внешнем оформлении: альбомы не сброшюрованы (Омск, Одесса, Свердловск, Орджоникидзе и др.). Списки прокурором не подписаны, отсутствует печать, не указаны категории и т.п.

Надо твердо усвоить, что “справка” должна быть представлена в таком виде, чтобы при рассмотрении ее не возникало никаких неясностей, в то же время справка должна безусловно соответствовать материалам дела.

Предлагаю учесть все эти замечания и не допускать в будущем подобных явлений, в противном случае вынужден буду вызывать докладчиков со следственными делами.

Начальник 6 отдела ГУГБ НКВД СССР
ст. майор государственной безопасности

Волков

*Архів Управління МВС України Харківської області. —
Колекція документів. Арк. 1 — 12. Машинопис. Копія.*

№ 47

ДОВІДКА ЩОДО ВКАЗІВКИ № 1160 ЗАСТУПНИКА НАРКОМА ВНУТРІШНІХ СПРАВ СРСР М.ФРИНОВСЬКОГО

29 червня 1938 р.

Согласно указания № 1160 за подписью зам. наркома НКВД СССР, комкора тов.Фриновского, — упрощенный порядок рассмотрения дел (по альбому в порядке приказов № 00485) на лиц:

польской, немецкой, латышской, румынской, финской, болгарской, эстонской, македонской, греческой, иранской, афганской, китайской национальностей и харбинцев, изобличенных в шпионской, диверсионной, террористической и др. антисоветской деятельности, продлен до первого августа.

При проведении операции добиться исчерпывающей чистки от перечисленных к.-р. элементов предприятий оборонной промышленности, оборонных цехов, транспорта, укрепленных районов и пограничной полосы.

Учсть, что несмотря на уже проведенные аресты на указанных объектах и особенно в оборонной промышленности и на транспорте, все еще существуют контрреволюционные формирования иностранной агентуры, которая проводит диверсионно-шпионскую работу.

Верно:

врид. секретаря ДТО ГУГБ НКВД Юж.
сержант государственной безопасности

Черныш

*Архів Управління МВС України Харківської області. —
Колекція документів. Арк. 1. Машинопис. Копія.*

№ 48

ПРОТОКОЛ ОПЕРАТИВНОЇ НАРАДИ КЕРІВНОГО СКЛАДУ ДТО ГУГБ НКВД ПІВДЕННОЇ ЗАЛІЗНИЦІ

10 січня 1938 р.

Совершенно секретно

Присутствовали: Нач. ДТО ГУГБ НКВД Южн., капитан госбезопасности т.ЛЕОПОЛЬД, пом. нач. ДТО Южн., лейтенант госбезопасности т.ШУМУРТОВ, вр. нач. 1 отд. ДТО, лейтенант госбезопасности ГИРШИН, нач. 2 отд. ДТО, лейтенант госбезопасности т.ДОЛГИХ, врид. нач. 3 отд. ДТО, сержант госбезопасности т.ЭЙНГОРН, нач. 6-го отд. ДТО, мл. лейтенант госбезопасности т.НОСКО.

Слушали: 1. О мерах по выполнению телеграммы наркома внутренних дел СССР, генерального комиссара госбезопасности т.ЕЖОВА № 56 от 9/1 38 г. о дальнейшей операции по очистке транспорта от кулаков, а/сов. элемента и полной ликвидации шпионских и диверсионных формирований на транспорте.

Постановили: О КАДРАХ. 1. Очистить аппараты отдела найма и увольнения от подозрительного и антисоветского элемента.

Тт. *Носко и Чернышу* в декадный срок проверить весь личный состав отделов найма и увольнения и пом. нач. по кадрам служб.

В первую очередь проверить состав ДОРа.

Тов. Долгих к 13/1 38 г. представить в Москву справки на арест лиц, проходящих по правотроцкистской организации из числа работников приема и увольнения.

2. ПО ОДТО ГУГБ НКВД Белгород, Основа, Харьков, силами аппарата ДТО, проверить по личным делам и прочим материалам отделов найма и увольнения, состояние кадров, в частности, степень работы этих отделов по очистке ж.д. транспорта от социально опасных и враждебных элементов и засоренность на день проверки, обратив особое внимание на факты приема и выдвижения в последнее время на работу ж.д. транспорта а/сов. и скомпрометированного элемента.

Такую же работу одновременно поручить провести всем нач. ОДТО ГУГБ НКВД.

3. В 5-дневный срок всем нач. ОДТО ГУГБ НКВД собрать и сообщить в 6 отделение ДТО самые подробные и точные данные о работающих на Юж.ж.д.: поляков, немцев, латышей, румын, бессарабцев, галичан, греков, быв. чл. ВКП(б) и членов антисовполитпартий — меньшевиков, эсеров, боротьбистов, а также лиц, имеющих связи с границей.

Подчеркивается, эти сведения должны быть самые точные и проверенные и добыты точно в указанный срок.

О работе дороги. 1. В целях установления подлинных причин плохой работы дороги и отдельных узлов и станций, потребовать от всех работников ДТО и ОДТО, чтобы ни один акт зашивки станции, задержки и отмены поездов, невыдачи паровозов под поезда, необеспеченность топливом и снабжение некачественным топливом не остался бы без глубокой разработки через квалифицированную агентуру, под углом зрения выявления враждебной деятельности.

2. На крупных узлах и станциях, особенно на тех объектах, где вскрыты правотроцкистские, диверсионные группы и резидентуры иностранных разведок, немедленно приступить к вербовке квалифицированной агентуры, через которую вскрыть все оставшиеся не вскрытыми связи этих к.-р. формирований, главным образом, на узлах: Основа, Бел-

город, Полтава, Кременчуг, Лозовая, Люботин и Харьков-сорт.

Добиться, чтобы в месячный срок все объекты на этих узлах были обеспечены агентурой и осведомлением.

3. Создать твердый учет и приобрести квалифицированную агентуру среди бывш. чл. ВКП(б) и членов антисовпартий — основной базы правотроцкистских, диверсионно-террористических организаций и иностранных разведок.

4. О всех распоряжениях служб дороги, вызывающих сомнение в их правильности, сообщать в ДТО ГУГБ НКВД Юж. ж. дор. с приложением копий этих распоряжений.

О погрузке и выгрузке. 1. Глубоко агентурно освещать выполнение государственных планов перевозок.

2. Выявлять и немедленно доносить с одновременным выявлением виновных о всех фактах зажима погрузки и важнейших грузов, о фактах преступного хранения важнейших грузов и о случаях представления под погрузку важнейших грузов не продезинфицированных вагонов.

3. Обращать внимание агентуры на вопросы организации самих процессов погрузки и выгрузки, выявлять своевременно преступную вредительскую деятельность враждебных элементов.

По пути. 1. Агентурным путем тщательно установить состояние путевого хозяйства и выполнения дорогой мероприятий по ликвидации последствий вредительства.

2. Точно установить оставшиеся неотремонтированными аварийные участки с установлением причин и виновных.

3. Через проверенную агентуру и осведомление проверить правильность выставляемых и выставленных предупреждений пути.

4. Тов.Эйнгорну обеспечить проведение профилактических мероприятий по борьбе с бактериологической диверсией на дороге.

По обслуживанию промежуточных станций. 1. Имея в виду, что администрация участков дороги, в очковитательских целях, для показа видимости положительных достижений в работе прибегает к неприему составов и бросает их на промежуточных станциях, где они простаивают по несколько суток, ни одного такого акта не оставлять без глубокой аг.разработки и выявления виновных.

2. Ни одно крушение, ни одна авария не должны проходить без глубокого внимания нашего аппарата.

Нач. ОДТО в каждом отдельном случае, помимо обязательного участия путем выезда на место, должны агентурно

вскрыть до конца причины аварии и крушения, не оставляя не репрессированными виновных каждый случай крушений и аварий, хотя бы предотвращенный, подлежит тщательной агентурной разработке и расследованию.

Оперативные мероприятия. 1. Ни один объект на транспорте не может и не должен оставаться вне самого глубокого и тщательного агентурного обслуживания.

Паровозное депо, вагонное депо и пункты, угольные склады, водокачки, водоемные здания и т.под., все должны быть обеспечены агентурой и осведомлением.

Особенности транспорта таковы, что враг, где бы он ни сидел, может причинить огромный вред.

2. Решительно весь оставшийся на транспорте кулацкий антисоветский элемент подлежит изъятию.

3. Выявить в течение 5 дней и арестовать всех оставшихся на транспорте поляков, немцев, латышей, греков, румын, бессарабцев проявляющих а/с деятельность.

Особое внимание обратить на выявление и репрессирование укр. националистических элементов.

Операцию проводить по всем имеющимся в наличии материалам 14/1 и по окончании проверки по пунктам 1, 2 и 3 настоящего протокола к 19/1 38 г.

4. Для установления оперативного контроля о ходе выполнения настоящих указаний и директив ДТО № 977198/3 от 31 ноября 1937 г. и № 979061 от 26 декабря 1937 г. поручить нач. 6-го отделения ДТО т.Носко, завести самый точный учет по основным показателям:

- а) вербовка агентуры и осведомления;
- б) заведения аг. дел и дел-формуляров;
- в) арестов по каждому отделению ДТО и ОДТО.

Начальникам ОДТО обсудить настоящий протокол на оперативных совещаниях и наметить конкретные практические мероприятия для каждого оперативного работника и по каждому объекту.

Отчетность о ходе выполнения настоящих указаний выслать в соответствии с директивой ДТО ГУГБ НКВД Южн. ж.д. № 979061 от 26/ХІІ 37 г.

Нач. ДТО ГУГБ НКВД Южн. ж.дор.
капитан государ. безопасности

Леопольд

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК ВКП(б) ІЗ ЗАЯВИ М.ЄЖОВА

24 листопада 1938 р.

160. — *Заявление т.Ежова Н.И.*

Рассмотрев заявление тов. Ежова с просьбой об освобождении его от обязанностей наркома внутренних дел (см. приложение) и принимая во внимание как мотивы, изложенные в этом заявлении, так и его болезненное состояние, не дающее ему возможности руководить одновременно двумя большими наркоматами, — ЦК ВКП(б) постановляет:

1. Удовлетворить просьбу тов. Ежова об освобождении его от обязанностей народного комиссара внутренних дел СССР.

2. Сохранить за тов. Ежовым должности секретаря ЦК ВКП(б), председателя Комиссии партийного контроля и наркома водного транспорта.

*Приложение
к п. 160 пр. ПБ № 65*

Копия

*Сов.секретно
В ПОЛИТБЮРО ЦК ВКП(б)
тов.Сталину*

Прошу ЦК ВКП(б) освободить меня от работы наркома внутренних дел СССР по следующим мотивам:

1. При обсуждении на политбюро 19 ноября 1938 г. заявления начальника УНКВД Ивановской области т.Журавлева целиком подтвердились изложенные в нем факты. Главное, за что я несу ответственность, — это то, что т.Журавлев, как это видно из заявления, сигнализировал мне о подозрительном поведении Литвина, Радзивиловского и других ответственных работников НКВД, которые пытались замаять дела некоторых врагов народа, будучи сами связаны с ними по заговорщической антисоветской деятельности.

В частности, особо серьезной была записка т.Журавлева о подозрительном поведении Литвина, всячески тормозившего разоблачение Постышева, с которым он сам был связан по заговорщической работе.

Ясно, что если бы я проявил должное большевистское внимание и остроту к сигналам т.Журавлева, враг народа Литвин и другие мерзавцы были бы разоблачены давным-давно и не занимали бы ответственных постов в НКВД.

2. В связи с обсуждением записки т. Журавлева на заседании политбюро были вскрыты и другие, совершенно нетерпимые недостатки в оперативной работе органов НКВД.

Главный рычаг разведки — агентурно-осведомительная работа оказалась поставленной из рук вон плохо. Иностранную разведку, по существу, придется создавать заново, так как ИНО было засорено шпионами, многие из которых были резидентами за границей и работали с подставленной иностранными разведками агентурой.

Следственная работа также страдает рядом крупнейших недостатков. Главное же здесь в том, что следствие с наиболее важными арестованными во многих случаях вели не разоблаченные еще заговорщики из НКВД, которым удавалось таким образом не давать разворота делу вообще, тушить его в самом начале и, что важнее всего, скрывать своих соучастников по заговору из работников ЧК.

Наиболее запущенным участком в НКВД оказались кадры. Вместо того, чтобы учитывать, что заговорщикам из НКВД и связанным с ними иностранными разведками за десяток лет минимум удалось завербовать не только верхушку ЧК, но и среднее звено, а часто и низовых работников, я успокоился на том, что разгромил верхушку и часть наиболее скомпрометированных работников среднего звена. Многие из вновь выдвинутых, как теперь выясняется, также являются шпионами и заговорщиками.

Ясно, что за все это я должен нести ответственность.

3. Наиболее серьезным упущением с моей стороны является выяснившаяся обстановка в деле охраны членов ЦК и политбюро.

Во-первых, там осталось значительное количество неразоблаченных заговорщиков и просто грязных людей от Паукера.

Во-вторых, заменивший Паукера, застрелившийся впоследствии Курский и сейчас арестованный Дагин также оказались заговорщиками и насадили в охрану немалое количество своих людей. Последним двум начальникам охраны я верил как честным людям. Ошибся и за это должен нести ответственность.

Не касаясь целого ряда других недостатков, таково общее состояние оперативно-чекистской работы в Наркомате.

Не касаясь ряда объективных фактов, которые в лучшем случае могут кое-чем объяснить плохую работу, я хочу остановиться только на моей персональной вине как руководителя Наркомата.

Во-первых, совершенно очевидно, что я не справился с работой такого огромного и ответственного Наркомата, не охватил всей суммы сложнейшей разведывательной работы.

Вина моя в том, что я вовремя не поставил этот вопрос во всей остроте по-большевистски перед ЦК ВКП(б).

Во-вторых, вина моя в том, что, видя ряд крупнейших недостатков в работе, больше того, даже критикуя эти недостатки у себя в Наркомате, я одновременно не ставил этих вопросов перед ЦК ВКП(б). Довольствуясь отдельными успехами, замазывая недостатки, барахтался один, пытаюсь выправить дело. Выправлялось туго, тогда нервничал.

В-третьих, вина моя в том, что я часто делячески подходил к расстановке кадров. Во многих случаях, политически не доверяя работнику, затягивал вопрос с его арестом, выжидал, пока подберут другого. По этим же деляческим мотивам во многих работниках ошибся, рекомендовал на ответственные посты, и они разоблачены сейчас как шпионы.

В-четвертых, вина моя в том, что я проявил совершенно недопустимую для чекиста беспечность в деле решительной очистки отдела охраны членов ЦК и политбюро. В особенности эта беспечность непростительна в деле затяжки ареста заговорщиков по Кремлю (Брюханов и др.).

В-пятых, вина моя в том, что сомневаясь в политической честности таких людей, как бывший нач. УНКВД ДВК предатель Люшков и последнее время Наркомвнудел Украинской ССР предатель Успенский, не принял достаточных мер чекистской предупредительности и тем самым дал возможность Люшкову скрыться в Японию и Успенскому пока неизвестно куда, и розыски которого продолжаются.

Все это вместе взятое делает невозможным мою дальнейшую работу в НКВД.

Еще раз прошу освободить меня от работы наркома внутренних дел СССР.

Несмотря на все эти большие недостатки и промахи в моей работе, должен сказать, что при повседневном руководстве ЦК — НКВД погромил врагов здорово.

Даю большевистское слово и обязательство перед ЦК ВКП(б) и перед тов.Сталиным учесть все эти уроки в своей дальнейшей работе, учесть свои ошибки, исправиться и на любом участке, где ЦК сочтет необходимым меня использовать — оправдать доверие ЦК.

23.XI.1938 г.

Ежов

*Друкується за: Сталинське політбюро в 30-е роки. —
С. 168 — 170.*

УРИВОК ИЗ КНИЖКИ В.КРИВИЦЬКОГО
“Я БЫЛ АГЕНТОМ СТАЛИНА”

5. ОГПУ

Мое знакомство с ОГПУ состоялось в январе 1926 г., когда я оказался в роли “подозреваемого”. Я занимал тогда пост начальника военной разведки в Западной Европе 3-го отдела разведуправления Красной Армии. 3-й отдел собирает сведения, поступающие со всего мира, и составляет секретные доклады и специальные бюллетени для двадцати членов высшего руководства СССР.

В то утро меня вызвал к себе Никонов, возглавлявший 3-й отдел, и сказал мне, чтобы я немедленно отправлялся в спецотдел московского областного ОГПУ.

— Вход через улицу Дзержинского, подъезд № 14, — сказал он. — Вот пропуск.

Он протянул мне кусочек зеленого картона, присланный из ОГПУ. На мой вопрос, зачем меня вызывают, он сказал:

— Честно говоря, не знаю. Но когда они вызывают, нужно идти немедленно.

Вскоре я стоял перед следователем ОГПУ. Он сухо предложил мне сесть, сел сам за свой стол и стал перебирать какие-то бумаги. Десять минут прошло в молчании, после чего он быстро взглянул на меня и спросил:

— Когда вы последний раз дежурили по Третьему отделу?

— Шесть дней назад, — ответил я.

— Тогда скажите, куда девалась печать Третьего отдела? — сказал он с напускным драматизмом.

— Откуда мне знать? — ответил я. — Дежурный на выходе не подписал бы мне пропуск, если бы я не сдал ему ключи и печать. Следователь вынужден был признать, что, судя по журналу дежурств, я сдал ключ вместе с другими атрибутами власти своему сменщику. Однако дело на этом не кончилось, и он стал мне задавать наводящие вопросы:

— Вы давно состоите в партии, товарищ Кривицкий? — Вы не имеете права задавать мне подобные вопросы, — сказал я. — Вы знаете, какое положение я занимаю. Пока я не доложу своему начальнику товарищу Берзину, я не имею права подвергать себя дальнейшему допросу. С вашего позволения, я позвоню ему по телефону.

Я набрал номер своего начальника Берзина, объяснил ситуацию и спросил, должен ли я отвечать на вопросы общего характера.

— Ни слова, пока не получите моих указаний. Я позвоню вам через пятнадцать — двадцать минут.

Следователь нетерпеливо ждал, вышагивая по кабинету. Через двадцать минут раздался звонок Берзина.

— Отвечайте на вопросы, только относящиеся к делу, — сказал он мне.

Я передал трубку следователю, и Берзин повторил свое указание.

— Ну, ладно, — сказал следователь недовольным тоном. — Можете идти.

Я вернулся к себе. Менее чем через полчаса ко мне зашел интеллигентный молодой человек в очках, работавший в нашем дальневосточном отделе. Он не был членом партии и был взят в наш отдел только за знание персидского языка.

— Знаете что, Кривицкий, — сказал он мне с явным испугом. — Меня вызывают в ОГПУ.

— Зачем? — спросил я его. — Вы же не несете дежурств.

— Конечно нет, — ответил он. — Мне никогда бы не доверили. Я же не член партии.

Интеллигентный молодой человек отправился в ОГПУ да так и не вернулся обратно.

Через несколько дней пропавшая печать была “найдена”. Я уверен, что ее выкрали сотрудники ОГПУ, чтобы сострять дело вокруг нашего разведуправления и убедить политбюро в необходимости распространить на него свою власть. Разведуправление ревниво оберегало свою независимость и последним попало во власть секретной службы, но это случилось десятью годами позже.

Фабрикация таких дел была любимым занятием ОГПУ. Убедив вначале аппарат большевистской диктатуры, а затем и лично Сталина в том, что их власть держится исключительно на неусыпной бдительности ОГПУ, оно так расширило свое всевластие, что в конце концов превратилось в государство в государстве.

Начав “следствие” по делу, не имеющее ничего общего с раскрытием преступлений, оно вынуждено ради протокола найти жертву любой ценой, и в этом состоит основная жестокость этого учреждения. Этим же объясняется исчезновение нашего знатока персидского языка.

В стране, где первое лицо государства считает всякое проявление инакомыслия прямой угрозой своей власти,

секретная полиция совершенно естественно берет власть над самим Хозяином.

История создания ОГПУ восходит к декабрю 1917 г., когда месяц спустя после Октябрьской революции Ленин направил Дзержинскому проект декрета о создании органа для “борьбы с контрреволюцией, спекуляцией и саботажем”. Эта памятная записка ознаменовала собой рождение Чрезвычайной комиссии, уполномоченной вести борьбу против врагов советской власти. ЧК превратилась в инструмент террора и массовых репрессий, которые начались после покушения на жизнь Ленина летом 1918 г. и убийства Урицкого.

Первый председатель ЧК Феликс Дзержинский был беспощадным борцом за дело революции с репутацией неподкупного революционера. Во время гражданской войны он посылал на смерть бесчисленное число людей, будучи твердо уверен, что другого пути защитить советскую власть от “классовых врагов” нет. О каких бы ужасах, связанных с именем ЧК в первые годы Октябрьской власти, ни говорилось, ни Дзержинским, ни его ближайшими сотрудниками не руководили какие-либо иные мотивы, кроме фанатического рвения быть карающим мечом революции.

Люди, лояльно настроенные по отношению к советской власти, не испытывали тогда еще страха перед ЧК.

По мере того, как советская власть становилась еще более тоталитарной, большевистская партия все очевиднее становилась жертвой того, что она создала в 1917 г., а советская тайная полиция все больше прибирала все вокруг к рукам, террор превращался в самоцель, и бесстрашных революционеров сменяли матерые, распущенные и аморальные палачи.

В 1923 г. ЧК стала называться ОГПУ (Объединенное государственное политическое управление). Перемена названия была вызвана желанием избавиться от неприятных ассоциаций. Однако новое название скоро стало внушать еще больший страх.

ОГПУ осталось в том же здании, которое занимала ЧК, на Лубянке, где до революции располагалось страховое общество. Первоначально это здание, выходящее на Лубяnsкую площадь, было пятиэтажным, но начиная с 1930 г. оно стало расширяться, были добавлены еще три этажа из желтого кирпича и пристроено роскошное 11-этажное здание с цоколем из черного мрамора.

Главный вход в ОГПУ все еще осуществляется через старое здание, над дверями которого укреплен барельеф с изображением Карла Маркса. Есть еще и другие входы с прилегающих переулков, так что практически все здания одного квартала принадлежат ОГПУ.

Обычные граждане получают пропуска для входа в здание ОГПУ в бюро пропусков, находящемся на улице Кузнецкий мост напротив Наркомата по иностранным делам. В Бюро пропусков всегда толпятся родственники, жены и друзья заключенных в надежде получить разрешение на свидание или передачу. Одного взгляда на эти очереди достаточно, чтобы составить себе впечатление о том, какую политику вела Советская власть в тот или иной период. В первые годы Советской власти в этих очередях стояли жены офицеров или купцов. Затем в них стали преобладать родные арестованных инженеров, профессоров. В 1937 г. я видел, как в длинных очередях стоят родные и близкие моих друзей, товарищей и коллег.

В длинных, мрачных коридорах Лубянки — охрана через каждые двадцать шагов. Пропуска проверяются по крайней мере трижды, пока посетитель получит доступ в один из кабинетов ОГПУ.

На том месте, где в старом здании был когда-то внутренний двор, выстроена специальная тюрьма для опасных политических преступников. Многие из них содержатся в одиночных камерах, а сама тюрьма носит название “Изолятор”. На окнах камеры установлены не только железные решетки, но и железные жалюзи так, что в нее может проникнуть только тонкий луч света. Узнику камеры не видно ни двора, ни неба.

Когда следователь ОГПУ захочет провести допрос заключенного в своем кабинете, он звонит начальнику тюрьмы, и его ведут в главное здание под стражей через двор, вверх по узкой полутемной лестнице. Есть здесь и лифт, поднимающий заключенных на верхние этажи.

Осенью 1935 г. я увидел на Лубянке одного из самых знаменитых ее узников, ближайшего соратника Ленина, первого председателя Коминтерна, который стоял одно время во главе Ленинградского комитета партии и Совета. Когда-то это был дородный мужчина. Теперь по коридору шаркающей походкой в пижаме шел изможденный человек с потухшим взглядом. Так последний раз я видел человека, бывшего когда-то Григорием Зиновьевым. Его вели на допрос. Несколько месяцев спустя он был расстрелян.

В кабинете каждого следователя самый важный предмет мебели — это диван, поскольку он вынужден порой вести допросы с перерывами круглые сутки. Сам следователь, по сути, такой же узник как и его подследственный. Ему даны неограниченные права, начиная от пыток и кончая расстрелом на месте. Это одна из особенностей советского судебного процесса: несмотря на многочисленные казни, штатных палачей не существует. Иногда в камеры Лубянки для исполнения смертного приговора, вынесенного коллегией ОГПУ, спускаются сотрудники и охрана. Иногда это делают сами следователи. Представьте себе для аналогии, как окружной судья Нью-Йорка, получив санкцию на исполнение высшей меры наказания, со всех ног несется в Синг-Синг, чтобы включить рубильник электрического стула.

Самое большое число казней на Лубянке пришлось на 1937 г. и 1938 г., когда великая чистка захлестнула всю страну. Еще раньше, в 1934 г., Сталин натравливал ОГПУ на рядовых большевиков. Периодические “очищения” рядов партии, являющиеся функцией Комитета партийного контроля, были переданы в руки тайной полиции. Тогда-то впервые все члены большевистской партии стали объектами индивидуальной полицейской слежки. В марте 1937 г., однако, Сталин решил, что все эти очищения и чистки недостаточны. В 1933 — 1936 гг. он сохранил за собой власть в значительной степени благодаря Ягоде и его секретным сотрудникам, чья беззаветная преданность помогла ему уничтожить старые руководящие кадры большевистской партии и Красной Армии. Но так как сталинские методы чистки были Ягоде слишком известны, а сам он стал слишком близок к рычагам власти, то Сталин решил сменить палачей, не меняя своей политики. Тот, на кого пал жребий стать преемником Ягоды, был Николай Ежов, которого Сталин за несколько лет до этого “посадил” в ЦК партии в качестве его секретаря и главы отдела кадров, от которого зависело очень многое. На своем посту Ежов, по сути, занимался деятельностью, параллельной ОГПУ, подчиняясь непосредственно Сталину. Когда он занял кресло Ягоды, он взял с собой сотни две своих надежных “ребят” из числа личного сталинского ОГПУ. В 1937 г. лозунгом Сталина было: “Усилить чистку!”.

Ежов претворил этот лозунг в кровавую действительность. Первым делом он обвинил сотрудников ОГПУ в недостаточной требовательности по вине разложившегося

руководства и сообщил им, что ОГПУ должно усилить чистку, начиная с себя.

18 марта 1937 г. Ежов сделал доклад на собрании руководящих работников в клубе ОГПУ. Все заместители Ягоды и все начальники отделов ОГПУ, за исключением одного, уже находились под арестом. Удар теперь должен опуститься на головы высшего начальства. Просторное помещение клуба было до отказа заполнено ветеранами ЧК, из которых многие прослужили в органах почти двадцать лет. Ежов делал доклад в своем новом качестве народного комиссара внутренних дел. Смена названия была новой попыткой избавиться от назойливых ассоциаций. Новоиспеченный комиссар серьезно взялся за дело. Это был его звездный час. Он должен был доказать, что незаменим для Сталина. Ежов решил разоблачить деятельность Ягоды перед его оставшимися в живых сотрудниками.

Ежов начал с того, что в его задачу не входит доказывать ошибки Ягоды. Если бы Ягода был твердым и честным большевиком, он не потерял бы доверия Сталина. Ошибки Ягоды имеют глубокие корни. Докладчик сделал паузу, и все присутствующие затаили дыхание, чувствуя, что наступает решительный момент. Тут Ежов сделал эффектное признание, что с 1907 г. Ягода находился на службе царской охранки. Присутствующие проглотили это сообщение не сморгнув глазом. А ведь в 1907 г. Ягоде было десять лет от роду! Но это не все, перешел на крик Ежов, немцы сразу пронюхали об истинном характере деятельности Ягоды и подсунили его Дзержинскому для работы в ЧК в первые же дни после революции.

— На протяжении всей жизни Советского государства, — кричал Ежов, — Ягода работал на германскую разведку!

Ежов поведал своим объятым ужасом слушателям, что шпионы Ягоды проникли всюду, заняв все ключевые посты. Да! Даже руководители отделов ОГПУ Молчанов, Горб, Гай, Паукер, Волович — все шпионы!

— Ежов может доказать, — кричал он, — что Ягода и его ставленники — не что иное, как воры, и в этом нет ни малейших сомнений.

— Разве не Ягода назначил Лурье начальником строительного управления ОГПУ? А кто, как не Лурье, был связующим звеном между Ягодой и иностранной разведслужбой? — Это и было его главным доказательством.

— Многие годы, — заявил Ежов, — эти два преступника, Ягода и Лурье, обманывали партию и свою страну. Они

строили каналы, прокладывали дороги и возводили здания, стоящие огромных средств, но в отчетах указывали, что затраты на них обходились крайне дешево.

— Но как, спрашиваю я вас, товарищи, как этим мерзавцам удавалось это? Как, спрашивается?

Ежов пристально взглядывался в глаза окаменевших слушателей.

— Очень просто. Бюджет НКВД не контролируется никем. Из этого бюджета, бюджета собственного учреждения, Ягода черпал суммы, нужные ему для сооружения дорогостоящих зданий по крайне “дешевой” цене.

— Зачем Ягоде и Лурье нужно было это строительство? Зачем им нужно было строить дороги? Это они делали в погоне за популярностью, чтобы завоевать себе известность, заработать себе награды! Но может ли предатель быть удовлетворен всем этим? Почему Ягода так стремился завоевать популярность? Она ему была нужна потому, что на самом деле он преследовал политику Фуше.

Длинная очередь противоречивых обвинений, пущенная Ежовым в публику, ошарашила присутствующих. Ягода служил в охранке десять лет. Потом оказывается, что этот обыкновенный шпион, провокатор и вор захотел еще и соревноваться с пресловутым наполеоновским министром полиции.

— Это очень серьезный вопрос, товарищи, — продолжал Ежов. — Партия была вынуждена все эти годы противостоять росту фашизма среди нас. Это было нелегко. Да, товарищи, я вам должен сказать, и вы крепко это запомните, что даже Феликс Эдмундович Дзержинский ослабил здесь оборону революции.

Ежов перешел к резюме, которое сводилось к следующему: нам нужна чистка, чистка и еще раз чистка. У меня, Ежова, нет сомнений, нет колебаний, нет и слабостей. Если можно было бы задать вопрос покойному Феликсу Дзержинскому, почему мы должны считаться с репутацией даже старейших и наиболее закаленных чекистов?

Старейшие сотрудники органов ОГПУ, ветераны Октябрьской революции, чувствуя, что наступает их очередь пасть жертвой, были бледны и безучастны. Они аплодировали Ежову, как будто все это их не касалось. Они аплодировали, чтобы продемонстрировать свою преданность. Кто знает? Своевременное признание своей вины, возможно, еще спасет их от пули в затылок. Возможно, они

еще раз смогут заработать себе право на жизнь предательством своих друзей...

Таков был характер усиленной, или великой, чистки, которая началась в марте 1937 г. Аппарат советской власти стал похож на сумасшедший дом. Дискуссии, подобные описанной выше, проходили в каждом подразделении ОГПУ, в каждой ячейке большевистской партии, на каждом заводе, в войсковой части, в колхозе. Каждый становился предателем, если он не смог обвинить в предательстве кого-то другого. Люди осторожные пытались уйти в тень, стать рядовыми служащими, избежать соприкосновения с властями, сделать так, чтобы их забыли.

Долгие годы преданности партии не значили ничего. Не помогали даже заклинания в верности Сталину. Сам Сталин выдвинул лозунг: “Все поколение должно быть принесено в жертву”.

Нас приучили к мысли о том, что старое должно уйти. Но теперь чистка принялась за новое. Той весной мы как-то разговорились со Слуцким о масштабах арестов, проведенных с марта того же года, — их было 350 тыс., а возможно, и 400 тыс. Слуцкий говорил с горечью:

— Знаешь, мы и вправду старые. Придут за мной, придут за тобой, придут за другими. Мы принадлежим к поколению, которому суждено погибнуть. Сталин ведь сказал, что все дореволюционное и военное поколение должно быть уничтожено как камень, висящий на шее революции. Но сейчас они расстреливают молодых — семнадцати- и восемнадцатилетних ребят и девочек, родившихся при Советской власти, которые не знали ничего другого... И многие из них идут на смерть с криками: “Да здравствует Троцкий!”

Можно было привести массу примеров в доказательство. Лучшим примером этому служит дело самого Ягоды. Среди многих дичайших обвинений, выдвинутых шефу ОГПУ на его процессе в марте 1938 г., самым бессмысленным по своей сути было обвинение в заговоре с целью отравления Сталина, Ежова и членов Политбюро. Многие годы Ягода отвечал за питание кремлевских руководителей, в том числе Сталина и других высокопоставленных лиц правительства. Специальный отдел ОГПУ в непосредственном ведении Ягоды контролировал шаг за шагом снабжение Кремля продуктами питания, начиная со специальных подмосковных хозяйств, где продукция выращивается под неусыпным

наблюдением сотрудников Ягоды, и кончая столами кремлевских вождей, которых обслуживают агенты ОГПУ.

Все сельскохозяйственные работы вплоть до сбора урожая, перевозки, изготовления и подачи блюд осуществлялись специальными сотрудниками ОГПУ в непосредственном подчинении у Ягоды. Каждый из сотрудников его специальной секции отвечал перед Ягодой своей головой, а сам Ягода в течение многих лет нес на своих плечах тяжкий груз этой ответственности. Сталин, не раз обязанный спасением своей жизни его неусыпной бдительности, не ел никакой другой пищи, кроме той, которую подавали ему сотрудники Ягоды.

На процессе было “доказано”, что Ягода возглавлял гигантский отравительский заговор, в который он втянул даже старых кремлевских врачей. Но это было еще не все. Было доказано, что Ягода, так сказать шеф-повар Кремля, не удовлетворенный методами отравления, задумал медленное убийство Ежова, опрыскивая его кабинет ядовитыми веществами. Все эти вопиющие “факты” стали достоянием открытого процесса, и в справедливости многих из них “признался” сам Ягода. Они были опубликованы в прессе. Но на протяжении всего процесса никто в России не осмеливался напомнить о том, что Ягода был хозяином кремлевской кухни.

Разумеется, ему были предъявлены и другие обвинения. Оказывается, вдобавок к незаконному присвоению денег, отпущенных ОГПУ на строительство, он вырывал хлеб изо рта кремлевских вождей, продавая кремлевскую провизию на сторону и присваивая вырученные деньги. Эти деньги он тратил, по данным суда, на устройство оргий.

Как и другие подобные “факты”, раскрытые на московских показательных процессах, эта история кражи Ягодой хлеба и мяса со сталинского стола имеет в своем основании крохотную долю правды. В период острой нехватки продуктов Ягода действительно завел практику заказывать несколько больше продуктов, чем это требовалось для Кремля. Излишки распределялись им среди голодавших сотрудников ОГПУ. Несколько лет подряд высшие чиновники ОГПУ неофициально получали продуктовые свертки сверх полагавшейся им нормы. Сотрудники военной разведки недовольно ворчали по этому поводу, и некоторое время милости Ягоды распространялись и на нас, так что и я приобщался к этим крохам с кремлевского стола. Когда были проверены счета, выяснилось, что за Молотовым,

например, числилось в десять раз больше сахара, чем он мог при всем желании потратить.

Кроме обвинения в тщательно продуманном заговоре с целью отравления людей, которых он мог бы и без того отправить на тот свет одним мановением руки, а также в продаже кремлевских продуктов, сталинский трибунал учел и тот факт, что эти украденные продукты частично раздавались им якобы в целях завоевания популярности по примеру Фуше.

Я пересказываю эти фантастические, или, вернее, кошмарные, факты не для того, чтобы развлечь читателя. Я подкрепляю фактами мое утверждение о том, что в ОГПУ в ходе чисток было утрачено само понятие вины. Причины ареста человека не имели ничего общего с предъявленным ему обвинением. Никто не искал их. Никто не спрашивал о них. В правде перестали нуждаться. Когда я говорю, что советский аппарат власти превратился в сумасшедший дом, я вкладываю в это буквальный смысл. Американцы смеются, когда я рассказываю им об этих диких случаях, — и я их понимаю, — но для нас это не повод для смеха. Нет ничего смешного в том, что ваши лучшие друзья и товарищи исчезают в ночи и гибнут. Не забывайте, что и я когда-то жил в этом сумасшедшем доме...

В самый разгар великой чистки, когда Сталин терроризировал всю Россию, он произнес речь об узах любви, связывающих большевиков с русским народом. Он узнал где-то о греческом мифе об Антее и привел его в доказательство: непобедимость Антея — в его связи с почвой, с народными массами. В том же заключается, по словам Сталина, непобедимость большевистского руководства.

Но сталинская связь с массами держалась на существовании армии шпионов и осведомителей ОГПУ, специализировавшихся на арестах рядовых граждан за случайные замечания против советского строя. Этот тип полицейского правления был скопирован со всей точностью в нацистской Германии. Разница в том, что к 1937 г. Сталин перестал доверять даже своей армии шпионов. Он завел организацию шпионов для шпионажа за шпионами. Он никому не верил и заявлял, что сам станет своим собственным чекистом. Питая подозрения по поводу одного служащего при своей резиденции, он стал следить за ним и пришел к выводу, что этот служащий связан с сетью заговорщиков среди кремлевской охраны, замышлявших убить не только его, но и всех членов Политбюро. Один видный работник ОГПУ,

рассказывая мне об этом, не находил слов, чтобы выразить, какой катастрофой для его ведомства стало неведение об этом заговоре. Тогда и родился афоризм, согласно которому “лучший чекист — это сам Сталин”.

Сей никому не ведомый заговор стал предлогом для очередной волны арестов как в Кремле, так и по всей стране. Среди этих волн самые страшные были подняты стараниями Ежова. Ни один палач в истории не сделал столько для своего господина, сколько сделал для Сталина Ежов. Список ежовских жертв включает почти всех из 80 членов советского Военного совета, созданного в 1934 г., большинство членов сталинского Центрального Комитета и его Контрольной комиссии, большинство членов ЦИК, Совета народных комиссаров, Совета труда и обороны, лидеров Коммунистического Интернационала, всех начальников и заместителей начальников ОГПУ, массы послов и высших дипломатов, руководителей всех союзных и автономных республик Советского Союза, 35 000 человек из офицерского корпуса, почти весь состав редакций “Правды” и “Известий”, множество писателей, артистов, музыкантов, режиссеров, большинство руководителей комсомола — цвет поколения, от которого ожидали максимальной лояльности к Сталину.

Результат совершенного Ежовым за тридцать шесть месяцев, в течение которых он возглавлял ОГПУ, был настолько ужасен, что ему пришлось заплатить за содеянное жизнью. Ужасы репрессий достигли такой степени, что Сталину, чтобы спасти самого себя, пришлось казнить своего палача. При всем своем раболепстве и своей преданности Ежов заплатил ту цену, которую обречены платить все в сталинской России, кто поднимается на вершину власти. 8 декабря 1938 г. в кратком коммюнике сообщалось, что Ежов освобожден от поста комиссара внутренних дел и заменен Лаврентием Берия, закавказским соплеменником Сталина. По обыкновению сообщалось, что Ежов якобы стал теперь комиссаром по делам речного флота, но фактически он исчез бесследно и навсегда.

Дружиться за: Кривицкий В. Я был агентом Сталина. Записки советского разведчика. — М., 1991. — С. 177 — 184, 186 — 188, 199 — 201.

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО РЕАБІЛІТАЦІЮ ЖЕРТВ ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЙ НА УКРАЇНІ

17 квітня 1991 р.

Після 1917 року, в період громадянської війни і наступні десятиріччя на землі України пролилося багато людської крові. Мільйони безвинних людей на підставі антигуманних і антидемократичних законів та внаслідок прямого беззаконня і свавілля зазнали переслідувань за свою політичну діяльність, висловлювання та релігійні переконання. Особливо тяжкою спадщиною минулого є масові репресії, які чинилися сталінським режимом та його провідниками в республіці. При судових і позасудових розправах грубо нехтувались норми Конституції, покликані охороняти права і свободи громадян, елементарні норми судочинства.

Відзначаючи, що частину осіб, репресованих у 30 — 40-х і на початку 50-х років, уже поновлено в правах на підставі законодавства Союзу РСР, Верховна Рада України вважає, що реабілітація жертв політичних репресій повинна охоплювати увесь період після 1917 року до моменту набрання чинності цим Законом і поширюватись на осіб, необгрунтовано засуджених за цей час судами України або репресованих на території республіки іншими державними органами в будь-якій формі, включаючи позбавлення життя або волі, переселення в примусовому порядку, вислання і заслання за межі республіки, позбавлення громадянства, примусове поміщення до лікувальних закладів, позбавлення чи обмеження інших громадянських прав або свобод з мотивів політичного, соціального, класового, національного і релігійного характеру.

Верховна Рада України засуджує репресії і відмежовується від терористичних методів керівництва суспільством, висловлює співчуття жертвам необгрунтованих репресій, їх рідним і близьким, проголошує намір неухильно добиватись відновлення справедливості, усунення наслідків свавілля і порушень громадянських прав, прагне забезпечити посилену на цей час компенсацію матеріальної і моральної шкоди, заподіяної незаконними репресіями, реабілітованим та їх сім'ям та гарантує народу України, що подібне ніколи не повториться, що права людини і законність будуть свято додержуватись.

Цим Законом ліквідуються наслідки беззаконня, допущені з політичних мотивів до громадян України, поновлюються їх права, встановлюються компенсація за незаконні репресії та пільги реабілітованим.

Стаття 1. Вважати реабілітованими осіб, які з політичних мотивів були необгрунтовано засуджені судами або піддані репресіям позасудовими органами, в тому числі “двійками”, “трійками”, особливими нарадами і в будь-якому іншому позасудовому порядку, за вчинення на території України діянь, кваліфікованих як контрреволюційні злочини за кримінальним законодавством України до набрання чинності Законом СРСР “Про кримінальну відповідальність за державні злочини” від 25 грудня 1958 року, за винятком осіб, зазначених у статті 2 цього Закону.

Визнати реабілітованими також громадян, засуджених за:

- антирадянську агітацію і пропаганду за статтею 7 Закону СРСР “Про кримінальну відповідальність за державні злочини” від 25 грудня 1958 року і статтею 62 Кримінального кодексу Української РСР в редакціях до прийняття Закону Української РСР від 28 жовтня 1989 року “Про затвердження Указу Президії Верховної Ради Української РСР від 14 квітня 1989 року ”Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів Української РСР”;
- поширення завідомо неправдивих вигадок, що порочать радянський державний і суспільний лад, тобто за статтею 187¹ Кримінального кодексу України;
- порушення законів про відокремлення церкви від держави і школи від церкви, посягання на особу та права громадян під приводом справляння релігійних обрядів, якщо вчинені дії не були поєднані з заподіянням шкоди здоров’ю громадян чи статевою розпустою.

Дія цієї статті поширюється на осіб, громадян України, які постійно проживали в Україні і яких з різних причин було переміщено за межі колишнього Радянського Союзу, необгрунтовано засуджено військовими трибуналами, Верховним Судом Союзу РСР чи піддано репресіям позасудовими органами.

*(статтю 1 доповнено частиною третьою
Законом № 2353-XII від 15.05.92 р.)*

Підлягають реабілітації також особи, щодо яких з політичних мотивів застосовано примусові заходи медичного характеру.

Стаття 2. Реабілітації не підлягають особи, щодо яких у матеріалах кримінальних справ є сукупність доказів, які

підтверджують обґрунтованість притягнення їх до відповідальності за:

- зраду батьківщини, шпигунство, диверсії, шкідництво, саботаж, терористичні акти;
- злочини проти людства і людяності, каральні акції щодо мирного населення, вбивства, мордування громадян і посібництво в цьому окупантам у період Великої Вітчизняної війни;
- збройні вторгнення на територію України, організацію збройних формувань, які чинили вбивства, розбої, грабежі й інші насильства, та особисту участь у вчиненні цих злочинів.

Не підлягають реабілітації також особи, засуджені за злочини проти правосуддя, пов'язані з застосуванням репресій, навіть якщо вони самі згодом зазнали репресій.

Стаття 3. Реабілітувати всіх громадян, засланих і висланих з постійного місця проживання та позбавлених майна за рішенням органів державної влади і управління з політичних, соціальних, національних, релігійних та інших мотивів під приводом боротьби з куркульством, противниками колективізації, так званими бандпособниками та їх сім'ями.

Стаття 4. Поновити реабілітованих в усіх громадянських правах, у тому числі в праві проживання в населених пунктах і місцевостях, в яких вони постійно проживали до репресій, поширивши це право на членів їх сімей.

Визнати недійсними пов'язані з застосуванням репресій рішення про позбавлення державних нагород, учених ступенів, військових, спеціальних і почесних звань, пенсій та інших прав.

За бажанням реабілітованого або його родичів у разі смерті реабілітованого повідомлення про реабілітацію має бути безкоштовно опубліковано в пресі чи іншим способом доведено до відома громадськості за місцем роботи або проживання реабілітованого.

Стаття 5. Встановити для осіб, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі або примусового поміщення у лікувальні заклади і згодом реабілітовані відповідно до статті 1 цього Закону, грошову компенсацію у розмірі однієї мінімальної заробітної плати за кожний місяць позбавлення волі, але не більш як 75 мінімальних заробітних плат. Одноразово як грошова компенсація реабілітованій особі виплачується до 15 мінімальних заробітних плат, а решта належних грошей — протягом наступних п'яти років. У разі

можливості, на вимогу реабілітованого, вся нарахована грошова компенсація може бути виплачена одноразово. Виплата компенсації спадкоємцям не провадиться, крім випадків, коли компенсація була нарахована, але не отримана реабілітованим.

(частину першу статті 5 дано в редакції Законів № 2353-XII від 15.05.92 р; № 2803-XII від 19.11.92 р.); (згідно із Законом № 2477 від 18.06.92 р. встановлено, що передбачена виплата грошової компенсації, а також повернення майна або відшкодування його вартості провадиться тільки реабілітованим особам або спадкоємцям першої черги).

Вилучені будівлі та інше майно по можливості (якщо будинок незайнятий, а майно збереглося) повертаються реабілітованому або його спадкоємцям натурою. При відсутності такої можливості заявнику відшкодовується вартість будівель та майна.

Не підлягають поверненню (компенсації) будівлі та інше майно, що було націоналізовано (муніципалізовано) на підставі відповідних нормативних актів.

Заяви про компенсацію та повернення майна подаються не пізніше трьох років з моменту набрання чинності цим Законом або з дня одержання особою довідки про реабілітацію згідно з цим Законом.

Порядок виплати компенсації, повернення майна або відшкодування його вартості реабілітованим регулюється Положенням, затверджуваним Кабінетом Міністрів України.

Стаття 6. Реабілітованим громадянам відповідно до статті 1 цього Закону час тримання під вартою, відбування покарання в місцях позбавлення волі, заслання або перебування на примусовому лікуванні зараховується у потрібному розмірі в стаж роботи для призначення трудових пенсій.

Реабілітованим громадянам, які потребують поліпшення житлових умов, надається право на першочергове одержання житла.

У разі смерті реабілітованої особи це право зберігається за одним з подружжя, якщо вони не створили нову сім'ю, а також за батьками і дітьми, які проживали спільно до арешту і у зв'язку із застосуванням репресій втратили право на займане жиле приміщення та потребують поліпшення житлових умов.

Реабілітовані особи, які проживають у сільській місцевості, мають право на одержання безпроцентної позики та першочергове забезпечення будівельними матеріалами для будівництва житла.

Якщо реабілітована особа згідно з статтею 1 цього Закону стала інвалідом внаслідок репресій або є пенсіонером, їй надається також право на:

- одержання пільгових путівок для санаторно-курортного лікування та відпочинку;
- безплатне забезпечення автомобілем класу ЗАЗ-968М при наявності відповідних медичних показників;
- безплатний проїзд всіма видами міського пасажирського транспорту (крім таксі) та на автомобільному транспорті загального користування (за винятком таксі) в сільській місцевості в межах адміністративного району;
- зниження оплати жилої площі та комунальних послуг на 50 процентів у межах норм, передбачених чинним законодавством;
- позачергове подання медичної допомоги і 50-процентне зниження вартості ліків за рецептом;
- переважне право на вступ до садівницьких товариств, першочергове право на вступ до житлово-будівельних кооперативів;
- першочергове встановлення телефону.

Особи, реабілітовані відповідно до цього Закону, мають право на безплатну консультацію адвокатів з питань, пов'язаних з реабілітацією.

Реабілітованим, які мають право на передбачені цим Законом пільги, видається посвідчення єдиного зразка, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Видача цього посвідчення проводиться за місцем проживання виконавчими комітетами відповідних місцевих Рад народних депутатів.

Чинність статей 4, 5 та 6 цього Закону поширюється на жертви політичних репресій, що були реабілітовані до прийняття цього Закону.

Стаття 7. Встановити такий порядок застосування статей 1 і 2 цього Закону.

Органи прокуратури у взаємодії з органами державної безпеки проводять перевірки та складають відповідні висновки щодо всіх кримінальних справ, зазначених у статтях 1 і 2 цього Закону, рішення яких не були скасовані до моменту його прийняття.

На реабілітованих осіб органи прокуратури видають відповідні довідки.

При наявності підстав для визнання особи такою, що згідно з статтею 2 цього Закону не підлягає реабілітації, прокурор надсилає справу з висновком:

щодо засуджених судами — до тих же судів, які виносили останнє судове рішення. Справи, по яких вироки, ухвали, постанови було винесено ліквідованими або розформованими судами, а також військовими трибуналами щодо цивільних осіб, передаються на розгляд тих судів, до підсудності яких ці справи віднесено чинним законодавством. Територіальна підсудність справи визначається за місцем винесення останнього судового рішення;

щодо підданих покаранню за рішенням позасудових органів — до Верховного суду України, обласних та Київського міського судів, військових трибуналів округів, Чорноморського флоту, на території яких застосовувалися репресії.

Внаслідок розгляду справи суд може прийняти одне з таких рішень:

- визнати, що особу обґрунтовано засуджено або піддано покаранню позасудовим органом і на неї не поширюється дія статті 1 цього Закону;
- визнати, що особу необґрунтовано засуджено або піддано покаранню позасудовим органом і вона підлягає реабілітації згідно з статтею 1 цього Закону.

При розгляді справи суд може також внести зміни до раніше винесених вироку, ухвали і постанови судів чи до рішення позасудових органів.

Надати Верховному суду України повноваження щодо перегляду в порядку нагляду і за нововиявленими обставинами кримінальних справ, розглянутих Верховними судами Української РСР, Союзу РСР, військовими трибуналами та позасудовими органами, в тому числі за межами територій колишнього Радянського Союзу, щодо осіб, які на момент застосування репресій були громадянами України.

*(статтю 7 доповнено частиною сьомою
Законом № 2353-ХІІ від 15.05.92 р.)*

Надати право судам поширювати дію статей 4 — 6 цього Закону на осіб, реабілітованих у загальному порядку, коли є підстави розглядати факт притягнення їх до кримінальної відповідальності за статтями 58¹ та 80 Кримінального Кодексу Української РСР 1927 року як політичну репресію.

*(статтю 7 доповнено частиною восьмою
Законом № 2353-ХІІ від 15.05.92 р.)*

Стаття 8. Особі, яку визнано судом чи військовим трибуналом такою, що не підлягає реабілітації, вручається копія ухвали (постанови), а в разі визнання необґрунтовано

засудженою або підданою покаранню за рішенням позасудового органу — довідка про реабілітацію.

Ухвалу (постанову) суду чи військового трибуналу може бути опротестовано прокурором або головою відповідного суду чи оскаржено особою, якій відмовлено в реабілітації.

Протести в порядку нагляду і за нововиявленими обставинами розглядаються у звичайному порядку, передбаченому нормами Кримінально-процесуального кодексу України.

Стаття 9. Вирішення питань, пов'язаних з встановленням факту розкуркулювання, адміністративного виселення, з відшкодуванням матеріальних збитків, поновленням трудових, житлових, пенсійних та інших прав громадян, реабілітованих відповідно до цього Закону, покласти на обласні, міські і районні Ради народних депутатів. З цією метою Радам народних депутатів утворити штатні комісії, положення про які затверджується Кабінетом Міністрів України.

За дорученням цих комісій органи внутрішніх справ встановлюють факти безпідставності заслання і вислання, направлення на спецпоселення, а також конфіскації і вилучення майна у зв'язку з необґрунтованими репресіями і матеріали перевірки надсилають комісіям.

Друкується за: Закони України. — К., 1996. — Т. 1. — С. 370 — 374.

№ 52

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО СЛУЖБУ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

25 березня 1992 р.

Розділ I

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Служба безпеки України

Служба безпеки України — державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України.

Служба безпеки України підпорядкована Президенту України і підконтрольна Верховній Раді України.

Стаття 2. Завдання Служби безпеки України

На Службу безпеки України покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб.

До завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України.

Стаття 3. Засади діяльності Служби безпеки України

Діяльність Служби безпеки України, її органів і співробітників ґрунтується на засадах законності, поваги до прав і гідності особи, позапартійності та відповідальності перед народом України.

В оперативно-службовій діяльності Служба безпеки України дотримується принципів поєднання єдиноначальності і колегіальності, гласності і конспірації.

Стаття 4. Правова основа діяльності Служби безпеки України

Правову основу діяльності Служби безпеки України становлять Конституція України, цей Закон та інші акти законодавства України, відповідні міжнародні правові акти, визнані Україною.

Стаття 5. Діяльність Служби безпеки України і права людини

Діяльність Служби безпеки України здійснюється на основі дотримання прав і свобод людини. Органи і співробітники Служби безпеки України повинні поважати гідність людини і виявляти до неї гуманне ставлення, не допускати розголошення відомостей про особисте життя людини. У виняткових випадках з метою припинення та розкриття державних злочинів окремі права та свободи особи можуть бути тимчасово обмежені у порядку і межах, визначених Конституцією та законами України.

Неправомірне обмеження законних прав та свобод людини є неприпустимим і тягне за собою відповідальність згідно з законодавством.

Орган Служби безпеки України у разі порушення його співробітниками при виконанні службових обов'язків прав чи свобод людини повинен вжити заходів до поновлення цих прав та свобод, відшкодування заподіяної моральної і матеріальної шкоди, притягнення винних до відповідальності.

Служба безпеки України на вимогу громадян України у місячний строк зобов'язана дати їм письмові пояснення з приводу обмеження їх прав чи свобод. Такі особи мають право оскаржити до суду неправомірні дії посадових (службових) осіб та органів Служби безпеки України.

Стаття 6. Позапартійність Служби безпеки України

Використання Служби безпеки України в партійних, групових чи особистих інтересах не допускається.

Діяльність партій, рухів та інших громадських об'єднань, що мають політичні цілі, в Службі безпеки України забороняється.

На період служби чи роботи за трудовим договором членство співробітників Служби безпеки України у таких об'єднаннях припиняється.

Як виняток, дозволяється членство працівників, які уклали трудовий договір із Службою безпеки України, у професійних спілках.

Стаття 7. Право громадськості на інформацію про діяльність Служби безпеки України

Громадськість України через засоби масової інформації та в інших формах у визначеному законодавством порядку інформується про діяльність Служби безпеки України.

Забороняється встановлювати обмеження на інформацію щодо загального бюджету Служби безпеки України, її компетенції та основних напрямів діяльності, а також випадків протиправних дій органів і співробітників Служби безпеки України.

Не підлягають розголошенню відомості, що становлять державну, військову, службову та комерційну таємницю, а також інформація конфіденційного характеру, розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці України, честі і гідності особи або порушити її законні права, крім випадків, передбачених законодавством в інтересах правосуддя.

Стаття 8. Відносини Служби безпеки України з державними органами, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами, громадянами та їх об'єднаннями

Служба безпеки України взаємодіє з державними органами, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами, які сприяють виконанню покладених на неї завдань.

Громадяни України та їх об'єднання, інші особи сприяють законній діяльності Служби безпеки України на добровільних засадах.

Розділ II

**СИСТЕМА І ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ
СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Стаття 9. Система Служби безпеки України

Систему Служби безпеки України складають Центральне управління Служби безпеки України, підпорядковані йому регіональні органи, Служба безпеки Республіки Крим, органи військової контррозвідки, військові формування, а також навчальні, науково-дослідні та інші заклади Служби безпеки України.

Організаційна структура Служби безпеки України визначається Президентом України.

Центральне управління Служби безпеки України, інші органи та установи, що входять у систему Служби безпеки України, є юридичними особами, мають печатку із зображенням державного герба України та своїм найменуванням, інші печатки і штампи, рахунки в банках, у тому числі валютні.

**Стаття 10 Центральне управління Служби безпеки
України**

Центральне управління Служби безпеки України відповідає за стан державної безпеки, координує і контролює діяльність інших органів Служби безпеки України. До його складу входять апарат Голови Служби безпеки України та функціональні підрозділи: розвідки, контррозвідки, військової контррозвідки, захисту національної державності, боротьби з корупцією і організованою злочинною діяльністю, інформаційно-аналітичний, оперативно-технічний, оперативного документування, слідчий, урядового зв'язку, по роботі з особовим складом, адміністративно-господар-

ський, фінансовий, військово-медичний та інші згідно з організаційною структурою Служби безпеки України.

Центральне управління Служби безпеки України видає положення, накази, розпорядження, інструкції, дає вказівки, обов'язкові для виконання у системі Служби безпеки України. Зазначені акти не підлягають виконанню, якщо в них встановлюються не передбачені законодавством додаткові повноваження органів і співробітників Служби безпеки України або антиконституційні обмеження прав та свобод громадян.

У межах своєї компетенції Центральне управління Служби безпеки України вносить Президенту України пропозиції про видання актів з питань збереження державної таємниці, обов'язкових для виконання органами державного управління, підприємствами, установами, організаціями і громадянами.

Стаття 11. Регіональні органи Служби безпеки України

З метою ефективного виконання своїх завдань Службою безпеки України утворюються її регіональні органи — обласні управління Служби безпеки України, їх міжрайонні, районні та міські підрозділи, розміщення і територіальна компетенція яких можуть не збігатися з адміністративно-територіальним поділом України.

В інтересах державної безпеки органи і підрозділи Служби безпеки України можуть створюватися на окремих державних стратегічних об'єктах і територіях, у військових формуваннях.

У своїй оперативно-службовій діяльності регіональні органи Служби безпеки України є незалежними від органів місцевої державної адміністрації та місцевого самоврядування, посадових осіб, партій і рухів.

Стаття 12. Органи військової контррозвідки

Органи військової контррозвідки створюються для контррозвідувального забезпечення Збройних Сил України, Національної гвардії України і Прикордонних військ України та інших військових формувань, дислокованих на території України.

Стаття 13. Голова Служби безпеки України

Керівництво всією діяльністю Служби безпеки України, її Центральним управлінням здійснює Голова Служби безпеки України. Він несе персональну відповідальність за

виконання завдань, покладених на Службу безпеки України.

Голова Служби безпеки України призначається Верховною Радою України за поданням Президента України.

Голова Служби безпеки України має заступників, які за його поданням призначаються Президентом України.

Стаття 14. Колегія Служби безпеки України

У Службі безпеки України створюється колегіальний дорадчий орган — колегія, яка визначає шляхи виконання покладених на Службу безпеки України завдань, приймає рішення з основних напрямів і проблем оперативно-службової діяльності та роботи з кадрами.

Рішення колегії приймаються більшістю голосів і оголошуються наказами Голови Служби безпеки України.

До складу колегії входять Голова Служби безпеки України, його заступники, Голова Служби безпеки Республіки Крим та інші особи, крім народних депутатів України, призначені Президентом України за погодженням з Верховною Радою України. Перебування членів колегії в партіях, рухах, інших громадських об'єднаннях, що мають політичні цілі, відповідно до статті 6 цього Закону зупиняється.

Положення про колегію Служби безпеки України затверджується Президентом України.

Стаття 15. Порядок призначення начальників органів і підрозділів Служби безпеки України

Начальники підрозділів Центрального управління Служби безпеки України: розвідки, контррозвідки, військової контррозвідки, захисту національної державності, боротьби з корупцією і організованою злочинною діяльністю, інформаційно-аналітичного, оперативно-технічного, оперативного документування, слідчого, урядового зв'язку, по роботі з особовим складом, а також начальники регіональних органів — обласних управлінь Служби безпеки України призначаються Президентом України за поданням Голови Служби безпеки України.

Голова Служби безпеки Республіки Крим призначається відповідно до законодавства Республіки Крим за погодженням з Головою Служби безпеки України.

Порядок призначення інших посадових осіб Служби безпеки України визначається Головою Служби безпеки України. Начальники регіональних органів Служби безпеки України призначаються з відома глави місцевої державної адміністрації.

Стаття 16. Взаємодія Служби безпеки України з органами безпеки іноземних держав

Для вирішення покладених завдань Служба безпеки України може встановлювати контакти з органами безпеки іноземних держав і взаємодіяти з ними на підставі норм міжнародного права, відповідних договорів та угод.

Стаття 17. Взаємодія Служби безпеки України з правоохоронними та іншими державними органами України

Служба безпеки України взаємодіє з Управлінням охорони вищих посадових осіб України, Національною гвардією України, правоохоронними та митними органами України у порядку і на засадах, визначених законами, указами Президента України та прийнятими на їх основі актами Служби безпеки України і відповідного відомства.

Стаття 18. Фінансування, матеріально-технічне та соціально-побутове забезпечення Служби безпеки України

Фінансування, матеріально-технічне та соціально-побутове забезпечення Служби безпеки України здійснюється Кабінетом Міністрів України у порядку, визначеному Верховною Радою України, за рахунок коштів державного бюджету України.

Органи місцевої державної адміністрації та місцевого самоврядування сприяють Службі безпеки України, її органам і підрозділам у вирішенні житлових та інших соціально-побутових проблем, забезпеченні транспортом і зв'язком.

Служба безпеки України має адміністративні приміщення та інші споруди, об'єкти охорони здоров'я, навчального, науково-дослідного, господарського та соціально-культурного призначення, відомчий житловий фонд.

Розділ III

КАДРИ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття 19. Склад кадрів Служби безпеки України

Кадри Служби безпеки України складають: співробітники-військовослужбовці, працівники, які уклали трудовий договір із Службою безпеки України, а також військово-службовці строкової служби.

До органів Служби безпеки України приймаються на конкурсній, добровільній і договірній основі громадяни України, здатні за діловими та моральним якостями, освіт-

нім рівнем і станом здоров'я ефективно виконувати службові обов'язки. Критерії професійної придатності, зокрема юридичної обізнаності, визначаються кваліфікаційно-нормативними документами, які затверджуються Головою Служби безпеки України.

Кількісний склад співробітників Служби безпеки України визначається Президентом України за поданням Голови Служби безпеки України, виходячи з потреб надійного захисту державної безпеки України, в межах встановленого бюджету.

Стаття 20. Військовослужбовці Служби безпеки України

Умови і порядок виконання своїх обов'язків співробітниками-військовослужбовцями Служби безпеки України визначаються укладеним договором (контрактом). На них, а також на військовослужбовців строкової служби поширюється порядок проходження військової служби у Збройних Силах України, визначений законодавством. Військовослужбовці Служби безпеки України приймають Військову присягу на вірність народу України.

Військовослужбовцям Служби безпеки України видається службове посвідчення, вони мають єдину форму одягу, зразки якого затверджуються Президентом України.

Використання військових звань, відзнак, форми одягу і службового посвідчення тягне за собою встановлену законодавством відповідальність.

Стаття 21. Правове регулювання трудових відносин працівників Служби безпеки України

Трудові відносини працівників, які уклали трудовий договір із Службою безпеки України, регулюються законодавством України про працю.

Стаття 22. Підготовка спеціалістів для Служби безпеки України

Підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації спеціалістів для Служби безпеки України здійснюється відповідно до Закону України "Про освіту" та інших актів законодавства.

Для забезпечення професійної освіти кадрів Служба безпеки України створює відповідні навчальні заклади.

Стаття 23. Запас Служби безпеки України

Запас Служби безпеки України складають військово-службовці, що виступили установлені строки в Службі безпеки України, а також інші військовозобов'язані грома-

дяни, зараховані за їх згодою в запас Служби безпеки України.

Зазначені особи перебувають на військовому обліку у регіональних органах Служби безпеки України і проходять учбові збори у визначеному законодавством порядку.

Розділ IV

ПОВНОВАЖЕННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття 24. Обов'язки Служби безпеки України

Служба безпеки України відповідно до своїх основних завдань зобов'язана:

1) здійснювати розвідувальну та інформаційно-аналітичну роботу в інтересах ефективного проведення органами державної влади та управління України внутрішньої і зовнішньої діяльності, вирішення проблем оборони, соціально-економічного будівництва, науково-технічного прогресу, екології та інших питань, пов'язаних з національною безпекою України;

2) проводити заходи контррозвідувального забезпечення дипломатичних представництв, консульських та інших державних установ, а також заходи, пов'язані з охороною державних інтересів у сфері зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної діяльності, безпекою громадян України за кордоном;

3) виявляти, припиняти та розкривати злочини, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України; проводити дізнання і слідство у цих справах; розшукувати осіб, які переховуються у зв'язку із вчиненням зазначених злочинів;

4) здійснювати контррозвідувальні заходи з метою попередження, виявлення, припинення і розкриття будь-яких форм розвідувально-підривної діяльності проти України;

5) забезпечувати захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності України від протиправних посягань з боку окремих осіб та їх об'єднань;

6) здійснювати контррозвідувальне забезпечення оборонного комплексу, Збройних Сил України, інших військових формувань, дислокованих на території України, енергетики, транспорту, зв'язку, а також важливих об'єктів інших галузей господарства;

7) брати участь у розробці і здійсненні заходів щодо захисту державних таємниць України, сприяти у порядку, передбаченому законодавством, підприємствам, установам, організаціям та підприємцям у збереженні комерційної

таємниці, розголошення якої може завдати шкоди життєво важливим інтересам України;

8) здійснювати відповідно до законодавства профілактику правопорушень у сфері державної безпеки;

9) у межах визначеної законодавством компетенції забезпечувати захист особистої безпеки громадян; брати участь у реабілітації і поновленні прав незаконно репресованих осіб;

10) сприяти Прикордонним військам України в охороні державного кордону України;

11) сприяти забезпеченню режиму воєнного та надзвичайного стану в разі їх оголошення, а також ліквідації наслідків стихійного лиха, значних аварій, катастроф, епідемій, епізоотій та інших надзвичайних ситуацій;

12) подавати наявними силами і засобами, в тому числі і технічними, допомогу органам внутрішніх справ, іншим правоохоронним органам у боротьбі із злочинністю;

13) брати участь у розробці заходів і вирішенні питань, що стосуються в'їзду в Україну та виїзду за кордон, перебування на її території іноземців та осіб без громадянства, прикордонного режиму і митних правил;

14) забезпечувати засекреченим і шифрованим зв'язком державні органи України і посадових осіб відповідно до переліку, який встановлюється Кабінетом Міністрів України;

15) проводити наукові дослідження і дослідно-конструкторські роботи, впроваджувати їх результати в практику діяльності Служби безпеки України;

16) виконувати за дорученням Верховної Ради України або Президента України інші завдання, безпосередньо спрямовані на забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки держави.

Стаття 25. Права служби безпеки України

Службі безпеки України, її органам і співробітникам для виконання покладених на них обов'язків надається право:

1) вимагати від громадян та посадових осіб припинення правопорушень і дій, що перешкоджають здійсненню повноважень Служби безпеки України, перевіряти у зв'язку з цим документи, які посвідчують їх особу, а також проводити огляд осіб, їх речей і транспортних засобів, якщо є загроза втечі підозрюваного або знищення чи приховання речових доказів злочинної діяльності;

2) подавати органам державного управління обов'язкові для розгляду пропозиції з питань національної безпеки України, в тому числі про припинення роботи, пов'язаної

з державними таємницями, яка виконується з порушенням встановлених правил;

3) одержувати на письмовий запит керівника відповідного органу Служби безпеки України від міністерств, державних комітетів, інших відомств, підприємств, установ, організацій, військових частин, громадян та їх об'єднань дані і відомості, необхідні для забезпечення державної безпеки України, а також користуватись з цією метою службовою документацією і звітністю;

4) входити у порядку, погодженому з адміністрацією підприємств, установ та організацій і командуванням військових частин, на їх територію і в службові приміщення;

5) мати слідчі ізолятори для тримання осіб, взятих під варту та затриманих органами Служби безпеки України;

6) використовувати з наступним відшкодуванням витрат та збитків транспортні засоби, які належать підприємствам, установам і організаціям, військовим частинам і громадянам (крім транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав і організацій, транспортних засобів спеціального призначення), для проїзду до місця події, припинення злочинів, переслідування та затримання осіб, які підозрюються в їх вчиненні, доставки до лікувальних установ осіб, що потребують термінової медичної допомоги;

7) виключно при безпосередньому припиненні злочинів, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, переслідуванні осіб, що підозрюються у їх вчиненні, заходити в жилі, службові, виробничі та інші приміщення, на території і земельні ділянки та оглядати їх з наступним повідомленням прокурора протягом 24 годин;

8) проводити гласні і негласні оперативні заходи у порядку, визначеному Законом України "Про оперативно-розшукову діяльність";

9) здійснювати співробітництво з громадянами України та іншими особами, в тому числі на договірних засадах, дотримуючись при цьому умов добровільності і конфіденційності цих відносин;

10) користуватися на договірних засадах службовими приміщеннями підприємств, установ, організацій, військових частин, а також жилими та іншими приміщеннями громадян;

11) направляти військовослужбовців Служби безпеки України для роботи на штатних посадах в інших установах, підприємствах і організаціях на час виконання конкретних

завдань в інтересах розвідки, контррозвідки, боротьби з корупцією та організованою злочинною діяльністю; в окремих випадках у порядку, визначеному колегією Служби безпеки України, допускається направлення на роботу таких військовослужбовців в установи, підприємства і організації за ініціативою їх керівників;

12) в інтересах розвідки, контррозвідки і оперативно-розшукової діяльності створювати інформаційні системи та вести оперативний облік в обсязі і порядку, що визначається завданнями, покладеними на Службу безпеки України цим Законом;

13) морально і матеріально заохочувати співробітників Служби безпеки України та інших осіб за заслуги по забезпеченню державної безпеки; представляти їх у встановленому порядку до державних нагород;

14) позачергово придбавати квитки на всі види транспорту незалежно від наявності місць і поселятися в готелях при пред'явленні посвідчення про відрядження;

15) безоплатного проїзду всіма видами міського пасажирського транспорту загального користування (крім таксі), залізничного та водного транспорту приміського сполучення та автобусами приміських маршрутів, а також попутним транспортом.

Стаття 26. Підстави і порядок застосування зброї та спеціальних засобів

Військовослужбовці Служби безпеки України мають право зберігати, носити, використовувати і застосовувати зброю та спеціальні засоби на підставах і в порядку, передбачених Законом України "Про міліцію", військовими статутами Збройних Сил України та іншими актами законодавства.

Розділ V

СОЦІАЛЬНИЙ І ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ І ПРАЦІВНИКІВ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття 27. Соціальний і правовий захист військовослужбовців і працівників Служби безпеки України

Держава забезпечує соціальний і правовий захист військовослужбовців і працівників Служби безпеки України.

Військовослужбовці Служби безпеки України користуються політичними, соціально-економічними та особистими правами і свободами, а також пільгами відповідно до Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”, цього Закону, інших актів законодавства.

Право на пільги зберігається за військовослужбовцями Служби безпеки України, яких звільнено зі служби за віком, через хворобу або за вислугою років.

Соціальний захист працівників, які уклали трудовий договір із Службою безпеки України, забезпечується на загальних підставах відповідно до законодавства про працю.

**Стаття 28. Правові гарантії захисту
військовослужбовців Служби безпеки
України та громадян, які беруть участь
у забезпеченні державної безпеки**

Військовослужбовці Служби безпеки України при виконанні покладених на них обов’язків є представниками влади, діють від імені держави і перебувають під її захистом. Недоторканість їх особи, їх честь і гідність охороняються законодавством.

Правопорушення щодо членів родин військовослужбовців Служби безпеки України, вчинені у зв’язку з виконанням покладених на цих військовослужбовців обов’язків, тягнуть за собою встановлену законодавством відповідальність.

Під захистом держави знаходяться особи, які допомагають і сприяють Службі безпеки України, а також пенсіонери Служби безпеки України.

Особам, які допомагають і сприяють Службі безпеки України, гарантується конфіденційність відносин. Розголошення даних про такі відносини, інші правопорушення щодо цих громадян та членів їх родин, які здійснюються у зв’язку з їх діяльністю по забезпеченню державної безпеки, тягнуть за собою встановлену законодавством відповідальність.

Працівники Служби безпеки України в разі залучення їх до заходів щодо забезпечення державної безпеки, не пов’язаних безпосередньо з їх функціональними обов’язками, користуються правами, що надаються військовослужбовцям Служби безпеки України пунктами 1, 4, 6 і 7 статті 25 цього Закону. У цих випадках на них поширюються гарантії

правового захисту, встановлені для військовослужбовців Служби безпеки України.

Не допускається розголошення факту належності співробітників Служби безпеки України до її оперативних підрозділів.

Стаття 29. Компенсації та виплати у разі загибелі або каліцтва співробітників Служби безпеки України і громадян, залучених до заходів щодо забезпечення державної безпеки, та заподіяння збитків їх майну

В разі загибелі військовослужбовця Служби безпеки України у зв'язку з виконанням службових обов'язків сім'ї загиблого або його утриманцям виплачується одноразова допомога у розмірі десятирічного грошового забезпечення за останньою посадою, яку він займав, і призначається пенсія у зв'язку з втратою годувальника в розмірі місячного посадового окладу.

В разі каліцтва, заподіяного військовослужбовцю Служби безпеки України у зв'язку з виконанням службових обов'язків, а також інвалідності, що настала у період проходження служби чи після закінчення цього строку, але внаслідок захворювання або нещасного випадку, що мали місце у період проходження служби, йому виплачується одноразова допомога в розмірі від трирічного до п'ятирічного грошового забезпечення (залежно від ступеня втрати працездатності) і призначається пенсія по інвалідності.

Збитки, завдані майну військовослужбовця Служби безпеки України або членам його родини в зв'язку з виконанням ним службових обов'язків, компенсуються йому, а в разі його загибелі — членам сім'ї, у повному обсязі за рахунок коштів державного бюджету.

Положення цієї статті поширюються на працівників Служби безпеки України та осіб, залучених до заходів щодо забезпечення державної безпеки, а також на пенсіонерів Служби безпеки України.

Стаття 30. Грошове забезпечення військовослужбовців Служби безпеки України

Форми та розміри грошового забезпечення військовослужбовців Служби безпеки України встановлюються Президентом України і повинні забезпечувати достатні матеріальні умови для комплектування Служби безпеки України якісним складом військовослужбовців, враховувати харак-

тер, умови роботи, стимулювати досягнення високих результатів у службовій діяльності.

Розділ VI

КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття 31. Контроль Верховної Ради України за діяльністю Служби безпеки України

Постійний контроль за діяльністю Служби безпеки України, дотриманням нею законодавства здійснюється Комісією Верховної Ради України з питань оборони і державної безпеки.

Голова Служби безпеки України регулярно інформує Верховну Раду України, Президію Верховної Ради України та Комісію Верховної Ради України з питань оборони і державної безпеки про діяльність Служби безпеки України, стан державної безпеки, дотримання чинного законодавства, забезпечення прав і свобод людини та з інших питань.

Служба безпеки України у порядку, встановленому законодавством, зобов'язана відповідати на запити постійних і тимчасових комісій Верховної Ради України та народних депутатів України.

Голова Служби безпеки України щорічно подає Верховній Раді України звіт про діяльність Служби безпеки України.

Стаття 32. Контроль Президента України за діяльністю Служби безпеки України

Контроль за діяльністю Служби безпеки України здійснюється Президентом державної та уповноваженими ним державними органами.

Постійний контроль за дотриманням конституційних прав громадян і законодавства в оперативно-розшуковій діяльності органів і підрозділів Служби безпеки України, а також контроль за відповідністю виданих Службою безпеки України положень, наказів, розпоряджень, інструкцій і вказівок Конституції і законам України здійснюється спеціально призначеними Президентом України посадовими особами. Повноваження цих посадових осіб та правові гарантії їх діяльності визначаються Положенням, яке затверджується Президентом України.

Служба безпеки України регулярно у порядку, визначеному Президентом України, інформує Президента України,

членів Ради національної безпеки України і посадових осіб, спеціально призначених Президентом України, з основних питань своєї діяльності, про випадки порушення законодавства, а також на їх вимогу подає інші необхідні відомості.

Голова Служби безпеки України щорічно подає Президенту України письмовий звіт про діяльність Служби безпеки України.

Голова Служби безпеки України несе персональну відповідальність за своєчасність, об'єктивність і повноту поданої інформації.

Стаття 33. Контроль за адміністративно-господарською і фінансовою діяльністю Служби безпеки України

Контроль за адміністративно-господарською і фінансовою діяльністю Служби безпеки України здійснюється у порядку, визначеному Президентом України.

Стаття 34. Нагляд за додержанням законів

Вищий нагляд за додержанням і застосуванням законів Службою безпеки України здійснює Генеральний прокурор України та уповноважені ним прокурори.

Розділ VII

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття 35. Відповідальність співробітників Служби безпеки України

Співробітники Служби безпеки України самостійно приймають рішення в межах своїх повноважень. Вони повинні відмовитись від виконання будь-яких наказів, розпоряджень або вказівок, які суперечать чинному законодавству. За протиправні дії та бездіяльність вони несуть дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність.

Співробітники Служби безпеки України, які виконують свої обов'язки відповідно до наданих законодавством повноважень і в рамках Закону, не несуть відповідальності за завдані майнові збитки.

Такі збитки відповідно до законодавства компенсуються за рахунок державного бюджету Службою безпеки України.

**Стаття 36. Відповідальність за неправомірні дії,
що перешкоджають реалізації
повноважень Служби безпеки України**

Законні вимоги співробітників Служби безпеки України при виконанні ними службових обов'язків є обов'язковими для громадян і посадових осіб.

Непокора або опір законним вимогам співробітників Служби безпеки України, неправомірне втручання в їх законну діяльність тягнуть за собою відповідальність, передбачену законодавством.

*Друкується за: Закони України. —
К., 1996. — Т. 3. — С. 141 — 152.*

ДИПЛОМ № 11
СССР 1938 г. № 215

Розділ 3

БІОГРАФІЧНІ ВІДОМОСТІ ПРО ЧЕКІСТІВ

ПЕРСОНАЛЬНИЙ СПИСОК
І. Н. К. О. (Формально, імя...)

Отдел Кадров Управления
по Черниговской

К лич. делу №
Учет запаса №

УССР
Емилчинский Районный
Исполнительный
Комитет
Советов Рабочих, Крестьянских
и Интеллигентских депутатов
№ 387
30-го декабря 1931 г.

Грамота

Эмилчинский Районный Исполнительный Комитет и Районный Партийный Комитет отмечают неустанный труд и беспощадную борьбу с врагами диктатуры пролетариата - в день 14-летия ВЧК-ОГПУ и 14-летия погранохраны награждает пом. Начальника по оперативной части 19-Олевского Пограничного отряда ОГПУ тов. ГЕПЛЕРА А. золотыми часами.

Председатель Эмилчинск. РАК
Секретарь Районкома
К. С. С. С. С.

ДЕЛО С МАТЕРИАЛАМИ СПЕЦ.

НА Освобождение
Советской
и З. А. И.

ТОВ. Шенетина
Авраама Марковича

Начато " " 193 з.

Окончено " " 193 з.

Біографічні відомості про чекістів складено за єдиною схемою:

1. Прізвище, ім'я, по батькові. Подвійне прізвище, що час від часу використовувалося в офіційних документах, пишеться через дефіс (Аміров-Пієвський Марк Юхимович). В разі офіційної зміни прізвища, ім'я, по батькові родинні прізвище, ім'я, по батькові подаються в дужках. Наприклад: Заковський Леонід Михайлович (Штубіс Генріх Ернстович), Лепін (Лієпінш) Андрій Генріхович, Карлсон Карл Мартинович (Едуард Іванович), Зірніс Іван (Ян) Петрович, Таркіс Михайло Володимирович (Вольдемарович).

2. Дата і місце народження, соціальне походження, національність подаються у першому реченні. Там само наводяться дані про освіту, коли відомий лише її загальний рівень.

3. Етапи службової кар'єри.

4. Спецзвання. У випадках, коли авторам відома дата присвоєння спецзвання, вона подається у дужках. Якщо спецзвання присвоювалося кілька разів, вони наводяться одне за одним через крапку.

5. Нагороди. Якщо авторам відомі дати нагородження, то їх подано у дужках.

6. Партійність. Факт перебування в лавах іншої (крім ВКП(б)) партії зазначається у дужках.

7. Партійні або виборні посади.

8. Дати арешту, засудження, смерті. У разі відсутності достовірної інформації, пишеться: "Подальша доля невідома".

Скорочення, використані у тексті, наведено у загальному списку скорочень.

При підготовці цього розділу використано матеріали, люб'язно надані авторам дослідниками Олександром Папчинським (Санкт-Петербург), Микитою Петровим, Костянтином Скоркіним (Москва), Михайлом Тумшисом (Самара).

АВДЄЄВ ІВАН ПАВЛОВИЧ

Народився 1896 у Тульській губ. у селянській родині, росіянин. 1909 закінчив приходську школу у с.Супрути Тульської губ., 1920 — 1-й курс інструкторів праці ПВ Південно-Західного фронту у Харкові.

07.1910 — 08.1915 — учень теслі. 08.1915 — 02.1918 — унтер-офіцер 5-го Фінського полку. 02.1918 — 08.1919 — тесля на будівництві. 08.1919 — 04.1921 — командир взводу, командир роти, помічник командира батальйону 3-го полку Упроформу, окремих технічний батальйон Української трудармії. 04.1921 — 03.1923 — нач. ПБ м.Зміїв. 03.1923 — 1924 — нач. Куп'янського окрвідділу ГПУ. 1924 — 1925 — нач. Бердичівського окрвідділу ГПУ. 1925 — 12.1925 — нач. Старобельського окрвідділу ГПУ. 16.12.1925 — 01.1929 — нач. Первомайського окрвідділу ГПУ. 01.1929 — 09.1930 — нач. УЧОСО Роменського окрвідділу ГПУ. 10.1930 — 04.1932 — нач. Ворошилівського райвідділу ГПУ, Донбас. 04.1932 — 02.1933 — нач. відділення ГПУ УРСР, Харків. 02.1933 — 12.1934 — заст. нач. ПВ МТС по ГПУ, с.Бюрюкове Ровенецького р-ну Донецької обл. 01.1935 — 01.1937 — нач. відділення УДБ УНКВД Харківської обл. 01.1937 — 05.1938 — нач. 5-го відділення 3-го відділу УДБ УНКВД Харківської обл. 11.05.1938 — виключений із партії як "ворог народу". 29.08.1938 — відновлений у лавах ВКП(б). 01.08.1938 — 10.1938 — т.в.о. інспектора при нач. УНКВД по Харківській обл. З 10.1938 — нач. Чугуївського райвідділу НКВД.

Старший лейтенант державної безпеки. Нагороджений маузером від колегії ГПУ УСРР (1923) та бойовою зброєю від колегії ГПУ УСРР (1932).

Член ВКП(б) з 02.1920 (кандидат з 10.1919).

Подальша доля невідома.

АГРАНОВ ЯКІВ САУЛОВИЧ

Народився 1893 у м. Чечерськ Могильовської губ. у родині власника бакалійної лавки, єврей. Закінчив 4-класне училище у Чечерську.

Працював конторником на лісовому складі у Гомелі. 18.04.1915 заарештований, з 05.06.1915 — на засланні у Єнісейській губ. З 03.1917 — секретар Поліського обкому РСДРП(б). З 02.1918 — секретар Малого Раднаркому РСФРР. З 05.1919 — особуп. ОВ ВЧК. З 01.01.1921 — нач. 16-го спецвідділення ОВ ВЧК, заст. нач. ОВ ВЧК. З 28.04.1921 — особуп. з найважливіших справ при нач. СОУ ВЧК — ГПУ РСФРР. З 02.11.1922 — нач. Особливого бюро у справах адміністративної висилки антирадянських елементів та інтелігенції при СОУ ГПУ РСФРР. З 01.02.1923 — особуп. з найважливіших справ СОУ ГПУ РСФРР. З 24.05.1923 — заст. нач. СВ ОГПУ СРСР. З 26.10.1929 — нач. СВ ОГПУ СРСР. З 24.05.1930 — пом. нач. СОУ ОГПУ СРСР. 14.03.1931 — 01.09.1931 — нач. СПВ ОГПУ СРСР. З 01.09.1931 — повпред ОГПУ по Московській обл. (01.09.1931 — 11.06.1932, за сумісництвом, нач. ОВ Московського ВО). З 20.02.1933 — заст. голови ОГПУ СРСР. 10.07.1934 — 15.04.1937 — перший заст. наркома внутрішніх справ СРСР (з 10.12.1934, за сумісництвом, нач. УНКВС по Ленінградській обл.; 29.12.1936 — 15.04.1937, за сумісництвом, нач. ГУДБ НКВС СРСР). З 15.04.1937 — заст. наркома внутрішніх справ СРСР та за сумісництвом нач. 4-го відділу ГУДБ НКВС СРСР. З 17.05.1937 — нач. УНКВС по Саратовській обл.

Комісар державної безпеки 1-го рангу (26.11.1935). Нагороджений двома орденами Червоного Прапора (14.12.1927, 20.12.1932) та двома Знаками почесного працівника ВЧК — ГПУ (1922, 20.12.1932). Член ВКП(б) з 1915 (1912 — 1915 — есер). На XVII з'їзді ВКП(б) обраний членом ЦРК.

Заарештований 20.07.1937 у Москві. Засуджений на смерть 01.08.1938. Розстріляний 01.08.1938.

АМІРОВ-ПІЄВСЬКИЙ МАРК ЮХИМОВИЧ

Народився 20.06.1900 у м. Трипіллі Київської губ. у родині службовця хлібної економії, єврей. 1916 закінчив 2-класне єврейське училище у Києві.

З 07.1916 — конторник мануфактурного магазину у Братському монастирі, з 01.1917 — табельник військово-швацької майстерні, з 02.1919 — талонщик кооперативу По-

дільського р-ну Києва. З 04.1920 — санітар військового шпиталю РСЧА.

З 1921 — секретар штабу розвідки Київської губчека. З 03.09.1922 — розвідник Київського губвідділу ГПУ. З 1923 — пом. уп. розвідки Київського губвідділу ГПУ. З 12.1925 — уповн. розвідки Дніпропетровського окрвідділу ГПУ. З 06.1926 — пом. уповн. розвідки Одеського окрвідділу ГПУ. З 25.11.1929 — уповн. розвідки Одеського окрвідділу ГПУ. З 20.09.1930 — нач. розвідувального відділення Одеського оперсектора ГПУ. З 20.09.1930 — нач. оперативного відділу Одеського оперсектора ГПУ. З 25.02.1932 — нач. оперативного відділу Київського облвідділу ГПУ. З 21.04.1932 — нач. 4-го відділення оперативного відділу Дніпропетровського облвідділу ГПУ. З 17.08.1932 — нач. 1-го відділення та заст. нач. оперативного відділу ГПУ УСРР. З 11.07.1934 — нач. 1-го відділення та заст. нач. оперативного відділу УДБ НКВС УСРР. З 21.12.1936 — нач. 1-го відділу УДБ НКВС УСРР. 06.07.1937 — здійснив спробу самогубства. 04.09.1937 — звільнений з органів НКВС СРСР.

Капітан державної безпеки (08.01.1936). Нагороджений Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ. Член ВКП(б) з 03.1925.

Заарештований 23.06.1938. Засуджений на смерть 10.01.1939 за статтями 54-1“б”, 54-8, 54-11 КК УСРР. Розстріляний 19.03.1939. Посмертно реабілітований 04.09.1957.

АРРОВ-ТАНДЕТНИЦЬКИЙ ЛАЗАР СОЛОМОНОВИЧ

Народився 1904 у родині прикажчика, єврей. 1919 закінчив гімназію у м.Лебедин Харківської губ. та 1925 правовий факультет Ін-ту народного господарства у Харкові.

З 12.1919 — відповід. секретар Лебединського повіткому КСМ. З 12.1920 — зав. відділом друкованих органів Харківського губкому КСМ. З 06.1922 — заст. комісара вищого політичного технікуму у Харкові. З 10.1922 — зав. школою конторського навчання у Харкові. З 09.1924 — оперативний співробітник ГПУ УСРР у Харкові. З 09.1930 — пом. нач. відділу Сталінського оперсектора ГПУ. З 08.1931 — оперуповн. ГПУ УРСР у Харкові. З 08.1932 — нач. відділу Дніпропетровського облвідділу ГПУ. З 08.1933 — нач. відділення Економічного управління ГПУ УРСР. З 15.07.1934 — нач. I відділення ЕКО УДБ НКВС УСРР. З 26.07.1934 — нач. ЕКО УГБ УНКВС по Харківській обл. З 01.1937 — нач. 3-го відділу УДБ УНКВС по Харківській обл.

01.08.1937 — звільнений із органів НКВС. 1938 — працював у Свердловську. Подальша доля невідома.

Капітан державної безпеки (08.01.1936). Нагороджений орденом Червоного Прапора (1930) та Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (1933). Член ВКП(б) з 09.1930.

АБУГОВ ОШЕР ЙОСИПОВИЧ

Народився 14.05.1899 у м.Горіхові Бердянського пов. Таврійської губ. у родині торговця, єврей. 1918 закінчив реальне училище.

З 12.1918 — співробітник для спецдоручень Харківського гарнізону РСЧА. З 12.1919 — нач. та військовий комісар лазнево-пральних загонів Харківського гарнізону. З 06.1921 — політкерівник політуправління військ РСЧА України та Криму, Харків. З 08.1921 — уповн. ЕКВ Харківської губернської ЧК. З 02.1922 — нач. відділення Харківської губчека. З 02.1922 — політпрацівник та військовий комісар батальйону 51-ї дивізії, м.Саврань. З 07.1922 — заст. нач. політвідділу (політгрупи) СВ Харківського губвідділу ГПУ. З 22.09.1922 — заст. нач. СВ Харківського губвідділу ГПУ. З 08.11.1922 — т.в.о. нач. СВ Харківського губвідділу ГПУ. З 04.05.1923 — т.в.о. нач. СВ Харківського відділу ГПУ. З 01.05.1925 — пом. нач. СВ Харківського окрвідділу ГПУ. До 02.1930 — заст. нач. СВ ГПУ УСРР (пом. нач. з 1924). З 02.1930 — заст. повпреда ОДПУ по Нижньгородському краю. З 31.07.1934 — заст. нач. УНКВС по Горьківській обл. З 22.12.1934 — нач. УНКВС по Кіровській обл. 14.03.1937 — відкликаний до НКВС СРСР. З 31.03.1937 — нач. 4-го відділу УДБ НКВС УСРР. 20.07.1937 — відкликаний до НКВС СРСР. 02.09.1937 — звільнений з органів НКВС.

Старший майор державної безпеки (29.11.1935). Нагороджений двома Знаками почесного працівника ВЧК — ГПУ (1930, 20.12.1932). Член ВКП(б) з 07.1921.

Заарештований 15.10.1937. Засуджений на смерть 29.08.1938. Розстріляний 29.08.1938.

БАБИЧ ІСАЙ ЯКОВИЧ

Народився 1902 у м.Бериславі Миколаївської губ. у родині кравця, єврей. Закінчив 2-класну церковно-приходську школу.

З 1915 — учень складача у приватній друкарні Берислава. З 1916 — складач приватної друкарні у Херсоні. З 1919 — безробітний у Бериславі. З 1920 — складач державної друкарні у Бериславі. З 1920 — складач друкарні політвідділу

морських сил РСЧА Південно-Західного фронту у Миколаєві. З 1920 — пом. уп. Миколаївської губчека. З 1922 — АОЧ Миколаївського губвідділу ГПУ. З 1923 — пом. уповн. Миколаївського губвідділу ГПУ. З 1925 — уповн.інспектор Молдавського облвідділу ГПУ. З 1927 — нач. Балтського відділу ГПУ та 25-го прикордонного. З 1930 — нач. СВ Харківського оперсектору ГПУ. З 04.1931 — нач. СПВ Харківського оперсектора ГПУ. З 27.02.1932 — нач. СПВ Харківського облвідділу ГПУ. З 1933 — нач. СПВ Вінницького облвідділу ГПУ. З 15.07.1934 — нач. СПВ УДБ УНКВС по Вінницькій обл. З 27.08.1934 — нач. СПВ УДБ УНКВС по Одеській обл. З 22.07.1935 — нач. СПВ УДБ УНКВС по Київській обл. З 25.12.1936 — нач. 4-го відділу УДБ УНКВС по Київській обл. З 04.08.1937 — заст. нач. УНКВС по Одеській обл. З 22.10.1937 — заст. нач. УНКВС по Київській обл. З 29.12.1937 — заст. нач. УНКВС по Київській обл. 26.02.1938 — відкликаний до НКВС СРСР. З 28.03.1938 — нач. 2-го відділу 2-го управління НКВС СРСР. З 20.08.1938 — нач. 3-го відділу 2-го управління НКВС СРСР. З 29.09.1938 — нач. відділення 4-го відділу ГУДБ УНКВС СРСР. З 03.01.1939 — нач. 4-го відділення 4-го відділу ГУДБ НКВС СРСР. З 24.09.1940 — нач. ОВ Прибалтійського ВО. З 02.1941 — нач. 3-го відділу ОВ Прибалтійського ВО. З 1941 — заст. нач. ОВ Північно-Західного фронту. З 21.05.1942 — нач. ОВ Північно-Західного фронту. З 04.1943 — заст. нач. головного управління контррозвідки “СМЕРШ” НКО СРСР. З 04.06.1946 — заст. нач. 3-го Головного управління МДБ СРСР. З 08.1947 — нач. Вищої школи МДБ СРСР у Москві. Помер 09.12.1948 у Москві.

Капітан державної безпеки (08.01.36). Майор державної безпеки (17.11.37). Дивізійний комісар (1941). Старший майор державної безпеки (26.05.42). Комісар державної безпеки (14.02.43). Генерал-лейтенант (26.05.43). Нагороджений орденом Леніна (1945), чотирма орденами Червоного Прапора (1942, 1943, 1944, 1945), орденами Кутузова 1-го ступеня (1945), Червоної Зірки (19.12.1937), Вітчизняної війни 1-го ступеня (1944), Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (20.12.1932).

БАЛИЦЬКИЙ ВСЕВОЛОД АПОЛЛОНОВИЧ

Народився 27.11.1892 у м.Верхньодніпровську Катеринославської губ. у родині помічника бухгалтера, українець. Закінчив вісім класів. 1909 — 1912 — працював у Луганську. 1912 — 1915 — навчався на юридичному факультеті Мос-

ковського ун-ту. 1915 — вільний слухач Лазаревського інституту східних мов у Москві. Того ж року закінчив Тифліську школу прапорщиків.

1917 — прапорщик 114-го запасного полку на Кавказькому та Перському фронтах. 02.1917 — 1917 — голова полкового комітету 114-го запасного полку, товариш голови гарнізонної ради солдатських депутатів, Тавриз (Персія). 1917 — в'язень тюрми 7-го Кавказького корпусу (два місяці). 10.1917 — 03.1918 — голова гарнізонної ради солдатських депутатів, Тавриз. 04.1918 — 07.1918 — член обласного комітету РСДРП(б) Гурії та Мигрелії. 1918 — в'язень у тюрмі грузинського меншовицького уряду (півтора місяці). 1918 — відраджений Кавказьким крайкомом РСДРП(б) до Москви, по дорозі в Україні заарештований німцями, втік з-під арешту. 12.1918 — 1919 — член колегії ВУЧК. 12.1918 — 1919 — зав. відділу ВУЧК. 1919 — 09.1919 — зав. Секретаріату ВУЧК. 05.09.1919 — 09.1919 — голова ВУЧК, Гомель. 09.1919 — 10.1919 — голова реввійськтрибуналу Гомельського укріпрайону. 10.1919 — 10.1919 — голова української Організаційної комісії. 1919 — політінспектор ВЧК, Москва. 11.1919 — 12.1919 — голова Волинської губчека, Житомир. 12.1919 — 05.1920 — голова Київської губчека. 12.1919 — 1920 — повпред ВЧК на Правобережній Україні. 1920 — т.в.о. нач. тилу Південно-Західного фронту, голова реввійськтрибуналу. 06.04.1920 — заст. голови ЦУПНАДКОМу. 1920 — 1921 — член Колегії НКВС УСРР, член Колегії наркомату іноземних справ УСРР. 06.04.1921 — 03.1922 — заст. голови ВУЧК. 1921 — 03.1922 — командуючий військами ВУЧК. 03.1922 — 31.08.1923 — заст. голови ГПУ УСРР. 01.09.1923 — 25.07.1931 — голова ГПУ УСРР та повноважний представник (повпред) ОГПУ по УСРР. 18.09.1923 — 10.07.1934 — член Колегії ОГПУ СРСР. 03.1924 — 11.1930 — нарком внутрішніх справ УСРР. 31.07.1931 — 10.07.1934 — заступник голови ОГПУ СРСР. 11.1932 — 02.1933 — особливоуповноважений ОГПУ на Україні. 11.07.1934 — 11.05.1937 — нарком внутрішніх справ УСРР. 11.05.1937 — 19.06.1937 — нач. УНКВС по Далекосхідному краю, Хабаровськ.

Комісар державної безпеки 1-го рангу (26.11.1935). Нагороджений трьома орденами Червоного Прапора, орденом Червоної Зірки (14.02.1936), орденом Трудового Червоного Прапора УСРР (1931), двома Знаками почесного працівника ВЧК — ГПУ, Знаком почесного співробітника РСМ.

Член ВКП(б) з 1915 (у 1913 — 1915 — член РСДРП (меншовиків)). На XVI з'їзді ВКП(б) обраний членом ЦКК, на XVII з'їзді ВКП(б) — членом ЦК. На IX — XII з'їздах КП(б)У обирався членом ЦК. На X з'їзді КП(б)У обраний кандидатом у члени політбюро ЦК КП(б)У. На XI та XII з'їздах КП(б)У обраний членом політбюро ЦК КП(б)У (був кооптований у члени політбюро 01.12.1932). На червневому (1937) пленумі ЦК ВКП(б) виведений із складу ЦК та виключений із членів КПРС.

Заарештований 07.07.1937 у службовому вагоні. Засуджений на смерть у особливому порядку 27.11.1937. Розстріляний 27.11.1937 у Москві.

БАРБАРОВ ПЕТРО ЙОСИПОВИЧ

Народився 11.09.1905 у м.Чернігові, єврей. Навчався у чернігівській хедері (до 1917), чернігівській гімназії (1917 — 1918, вийшов із третього класу), харківському вечірньому технікумі (1921), чернігівському кооперативному технікумі (1922 — 1923), харківському технікумі сходознавства (1931). Закінчив шість груп трудшколи.

З 11.08.1920 — кур'єр загального відділу Чернігівської губчека (ЧГКЧ). З 01.11.1920 — конторник довідкового бюро ЧГКЧ. З 01.08.1921 — кур'єр адміністративного відділу ВУЧК. З 01.06.1921 — конторник фінансового відділу ВУЧК. З 22.03.1922 — молодший діловод СОВ ЧГКЧ. З 08.04.1922 — конторник СОВ Чернігівського губвідділу ГПУ (ЧГВГПУ). З 12.05.1922 — діловод ЧГВ ГПУ СОВ. З 18.05.1922 — старший діловод ЧГВ ГПУ СОВ. З 26.09.1922 — т.в.о. секретаря секретно-оперативної частини (СОЧ) ЧГВГПУ. З 05.10.1922 — старший діловод СОВ ЧГВ ГПУ. З 24.01.1923 — парторг особового складу ЧГВ ГПУ. З 13.07.1923 — шифрувальник ЧГВ ГПУ. З 17.12.1923 — агент 2-го розряду ОДТВ ОГПУ ст.Знам'янка. З 14.02.1924 — письмоводитель ДТВ ОГПУ Катеринослава. З 01.04.1924 — агент 2-го розряду ДТВ ОГПУ Катеринослава. З 01.07.1924 — письмоводитель ДТВ ОГПУ Катеринослава. З 01.09.1924 — реєстратор ОГТВ ОГПУ станції Авдіївка. З 15.09.1924 — старший діловод ДТВ ОГПУ Катериносла-вських залізниць. З 19.01.1926 — старший агент ДТВ ОГПУ Катериносла-вських залізниць. З 02.07.1926 — т.в.о. дільничого уп. Херсонського окружного відділу ГПУ. З 22.03.1927 — пом. уп. Південного окружного транспортного відділу (ПОКТВ) ГПУ. З 01.10.1927 — уп. ПОКТВ ГПУ. З 09.01.1930 — культорг трудкомуни ім.Дзержинського. З 28.02.1930 — уп. ІНФВ ПОКТВ ГПУ. З 1930 —

політкерівник трудкомуни ОГПУ ім.Дзержинського. З 27.06.1932 — уп. 4-го відділення ОВ ГПУ УСРР. З 20.01.1933 — заст. нач. політвідділу по ОГПУ Ананіївської МТС. З 07.12.1933 — уп. ІНВ ГПУ УСРР. З 14.05.1934 — уп. ІНВ Харківського облвідділу ГПУ. З 05.06.1935 — нач. 1-го відділення ОВ УДБ УНКВС по Харківській області. З 01.12.1935 — нач. 5-го відділення ОВ УДБ УНКВС по Харківській області. З 01.04.1937 — нач. 2-го відділення 3-го відділу УДБ УНКВС по Харківській області. З 22.04.1938 — т.в.о. нач. 3-го відділу УДБ УНКВС по Харківській області. З 01.06.1938 — нач. 3-го відділу УДБ УНКВС по Харківській області. 19.04.1939 — звільнений з посади. 05.11.1939 — звільнений із органів НКВС із зняттям із обліку. Подальша доля невідома.

Старший лейтенант державної безпеки (23.02.1936).

Член ВКП(б) з 11.1928.

БАРМІНСЬКИЙ СЕРГІЙ АРСЕНІЙОВИЧ

Народився 1900 у родині священика Нижньогородської губ., росіянин. 1909 закінчив церковно-приходську школу, духовне училище. 1918 закінчив 6 класів школи 2-го ступеня у Балахні.

11.1915 — 02.1916 — посильний технічної контори у Москві. 02.1916 — 02.1917 — посильний Данилівського механічного заводу. 02.1917 — 07.1917 — безробітний. 07.1917 — 11.1917 — рахівник-бухгалтер Балахнінського повітпродкому. 11.1917 — 12.1918 — рахівник Балахнінського повітового відділу праці, пильник лісопильного заводу. 12.1918 — 03.1919 — курсант командних курсів РСЧА. 03.1919 — 08.1919 — рядовий 16-го окремого батальйону ВЧК. 08.1919 — 02.1920 — уповн. ОВ Московської губчека. 02.1920 — 04.1921 — співробітник ОВ Одеської губчека: уповн., зав. активної частини, заст. завідувача ОВ. 04.1921 — 11.1921 — заст. голови Тираспільської повітової ЧК та нач. ОВ по охороні румунського кордону. 11.1921 — 02.1926 — співробітник Одеського губвідділу — окрвідділу ГПУ: заст. нач. ОВ, секретар губвідділу, пом. нач. губвідділу, пом. нач. окрвідділу. 02.1926 — 09.1926 — пом. нач. КРВ ГПУ УСРР. 09.1926 — 03.1928 — пом. нач. відділення КРВ ОГПУ СРСР. 03.1928 — 05.1930 — пом. нач. Київського окрвідділу ГПУ. 05.1930 — 09.1930 — нач. КРВ ПП ОГПУ по Далекосхідному краю. 09.1930 — 10.07.1934 — заст. нач. ОВ ПП ОГПУ ДСК та ОВ Особливої Далекосхідної Червонопрапорної армії (ОЧДСА). 11.07.1934 — 07.02.1937 — заст. нач. ОВ УДБ УНКВС ДСК та ОВ ГУДБ НКВС ОЧДСА. 07.02.1937 —

1937 — нач. 5-го відділу УДБ УНКВС ДСК та ОВ ГУДБ ОЧДСА. 1937 — заст. нач. УНКВС ДСК.

22.10.1937 звільнений з НКВС.

Член ВКП(б) з 03.1919.

Старший майор державної безпеки (30.12.1935).

Нагороджений орденом Червоної Зірки (14.02.1936), двома Знаками почесного працівника ВЧК — ГПУ (1923, 1934).

Розстріляний 1938 р.

БЛАТ ЙОСИП МИХАЙЛОВИЧ (ІОСЬ-ГЕРШ МІХЕЛЄВИЧ)

Народився 1896 у м.Полтаві у родині дрібного торговця, єврей. Закінчив 1910 вище міське початкове училище у Могилеві-Подільському та 1916 технічні курси у Катеринославі. З 12.1927 — навчався у Політехнічному інституті у Катеринославі.

З 1916 — технік-механік. З 01.1917 — доброволець російської армії. З 1917 — секретар та заступник голови Могилів-Подільського виконкому. З 02.1919 — завідувач харчовим відділом житлового відділу Катеринославського виконкому. З 07.1919 — черговий політичний комісар телеграфу штабу 14-ї армії. З 08.1919 — слідчий та член колегії сесії революційного трибуналу 14-ї армії. З 14.01.1920 — співробітник ОВ 14-ї армії. З 15.02.1920 — старший слідчий на нач. слідчої частини ОВ 14-ї армії. З 02.06.1920 — уповн. комісії по особовому складу 14-ї армії. З 26.02.1920 — т.в.о. нач. ОВ № 1 по охороні румунського кордону. З 01.08.1920 — нач. ОВ № 1 по охороні румунського кордону. З 21.03.1921 — нач. АОЧ ОВ Київського ВО. З 11.06.1921 — т.в.о. заст. нач. ОВ Київського ВО. З 16.07.1921 — нач. АОЧ ОВ Київського ВО. З 19.11.1921 — заст. нач. ОВ Київського ВО. З 29.12.1921 — нач. СОЧ ОВ Київського ВО. З 25.08.1922 — нач. АОЧ ГПУ УСРР. З 18.02.1924 — нач. ЕКУ ГПУ УСРР. З 29.05.1925 — нач. ЕКУ ГПУ УСРР та, за сумісництвом, нач. УДТВ ГПУ УСРР. З 21.07.1928 — нач. ЕКУ ГПУ УСРР та, за сумісництвом, нач. Харківського окрвдділу ГПУ. З 13.12.1930 — нач. Сталінського оперсектора ГПУ. З 10.1931 — повпред ОГПУ по Західній обл. З 15.07.1934 — нач. УНКВС по Західній обл. З 10.09.1936 — нач. УНКВС по Челябінській обл.

Старший майор державної безпеки (29.11.1935). Нагороджений орденом Червоного Прапора (03.04.1930), двома Знаками почесного працівника ВЧК — ГПУ (1923, 20.12.1932).

Член ВКП(б) з 06.1919 (1917 — меншовик-інтернаціоналіст).

Заарештований 13.07.1937. Засуджений на смерть 15.11.1937. Розстріляний 15.11.1937.

БЛЮМАН ВІКТОР МИХАЙЛОВИЧ

Народився 30.12.1899 у м.Харкові у родині механіка, єврей. 1911 закінчив три класи приходського училища у Харкові.

1912 — учень-позолотник палітурної фабрики. 1913 — учень-конторник мануфактурного складу. 1914 — 1915 — учень-конторник комісійної контори. 1915 втік на фронт та через шість місяців був повернутий додому. У 1916 — 1917 — конторник комісійної контори Бухштаба у Харкові. У лютому-листопаді 1917 — рядовий 115-го Запасного полку. 12.1917 — 03.1918 — червоногвардієць загону Беленкевича у Харкові. У березні 1918 тяжкопоранений у бою під Єлисаветградом. З 12.1918 — діловод морського полку у Самарі. З 01.1919 працював в Управлінні по формуванню українських частин РСЧА у Харкові. З 07.1919 — діловод Чугуївського напрямку Харківської фортечної зони. З 08.1919 — пом. нач. штабу групи військ Сумського напрямку. З 09.1919 — старший пом. нач. штабу 3-ї бригади 41-ї дивізії. З 1919 — комендант бригади 50-ї Таманської дивізії. З 1920 — командир роти бригади 50-ї Таманської дивізії. У 1920 — 1921 — зав.оперативною розвідкою 7-го кавполку 12-ї кавбригади. У травні 1921 звільнений із РСЧА як інвалід (двічі був поранений та двічі контужений). З 23.05.1921 — пом. оперуповн. політвідділу Харківської губчека. З 18.10.1921 — уповн. з контрреволюції Куп'янського повітового ПБ. 19.04.1922 — відряджений до Харківського губвідділу ГПУ. З 1922 — пом. уповн. з контрреволюції Ахтирського повітвідділення ГПУ. З 03.1923 — уповн. з контрреволюції Ахтирського повітвідділення ГПУ. З 1923 — уповн. з контрреволюції Богодухівського повітвідділення ГПУ. З 16.08.1923 — уповн. з контрреволюції Куп'янського повітвідділення ГПУ. З 17.06.1924 — т.в.о. нач. Куп'янського окрвідділення ГПУ. З 08.11.1924 — уповн. СОЧ Сумського окружного відділу ГПУ. З 26.04.1926 — уповн. СОЧ та пом. нач. Херсонського окрвідділу ГПУ. З 01.02.1927 — нач. СОВ та заст. нач. Херсонського окрвідділу ГПУ. З 18.12.1928 — нач. СОВ Одеського окрвідділу ГПУ. З 01.1930 — нач. 1-го відділення СВ ГПУ УСРР. З 09.04.1931 — нач. СПВ Одеського оперсектора — облвідділу

ГПУ. З 16.04.1933 — відкликаний у ГПУ УСРР, нач. особливої слідчої групи. З 10.06.1933 — у резерві ГПУ УСРР. З 31.03.1934 — нач. 4-го відділення ОВ ГПУ УСРР. З 22.11.1934 — нач. 1-го відділення ОВ УДБ НКВС УСРР. З 03.06.1935 — нач. ТВ УДБ УНКВС по Одеській обл. З 01.1937 — нач. 5-го відділу УДБ УНКВС по Одеській обл. З 26.07.1937 — особуповн. НКВС УСРР. З 23.09.1937 — нач. 5-го відділу УДБ НКВС УРСР. З 17.02.1938 — у розпорядженні відділу кадрів НКВС СРСР.

Капітан державної безпеки (08.01.1936), майор державної безпеки (22.11.1937). Нагороджений орденом Червоної Зірки (19.12.1937), Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ, бойовою зброєю та золотим годинником.

Член ВКП(б) з 15.07.1919 (перебував у ВКП(б) з 12.1917 до 03.1918, але, потрапивши у полон, знищив партквиток).

Заарештований 27.04.1938. Засуджений на смерть 22.09.1938. Розстріляний 1938.

БОРИСОВ-КОГАН БОРИС ІЗРАЇЛЬОВИЧ

Народився 1904 у м.Паричі у родині підрядника з розробки лісу, єврей. Закінчив чотири класи приватної гімназії. З 03.1922 — навчався на вечірніх соціально-економічних курсах у Харкові. З 12.1922 — у Київському політехнічному інституті.

З 06.1918 — учень та підручний пекаря у пекарні Рогінського у Катеринославі. З 11.1919 — секретар Катеринославської губчека з палива. З 03.1920 — рядовий-санітар 1-го загону робітничої молоді 13-го військово-санітарного загону РСЧА. З 01.1921 — електромонтер-збиральник 1-го кісткообробного державного загону у Катеринославі. З 03.1924 — електромонтер учбово-механічного заводу, Київ. З 07.1924 — електромонтер заводу “Більшовик” у Києві. З 12.1924 — ножевник фанерного заводу у Києві. З 03.1926 — таємний співробітник Київського окрвідділу ГПУ. З 1928 — співробітник Київського окрвідділу ГПУ. З 16.07.1934 — оперуповн. 3-го відділення СПВ УДБ УНКВС УРСР. — оперуповн. 1-го відділення СПВ народного господарства. З 1937 — т.в.о. нач. відділення 4-го відділу УДБ УНКВС УРСР. 19.02.1938 — відряджений до НКВС СРСР. З 06.1938 — заст. нач. Сазтабу НКВС СРСР. З 05.1939 — заст. нач. Вяттабу НКВС СРСР. З 10.1941 — заст. нач. Управління Івдельтабу НКВС СРСР. 11.1945 — 10.1947 — працював у

Дальтабі МВС СРСР. 1956 — інспектор тресту “Південбудмеханізація”.

Старший лейтенант державної безпеки (08.01.1936). Капітан державної безпеки (11.11.1937). Підполковник державної безпеки (11.02.1943). Нагороджений двома орденами Червоної Зірки (19.12.1937), (15.01.1945) та Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (1934).

Член ВКП(б) з 1931.

БОЯРСЬКИЙ НАУМ ЯКОВИЧ

Народився 1894 у м.Харкові у мішанській родині, єврей. Закінчив два класи 3-класної приходської школи.

1911 — 1913 — чорнороб гуртового мануфактурного складу. 1913 — 1914 — учень-підручний слюсарної майстерні. 1915 — 1916 — солдат та молодший унтер-офіцер на Австрійському фронті та у Харкові. 01.1918 — 03.1918 — пом. нач. розвідувальної бази штабу наркома по боротьбі з контрреволюцією. 03.1918 — 08.04.1918 — член політвідділу по боротьбі з контрреволюцією надзвичайного штабу Донецько-Криворізької республіки. 05.1918 — 1919 — розвідник та уповн. Саратовської губчека. 1919 — 03.1919 — пом. зав. таємною агентурою ВУЧК. 03.1919 — 06.1919 — нач. розвідки Харківської губчека. 07.1919 — 08.1919 — нач. розвідки Сумської ЧК. 09.1919 — 01.1920 — інспектор та нач. розвідки Орловської ЧК. 15.01.1920 — 05.1920 — нач. розвідки Харківської губчека. 05.1920 — 29.10.1921 — нач. розвідки Полтавської губчека. 01.11.1921 — 03.1922 — нач. ІНФВ Харківської губчека. 03.1922 — 09.1922 - нач. ОІВ Харківського губвідділу ГПУ. 09.1922 — 02.1923 — уповн. агентурно-інформаційного гуртка та інспектор Харківського губвідділу ГПУ. 02.1923 — 08.1923 — нач. розвідвідділення та інспектор Харківського ГПУ. 08.1923 — 09.1923 — інспектор Харківського ГПУ. 09.1923 — 04.1925 — нач. вивідувального відділення ГПУ УСРР. 04.1925 — 25.07.1925 — нач. ІНФВ ГПУ УСРР. 25.07.1925 — 01.1926 — нач. Ніжинського окрвідділу ГПУ. З 02.1926 — нач. Коростеньського окрвідділу ГПУ. До 27.01.1934 — заст. нач. ДТВ ОГПУ Південних залізниць. 27.01.1934 — 10.10.1934 — заст. нач. ДТВ ОГПУ Донецької залізниці. 15.10.1934 — 22.11.1934 — заст. нач. ДТВ ГУДБ НКВС Донецької залізниці. 1935 — в УДБ УНКВС по Київській обл. 1938 — заст. нач. УНКВС по Свердловській обл. Подальша доля невідома.

Капітан державної безпеки (09.02.1936).

Нагороджений орденом Червоної Зірки (19.12.1937).
Член ВКП(б) з 09.1917. Депутат Верховної ради РРФСР.

БРЖЕЗОВСЬКИЙ ЮЛІАН ГНАТОВИЧ

Народився 05.12.1898 в уроч. Червоний Брол Заславської вол. Мінського пов. Мінської губ., поляк, освіта початкова.

1920 — співробітник ОВ на Польському фронті. До 10.1930 — нач. Полтавського окрвідділу ГПУ. З 1930 — нач. ОВ Вінницького оперсектора ГПУ. З 02.08.1933 — нач. ОВ Харківського облвідділу ГПУ та ОВ 23-ї дивізії. З 20.08.1933 — нач. Полтавського міськвідділу ГПУ та 25-ї дивізії. З 14.02.1934 — пом. нач. ОВ ГПУ УСРР. З 15.07.1934 — пом. нач. ОВ УДБ НКВС УРСР. До 05.05.1937 — заст. нач. 5-го відділу УДБ НКВС УРСР.

Майор державної безпеки (1935). Нагороджений Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (10.03.1934). Член ВКП(б) з 02.1920.

Заарештований 05.05.1937. Засуджений на смерть 21.08.1937. Розстріляний 21.08.1937 у Москві.

БРИЛЬ МИХАЙЛО ІЛЛІЧ

Народився 1905 у родині годинникаря, єврей.

У 1920 — 1921 — рядовий РСЧА. З 1921 у ВЧК. 1934 — оперуповноважений СПВ ГПУ УСРР. З 1935 у УНКВС по Чернігівській області. До 07.07.1937 — заст. нач. СПВ УДБ УНКВС по Чернігівській області. З 07.07.1937 — у розпорядженні НКВС УРСР. З 08.08.1937 — нач. відділення СПВ УДБ НКВС УРСР. З 01.11.1937 — нач. 12-го відділу УДБ НКВС УРСР. З 29.03.1938 — т.в.о. нач. 9-го відділу УДБ та т.в.о. нач. секретаріату НКВС УРСР. З 28.05.1938 — нач. 9-го відділу УДБ та нач. секретаріату НКВС УРСР. З 23.07.1938 — нач. 3-го спецвідділу УДБ НКВС УРСР. З 01.09.1938 — у розпорядженні НКВС УРСР. 15.09.1938 — відряджений до НКВС СРСР. Подальша доля невідома.

Старший лейтенант державної безпеки (22.03.1936). Член ВКП(б) з 25.08.1928.

БРОНЄВОЙ (ФАКТОРОВИЧ) ОЛЕКСАНДР ЙОСИПОВИЧ

Народився 30.05.1898 в м.Одесі у родині кондитера, єврей. У 1906 — 1911 навчався у 1-му одеському казенному училищі, випущений після третього класу через бідність.

1911 — 1914 — учень на метало-механічному заводі.
1914 — 1915 — пом. токаря першого військово-товарного товариства. 1915 — 1917 — слюсар на заводі братів Таркополь в Одесі. З 03.1917 служив у робітничій міліції Одеси. У квітні-травні 1917 — командир сотні Червоної гвардії в Одесі. Напочатку 1918 — червоногвардієць, поранений під Херсоном. До 12.1918 працював у підпільній ЧК в Одесі. З 01.1919 — в Одеській губчека (заст. нач. внутрішнього спостереження, інспектор та нач. агентури). З 10.1919 — нач. кінної розвідки ар'єргарду Південної групи РСЧА, контужений під Жмеринкою. 1919 — 1920 — уп. по боротьбі зі спекуляцією Волинської губчека. 1920 — 1921 — працював у Волинській губчека (уповн. 4-ї групи, заст. нач. Секретно-оперативного відділу та нач. ЕКВ). 1921 — 1922 — голова Старокостянтинівської повітової ЧК. З 04.1922 — заст. голови політвиконкому та секретар повітового парткомітету КПУ в Овручі. 1923 — голова повітового та окружного виконкому, Коростень. 1924 — заст. зав. правсправу Волинського губкому КПУ. 1925 — секретар партколективу КПУ та ВУЦВК. 1926 — секретар патркому КПУ ЦКК — РСІ УСРР. З 16.04.1927 — нач. 2-го відділу ЕКУ ГПУ УСРР. З 18.04.1931 — заст. нач. ЕКУ ГПУ УСРР. З 27.05.1933 — перший заст. нач. Харківського облвідділу ГПУ. З 20.08.1933 — нач. відділу кадрів ГПУ УСРР. З 20.08.1934 — нач. ТВ УДБ НКВС УСРР. Звільнений із НКВС 01.1935 (09.03.1936). З 1936 до 19.06.1937 — заст. наркомздрава УРСР. 29.09.1937 за махінації з квартирою засуджений на рік виправних робіт за місцем роботи.

Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора УРСР (20.12.1932), Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (1930), маузером (1927).

Член ВКП(б) з 03.1917.

Заарештований 22.04.1938. Засуджений 29.10.1939 на 5 років таборів. Помер у таборі 1940.

БРОНЄВОЙ (ФАКТОРОВИЧ) СОЛОМОН ЙОСИПОВИЧ

Народився 1905 у м.Одесі у родині кондитера, єврей.

У 1920 — 1923 працював в органах держбезпеки. У 20-х рр. перебував на господарчій та партійній роботі, був секретарем комуністичного осередку Інституту народного господарства у Києві. У 1928 — 1934 — співробітник економічних відділів Київського окрвідділу — оперсектора ГПУ,

ЕКВ ПП ОГПУ по Іванівській промисловій області. З 03.05.1934 — нач. 6-го відділення ЕКУ ГПУ УСРР. З 15.07.1934 — нач. 6-го відділення ЕКВ УДБ НКВС УСРР. З 1935 — нач. будівництва парку культури та відпочинку у Києві.

Нагороджений орденом Червоної Зірки (1933). Член ВКП(б) з 12.1931 (у 1927 був виключений із лав ВКП(б) як троцькіст).

Заарештований 13.09.1936. Засуджений 09.03.1937 до 5 років позбавлення волі. Заарештований 1950 та висланий на поселення. Подальша доля невідома.

БРУК СОЛОМОН СОЛОМОНОВИЧ

Народився 1896 у м.Рудня Смоленської губ. у родині орендаря, єврей, освіта початкова.

1933 — пом. нач. СПВ Вінницького облвідділу ГПУ. З 02.1934 — нач. 1-го відділення СПВ ГПУ УСРР. З 15.07.1934 — нач. 1-го відділення СПВ УДБ НКВС УСРР. З 1935 — пом. нач. СПВ УДБ НКВС УСРР. З 01.1937 — пом. нач. 4-го відділу (СПВ) УДБ НКВС УРСР.

Капітан державної безпеки (08.01.1936). Член ВКП(б) з 1920.

Заарештований 11.07.1937. Засуджений на смерть 08.02.1938. Розстріляний 02.1938 у Москві.

ВЕПРИНСЬКИЙ ЙОСИП АБРАМОВИЧ

Народився 1896, єврей, освіта початкова.

1908 — робітник гильзової та кульової фабрики у Городищі. 1909 — 1912 — хлопчик годинникової майстерні у Катеринославі. 1912 — 1915 — підмайстер годинникової майстерні у м.Степанці. 1915 — 1916 — рядовий в армії. 1917 — 1919 — підмайстер годинникової майстерні у Пирятині. 1919 — слідчий Пирятинської ЧК. 1920 — 1925 — пом. уп. та уп. Полтавського губвідділу ГПУ. 1925 — пом. уповн. ГПУ УСРР. 1925 — 1927 — нач. СОВ Коростеньського окрвідділу ГПУ. 1927 — 1928 — нач. СОВ Артемівського окрвідділу ГПУ. 1929 — 1931 — нач. відділення Одеського оперсектора ГПУ. 1931 — 1932 — нач. відділення Київського оперсектора — облвідділу ГПУ. 1932 — 1933 — заст. нач. Житомирського міськвідділу ГПУ та, за сумісництвом, заст. нач. ОВ 44-ї дивізії та 2-го кавкорпусу. З 09.03.1933 — нач. ОВ Чернігівського облвідділу ГПУ. З 15.07.1934 — нач. ОВ УДБ УНКВС по Чернігівській області. З 19.01.1936 — нач. Полтавського міськвідділу ГПУ. 01.10.1937 — відкликаний до НКВС УРСР. 23.12.1937 —

відкликаний до НКВС СРСР. З 11.01.1938 — нач. 3-го відділу Дальтабору НКВС СРСР. Подальша доля невідома.

Капітан державної безпеки (22.03.1936).

Член ВКП(б) з 1927.

ВЕСЕЛОВ ІВАН СТЕПАНОВИЧ

Народився 1896 у м.Харкові у родині сторожа технологічного Інституту, росіянин. Екстерном закінчив шість класів реального училища в Харкові.

З 01.1909 — хлопчик у галантерейному магазині у Чугуєві. З 11.1909 — хлопчик на лісовому заводі на хут.Рождественському. З 05.1910 — чорнороб лако-фарбної фабрики у Харкові. З 04.1912 — писар в управлінні попечителя учбового округу в Харкові. З 04.1915 — рядовий 28-го запасного батальйону в Харкові. З 12.1915 — доброволець 2-го розряду школи прапорщиків у Києві. З 04.1916 — служив у 45-му Азовському та 658-му Карпатському полках, обирався командиром роти, батальйону, полку. З 07.1918 — військовий керівник Журавлівського волосного військомату Харківської губ. З 07.1919 — пом. уповн. та уповн. ОВ 13-ї армії. З 09.1921 — нач. АВ ВУЧК. З 03.1922 — нач. АВ ГПУ УСРР. З 01.1922 — нач. АВ Волинського губвідділу ГПУ. З 09.1923 — нач. ОВ 7-го корпусу, Запоріжжя, Катеринослав. З 08.1926 — нач. ОВ 17-го корпусу, Вінниця. З 09.1929 — заст. нач. ДТВ ОГПУ Південно-західної залізниці. З 29.02.1932 — начальник Київської обласної міліції. З 09.1933 — нач. Маріупольського міськвідділу ГПУ. З 07.1934 — нач. Маріупольського міськвідділу НКВС. З 27.08.1934 — нач. Полтавського міськвідділу НКВС. З 12.1935 — курсант Центральної школи ГУДБ НКВС СРСР. Подальша доля невідома.

Член ВКП(б) з 01.1920 (з 04.1918 до 10.1919 — есер-інтернаціоналіст).

ВОЛКОВ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Народився 1896 у с.Маслово Можайського р-ну Московської обл. у родині шапкаря, росіянин, освіта початкова.

1911 — 1914 — розсильний чаєрозважувальної фірми “Василь Петров”. 1914 — 1916 — конторник Соколовської мануфактури Баранова. 1916 — 1917 — табельник збирально-слюсарної майстерні заводу “Бромлей”. У лютому-березні 1917 — рядовий 85-го піхотного запасного полку. З 03.1917 — табельник контори заводу “Бромлей”. З 08.1918 — червоноармієць 2-го окремого стрілецького пол-

ку. З 09.1919 — військовий моряк 1-го десантного загону Волзької флотилії. З 05.1920 — секретар польового управління експедиційної морської дивізії у Персії. 10.1920 — 01.1921 — пом. нач. оперативного штабу експедиційної морської дивізії та Головного штабу Перської республіки. З 02.02.1921 — діловод канцелярії ОВ № 3, Єйськ. З 01.04.1921 — заст. нач. ІНФВ ОВ № 3. З 15.08.1921 — уповн. ІНФВ Єйського ПБ. З 01.08.1922 — уповн. з політпартій Єйського ПБ. З 10.1923 — секретар Єйського відділу “Кубаньсільхозспілки”. З 13.12.1923 — уповн. СВ Армавірського окрвідділу ГПУ. З 23.12.1923 — нач. СВ Армавірського окрвідділу ГПУ. З 04.09.1924 — пом. уповн. по Лабінському р-ну Армавірського окрвідділу ГПУ. З 30.09.1924 — уповн. по Вознесенському р-ну Армавірського окрвідділу ГПУ. З 01.05.1925 — уповн. по Кропоткінському р-ну Армавірського окрвідділу ГПУ. З 11.02.1927 — т.в.о. нач. КРВ, Армавір. З 13.07.1928 — нач. КРВ Дагестанського окрвідділу ОГПУ. З 26.09.1928 — нач. КРВ Таганрозького окрвідділу ОГПУ. З 01.03.1929 — нач. 4-го відділення ЕКУ ПП ОГПУ по Північнокавказькому краю (ПКК). З 06.05.1930 — у резерві призначень ПП ОГПУ по ПКК. З 02.06.1930 — пом. нач. Чорноморського окрвідділу ОГПУ. З 05.10.1930 — пом. нач. Чорноморського окрвідділу ОГПУ та, за сумісництвом, нач. Новоросійського міськвідділення ОГПУ. До 01.02.1931 — слухач курсів удосконалення ОГПУ СРСР. З 01.02.1931 — практикант Кісловодського міськвідділення ОГПУ. З 01.12.1931 — пом. нач. Чорноморського оперсектора та нач. Новоросійського міськвідділення ОГПУ. З 24.05.1932 — пом. нач. Чеченського облвідділу ОГПУ. З 22.03.1933 — нач. Сальського оперсектора ОГПУ. З 01.08.1934 — нач. Північнодонського окрвідділу НКВС. З 20.03.1936 — нач. Секретно-політичного відділу (СПВ) УДБ УНКВС по Азово-Чорноморському краю. Згодом — нач. 4-го відділу УДБ УНКВС по Дніпропетровській обл. Зарештований 26.06.1937, звільнений через три місяці. З 26.11.1937 — нач. 4-го відділу УДБ УНКВС по Київській обл. З 26.02.1938 — нач. УНКВС по Полтавській обл. 14.01.1939 — звільнений з посади.

Капітан державної безпеки (22.03.1936), майор державної безпеки (15.06.1938). Нагороджений орденом Червоної Зірки (19.12.1937), Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ, бойовою зброєю від ВУЦВК (19.12.1937), маузером (1927), золотим годинником від Новоросійської міськради (19.12.1930).

Член ВКП(б) з 08.1920. Депутат Верховної Ради УРСР.

Заарештований.

Засуджений на смерть 20.07.1941. Розстріляний 1941 у Москві.

ВЯТКІН ГРИГОРІЙ МАТВІЙОВИЧ

Народився 1900 у с.Вяткіно Ішимського пов. Абабської вол. Тобольської губ. у родині селянина, росіянин. 1916 закінчив 2-класне училище міністерства освіти Ішимського пов.

З 10.1916 — переписувач Абабського волосного управління. З 05.1920 — рядовий кавполку 1-ї Сибірської стрілецької дивізії. З 01.1923 — працював у господарстві батька. З 03.1923 — навчався у Сибірській школі ТВ ОГПУ в Омську, закінчив. З 02.1924 — співробітник Новомиколаївського губвідділу ГПУ. З 12.1924 — співробітник ГПУ у Томську. З 08.1931 — співробітник ГПУ у Нижньоудинську. З 05.1933 — співробітник ГПУ у Томську. З 10.1933 — співробітник ПП ОГПУ по Західносибірському краю (ЗСК). З 10.07.1934 — співробітник УДБ УНКВС по ЗСК. До 23.01.1937 — нач. 3-го відділення 6-го відділу УДБ УНКВС по ЗСК. З 23.01.1937 — заст. нач. 6-го відділу УДБ УНКВС по ЗСК. 27.07.1937 — відряджений до НКВС СРСР. З 07.1937 — нач. 6-го відділення 6-го відділу ГУДБ НКВС СРСР. З 26.02.1938 — нач. УНКВС по Житомирській обл.

Лейтенант державної безпеки (22.03.1936). Старший лейтенант державної безпеки (29.01.1937). Капітан державної безпеки (02.12.1937). Майор державної безпеки (15.06.1937). Нагороджений орденом Знак Пошани (19.12.1937), медаллю “20 років РСЧА” (22.02.1938), Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (25.08.1937).

Член ВКП(б) з 08.1921. Депутат Верховної ради УРСР.

Заарештований 16.11.1938. Засуджений на смерть 22.02.1939. Розстріляний. Не реабілітований.

ГАЙ МАРК ІСАЙОВИЧ (ШТОКЛЯНД МАРК ІСАКОВИЧ)

Народився 30.12.1898 у м.Вінниці у родині шапочника, єврей. Закінчив: 4-класне вище початкове училище, київську гімназію № 8, київське художнє училище (1916). З 08.1915 до 09.1917 давав приватні уроки у Києві. У 1918 закінчив два курси юридичного факультету Київського університету.

З 10.1917 — червоногвардієць у Вінниці та Києві. З 02.1918 — підпільник у Києві. З 10.1918 — рядовий Тара-

щанського полку. З 03.1919 — уповн. надкому з постачання РСЧА на Південному фронті. З 08.1919 — комендант полку, польовий комендант штабів груп РСЧА, нач. пересування військ, комендант Херсона. У 1919 — 1920 — політкерівник комендантської роти та військомом 84-го окремого батальйону 24-ї стрілецької бригади Південно-Західного фронту. У 1920 — військомом та нач. ПВ 36-ї бригади 12-ї дивізії, заст. нач. ПВ 12-ї залізничної дивізії, нач. ПВ 59-ї дивізії РСЧА. З 05.1920 — нач. ПВ 59-ї дивізії ВЧК. У 1921 — заст. нач. та нач. ПВ військ охорони та оборони залізниць України та Криму, пом. нач. та нач. посекра військ ВЧК України та Криму. З 1922 — заст. нач. посекра військ ГПУ Криму. З 10.05.1922 — нач. організаційно-інспекторської частини Пореспа військ ГПУ у Москві. З 09.09.1922 — заст. нач. агітаційно-пропагандистської частини Пореспа військ ГПУ у Москві. З 01.11.1922 — пом. нач. Пореспа військ ГПУ у Москві. З 16.10.1923 — старший інспектор з політроботи головної інспекції військ ОГПУ СРСР. З 01.03.1924 — пом. нач. по політчастині головного інспектора військ ОГПУ СРСР. З 29.10.1924 — навчався на курсах удосконалення вищого комскладу при Військовій академії РСЧА. З 22.08.1925 — нач. ПВ окремої дивізії особливого призначення (ОДОП). З 01.1927 — т.в.о. командир-військомом ОДОП. З 10.02.1927 — у резерві призначень ОГПУ СРСР. З 12.05.1927 — пом. нач. 4-го відділення ЕКУ ОГПУ СРСР. З 01.12.1927 — нач. 8-го відділення ЕКУ ОГПУ СРСР. З 11.02.1929 — нач. 9-го відділення ЕКУ ОГПУ СРСР. З 16.07.1930 — пом. нач. ЕКУ ОГПУ СРСР. З 01.04.1931 — нач. 1-го відділення та пом. нач. ЕКУ ОГПУ СРСР. З 30.08.1931 — заст. нач. ЕКУ ОГПУ СРСР. З 05.12.1932 — заст. нач. ОВ ОГПУ СРСР. З 01.06.1933 — нач. ОВ ОГПУ СРСР. З 10.07.1934 — нач. ОВ ГУДБ НКВС СРСР. З 28.11.1936 — нач. УНКВС Східносибірського краю. 01.04.1937 — усунутий з посади.

Комісар державної безпеки 2-го рангу (26.11.1935). Член ВКП(б) з 03.1919.

Заарештований 04.04.1937. Засуджений на смерть 20.06.1937. Розстріляний 20.06.1937. Не реабілітований.

ГАРІН ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ

Народився 1896 у м.Харкові у родині священика, українець. Закінчив 1910 три класи Харківської бурси та два курси Харківського художнього училища по класу архітектурного креслення.

З 1913 — кресляр у архітектора. З 1914 — рядовий та унтер-офіцер 238-го Ветлузького піхотного полку. З

09.1918 — член ревкому та комісар фінансів у м. Золотоноша Полтавської губ. З 04.1919 — зав. 3-го відділення ОВ 13-ї армії; інспектор-організатор ОВ 14-ї армії; т.в.о. нач. активної частини ОВ 14-ї армії; заст. нач. ОВ 14-ї армії.

До 1922 — нач. СОЧ Подільської губчека. З 1922 — нач. СОЧ та заст. нач. ОВ Київського ВО. З 07.1922 до 02.1923 — т.в.о. нач. Подільського губвідділу ГПУ. З 1923 — нач. СОЧ Одеського губвідділу ГПУ. З 06.1925 — нач. Херсонського окрвідділу ГПУ. З 03.1926 — нач. 1-го відділення та пом. нач. ОВ Українського ВО. До 02.1929 — заст. нач. КРВ ГПУ УСРР. З 02.1929 — нач. СОУ та заст. повпреда ОГПУ по Сибірському краю. З 09.1930 — заст. повпреда ОГПУ по Східносибірському краю. З 12.1931 — заст. повпреда ГПУ по Північнокавказькому краю. З 04.1933 — повпред ОГПУ по Татарській АСРР. З 15.07.1934 — нач. УНКВС по Татарській АСРР. З 08.12.1936 — заст. нач. УНКВС по Ленінградській обл. З 16.06.1938 — нач. управління будівництва та нач. Сороцького табору НКВС. Подальша доля невідома.

Старший майор державної безпеки (29.11.1935). Нагороджений орденом Червоного Прапора (1928) та двома Знаками почесного працівника ВЧК — ГПУ (1926, 1932). Член ВКП(б) з 02.1919.

ГЕРЗОН МАТВІЙ МИХАЙЛОВИЧ

Народився 02.1906 у с. Сопіне Шпичинецької вол. Бердичівського повіту Київської губ. у родині кустаря, єврей. У 1916 закінчив 2-класне училище у Сопіному. У 1917 — 1919 навчався у Шпичинецькій гімназії, вийшов із п'ятого класу.

У 1917 — 1918 — хлопчик-конторник. У 1919 — 1920 — конторник на плантації Шпичинецького цукрового заводу, конторник галантереї, рахівник на цукровому заводі. У 1921 — 1922 служив у продовольчій команді № 14 у Сопіному, червоноармійцем та кур'єром зв'язку у продвійськ-клубі Подольської губ. З 24.01.1923 — листовод та діловод військової прокуратури, трибуналу 1-го кавкорпусу. З 09.1923 — таємний співробітник ОВ 1-го кавкорпусу. З 01.01.1924 — співробітник ОВ 24-ї та 94-ї дивізій 17-го корпусу. З 05.1924 — пом. уповн. ІНФВ ОВ. З 09.1925 — звідник Проскурівського окрвідділу ГПУ. З 30.09.1925 — пом. уповн. ОІВ СВ Проскурівського окрвідділу ГПУ. З 14.07.1926 — т.в.о. ОІВ СВ Проскурівського окрвідділу ГПУ.

16.08.1926 — 11.12.1927 — уповн. ОІВ Проскурівського окрвдділу ГПУ. З 12.12.1927 — у Дніпропетровському окрвдділі ГПУ. З 15.12.1927 — уповн. “ОПО” ОІВ СВ Дніпропетровського окрвдділу ГПУ. З 01.01.1928 — старший уповн. “ОПО” ОІВ СВ Дніпропетровського окрвдділу ГПУ. З 17.09.1930 — старший уповн. ІНФВ Дніпропетровського окрвдділу ГПУ. З 17.04.1931 — пом. нач. СПВ Донецького оперсектора ГПУ. З 11.08.1932 — пом. нач. СПВ Донецького облвдділу ГПУ. З 31.01.1934 — т.в.о. нач. СПВ Донецького облвдділу ГПУ. З 02.08.1934 — нач. СПВ УДБ УНКВС по Донецькій обл. З 13.11.1936 (31.01.1937 — 08.02.1937) — нач. 4-го відділу УДБ УНКВС по Одеській обл. З 06.1937 — т.в.о. нач. 4-го відділу УДБ НКВС УРСР. З 20.07.1937 — нач. 4-го відділу УДБ НКВС УРСР. 25.10.1937 — відкликаний до НКВС СРСР. З 27.10.1937 (10.11.1937) — нач. 5-го відділення 4-го відділу ГУДБ НКВС СРСР.

Старший лейтенант державної безпеки (08.01.1936), капітан державної безпеки (19.11.1937). Нагороджений орденом Червоної Зірки (19.12.1936), Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (1936), наганом (1924), срібним портсигаром (1927), браунінгом (1930). Член ВКП(б) з 1931.

Заарештований 18.04.1938. Засуджений на смерть за ст. 54-1“б”, 54-8, 54-11 КК УРСР 23.09.1938. Розстріляний 23.09.1938 у Києві.

ГЛЕБОВ-ЮФ ЗИНОВІЙ НАУМОВИЧ

Народився 1903 у м.Ромнах Сумської області.

До 20.02.1934 — нач. 4-го відділення Одеського облвдділу ГПУ. З 20.02.1934 — нач. 2-го відділення СПВ Одеського облвдділу ГПУ. З 15.07.1934 — нач. 2-го відділення СПВ УДБ УНКВС по Одеській області. До 20.03.1937 — нач. 4-го відділу УДБ НКВС УРСР. З 20.03.1937 — нач. 10-го відділення 4-го відділу ГУДБ НКВС СРСР. З 1938 — заст. нач. 4-го відділу 1-го Управління НКВС СРСР. З 10.1938 — нач. відділення 2-го відділу ГУДБ НКВС СРСР.

Старший лейтенант державної безпеки (08.01.1936). Капітан державної безпеки. Майор державної безпеки (05.10.1937). Нагороджений орденом Леніна (22.07.1937).

Член ВКП(б) з 1938.

Заарештований 14.11.1938. Засуджений на смерть 28.01.1940. Розстріляний 1940.

ГЛУХОВЦЕВ-ГОЛОВАЧЕВ ОЛЕКСІЙ СЕМЕНОВИЧ

Народився 1897. З 08.1931 — нач. відділення ЕКУ ГПУ УРСР. До 23.07.1933 — нач. ЕКВ Харківського обласного відділу ГПУ. До 31.05.1934 — нач. ЕКВ Київського облвідділу ГПУ. З 31.05.1934 — нач. кооперативного відділу ГПУ УСРР. З 15.07.1934 — нач. Кооперативного управління НКВС УСРР. З 16.06.1935 — нач. ТВ УДБ УНКВС по Харківській обл. З 01.1937 — нач. 6-го відділу УДБ УНКВС по Харківській обл. З 27.07.1937 — нач. ДТВ ГУДБ НКВС Орджонікідзевської залізниці. З 10.12.1937 — у розпорядженні НКВС СРСР. З 21.04.1938 — нач. відділу кар'єрів ГУШОСДОРу НКВС СРСР. З 29.05.1938 — нач. тресту шляхбудматеріалів ГУШОСДОРу НКВС СРСР. До 17.04.1940 — заст. нач. відділу експлуатації ГУШОСДОРу НКВС СРСР. З 17.04.1940 — пенсіонер.

Капітан державної безпеки (08.01.1936).

Член ВКП(б) з 19.10.1932.

ГОВЛИЧ МАРК ІЛЛІЧ

Народився 1902 у родині закрійника, єврей. Закінчив 1915 чотири класи єврейського казенного училища у Катеринославі.

З 10.1917 — червоногвардієць у Катеринославі. З 12.1917 — технічний працівник Катеринославського губкому РСДРП(б). З 03.1918 — технічний працівник культсектора профспілки металістів у Катеринославі. З 01.1919 — член комітету спілки робітничої молоді у Катеринославі. З 04.1919 — слідчий ОВ 14-ї кавдивізії; нач. інформації ОВ 14-ї кавдивізії. До 10.1922 — нач. ОВ 14-ї кавдивізії Першої Кінної армії. З 10.1922 — нач. КРВ Катеринославського губвідділу ГПУ. З 03.1923 — нач. відділення Олександрійського повітового відділу ГПУ. З 09.1923 — нач. СОЧ Мелітопольського повітового відділу ГПУ. З 02.1924 — заст. нач. Катеринославського губвідділу ГПУ. З 08.1924 — слухач Вищої прикордонної школи ОГПУ СРСР. З 08.1925 — нач. відділу по боротьбі із бандитизмом Кам'янець-Подільського прикордонного загону ГПУ та пом. нач. СОЧ загону. З 1927 — нач. ІНФВ та ПК Дніпропетровського окрвідділу ГПУ. З 12.1927 — нач. відділення ГПУ УСРР. З 12.1928 — заст. нач. Сталінського окрвідділу ГПУ. З 08.1930 — заст. нач. Зінов'ївського окрвідділу ГПУ. З 04.1931 — нач. ІНФВ Дніпропетровського оперсектора ГПУ. З 04.1931 — нач. СПВ Дніпропетровського оперсектора ГПУ. З 02.1932 —

нач. СПВ Дніпропетровського облвідділу ГПУ. З 15.07.1934 — нач. СПВ УДБ УНКВС по Дніпропетровській обл. З 11.08.1934 — нач. СПВ УДБ УНКВС по Харківській обл. З 03.01.1937 — заст. нач. 4-го відділу УДБ УНКВС УРСР. 21.06.1937 — усунутий з посади та заарештований на 30 діб. З 25.09.1937 — т.в.о. нач. УНКВС по Амурській обл. З 1937 — нач. УНКВС по Амурській обл. 13.06.1938 — звільнений з посади.

Капітан державної безпеки (08.01.1936). Нагороджений орденом Червоної Зірки (04.02.1938), Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (10.03.1934) та двічі бойовою зброєю від колеги ГПУ УРСР. Член ВКП(б) з 10.1917. Заарештований влітку 1938. Розстріляний.

ГОЛЬДМАН СОЛОМОН ІСААКОВИЧ

09.1930 — уповн. СВ Київського окрвідділу ГПУ. 09.1930 — 04.1930 — співробітник СВ Київського оперсектора ГПУ. 04.1931 — 27.02.1932 — співробітник СПВ Київського оперсектора ГПУ. 27.02.1932 — співробітник СПВ Київського облвідділу ГПУ. 10.07.1934 — пом. нач. СПВ Київського облвідділу ГПУ. 11.07.1934 — 10.08.1934 — пом. нач. СПВ УДБ НКВС Київської обл. 10.08.1934 — нач. 2-го відділення СПВ УДБ УНКВС Київської обл. — 03.01.1937 — нач. ЕКУ УДБ НКВС Київської обл. 08.02.1937 — 05.05.1938 — нач. 4-го відділення УДБ УНКВС Донецької обл. 05.05.1938 — 20.05.1938 — т.в.о. заст. нач. 4-го відділу УДБ УНКВС УРСР. 05.1938 — в.о. нач. 4-го відділу УДБ НКВС УРСР. 20.05.1938 — 1938 — заст. нач. 4-го відділу УДБ НКВС УРСР. 31.12.1938 — нач. 8-го відділу УДБ НКВС УРСР. 31.12.1938 — у розпорядженні нач. Залізничного управління ГУТАБ НКВС по Далекому Сходу. На 04.04.1943 — нач. Джидацького будівництва НКВС. Подальша доля невідома.

Капітан державної безпеки (09.02.1936). Майор державної безпеки.

Нагороджений орденом Червоної Зірки (19.12.1937).

ГОРОЖАНИН ВАЛЕРІЙ МИХАЙЛОВИЧ

Народився 1889 у м.Акерман Бесарабської губ. у родині страхувального агента, єврей. З 1903 давав приватні уроки. Екстерном склав іспити за чотири класи гімназії у 1905 та за вісім класів гімназії у 1907. У 1909 — 1912 навчався на юридичному факультеті Новоросійського ун-ту в Одесі, відрахований за революційну діяльність.

У 1912 заарештований та після піврічного ув'язнення засланий на два роки до Вологодської губ. У 1914 — 1915 — доброволець царської армії. 1916 дезертирував. З кінця 1916 — секретар у робітничій кооперації в Одесі. Після лютневої революції 1917 вступив на четвертий курс юридичного факультету Новоросійського університету. Учасник революційних подій в Одесі у 1917 — 1918. З 05.1919 — слідчий з особливо важливих справ при Президії Одеської губчека. З 1920 — уповн. по боротьбі із контрреволюцією, нач. СОВ та член колегії Миколаївської губчека. З 02.1921 — нач. СВ ЦУПНАДКОМу. З 04.1921 — нач. СВ ВУЧК. З 03.1922 — нач. СВ ГПУ УСРР. З 05.01.1923 — нач. СОЧ Київського губвідділу ГПУ. З 13.06.1923 — нач. СОЧ та пом. нач. Київського губвідділу ГПУ. З 14.01.1924 — заст. нач. Київського губвідділу ГПУ. З 07.03.1924 — у резерві призначень ГПУ УСРР. З 07.05.1924 — нач. СВ ГПУ УСРР. З 07.05.1930 — заст. нач. СВ ОГПУ СРСР. З 03.1931 — нач. 1-го відділення СПВ ОГПУ СРСР. З 23.08.1931 — пом. нач. СПВ ОГПУ СРСР. З 03.12.1931 — заст. нач. СПВ ОГПУ СРСР. З 05.07.1933 — пом. нач. ІНВ ОГПУ СРСР. З 07.1934 — пом. нач. ІНВ ГУДБ НКВС СРСР. З 21.05.1934 — другий заст. нач. ІНВ ГУДБ НКВС СРСР. З 15.02.1937 — нач. Особливого бюро при секретаріаті НКВС СРСР. З 27.05.1937 — заст. нач. Особливого бюро при секретаріаті НКВС СРСР.

Старший майор державної безпеки (29.11.1935). Нагороджений орденом Червоного Прапора (28.12.1927).

Член ВКП(б) з 1919 (у 1907 — 1917 — есер, у 1917 — 1919 — боротьбист).

Заарештований 19.08.1937. Засуджений на смерть 29.08.1938. Розстріляний 29.08.1938. Посмертно реабілітований 1957.

ГОТОВЦЕВ ЛЕОНІД ТРОХИМОВИЧ

Народився 1903 у с.Рижанівка Звенигородського р-ну Київської обл., росіянин, освіта незакінчена середня (закінчив 4-річну міську школу).

1921 — діловод повітового ПБ, м.Звенигородка. 1921 — 1922 — секретар повітового ПБ, м.Звенигородка. 1922 — 1924 — пом. уповн. Корсунь-Шевченківського окрвідділу ГПУ. 1924 — 1925 — секретар пом. уповн. ОВ 100-ї стрілецької дивізії, м.Біла Церква. 1925 — 1927 — секретар ОВ 100-ї стрілецької дивізії, м.Біла Церква. 1927 — 1928 — пом. уповн. ОВ 100-ї стрілецької дивізії, м.Біла Церква. 1928 — 1930 — уповн. ОВ 75-ї стрілецької дивізії, м.Лубни. 1930 —

1932 — уповн. ОВ 3-го (Київського) оперсектора ГПУ. З 27.02.1932 — уповн. ОВ Київського облвідділу ГПУ. З 16.07.1934 — уповн. 2-го відділення ОВ УДБ УНКВС Київської області. 1935 — 1937 — оперуповн. 6-го відділення НКВС УСРР. До 02.09.1937 — пом. нач. 1-го відділення 3-го відділу УДБ НКВС УРСР. З 02.09.1937 — заст. нач. відділення 3-го відділу УДБ НКВС УРСР. З 20.04.1938 — т.в.о. заст. нач. 3-го відділу УДБ НКВС Миколаївської обл. З 1938 — заст. нач. 3-го відділу УДБ УНКВС Миколаївської обл. З 1938 — т.в.о. нач. 3-го відділу УДБ УНКВС Миколаївської обл. З 27.11.1939 — нач. 3-го відділу УДБ УНКВС Миколаївської обл. Подальша доля невідома.

Старший лейтенант державної безпеки (08.01.1936). Член ВКП(б) з 1931.

ГРЕЧУХІН ДМИТРО ДМИТРОВИЧ

Народився 1903 у с.Наволоки Івановської губ. у родині тесляра, росіянин. Закінчив у Наволоках сільську школу 1916 та три класи школи 2-го ступеня.

З 02.1919 — конторник райвідділу соцзабезпечення, Наволоки. З 05.1920 — секретар осередку РКП(б) текстильної фабрики “Приволзька комуна”, Наволоки. З 10.1921 — молодший міліціонер 5-го району Кінешемської повітової міліції. З 09.1921 — пом. уповн. ПБ Кінешемського пов. З 02.1922 — керуючий справами фабкому “Приволзької комуни”. З 12.1925 — голова правління клубу фабрики “Приволзька комуна”. З 12.1926 — голова правління клубу текстильної фабрики “Поліна” Кінешемського пов. З 01.1928 — пом. уповн. Кінешемського повітового відділення ОГПУ. З 05.1929 — старший уповн. Кінешемського окрвідділу ОГПУ. З 10.1929 — нач. ІНФ Кінешемського окрвідділу ОГПУ. З 09.1930 — пом. нач. ЕКВ ПП ОГПУ по Івановській промисловій області (ІПО). З 10.07.1934 — пом. нач. ЕКВ УДБ УНКВС по ІПО. З 06.1935 — заст. нач. ЕКВ УДБ УНКВС Західносибірського краю (ЗСК). З 25.07.1936 — нач. ЕКВ УДБ УНКВС по Західносибірському краю. З 23.01.1937 — нач. 3-го відділу УДБ УНКВС по ЗСК. З 14.06.1937 — нач. 5-го відділу та пом. нач. УНКВС по ЗСК, за сумісництвом, — нач. ОВ ГУДБ НКВС Сибірського ВО. З 13.09.1937 — нач. УНКВС Красноярського краю. З 26.02.1938 — нач. УНКВС Одеської обл. З 28.05.1938 — нач. ОВ ГУДБ Київського особливого ВО та, за сумісництвом, заступник наркома внутрішніх справ УРСР. З 15.09.1938 — нач. УНКВС Ростовської обл.

Лейтенант державної безпеки (22.03.1936). Старший лейтенант державної безпеки (20.12.1936). Капітан державної безпеки (22.08.1937). Майор державної безпеки (20.05.1938). Нагороджений орденом Червоної Зірки (02.07.1937). Член ВКП(б) з 10.1919. Депутат Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР.

Заарештований 03.12.1938. Подальша доля невідома.

ГРОЗНИЙ (САФЕС) ОЛЕКСАНДР ГРИГОРОВИЧ

Народився 1892 у м.Гомелі, єврей. Освіта домашня (вийшов із другого класу єврейської школи), вчився на перукаря та муляра.

До 1912 працював муляром. У 1912 — 1917 — рядовий російської армії. У 1918 працював у Гомелі. З 1919 у ЧК: пом. нач. Лубенської ЧК, пом. нач. ОВ 12-ї армії, нач. ОВ Каспійського узбережжя, нач. ОВ Чорноморозовського узбережжя. До 01.10.1921 — член колегії Кримської ЧК. З 01.10.1921 — член колегії та зав. Секретно-оперативним відділом Київської губчека. Потім — нач. СОЧ Київського губвідділу ГПУ, нач. СОЧ Волинського губвідділу ГПУ. З 01.08.1925 — нач. Волинського орквідділу ГПУ. 1927 — нач. Кам'янець-Подільського орквідділу ГПУ та 23-го прикордонного загону. 1931 — нач. Вінницького оперсектора ГПУ. 1932 — заст. повпреда ОГПУ по Східносибірському краю. 19.03.1934 усунутий з посади нач. Астраханського оперсектора ОГПУ із заборонаю подальшої роботи в ОГПУ. Подальша доля невідома.

Член ВКП(б) з 1917.

ГРУНДМАН ЕЛЬЗА ЯКІВНА

Народилася 1891 у Гробинському пов. Курляндської губ. у селянській родині, латишка. Закінчила 5-класне міністерське училище, навчалася у 2-класному міському училищі — виключена через політичну неблагонадійність.

Проводила у 1906 — 1915 революційну роботу у м.Любава, за яку сиділа у в'язниці (1906 — шість місяців, 1907 — шість місяців, 1909 — сім місяців, 1914 — три місяці). У 1915 — 1917 працювала токарем на заводі “Новий Прометей” у Петрограді. У 1917 — 1918 — член штабу Червоної гвардії Виборзького р-ну Петрограда. З 02.1918 — комісар Всеросійської колегії по РСЧА та бюро військових комісарів. З 06.1918 — комісар відділу постачання та особливих загонів 3-ї армії Східного фронту. З 02.1919 — другий секретар

міськрайкому РСДРП(б) у Москві. З 01.07.1919 — у ВЧК. 16.07.1919 — 07.02.1920 — нач. інформації Московської ЧК. 16.02.1920 — 16.03.1920 — нач. адмінвідділення та пом. нач. адміноргвідділу ОВ Південно-Західного фронту (ПЗФ). 16.03.1920 — 12.1920 — нач. інформації ОВ ПЗФ. 12.1920 — 06.1921 — нач. інформації ОВ Харківського ВО. 12.06.1921 — 03.01.1922 — нач. адміноргвідділу та член колегії Подільської губчека, Вінниця. 03.01.1922 — 10.08.1923 — нач. інформаційного підвідділу ОВ ВУЧК. 16.08.1923 — 31.12.1923 — нач. особвідділення ПП ГПУ по Півдню-Сходу Росії, Ростов-на-Дону (ПСР). 31.12.1923 — 23.02.1924 — нач. інформаційно-агентурного відділу (ІНФАГВ) ПП ГПУ по ПСР. 23.02.1924 — 03.06.1925 — нач. ІНФАГВ ПП ОГПУ по Північнокавказькому краю (ПКК). 03.06.1925 — 09.06.1925 — пом. нач. ІНФАГВ ПП ОГПУ по ПКК. 09.06.1925 — 01.02.1928 — особистий секретар повпреда ОГПУ по ПКК. 01.02.1928 — 01.01.1930 — нач. СПВ та особистий секретар повпреда ОГПУ по ПКК. 01.01.1930 — 16.02.1930 — у резерві призначень ОГПУ СРСР. 16.02.1930 — 30.03.1931 — пом. нач. 3-го відділення оперативного відділу ОГПУ СРСР у Москві.

Нагороджена орденом Червоного Прапора (1926) та Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (1924).

Член ВКП(б) з 05.1906.

Покінчила життя самогубством 30.03.1931 у Москві.

ДАВИДОВ-МАЛИШКЕВИЧ ДАВИД МОЙСЕЙОВИЧ

Народився 1889, єврей, освіта початкова.

До 1919 — машиніст млина у с. Чабанка Одеської губ. 3 1919 — червоногвардієць та нач. розвідки Одеської губчека. 1919 — 1920 — підпільник у Одесі. 1920 — 1921 — нач. розвідки та оперативної частини Одеської губчека. З 1921 — нач. оперативної частини Кримської губчека. З 1921 — нач. відділу по боротьбі з бандитизмом Подільської ГЧК. 1921 — 1922 — заст. голови Кам'янець-Подільської прикорд. ЧК. 1922 — 1923 — нач. СОЧ Проскурівського окрвідділу ГПУ. З 1923 — комендант Одеського губвідділу ГПУ. 1923 — 1927 — командир Тираспольського прикордонного загону ГПУ. З 1927 — нач. Могилів-Подільського окрвідділу ГПУ. 1927 — 1928 — нач. Волочиського прикордонного загону ГПУ УРСР. 1928 — 1929 — нач. ОВ 56-ї дивізії, Миколаїв. 1930 — 1934 — нач. Псковського оперсектора ОГПУ та 9-го прикордонного загону. 1934 — 1935 — нач. Управління робітничо-селянської міліції та пом. нач. УНКВС по Захід-

носибірському краю. З 11.02.1935 — нач. ІНВ УДБ НКВС Білоруської СРР. З 07.05.1937 — нач. УРСМ та пом. нач. УНКВС по Харківській обл. 27.07.1937 — звільнений з посади та відправлений узапас. З 15.08.1937 — пом. нач. УНКВС по Саратовській обл. З 22.10.1937 — нач. 5-го відділу УДБ УНКВС по Усурійській обл. та нач. ОВ ГУДБ НКВС Приморської групи військ. 17.04.1939 — звільнений із органів НКВС.

Капітан державної безпеки (23.03.1936). Полковник державної безпеки. Учасник Великої Вітчизняної війни. У 50-х роках проживав у Одесі.

ДАГІН ІЗРАЇЛЬ ЯКОВИЧ

Народився 1895 у м.Мелітополі у родині робітника-шапкаря, єврей. Навчався у початковій школі Мелітополя у 1905 — 1908, закінчив три відділення.

08.1908 — 02.1915 — шапкар-картузник на шапочній фабриці і у майстернях Мелітополя. 02.1915 — 01.1917 — рядовий 49-го Брест-Литовського полку, поранений і відправлений на лікування до шпиталю. 01.1917 — 10.1917 — рядовий 32-го запасного полку, Сімферополь. Брав участь у роззброєнні поліції у Сімферополі (лютий). Був заарештований за антивоєнну агітацію, сидів два місяці на гауптвахті, дезертував з армії (жовтень). 10.1917 — 01.1918 — командир роти 1-го Сімферопольського червоногвардійського загону. З 01.1918 — командир партизанського загону. 1918 — член колегії Мелітопольської повітової ЧК. 1918 — 09.1919 — комісар банків у Мелітополі. 08.1919 — 12.1919 — зав. військовим відділом та член президії Миколаївського підпільного губкому КП(б)У. 09.1919 — 12.1919 — військовий керівник Миколаївського підпільного губкому КП(б)У. Організував повстання проти денікінців у Висунському, баштанському та Полтавському районах Миколаївської губ. 12.1919 — 1920 — голова Миколаївської міської ЧК. 1920 — член колегії та секретар Миколаївської губчека. До 08.1920 — заст. голови Миколаївської губчека. 08.1920 — 01.1921 — голова прифронтової Херсонської ЧК. 01.1921 — 05.1921 — заст. голови Севастопольської ЧК. 05.1921 — 01.1922 — заст. голови Кримської ЧК. 02.1922 — 01.1924 — нач. Севастопольського окрвідділу ГПУ. 02.1922 — 01.1924 — нач. ОВ Чорного та Азовського морей. 21.01.1924 — 07.1924 — заст. нач. Терського губвідділу ГПУ. 07.1924 — 25.09.1926 — нач. СОЧ, перший заст. нач. Терського окрвідділу ГПУ. 25.09.1926 — 13.09.1927 — т.в.о. нач. Терського окрвідділу ГПУ. 13.09.1926 — 01.10.1930 — нач.

Терського окрвідділу ГПУ. 01.10.1930 — 06.03.1931 — нач. Терського оперсектора ГПУ. 06.03.1931 — 17.08.1931 — нач. УРСМ ПП ОДПУ по Північнокавказькому краю (ПКК). 06.03.1931 — 17.08.1931 — пом. повпреда ОГПУ по ПКК з міліції. 31.08.1931 — 15.03.1933 — пом. повпреда ОГПУ по Нижньоволзькому краю. 15.03.1933 — 05.01.1934 — заст. повпреда ОГПУ по ПКК. 05.01.1934 — 10.07.1934 — повпред ОГПУ по ПКК. 15.07.1934 — 15.04.1937 — нач. УНКВС по ПКК, Орджонікідзевському краю. 15.04.1937 — 14.06.1937 — нач. УНКВС по Горьківській обл. 14.06.1937 — 28.03.1938 — нач. 1-го відділу ГУДБ НКВС СРСР. 28.03.1938 — 29.03.1938 — нач. 1-го відділу 1-го Управління НКВС СРСР. 29.03.1938 — 05.11.1938 — нач. 1-го відділу ГУДБ НКВС СРСР.

Комісар державної безпеки 3-го рангу. Нагороджений орденом Леніна (07.1937).

Член ВКП(б) з 06.1919. Депутат Верховної Ради СРСР.

Заарештований 05.11.1938. Засуджений на смерть 21.01.1940. Розстріляний 22.01.1940.

ДВІНЯНІНОВ ВАСИЛЬ АНДРІЙОВИЧ

Народився 1900 у с.Холодьюнка Фоленської вол. Слобідського пов. Вятської губ. у селянській родині, росіянин. Закінчив 3-класне початкове народне училище.

1912 — 1917 — писар у Островновському волосному правлінні Слобідського пов., писар у земського нач. 2-ї ділянки Слобідського пов. 01.1918 — 05.1919 — член та голова волосних виконкому та ревкому у Островно. 05.1919 — 08.1919 — політкерівник 51-го Рибицького полку на Східному фронті. 08.1919 — 02.1920 — інспектор та комісар Пермської губчека. 02.1920 — 02.1924 — пом. нач. СОЧ Донецької губчека, нач. окрвідділення ГПУ у Донецькій губ. 08.1924 — 05.1929 — нач. Лубенського окрвідділення ГПУ. 1930 — заст. нач. Харківського оперсектора ГПУ. 1931 — 10.1932 — нач. Чернігівського оперсектора ГПУ. З 07.10.1932 — нач. Чернігівського облвідділу ГПУ. З 21.08.1933 — нач. ДТВ ОГПУ Південно-Західної залізниці. З 15.07.1934 — нач. ДТВ ГУДБ НКВС Південно-Західної залізниці. З 06.1935 — нач. ТВ УДБ УНКВС по Київській обл. З 31.05.1936 — пом. нач. УНКВС по Київській обл. З 19.08.1937 — нач. ДТВ ГУДБ НКВС Омської залізниці. Подальша доля невідома.

Капітан державної безпеки (08.01.1936).

Член ВКП(б) з 1918.

ДЖАВАХОВ МИХАЙЛО ГРИГОРОВИЧ

Народився 14.05.1903 у с.Сенча Лохвицького пов. Полтавської губ. у родині орендаря млина, єврей. 1916 закінчив 2-класне міністерське училище Лохвицького пов. У 1917 — 1918 навчався у реальному училищі м.Хорола Полтавської губ.

10.1918 — 02.1920 - чорнороб у Хоролі. З 03.05.1920 — секретар та уповн. Хорольського ПБ. З 07.1921 — пом. уповн. Чигиринського повітового ПБ. З 09.1921 — уповн. Чигиринського повітового політбюро у Калиєнці. З 12.1922 — уповн. та нач. ІНФВ Черкаського повітового відділу ГПУ. З 06.1925 — уповн. Куп'янського окрввідділу ГПУ. З 18.08.1926 — пом. уповн. та уповн. ОВ ГПУ УСРР. З 01.10.1928 — старший уповн. СВ ГПУ УСРР. З 15.10.1928 — пом. нач. по оперчастині 25-го прикордонного загону ГПУ УСРР. З 25.09.1931 — нач. 24-го Могилів-Подільського прикордонного загону ГПУ УСРР. З 26.01.1934 — нач. 26-го Одеського прикордонного загону ГПУ. З 27.05.1935 — нач. УНКВС по Молдавській АСРР та, за сумісництвом, нач. 25-го прикордонного загону НКВС. З 21.12.1936 — нач. 2-го відділу УДБ НКВС УСРР. З 13.02.1937 — нач. Запорізького міськвідділу НКВС.

Капітан державної безпеки (03.07.1936). Нагороджений Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (1930) та двічі бойовою зброєю (1930, 1932). Член ВКП(б) з 06.1926.

Заарештований 09.08.1937. Засуджений на смерть 07.09.1937. Розстріляний 07.09.1937 у Києві.

ДЖИРІН ДАВІД ІЗРАЇЛЬОВИЧ

Народився 19.10.1904 у м.Одесі у родині робітника трамвая, єврей. Закінчив три класи Одеського першого казенного єврейського училища.

З 1915 — учень та пом. заготівельника у взуттєвій майстерні, Одеса. 01.1917 — звільнений як учасник страйку. З 02.1917 — учень у майстерні по виготовленню портмоне та портфелей. З 1918 — кур'єр Одеського губпродкому. З 02.1920 — діловод Одеського губвиконкому. З 10.05.1921 — діловод реєстраційно-облікової статчастини ІНФВ Одеської губчека. З 05.01.1922 — уповн. реєстратввідділу Тираспольської повітової ЧК. З 20.08.1922 — старший реєстратор Одеського губвідділу ГПУ. З 17.02.1923 — зав. бюро розшуку Одеського губвідділу ГПУ. З 15.02.1925 — пом. уповн. КРВ Управління уповн. ГПУ УСРР при РНК Молдавської АСРР. З 21.08.1925 — пом. уповн. УЧОСО ГПУ Молдавської АСРР.

З 02.04.1926 — уповн. УЧОСО ГПУ Молдавської АСРР, Балта. З 02.03.1927 — пом. уповн. економвідділу Одеського окрвідділу ГПУ. З 18.10.1929 — інспектор адмінвідділу ГПУ УСРР. З 20.11.1930 — нач. 3-го відділення УСО ГПУ УСРР. З 10.11.1931 — помічник начальника УСО ГПУ УСРР. З 26.09.1933 — оперуповн. ІНВ ГПУ УСРР. З 12.01.1934 — нач. оперативного відділу ПП ОГПУ Саратовського краю. З 20.08.1934 — нач. оперативного та спеціального відділів УДБ УНКВС по Саратовському краю. З 22.01.1935 — нач. оперативного відділу УДБ НКВС Білоруської СРР. З 08.02.1937 — пом. нач. 3-го відділення 2-го відділу ГУДБ НКВС СРСР. З 16.07.1937 — нач. 2-го відділу УДБ НКВС УРСР. 19.02.1938 — відряджений до НКВС СРСР. З 1938 — нач. 2-го відділення 2-го відділу ГУДБ НКВС СРСР.

Старший лейтенант державної безпеки (23.03.1936). Капітан державної безпеки (17.11.1937).

Член ВКП(б) з 25.11.1925.

Нагороджений орденом Червоної Зірки (19.12.1937), Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (1936), бойовою зброєю від РНК АМСРР (1925), годинником від Одеського окрвиконкому (1927), годинником від Колегії ОГПУ СРСР (1932).

Заарештований 06.04.1938. Засуджений на смерть 29.08.1938. Розстріляний 1938.

ДОБРОДИЦЬКИЙ МИКОЛА ІВАНОВИЧ

Народився 1899 у Курській губ. у родині священика, росіянин. 1909 закінчив земську школу. З 1909 навчався у духовному училищі, закінчив. Навчався у духовній семінарії — навчання кинув після смерті батька. Служив на Північному флоті.

З 10.1917 — секретар Курського міськкому РСДРП(б). З 1918 — секретар Курського губкому РСДРП(б). З 1918 — член колегії Короченської повітової ЧК. З 1919 — слідчий ВУЧК. З 06.1919 — слідчий ОВ ВЧК 13-ї армії. З 1919 — нач. активної частини ОВ ВЧК 13-ї армії, особливоуповн. при РВР 13-ї армії. До 1920 — заст. нач. ОВ ВЧК 13-ї армії. З 1920 — пом. нач. відділення ЦУПЧРЕЗКОМу-ВУЧК. З 1921 — нач. 2-го відділення СОЧ ВУЧК. З 03.1922 — нач. 2-го відділення СОЧ ГПУ УСРР; нач. відділення по боротьбі з бандитизмом охорони кордонів ГПУ УСРР; пом. нач. окрвідділу ГПУ УСРР; т.в.о. нач. окрвідділу ГПУ УСРР.

З 1923 — заст. нач. Харківського губвідділу ГПУ та нач. СОЧ Харківського губвідділу ГПУ. 1924 — 09.1930 — нач. КРВ ГПУ УСРР. З 09.1930 — заст. нач. ОВ ГПУ УСРР та

УВО. З 1931 — нач. ОВ та заст. нач. СОУ ГПУ УСРР. 09.1932 — відряджений до ОГПУ СРСР. З 1932 — заст. повпреда ОГПУ по Північнокавказькому краю. До 10.07.1934 — пом. нач. ОВ ОГПУ СРСР. З 10.07.1934 — нач. 1-го відділення та пом. нач. ОВ ГУДБ НКВС СРСР. З 16.05.1935 — другий заст. нач. ОВ ГУДБ НКВС СРСР. З 16.12.1936 — заст. нач. УНКВС Івановської обл. З 07.1937 — у резерві НКВС СРСР. З 03.10.1937 — начальник 3-го відділу Карагандинського табору НКВС.

Старший майор державної безпеки (29.11.1935). Нагороджений орденами Червоного Прапора (28.12.1927), Червоної Зірки (25.12.1935), Трудового Червоного Прапора, двома Знаками почесного працівника ВЧК — ГПУ.

Член ВКП(б) з 1917.

Помер у Караганді 01.09.1942.

ДОЛГУШЕВ ОЛЕКСІЙ РОМАНОВИЧ

Народився 13.03.1902 на ст.Пагельма Пензенської губ. у родині залізничника, росіянин, освіта початкова.

До 1915 — вчився на залізничного майстра. З 05.1915 — робітник на залізобетонному заводі. З 1917 — зчепник на залізниці. З 11.1917 — червоногвардієць на залізниці. З 03.1918 — працював на залізниці (вагар, приймальник, здоважник поїздів). З 04.1924 — служив у 15-й дивізії (червоноармієць, старший діловод, казначей). З 1919 — секретар політвідділу 15-ї дивізії у Миколаєві. З 04.01.1930 — пом. уповн. ІНВ ОВ 14-го корпусу. З 27.09.1930 — уповн. ОВ 14-го корпусу та ОВ Київського оперсектора ГПУ. З 20.07.1931 — уповн. ОВ Київського оперсектора ГПУ. З 01.01.1933 — оперуповн. ОВ 45-го мехкорпусу. З 01.04.1931 — оперуповн. ОВ Київського облвідділу ГПУ. До 13.09.1934 — оперуповн. ОВ 18-ї авіабригади. З 13.09.1934 — т.в.о. нач. ОВ 18-ї авіабригади. З 26.11.1936 — пом. нач. 5-го відділення 5-го відділу УДБ УНКВС по Дніпропетровській обл. З 04.06.1937 — пом. нач. 6-го відділення 5-го відділу УДБ НКВС УРСР. З 23.10.1937 — т.в.о. нач. 5-го відділення 5-го відділу УДБ НКВС УРСР. З 24.02.1938 — т.в.о. нач. 1-го відділу (охорона членів політбюро ЦК КП(б)У та уряду УРСР) УДБ НКВС УРСР. З 22.03.1938 — нач. 1-го відділу УДБ НКВС УРСР. З 28.05.1938 — нач. УНКВС по Київській обл. 15.01.1939 — усунутий з посади.

Молодший лейтенант державної безпеки (22.03.1936). Лейтенант державної безпеки (01.1937). Старший лейтенант державної безпеки (1938). Капітан державної безпеки

(13.06.1938). Нагороджений орденом Червоної Зірки (19.12.1937) та медаллю “20 років РСЧА” (1938).

Член ВКП(б) з 1929. На XIV з'їзді КП(б)У обраний кандидатом у члени ЦК.

Заарештований 1939. Подальша доля невідома.

ДОЛИНСЬКИЙ-ГЛАЗБЕРГ СЕМЕН МОЙСЕЙОВИЧ

Народився 1896 у с. Степанці Канівського пов. Київської губ. у родині службовця пристані, єврей, освіта початкова.

1910 — 1918 — працював на миловарних заводах Одеси, Києва, Лібави, Юзовки. 1918 — 1919 — служив у 118-му батальйоні 1-го Радянського полку. 1919 — 1921 — уповн. ОВ ВЧК, уповн. агентури Одеської губчека. 1921 — 1922 — нач.агентурного відділу та уповн. КРВ Волинського губвідділу ГПУ. 1923 — 1924 — уповн. активної частини Волинського губвідділу ГПУ. 1924 — 1925 — пом.нач. Подільського прикордонного загону ГПУ та співробітник Подільського губвідділу ГПУ. 1926 — 1928 — уповн. та старший оперуповн. КРВ Київського окрвідділу ГПУ. 1928 — 1929 — старший уповн. КРВ ГПУ УСРР. 1930 — 1931 — нач. відділення СВ ГПУ УСРР. З 07.1934 — нач. 2-го відділення СПВ УДБ НКВС УСРР, перший пом. нач. СПВ. З 1935 — помічник нач. СПВ УДБ НКВС УСРР. З 22.11.1936 — заступник начальника УНКВС Дніпропетровської обл.

Капітан державної безпеки (08.01.1936). Нагороджений двічі Знаками почесного працівника ВЧК — ГПУ (1932, 1934) та чотири рази “Маузером” від колегії ГПУ УСРР (1923, 1927, 1929, 1932).

Член ВКП(б) з 09.1927 (був членом партії з 06.1919 до 09.1920 — вибув механічно).

Заарештований 05.08.1937 у Східносибірському краї. Засуджений на смерть в особливому порядку 08.02.1938. Розстріляний 02.1938.

ДОНЕЦЬ ГЕОРГІЙ ТИХОНОВИЧ

Народився 1899 у м.Мерефа Харківської губ. у родині селянина-бідняка, українець. У 1910 — 1912 навчався у 2-класному Мерефянському училищі, не закінчив.

З 02.1913 — молотобоець приватного скляного заводу, Мерефа. З 12.1913 — токар паровозобудівного заводу, Харків. З 10.1917 — червоногвардієць та червоноармієць Повстанського полку (Харків, Полтава, Київ, Ростов, Владикав-

каз, Курськ). З 09.1918 — член підпільного ревкому, Мерефа. З 01.1919 — нач. райміліції, Мерефа. З 04.1919 — військомом групи по боротьбі з дезертирами, Катеринослав. З 06.1919 — заст. нач. відділу Волинської губчека. З 09.1919 — зв'язківець повстанського загону під проводом Огня (Полтава, Кобеляки, Кременчук). З 01.1920 — нач. райміліції, Мерефа. З 06.1920 — начальник ОВ ВЧК 11-ої дивізії Першої Кінної Армії (Умань, Бердичів, Рівно, Дубно). З 09.1920 — інструктор повіткому КП(б)У, Харків. З 01.1921 — нач.райміліції, Мерефа. З 05.1921 — уповн. Волинського губвідділу ГПУ. З 03.1923 — уповн. (старший) Донецького губвідділу ГПУ. З 07.1925 — нач. Нікопольського райвідділу ГПУ. З 08.1926 — нач. відділку Глухівського окрвідділу ГПУ. З 07.1928 — нач. відділку Криворізького окрвідділу ГПУ. З 09.1930 — нач. ОДТВ ОГПУ ст. Казатин. З 02.1932 — нач. ОДТВ ОДПУ ст.Одеса. З 04.09.1934 — нач. ОДТВ УДБ НКВС ст. Київ. З 22.11.1934 — нач. ОДТВ УДБ НКВС ст. Коростень. З 16.06.1935 — нач. ТВ УДБ УНКВС Чернігівської обл. З 08.08.1937 — пом. нач. УНКВС Вінницької обл. З 15.03.1938 — в.о. нач. УШОСДОР НКВС УРСР. З 26.03.1938 — нач. УШОСДОР НКВС УРСР. З 07.1941 — уповноважений ГУШОСДОР НКВС СРСР при штабі Південно-Західного фронту. З 05.1942 — нач. Дорожнього управління фронту (Південно-Західного, Центрального, 1-го Білоруського). З 10.1945 — нач. УШОСДОР УРСР, нач. будівництва № 8 ГУШОСДОР та нач. Управління військовополонених табору № 414 МВС, начальник УШОСДОР Міністерства автотранспорту та шосейних доріг УРСР.

Капітан державної безпеки (08.01.1936). Генерал-майор транспортних військ.

Нагороджений двома орденами Леніна, двома орденами Червоного Прапора, орденом Богдана Хмельницького 1-го ступеня, орденом Кутузова 2-го ступеня, орденами Червоної Зірки та Трудового Червоного Прапора, медалями “За оборону Сталінграда”, “За звільнення Варшави”, “За здобуття Берліна”, “За перемогу над Німеччиною”. Член КПРС з 01.1919 (був членом РСДРП (б) у 1917 — 1918, наприкінці 1918 знищив партквиток при переході через територію, зайняті супротивником, через що вибув із партії).

ДРОЗДОВ ВІКТОР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Народився 1902 в м. Одесі. 1920 воював у складі Другої Кінної Армії.

В органах ВЧК з 1921, працював у Криворізькому, Херсонському та Сталінському окружних відділках ГПУ. До 27.08.1934 — т.в.о. нач. Старобельського окрсектора НКВС УСРР. З 27.08.1934 — нач. Старобельського окрсектора НКВС УСРР. З 25.12.1935 — нач. Управління робітничо-селянської міліції (УРСМ) УНКВС по Донецькій обл.; нач. УРСМ та пом. нач. УНКВС по Донецькій обл. З 27.07.1937 — нач. УРСМ УНКВС по Харківській обл. З 19.03.1938 — нач. УРСМ та пом. нач. УНКВС по Сталінградській обл. З 11.04.1948 — нач. управління міліції НКВС СРСР по Москві. З 07.10.1941 — заст. нач. 1-го відділу 1-го Управління НКВС СРСР. З 01.06.1942 — нач. 3-го відділу 4-го Управління НКВС СРСР. З 24.04.1943 — нач. відділу по боротьбі з бандитизмом НКВС СРСР. З 02.09.1943 — нарком внутрішніх справ Чечено-Інгушської АРСР. З 09.05.1944 — нач. УНКВС по Грозненській обл. 22.05.1945 — відкликаний до НКВС СРСР. З 09.08.1945 — нач. відділу військовополонених оперативного управління ГУПВІ НКВС (МВС) СРСР. 07.10.1953 — звільнений із органів.

Майор міліції (11.07.1936), полковник держбезпеки (14.02.1943), комісар держбезпеки (1944), генерал-майор (12.07.1945).

Член КПРС з 1927.

ДРУСКІС ФРАНЦ СЕМЕНОВИЧ

Народився 22.03.1898 в Уцанській вол. Вилькомирського пов. Ковенської губ., литовець, освіта початкова.

З 07.1918 — член колегії та секретар Новосокольницької повітової ЧК. З 09.1918 — заст. голови Псковської губчека. З 10.1918 — голова Псковської губчека. З 01.1919 — заст. голови Вітебсько-Режицько-Велико-Лукської залізничної ЧК. З 02.1920 — нач. районної транспортної ЧК (РТЧК), Великі Луки. З 06.1920 — нач. окремої РТЧК ст. Курськ. З 11.1920 — заст. нач. РТЧК Московсько-Воронезько-Київської залізниці у Курську. З 03.1922 — заст. нач. (ДТВ) ГПУ Туркестана у Ташкенті. З 04.1922 — нач. ДТВ ГПУ Ташкентської залізниці. З 09.1922 — нач. лінійного ТВ ГПУ у Таганрозі. З 02.1923 — нач. відділу по боротьбі із бандитизмом ТВ ГПУ УСРР. З 09.1923 — нач. ДТВ ОГПУ Сизрань-Вяземської залізниці, Калуга. З 10.1925 — нач. ДТВ ОГПУ Рязано-Уральської залізниці. З 11.1927 — нач. ДТВ ОГПУ Московсько-Білорусько-Балтійської залізниці. З 06.1929 — нач. ДТВ ОГПУ Південно-Західної залізниці. З 11.1931 — нач. ТВ ГПУ УСРР та, за сумісництвом, нач. ДТВ

ОГПУ Південної залізниці. З 15.08.1933 — в особливому резерві ОГПУ СРСР. У 1933 — 1937 — нач. Південно-Західної залізниці, нач. залізниці ім. Молотова у Читі, нач. Далекосхідної залізниці у Хабаровську. Заарештований 22.09.1937. Звільнений 29.12.1938. У 1940 — нач. будівництва залізниці Казань-Бугульма. У 1941 — нач. будівництва наркомату шляхів сполучення № 62 у м. Сизрань Куйбишевської області.

Член ВКП(б) з 1918.

Помер 08.12.1943.

ДУКЕЛЬСЬКИЙ СЕМЕН СЕМЕНОВИЧ

Народився 29.07.1892 у м. Бобринець Єлисаветградського пов. Херсонської губ. у родині пекаря, єврей. Навчався у 3-класному єврейському казенному училищі у Єлисаветграді (1905), музичній приватній школі (1908), оперно-музичній приватній школі Медведєва у Києві (1909). Жодного з цих навчальних закладів не закінчив.

З 06.1908 — піаніст у кінотеатрах Єлисаветграда, Києва, Радомисля. З 07.1910 — безробітний, висланий на місце приписки. З 02.1911 — піаніст у кінотеатрах Олександрії та Києва. З 06.1912 — безробітний, висланий етапом, працював у військовому шпиталі, безробітний у Єлисаветграді. З 02.1914 — піаніст кінотеатра. З 07.1915 — солдат музичної команди Московського полку, безробітний, переховувався від поліції у Петрограді та у Фінляндії. З 1918 — пом. нач. постачання фінської Червоної гвардії. З 03.1918 — інспектор, нач. канцелярії армійського комітету військового відділу видавництва ВЦВК у Москві. З 03.1919 — нач. загального відділу політуправління Наркомвійська України у Харкові та Києві. З 07.1919 — представник уповн. Ради оборони України, політбоек 52-го полку у Миколаєві та Херсоні, був поранений та контужений. З 08.1919 лікувався у шпиталі, член військової підпільної організації та трофейної комісії 14-ї армії у Одесі. З 01.04.1920 — у резерві ОВ Південно-Західного фронту (ПЗФ). З 16.04.1920 — секретар ОВ ПЗФ. З 03.08.1920 — заст. нач. СОЧ ОВ ПЗФ. З 01.11.1920 — нач. ОВ ЦУПНАДКОМу. З 12.01.1921 — нач. відділу по боротьбі з бандитизмом (ВББ) та, за сумісництвом, нач. СОЧ та заст. нач. ОВ ЦУПНАДКОМу. З 10.04.1921 — т.в.о. нач. ОВ, заст. нач. ОВ. та нач. СОЧ ВУЧК. З 08.05.1921 — т.в.о., нач. ОВ та заст. нач. ОВ ВУЧК. З 03.12.1921 — т.в.о. голови Одеської губчека. З 07.06.1922 — нач. Одеського губвідділу ГПУ. З 09.1922 у резерві ГПУ УРСР. З 26.06.1923 — нач. Південного ТВ ГДПУ, Харків. З

01.07.1924 — нач. Волинського губвідділу ГПУ, Житомир. З
01.09.1924 — нач. Катеринославського губвідділу ГПУ. З
04.1926 — директор тресту харчпрому в Одесі. З 08.1927 —
директор фабрики “Жовтень” у Харкові. З 06.1928 — кан-
дидат у члени правління тресту “Донвугілля” та голова
правління тресту “Донбасвиток” у Харкові. З 31.06.1930 —
нач. СОУ та заст. повпреда ОГПУ по Центрально-Чорно-
земній області (ЦЧО). З 13.10.1931 — заст. повпреда ОГПУ
по Білоруському ВО. З 27.05.1932 — у ОГПУ СРСР. З
02.06.1932 — повпред ОГПУ по ЦЧО, Воронеж. З
15.07.1934 — нач. УНКВС по Воронежській обл. З
14.06.1937 — у розпорядженні НКВС СРСР. З 15.07.1937 —
співробітник для особливих доручень при НКВС СРСР. З
29.01.1938 звільнений у запас. З 22.03.1938 — голова Комі-
тету у справах кінематографії при РНК СРСР. З
09.04.1939 — нарком морського флоту СРСР. З 02.1942 —
уповн. Державного комітету оборони з питань озброєння та
боезапасів у Челябінській обл. З 04.1943 — заст. наркома
юстиції РРФСР. З 06.53 — персональний пенсіонер союз-
ного значення. 10.1960 — помер у Москві.

Старший майор державної безпеки. Нагороджений орде-
нами Леніна та Червоного Прапора (1921).

Член ВКП(б) з 03.1917.

ДУШНИК АРОН ІСААКОВИЧ

Народився у 1902, єврей, освіта середня (навчався у
1918 — 1921 в Одесі).

1916 — 1917 — хлопчик на гільзовій фабриці в Одесі.
1917 — 1918 — хлопчик у позико-ощадному товаристві в
Одесі. 1918 — 1920 — письменник міського училища в
Одесі. 1920 — 1921 — контролер військово-продовольчої
комісії в Одесі. 1922 — 1924 — пом. уповн. Одеського
губвідділу ГПУ. 1924 — уповн. Первомайського окрвідділу
ГПУ. 1924 — 1926 — рядовий та комвзводу Дивізії
особливого призначення, Москва. 1926 — пом. уповн.
ОДТВ, Одеса, ОГПУ. 1926 — 1927 — уповн. ОДТВ ОГПУ,
Київ. 1927 — старший уповн. ОДТВ ОГПУ, Казатін. 1930 —
нач. ОДТВ ОГПУ, Казатин. 1930 — старший уп. ДТВ ОГПУ
Південних залізниць. До 07.1934 — нач. відділення ДТВ
ОГПУ Південної залізниці. 07.1934 — 16.12.1935 — нач. ОВ
ТВ УДБ УНКВС Харківської обл. З 16.12.1935 — заст. нач.
ТВ УДБ УНКВС Харківської обл. З 16.08.1936 — нач. 5-го
відділення ТВ УДБ НКВС УСРР. З 01.1937 — нач. від-
ділення 6-го відділу УДБ НКВС УСРР. З 27.09.1937 — пом.
нач. 11-го відділу УДБ НКВС УСРР. 1938 — заст. нач.

Дніпровського річного відділу НКВС УРСР. З 20.09.1938 — нач. Управління будівництва дороги № 1, Укршляхбудтресту ШОСДОРУ НКВС УРСР, м.Сквира Київської обл. З 13.03.1939 — нач. Укршляхбудтресту НКВС УРСР. 27.11.1939 — звільнений з посади. Подальша доля невідома. Старший лейтенант державної безпеки (23.02.1936).

Член ВКП(б) з 1929.

ЄВГЕНЬЄВ (ЛЕВІН) ОЛЕКСАНДР ГНАТОВИЧ

Народився 25.05.1899 в м.Одесі у родині хіміка заводу Бельгійського акціонерного товариства, єврей. У 11 років вступив до реального училища св.Павла в Одесі, вийшов після четвертого класу у 14 років.

1914 — 1918 — підручний слюсаря на оборонних майстернях “Загал”, підручний на заводі “Белінно Фендріх”, Одеса. 02.1919 — червоноармієць 51-го полку ім.П.Старостина. 1920 — секретар президії, перший заст. зав. народною освітою Одеського облвиконкому; слідчий СКК Одеського повітового парткому КП(б)У. З 03.1921 — помічник уповноваженого з інформації Одеської губчека. З 1922 — уповноважений з інформації Одеської губчека. З 02.1923 — уповн. з інформації прикордонного посту (ПП) № 4 Кам’янецького прикордонного відділення ГПУ. З 05.1923 — уповн. КРВ ПП № 3 Кам’янецького прикордонного відділення ГПУ. З 08.1923 — уповн. КРВ і заст. нач. ПП № 4 Кам’янецького прик. відділення ГПУ. З 04.1924 — пом уповн. СОЧ Кам’янецького прикордонного відділення ГПУ. З 01.1925 — уповн. з інформації прикордонної комендатури № 4 Кам’янецького загону ГПУ. 05.1925 — звільнений з органів. З 24.09.1925 — уповн. ІНФАГВ ГПУ. З 15.10.1926 — уповн. УЧСО Луганського окрвідділу ГПУ. З 01.01.1927 — нач. УЧСО Луганського окрвідділу ГПУ. З 20.03.1929 — нач. СОВ Луганського окружного відділу ГПУ. З 01.10.1930 — старший уповн. ОВ Українського ВО (3-го відділення). З 25.05.1932 — оперуповн. при заступнику голови ОГПУ СРСР. 23.02.1933 — відряджений до ГПУ УСРР. З 02.1933 — секретар голови ГПУ УСРР. З 04.03.1933 — нач. ОВ Харківського облвідділу ГПУ. З 04.07.1933 — секретар колегії ГПУ УСРР. З 11.07.1934 — секретар НКВС УСРР. 29.05.1937 — відряджений до УНКВС Далекосхідного краю (ДВК). З 09.06.1937 — нач. секретаріату УНКВС по ДВК. 28.06.1937 — відряджений до НКВС СРСР.

Капітан державної безпеки. Нагороджений Знаком почесного працівника ВЧК-ГПУ, зброєю від колеги ОГПУ СРСР і ГПУ УСРР. Член ВКП(б) з 05.1919.

Заарештований 08.07.1937. Засуджений на смерть 28.10.1937. Розстріляний. Посмертно реабілітований 09.09.1957.

ЄВГЕНЬЄВ-ШЕПТИЦЬКИЙ ЄВГЕН АДЛЬФОВИЧ

Народився 1897 у м.Полтаві.

З 1920 уповн. ОВ Київського ВО. З 1921 — уповн. КРВ ОВ ВУЧК. У 1923 — нач. КРВ Київського губвідділу ГПУ. У 1920-х рр. заст. та нач. КРВ ГПУ УСРР. 01.01.1933 — 01.11.1933 — співробітник ПП ОГПУ по Північнокавказькому краю. До 10.07.1934 — нач. 3-го відділу ГУТАБу ОГПУ СРСР. З 11.07.1934 — нач. 3-го відділу ГУТАБу НКВС СРСР. З 16.11.1934 — нач. 3-го відділу та заст. нач. Дмитрівського табору НКВС. З 13.07.1935 — пом. нач. управління Дмитрівського табору НКВС. З 03.11.1935 — нач. 3-го відділу Волзького табору НКВС СРСР. З 07.06.1936 — в резерві призначень НКВС СРСР. З 1936 — нач. 6-го відділення ЕКВ ГУДБ НКВС СРСР. З 25.12.1936 — пом. нач. 2-го відділу ГУДБ НКВС СРСР. З 11.07.1937 — заст. нач. 2-го відділу ГУДБ НКВС СРСР. З 1938 — нач. будівництва № 210 НКВС УРСР. 19.10.1938 — звільнений з органів держбезпеки.

Капітан державної безпеки (1935). Майор державної безпеки (29.04.1937). Нагороджений орденом Червоної Зірки (22.07.1937). Член ВКП(б) з 1917.

Заарештований 1938. Засуджений на смерть 02.03.1939. Розстріляний.

ЄВДОКИМОВ ЮХИМ ГЕОРГІЙОВИЧ

Народився 20.01.1891 у м.Копол Семиречинської обл. у родині солдата, росіянин. 1905 закінчив п'ять класів міської училища у Читі.

У 1905 — 1908 конторник Забайкальської залізниці у Читі. 01.1906 — член робітничої дружини у Читі, важко поранений. З 1907 — секретар районної організації есерів. У лютому 1908 заарештований та засуджений на три роки ув'язнення. У 1908 — 1911 — в'язень Верхньоудинського централу. У 1911 — 1915 — чорнороб у сільському та лісовому господарстві, складальник у друкарнях різних міст. 1911 через п'ять місяців після виходу із в'язниці заарештовується та висилається за межі Іркутської губ. на Урал. З

Уралу втікає на Далекий Схід, веде пропаганду серед моряків Владивостока, Хабаровська, Благовещенська. Як член Сибірського летючого загону анархістів-синдикалістів здійснює низку терактів. З 1915 переховується від мобілізації у Москві, де працює конторником у різних установах та “Центроспілці”. З 01.1917 переховується на Кавказі та у Баку. У 03.1917 виїздить до Сибіру, де був мобілізований. Рядовий та голова полкового комітету 12-го Сибірського запасного полку, демобілізований через стан здоров’я. З 10.1917 у Москві: голова ревкому “Центроспілки” та червоногвардієць Лефортовського загону. 1918 — зав. розпорядним та довідковим відділом ВЦВК у Москві. З 01.1919 — курсант Академії генерального штабу РСЧА. З 05.1919 формував диверсійний загін для роботи у тилу Колчака. З 06.1919 — нач. ОВ Московської губчека. З 04.01.1920 — пом. нач. ЦУПНАДКОМу. З 26.01.1920 — заст. нач. ОВ Південно-Західного фронту (ПЗФ). З 03.08.1920 — пом. нач. ЦУПНАДКОМу, заст. нач. ОВ та нач. тилу ПЗФ. З 07.11.1920 — заст. нач.. ОВ ПЗФ та Південного фронту. З 21.11.1920 — нач. Кримської ударної групи та нач. ОВ Південного та ПЗФ. З 12.01.1921 — нач. ОВ ЦУПНАДКОМу. З 20.05.1921 — нач. СОУ та ОВ ВУЧК. З 01.06.1922 — повпред ГПУ по Правобережній Україні. З 11.06.1923 — у розпорядженні ГПУ. З 22.06.1923 — повпред ГПУ по Південно-Східній Росії, Ростов-на-Дону. З 02.1924 — повпред ОГПУ по Північнокавказькому краю (ПКК). З 15.01.1926 — навчався у Соцакадемії. З 18.12.1926 — повпред ОГПУ по ПКК. З 26.10.1929 — нач. СОУ ОГПУ СРСР. З 26.07.1931 — повпред ОГПУ по Ленінградському ВО. З 08.08.1931 — повпред ОГПУ по Середній Азії. З 27.11.1932 — повпред ОГПУ по ПКК. З 01.1934 — перший секретар Північнокавказького крайкому ВКП(б). З 01.1937 — перший секретар Азово-Чорноморського крайкому ВКП(б). З 09.1937 — перший секретар Ростовського обкому ВКП(б). З 05.1938 — заступник наркома водного транспорту СРСР.

Нагороджений орденом Леніна (1936) та чотирма орденами Червоного Прапора (18.07.1921, 07.05.1924, 12.1927, 1930) та двома знаками почесного працівника ВЧК — ГПУ. На XVII з’їзді ВКП(б) обраний членом ЦК. Член ВКП(б) з 1918 (у 08.1907 — 1911 — член партії есерів, у 1911 — 1918 — анархіст-синдикаліст). Депутат Верховної Ради СРСР.

Заарештований 09.11.1938. Засуджений на смерть 02.02.1940. Розстріляний 03.02.1940. Посмертно реабілітований 1956.

ЄГОРОВ АНДРІЙ ІВАНОВИЧ

Народився у 1904 у с.Заторовка Сизранського пов. Симбірської губ. у селянській родині, росіянин. Навчався та закінчив у Сизрані: початкову школу (1911 — 1914), три класи реального училища (1914 — 1917), дві групи трудової школи другого ступеня (1917 — 1919).

З 05.1919 — діловод Сизранського повітхарчкому. З 02.1921 — співробітник для доручень Сизранського повітового ПБ. До 01.1923 — уповн. Сизранського відділу ГПУ. З 01.1923 — секретар слідчого Сизранського повітового бюро юстиції. З 02.1924 — народний слідчий Сизранського повітового бюро юстиції. З 07.1924 — пом. уповн. Ульяновського губвідділу ГПУ по Сизранському повіту. З 09.1925 — старший уповн. Ульяновського губвідділу ГПУ. З 01.10.1926 — уповн. ЕКВ Ульяновського губвідділу ГПУ. З 01.1928 — нач. відділення ПП ОГПУ по Нижньоволзькому краю. З 12.1930 — нач. відділення Астраханського оперсектора ГПУ. З 12.1932 — пом. нач. СПВ ПП ОГПУ по Нижньоволзькому краю. З 01.1934 — пом. нач. СПВ ПП ОГПУ по Сталінградському краю. З 13.07.1934 — пом. нач. СПВ УДБ УНКВС по Сталінградському краю. З 01.08.1936 — заст. нач. СПВ УДБ УНКВС по Сталінградському краю. З 12.1936 — заст. нач. 4-го відділу УДБ УНКВС Сталінградського краю. З 11.04.1937 — заст. нач. 5-го відділення 4-го відділу ГУДБ НКВС СРСР. З 26.02.1938 — нач. УНКВС по Чернігівській обл.

Старший лейтенант державної безпеки (22.03.1936). Капітан державної безпеки (05.11.1937). Майор державної безпеки (15.06.1938). Нагороджений орденом Знак Пошани (22.07.1937) та Знаком почесного працівника ВЧК-ГПУ. Член ВКП(б) з 04.1927. Депутат Верховної Ради УРСР.

Заарештований 02.12.1938. Засуджений на смерть 08.07.1941. Розстріляний 27.07.1941.

ЄЖОВ МИКОЛА ІВАНОВИЧ

Народився 19.4(1.5).1895 у м.Санкт-Петербурзі, росіянин, самоучка.

З 1910 — учень швеця. З 1911 — учень слюсаря на заводі. З 1913 служив у армії. З 09.1917 працював на залізничному вузлі у Вітебську. З 08.1918 працював на скляному заводі та у міліції м.Вишній Волочек. З 05.1919 — комісар радіошколи Саратівської радіобазис РСЧА. З 05.1921 — комісар управління Казанських радіотелеграфних формувань. З 03.1922 — відпов. секр. Марійського обкому ВКП(б). З 09.1922 у роз-

порядженні ЦК ВКП(б). З 03.1923 — відпов. секр. Семипалатинського губкому ВКП(б). З 6.1924 — зав. орг. відділом Киргизького (Казахського) обкому ВКП(б). З 04.1923 — зав. орг.-інстр. відділом Казахського крайкому ВКП(б), Кизил-Орда. З 06.1925 — секр. Казахського крайкому ВКП(б). З 1927 — інстр. оргрозподвід. ЦК ВКП(б). З 7.1927 — помічник зав. оргрозподвід. ЦК ВКП(б). З 11.1927 — заст. зав. оргрозподвід. ЦК ВКП(б). З 12.1929 — нач. управління кадрів і заст. наркома Наркомзему РРФСР. З 1930 — зав. розподвідділом та відділом кадрів ЦК ВКП(б). З 10.02.1934 — заст. голови КПК та член Оргбюро ЦК ВКП(б). З 23.09.1934 — зав. промисловим відділом ЦК ВКП(б). З 01.02.1935 — секр. ЦК ВКП(б). З 28.02.1935 — голова КПК та секр. ЦК ВКП(б). З 08.1935 — за сумісництвом, член виконкому Комінтерну. З 26.09.1936 — нарком внутрішніх справ СРСР, голова КПК та секретар ЦК ВКП(б). З 12.10.1937 — кандидат у члени Політбюро ЦК ВКП(б). 08.04.1938 — за сумісництвом, нарком водного транспорту СРСР. 07.12.1938 усунутий з посади наркома внутрішніх справ СРСР. 10.03.1939 усунутий з посади секретаря ЦК та голови КПК ЦК ВКП(б), виведений із кандидатів у члени Політбюро ЦК ВКП(б). 09.04.1939 усунутий з посади наркома водного транспорту СРСР.

Генеральний комісар державної безпеки (27.01.1937). Нагороджений орденом Леніна (07.1937). Член ВКП(б) з 05.1917. Депутат Верховної Ради СРСР (12.1937).

Заарештований 10.04.1939. 02.02.1940 закритим судовим засіданням ВК ВС СРСР засуджений до розстрілу за ст.ст. 58-1 "а", 58-5, 19-58 п.п.2 та 8, 58-7, 136 "г", 154 "а" ч.2 КК РРФСР. Розстріляний 02.02.1940 у Москві,

ЄРШОВ-ЛУР'Є АНДРІЙ МАРТЕМ'ЯНОВИЧ

Народився 1901 у м.Саратові у селянській родині, росіянин. Закінчив шість класів гімназії.

З 05.1920 — таємний агент ОВ ВЧК 10-ї армії. 1920 — 1921 — нач. окружної військової цензури ОВ Терської обл. 1921 — 1922 — комендант ОВ, нач. 2-го спецвідділу ОВ 2-го кавкорпусу. 1922 — 1923 — уповн. КРВ Закавказької ЧК. З 1923 — нач. 2-го відділу КРВ Закавказької ЧК. З 1924 — нач. 1 відділення, т.в.о. нач. КРВ Закавказької ЧК. З 20.06.1924 — уповн. КРВ Закавказького ГПУ. З 10.08.1924 — пом. заст. нач. КРВ Закавказького ГПУ. З 06.10.1924 — нач. 1-го відділу КРВ Закавказького ГПУ. З 08.11.1925 — нач.

ЕКУ ПП ОГПУ по ЗСФРР. З 03.08.1928 — нач. 5-го відділення ЕКУ ОГПУ СРСР. З 01.12.1929 — нач. 1-го відділення ЕКУ ОГПУ СРСР. 01.11.1930 — пом. нач. оперативного відділу ОГПУ СРСР. З 28.12.1932 — заст. нач. ЕКВ ПП ОГПУ по Ленінградському ВО. З 04.01.1933 — у розпорядженні ПП ОГПУ по Північнокавказькому краю. 01.1933 — нач. ЕКВ ПП ОДПУ по Північнокавказькому краю. З 05.01.1934 — нач. ЕКВ ПП ОДПУ по Азовсько-Чорноморському краю (АЧК). З 31.07.1934 — нач. ЕКВ УДБ та пом. нач. УНКВД по АЧК. З 27.03.1936 — нач. УНКВС Ярославської обл.

Майор державної безпеки. Нагороджений орденом Знак Пошани (19.12.1937). Член ВКП(б) з 1918.

Заарештований 04.12.1938. Засуджений на смерть 24.01.1940 за статтями 58-1“а” та 58-11 КК РСФСР. Розстріляний 25.01.1940.

ЖАБРЕВ ІВАН АНДРІЙОВИЧ

Народився 1898 у м.Устюжна Вологодської губ. у родині робітника-металіста, росіянин. Закінчив чотири класи приходського училища (1908 — 1912) та чотири класи вищого початкового училища (1912 — 1916) в Устюжній. 1916 закінчив 4-місячні курси телеграфістів в Устюжній.

З 11.1916 — телеграфіст поштово-телеграфної контори в Устюжній. З 03.1918 — агент кінних станцій у Череповці. З 1918 — співробітник для доручень округу зв'язку в Череповці. З 1918 — голова робітничої кооперації поштово-телеграфної контори в Устюжній. З 1918 — зав. поштовим відділенням у с.Перське. З 09.1918 — зав. оргвідділенням Череповецького губернського відділу пошт та телеграфу. З 09.1919 — член колегії Череповецького губернського промислового заводу. З 10.1919 — військовий комісар експедиційного загону штабу 5-ї армії. З 05.1920 — уповн. Устюжинського повітового ПБ. З 09.1920 — секретар Устюжинського повітового ПБ. З 05.1921 — уповн. Череповецької губчека. З 20.10.1921 — уповн. СВ Новомиколаївської губчека. З 15.11.1921 — нач. агентурного відділення Новомиколаївської губчека. З 21.02.1922 — нач. СВ Новомиколаївської губчека. 10.03.1922 — звільнений з посади як заарештований. З 1922 — уповн. Новомиколаївського губвідділу ГПУ по Черепанівському пов. З 10.1923 — нач. “РСО” Новомиколаївського губвідділу ГПУ. З 1924 — нач. КРВ Новомиколаївського губвідділу ГПУ. З 04.09.1925 — нач. СОЧ та заст. нач. Омського окрвідділу ГПУ. З 16.12.1926 — нач. Бійського окрвідділу ГПУ. З 1930 — нач. Барнаульського

окрвідділу ГПУ. З 21.10.1931 — нач. Барнаульського оперсектора ГПУ. З 14.05.1933 — нач. СПВ ПП ОГПУ по Західносибірському краю. З 17.07.1934 — нач. СПВ УДБ УНКВС по Західносибірському краю. З 16.08.1936 — заст. нач. УНКВС по Курській обл. З 11.11.1936 — нач. 1-го відділення СПВ ГУДБ НКВС СРСР. З 17.12.1936 — нач. 1-го відділення та пом. нач. 4-го відділу ГУДБ НКВС СРСР. З 14.03.1937 — у резерві призначень НКВС СРСР. З 20.04.1937 — нач. Гомельського міськвідділу та нач. ОВ 6-ї кавдивізії. З 07.07.1937 — нач. 3-го відділу та пом. наркома внутрішніх справ Білоруської РСР. З 22.11.1937 — заст. наркома внутрішніх справ Білоруської РСР. З 26.02.1938 — нач. УНКВС по Кам'янець-Подільській обл.

Майор державної безпеки (08.01.1936). Нагороджений орденом Червоної Зірки (19.12.1937), Знаком почесного працівника ВЧК-ГПУ (1930). Член ВКП(б) з 01.08.1918. На XIV з'їзді КП(б)У обраний членом ревізійної комісії ЦК. Депутат Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР.

Заарештований 17.11.1938. Засуджений на смерть 22.02.1939. Розстріляний 22.02.1939.

ЗАГВОЗДІН МИКОЛА АНДРІЙОВИЧ

Народився 1898 у с.Бича Тобольської губ. у селянській родині.

З 1914 працював монтером. З 03.1918 у РСЧА. З 1920 у ВЧК. У 1920 — 1921 — співробітник Царицинської губчека. У 1927 — 1929 — нач. Нижньгородського губвідділу ГПУ. З 1931 в ОГПУ. З 02.1935 — нач. УНКВС по Узбецькій СРР. З 1937 — нарком внутрішніх справ Узбецької СРР. З 17.10.1937 — нарком внутрішніх справ Таджикицької СРР.

Старший майор державної безпеки (29.11.1935). Нагороджений орденом Червоної Зірки (19.12.1937).

Член ВКП(б) з 03.1918. Депутат Верховної Ради СРСР. Репресований.

ЗАГОРСЬКИЙ-ЗАРИЦЬКИЙ ГРИГОРІЙ БОРИСОВИЧ

Народився 1899 у м.Кірове Одеської губ. у родині власника майстерні шевців, єврей. 1914 закінчив у Єлисаветграді Херсонської губернії єврейське казенне училище та 1917 комерційне училище.

1917 — 05.1918 — рахівник приватного магазину, Єлисаветград. 05.1918 — 01.1919 — репетитор у Николаєві. 01.1919 — 04.1919 — агітатор-пропагандист Єлисаветградського повіткому. 04.1919 — 07.1919 — червоноармієць 1-го

Одеського караульного полку. 07.1919 — 12.1919 — викладач у приватних осіб, Керч. 01.1920 — 06.1920 — слідчий Єлисаветградської повітової ЧК. 06.1920 — 01.1921 — співробітник Херсонської повітової ЧК. 01.1921 — 04.1921 — співробітник Миколаївської губчека. 04.1921 — 08.1921 — співробітник Херсонської повітової ЧК. 08.1921 — 02.1922 — співробітник Алешківської повітової ЧК Дніпровського пов. Миколаївської губ. 02.1922 — 03.1923 — співробітник Миколаївського губвідділу ГПУ. 03.1923 — 07.1925 — співробітник Одеського губвідділу ГПУ. 07.1925 — 10.1928 — співробітник ГПУ УСРР. 10.1928 — співробітник Київського окрвідділу ГПУ. 01.1932 — заст. нач. Київського оперсектора ГПУ. 01.1932 — 09.1932 — співробітник Житомирського міськвідділу ГПУ. 09.1932 — 05.1933 — співробітник Чернігівського облвідділу ГПУ. 05.1933 — 10.07.1934 — нач. СПВ Одеського облвідділу ГПУ. 11.7.1934 — 28.08.1934 — нач. СПВ УДБ УНКВС Одеської обл. 28.08.1934 — 04.03.1938 — заст. нач. УНКВС Донецької обл. 04.03.1938 — відряджений до НКВС СРСР.

Майор державної безпеки (1935). Нагороджений Знаком почесного працівника ВЧК-ГПУ (1929), бойовою зброєю від колеги ГПУ УСРР (1927), бойовою зброєю від ВУЦВК (1932). Член ВКП(б) з 11.1918.

Заарештований 10.03.1938 у Москві. Покінчив життя самогубством 10.06.1938 у Лук'янівській в'язниці Києва.

Посмертно реабілітований 30.12.1956.

ЗАКОВСЬКИЙ ЛЕОНІД МИХАЙЛОВИЧ (ШТУБІС ГЕНРІХ ЕРНЕСТОВИЧ)

Народився 1894 у м.Лібава (Латвія) у бідній селянській родині, латиш. У 1906 — 1909 навчався у Лібавському міському 2-класному елементарному училищі, виключений з третього відділення за участь у першотравневій демонстрації. У 1909 — 1911 — учень у мідяно-механічній майстерні Ансона у Лібаві.

У 1912 — 1913 — юнга та кочегар на пароплаві “Курськ” Російсько-Східного азійського пароплавства. 1913 — учень у мідяно-механічній майстерні, Лібава. Восени 1913 заарештований за участь у соціал-демократичному русі. 04.01.1914 засуджений на три роки вислання до північних повітів Олонецької губ. У січні-травні 1914 — пересильний. З 05.1914 до 04.01.1917 відбував покарання на Ругозері та у Шуньзі Олонецької губ. Учасник лютневої революції у Петрограді. З 03.1917 — металіст у приватних майстернях Петрограда. З 07.1917 перебував у сводному загоні Червоної

гвардії Василівського о-ва у Петрограді, учасник жовтневого повстання та боїв під Пулково. 1918 — розвідник, начальник розвідки та комендант ВЧК, Петроград-Москва. З 03.1918 — особливоуповноважений ВЧК на Західному, Південному та Східному фронтах, нач. ОВ Каспійсько-Кавказького фронту. З 02.1919 — нач. ІНВ ОВ Московської губчека. 12.1919 відряджений в Україну. З 1920 — нач. ОВ та СОЧ Одеської губчека, член колегії (з 17.03.1920). З 03.1921 — нач. Подільської губчека. З 06.03.1923 до 04.1926 — нач. Одеського губвідділу ГПУ (з 27.11.1924 — за сумісництвом, уповноважений ГПУ УСРР по Молдавській АСРР). З 1925 — у резерві ОГПУ. З 06.02.1926 — повпред. ОГПУ по Сибірському краю нач. ОВ Сибірського ВО. З 30.07.1930 — повпред ОГПУ по Західносибірському краю. З 10.04.1932 — повпред ОГПУ по Білоруському ВО та БСРР. З 15.07.1934 — наркомвнусправ БСРР та нач. ОВ УДБ БВО. З 10.12.1934 — нач. УНКВС по Ленінградській обл. З 20.01.1938 — заст. наркомвнусправ СРСР та нач. УНКВС по Московській обл. З 20.04.1938 — нач. будівництва Куйбишівського гідровузла НКВС СРСР.

Комісар держбезпеки 1-го рангу (26.11.1935), нагороджений орденами Леніна (25.06.1937), Червоної Зірки (14.02.1936) та двома орденами Червоного Прапора (09.10.1921, 20.12.1932), Знаками почесного працівника ВЧК-ГПУ (1927, 1933). Депутат Верховної Ради СРСР.

Заарештований 1939. Засуджений на смерть 27.08.1938. Розстріляний 29.08.1938.

ЗАПАДНИЙ СЕМЕН ІЗРАЇЛЬОВИЧ

Народився 1899 у м.Одесі, єврей, освіта початкова (1913 навчався у першому казенному єврейському училищі в Одесі).

З 1913 працював хлопчиком у господарстві батька та конторі Пайкася в Одесі. З 1917 — червоногвардієць у Одесі. У лютому-квітні 1918 — червоноармієць батальйону ім.Леніна в Одесі. У 1918 — 1919 — підпільник у Одесі. 1919 — співробітник ОВ Південної групи РСЧА та розвідник 45-ї та 58-ї дивізій. З 1919 — секретар та член колегії Одеської губчека. З 1919 — секретар СОЧ Московської губчека. З 1919 — заст. зав. СОЧ Київської губчека. З 1920 — зав. СОВ та заст. голови Волинської губчека. З 1920 — заст. зав. СОВ Катеринославської транспортної ЧК. З 1920 — нач. СОЧ та заст. голови Волинської губчека. До 02.11.1921 — т.в.о. голови Волинської губчека. З 02.11.1921 — нач. СОЧ та заст. голови Харківської губчека. З 02.07.1922 — т.в.о. нач. Хар-

ківського губвідділу ГПУ. З 25.11.1922 — нач. Харківського губвідділу ГПУ та, за сумісництвом, заст. нач. СОЧ ГПУ УРСР. З 07.03.1924 — пом. нач. Київського губвідділу ГПУ. З 01.08.1925 — пом. нач. Київського окрвідділу ГПУ. З 12.12.1925 — нач. Київського окрвідділу ГПУ. З 28.07.1928 — нач. ОІУ ГПУ УСРР. З 21.08.1928 — нач. ОІУ та член колегії ГПУ УСРР. З 31.01.1930 — нач. СОУ та заст. повпреда ОГПУ по Далекосхідному краю. З 31.07.1934 — перший заст. нач. УНКВС по ДСК.

Комісар державної безпеки 3-го рангу (11.1935). Нагороджений орденом Червоного Прапора (14.02.1936), двома Знаками почесного працівника ВЧК-ГПУ, золотими годинниками від Харківського (10.03.1923) та Київського (1927) виконкомів, двічі бойовою зброєю (1923, 1927). Член ВКП(б) з 1917.

Заарештований 08.08.1937. Розстріляний.

ІВАНОВ ВАСИЛЬ ТИМОФІЙОВИЧ

Народився 1894 у с.Холзьково Гжатського пов. Смоленської губ. у родині бетонника-асфальтовика, росіянин. 1907 закінчив 4-річне початкове міське училище у Москві. 1910 закінчив 4-річну торговельну школу у Москві.

З 10.1910 — касир приватного магазину у Москві. З 02.1911 — конторник торговельної контори у Москві. З 11.1912 — пакувальник Спілки споживчого товариства у Москві. 1913 — зав. московською філією газети “Правда”. З 08.1913 перебував під слідством, заарештований царською охранкою. З 01.1915 — політв’язень у в’язницях Москви. З 03.1915 — рядовий 321-го полку 81-ї дивізії. З 05.1915 — військовополонений в Угорщині. Перебуваючи у таборі військовополонених, підтримував зв’язок з ЦК РСДРП(б) у Швейцарії. З 01.1919 — агент по заготівлям Наркомпроду Литовсько-Білоруської республіки у Слуцьку. З 03.1919 — член ревтрибуналу 8-ї дивізії. З 05.1919 — нач. ОВ 8-ї дивізії. З 10.1919 — нач. ОВ 52-ї дивізії. З 09.1920 працював у ОВ 6-ї армії. З 02.1922 працював у ВУЧК — ГПУ УРСР (нач. 2-го відділення ОВ, нач. 6-го відділення ОВ, заст. нач. СОЧ). З 22.04.1924 — т.в.о. нач. СОЧ ГПУ УСРР. З 17.04.1925 — нач. ОІЧ ГПУ УСРР. З 01.08.1925 — нач. Харківського окрвідділу ГПУ та нач. ОІЧ ГПУ УСРР. З 08.1928 — нач. Київського окрвідділу ГПУ. З 1930 — нач. Київського оперсектора ГПУ. З 12.1931 — повноважний представник ОГПУ по Іванівській промисловій обл. З 03.03.1933 — нач. Донецького облвідділу ГПУ. З 07.1934 — нач. УНКВС по Донецькій обл. З 15.04.1937 — заступник наркома внутрішніх

справ УРСР. З 20.05.1937 — т.в.о. наркома внутрішніх справ УРСР. З 14.07.1937 — заст. наркома внутрішніх справ УРСР. 26.07.1937 — відкликаний до НКВС СРСР.

Комісар державної безпеки 3-го рангу (1937). Нагороджений орденом Червоного Прапора (1927), двома Знаками почесного працівника ВЧК-ГПУ (1922, 1934) та почесною зброєю від ВУЦВК (1927). Член ВКП(б) з 1913. На XIII з'їзді КП(б)У обраний членом ЦК.

Заарештований 01.08.1937 у Москві. Засуджений на смерть 16.07.1938. Розстріляний у Москві.

ІЗВЕКОВ МИКОЛА ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Народився 1894.

1911 — 1915 — складач приватних друкарень, Москва, Калуга, Вязьма. 1915 — 1917 — рядовий російської армії. 1918 — секретар комісара з національних справ Калузької губ. 1919 — слідчий, зав. юрвідділом Калузької губчека. 1919— 1920 — особливоуповн. Тамбовської губчека. 1920 — член колегії Кубансько-Чорноморського облвідділу ЧК; 1920 — голова Краснодарської окружної ЧК; 1920 — голова Армавірської окружної ЧК. 1920 — 1921 — заст. голови Дагестанської обласної ЧК. 1921 — заст. голови Терської обласної ЧК. 1921 — 1922 — заст. голови Чорноморської ЧК. 1922 — 1923 — заст. нач. Ставропольського губвідділу ГПУ. 1923 — 1925 — заст. нач. Чорноморського окрвідділу ГПУ. 1925 — 1928 — нач. Владимирського губвідділу ГПУ. 1928 — 1930 — нач. Башкирського облвідділу ГПУ. 1930 — нач. Рязанського окрвідділу ГПУ. 1930 — 1932 — нач. Рязанського оперсектора ГПУ. 1932 — 1933 — заст. нач. Вінницького облвідділу ГПУ. 1933 — співробітник Житомирського міськвідділу ГПУ. До 16.06.1936 — нач. Житомирського міськвідділу та нач. ОВ ГУДБ НКВС 8-ї та 44-ї стрілецьких дивізій. З 16.06.1935 — нач. ТВ УДВ УНКВС Дніпропетровської обл. До 27.03.1938 — пом. нач. УНКВС Дніпропетровської обл. З 27.03.1938 — т.в.о. пом. нарковнусправа УРСР по неоперативним відділенням. До 21.06.1938 — пом. нач. УНКВС Дніпропетровської обл. З 21.06.1938 — заст. нач. УРСМ НКВС УРСР. Подальша доля невідома.

Капітан державної безпеки (08.01.1936). Нагороджений Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (1931) та золотим годинником від ЦВК УРСР (19.12.1937). почесною зброєю від ВУЦВК (1927). Член ВКП(б) з 10.1918.

КАГАН БОРИС БЕНЦІОНОВИЧ

Народився 02.12.1894 у м.Яготині Полтавської губ. у родині бухгалтера, єврей. 1905 закінчив два класи початкового училища.

03.1906 — 10.1910 — хлопчик-прикажчик приватної мануфактури. 10.1910 — 01.1911 — кладильник кісткопереробного заводу. 01.1911 — 01.1912 — прикажчик скобяної майстерні. 01.1912 — 10.1916 — робітник лопаточної фабрики. 10.1916 — 04.1918 — кладильник, робітник кісткопереробної фабрики. 04.1918 — 08.1918 — табельник штампувальної майстерні. 08.1918 — 01.1920 — бухгалтер, робітник дрото-цвяхового заводу. 01.1920 — 04.1920 — табельник військово-обозного заводу. 04.1920 — 07.1920 — секретар харківської Спілки деревообробників. З 07.1920 — оперативний співробітник Харківського губвідділу ГПУ. 1924 — 07.1927 — співробітник ЕКУ ГПУ УСРР. 07.1928 — 09.1930 — нач. ЕКВ Дніпропетровського окрвідділу ГПУ. 09.1930 — 11.1931 — нач. ЕКВ Дніпропетровського оперсектора ГПУ. 11.1931 — 06.1932 — нач. ЕКВ Донецького оперсектора ГПУ. 06.1932 — 11.1932 — нач. відділу резервів ГПУ УСРР. 11.1932 — 11.1933 — заст. нач. ЕКУ ГПУ УСРР. 11.1933 — 07.1934 — заст. нач. ТВ ГПУ УСРР. 07.1934 — 02.1935 — заст. нач. ТВ УДБ НКВС УСРР. 02.1935 — 03.1936 — нач. ТВВ НКВС УСРР. 29.03.1937 — 05.04.1938 — т.в.о. нач. УШОСДОРу НКВС УРСР.

Капітан державної безпеки (09.02.1936). Нагороджений Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (1930). Член ВКП(б) з 09.1920 (член РСДРП(б) з 08.1917; 04.1918 — вибув механічно).

Заарештований 05.04.1938. Звільнений з-під варті 05.01.1940. Подальша доля невідома.

КАГАН МОЙСЕЙ АРОНОВИЧ

Народився 1904, єврей.

У 1923 — 1924 — районний уповн. Симбірської губерньської СПС у Чуднові. З 1924 працював у ОГПУ. З 1924 — співробітник ДТВ ГПУ УСРР Південно-Західної залізниці. З 1931 — нач. відділення СПВ ГПУ УСРР. З 16.12.1931 — оперсекретар СПВ ГПУ СРСР. З 1932 — пом. нач. 1-го відділення ІНВ ОГПУ СРСР. З 27.11.1932 — пом. нач. 2-го відділення СПВ ОГПУ СРСР. З 21.09.1933 — нач. 2-го відділення СПВ ОГПУ СРСР. З 10.07.1934 — нач. 2-го відділення СПВ ГУДБ НКВС СРСР. З 21.04.1935 — нач. 3-го відділення СПВ ГУДБ НКВС СРСР. З 31.08.1936 —

пом. нач. УНКВС Азово-Чорноморського краю, Ростов. З 21.08.1937 — заступник нач. УНКВС Азово-Чорноморського краю. З 03.10.1937 — перший заст. нач. УНКВС по Далекосхідному краю та, за сумісництвом, нач. УНКВС Хабаровської обл.

Капітан державної безпеки (05.12.1935). Майор державної безпеки (13.04.1935). Нагороджений орденом Леніна (03.07.1937) та Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ. Член ВКП(б) з 1927.

Заарештований у червні 1938 у Москві. Засуджений на смерть та розстріляний 1940.

КАЗІН МИКОЛА ОЛЕКСІЙОВИЧ

Народився 1910 у с.Стиричі Белевського р-ну Тульської обл. у родині заможного селянина, росіянин, освіта незакінчена середня (закінчив рабфак).

1923 — працював по найму, с.Киреевськ Козельського пов. Калузької губ. 1923 — 1924 — учень коваля, м. Белев Тульської губ. 1924 — 1925 — зав. хатиною-читальнею с.Ситигі Белевського р-ну. 1925 — 1926 — діловод, секретар губсуду 4-ї ділянки, “камера уповн. губсуду” по Лихвинському р-ну Калузької губ. 1926 — 1927 — чорнороб хімзаводу № 1 у Кадіївці. 1927 — 1929 — породник, перший помічник машиніста врубової машини, шахта № 36 Первомайського рудоуправління, Кадіївка. 1929 — 1930 — продавець магазину № 48 Алмазіанського ЦРК “Вуглекоп”, Кадіївка. 1930 — слухач кооперативних курсів, Луганськ. 1930 — 1931 — пом. завмагазином № 48 Алмазіанського ЦРК “Вуглекоп”. 1931 — культпрацівник міськкому держторгівлі і кооперації, Кадіївка. 1931 — 1932 — референт, заст. зав. торгвідділом ЗРК “Кадіївський хімік”, Кадіївка. 1932 — 1933 — народний слідчий, зав. слідчою камерою у міськпрокуратурі, Кадіївка. 1933 — 1936 — пом. оперуповн. Кадіївського міськвідділу ДПУ-НКВС. 1936 — 1937 — оперуповн. Харцизького райвідділу НКВС, Донецька обл. З 31.08.1937 — оперуповн. 4-го відділу УДБ НКВС УРСР. До 10.07.1938 — пом. нач. відділення 4-го відділу УДБ НКВС УРСР. З 10.07.1938 — нач. 3-го відділення 4-го відділу УДБ НКВС УРСР. 1938 — 1939 — нач. відділення 2-го відділу УДБ НКВС УРСР. 1939 — 1940 — заст. нач. слідчої частини НКВС УРСР. З 13.01.1940 — нач. слідчої частини НКВС УРСР. Подальша доля невідома.

Сержант державної безпеки (22.03.1936). Старший лейтенант державної безпеки. Нагороджений орденом Знак По-

шани (26.04.1940), Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (1939). Член ВКП(б) з 1931.

КАЛЮЖНИЙ ВОЛОДИМИР ПИЛИПОВИЧ

Народився 1905 у м.Одесі, українець, із робітників, освіта середня.

1929 — 1930 — дільничний уповн. ІНФВ Первомайського окрвідділу ГПУ. 1930 — пом. уповн. та уповн. ОВ 95-ї стрілецької дивізії. 1930 — 1931 — пом. уповн. ОВ Первомайського райвідділу ГПУ. 1931 — 1932 — уповн. Троїцького райвідділу ГПУ. 1932 — 1935 — райуповн. та нач. Доманівського райвідділу ГПУ — НКВС. 1935 — оперуповн. СПВ УДБ УНКВС по Одеській обл. 1935 — 1937 — пом. нач. відділення СПВ УДБ УНКВС Одеської обл. З 1937 — нач. відділення 4-го відділу УДБ УНКВС Одеської обл. З 08.08.1937 — заст. нач. 4-го відділу УДБ УНКВС Одеської обл. З 28.04.1938 — т.в.о. нач. 4-го відділу УДБ УНКВС Одеської обл. З 10.07.1938 — т.в.о. заст. нач. 4-го відділу УДБ НКВС УРСР. З 1938 — в.о. нач. 9-го відділу УДБ НКВС УРСР. 02.1939 — звільнений із органів. Подальша доля невідома.

Лейтенант державної безпеки (22.03.1936). Старший лейтенант державної безпеки (1938). Нагороджений Знаком почесного працівника ВЧК-ГПУ та бойовою зброєю від ВУЦВК (19.12.1937). Член ВКП(б) з 03.1926.

КАМІНСЬКИЙ ЯКІВ ЗЕЛЬМАНОВИЧ

Народився 18.12.1891 у м.Миколаєві у родині конторника, єврей. Закінчив 1908 чотири класи 6-класного міського училища у Миколаєві.

08.1908 — 1913 — учень ливарника, ливарник на заводах і у майстернях Миколаєва, Кривого Рога, Одеси, Чехії. З 07.1915 — інтернований у таборах Австро-Угорщини. З 05.1918 — ливарник у майстерні, безробітний, підпільник-анархіст у Миколаєві. З 03.1919 — зав. банком комунального відділу губкому, Миколаїв. 05.1919 — 07.1919 — червоноармієць Миколаївського караульного полку. 07.1919 — 08.1919 — червоноармієць зведеного загону на ст. Помазна. З 28.08.1919 — військовополонений у армії Н.Махна. З 03.1920 — член комісії по відновленню діяльності банку, Миколаїв. 06.1920 — 09.1920 — політбоєць, голова комуністичного осередку та секретар військового 305-го батальйону військ ВНУС, Херсонська група на Південному фронті. 09.1920 — 10.1920 — секретар військового 305-го батальйону військ ВНУС. З 1920 — секретар військового, т.в.о. голови

колективу 88-го полку 30-ї бригади військ ВНУС. З 06.01.1921 — зав. ліквідаційним столом СОВ Миколаївської губчека (МикГЧК). З 10.02.1921 — пом. уповн. першої групи СОВ МикГЧК. З 26.03.1921 — пом. уповн. з питань лівих партій СВ МикГЧК. З 18.06.1921 — т.в.о. уповн. першої групи МикГЧК. З 21.07.1921 — уповн. першої групи МикГЧК. З 15.08.1921 — т.в.о. нач. політвідділу МикГЧК. З 22.08.1921 — заст. нач. політвідділення МикГЧК. З 1921 — у розпорядженні нач. агентури МикГЧК. З 14.02.1922 — заст. нач. уповн. агентурою СОВ МикГЧК. З 05.03.1922 — заст. нач. таємної частини, перший уповн. 1-ї МикГЧК. З 03.05.1922 — т.в.о., нач. СВ Миколаївського губвідділу ГПУ (Мик. ГВ ГПУ). З 05.05.1922 — т.в.о. нач. СВ, перший заст. нач. СОЧ Мик. ГВ ГПУ. З 17.05.1922 — нач. СВ перший заст. нач. СОЧ Мик. ГВ ГПУ. З 20.07.1922 — нач. 5-го відділу Мик. ГВ ГПУ. З 13.10.1922 — нач. 2-го відділення Мик. ГВ ГПУ. З 18.01.1923 — нач. СВ СОЧ Одеського ГВ ГПУ. З 04.10.1923 — пом. нач. СОЧ Київського ГВ ГПУ. 11.04.1924 — відряджений до Подільського ГВ ГПУ. З 17.04.1924 — пом. нач. Кам'янецького прикордонного загону з оперативної частини. З 15.09.1926 — нач. Тульчинського окрвідділу ГПУ. З 07.09.1926 — нач. Проскурівського окрвідділу ГПУ. До середини 1930 — нач. Коростенського окрвідділу ГПУ. З 01.07.1930 — пом. нач. Одеського окрвідділу ГПУ. З 15.09.1930 — пом. нач. Одеського оперсектора ГПУ. З 20.03.1931 — нач. ОВ та пом. нач. Дніпропетровського оперсектора ГПУ. З 25.10.1931 — пом. нач. Київського оперсектора ГПУ. З 31.05.1932 — заст. нач. Київського облвідділу ГПУ. З 27.02.1933 — заст. нач. Одеського облвідділу ГПУ. З 11.07.1934 — нач. УНКВС по Одеській обл. З 28.08.1934 — заст. нач. УНКВС по Харківській обл. З 17.03.1937 — заст. нач. УРСМ НКВС УРСР. З 17.07.1937 — т.в.о. нач. УРСМ НКВС УРСР. З 11.1937 — заст. нач. УРСМ НКВС УРСР. 09.03.1938 — заарештований у Києві. 23.11.1939 — особливою нарадою НКВС СРСР засуджений на 8 років позбавлення волі. З 04.1940 — відбував покарання у сел. Фабричная Східного Уралтабору НКВС СРСР, Шаригінське відділення. З 24.03.1947 — звільнений з табору. З осені 1947 — ливарник на заводі у Краснодарі. 26.01.1949 — заарештований. 27.04.1949 — особливою нарадою МДБ СРСР за статтями 17-58-8, 58-10 ч.1, 58-11 КК РРФСР засланий на поселення до Красноярського краю. 12.07.1957 — реабілітований.

Майор державної безпеки (1935). Нагороджений Знаком почесного працівника ВЧК-ГПУ, бойовою зброєю від колегії ОГПУ (28.12.1927), золотим годинником від ВЦВК

УРСР (19.12.1937). Член ВКП(б) з 03.1920, 1912 — 1919 — анархіст.

КАРАМИШЕВ ПЕТРО ВАСИЛЬОВИЧ

Народився 1905 у м. Сердобську Пензенської губ. у родині селянина. Освіта незакінчена середня.

У 1926 — секретар редакції газети “Красная деревня” у Сердобську. 1927 — завідувач агітаційно-пропагандистським відділом Сердобського повіткому комсомолу. 1928 — судовий виконавець Сердобського народного суду та секретар Сердобського райвиконкому. З 01.08.1928 — експедитор-справовиконавець Балашовського окрвідділу ОГПУ. З 25.02.1929 — пом. уповн. ІНФВ Камишинського окрвідділу ОГПУ. З 01.06.1930 — уповн. Еланського райвідділу ОГПУ. З 01.10.1930 — т.в.о. уповн. Еланського райвідділу ОГПУ. З 01.04.1931 — т.в.о. нач. Еланського райвідділу ОГПУ. З 1932 — навчався у центральній школі ОГПУ у Москві. З 01.01.1933 — заст. нач. політвідділу Бандурської МТС, Арбузянський р-н Одеської обл. З 22.01.1935 — уповн. 1-го відділення СПВ УДБ УНКВС по Ленінградській обл. (ЛО). З 01.08.1935 — оперуповн. 1-го відділення СПВ УДБ УНКВС по ЛО. З 01.12.1935 — оперуповн. 7-го відділення СПВ УДБ УНКВС по ЛО. З 01.11.1936 — пом. нач. 1-го відділення СПВ УДБ УНКВС по ЛО. З 01.05.1937 — нач. 5-го відділення 4-го відділу УДБ УНКВС по ЛО. З 01.08.1937 — пом. нач. 4-го відділу УДБ УНКВС по ЛО. 16.10.1937 — відряджений до відділу кадрів НКВС СРСР. До 03.03.1938 — заст. нач. УНКВС по Рязанській обл. З 03.03.1938 — нач. УНКВС по Миколаївській обл. 14.01.1939 — звільнений з посади.

Лейтенант державної безпеки (23.03.1936), капітан державної безпеки (1937). Нагороджений орденом Леніна (25.06.1937). Член ВКП(б) з 1928. Депутат Верховної Ради УРСР.

Заарештований 04.08.1939. Військовим трибуналом військ НКВС Київського військового округу 23.03.1941 засуджений за ст. 206-17 “б” КК УРСР на смерть. Розстріляний.

КАРДАШ-ГРИНФЕЛЬД АБРАМ ЙОСИПОВИЧ

Народився 1897 у м. Рівному, єврей, освіта початкова.

У ЧК з 1920. До 10.05.1934 — пом. нач. ЕКВ Київського обласного відділу ГПУ. З 10.05.1934 — у резерві ГПУ УСРР. З 21.08.1934 — нач. 4-го відділення ТВ УДБ НКВС УСРР. З

1935 — пом. нач. ТВ УДБ НКВС УСРР. З 1935 — нач. відділу ШОСДОРУ УНКВС по Харківській обл.

Кандидат в члени ВКП(б) з 31.01.1932.

Заарештований 20.04.1937. Засуджений 14.11.1937 за ст. 54-6-1, 56-15-25 КК УРСР до 8 років ув'язнення. Звільнився у жовтні 1946. Реабілітований 07.09.1956.

КАРЕЛІН ВОЛОДИМИР ПЕТРОВИЧ

Народився 1897, освіта незакінчена вища.

У ЧК з 1921. У березні-листопаді 1925 — нач. ІНВ Одеського губернського та окружного відділів ГПУ. З 1925 у ГПУ УСРР. До 1933 — заст. нач. ОВ ГПУ УСРР. З 1933 — заст. нач. ОВ та нач. ІНВ ГПУ УСРР. З 15.07.1934 — заст. нач. ОВ та нач. ІНВ УДБ НКВС УСРР. З 22.11.1934 — нач. ІНВ УДБ НКВС УСРР. З 1935 — нач. ОВ УДБ НКВС Білоруської СРР. З 1937 — заст. нач. 5-го відділу ГУДБ НКВС УРСР.

Майор державної безпеки (1935). Нагороджений орденами Трудового Червоного Прапора УРСР (20.12.1932), Червоної Зірки (14.02.1936), Знак Пошани (22.07.1937). Член ВКП(б) з 1931 (1917 — есер).

Репресований.

КАРЛСОН CARЛ МАРТИНОВИЧ (ЕДУАРД ІВАНОВИЧ)

Народився 10.10.1888 у м.Ризі у родині робітника, латиш. Закінчив у Ризі 4-класне елементарне міське училище та два класи (4 та 5) німецького ремісничого училища.

Працював учнем складальника у друкарнях Риги (з 1903) та Санкт-Петербурга (з 1906). З 07.1907 — в'язень в'язниці "Хрести". З 04.1908 — складальник у друкарні. З 11.1908 — складальник у друкарнях Берліна, Лемніца, Брюселя (з літа 1909). З 1910 працював у друкарні газети "Циня", Брюсель: складальник, зав. та експедитор. У 1912 — 1914 — секретар бюро закордонних груп соціал-демократів Латиського краю в Брюселі. З 1914 працював у друкарнях Брюселя. У травні 1917 через Німеччину та Швецію поїхав до Росії. З 09.06.1917 працював у Петрограді, був зав.друкарнею газети "Пролетарська Циня". З 10.1917 — член пітерської Червоної думи, зав. газетою радянського уряду. З 1918 — член колегії по управлінню друкарні ВЦВК "Известия". З 06.1918 — зав. розвідкою та пом. нач. СОЧ ВЧК. З 08.1918 — уповн. ВЧК на Волзі. З 15.11.1918 — голова Казанської губчека. З 06.1919 — член колегії СОВ ВЧК, потім — зав. політбюро та член колегії Московської губчека. З 07.01.1920 — пом.

нач. ЦУПНАДКОМу. 3 літа 1920 — повпред ЦУПНАДКОМу по Азовському узбережжю. 3 20.11.1920 — нач. Донецької губчека. 1922 — нач. Донецького губвідділу ГПУ. 3 10.06.1924 — заст. голови ГПУ УСРР. 3 21.11.1925 — нач. СОУ та заст. голови ГПУ УСРР. 3 12.1929 — заст. голови ГПУ УРСР. 25.05.1934 — усунутий з посади. 3 20.06.1934 — нач. Харківського облвідділу ГПУ. 3 11.07.1934 — нач. УНКВС по Харківській обл. 3 17.10.1936 — заст. наркома внутрішніх справ УРСР. 26.07.1937 — відкликаний до НКВС СРСР. 3 16.08.1938 — нач. Томськ-Асинського табору НКВС. 11.01.1938 звільнений з органів НКВС.

Комісар державної безпеки 3-го рангу (25.11.1935). Нагороджений орденом Червоного Прапора (17.04.1923) та двома Знаками почесного працівника ВЧК — ГПУ (1924, 1932). Член ВКП(б) з 21.05.1905.

Заарештований 22.01.1938. Засуджений на смерть 22.04.1938. Розстріляний 1938.

КАЦНЕЛЬСОН ЗИНОВІЙ БОРИСОВИЧ

Народився 24.11.1892 у м.Бобруйську Мінської губ. у родині дрібного комісонера та акушерки, єврей. Закінчив гімназію та 1915 юридичний факультет Московського ун-ту, навчався у спецкласах Лазаревського інституту східних мов у Москві. Учасник першої світової війни.

01.1918 — 06.1918 — комісар для доручень Московського ВО. 17.06.1918 — 01.1919 — слідчий військового відділу ЧК. 1919 — старший слідчий ОВ ВЧК. 1919 — член колегії, т.в.о. нач. ОВ 3-ї армії. 1919 — 1920 — заст. голови ОВ Південного фронту. 1920 — нач. ОВ 12-ї армії. 1920 — 01.1922 — пом. нач. АОУ ВЧК. 01.1921 — 02.1922 — повпред ВЧК по Північному краю. 01.1921 — 02.1922 — голова Архангельської губчека. 01.1921 — 02.1922 — нач. ОВ охорони Північних кордонів РСФРР. 07.1922 — 04.1922 — т.в.о. нач. ЕКУ ГПУ РСФРР. 04.09.1922 — 28.04.1925 — нач. ЕКУ ГПУ РСФРР — ОГПУ СРСР. 1923 — 04.1925 — нач. АФУ ВРНГ СРСР. 09.05.1925 — 15.12.1925 — голова Закавказької ЧК та повпред ОГПУ по ЗРФСР. 15.12.1925 — 08.1926 — нач. відділу прикордонної охорони та головний інспектор військ ОГПУ СРСР. 28.04.1926 — 27.04.1929 — нач. Вищої прикордонної школи ОГПУ СРСР. 08.1926 — 27.04.1929 — нач. ГУПВО та ВОДПУ СРСР. 24.05.1929 — 31.12.1930 — нач. СОУ та заступник повпреда ОГПУ, т.в.о. повпреда ОГПУ по Північно-Кавказькому краю. 31.12.1930 — 03.03.1933 — заст. повпреда ОГПУ по Московській обл. 03.03.1933 — 15.01.1934 — нач. Харківського обласного відділу ОГПУ. 15.01.1934 — 10.07.1934 — заст. повпреда ОГПУ по УСРР та

заст. голови ГПУ УСРР. 11.07.1934 — 07.04.1937 — заст. наркома внутрішніх справ УСРР. 29.04.1937 — 17.07.1937 — заст. нач. ГУТАБу НКВС СРСР. 29.04.1937 — 17.07.1937 — заст. нач. будівництва каналу Волга-Москва. 29.04.1937 — 17.07.1937 — нач. Дмитріївського табору НКВС СРСР.

Комісар державної безпеки 2-го рангу (26.11.1935). Нагороджений орденом Червоного Прапора (14.12.1927) та двома Знаками почесного співробітника ВЧК-ГПУ. Член ВКП(б) з 17.09.1917 (у березні-вересні 1917 — меншовик, інтернаціоналіст-об'єднанець). На XIII з'їзді КП(б)У обраний членом ЦК.

Заарештований 17.07.1937. Засуджений у особливому порядку на смерть 10.03.1938. Розстріляний 10.03.1938 у Москві.

Посмертно реабілітований 09.07.1957.

КЛЮВГАНТ-ГРИШИН ГРИГОРІЙ АРКАДІЙОВИЧ

Народився 1903 у родині вчителя співу, єврей. Закінчив у Одесі хедер (1910 — 1912), три класи торговельної школи (1913 — 1916), четвертий курс загальноосвітніх курсів Гефтера (1916 — 1917).

З 1918 — хлопчик у конторі суконної фабрики, перетерник тютюну тютюнової фабрики. З 05.1919 — червоноармієць 1-го та 40-го полків 45-ї дивізії. З 07.1919 — у шпиталях Південно-Західного фронту. До 02.1920 — перетерщик тютюну на тютюновій фабриці в Одесі. З 25.02.1920 — червоноармієць та ад'ютант 316-го батальйону ВОХР 85-го та 29-го полків на півдні України. З 03.1921 — комісар оперативної частини Вознесенської ЧК, Одеська губ. З 08.1921 — уповн. по боротьбі із бандитизмом Тираспольської та Дубосарської ЧК. З 03.1922 — нач. секретної частини ОВ № 3 Одеського порту. З 02.1923 — заст. нач. Єлисаветградського окружного відділу ГПУ. З 06.1924 — старший уповноважений контррозвідувального відділу Одеського губвідділу ГПУ. З 03.1925 — старший уповноважений Очаківського прикордонного загону. З 08.1925 — нач. СОВ Молдавського обласного відділу ГПУ, Балта. З 08.1926 — заст. нач. Сумського окружного відділу ГПУ. З 02.1927 — заст. нач. Запорізького окружного відділу ГПУ. З 09.1930 — заст. нач. Дніпропетровського оперсектора ГПУ та нач. ОВ 7-ї дивізії. З 02.1932 — заст. нач. Дніпропетровського облвідділу ГПУ та нач. ОВ 7-ї дивізії. З 02.1933 — нач. ОВ Одеського облвідділу ГПУ. З 15.07.1934 —

нач. ОВ УДБ НКВС по Одеській обл. З 28.08.1934 — заст. нач. УНКВС по Одеській обл. З 09.1935 — заст. нач. УНКВС по Київській обл. З 25.03.1937 — заст. нач. УНКВС по Харківській обл. З 06.1937 — т.в.о. нач. УНКВС по Одеській обл. З 20.07.1937 — нач. УНКВС по Вінницькій обл.

Капітан державної безпеки (1935). Нагороджений Знаком почесного працівника ВЧК-ГПУ (1930) та зброєю від ВУЦВК (1932). Член ВКП(б) з 06.1920.

Заарештований 08.1937. Подальша доля невідома.

КЛЮЧКІН ЙОСИП ІЛЛІЧ

Народився 1897 у м.Зибков Орловської губ. у міщанській родині, єврей. Закінчив три класи початкового училища.

1912 — 1913 — учень-кур'єр ошадно-позикового товариства, Новозибков. 1913 — 1915 — учень-кур'єр товариства взаємного кредиту, Новозибков. 1915 — 1916 — конторський службовець лісопромислової контори. 12.1917 — 02.1918 — рядовий Новозибківського партизанського загону. 02.1918 — 02.1919 — політком 1-го Революційного стрілецького полку ім.Леніна. 02.1919 — 05.1919 — військом 3-ї бригади 33-ї Кубанської дивізії. 05.1919 — 10.1919 — завідувач КПП ОВ ВЧК 4-ї армії. 11.1919 — 09.1920 — старший слідчий ОВ ВЧК 25-ї стрілецької дивізії. 05.1920 — 05.1920 — уповн. ОВ ВЧК 25-ї стрілецької дивізії. 09.1920 — 05.1922 — старший слідчий ОВ 25-ї стрілецької дивізії. 05.1922 — 08.1924 — нач. агентурної частини, пом. нач. ОО 2-ї дивізії Червоних козаків. 08.1924 — 09.1925 — навчався та закінчив Вищу прикордонну школу ОГПУ. 09.1925 — 07.1926 — пом. нач. ОВ 2-ї дивізії Червоних козаків. 07.1926 — 10.1928 — нач. ОВ 15-ї Сівашської стрілецької дивізії. 10.1928 — 12.1929 — нач. ОВ 86-ї стрілецької стр. дивізії. 12.1929 — 05.1930 — старший уповн. ОВ ГПУ УСРР. 05.1930 — 08.1930 — нач. ОВ табірних зборів артилерії УВО. 08.1930 — 08.1932 — нач. ОВ 9-ї кавдивізії та Гайсинського РВ ГПУ УСРР. 08.1932 — 01.1933 — пом. нач. ОВ Київського облвідділу ГПУ та пом. нач. ОВ 14-ї стрілецького корпусу. 01.1933 — 10.1933 — пом. нач. ОВ Харківського облвідділу ГПУ та пом. нач. ОВ 23-ї стрілецької дивізії. 10.1933 — 06.1934 нач. 3-го відділення відділу ГПУ УСРР та начальник оперчекістських курсів. 06.1934 — 10.1937 — заст. нач. ОВ ГУДБ НКВС 45-го мехкорпусу. 10.1937 — 05.1939 — нач. планового відділу Тайшетського табору НКВС. 05.1939 — 04.04.1945 — заст. нач., з 04.04.1945 — нач. управління Північного Залізничного табору. З 28.04.1947 — заст. нач.

Північного управління Залізн. табору МВС; нач. Управління Печербуду МВС. Подальша доля невідома.

Капітан державної безпеки (08.01.1936). Підполковник державної безпеки (11.02.1943). Полковник державної безпеки (15.05.1945). Нагороджений орденами Леніна (21.07.1945), Червоного Прапора (1945), Трудового Червоного Прапора (1943), Вітчизняної війни 1-го ступеня (1946), Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (1932). Член ВКП(б) з 11.1918.

КОБИЗЄВ ГРИГОРІЙ МИХАЙЛОВИЧ

Народився у січні 1902 у с. Велика Грязнуха Балашівського р-ну Саратовської губ., росіянин.

З 1918 — працював у повіткомі КСМ, Балашов. З 08.1919 — агітатор та секретар осередку агітпункту політвідділу 9-ї армії, ст. Балашов. З 02.1921 — студент рабфаку та секр. осередку ВКП(б) рабфаку, Саратов. З 05.1922 — відповід. секр. 2-го райкому (РК) КСМ та член бюро губкому КСМ, Саратов. З 05.1923 — відповід. секр. 3-го РК КСМ, Саратов. З 07.1924 — заст. уповн. з освіти та представник ВЛКСМ в управлінні Кримських залізниць № 2, Сімферополь. З 05.1925 — секр. партколективу Адмінвідділу, Саратов. З 06.1926 — секр. волосного комітету ВКП(б) у с. Верховим, Саратовської губ. З 01.1928 — заст. нач. 5-ї обл. школи начскладу міліції. З 09.1929 — зав. учб. част. вечірнього сектора Комуністичного університету ім. Свердлова, Москва. З 08.1931 — зав. учб. част. редакційно-видавничого інституту, Москва. З 09.1932 — зав. сектором пропаганди Сокольницького РК ВКП(б). З 03.1933 — секр. парткому ВКП(б) Наркомату постачання, РСФРР. З 08.1933 — секр. парткому ВКП(б) фабрики “Буревісник”. З 11.1933 — зав. оргвідділом Сокольницького РК ВКП(б). З 07.1934 — секретар парткому ВКП(б) заводу “Сварз”. З 03.1935 — секретар парткому ВКП(б) ОГІЗ. З 10.1935 — заст. зав. відділом парткадрів Сокольницького РК ВКП(б). З 09.01.1937 — стажист 4-го відділу ГУДБ НКВС СРСР. З 15.04.1937 — пом. з наглядної агітації нач. 10-го відділення 4-го відділу ГУДБ НКВС СРСР. З 01.08.1937 — пом. нач. 14-го відділення 4-го відділу ГУДБ НКВС СРСР. З 17.02.1938 — нач. відділу кадрів НКВС Української СРСР. З 22.03.1938 — нарком внутрішніх справ Молдавської АРСР. З 20.05.1938 — начальник УНКВС по Харківській обл. З 13.01.1939 — звільнений з посади.

Кандидат (з 09.01.1937). Старший лейтенант державної безпеки (1937). Капітан держбезпеки (1938). Нагороджений орденом Червоної Зірки (19.12.1927) та бойовою зброєю від

наркомвнускара СРСР (31.08.1937). Член ВКП(б) з 1918. Депутат Верховної Ради УРСР.

Заарештований 1939. ВК ВС СРСР 15.03.1939 засуджений до 15 років ув'язнення. Помер 07.12.1941 у Севосттабі, Магадан.

КОБУЛОВ АМАЯК ЗАХАРОВИЧ

Народився 1906 у м.Тифлісі у родині кравця, вірменин. У 1913 — 1916 навчався у Тифліській торговельній школі, закінчив п'ять класів.

25.04.1921 — 25.10.1921 — рядовий 237-ї етапної ділянки ст. Акстафа. 05.1922 — 08.1923 — безробітний у Тифлісі. 08.1923 — 01.1924 — секретар народного суду Ахарцихського р-ну. 01.1924 — 02.1925 — касир-рахівник Боржомського райвиконкому. 02.1925 — 06.1925 — навчався на кооперативних курсах при Цекавширі. 06.1925 — 12.1925 — бухгалтер-інструктор робітничого кооперативу у Боржомі. 12.1925 — 06.1926 — навчався на кооперативних курсах при Закавказькому комвузі. 06.1926 — 07.1927 — рахівник-статистик скляного заводу, Боржом. 07.1927 — 09.1927 — бухгалтер заводу ім. 26 Бакінських комісарів у Тифлісі. 09.1927 — 1928 — рахівник ФВ ГПУ ГСРР. 1928 — 1929 — пом. бухгалтера, бухгалтер ФВ ПП ОГПУ по Закавказькій СФРР (ЗСФРР) та ГПУ Гр.СРР. 1929 — 12.04.1930 — уповн. ЕКУ ПП ОГПУ по ЗСФРР. 12.04.1930 — 1931 — старший уповн. 1-го відділення ЕКУ ПП ОГПУ ЗСФРР. 1931 — 10.07.1934 — оперуповн. 1-го відділення ЕКВ ПП ОГПУ ЗСФРР. 10.07.1934 — 12.1934 — оперуповн. ЕКВ УДБ НКВС ЗСФРР. 12.1934 — 20.12.1935 — нач. 1-го відділення ЕКВ УДБ УНКВС Груз.СРР. 20.12.1935 — 17.01.1937 — нач. 4-го відділення ЕКВ УДБ УНКВС Груз.СРР. 17.01.1937 — 07.03.1937 — нач. 3-го відділення 4-го відділу УДБ НКВС Гр.СРР. 07.03.1937 — 15.08.1937 — нач. 2-го відділення 1-го відділу УДБ НКВС Гр.СРР. 15.08.1937 — 28.05.1938 — нач. Ахалціхського райвідділу НКВС Гр.СРР. 28.05.1938 — 07.12.1938 — нач. Гагринського райвідділу НКВС Гр.СРР. 10.1938 — 12.1938 — т.в.о. наркома внутрішніх справ Абхазької АСРР. 07.12.1938 — 02.09.1939 — т.в.о. наркома внутрішніх справ УСРР (офіційна посада — перший заст. наркома). 09.1939 — 22.06.1941 — радник повпредства СРСР у Німеччині. 20.07.1941 — 31.07.1941 — нарком державної безпеки Узбецької РСР. 31.07.1941 — 18.01.1945 — нарком внутрішніх справ Узбецької РСР. 18.01.1945 — 08.06.1951 — перший заст. нач. ГУПВІ НКВС-МВС СРСР. 18.01.1945 — 08.06.1951 — нач. оперуправління ГУПВІ НКВС-МВС СРСР. 08.06.1951 — 05.03.1953 — перший заст. нач. ГУТАБу

та нач. УПВІ МВС СРСР. 09.05.1953 — 27.06.1953 — заст. нач. контрольної інспекції при МВС СРСР.

Лейтенант державної безпеки (13.01.1936). Старший лейтенант державної безпеки (23.08.1938). Майор державної безпеки (28.12.1938). Старший майор державної безпеки (06.09.1941). Комісар державної безпеки 3-го рангу (14.02.1943). Генерал-лейтенант (09.07.1945). Член ВКП(б) з 05.1932.

Заарештований 27.06.1953. Засуджений на смерть 01.10.1954 за ст. 58-1“б” КК РРФСР. Розстріляний 26.02.1955.

КОЗЕЛЬСЬКИЙ БОРИС ВОЛОДИМИРОВИЧ (ГОЛОВАНІВСЬКИЙ БЕРНАРД ВОЛЬФОВИЧ)

Народився 05.05.1902 у м.Проскурові у родині друкарника, єврей. Закінчив 7-класне київське комерційне училище, працював коректором і давав приватні уроки.

З 11.1919 — рядовий 58-ї стрілецької дивізії. Працював інструктором політвідділів 58-ї стрілецької дивізії, 12-ї армії (з 03.1920), Дніпровської військової флотилії (з 06.1929) (ДФВ). З 01.1921 — нач. слідчої комісії ДВФ. З 04.1921 — інструктор ПУ Чорноморського флоту (ЧФ). З 05.1921 — нач. відділення ПУ ЧФ. З 09.1921 у ПУ Українського військового округу. З 10.1921 — таємний співробітник по боротьбі з бандитизмом СОУ ВУЧК. З 10.11.1921 — співробітник для доручень повпредства ВУЧК на Правобережній Україні. З 01.02.1922 — уповн. по боротьбі з бандитизмом повпредства по Правобережній Україні. З 16.06.1922 — уповн., нач. 2-го відділення, з 30.11.1922 — співробітник для доручень повпредства ГПУ УСРР по Правобережній Україні. З 01.01.1923 — уповн. по боротьбі з бандитизмом КРВ Київського губвідділу ГПУ. З 09.06.1923 — т.в.о. нач. КРВ Київського губвідділу ГПУ. З 13.06.1923 — уповн. по боротьбі з бандитизмом КРВ Київського губвідділу ГПУ. З 17.09.1923 — т.в.о. КРВ Київського губвідділу ГПУ. З 08.10.1923 — уповн. по боротьбі з бандитизмом КРВ Київського губвідділу ГПУ. З 01.08.1924 — у резерві призначення ГПУ УСРР. З 15.11.1924 — пом. уповн. КРВ ГПУ УСРР. З 05.03.1925 — пом. уповн. СВ ГПУ УСРР. З 01.05.1925 — уповн. СВ ГПУ УСРР. 01.08.1926 — 01.01.1927 — т.в.о. нач., нач. 2-го відділення СВ ГПУ УСРР. З 01.05.1930 — т.в.о. пом. (заст.?) нач. СВ ГПУ УСРР. З 05.04.1931 — пом. нач. СПВ ГПУ УСРР. З 01.03.1932 — заст. нач. СПВ ГПУ УСРР. З 15.12.1933 — т.в.о. нач. СПВ ГПУ УСРР. З 09.11.1934 — нач. СПВ УДБ НКВС УРСР.

Майор державної безпеки. Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора УРСР (20.12.1932), двома Знаками почесного працівника ВЧК-ГПУ. Член ВКП(б) з 1931 (у 1921 був виключений із лав ВКП(б) “як пасивний член партії”).

Застрелився 02.01.1936 у Києві.

КОРАБЛЬОВ ІВАН МИХАЙЛОВИЧ

Народився 26.03.1899 у с. Місіно Холмського пов. Псковської губ. у селянській родині, росіянин, освіта початкова.

У 1915 — 1916 — робітник на лісовому складі. У 1916 — 1918 — підручний токаря на заводі “Новий Лесснер” у Петрограді. У січні-червні 1918 — давильник казенного патронного заводу у Петрограді. З 15.10.1919 — червоноармієць Тюменського вартового батальйону. З 10.01.1920 — письменник 651-го зведеного евакошпиталю. З 20.10.1920 — червоноармієць військово-інженерного батальйону. З 10.10.1920 — командир зв'язку Тюменського вартового батальйону. 20.10.1920 — звільнений з посади. З 20.11.1920 — оперативний співробітник Тюменської губчека. З 10.12.1921 — старший діловод ОВ 33-ї дивізії. З 08.03.1922 — слухач 31-х Смоленських піхотно-командирських курсів. З 01.06.1922 — секретар комісара 86-х Біловських піхотних підготовчих курсів. З 20.07.1922 — пом. зав. клубом 86-х Біловських курсів. З 17.11.1922 — старший діловод ОВ 33-ї дивізії. З 10.01.1923 — старший діловод ОВ Самарського губвідділу ГПУ. З 24.03.1923 — пом. уповн. ОВ Самарського губвідділу ГПУ. З 01.03.1924 — уповн. ОВ Самарського губвідділу ГПУ. З 15.07.1925 — уповн. КРВ ОВ Привольського ВО. З 28.09.1925 — слухач Вищої школи ОГПУ. З 28.02.1927 — уповн. з військових справ Вотського облвідділу ОГПУ. З 06.1927 — нач. КРВ та ОВ Вотського облвідділу ОГПУ. З 15.04.1928 — уповн. ЕКВ Самарського губвід. ОГПУ. З 01.07.1928 — уповн. ЕКВ повпредства ОДПУ по Середньоволзькому краю (СВК). З 01.02.1930 — старший уповн. ЕКВ повпредства ОГПУ по СВК. З 01.03.1930 — нач. 3-го відділення ЕКВ повпредства ОГПУ по СВК. З 15.04.1931 — нач. 1-го відділення ЕКВ повпредства ОГПУ по СВК. З 01.04.1932 — пом. нач. ЕКВ повпредства ОГПУ по СВК. З 11.03.1934 — пом. нач. ЕКВ та нач. 3-го відділення ЕКВ повпредства ОГПУ по СВК. З 01.07.1934 — пом. нач. ЕКВ УДБ УНКВС по СВК. З 20.03.1935 — в УНКВС по Ленінградській обл. З 27.03.1935 — нач. 6-го відділення ЕКВ УДБ УНКВС по Ленінградській обл. З 01.12.1935 — нач. 5-го відділення ЕКВ УДБ УНКВС по Ленінградській обл. З 11.1936 — нач. 5-го відділення КРВ УДБ УНКВС по

Ленінградській обл. З 01.05.1937 — нач. 14-го відділення 3-го відділу УДБ УНКВС по Ленінградській обл. З 01.09.1937 — пом. нач. 3-го відділу УДБ УНКВС по Ленінградській обл. 07.02.1938 — відкликаний до НКВС СРСР. З 03.03.1938 — нач. УНКВС по Вінницькій обл. 04.01.1939 — звільнений з посади. З 25.05.1939 — заст. нач. Архангельського табору НКВС та будівництва Архангельського паперового комбінату НКВС СРСР.

Старший лейтенант держбезпеки (23.03.1936). Капітан державної безпеки (17.10.1937). Майор державної безпеки (15.06.1938). Нагороджений орденом Знак пошани (19.12.1937). Знаком почесного працівника ВЧК-ГПУ (17.09.1933). Член ВКП(б) з 1919.

Заарештований 27.06.1940. Засуджений до позбавлення волі. Після відбуття покарання проживав у 1946 — 1948 у Куйбишеві. Подальша доля невідома.

КОРКІН ПЕТРО АНДРІЙОВИЧ

Народився 1900 у с.Чистозерське Ішимського пов. Тобольської губ. у заможній селянській родині, білорус (росіянин), освіта початкова.

У 1914 — 1916 працював у магазинах ст.Петухово. У 05. — 06.1919 — рядовий в армії Колчака (по мобілізації). З 01.10.1919 — червоноармієць сантранспорту 30-ї стрілецької дивізії РСЧА у Тобольську. З 20.07.1920 — курсант партшколи політуправління армії. З 1921 інструктор-організатор політуправління 5-ї армії та Східносибірського ВО уповн. та тимчасовий член комісії з дезертирства 5-ї армії. З 01.08.1921 — уповн. по розробці військових справ ОВ Східносибірського ВО. З 02.1922 — пом. нач. ОВ 5-ї Кубанської кавдивізії. З 08.1922 — нач. відділу ОВ 36-ї стрілецької дивізії. З 10.1922 — нач. ОВ 5-ї Кубанської кавбригади. З 12.04.1923 — нач. ОВ 5-ї Кубанської кавбригади та нач. прикордонного загону в Іркутській губ. З 19.08.1923 — уповн. ОГПУ по Троїцько-Савському пов. та нач. прик. заг. № 1 (до розформування). З 28.05.1924 — нач. ІНФАГВ Бурято-Монгольського обл. відділу ОГПУ. З 01.06.1924 — заст. нач. СОЧ Бурято-Монгольського облвідділу ОГПУ. З 01.02.1925 — заст. нач. КРВ повпредства ОГПУ по Далекосхідному краю. З 12.12.1925 — нач. контррозвідувального відділу Приморського губвідділу ОГПУ. З 05.05. 1928 — т.в.о. пом. нач. Владивостоцького окружного відділу ГПУ. З 01.02.1929 — нач. КРВ Владивостоцького окружного відділу ОГПУ. З 01.03.1930 — нач. СВ повпредства ОГПУ по Далекосхідному краю. 16.03.1931 — відряджений у повпредство ОГПУ по Московській обл. З 20.05.1931 — оперуповн.

4-го відділення СПВ повпредства ОГПУ по Московській обл. З 22.10.1932 — нач. 3-го відділення СПВ повпредства ОГПУ по Московській обл. З 10.07.1934 — нач. 6-го відділення СПВ ГУДБ НКВС СРСР. З 13.01.1935 — заст. нач. СПВ УДБ УНКВС по Ленінградській обл. З 15.12.1936 — нач. 4-го відділу УДБ УНКВС по Ленінградській обл. 22.07.1937 — відряджений до ГУДБ НКВС СРСР. З 26.07.1937 — нач. УНКВС по Воронежській обл. З 26.02.1938 — нач. УНКВС по Дніпропетровській обл.

Майор державної безпеки (20.12.1936). Нагороджений орденом Леніна (25.06.1937) та Знаком почесного працівника ВЧК-ГПУ (1932). Член ВКП(б) з 1920. Депутат Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР.

Заарештований 21.01.1939. Засуджений 28.01.1940 Військовою колегією Верховного Суду СРСР за ст.ст. 58-1 "а" та 58-11 КК УРСР на смерть.

Розстріляний.

КОРКУНОВ ГРИГОРІЙ ІВАНОВИЧ

Народився 1904 у с.Горева Махневського р-ну на Уралі. У 30-х рр. — уповн. СПВ Київського облвідділу ГПУ. До 08.08.1937 — нач. відділення 4-го відділу УДБ НКВС УСРР. З 08.08.1937 — нач. 6-го відділення 4-го відділу УДБ НКВС УРСР. З 04.03.1938 — т.в.о. нач. 4-го відділу УДБ УНКВС по Київській обл. З 22.03.1938 — нач. 4-го відділу УДБ УНКВС по Київській обл. 25.06.1938 — т.в.о. нач. УНКВС по Ворошиловградській обл.

Лейтенант державної безпеки (02.12.1936). Старший лейтенант державної безпеки (1937). Капітан державної безпеки (15.06.1938). Нагороджений орденом Червоної Зірки (19.12.1937). Член ВКП(б).

Заарештований 05.06.1939. Засуджений на смерть 24.07.1940.

КОРНЄВ (КАПЕМОС) МАРК БОРИСОВИЧ

Народився 1900 у родині кустаря, єврей, освіта початкова.

У 1917 — 1918 — робітник на складі будівельних матеріалів у Одесі, канцелярист Всеросійської земляної спілки в Одесі та на Румунському фронті. У 1918 — 1919 — підпільник у Одесі, член ревтрибуналу, інспектор Вищої військової інспекції УСРР. У 1919 — 1920 — підпільник у Балті, член Балтської повітової парттрійки КП(б)У. З 1920 — голова Балтської ЧК. З 1922 — нач. Балтського прикордон-

ного загону. З 1923 — нач. Миколаївського окрвідділу ГПУ. З 1924 — нач. Молдавського ГПУ. З 1927 — нач. Вінницького окрвідділу ГПУ. З 1930 — нач. Миколаївського оперсектора ГПУ та ОВ 15-ї дивізії. З 22.12.1931 — нач. Полтавського оперсектора ГПУ. З 1932 — заст. нач. відділу кадрів ГПУ УСРР. З 03.1933 — заст. нач. Донецького облвідділу ГПУ. З 15.07.1934 — заст. нач. УНКВС по Донецькій обл. 28.08.1934 — відкликаний до НКВС УСРР. З 1934 — голова спецколегії Верховного Суду УСРР. З 07.10.1935 — нач.-комісар Київської міжкрайової школи ГУДБ НКВС. З 13.02.1937 — нарком внутрішніх справ Молдавської АСРР. З 20.07.1937 — нач. УНКВС по Чернігівській обл. 26.02.1938 — відкликаний до НКВС СРСР. Подальша доля невідома.

Капітан державної безпеки (08.02.1936). Майор державної безпеки (1937). Нагороджений орденом Червоної Зірки (19.12.1937), Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ. Член ВКП(б) з 09.1917.

КРАУКЛІС ЯН КРІШ'ЯНОВИЧ

Народився 25.06.1895 у м.Салац, Латвія, у батрацькій родині, латиш. Закінчив 4-класне приходське училище.

З 1912 — слюсар на заводах Риги. З 10.1915 до 02.1917 сидів у в'язниці та був на засланні у с.Білоусово Верхолинського пов. Іркутської губ. У 1917 — 1918 — комісар 8-ї роти народної міліції у Ризі. У 1918 — 1919 — слідчий ВЧК у Москві. У 1919 — 1920 — голова Двінської повітової ЧК. У 1920 — інспектор ОВ 15-ї армії, заст. нач. ОВ 13-ї стрілецької дивізії. З 1921 заст. нач. та нач. ОВ № 2 та № 6 у Шелетовці. З 1922 — нач. Новоград-Волинського прикордонного відділу ГПУ. З 1923 — нач. ЕКВ Донецького губвідділу ГПУ. З 15.03.1925 — нач. Криворізького окрвідділу ГПУ. З 1928 — нач. Сталінського окрвідділу ГПУ. З 1930 — нач. Харківського оперсектора ГПУ. З 1931 — нач. Дніпропетровського облвідділу ГПУ. З 11.01.1934 — нач. Харківського облвідділу ГПУ. 20.06.1934 відкликаний до ГПУ УСРР. З 28.08.1934 — нач. Управління пожежної охорони НКВС УСРР. З 09.01.1935 — нач. Управління місць ув'язнення НКВС УСРР. 26.07.1937 відкликаний до НКВС СРСР. З 1937 — нач. Кулайського табору НКВС СРСР, Вельський р-н Архангельської обл.

Майор державної безпеки. Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора (22.12.1932), Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ. Член ВКП(б) з 08.1913.

Заарештований 01.01.1938. Засуджений на смерть 22.04.1938. Розстріляний того ж року.

КРИВЕЦЬ ЮХИМ ХОМИЧ

Народився 10.03.1897 у с.Кривці Ляцького пов. Віленської губ., білорус. Освіта початкова.

У 1912 — 1914 — канцелярист Двинського повітового суду. У 1915 — листовод Двинського окружного суду. З 1916 — листовод у Брянську. 1918 — пом. секретаря завкому Брянського арсеналу. З 25.10.1918 до 15.12.1919 працював у Брянській губчека (слідчий, голова колегії, зав. юридичним відділом). 30.07.1919 — 26.07.1921 працював у Полтавській губчека (слідчий, заст. зав. юридичним відділом, уповн., секретар колегії). 30.07.1921 — 14.08.1923 працював у Київській губчека (уповн. з контрреволюції, заст. нач. політвідділу, нач. СВ, заст. нач. СОВ, нач., заст. нач. КРВ, уповн.). 18.08.1923 — 10.12.1925 працював у КРВ ГПУ УСРР (уповн., пом. нач., нач.). 16.12.1925 — 15.10.1927 — пом. нач. Київського окрввідділу ГПУ. З 21.10.1927 — пом. нач. Одеського окрввідділу ГПУ. З 30.06.1929 — т.в.о. нач. Одеського окрввідділу ГПУ. До 09.04.1930 — пом. нач. Одеського окрввідділу ГПУ. З 09.05.1930 — нач. ІНФВ ГПУ УСРР. З 20.03.1931 — пом. нач. Київського оперсектора ГПУ. З 20.09.1931 — нач. СПВ ГПУ УСРР. 21.02.1933 — заст. нач. Дніпропетровського обласного відділу ГПУ. З 11.03.1934 — заст. нач. ЕКУ ГПУ УСРР. З 07.1934 — заст. нач. ЕКВ УДБ НКВС УСРР. З 05.11.1936 — начальник ЕКВ УДБ НКВС УСРР. З 16.12.1936 — нач. УНКВС по Чернігівській обл. З 23.01.1937 — нач. УНКВС по Дніпропетровській обл. 1938 — відкликаний до НКВС СРСР. З 17.03.1938 — нач. УНКВС по Орджонікідзевському краю. 28.01.1939 — звільнений з посади.

Старший майор державної безпеки. (20.12.1936). Нагороджений орденами Леніна (19.12.1937), Червоного Прапора, Знаком почесного працівника ВЧК-ГПУ. Член ВКП(б) з 1917. Депутат Верховної Ради СРСР.

Заарештований 25.01.1940. За ст. 58-7, 17, 58-8, 58-11 КК РРФСР засуджений на смерть.

КУДРИНСЬКИЙ ОЛЕКСІЙ ІВАНОВИЧ

Народився 1900, українець, освіта початкова.

1914 — 1919 — робітник пакувальної майстерні в Одесі. 1919 — 1922 — червоноармієць 45-ї дивізії РСЧА. 1922 — 1924 — уповн. ОДТВ ГПУ ст. Бірзула. 1924 — 1925 — курсант транспортної школи ОГПУ у Москві. 1925 — 1928 — уповн. ТВ ГПУ ст.Вапнярка. 1928 — 1929 — старший уповн. ОДТВ ГПУ ст.Жмеринка. 1929 — 1932 — нач. Бобринецького райвідділу ГПУ. 1932 — 1933 — оперуповн. Сумського

міськвідділу ГПУ. 1933 — 1934 — нач. П'ятихатського рай-відділу ГПУ. 1934 — 1936 — нач. 3-го відділення відділу кадрів НКВС УСРР. 25.01.1936 — нач. Сумського міськвідділу НКВС. 3 05.10.1938 — нач. 8-го відділу УДБ УНКВС по Харківській обл. 3 1939 — нач. 1-го відділу ЕКУ УДБ УНКВС по Харківській обл.

Лейтенант державної безпеки (09.01.1936). Нагороджений годинником від наркома внутрішніх справ СРСР (14.08.1938).

Заарештований 06.1939. Подальша доля невідома.

КУПЧИК ІСААК ЮЛІЙОВИЧ

Народився 20.01.1900 у колонії Велика Сейдиминуха Херсонського пов. Херсонської губ. у родині дрібного торговця, євреїв. Закінчив вісім класів чоловічої гімназії у Бахмуті.

3 1916 — конторник цвяхового заводу. 3 04.1918 — червоний партизан. 3 19.04.1919 — зав. загальною канцелярією відділу Донецького губвиконкому. 3 05.05.1919 — зав. статбюро Донецького губвиконкому. 3 01.06.1919 — секретар Донецького бюро у Харкові. 3 15.06.1919 — рядовий особливого Донецького батальйону Харківського гарнізону. 3 26.07.1919 — рядовий 2-го Сумського фортечного полку. 3 05. 08.1919 — комвзводу 2-го Сумського фортечного полку. 3 06.09.1919 — взводний інструктор Брянського повітового всеобуча. 3 04.10.1919 — політкерівник арmetaпшпиталю 14-ї армії. 3 01.11.1919 — діловод арmetaпшпиталю 14-ї армії. 3 22.06.1920 — старший діловод ветуправління 14-ї армії. 3 12.01.1921 — секретар ветуправління Київського ВО. 3 23.02.1921 — в.о. військома канцелярії окружного ветуправління Київського ВО. 3 05.03.1921 — діловод окружного ветуправління Київського ВО. 3 16.03.1921 — нач. канцелярії окружного ветуправління Київського ВО. 3 01.11.1921 — в.о. пом. нач. політчастини та нач. канцелярії окружного ветуправління Київського ВО. 27.02.1922 — відряджений до Донецького губвійськомату. 20.03.1922 — відряджений до командного відділу Харківського ВО. 3 04.04.1922 — старший діловод учбово-мобілізаційного відділу ветуправління Харківського ВО. 3 23.06.1922 — секретар ліквідаційної комісії окружного ветуправління Харківського ВО. 3 24.07.1922 — нач. канцелярії ветуправління військ РСЧА України та Криму. 3 19.05.1923 — пом. уповн. ІНФАГВ СОЧ ГПУ УСРР. 3 15.09.1923 — уповн. ОВ Українського ВО. 3 01.10.1925 — т.в.о. нач. 1-го відділення ОВ Українського ВО. 3 24.02.1926 — пом. нач. 1-го відділення ОВ Українського ВО. 3 01.01.1927 — старший уповн. ОВ Українського ВО. 3 02.01.1927 — нач. 1-го відділення ОВ

Українського ВО. З 25.01.1929 — нач. 22-го Волочиського прикордонного загону ГПУ. З 13.12.1929 — старший інспектор оргвідділу ГПУ УСРР. З 15.09.1930 — старший інспектор колегії ГПУ УСРР. З 16.04.1931 — нач. ЕКВ Донецького оперсектора ГПУ. З 12.12.1931 — нач. 1-го відділення та пом. нач. ЕКУ ГПУ УСРР. З 22.11.1932 — нач. Молдавського облвідділу ГПУ та нач. 25-го прикордонного загону. З 05.09.1933 — заст. нач. Харківського облвідділу ГПУ. З 11.07.1934 — заст. нач. УНКВС по Харківській обл. З 01.09.1934 — перебував у резерві НКВС УСРР через хворобу ноги. З 10.03.1935 — заст. нач. УРСМ НКВС УСРР. З 21.12.1936 — нач. ОВ УДБ НКВС УСРР та нач. ОВ ГУДБ НКВС Київського ВО. З 01.02.1937 — нач. 5-го відділу УДБ НКВС УСРР та нач. ГУДБ НКВС Київського ВО.

Старший майор міліції (17.07.1936). Майор державної безпеки (30.12.1936). Нагороджений Знаками почесного працівника ВЧК-ГПУ (20.12.1932) та почесного міліціонера (1936). Член ВКП(б) з 1919.

Заарештований 07.08.1937 у Києві. Засуджений на смерть у особливому порядку 07.09.1937 у Києві. Розстріляний 07.09.1937 у Києві. Посмертно реабілітований.

КУРСЬКИЙ ВОЛОДИМИР МИХАЙЛОВИЧ

Народився 1897 у м.Харкові, освіта початкова.

У 1914 — 1915 працював учнем годинникаря та годинником. У 1916 — 1918 — молодший унтер-офіцер 206-го запасного піхотного полку. У 1917 — 1918 — голова повіткомкомів у Ростові та Ярославі. У 1919 — 1920 — комісар полку та військовий комісар дивізії. З 1921 — пом. уповн. ОВ ВУЧК. З 1923 — т.в.о. нач. КРВ ОВ ГПУ УСРР. З 1923 — пом. нач. ОВ повпредства ГПУ по Південно-Східній Росії. З 02.1924 — пом. нач. ОВ повпредства ОГПУ по Північнокавказькому краю. З 1926 — нач. Східного відділу повпредства ОГПУ по Північнокавказькому краю. З 1929 — нач. КРВ повпредства ОГПУ по Північнокавказькому краю. З 1931 — пом. повпреда ОГПУ по Північнокавказькому краю та нач. ОВ Північнокавказького ОВ. З 05.01.1934 — заст. повпреда ОГПУ по Північнокавказькому краю. З 15.07.1934 — заст. нач. УНКВС по Північнокавказькому краю. З 31.08.1936 — нач. УНКВС по Західносибірському краю. З 28.11.1936 — нач. 4-го відділу ГУДБ НКВС СРСР. З 15.04.1937 — заст. наркома внутрішніх справ СРСР та нач. 1-го (охорона членів політбюро ЦК ВКП(б) та уряду СРСР) ГУДБ НКВС СРСР. З 14.06.1937 — заст. наркома внутрішніх справ СРСР та нач. 3-го відділу ГУДБ НКВС СРСР.

Старший майор державної безпеки (29.11.1935). Комісар державної безпеки 3-го рангу (13.12.1936). Нагороджений орденами Леніна (02.07.1937) та Червоного Прапора. Член ВКП(б).

Покінчив життя самогубством 08.07.1937.

ЛЕВОЦЬКИЙ ВАСИЛЬ ЯКОВИЧ

Народився у листопаді 1894 у м.Шигри Курської губ. у родині робітника тютюнової фабрики, росіянин. Закінчив три класи міського училища у Курську у 1911 та дев'ятимісячні вечірні технічні курси Пермінова у Києві 1913.

З 1911 — електромонтер технічної контори “Енергія” у Курську. До 1913 — ватман депо міського трамвая у Курську. З 1913 — монтер та ватман депо трамвая у Києві. З 1914 — рядовий 175-го Батуринського піхотного полку, дезертирував та був заарештований. З 1915 — рядовий та ефрейтор 12-го Охтирського гусарського полку, був поранений та відправлений до шпиталю у Курськ, дезертирував. 1916 — на різних роботах у Курську. 1917 — на різних роботах у Києві. З 1917 — ефрейтор 12-го Охтирського гусарського полку у Одесі. З 1918 — командир партизанського загону в Одесі. У березні-липні 1918 — рядовий 1-го Курського червоного полку. З 1918 — зав. агітпросвітвідділом Курського губвійськкомату. З 1919 — зав. агітпросвітвідділом Одеського військового округу. З 1919 — заст. нач. політуправління Одеського ВО. З 08.1919 — військовий комісар 2-го батальйону Південної групи військ. До 11.1919 — військовий комісар 1-го зведеного Комуністичного полку Південної групи військ. З 12.1919 — член Колегії Волинської губчека, був т.в.о. голови губчека. З 15.06.1920 — зав. Рівненським ПВ. З 23.10.1920 — інструктор ОВ Волинської губчека. З 22.12.1920 — т.в.о. нач. ОВ, зав. загальним відділом та секретар Волинської губчека. З осені 1921 — уповн. Волинського губкому КП(б)У з партчистки в Із'яславському пов. У листопаді 1921 — квітні 1922 — заст. зав. СОВ та нач. прикордонного ОВ № 6 у Шепетівці. З 29.05.1922 — уповн. з політичних партій Полтавського губвідділу ГПУ. З 31.01.1923 — нач. СВ Полтавської губчека. З 08.06.1923 — т.в.о. пом. нач. Полтавського губвідділу ГПУ. З 13.07.1923 — пом. нач. Полтавського губвідділу ГПУ. З 25.07.1925 — нач. Кремечуцького окрвідділу ГПУ. З 29.11.1926 — нач. Шепетовського окрвідділу ГПУ. З 15.07.1928 — нач. Херсонського окрвідділу ГПУ. З 15.09.1930 — нач. Сумського оперсектора ГПУ. З 01.02.1932 — нач. Вінницького облвідділу ГПУ. З 21.09.1932 — у резерві ГПУ УСРР. З 01.04.1933 — нач. Полтавського міськвідділу ГПУ та нач. ОВ 25-ї дивізії. З

28.08.1933 — нач. Молдавського облвідділу ГПУ та нач. 25-ї прикордонного загону. З 07.1934 — нач. УНКВС по Молдавській АСРР. З 27.02.1935 — заст. нач. ТВ УДБ НКВС УСРР. З 09.03.1936 — пом. нач. УНКВС по Одеській обл. З 1937 — заст. нач. УНКВС по Одеській обл. 31.07.1937 — відряджений до НКВС УСРР. З 21.08.1937 — нач. Пермського міськвідділу НКВС. 28.06.1938 — усунутий з посади. Подальша доля невідома.

Майор державної безпеки (1935), нагороджений Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (1930) та двічі бойовою зброєю (1927, 1932). Член ВКП(б) з 03.1916 (у 1915 — 1916 — анархіст).

ЛЕОНОВ-НЕМИРОВСЬКИЙ ЛЕОНІД ІСААКОВИЧ

Народився 1899 у м. Катеринославі у родині службовця, єврей. Освіта незакінчена середня.

1917 — контролер міськпродкому. 1918 — рядовий бойової дружини при Катеринославському губвійськоматі. 1919 — зав. господарчою частиною та уповн. відділу військових заготівель Катеринославського губвійськпродпостачання; керуючий справами Катеринославського губкому РКП(б); зав. прийманням губвійськомату та пом. коменданта Катеринослава; політпрацівник військ ВОХР. З 1920 — черговий пом. нач. штабу 10-ї бригади ВНУС та райпродкомісар Катеринославського губпродкому. З 20.09.1922 — уповн. ЕКВ Катеринославського губвідділу ГПУ. З 15.06.1925 — уповн. ЕКВ Запорізького окрвідділу ГПУ. З 01.06.1926 — уповн. ЕКВ Сталінського окрвідділу ГПУ. З 02.10.1926 — уповн. ЕКВ Одеського окрвідділу ГПУ. З 27.08.1928 — нач. ЕКВ Запорізького окрвідділу ГПУ. З 10.1930 — нач. ЕКВ Полтавського оперсектора ГПУ. З 28.10.1931 — нач. Криворізького міськвідділу ГПУ. З 02.10.1932 — нач. ЕКВ повпредства по Нижньгородському краю. З 23.05.1933 — нач. ЕКВ повпредства по Центрально-Чорноземній обл. З 01.04.1934 — у розпорядженні ОГПУ СРСР. З 01.06.1934 — нач. ЕКВ повпредства ОГПУ по Середній Азії. З 23.11.1934 — пом. наркома внутрішніх справ Узбецької СРР. З 28.02.1935 — заст. наркома внутрішніх справ Узбецької СРР.

Нагороджений маузером від колегії ГПУ УСРР (1927) та бойовою зброєю від ГПУ УСРР (1930), Знаком почесного працівника ВЧК-ГПУ (1932). Член ВКП(б) з 1919 (у 1917 — 1919 — член Єврейської СДРП).

Заарештований 07.09.1937. Подальша доля невідома.

ЛЕОПОЛЬД-РОЙТМАН ДАНИЛО САМІЙЛОВИЧ

Народився 1901 у родині візника, єврей. Закінчив 1912 третю групу єврейської школи “Ташиуд тора” у м-ку Рашків Подільської губ.

З 11.1912 — учень гравера. З 08.1913 — фрезерувальник. З 07.1914 — слюсар-підручний на заводі. З 04.1916 — слюсар на машинобудівному заводі. З 05.1917 — слюсар на механічному заводі. З 07.1917 — рядовий 300-го стрілецького полку. З 01.1918 — червоногвардієць загону ім.Рошалья. З 03.1918 — червоноармієць 1-го Дніпровського полку. З 05.1918 — слюсар у граверній майстерні в Одесі. З 04.1919 — співробітник Одеської губчека. З 04.1920 — співробітник розвідуправління РСЧА України та Крима. З 06.1921 — співробітник Могілів-Подільської прикордонної ЧК. З 07.1922 — співробітник Новоушицької повітової ЧК, Подільська губ. З 03.1923 — співробітник Особливого прикордонного поста у Гусятині. З 05.1923 — співробітник Особливого прикордонного поста у с.Гуков Кам'янець-Подільського пов. Подільської губ. З 09.1923 — співробітник прикордонного відділу ГПУ у Кам'янець-Подільську. З 02.1924 — співробітник комендатури прикордонного відділу ГПУ у м.Жванець Кам'янець-Подільського пов. З 07.1925 — співробітник Кам'янець-Подільського окрввідділу ГПУ. З 09.1925 — співробітник Чернігівського окрввідділу ГПУ. З 01.1926 — співробітник Київського окрввідділу ГПУ. З 04.1929 — співробітник ГПУ УСРР. З 10.1932 — співробітник Вінницького облввідділу ГПУ. До 23.03.1934 — нач. ОВ Вінницького облввідділу ГПУ. З 23.03.1934 — нач. ОВ Донецького облввідділу ГПУ. З 07.1934 — нач. ОВ УДБ УНКВС по Донецькій обл. До 19.08.1937 — пом. нач. УНКВС по Донецькій обл. З 19.08.1937 — нач. ДТВ ГУДБ НКВС Південних залізниць.

Капітан державної безпеки (08.01.1936). Нагороджений Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (10.03.1934) та тричі бойовою зброєю (1929 від ОГПУ СРСР), (1927 від ГПУ УСРР, 1932 від ГПУ УСРР). Член ВКП(б) з 04.1920.

Заарештований влітку 1938. Подальша доля невідома.

ЛЄПІН (ЛІЄПІНЬШ) АНДРІЙ ГЕНРІХОВИЧ

Народився 31.12.1896 у Унгермуйській вол. Двінського пов. Вітебської губ. у родині залізничника, латиш. Закінчив:

початкову школу, Вольмарську вчительську семінарію (1917) та Одеську школу прапорщиків (01.07.1917).

З 1917 — командир взводу Земгальського латиського стрілецького полку в Юр'єві, прапорщик. Взимку 1918 — пом. нач. міліції у Вольмарі. З 03.1918 перебував у РСФРР, інструктор повітового військового комісаріату. З 08.1918 — військовий комісар Велико-Луцького повіту, член повіткому РСДРП(б) та член Президії повітвиконкому. З 06.02.1919 — військовий комісар 5-го стрілецького полку 1-ї окремої дивізії на Псковському фронті. З 15.07.1919 — військовий комісар 1-ї бригади 1-ї окремої дивізії, згодом комісар штабу 1-ї окремої дивізії, пом. нач. штабу 9-ї армії на Псковському фронті. 18.09.1919 — 25.09.1922 — навчався в Академії Генштабу РСЧА (під час навчання брав участь у придушенні десанту Улагая на Північному Кавказі 1920 як пом. нач. штабу 9-ї армії з оперчастини та у придушенні антонівського заклоту на Тамбовщині 1921 як нач. штабу 28-ї стрілецької бригади, нач. адмінвідділу, пом. нач. оперуправління та нач. штабу 2-го бойової ділянки штабу військ Тамбовської губ.). З 25.09.1922 — нач. відділу штабу військ ГПУ РРФСР, згодом РСФРР, згодом пом. нач. штабу військ ОГПУ СРСР. З 01.03.1926 — пом. нач. ОВ ОГПУ СРСР. З 01.09.1930 — повпред ОГПУ по Західній обл. З 10.10.1931 — заст. нач. мобілізаційного відділу ОГПУ СРСР. З 07.12.1931 — заст. нач. Головного управління прикордонної охорони та військ ОГПУ (ГУПО та ВОДПУ) СРСР та нач. інспекції бойової підготовки ГУПВО та ВОДПУ СРСР. З 07.05.1933 — заст. нач. ГУПВО та ВОДПУ СРСР. З 06.1933 — нач. УПО та ВДПУ УСРР. З 07.1934 — нач. Управління прикордонної та внутрішньої охорони (УПВО) НКВС УСРР. 01.02.1938 відкликаний до НКВС СРСР. Звільнений з органів НКВС 11.03.1938.

Комдив (23.12.1935). Нагороджений орденами Червоного Прапора (1921), Червоної Зірки (14.02.1936), двома Знаками почесного працівника ВЧК-ГПУ. Член ВКП(б) з 06.1918. Член ЦК КП(б)У, обраний на XIII з'їзді (1937).

Заарештований 19.05.1938. Засуджений на смерть 29.07.1938. Розстріляний 1938. Посмертно реабілітований 25.08.1956.

ЛЕПЛЕВСЬКИЙ ІЗРАЇЛЬ МОЙСЕЙОВИЧ

Народився 1894 у м.Брест-Литовську Гродненської губ. у родині робітника-тютюнника, єврей, самоучка. З 1909 ро-

бітник шапочної майстерні у Брест-Литовську. З 1911 — конторник на аптекарському складі у Брест-Литовську. З 10.1914 — рядовий 154-го Дербентського та 3-го Бесарабського прикордонного полку на Турецькому фронті. З 07.1917 — член військової організації більшовиків у Катеринославі. З 02.1918 — реєстратор зброї у Саратовській губчека. З 06.1918 — підпільник у Самарі. З 10.1918 — пом. та заст. зав. СОВ Самарської губчека. З 07.1919 — підпільник у Катеринославі. З 12.1919 — уповн. 1-ї групи Катеринославської губчека. З 26.08.1920 — пом. зав. СОВ та член колегії Катеринославської губчека. З 27.12.1920 — зав. СОВ та нач. ОВ КГЧК Катеринославської губчека. З 17.01.1921 — т.в.о. нач. активної частини ОВ Катеринославської губчека. З 07.02.1921 — зав. СОВ та нач. ОВ Катеринославської губчека. 15.02.1921 — приступив до ліквідації ОВ та передачі особового складу до Катеринославської губчека. З 23.05.1921 — зав. СОЧ Катеринославської губчека. З 1921 — зав. адміноргвідділом та заст. голови Катеринославської губчека. З 23.05.1922 — т.в.о. голови Катеринославського губвідділу ГПУ. З 24.05.1922 — голова Катеринославського губвідділу ГПУ. З 16.02.1923 — голова Подільського губвідділу ГПУ. З 05.05.1925 — у резерві призначення ГПУ УРСР. З 27.10.1925 — нач. Одеського окружного відділу ГПУ та 26-го прикордонного загону. З 01.07.1929 — заст. нач. СОУ ГПУ УСРР. З 09.12.1929 — нач. СОУ ГПУ УСРР. 19.08.1931 — відкликаний до ОГПУ СРСР. З 08.1931 — нач. ОВ ОГПУ СРСР. З 20.02.1933 — заст. голови ГПУ УРСР. З 01.1934 — повноважний представник ОГПУ по Саратовському краю. З 07.1934 — нач. УНКВС по Саратовському краю. З 12.1934 — нарком внутрішніх справ Білоруської СРР. З 25.11.1936 — нач. 5-го відділу ГУДБ НКВС СРСР. З 14.06.1937 — нарком внутрішніх справ Української РСР. З 25.01.1938 — нач. 6-го відділу ГУДБ НКВС СРСР.

Комісар державної безпеки 2-го рангу (26.11.1935). Нагороджений орденом Леніна (22.07.1937), двома орденами Червоного Прапора (1923, 1932), орденом Червоної Зірки (14.02.1936) та медаллю “XX років РСЧА” (1938), двома Знаками почесного працівника ВЧК-ГПУ (1922, 1932), бойовою зброєю від ВУЦВК (1927). Член ВКП(б) з 04.1917 (у 1909 — 1914 — член Бунда). На XI з’їзді КП(б)У (1930) обраний членом ЦК. Депутат Верховної Ради СРСР.

Заарештований 26.04.1938. Засуджений за ст.ст. 58-1 “б”, 58-8 та 58-11 КК РРФСР на смерть 28.07.1938. Розстріляний 28.07.1938 у Москві.

ЛЕЯ ВАЛЬДЕМАР ЯКОВИЧ

Народився 28.04.1893 у м.Ризі у родині робітника, латиш. Закінчив три класи реального училища у Ризі.

З 1909 — робітник-обійник вагобудівельного заводу “Фенікс”. З 1915 — рядовий Латиської стрілецької дивізії. З 02.1917 — голова ротного комітету 2-ї роти 6-го полку Латиської дивізії. З 12.1917 — командир 2-ї роти 6-го полку Латиської дивізії. З 03.1918 — рядовий загоноу особливого призначення під керівництвом Антонова. З 03.1918 — рядовий 9-го Латиського полку особливого призначення. З 08.1918 — політкерівник 9-го Латиського полку особливого призначення. З 11.1918 — старший оперкомісар Самарської губческа. З 01.1919 — нач. опервідділу політуправління при РНК Радянської Латвії та нач. заградзагону особливого призначення. З 05.1919 — заст. зав. СОЧ та нач. оперативного відділу Казанської губчека. З 10.05.1920 — старший оперкомісар та нач. оперативного відділу Харківської губчека. З 23.04.1921 — заст. нач. СОЧ та член колегії Сумської ЧК. З 01.03.1922 — секретар та член колегії Сумської ЧК. З 15.06.1922 — нач. СОЧ Сумського відділу ГПУ. З 11.1923 — нач. Сумського окрвідділу ГПУ. З 12.1926 — нач. Кременцького окрвідділу ГПУ. З 05.1930 — пом. нач. Київського оперсектора ГПУ. З 02.1932 — пом. нач. Київського облвідділу ГПУ. З 1933 — заст. нач. Управління робітничо-селянської міліції (УРСМ) ГПУ УРСР. З 07.1934 — заст. нач. УРСМ НКВС УРСР. З 20.09.1935 — у резерві НКВС УРСР. З 25.02.1936 — нач. Херсонського міськвідділу НКВС. З 13.11.1937 — нач. 3-го відділу Волзького табору НКВС СРСР. З 15.04.1938 — у розпорядженні ГУТАБу НКВС СРСР. З 20.09.1938 — заст. нач. Усть-Вимського табору НКВС СРСР. З 01.10.1939 — пенсіонер. Подальша доля невідома.

Капітан державної безпеки (22.03.1936). Нагороджений Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (1927). Член ВКП(б) з 17.05.1917.

ЛІВШИЦЬ (ЛІФШИЦЬ) ЯКІВ АБРАМОВИЧ

Народився 1896 у м.Мозирі Мінської губ., єврей, самоучка.

Працював токарем по металу. 1918 — підпільник у Києві. З 1919 — заст. голови та нач. СОВ Київської губчека, заст. голови Чернігівської губчека, заст. голови Харківської губчека, голова Чернігівської губчека. 1921 — 29.09.1922 —

голова Київської губчека. З 10.1922 працював у апараті ЦК КП(б)У. З 19.09.1923 до 14.02.1924 — голова СОЧ та член колегії ГПУ УСРР. З 1924 перебував на господарчій роботі: заст. керуючого трестом “Донвугілля” у Харкові, нач. Південної залізниці у Харкові, нач. Північнокавказької залізниці у Ростові-на-Дону, нач. Московсько-Курської залізниці. З 1935 — заст. наркома шляхів сполучення СРСР.

Член ВКП(б) з 03.1917 (у 1913 — 1915 — есер). У 1923 — 1928 — учасник троцькістської опозиції. 01.1928 виключений із ВКП(б), відновлений у партії у 02.1929. Нагороджений орденом Червоного Прапора.

Заарештований 16.11.1936. Засуджений на смерть 30.01.1937. Розстріляний 01.02.1937. Реабілітований 13.06.1988.

ЛІСТЕНГУРТ МИХАЙЛО ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Народився 1903 у м.Одесі.

У 1929 — 1931 — старший уповн. ІНВ КРВ повпредства ОГПУ по Північнокавказькому краю. З 1931 — нач. відділення КРВ повпредства ОГПУ по Північнокавказькому краю. До 19.01.1934 — нач. ІНВ повпредства ОГПУ по Північнокавказькому краю. З 19.01.1934 — пом. нач. ОВ повпредства ОГПУ по Північнокавказькому краю. З 15.07.1934 — пом. нач. ОВ УДБ УНКВС по Північнокавказькому краю. З 01.01.1935 — заст. нач. СПВ УДБ УНКВС по Азово-Чорноморському краю. 01.07.1935 — звільнений з посади. З 31.08.1936 — нач. відділення СПВ ГУДБ НКВС СРСР. З 22.06.1937 — пом. нач. 5-го відділу ГУДБ НКВС СРСР. З 17.02.1938 — т.в.о. нач. 5-го відділу УДБ НКВС УСРР. З 1938 — заст. нач. 3-го відділу 1-го Управління НКВС СРСР.

Старший лейтенант державної безпеки (22.03.1936). Майор державної безпеки. Нагороджений орденом Червоної Зірки (22.07.1937). Член ВКП(б) з 1929.

Заарештований 25.10.1938. Засуджений на смерть 22.02.1939. Розстріляний.

ЛИТВИН МИХАЙЛО ЙОСИПОВИЧ

Народився 1892, єврей, освіта початкова.

1906 — 1915 — робітник друкарень в Іркутську та Красноярську. 1916 — рядовий царської армії у Тифлісі. 1917 — 1918 — підпільник у Красноярську. 1918 — 1919 — в'язень колчаківської в'язниці. 1919 — 1920 — підпільник у Хабаровську. 1920 — військовий комісар РСЧА у Благовещен-

ську. 1921 — 1922 — співробітник ЧК у Читі. 1922 — 1923 — секретар Дальбюро ВЦСПС. 1923 — 1926 — голова Орловської губпрофради. 1926 — 1929 — голова Казахської крайпрофради. 1930 — 1933 — зав. сектором Розподвідділу ЦК ВКП(б). З 23.02.1933 — зав. відділом кадрів ЦК КП(б)У. З 1936 — секретар ЦК КП(б)У з сільського господарства. З 21.09.1936 — другий секретар Харківського обкому КП(б)У. З 15.10.1936 — нач. відділу кадрів НКВС СРСР. З 17.05.1937 — нач. 4-го відділу ГУДБ НКВС СРСР. З 20.01.1938 — нач. УНКВС по Ленінградській обл. 12.11.1938 — покінчив життя самогубством.

Старший майор державної безпеки (22.12.1936). Комісар державної безпеки 3-го рангу (20.01.1938). Нагороджений орденом Леніна (22.07.1937). Член ВКП(б) з 03.1917. Депутат Верховної Ради СРСР та Верховної Ради РСФРР.

ЛИФАР ДАНИЛО ГАВРИЛОВИЧ

Народився 1901 у с.Келебердовка Решетилівського р-ну Харківської обл. у родині заможного селянина, українець, освіта початкова.

1916 — 1917 — розсильний, кацелярський службовець Полтавського окружного суду. 1917 — конторник-практикант на ст. Полтава-Київська. 1920 — 1921 — інструктор політпросвіти Волревполку; секретар сільського ревкому першого комбеду; голова “разверсточної” комісії. 1921 — 1922 — слідчий по боротьбі з бандитизмом; пом. нач., нач. агентури особливої маневреної групи при Полтавській губчека. 1923 — районний уповн.; уповн. активної групи; заст. нач. (?) Полтавського губвідділу ГПУ. 1924 — пом. уповн. губопертрійки і секретар надзвичайної групи по боротьбі з бандитизмом Чернігівського губвідділу ГПУ. 1925 — 1926 — пом. уповн. КРВ і понадштатний уповн. УЧОСО Новгород-Сіверського окружного відділу ГПУ. 1927 — 1929 — уповн., старший уповн. і нач. УЧОСО Глухівського окрвідділу ГПУ. 1930 — старший уповн. СВ Криворізького окрвідділу ГПУ. 1930 — оперуповн. СПВ Дніпропетровського оперсектора ГПУ. На 23.09.1933 — нач. 2-го відділення СПВ Дніпропетровського облвідділу ГПУ. До 1935 — нач. 2-го відділення СПВ УДБ УНКВС Дніпропетровської обл. З 1935 — пом. нач. 6-го відділення СПВ УДБ НКВС УСРР. До 08.08.1937 — т.в.о. нач. 8-го відділення 4-го відділу УДБ НКВС УСРР. З 08.08.1937 — нач. 3-го відділення 4-го відділу УДБ НКВС УРСР. З 22.04.1938 — заст. нач. УНКВС Донецької обл. З 1938 — т.в.о. наркома внутрішніх справ Молдавської АРСР. 14.01.1939 — усунутий з посади заст. нач.

УНКВС по Сталінській обл. 31.07.1939 — звільнений в запас через неможливість подальшого використання. Подальша доля невідома.

Старший лейтенант державної безпеки (23.03.1936). Капітан державної безпеки (15.06.1938). Нагороджений орденом Червоної Зірки (19.12.1937), бойовою зброєю за боротьбу з бандитизмом (1928, 1932), благодарність від колегії ГПУ УСРР за розгром “УВО” (23.09.1933).

ЛОРДКІПАНІДЗЕ ТІТЕ ІЛЛАРІОНОВИЧ

Народився 1896 у селянській родині, грузин. Закінчив 1915 Кутаїську гімназію та у 1916 перший курс Комерційного ін-ту у Москві.

З 09.1916 — рядовий запасного батальйону. З 01.1917 — курсант військової школи. З 04.1917 — пом. командира роти 2-го Заамурського полку. З 11.1917 — організаційно-партійна робота у Кавказькому крайкому ВКП(б). З 08.1918 — в'язень Тифліської тюрми. З 10.1918 — бойовик Кавказького крайкому ВКП(б). З 11.1918 — в'язень Метехського замку у Тифлісі. З 05.1920 — зав. військовим відділом Владикавказького обкому ВКП(б). З 06.1920 — співробітник для особливих доручень відділу по боротьбі з бандитизмом ОВ Південного фронту. З 09.1920 — уповн. ОВ Кримської ударної групи. З 01.1921 — уповн. Закордонного відділення ОВ ЦУПНАДКОМу. З 04.1921 — голова Кутаїської губчека. З 10.1921 — заст. нач. ОВ Грузинської ЧК. З 01.1922 — особуповн. та нач. ВББ Грузинської ЧК. З 11.1923 — нач. КРВ Закавказької ЧК. З 01.1926 — на чекістській роботі у Парижі. З 11.1927 — нач. СОУ повпредства ОГПУ по ЗСФРР та ГПУ Грузії. З 06.1938 — заст. голови ГПУ Груз.СРР. З 12.1931 — заст. повпреда ОГПУ по ЗСФРР та голова ГПУ Груз.СРР. З 04.1933 — повпред ОГПУ по ЗСФРР. З 15.07.1934 — нарком внутрішніх справ ЗСФРР. 11.11.1934 — відкликаний до НКВС СРСР. З 02.01.1935 — нач. УНКВС по Кримській АСРР. З 23.02.1935 — нач. УНКВС по Кримській АСРР та, за сумісництвом, нач. ОВ ГУДБ НКВС морських сил та берегової охорони Чорного та Азовського морей. 29.06.1937 — усунутий з посади.

Старший майор державної безпеки (29.11.1935). Нагороджений орденами Червоного Прапора (1927), Червоної Зірки (12.1936), орденами Трудового Червоного Прапора (1932) та Трудового Червоного Прапора Груз.СРР (1932), двома Знаками почесного працівника ВЧК — ГПУ. Член ВКП(б) з 1913.

Репресований. Посмертно реабілітований.

ЛУК'ЯНОВ АНДРІЙ АНДРІЙОВИЧ

Народився 1904, освіта початкова.

В ГПУ з 1927. У 30-х рр. працював оперуповн. СПВ Харківського облвідділу ГПУ. З 1935 — нач. 4-го відділення СПВ УДБ НКВС по Харківській обл. До 03.01.1937 — нач. 7-го відділення СПВ УНКВС по Харківській обл. З 03.01.1937 — нач. 7-го відділення СПВ УДБ УНКВС по Харківській обл. З 01.10.1937 — нач. 4-го відділу УДБ УНКВС по Житомирській обл. З 05.05.1938 — т.в.о. заст. нач. УНКВС по Житомирській обл. З 09.09.1938 — т.в.о. заст. ОВ Одеської армійської групи Київського особливого ВО.

Лейтенант державної безпеки (23.02.1936). Старший лейтенант державної безпеки (1937). Нагороджений орденом Червоної Зірки (19.12.1937). Член ВКП(б).

Репресований 1939. Засуджений до позбавлення волі. Подальша доля невідома.

ЛЯШИК ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ

Народився 1900, українець. Закінчив чотири класи училища.

До 27.04.1934 — нач. 1-го відділення ТВ ГПУ УСРР. До 22.11.1934 — нач. ДТВ ГУДБ ст. Дебальцове. З 22.11.1934 — пом. нач. ДТВ ГУДБ НКВС Донецьких залізниць. До 13.01.1936 — заст. нач. ТВ УДБ УНКВС по Донецькій обл. З 13.01.1936 — нач. ТВ УДБ УНКВС по Донецькій обл. З 01.1937 — нач. ТВ УДБ УНКВС по Донецькій обл. З 27.07.1937 — нач. ДТВ ГУДБ НКВС Південно-Донецьких залізниць. З 15.08.1937 — нач. ДТВ ГУДБ НКВС Північно-Донецьких залізниць. З 25.09.1937 — у розпорядженні НКВС СРСР. З 17.11.1937 — нач. Калінінських залізниць ДТВ ГУДБ НКВС. Подальша доля невідома.

Капітан державної безпеки (22.03.1936). Член ВКП(б) з 12.1918.

ЛЮТИЙ-ШОСТАКІВСЬКИЙ МИКОЛА КОСТЯНТИНОВИЧ

Народився 1899 у м.Каширі Московської губ. у родині поштового службовця. Закінчив школу другого ступеня у Тулі.

З 1918 — секретар волосного виконкому Калужського пов. Калужської губ. З 1919 — червоноармієць 5-го Тульського полку. Служив у 402-му полку 134-ї бригади 45-ї дивізії (ад'юдант команди зв'язку, секретар військового

комісару полку, секретар полкового осередку ВКП(б), пом. командира полку), був співробітником штабу 45-ї стрілецької дивізії. З 1920 — співробітник ОВ Київського ВО. З 1922 — уповн. ОВ 1-го кавкорпусу у Вінниці. З 1923 — уповн. Харківського ВО ОВ. 1924 — уповн. ОВ 8-го корпусу у Житомирі. З 1929 — нач. відділення ГПУ УСРР. З 1932 — нач. ОВ 51-ї дивізії в Одесі. З 1933 — нач. ОВ Донецького облвідділу ГПУ; пом. нач. ОВ Донецького облвідділу ГПУ. З 1934 — пом. нач. ОВ УДБ УНКВС по Одеській обл. З 1935 — нач. Червонолучинського міськвідділу НКВС УСРР. З 27.09.1937 — нач. Криворізького міськвідділу НКВС УСРР. З 29.12.1937 — нарком внутрішніх справ Молдавської АСРР. 22.03.1938 — відряджений до НКВС СРСР. З 20.06.1938 — заст. нач. ОВ ГУДБ НКВС Київського особливого ВО. З 17.11.1938 — нач. 3-го відділу Карагандинського табору НКВС. З 1939 — нач. 3-го відділу Управління залізничного будівництва та Амурського табору НКВС. З 03.1940 — нач. оперчекістського відділу Амурського табору НКВС. Подальша доля невідома.

Старший лейтенант державної безпеки (23.02.1936). Капітан державної безпеки (23.08.1938). Нагороджений Знаком почесного працівника ВЧК-ГПУ (1938) та медаллю “XX років РСЧА” (1938). Член ВКП(б) з 1928 (перебував у ВКП(б) у 1919 — 1921, вибув механічно).

ЛЮШКОВ ГЕНРІХ САМІЙЛОВИЧ

Народився 02.1900 у м.Одесі у родині дрібного кравця, єврей.

У 1908 — 1915 навчався у 6-класному казенному училищі в Одесі. З 1915 працював конторником та навчався на вечірніх загальноосвітніх курсах в Одесі, які закінчив у обсязі шести класів гімназії. З 1917 — переписувач автомобільної контори Суханова в Одесі. З 1917 — член бойової дружини Соціалістичної молоді та учасник боїв у Одесі (01.12.1917 та 14 — 16.01.1928). У 1918 — 1919 — підпільник у Одесі, працював у восьмій групі комітету подомової організації. 02.1919 — був заарештований білими, втік із-під варти та через Миколаєв пробрався до Катеринослава. Після здобуття червоними Миколаєва служив червоноармійцем та політпрацівником у 1-му Миколаївському радянському полку. З 03.1919 навчався на центральних військово-політичних курсах Наркомвійська України у Києві. Після закінчення як політпрацівник воював проти армії УНР під Жмеринкою, через місяць був відкликаний до Київського губпарткому, де працював пом. військового

організатора. 08.1919 відряджений до Брянська у розпорядження ПВ 14-ї армії. 09.1919 — 11.1919 — політкерівник ударної 1-ї окремої стрілецької бригади 14-ї армії на денікінському фронті. З 11.1919 — секретар ПВ ударної 1-ї окремої стрілецької бригади у Орлі. Після розформування бригади — зав. ПВ 2-ї бригади 57-ї стрілецької дивізії. З 06.1920 — уповн. по бригаді ОВ 57-ї стрілецької дивізії на Польському фронті. З 15.11.1920 — уповн. з військових справ Тираспільської ЧК. З 29.10.1920 — заст. зав. ПВ Тираспільської ЧК. З 18.11.1920 — зав. інформацією реєстраційної частини Одеської губчека. З 23.04.1921 — т.в.о. Вознесенським таємним підвідділом ЧК. З 23.05.1921 — пом. нач. оргвідділу АСЧ Одеської губчека. З 11.06.1921 — т.в.о. нач. оргвідділу адміністративно-організаційного відділу Одеської губчека. З 15.07.1921 — пом. нач. оргпідвідділом та нач. інспекційної частини Одеської губчека. З 01.11.1921 — нач. адміністративно-організаційного відділу Одеської губчека. З 22.03.1922 — старший інспектор загальної адмінчастини Одеської губчека. З 06.06.1922 — нач. таємної оперчастини та заст. нач. УПО Першотравневого повітового ПБ. З 25.11.1922 — уповн. 4-ї групи Кам'янець-Подільського повітового погранвідділення. З 11.01.1923 — нач. СОЧ Кам'янець-Подільського повітового погранвідділення ГПУ. З 08.02.1923 — т.в.о. нач. Кам'янець-Подільського відділення ГПУ. З 02.03.1923 — нач. СОЧ Кам'янець-Подільського відділення ГПУ. З 16.06.1923 — т.в.о. нач. Кам'янець-Подільського відділення ГПУ. З 11.11.1923 — уповн. Кам'янець-Подільського відділення ГПУ. З 25.11.1923 — пом. нач. Кам'янець-Подільського прикордонного загону. З 10.04.1924 — нач. Волочиського прикордонного загону. 12.09.1924 — звільнений з посади. 15.11.1924 — відряджений до Подільського губвідділу ГПУ. З 20.11.1924 — нач. Проскурівського окрвідділення ГПУ. З 01.08.1925 — нач. Проскурівського окрвідділу ГПУ. З 07.10.1925 — нач. інформаційного відділу ОІУ ГПУ УСРР. З 03.05.1930 — нач. секретного відділу ГПУ УСРР. З 23.04.1931 — нач. СПВ ГПУ УСРР. З 17.08.1931 — нач. 2-го відділення та пом. нач. СПВ ОГПУ СРСР. З 10.07.1934 — заст. нач. СПВ ГУДБ НКВС СРСР. З 29.08.1936 — нач. УНКВС по Азово-Чорноморському краю. З 07.1937 — нач. особливій бригади ГУДБ НКВС СРСР у Хабаровську. З 31.07.1937 — нач. УНКВС по Далекосхідному краю. 13.06.1938 — перейшов кордон з Маньчжоу-Го між Посетом та Хуньчунем та здався японцям. З 1938 — співробітник 5-го сектора розвідки японського ген-

штабу. З 06.1945 — перебував у в'язниці таємної служби у Даляні, Маньчжурія. З 07.1945 — працював у Дайренській японській військовій місії. 19.08.1945 — забитий начальником Дайренської японської військової місії Такеока Ютака.

Комісар державної безпеки 3-го рангу (11.1935). Нагороджений орденом Леніна (03.07.1937), Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ, маузером від ВУЦВК (1927). Член ВКП(б) з 07.1917 до 06.1938. Депутат Верховної Ради СРСР.

МАЗО СОЛОМОН САМІЙЛОВИЧ

Народився 07.06.1900 у м. Двінську Вітебської губ. у родині комісонера-посередника, єврей. З 1908 навчався у приватній гімназії Сахарова у Двінську. У 1915 — 1918 навчався у 5-й Харківській гімназії. У 1918 поступив на перший курс юридичного ф-ту Харківського ун-ту.

З 1916 давав приватні уроки. У 1917 — 1918 касир-конторник у приватних конторах Харкова ("Лівшиць і Ріхтенберг" та ін.). З 01.1919 працював у відділі особового складу Управління ради народного господарства (УРНГ), Харків. З 07.1919 — червоноармієць комуністичного загону особливого призначення. З 09.1919 — секретар газети уральського бюро РНГ у Катеринбурзі. З 11.1919 — червоноармієць 5-го полку Запасної армії у Казані. З 10.02.1920 — слухач артилерійського відділення вищої військової школи РСФРР. З 08.1920 — політпрацівник політуправління Харківського ВО та політвідділу у Донбасі. З 16.04.1921 — у резерві ОВ Харківської губчека. З 02.07.1921 — пом. уповн. групи СПД Харківської губчека. З 02.08.1921 — уповн. адміністративно-судової та радянської групи економічного підвідділу Харківської губчека. З 17.11.1921 — заст. зав. економічного підвідділу Харківської губчека. З 09.02.1922 — т.в.о. зав. економічного підвідділу Харківської губчека. З 09.02.1922 — нач. 2-ї групи СВ Харківської губчека. З 13.02.1922 — пом. нач. 6-ї групи СВ. З 12.04.1922 — заст. нач. військової групи СВ. З 06.05.1922 — нач. 2-ої групи СВ. З 07.1922 — нач. ВПЦЧ СВ. З 07.1922 — т.в.о. нач. АЦО. З 03.10.1922 — нач. відділу політконтролю Харківської губчека. З 08.11.1922 — уповн. СВ Харківського губвідділу ГПУ. З 30.11.1922 — уповн. СВ МО ГПУ. З 28.01.1923 — секретар комуністичного осередку ГПУ УСРР. З 30.07.1923 — нач. відділу політконтролю СОЧ ГПУ УСРР. З 05.01.1926 — пом. нач. ЕКУ ГПУ УСРР. З 16.07.1927 — нач. 1-го відділу ЕКУ ГПУ УСРР (він же заст. нач.). З 17.06.1927 — т.в.о. заст. нач. ЕКУ ГПУ УСРР. З 19.07.1927 — нач. 1-го відділу ЕКУ ГПУ УСРР.

З 08.08.1927 — т.в.о. заст. нач. ЕКУ ГПУ УСРР. З 23.09.1927— нач. 1-го відділу ЕКУ ГПУ УСРР. З 18.08.1928— т.в.о. нач. ЕКУ ГПУ УСРР. З 26.09.1928 - нач. 1-го відділу ЕКУ ГПУ УСРР. З 01.12.1929 — заст. нач. ЕКУ ГПУ УСРР. З 29.09.1930 — нач. ЕКУ ГПУ УСРР. З 20.07.1934 — нач. ЕКВ УДБ НКВС УСРР. З 16.10.1936 — нач. УНКВС по Харківській обл.

Комісар державної безпеки 3-го рангу. Нагороджений орденом Червоного Прапора (03.04.1930), двома Знаками почесного працівника ВЧК-ГПУ (1928), маузером від ВУЦВК (19.12.1927), золотим годинником від колегії ОГПУ СРСР (1932). Член ВКП(б) з 02.1919. На XII та XIII з'їздах КП(б)У обирався кандидатом у члени ЦК. 03.07.1937 виведений із кандидатів у члени ЦК "як негідний звання".

Застрелився 04.07.1937 у службовому кабінеті у Харкові. Посмертно реабілітований 21.01.1957.

МАНЦЕВ ВАСИЛЬ МИКОЛАЙОВИЧ

Народився 05.03.1889 у м.Москві, росіянин. Закінчив гімназію у Москві. Навчався на економічному відділенні юридичного ф-ту Московського ун-ту та у Гренобльському електротехнічному технікумі (Франція). Учасник революції 1905 — 1907 років. Неодноразово заарештовувався за революційну діяльність (1906, 1907, 1908, 1911 та 1914). 1908 перебував в еміграції в Італії, Греції, Туреччині. У 1911 втік із заслання та перебував у еміграції у Франції, Швейцарії та Австро-Угорщині. У 1913 нелегально повернувся до Росії, був заарештований та засланий до Вологодської губернії.

У 1916 — 1917 — ефрейтор учбової команди 206-го запасного полку. Влітку 1917 — член Ради солдатських та робітничих депутатів у Ростові-на-Дону та Ярославлі, член Ярославського губвиконкому. З осені 1917 — член Московського обласного бюро рад. З 01.08.1918 — член колегії та секретар відділу по боротьбі з контрреволюцією ВЧК. З 04.12.1918 — нач. слідчого відділу та заст. голови Московської губчека. З 12.1919 — нач. управління ЧК та ОВ України. З 13.01.1920 — нач. ОВ Південного фронту. З 17.03.1920 — нач. ЦУПНАДКОМу та нач. ОВ Південного фронту. З 02.04.1921 — голова ВУЧК. З 22.03.1922 — голова ГПУ та нарком внутрішніх справ УРСР. З 08.1923 — член колегії ОГПУ СРСР та член колегії наркомату РСІ СРСР. У 1924 — 1936 — нач. Планово-економічного управління ВРНГ СРСР, заст. наркома фінансів СРСР. У 1936 — 1937 — голова Спецколегії та заст. голови Верховного суду РРФСР.

Член ВКП(б) з 08.1906. Нагороджений орденами Червоного Прапора (1921), Трудового Червоного Прапора, Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ.

Заарештований 22.10.1937. Засуджений на смерть за статтями 58-8, 58-11 КК РРФСР. Розстріляний 19.08.1938. По-смертно реабілітований.

МАНЬКІН БОРИС АРОНОВИЧ

Народився 23.12.1897 у м.Усвяти Вітебської губ. у родині службовця, єврей. 1917 закінчив 8-класну Київську гімназію ім. графа Платова.

З 1917 — технічний секретар Спілки чорноробів у Харкові. З 1917 — технічний секретар комісії по боротьбі з безробіттям. З 18.01.1918 — червоногвардієць у Харкові. З 01.06.1918 — співробітник відділу по боротьбі з посадовими злочинами Саратовської губчека. З 22.11.1918 — секретар таємної частини Саратовської губчека. З 08.01.1919 — старший слідчий та зав. Попередньої слідчої частини ВУЧК. З 20.02.1919 — заст. зав. юридичним відділом Київської губчека. З 12.08.1919 — секретар СВ ВЧК. З 07.11.1919 — інспектор Волинської губчека. З 23.12.1919 — інспектор СВ Київської губчека. З 19.03.1920 — зав. розвідувальною частиною Київської губчека. З 23.06.1920 — 2-й заст. нач. СОВ Харківської губчека. З 08.07.1920 — уповн. по розвідці Київської губчека. З 08.09.1920 — секретар, 1-й заст. зав. СВ Київської губчека. З 27.04.1921 — секретар колегії Подільської губчека. З 08.07.1921 — зав. таємною частиною та заст. голови Прескурівської повітової ЧК. З 14.03.1922 — нач. ІНФВ Чернігівської губчека. З 14.09.1922 — відряджений до ГПУ УСРР. З 09.1922 — зав. столом особового складу Південнорудного тресту у Харкові. З 29.08.1923 — уповн. та т.в.о. пом. нач. по СОЧ ОВ Іркутської стрілецької дивізії, Катеринослав. З 10.11.1924 — уповн. та пом. нач. по оперчастині ОВ 3-ї дивізії та Криму. З 01.05.1927 — т.в.о. пом. нач. ОВ 6-го корпусу по 51-й дивізії, Одеса. З 01.07.1927 — нач. ОВ 25-ї стрілецької дивізії, УСРР. З 01.04.1928 — заст. нач. ОВ 14-го корпусу по 46-ій дивізії, УСРР. З 30.07.1929 — нач. 3-го відділення КРВ повпредства ОГПУ по Далекосхідному краю. До 02.1931 — нач. 2-го відділення ОВ повпредства ОГПУ по Далекосхідному краю. З 08.02.1931 — пом. нач. 1-го відділення відділу кадрів ОГПУ СРСР. З 20.05.1933 — нач. інспекції резервів Одеського облвідділу ГПУ. З 20.05.1934 — заст. нач. Житомирського окрвідділу ГПУ-НКВС та заст. нач. ОВ 8-го стрілецького корпусу та 44-ої дивізії. З 10.03.1935 — особуповн. УНКВС Київської обл. З 03.06.1937 — нач. відділу резервів УНКВС по Київ-

ській обл. 3 04.1938 — нач. спецсектора Наркомзему УСРР; нач. військового відділу Наркомзему УСРР. 3 22.06.1941 — оперуповн. ОВ НКВС 8-ї авіабригади. 3 01.01.1942 — нач. відділу військової цензури ОВ НКВС 9-ї армії. 3 20.12.1943 — нач. відділення 1-го спецвідділу УНКВС Куйбишевської обл. 3 17.01.1945 — заст. нач. тюремного відділу УНКВС по Куйбишевській обл. 16.06.1947 — помер у Куйбишеві.

Капітан державної безпеки (09.02.1936). Підполковник державної безпеки (02.1943). Нагороджений орденом Червоного Прапора (1945), медалями “За бойові заслуги” (1942) та “За оборону Кавказу” (1944), маузером від колеги ОГПУ (1927). Член ВКП(б) з 1916.

МАРУСИНОВ-БЕРНШТЕЙН ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ

Народився 1895 у родині палітурника, єврей. 05.1915 закінчив приватну гімназію у Катеринославі.

05.1915 — 09.1917 — рядовий 45-го запасного та 46-го Дніпровського полків. 01.1918 — 03.1919 — зав. зброєю Невельського полку РСЧА на Східному фронті та політпрацівник 2-го Оршанського полку. 03.1919 — 08.1919 — політпрацівник політуправління Наркомату військових справ УРСР. 08.1919 — 05.1920 — політпрацівник політуправління Туркестанського фронту. 05.1920 — 07.1920 — нач. обліково-розпоряджувального відділу Туркестансько-політичного шляху у Ташкенті. 07.1920 — 08.1921 — зав. відділом розповсюдження літератури дорожньо-політичного відділу Південно-Західної залізниці, Київ. 08.1921 — 12.1924 — співробітник для доручень розвідувального управління штабу командуючого військами РСЧА України та Крима. 12.1924 — 02.1932 — оперуповн. Київського губ.-окр.-опервідділу ГПУ УРСР. 02.1932 — 02.1933 — нач. загального відділу Одеського облвідділу ГПУ. 02.1933 — 06.1934 — нач. відділу кадрів Донецького облвідділу ГПУ. 3 16.06.1934 — нач. трудової комуні ім.Дзержинського. 3 09.1934 — нач. ВК УНКВС по Харківській обл. 3 23.08.1937 — нач. АГУ НКВС Української РСР. 08.03.1938 — відкликаний до НКВС СРСР. 3 03.1938 — працював у Тайшетському таборі НКВС СРСР, Іркутська обл. Подальша доля невідома.

Старший лейтенант державної безпеки (08.01.1936), нагороджений цінним подарунком та почесною грамотою від ВУЦВК (19.12.1937).

Член ВКП(б) з 01.1918.

МЕДВЕДЕВ ДМИТРО МИКОЛАЙОВИЧ

Народився 22.08.1898 у м.Бежиця Брянського пов. Орловської губ. у робітничій родині, росіянин. Закінчив у Бежиці два класи початкової школи (1909) та чоловічу гімназію (1917).

З 11.1917 — секретар приймальні Брянської ради робітничих депутатів. З 12.1917 — діловод відділу нормування праці металевої промисловості у Брянську. З 04.1918 — співробітник для доручень при військовому комісарі 3-ї Орловської бригади на Східному та Петроградському фронтах. З 18.05.1920 — уповн. ОВ Брянської ЧК. 1920 — заст. нач. ОВ та член колегії Брянської ЧК. З 12.1920 — уповн. ОВ Донецької губчека, Бахмут. З 19.03.1921 — нач. Старобельської повітової ЧК, Донецька губ. З 11.1921 — нач. Шахтинського ПБ, Донецька губ. З 04.1922 — нач. ОВ Донецького губвідділу ГПУ, Бахмут. З 08.09.1922 — уповн., а згодом нач. СВ Одеського губвідділу ГПУ. З 04.1926 — уповн. СВ ГПУ УСРР. З 03.1927 — нач. СВ Дніпропетровського окружного відділу ГПУ. З 02.1929 — заст. нач. Херсонського окружного відділу ГПУ. З 01.1930 — нач. Куп'янського окружного відділу ГПУ. З 05.1930 — заст. нач. Бердичівського окружного відділу ГПУ. З 07.1930 — нач. ОВ Сталінського оперативного сектора ГПУ. З 06.1931 — нач. Лубенського райвідділу ГПУ. З 06.1932 — нач. СПВ Київського обласного відділу ГПУ. З 02.1933 — нач. Новоград-Волинського райвідділу ГПУ та, за сумісництвом, нач. ОВ 14-ї кавдивізії та нач. ОВ управління нач. робіт по будівництву. З 19.03.1934 — нач. Зінов'ївського міськвідділу ГПУ. З 07.1934 — нач. Зінов'ївського міськвідділу НКВС. З 07.1935 — слухач Центральної школи ГУДБ НКВС. З 11.1936 — інспектор при нач. УНКВС по Харківській обл. 09.09.1937 — звільнений в запас за ст. 38 "в" згідно з наказом НКВС СРСР від 27.07.1937. З 25.04.1938 — заст. нач. 3-го відділу при Біломоро-Балтійському комбінаті НКВС СРСР, Медвежегорськ Карельської АРСР. З 08.04.1939 — нач. 3-го відділу Норильського табору НКВС СРСР. 03.11.1939 — звільнений у запас. З 11.1939 — пенсіонер. З 02.1941 — начальник паливної бази № 9. З 24.06.1941 — працівник Особливої групи по формуванню партизанських загонів НКДБ. З 07.09.1941 — командир партизанського загону НКДБ "Митя" у Брянській обл. та у Білорусії. З 12.01.1942 — співробітник НКДБ СРСР. З 20.06.1942 — командир партизанського загону НКДБ "Переможці" на Волині та Поділлі. З 03.1944 — нач. відділення НКДБ СРСР. З

09.1945 — заст. нач. відділу МДБ СРСР. З 11.1946 — пенсіонер, письменник. 14.12.1954 — помер у Москві.

Капітан державної безпеки (1936), полковник. Герой Радянського Союзу (05.11.1944). Нагороджений чотирма орденами Леніна (17.02.1942, 26.12.1943, 05.11.1944), орденом Червоного Прапора та медалями. Член КПРС з 10.1920.

МІНАЄВ-ЦИКАНОВСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР МАТВІЙОВИЧ

Народивсу у лютому 1888 в м.Одесі у родині службовця цукрового заводу, єврей. Отримав домашню освіту.

З 04.1902 до 02.1907 — чорнороб миловарного заводу Меджибовського у Одесі. У 1904 — 1906 — член боївки партії есерів. В 1908 засуджений до 10 років каторги. З 1908 до 12.1916 — в'язень у тюрмах Одеси, Херсона, Москви. З 12.1916 перебував у засланні у Балаганському пов. Іркутської губ. З 03.1917 — робітник та кравець у тюремній майстерні у Херсоні, машиніст військово-технічного комітету у Херсоні. З 02.1918 знаходився в евакуації у Ростові і Москві. З 05.1918 — організатор партизанських загонів на Херсонщині. З 02.1919 — зав. відділом політпросвіти Херсонської губ. З 06.1919 — заст. голови Херсонської губчека та нач. СОЧ. З 08.1919 — рядовий та пом. нач. штабу 58-ї стрілецької дивізії з розвідки. З 11.1919 — співробітник ВЧК у Москві. З 03.1920 — заст. голови Алешковської повітової ЧК. З 1920 — заст. голови Херсонської повітової ЧК. 1920 — 1921 — заст. голови Волинської губчека. 1921 — заст. голови Єлисаветградської повітової ЧК, заст. голови Феодосійської ЧК. З 11.1921 — нач. СОЧ Миколаївської губчека. З 05.1922 — нач. СОЧ та заст. нач. Катеринославського губвідділу ГПУ. З 02.1923 — нач. СОЧ та заст. нач. Вінницького губвідділу ГПУ. З 08.1923 — нач. СОЧ та заст. нач. Волинського губвідділу ГПУ. З 10.1924 — нач. Економічного відділу повпредства ОГПУ по Північнокавказькому краю (до 25.09.1926). З 25.09.1927 — нач. 2-го відділення ЕКУ ОГПУ СРСР. З 05.12.1928 — нач. Пермського окрвідділу ГПУ. З 09.1930 — нач. ЕКВ повпредства ОГПУ по Московській обл. З 27.09.1931 — пом. нач. ЕКУ ОГПУ СРСР. З 16.05.1933 — заст. повпреда ОГПУ по Уральській обл. З 25.01.1934 — повпред ОГПУ по Челябінській обл. З 15.07.1934 — нач. УНКВС по Челябінській обл. З 15.07.1936 — нач. УНКВС по Сталінградській обл. З 07.04.1937 — заст. нач. 3-го відділу ГУДБ НКВС СРСР. З 11.07.1937 — в.о. нач. 3-го відділу ГУДБ НКВС СРСР. З

26.03.1938 — нач. 8-го відділу 1-го управління НКВС СРСР.
3 29.06.1938 — заст. наркома важкої промисловості СРСР.

Старший майор державної безпеки (29.11.1935). Комісар державної безпеки 3-го рангу (03.04.1937). Член ВКП(б) з 01.03.1919.

Заарештований 06.11.1939. Засуджений на смерть 25.02.1939. Розстріляний 25.02.1939.

МІРОШНИЧЕНКО ОЛЕКСАНДР ГРИГОРОВИЧ

Народився 1824 у м.Лубни Полтавської губ. у родині кравця, українець. Закінчив чотири класи міської школи.

У 1911 — 1915 — посильний та переписувач контори страхування від вогню. У 1915 — 1917 — рядовий Бугурус-ланського піхотного полку, рядовий самокатного полку. 1918 — письменоводитель контори страхування від пожежі у Лубнах. З 12.1918 — співробітник Лубенської повіт. ЧК. З 08.1919 — секретар та член колегії Лубенської повіт. ЧК. З 08.1919 — уповн. ОВ 14-ї армії. З 01.1921 — політінспектор та нач. ІНФВ ГУВУЗ РСЧА. З 11.1921 — пом. військкому 92-х піхотних курсів РСЧА. З 04.1922 — нач. клубу Севастопольської артилерійської школи РСЧА. З 03.1923 — відповід. секретар Тарандинцовського райкому КП(б)У. З 07.1924 — відповід. секретар Камишнянського райкому КП(б)У. З 1924 — уповн. секретно-оперативної групи Лубенського окрвідділу ГПУ. З 1925 — уповн. секретно-оперативної групи Куп'янського окрвідділу ГПУ. З 1927 — нач. Куп'янського окрвідділу ГПУ. З 1928 — нач. ІНФВ Сумського окрвідділу ГПУ. З 1929 — нач. 1-го відділення державної ІНФВ ГПУ УСРР. З 04.1931 — нач. відділення СПВ ГПУ УСРР. З 1933 — нач. СПВ Чернігівського облвідділу ГПУ. З 10.07.1934 — нач. СПВ УДБ УНКВС Чернігівської обл. З 25.06.1935 — нач. Проскурівського окрвідділу НКВС та, за сумісництвом, нач. ОВ 1-ї кавдивізії, 1-го кавкорпусу та 17-ї механізованої бригади. З 07.1937 — т.в.о. нач. 1-го відділу (охорони) УДБ НКВС УСРР. З 16.08.1937 — нач. 1-го відділу УДБ НКВС УСРР. 24.02.1938 — відкликаний до НКВС СРСР. З 17.03.1938 — заст. нач. управління Онезького табору НКВС. З 11.09.1940 — нач. управління Онезького табору НКВС. Заарештований 03.1941. Був засуджений до позбавлення волі, перебував у місцях позбавлення волі до 09.1941, звільнений достроково. З 09.1941 — старший оперуповн. 4-го управління НКВС-НКДБ СРСР на фронті. З 01.07.1944 — старший інспектор контрольно-інспекторського відділу ГУТАБ. З 16.02.1945 — пом. нач. управління постачання ГУТАБ НКВС СРСР. З 27.03.1947 — нач. про-

довольчого відділу 3-го управління ГУТАБ МВС СРСР. З 04.06.1947 — заст. нач. контрольно-інспекторського відділу ГУТАБ ИВС СРСР. З 12.06.1950 — у запасі.

Старший лейтенант державної безпеки (1936), капітан державної безпеки (17.09.1937). Підполковник державної безпеки (11.02.1943). Нагороджений орденами Леніна (12.1945), двома Червоного Прапора (1943, 03.11.1944), Трудового Червоного Прапора (1939), двома медалями. Член ВКП(б) з 1918.

МІЦУЛ ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ

Народився 1899 в м.Одесі у родині селянина-бідняка, молдаванин.

За фахом токар по металу. Учасник громадянської війни. Поранений 1919. 1931 — оперуповн. Київського оперсектора ГПУ. З 17.05.1934 — нач. СПО Молдавського облвідділу ГПУ. До 02.08.1934 — нач. 3-го відділення СПО УГБ НКВС Київської обл. З 02.08.1934 — нач. Кадіївського райвідділу НКВД. З 25.12.1936 — нач. Краматорського міськвідділу НКВД. З 26.07.1937 — нач. 5-го відділу УГБ УНКВД Вінницької обл. З 14.02.1938 — нач. УШОСДОР НКВД УРСР. З 14.03.1938 — у розпорядженні НКВД СРСР. З 26.03.1938 — нач. ОМЗ УНКВД Краснодарського краю. 29.01.1939 — звільнений з органів НКВД. 19.02.1943 — рішенням особливої наради НКВД СРСР засуджений за статтею 193-17 “а” на 10 років таборів. 24.02.1947 — звільнений достроково. 1948 — нач. шлакоблочного заводу тресту № 3 “Головнафтогазбуд” у Краснодарі. Подальша доля невідома.

Старший лейтенант державної безпеки (22.03.1936). Майор. Член ВКП(б) з 1919.

МИРОНОВ СЕРГІЙ НАУМОВИЧ (КОРОЛЬ МИРОН ЙОСИПОВИЧ)

Народився 1894 у м.Києві у родині ремісника, єврей. Закінчив 3-річне міське училище, екстерном здав екзамени за чотири класи гімназії. У 1910 — 1913 навчався у Київському комерційному училищі, по закінченню якого у 1913 — 1915 давав приватні уроки у м.Казатін Київської губ.

У 1915 — 1917 служив у армії (доброволець 204-ї артилерійської бригади, прапорщик артилерії на австрійському та німецьких фронтах). 1917 — голова батареиноного суду, член батареиноної та бригадної ради. З 01.1918 навчався на першо-

му курсі київського комерційного училища. З 12.1918 — рядовий 1-го артилерійсько-тракторного дивізіону 1-ї Української радянської армії, командир взводу 1-ї окремої транспортної дивізії 1-го Української радянської армії, 1919 захворів на тиф, восени 1919 — член підпільного ревкому єврейської комуністичної партії у Києві. У 1919 — 1920 — командир взводу, пом. командира батареї 44-го та 46-го артдивізіонів запасного арtpолку 44-ї дивізії. З 04.1920 — пом. уповн. та уповн. ОВ 12-ї армії. З 01. 1921 — нач. активної частини ОВ Першої кінної армії. З 04.1921 — нач. активної частини ОВ Північнокавказького військового округу. З 1921 — нач. активної частини ОВ та нач. ІНВ повпредства ВЧК по Південносхідній Росії. З 11.1921 — заст. нач. ОВ та заст. голови ЧК Чорного та Азовського морей у Новоросійську. З 04.1922 — заст. голови Горської ЧК, Владикавказ. З 07.1922 — нач. СОЧ та заст. голови Горської ЧК. До 11.1922 — т.в.о. голови Горської ЧК. З 12.1922 — нач. Східного відділу (Сх.В) повпредства ГПУ по Південносхідній Росії. З 02.1924 — нач. (Сх.В) повпредства по Північнокавказькому краю (ПКК). З 05.1925 — у розпорядженні повпредства ОГПУ по Південнокавказькому краю. З 07.05.1925 — нач. Чечено-Грозненського облвідділу ГПУ. З 23.10.1925 — нач. Горського об'єднаного (Владикавказького) окрвідділу ГПУ. З 02.04.1928 — нач. Кубанського окрвідділу ГПУ. З 01.10.1930 — нач. Кубанського оперсектора ГПУ. З 06.1931 — у розпорядженні ОГПУ СРСР. З 17.08.1931 — заст. повпреда ОГПУ по Казахстану. З 13.10.1931 — нач. СОУ та заст. повпреда ОГПУ по Казахстану. З 15.03.1932 — заст. повпреда ОГПУ по Казахстану. З 28.09.1933 — нач. Дніпропетровського облвідділу ГПУ. З 15.07.1934 — нач. УНКВС по Дніпропетровській обл. 28.11.1936 — відкликаний до НКВС СРСР. З 16.12.1936 — нач. УНКВС по Західносибірському краю, Новосибірськ. 15.08.1937 — відкликаний до НКВС СРСР. З 08.1937 — повпред СРСР у Монголії. З 05.1938 — т.в.о. завідувача 2-м Східним відділом Наркомінсправ СРСР.

Старший майор державної безпеки (29.11.1935). Комісар державної безпеки 3-го рангу (14.03.1937). Нагороджений орденом Леніна (02.07.1937), двома орденами Червоного Прапора (12.02.1926, 1930), медаллю “ХХ років РСЧА” (22.02.1938), Знаком почесного працівника ВЧК-ГПУ. Член ВКП(б) з 05.1925. Депутат Верховної Ради РРФСР.

Заарештований 01.1939. Засуджений на смерть 21.02.1940. Розстріляний 22.02.1940.

МОРДОВЕЦЬ ЙОСИП ЛАВРЕНТІЙОВИЧ

Народився 1899 у с.Недайвода Криворізького р-ну, українець, освіта середня (закінчив перший курс “УИМЗО”, навчався у “ВРПШ”).

1912 — 1918 — коногон, забійник Олександрівської копальні, Кривий Ріг. 1918 — 1919 — червоногвардієць загону Савенка, Кривий Ріг. 1919 — 1923 — червоноармієць маневреного загону 1-го кавполку, Кременчук, Новоукраїнка, Одеса. 1923 — 1924 — батрак у куркулів, с.Долинськ, Недайвода. 1924 — 1925 — секретар сільради, с.Недайвода. 1925 — 1926 — діловод райвиконкому, Кривий Ріг. 1926 — 1927 — голова районного комітету спілки РГУ, РВК Кривий Ріг. 1927 — 1930 — інформатор райкому КП(б)У, Кривий Ріг. 1930 — 1931 — уповн. Криворізького окрвідділу ГПУ у с.Долинська. 1931 — нач. Долинського райвідділу ГПУ. 1931 — 1935 — нач. Магдалинівського райвідділу ГПУ-НКВС Дніпропетровської обл. 1935 — 05.05.1938 — нач. Городокського райвідділу НКВС Кам'янець-Подільської обл. З 05.05.1938 — нач. Ізяславського райвідділу НКВС Кам'янець-Подільської обл. З 20.06.1938 — т.в.о. нач. 2-го відділу УДБ УНКВС Кам'янець-Подільської обл. З 07.09.1938 — помічник нач. УНКВС Кам'янець-Подільської обл. З 12.1939 — заст. нач. УНКВС Кам'янець-Подільської обл.

Молодший лейтенант державної безпеки (23.03.1936). Лейтенант державної безпеки (1938). Старший лейтенант державної безпеки. Капітан державної безпеки. Нагороджений орденом Знак Пошани (26.04.1940). Член ВКП(б) з 1929.

МОРОЗОВ ГНАТ ДМИТРОВИЧ

Народився 1898 у с.Ольховець Веневського р-ну Тульської губ. у родині робітника-вантажника, росіянин. Закінчив у 1913 4-класне міське училище у Москві.

З 05.1913 — розсильний мануфактурно-галантерейного магазину, Москва. З 09.1916 — приказчик мануфактурного магазину, Миколаїв. З 04.1919 — слідчий Миколаївської губчека. З 08.1919 — рядовий 522-го стрілецького полку 58-ї дивізії. З 04.1920 — співробітник Миколаївської губчека. З 07.1920 — співробітник Олександрівської повітової ЧК. З 09.1920 — співробітник Миколаївської губчека. З 12.1920 — нач. ПБ Алешковського пов. З 10.1921 — голова Херсонської повітової ЧК. З 03.1922 — нач. Херсонського повітового відділу ГПУ. З 10.1922 — співробітник Миколаївського

повітового відділу ГПУ. З 03.1923 — співробітник Коростенського окрвідділу ГПУ. З 08.1924 — співробітник ГПУ УСРР, Харків. З 05.1927 — пом. нач. 25-го Молдавського прикордонного загону СОЧ. З 19.07.1930 — пом. нач. 23-го Кам'янець-Подільського прикордонного загону СОЧ. З 15.06.1932 — нач. 22-го Волочиського прикордонного загону ГПУ-НКВС. З 08.1935 — пом. нач. УНКВС Вінницької обл. З 29.05.1937 — нач. 2-го відділу УДБ УНКВС УРСР. 16.08.1937 — 03.03.1938 — заст. нач. УНКВС Вінницької обл. 08.1937 — 03.03.1938 — т.в.о. нач. УНКВС Вінницької обл. З 28.03.1938 — нач. 6-го відділу 1-го управління НКВС СРСР. З 20.09.1938 — нач. 6-го відділу ГУДБ НКВС СРСР. З 28.12.1938 — у розпорядженні НКВС СРСР. З 01.01.1939 — пом. нач. слідчої частини НКВС СРСР. Подальша доля невідома.

Капітан державної безпеки (08.01.1936). Майор державної безпеки (17.11.1937). Нагороджений орденом Червоної Зірки (19.12.1937), медаллю “ХХ років РСЧА” (12.02.1938), Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (20.12.1932). Член ВКП(б).

Заарештований 1939. Засуджений на смерть 24.07.1940. Розстріляний 26.07.1940.

НІКЕЛЬБЕРГ ГАВРИЛА ЛАЗОРОВИЧ

Народився 1901 у м.Нові Санжари Полтавської губ. у родині шапкаря, єврей. 1914 закінчив міністерську школу у Нових Санжарах.

1914 — 1915 — кур'єр на складі мануфактури та вати братів Штейн. 1915 — 1916 — конторник представництва залізопрокатного заводу. 1916 — 1917 — конторник друкарні Амчиславського. 04.1917 — 03.1918 — агент спілки торгпромпослужб. 02.1918 — 03.1918 — агент представництва Московського продкомітету, Полтава. 1918 — 1919 — секретар та член правління Спілки робітників та службовців. 01.1919 — 09.1919 — працював у Спілці робітників та службовців по лінії КП(б)У. 04.09.1919 — 04.10.1919 — політв'язень у денікінській в'язниці. 11.1920 — 06.1921 — діловод 11-го держшкірзаводу, Нові Санжари. 06.1921 — 11.1922 — зав. адмінвідділу держваку, Полтава. 11.1922 — 04.1926 — уповн. окреваку на Полтавщині, зав.реєстрового бюро, зав. евакпідвідділом, секретар оргпідвідділу, зав. складом, зав. інформом Полтавського окрвиконкому. До 10.05.1934 — пом. нач. ЕКО Харківського облвідділу ГПУ. З 10.05.1934 — пом. нач. ЕКО Київського облвідділу ГПУ. До 28.06.1937 — нач. 11-го відділення 3-го відділу УДБ НКВД УРСР. З

28.06.1937 — нач. ХОЗО та заст. нач. АГУ НКВД УРСР. 3 28.04.1938 — нач. АХО Київського облвідділу НКВС та т.в.о. нач. АГУ НКВД УРСР. 01.06.1938 — видано наказ про його арешт, згодом звільнений з-під арешту. Учасник Вітчизняної війни. Воював на Дону у складі ОВ, працював 1945 у Німеччині. Подальша доля невідома.

Лейтенант державної безпеки (09.01.1936). Нагороджений п'ятьма орденами та п'ятьма медалями. Член ВКП(б) з 1928.

НІКОЛАЄВ-ЖУРІД МИКОЛА ГАЛАКТІОНОВИЧ

Народився 1897 у м.Конотопі Чернігівської губ. у міщанській родині, українець. Закінчив гімназію у Києві 1915 та два курси юридичного ф-ту Київського ун-ту.

3 06.1916 — конторник контори служби руху Московсько-Київсько-Воронезької залізниці у Конотопі. До 01.1917 — рядовий Царицинського запасного батальйону. 3 01.1917 — курсант 2-ї Одеської школи прапорщиків. 3 07.1917 — прапорщик 251-го запасного піхотного полку, Москва. 3 03.1918 — співробітник розвідуправління РСЧА у Москві. 3 01.1919 — співробітник розвідвідділу Київського військомату. 3 06.1919 — старший слідчий та пом. нач. агентури ОВ 12-ї армії; уповн. з інформації та нач. інформації ОВ Київського ВО. 3 03.1921 — співробітник для доручень при нач. СОЦ ВУЧК; пом. нач. військового підвідділу ВУЧК; нач. військового підвідділу ВУЧК. 3 05.1922 — нач. 3-го відділу СОЦ повпреда ГПУ Правобережної України; нач. КРВ та, за сумісництвом, нач. ІНВ ОВ повпреда ГПУ Правобережної України. 3 1923 — нач. КРВ ОВ Київського губвідділу ГПУ. 3 04.07.1923 — нач. КРВ ОВ повпреда ГПУ Південносхідної Росії. 3 02.1924 — нач. КРВ ОВ повпреда ОГПУ по Північнокавказькому краю. 3 12.1929 — в ОВ ОГПУ СРСР. 3 21.11.1932 — другий заст. повпреда ОГПУ по Південнокавказькому краю. 3 05.01.1934 — перший заст. повпреда ОГПУ по Азово-Чорноморському краю. 3 07.1934 — заст. нач. УНКВС по Азово-Чорноморському краю. 3 04.01.1935 — заст. нач. УНКВС по Ленінградській обл. 3 11.12.1936 — нач. 2-го відділу ГУДБ НКВС СРСР. 3 14.06.1937 — нач. 5-го відділу ГУДБ НКВС СРСР. 3 09.06.1938 — нач. 3-го відділу 1-го управління НКВС СРСР та заст. нач. 1-го управління НКВС СРСР.

Комісар державної безпеки 3-го рангу. Нагороджений орденами Леніна (22.07.1937), Червоного Прапора (1923, 1929, 1938), двома Знаками почесного працівника ВЧК —

ГПУ (1929, 1932), двічі бойовою зброєю. Член ВКП(б) з 1928 (перебував у ВКП(б) з 01.1920, в 1921 виключений з партії як “інтелігент”). Депутат Верховної Ради СРСР.

Заарештований. Засуджений на смерть 04.02.1940.

НІКОЛАЄНКО ІВАН ГНАТОВИЧ

Народився 1881 у м.Луганську у родині коваля, освіта початкова. Працював ковалем-ресорником. Неодноразово заарештовувався за революційну діяльність. Після Лютневої революції був одним із організаторів Червоної гвардії у Луганську.

У 1918 — заст. голови ЧК Північнокавказького фронту. У 1919 — голова Тамбовської губчека. У 1920 — 09.1920 — голова Донецької губчека; заст. голови Донецького губвиконкому. 1921 — 1923 — голова Волинського губвиконкому. У серпні-грудні 1923 — нарком внутрішніх справ УСРР. З 1924 — голова Подільського губвиконкому. З 1926 — керуючий Махорочним трестом. До 1928 — заст. голови правління махорочного синдикату. З 1929 — голова правління Московської контори синдикату. З 09.1931 — нач. будівництва Губахінського коксохімічного комбінату.

Член ВКП(б) з 1905.

14.04.1935 Особливою нарадою при НКВС СРСР засуджений у справі “робітничої опозиції” до 5 років таборів. Розстріляний у листопаді 1937. Посмертно реабілітований.

НІКОЛАЄНКО ФЕДІР ГНАТОВИЧ

Рік народження невідомий. У лютому — квітні 1918 у складі 1-го Луганського партизанського загону брав участь у боях проти німецько-австрійських військ під Конотопом, Бахмачем, Харковом, Луганськом. З грудня 1918 — командир Окремого корпусу військ ВУЧК. Загинув 08.04.1919 під час придушення Куренівського повстання в Києві.

НОВАКОВСЬКИЙ НІСОН ШЛЬОМОВИЧ

Народився 1894, єврей, закінчив чотири класи гімназії.

У ВЧК з 1922. 1931 — нач. 4-го відділення ОО ГПУ УСРР та УВО. До 10.07.1934 — нач. 1-го відділення ОО ГПУ УСРР та УВО. З 10.07.1934 — нач. 1-го відділення ОО УДБ НКВД УСРР та ОО ГУДБ НКВД УВО. З 29.08.1934 — нач. ОО УДБ НКВД Харківської обл. З 1935 — заст. нач. ОО УДБ УНКВД Харківської обл. та ОО ГУДБ НКВД Харківського ВО. З 05.11.1936 — нач. Коростенського окрвідділу НКВД та нач.

ОО ГУДБ НКВД 14-ї стрілецької дивізії. З 22.07.1937 — т.в.о. нач. відділу резервів НКВД УРСР. З 13.08.1937 — нач. відділу резервів НКВД УРСР. З 03.10.(09.11.)1937 — нач. УМЗ НКВД УРСР.

Капітан державної безпеки (08.01.1936). Нагороджений золотим годинником від ЦВК УРСР (19.12.1937). Член ВКП(б) з 1931.

Заарештований 03.04.1938. Розстріляний.

НУТЕЛЬС ХАІМ ШЛЬОМОВИЧ

Народився 1897 у м.Ананьєві Херсонської губ. у родині робітника, єврей.

1909 — 1912 — учень у приватній друкарні, м.Ананьїв. 1912 — 1916 — мазчик у друкарні, Одеса. 1916 — 1918 — рядовий російської армії. 1918 — 1919 — друкар у друкарні “Одесские новости”. 1919 — рядовий 1-го Анан’ївського партизанського загону. 1919 — 1920 — друкар у друкарні “Одеські новини”. 1920 — 1921 — друкар друкарні політуправління Чорного та Азовського морей. 1921 — пом. уповн. по боротьбі з бандитизмом Одеської губернської ЧК. 1921 — 1923 — пом. уповн. по боротьбі з бандитизмом Первомайської повітової ЧК; пом. уповн. КРО Одеського губвідділу ГПУ; пом. уповн. прикордонного посту, Скадовськ. 1923 — 1924 — уповн. прикордонного загону. ГПУ, Очаків. 1924 — 1925 — навчався та закінчив Вищу прикордонну школу ОГПУ. 1925 — 1930 — уповн. по боротьбі з шпигунством 19-го та 20-го прикордонного загону ГПУ. 1930 — 1931 — нач. ІНО 24-го Могилів-Подільського прикордонного загону ГПУ. 1931 — 1932 — пом. нач. ОО Донецького оперсектора ГПУ. 1932 — 1933 — пом. нач. ОО Донецького обласного відділу ГПУ. 1933 — 27.08.1934 — нач. Макіївського міськвідділу ГПУ. 27.08.1934 — 1935 — нач. Краматорського міськвідділу НКВД. 1935 — 1937 — нач. Кам’янець-Подільського міськвідділу НКВД та заст. нач. Кам’янець-Подільського окрвідділу НКВД. 1937 — 1938 — нач. Орджонікідзевського міськвідділу НКВД. З 23.06.1938 — т.в.о. нач. ОБХСС УРСМ НКВС УРСР. З 01.07.1938 — в.о. нач. ОБХСС УРСМ НКВС УРСР. 10.1938 — відряджений до НКВС СРСР. 1938 — 1939 — пом. нач. будівництва 203 та Ягринтабу НКВД. 1939 — заст. нач. будівництва 203 та Ягринтабу НКВД. 1939 — 1940 — нач. 7-го району будівництва 203 та Ягринтабу НКВД. 1940 — 1942 — заст. нач. будівництва 203 та Ягринтабу НКВД. 1942 — заст. нач. Богословбуду та ВТТ НКВД. 1942 — 1946 — заст. нач. комбінату Московвугілля. 1946 — 1947 —

директор санаторія МВС ім.Орджонікідзе. 1947 — 1949 — пом. директора Всесоюзного НДІ. 1949 — заст. нач. ОЛП № 5 управління будівництва № 560 та ВТТ МВС. Подальша доля невідома.

Старший лейтенант державної безпеки (22.03.1936). Капітан державної безпеки (1942). Підполковник державної безпеки (1943). Нагороджений орденом Червоного Прапора (1944), Знаком почесного працівника ВЧК-ГПУ. Член ВКП(б) з 1926.

ОКРУЙ ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ

Народився 1894 у м.Радом, поляк. Закінчив 2-класну залізничну школу та Радомське ремісниче училище.

Працював слюсарем на заводах. З 1915 — рядовий на Румунському фронті. З 10.1917 — червоногвардієць. У 1918 — 1919 працював у ЧК та радянських установах. З 1919 воював на польському фронті (остання посада нач. управління будівельних організацій політвідділу 16-ї армії). З 02.1921 — уповн. ВЧК у Москві. З 10.1921 — нач. ЕКВ Подільської губчека. З 03.1922 — нач. Могилів-Подільської прикордонної ЧК-ГПУ. З 04.1923 — нач. ЕКВ Одеської губвідділу ГПУ. З 07.1923 — нач. Балтського окрвідділу ГПУ. З 12.1924 — нач. Зінов'ївського окрвідділу ГПУ. З 06.1930 — нач. Маріупольського окрвідділу ГПУ. До 15.04.1934 — нач. Східноказахстанського облвідділу ОГПУ. З 15.04.1934 — у резерві ОГПУ СРСР. З 28.08.1934 — нач. Запорізького міськвідділу НКВС. З 22.07.1935 — заст. нач. УНКВС по Дніпропетровській обл. З 03.01.1937 — заст. нач. УНКВС по Вінницькій обл. З 22.07.1937 — нач. Коростенського окрвідділу НКВС УРСР.

Капітан державної безпеки (1936). Член ВКП(б) з 02.1919. Заарештований 08.1937. Репресований.

ОЛЕКСАНДРОВСЬКИЙ МИХАЙЛО КОСТЯНТИНОВИЧ

Народився 01.05.1898 у с.Волошки Рівненського пов. Волинської губ. у родині лісового службовця, єврей, самоучка.

З 1915 працював кацеляристом у Земській спілці на різних роботах. З 1916 — табельник санітарно-технічного загону у Києві. З 03.1917 працював у армійській організації Особливої армії (Рівне та Луцьк) та у епідемічному загоні у м.Торгик Волинської губ. У 1917 — 1919 вів революційну та підпільну роботу у Києві, Макалевічеському р-ні та у Рів-

ному. У травні-серпні 1919 працював у Рівненському повітовому ревкомі: повітовий комісар юстиції, нач. надзвичайного суду, голова слідчої комісії. У 1919 — 1920 служив у окремому продовольчому полку 18-ї армії (політпрацівник, військовий комісар батальйону, заст. військового комісара та військовий комісар полку. З 05.1920 — уповн. по інформації ОВ 12-ї армії. З 07.1920 — уповн. по інформації ОВ 7-ї червонопрапорної дивізії. З 01.12.1920 — нач. інформації ОВ 7-ї червонопрапорної дивізії. З 01.04.1921 — на роботі у ВУЧК. З 21.05.1921 — пом. нач. підвідділу з обробки матеріалів СОЧ ВУЧК. З 03.09.1921 — т.в.о. нач. підвідділу з обробки матеріалів СОЧ ВУЧК. З 01.01.1922 — звідник та старший обробник матеріалів СОЧ ВУЧК. З 01.03.1922 — т.в.о. секретаря СОЧ ВУЧК. З 18.05.1922 — пом. секретаря СОЧ ВУЧК. З 15.06.1922 — т.в.о. секретаря СОЧ ВУЧК. З 04.07.1922 — технічний секретар СОЧ ВУЧК. З 14.07.1922 — т.в.о. секретаря СОЧ ВУЧК. З 01.09.1922 — нач. ЕКВ СОЧ ГПУ УСРР. З 21.12.1922 — заст. нач. ЕКВ СОЧ ГПУ УСРР. З 01.03.1923 — нач. 1-го відділу економчастини ГПУ УСРР. До 11.04.1925 — заст. нач. ЕКУ ГПУ УСРР. З 11.04.1925 — у резерві призначення ГПУ УСРР. З 08.07.1925 — нач. Запорізького окрвідділу ГПУ. З 29.08.1930 — у резерві ГПУ УСРР. З 27.09.1931 — нач. 5-го відділення ОВ ОГПУ СРСР. До 22.12.1931 — нач. відділення та пом. нач. ОВ ОГПУ СРСР. 22.12.1932 — відряджений в Україну. До 21.03.1933 — пом. нач. СПВ ГПУ УСРР. З 21.03.1933 — нач. СПВ ГПУ УСРР. З 15.12.1933 — нач. ОВ ГПУ УСРР та ОВ Українського ВО. З 20.07.1934 — нач. ОВ УДБ НКВС УСРР. З 16.12.1936 — нач. УДБ НКВС УСРР. 21.07.1937 — відкликаний до НКВС СРСР. З 1937 — заст. нач. Головного розвідуправління РСЧА.

Старший майор державної безпеки (11.1935), нагороджений орденами Червоного Прапора (1930), Червоної Зірки (14.02.1936), Трудового Червоного Прапора УСРР (20.12.1932), Знаком почесного працівника ВЧК-ГПУ (1923). Член ВКП(б) з 01.05.1917.

Заарештований 08.07.1937. Засуджений на смерть 15.11.1937. Розстріляний.

ОРЛОВО ДАНИЛО ВОЛОДИМИРОВИЧ (ПОДОЛЬСЬКИЙ ДАВИД ВУЛЬФОВИЧ)

Народився 1902 у м.Кременчуку у родині комерсанта — представника фірми “Зінгер”, єврей, освіта початкова.

3 березня 1922 — співробітник Криворізького окрвдділу ГПУ. 3 1924 — співробітник Дніпропетровського губернського та окружного відділу ГПУ. 1929 — нач. ЕКО Луганського окрвдділу ГПУ. Працював у ЕКУ ГПУ УСРР. 03.1934 — 10.07.1934 — нач. ЕКО Одеського обласного відділу ГПУ. 11.07.1934 — 22.11.1934 — нач. ЕКО УДБ УНКВД Одеської обл. 22.11.1934 — 03.01.1937 — нач. ЕКО УДБ УНКВД Донецької обл. 03.01.1937 — 17.03.1938 — нач. 3-го відділу УДБ УНКВД Донецької обл.

Капітан державної безпеки (08.01.1936). Нагороджений орденом Червоної Зірки (19.12.1937). Член ВКП(б) з 1919.

Заарештований 17.03.1938. Засуджений на смерть 22.09.1938. Розстріляний 09.1938.

ОСИНІН-ВІННИЦЬКИЙ ГРИГОРІЙ МАРКОВИЧ

Народився 1899 в м.Одесі у родині приказчика, єврей. Освіта початкова. 1913 — здав екстерном екзамен за чотири класи вищого початкового міського училища.

1913 — 04.1917 — розсильний Сибірського банку в Одесі. 04.1917 — 05.1918 — чорнороб, табельник комітету Спілки міст. 05.1918 — 09.1918 — обліковець Слобідського трамвайного депо. 04.1919 — 06.1919 — слідчий Одеської губчека. 09.1919 — 02.1920 — партизан 1-го повстанського підпільного загону в Одесі. 02.1920 — 08.1921 — уповн. Одеської губчека. 08.1921 — 03.1922 — зав. відділенням Первомайської повітової ЧК. 03.1922 — 04.1924 — старший уповн. 21-го прикордонного загону. 04.1924 — 07.1928 — заст. нач. 22-го прикордонного загону ГПУ УСРР. 07.1928 — нач. відділення Бердичівського окрвдділу ГПУ; 09.1930 — нач. відділення Київського окрвдділу ГПУ. 09.1930 — 02.1932 — нач. відділення Полтавського оперсектора ГПУ. 3 02.1932 — нач. СПВ Вінницького облвідділу ГПУ. 1933 — 10.07.1934 — нач. СПВ Харківського облвідділу ГПУ. 11.07.1934 — 11.08.1934 — нач. СПВ УДБ УНКВС Харківської обл. 11.08.1934 — 04.1935 — нач. СПВ УДБ УНКВС Дніпропетровської обл. 04.1935 — 11.1936 — нач. СПВ УДБ УНКВС Одеської обл. 11.1936 — 1937 — нач. 4-го відділу УДБ УНКВС Азово-Чорноморського краю. 1937 — заст. нач. УНКВС по Азово-Чорноморському краю. 1937 — 06.1938 — заст. нач. УНКВС по Далекосхідному краю. 3 06.1938 — нач. 5 відділу УДБ УНКВС по Далекосхідному краю та ОВ ГУДБ НКВС Особливої Далекосхідної армії.

Капітан державної безпеки (08.01.1936). Майор державної безпеки. Нагороджений орденом Леніна (03.07.1937).

Член ВКП(б) з червня 1920. Виключений 16.07.1938 як "ворог народу".

Заарештований 1938. Розстріляний 1940.

ОСТРОВСЬКИЙ ЙОСИП МАРКОВИЧ

Народився 1895 у м.Звенигородка Київської губ. у родині дрібного торговця, єврей. Закінчив 1907 початкову школу у Звенигородці.

05.1907 — 05.1915 — складач у друкарні в Звенигородці. 05.1915 — 11.1917 — канонір, старший фейерверкер 4-го артдивізіону та 1-ї Фінської артбригади. 11.1917 — 01.1918 — член ЦК діючої армії та флоту у ставці Криленка. 02.1918 — 01.1919 — член колегії Комісаріату юстиції та заступник комісара юстиції Астраханської губ. 01.1919 — 1919 — нач. бойової дільниці Київського губернського військомату. 1919 — нач. агітпросвіти Київського губ. військомату. 1919 — 09.1919 — нач. політвідділу 1-ї Особливої дивізії. 10.1919 — 01.1921 — співробітник та нач. ОВ 12-ї армії. 01.1921 — 03.1921 — співробітник ОВ Харківського ВО. 03.1921 — 1922 — голова Таганрозької окрчека. 1922 — 09.1923 — голова Маріупольського окрвідділу ГПУ. 25.09.1923 — 15.10.1923 — пом. нач. відділу торгівлі та промисловості ЕКУ ГПУ РСФРР. 15.10.1923 — 21.01.1925 — нач. 2-го відділення ЕКУ ОГПУ СРСР. 01.05.1924 — 01.06.1924 — нач. 3-го відділення ЕКУ ОГПУ СРСР. 01.11.1924 — 25.05.1925 — пом. нач. ЕКУ ОГПУ СРСР. 15.06.1925 — 02.01.1926 — нач. СОУ та заст. повпреда ОГПУ по Уралу. 01.1926 — 06.1929 — керуючий Московською митницею. 15.07.1929 — 01.09.1929 — у резерві призначень АВ АОУ ОГПУ СРСР. 01.09.1929 — 25.07.1931 — нач. оргвідділу АОУ ОГПУ СРСР. 27.01.1930 — 25.07.1931 — пом. нач. АОУ ОГПУ СРСР. 13.03.1930 — 18.08.1931 — нач. господарчого відділу АОУ ОГПУ СРСР. 25.07.1931 — 18.08.1931 — заст. нач. АОУ ОГПУ СРСР. 18.08.1931 — 20.02.1933 — керуючий справами ОГПУ СРСР. 18.08.1931 — 10.07.1934 — керуючий справами ОГПУ СРСР. 11.07.1934 — 15.10.1936 — нач. АГУ НКВС СРСР. 15.10.1936 — 29.03.1937 — нач. Управління шосейних доріг НКВС УРСР.

Старший майор державної безпеки (29.11.1935). Нагороджений орденом Червоного Прапора (23.02.1928), двома Знаками почесного працівника ВЧК-ГПУ (1923,

23.12.1932). Член ВКП(б) з 08.1918 (11.1917 — 08.1918 — член партії лівих соціалістів-революціонерів).

Заарештований 29.03.1937. Засуджений на смерть 20.06.1937. Розстріляний 21.06.1937.

ПАНОВ-БРОЙДЕ МАТВІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Народився 1896 у м.Києві у родині письменника, єврей, освіта початкова.

1913 — 1914 — рахівник позико-ощадного товариства. 1915 — 1916 — рахівник Комерційного товариства взаємного кредиту. 1917 — 1918 — пом. бухгалтера Азово-Донського комерційного банку. З 1919 — діловод Комерційного міського банку. З 08.1919 — зав. юридичним відділом Чернігівської губчека. З 09.1919 — слідчий Волинської губчека. З 1920 — секретар розвідвідділу Київської губчека. З 17.08.1920 — уповн. КРВ відділу Харківської губчека. З 01.12.1921 — нач. розвідки Харківської губчека. З 06.06.1922 — нач. агентурного відділу Харківського губвідділу ГПУ. З 30.11.1922 — уповн. КРВ Харківського губвідділу ГПУ. З 13.10.1923 — нач. КРВ Харківського губвідділу ГПУ. З 25.01.1925 — нач. розвідвідділу ГПУ УСРР. З 07.04.1931 — інспектор ГПУ СРСР. З 17.09.1931 — нач. державної ІНВ повпреда ОГПУ по Середній Азії. З 01.07.1933 — заст. нач. ОВ повпреда ОГПУ по Середній Азії. З 20.10.1933 — навчався на чотиримісячних курсах Вищого керівного складу ОГПУ. З 01.11.1934 — пом. нач. ОВ ГУДБ НКВС Середньоазіатського ВО. З 01.08.1935 — у розпорядженні НКВС СРСР. Подальша доля невідома.

ПЕРЦОВ ЮРІЙ МОЙСЕЙОВИЧ

Народився 1894 у м.Мінську, єврей. Навчався у ремісничо-технічному училищі.

1915 — 1916 — зав. корпусом цукеркової фабрики. 04.1919 — учасник придушення Куренівського заколоту у Києві. 1920 — уповн. з топлива, РСЧА. 1920 (три місяці) — старший слідчий ОВ Південно-Західного фронту. 1920 — 1921 — голова колегії обвинувачів Київського губревтрибуналу. 1921 (три місяці) — заст. нач. СОЧ Київської губчека. 1921 — 1922 — нач. СОЧ Київського губвідділу ГПУ. 1922 — 1923 (три місяці) — нач. СОЧ повпреда ГПУ Правобережної України. 1923 — заст. голови Київського губсуду. 14.08.1923 — відряджений до Чити у повпредство ГПУ

Далекозахідної обл. 24.08.1923 — відряджений до Приморського губвідділу ГПУ. 07.09.1923 — 10.1925 — нач. СОЧ Приморського губвідділу ГПУ. 11.12.1923 — 24.12.1923 заст. нач. Приморського губвідділу ГПУ. 30.12.1923 — 11.02.1924 — т.в.о. нач. Приморського губвідділу ГПУ. 3 10.1925 — у розпорядженні ОГПУ СРСР. 3 01.1926 — заст. нач. Управління прикордонної охорони ГПУ ЗСФРР. 3 02.1927 — у ГПУ УСРР. 3 03.03.1927 — нач. Маріупольського окрвідділу ГПУ. 3 08.03.1929 — у ГПУ УСРР. 3 11.03.1929 — заст. нач. ОВ Українського ВО. 3 05.09.1930 — нач. 5-го (Одеського) оперсектора ГПУ. 3 25.02.1932 — нач. Одеського облвідділу ГПУ. 29.01.1933 — відкликаний до ОГПУ СРСР.

Член ВКП(б) з 07.1918 (у 1910 — 1917 — член Поалей Ціон у Катеринославі та Києві). Нагороджений орденом Червоного Прапора, Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ, “Маузером” від Приморського губвиконкому.

1933 р. Особливою нарадою ОГПУ СРСР засуджений за контрабанду до позбавлення волі. Покарання відбував у Печерських таборах.

1938 р. засуджений до 5 років таборів. 1949 — заст. нач. відділу технологічного збуту тресту № 13 у Краснодарі. Подальша доля невідома.

ПЕСКЕР-ПИСКАРЬОВ ВОЛОДИМИР МАКСИМОВИЧ

Народився 1902 у м. Миколаєві, єврей.

До 11.1925 — уповн. ІНВ Одеського окрвідділу ГПУ. 3 11.1925 — нач. ІНВ Одеського окрвідділу ГПУ. 3 1929 — співробітник ГПУ УСРР у Харкові. 3 1933 — нач. ІНВ Одеського облвідділу ГПУ. 3 15.07.1934 — нач. ІНВ УДБ УНКВС по Одеській обл. 3 21.12.1934 — відкликаний до НКВС УСРР. 3 1935 — нач. 1-го відділення ІНВ УДБ НКВС УСРР. 3 01.1937 — нач. відділення 3-го відділу УДБ НКВС УСРР.

Старший лейтенант державної безпеки (08.01.1936). Кандидат у члени ВКП(б) з 1930.

Заарештований 16.08.1937. Засуджений на смерть 25.09.1938. Розстріляний 09.1938. Посмертно реабілітований 22.07.1958.

ПЕТЕРС (ЗДЕБСЬКИЙ) АНДРІАН ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Народився 26.08.1899 у м. Києві у родині столяра, росіянин. Закінчив вище початкове училище у Києві.

08.1915 — 05.1919 — письменоводитель-рахівник казенної палати Київського губфінвідділу. 05.1919 — 07.1919 — політком окремого кавдивізіону 1-ї Української радянської армії. 07.1919— 09.1919 — військом штабу 1-го Українського радянського полку. 09.1919 — 06.1920 — уповн. ОВ 44-ї дивізії. 06.1920 — 08.1922 — уповн. та військовий слідчий ОВ 12-ї армії. 08.1922 — 02.1924 — нач. ОВ 7-ї стрілецької дивізії, нач. ОВ 25-ї стрілецької дивізії. 02.1924 — 25.11.1925 — т.в.о. нач. ОВ 17-ї стрілецького корпусу. 11.1925 — 19.02.1927 — нач. ОВ 17-го стрілецького корпусу. 19.02.1927 — 03.12.1928 — нач. ОВ 8-го стрілецького корпусу, нач. ОВ 44-ї стрілецької дивізії. 03.12.1928 — 07.1930 — нач. Тульчинського окрвідділу ГПУ. 07.1930 — 11.1931 — пом. нач. адміноргуправління ГПУ УСРР. 11.1931 — 03.1932 — пом. нач. відділу кадрів ГПУ УСРР. 03.1932 — 08.1932 — нач. відділення Вінницького облвідділу ГПУ. 08.1932 — 10.07.1934 — нач. УРСМ Одеського облвідділу ГПУ. 11.07.1934 — 03.1935 — нач. УРСМ УНКВС по Одеській обл. 03.1935 — 08.1935 — нач. УРСМ УНКВС по Дніпропетровській обл. 08.1935 — 11.04.1936 — заст. нач. УРСМ УНКВС по Чернігівській обл. 11.04.1936 — 31.07.1937 — нач. УРСМ та пом. нач. УНКВС Чернігівської обл. 10.08.1937 — 01.10.1937 — нач. Коростенського окрвідділу НКВС. 01.10.1937 — 27.02.1938 — нач. УНКВС по Полтавській обл. 27.02.1938 — заарештований. 29.09.1939 — засуджений військовим трибуналом військ НКВС Харківського військового округу до 2,5 років позбавлення волі умовно. 25.01.1940 — приговор відмінено і справу припинено. 06.1940 — призначено пом. нач. Управління пожежної охорони НКВС УСРР. 03.1942 — заст. нач. АГУ Господарчого управління НКВС УСРР. 06.1942 — 07.1943 — директор дослідної плодово-ягідної станції. 07.1943 — 10.1943 — директор плодокомбінату, П'ятигорськ. 05.1945 — призначений заст. керуючого справами, заст. директора Інституту зоології АН УРСР по адмінгоспчастині.

Капітан міліції (11.07.1936). Нагороджений Знаком почесного працівника ВЧК-ГПУ (20.12.1932). Член ВКП(б) з 04.1919.

ПЕРЦОВ ДАВИД АРОНОВИЧ

Народився 1909 р. у м.Олександрія Катеринославоьської губ. у родині кравця, єврей. 1928 р. закінчив трьохрічну загальноосвітню (конторсько-торгівельну) школу у Дніпропетровську.

3 лютого 1925 працював на м'ясоморозобійні ЦРК у Дніпропетровську. 3 березня 1929 — інспектор правління ЦРК у Дніпропетровську. 3 грудня 1929 — пом. уповн. Дніпропетровського окрвдділу ГПУ. 3 вересня 1930 працював у Запорізькому окрвдділі ГПУ (пом. уповн. ОВ, уповн. ОВ, т.в.о. нач. ОВ). 3 липня 1932 працював у центральному апараті ГПУ (НКВС) УСРР (уповн. ОВ, уповн. ІНВ, оперуповн. ІНВ, пом. нач. 3-го відділення ІНВ). 3 1937 — пом. нач. відділення 3-го відділу УДБ НКВС УСРР. 3 08.08.1937 — пом. нач. 4-го відділу УДБ НКВС УСРР. 3 05.04.1938 — заст. нач. УНКВС по Харківській обл. (01 — 19.05.1938 — т.в.о. нач. УНКВС). Заарештований 16.11.1938. 06.06.1941 засуджений Військовим трибуналом військ НКВС Київського ВО за ст. 54-7 КК УСРР на 15 років таборів. Помер у таборі.

Старший лейтенант державної безпеки. Нагороджений орденом Червоної Зірки (19.12.1937).

Член ВКП(б) з червня 1931. Виключений 10.02.1939 “як заарештований органами НКВС”.

ПИСАРЄВ-ФУКС ВОЛОДИМИР ЛЬВОВИЧ

Народився 1900 у м.Києві, єврей.

До 29.08.1934 — пом. нач. 23-го Кам'янець-Подільського прикордонного загону. 3 29.08.1934 — пом. нач. ОВ УДБ УНКВС по Вінницькій обл. 3 22.11.1934 — нач. 4-го відділення ОВ УДБ НКВС УСРР. До 08.02.1937 — нач. 7-го відділення ОВ УДБ НКВС УСРР. 3 08.02.1937 — нач. КРВ УДБ УНКВС по Одеській обл. 3 08.08.1937 — нач. ОВ УНКВС по Харківській обл. та нач. ОВ ГУДБ НКВС Харківського ВО. 3 22.10.1937 — заст. нач. УНКВС по Полтавській обл. 3 29.03.1938 — т.в.о. заст. нач. КРВ УДБ НКВС УСРР.

Старший лейтенант державної безпеки (08.01.1936). Капітан державної безпеки (17.11.1937). Нагороджений орденом Червоної Зірки (19.12.1937). Член ВКП(б).

Заарештований 22.04.1938. Засуджений на смерть 22.09.1938.

ПИСЬМЕННИЙ ЯКІВ ВУЛЬФОВИЧ

Народився 12.04.1902 у с.Цибулеве Єлисаветградської вол. Олександрійського пов. Херсонської губ. у родині торгового агента, єврей. Закінчив вечірні загальноосвітні курси в обсязі шести класів на ст. Знаменка Херсонської губ. та 1924 — правовий факультет Харківського ін-ту народного господарства.

З 01.1925 — учень фотографа на ст. Знаменка. З 12.1915 — експедитор на ст. Знаменка. З 04.1919 — робітник-пресовщик на маслобойному заводі у Єлисаветграді та Кулові. З 06.1920 — контролер та секретар Миколаївської губернської РСІ. З 09.1920 — пом. військового слідчого 3-го особливого пункту ОВ 13-ї армії. З 07.10.1920 — співробітник ОВ пропускного пункту 13-ї армії. З 13.10.1920 — діловод загальної канцелярії ОВ 13-ї армії. З 27.01.1921 — діловод активної частини ОВ 13-ї армії. З 06.03.1921 — співробітник резерву ОВ 14-ї армії. З 14.03.1921 — письмоводитель ОІВ ОВ 14-ї армії. З 29.03.1921 — діловод ОІВ ОВ 14-ї армії. З 20.05.1921 — редактор відділу по обробці матеріалів ОВ ВУЧК. З 21.10.1921 — уповн. 1-го відділення ОВ ВУЧК. З 14.05.1922 — т.в.о. нач. 1-го та 2-го відділень ОВ ГПУ УСРР. З 06.09.1922 — т.в.о. заст. нач. ОВ СОЧ ГПУ УСРР. З 01.11.1922 — заст. нач. ОВ СОЧ ГПУ УСРР. З 20.12.1922 — нач. відділення по боротьбі з бандитизмом та нач. відділення по охороні кордонів КРВ СОЧ ГПУ УСРР. З 01.03.1923 — уповн. КРВ СОЧ ГПУ УСРР. З 01.08.1923 — у резерві призначень ГПУ УСРР. З 01.11.1924 — помічник секретаря колегії ГПУ УСРР. З 16.03.1925 — секретар Президії ГПУ УСРР. З 01.04.1925 — т.в.о. секретаря колегії ГПУ УСРР. З 01.10.1925 — секретар колегії ГПУ УСРР. З 25.10.1929 — нач. ОСВ та секретар колегії ГПУ УСРР. 07.06.1931 — відряджений до ОГПУ СРСР. З 09.1931 — нач. ОСВ ГПУ СРСР. З 21.02.1933 — керуючий справами ГПУ УСРР. З 20.02.1934 — нач. відділу кадрів ГПУ УСРР. З 11.07.1934 — нач. відділу кадрів НКВС УСРР. З 09.03.1936 — нач. ТВ УДБ НКВС УСРР. З 01.1937 — нач. ТВ відділу УДБ НКВС УСРР.

Капітан державної безпеки (12.1935). Майор державної безпеки (01.1937). Нагороджений орденом Червоної Зірки та Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (20.12.1932). Член ВКП(б) з 05.1928.

Заарештований 24.06.1937 у Одесі. Засуджений на смерть за ст. 54-1 "б" КК УСРР 07.09.1937. Розстріляний 07.09.1937 у Києві. Посмертно реабілітований 20.12.1957.

ПРИГОВ СЕМЕН ЛЬВОВИЧ

Народився 1903, закінчив п'ять класів гімназії.

У ЧК з 1922. У 1930-ті рр. працював у ОВ ГПУ — УДБ НКВС УСРР. До 04.10.1938 — нач. відділення ОВ УДБ НКВС УРСР. З 04.01.1938 — пом. нач. ОВ УДБ НКВС УРСР. З 02.06.1938 — т.в.о. заст. нач. 2-го відділу УДБ НКВС УРСР. З 26.07.1938 — т.в.о. нач. 3-го відділу Управління місць ув'язнення НКВС УРСР.

Старший лейтенант державної безпеки (08.01.1936). Нагороджений орденом Червоної Зірки (19.12.1937). Член ВКП(б) з 1930.

ПРИХОДЬКО МИКОЛА ТРОХИМОВИЧ

Народився 1896 у с. Васильківка Катеринославської губ. у родині кравця, українець. Закінчив 2-класне училище у Васильківці.

З 1912 — учень монтера на заводі “Навель” у Миколаєві. З 1914 — учень у школі юнг Чорноморського флоту. З 1915 — мінер-електрик на Чорноморському флоті. З 1918 — рядовий повстанського загону. З 1919 — комендант дивізії 2-ї морської дивізії РСЧА. З 02.1921 — уповн. агентури ОВ № 2 Харківського ВО у Павлограді. З 06.1921 — співробітник Новомосковського повітового ПБ (військовий уповн. заст. нач. розвідки, заст. нач. ПБ). З 1922 — уповн. та нач. відділення Верхньодніпровського повітового відділу ГПУ. З 1923 — нач. Криворізького окрвідділу ГПУ. З 26.08.1925 — нач. Коростенського окрвідділу ГПУ. З 02.02.1926 — нач. відділення Харківського окрвідділу ГПУ. З 01.01.1927 — нач. 6-го відділення ЕКУ ГПУ УСРР. З 04.07.1928 — нач. Шепетівського окрвідділу ГПУ. З 10.1930 — заст. нач. відділення ЕКУ ГПУ УСРР. З 03.1932 — нач. 2-го відділення ЕКУ ГПУ УСРР. До 10.07.1934 — пом. нач. ЕКУ ГПУ УСРР. З 15.07.1934 — пом. нач. ЕКВ УДБ НКВС УСРР. З 10.03.1935 — заст. нач. УНКВС по Вінницькій обл. З 03.01.1937 — у резерві призначень НКВС УСРР. З 20.02.1937 — нач. Миколаївського міськвідділу НКВС та ОВ 15-ї дивізії. З 07.1937 — т.в.о. наркома внутрішніх справ Молдавської АСРР. З 01.10.1937 — нач. УНКВС по Кам'янець-Подільській обл. З 26.02.1938 — у розпорядженні НКВС СРСР. З 28.03.1938 — нач. 4-го відділу 3-го Управління НКВС СРСР. З 21.04.1938 — нач. управління Астраханського рейдового нафтоналивного флоту. З 1939 — звільнений через аварію на транспорті та відданий під суд, засуджений за ст. 59-3 “а” ч. 13 КК РРФСР до 3 років позбавлення волі. 1940 — відбував покарання у таборі.

1941 — звільнений. 12.1941 — інспектор та нач. відділу 5-го Управління захисних споруд. З 28.05.1942 — нач. піщано-вапняного господарства управління Челябметалургбуду НКВС. З 30.06.1942 — заст. нач. головної автотрансконтори Челябметалургбуду. З 04.1947 — нач. виробничого відділу управління гідромеханізації МВС СРСР. З 15.03.1949 — нач. відділу допоміжних підприємств управління ВТЛ та Північводбуду МВС. З 13.12.1949 — нач. контори допоміжних підприємств управління ВТЛ та Північводбуду МВС. З 06.10.1952 — старший інженер контори допоміжних підприємств та Північводбуду МВС. 14.01.1953 — помер.

Капітан державної безпеки (10.07.1950). Нагороджений орденами Червоної Зірки (19.12.1937, 16.05.1945), двома медалями та Знаком почесного працівника ВЧК-ГПУ (1931). Член ВКП(б) з 01.1919.

РАДЗИВІЛОВСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР ПАВЛОВИЧ (ІЗРАЇЛЬ МОЙСЕЙОВИЧ)

Народився у серпні 1904 у м.Сімферополі у родині кравця, єврей. Навчався у 15-й Севастопольській трудшколі — вийшов із шостого класу у жовтні 1920.

З 11.1920 — таємний співробітник ОВ ВЧК Чорного та Азовського морей. З 1921 — секретар відділу Кримської міліції. З 08.1921 — особистий секретар уповн. Головніліції РРФСР по Криму. З 09.1921 — таємний уповн. Кримської облчека. З 16.02.1922 — уповн. Кримської облчека (Кримського облвідділу ГПУ). З 18.12.1922 — пом.уповн. ОВ Кримського ГПУ. З 01.1923 — уповн. СВ ГПУ Криму. З 14.07.1924 — т.в.о. 1-го відділу СОЧ Кримського ГПУ. З 02.09.1924 — уповн. 1-го відділу СОЧ Кримського ГПУ. З 03.12.1924 — пом. нач. 1-го відділу СОЧ Кримського ГПУ. З 04.06.1925 — нач. 1-го відділення СВ Кримського ГПУ. З 23.09.1925 — у резерві призначень ОГПУ СРСР. З 06.10.1925 — уповн. 2-го відділення СВ ОГПУ СРСР. З 01.12.1925 — уповн. 3-го відділення СВ ОГПУ СРСР. З 15.04.1926 — у резерві призначень ОГПУ СРСР. З 29.04.1926 — уповн. повпреда ОГПУ по Західному краю. З 17.12.1926 — нач. СВ Брянського губвідділу ГПУ. З 08.10.1927 — нач. КРВ ОВ Гомельського окрвідділу ГПУ. З 08.10.1928 — уповн. 2-го відділення СВ повпреда ОГПУ по Сибірському краю. З 30.10.1929 — пом. нач. 8-го відділення СВ ОГПУ СРСР. З 18.01.1930 — пом. нач. 3-го відділення СВ ОГПУ СРСР. З 01.03.1931 — співробітник для особливих доручень СПВ ОГПУ СРСР. З 27.09.1931 — нач. СПВ повпреда ОГПУ по Московській обл. З 14.01.1933 — пом.

повпреда та нач. СПВ повпреда ОГПУ по Московській обл. З 10.07.1934 — нач. СПВ УДБ та пом. нач. УНКВС по Московській обл. З 20.03.1935 — заст. нач. УНКВС по Московській обл. З 20.07.1937 — нач. УНКВС по Іванівській обл. З 02.1938 — заст. наркома внутрішніх справ УРСР. З 28.03.1938 — нач. 3-го відділу 3-го управління НКВС СРСР.

Старший майор державної безпеки (29.11.1935). Нагороджений орденами Леніна (11.07.1937), Червоного Прапора (20.12.1932), Знак Пошани (14.05.1936), двома Знаками почесного працівника ВЧК — ГПУ. Член ВКП(б) з 12.1927. Депутат Верховної Ради СРСР.

Заарештований 13.09.1938. Засуджений на смерть 24.01.1940. Розстріляний 25.01.1940. Не реабілітований.

РАЙСЬКИЙ-ЛЕХТМАН НАУМ МАРКОВИЧ

Народився 1894(5) у м.Браїлів Вінницького пов. Подільської губ. у родині власника книгарні, єврей. Закінчив вечірню гімназію у Харкові та ін-т народного господарства.

У 1908 — 1920 працював у друкарнях Браїлова, Жмеринки, Одеси, Полтави, Харкова. З 1920 — зав. Бюро скарг Харківської губернської РСІ. До 08.1921 — секретар Управління заготівель Наркомхарчу УСРР. З 16.08.1921 — уповн. відділу РК ОБ ВУЧК. До 09.03.1921 — зав. групою ПК ОБ ВУЧК. З 09.03.1922 — нач. 1-ї групи СВ ОБ ВУЧК. З 22.09.1922 — нач. СВ СОЧ ОБ ГПУ УСРР. З 27.11.1922 — нач. СВ Харківського губвідділу ГПУ. З 25.01.1924 — нач. СВ СОЧ ГПУ УСРР. З 07.05.1924 — у резерві ГПУ УСРР. З 21.07.1924 — нач. Олександрівського окрвідділу ГПУ УСРР. З 29.10.1924 — у резерві ГПУ УСРР. З 08.12.1924 — пом. нач. СОЧ ПП ОГПУ по Ленінградському ВО. З 1925 — заст. нач. СОЧ повпреда ОГПУ по ЛВО. З 01.10.1926 — нач. СВ та заст. нач. СОУ повпреда ОГПУ по Ленінградському ВО. З 15.05.1927 — нач. інформаційного відділу та ПК та заст. нач. СОУ повпреда ОГПУ по Ленінградському ВО. З 10.11.1927 — заст. нач. СОУ повпреда ОГПУ по Ленінградському ВО. 03.12.1929 — відряджений до повпредства ОГПУ по Далекосхідному краю. 30.01.1930 — звільнений з посади. З 1931 — нач. СОУ та заст. повпреда ОГПУ по Середній Азії. До 07.1934 — голова ГПУ Узбецької СРР. З 15.07.1934 — народний комісар внутрішніх справ Узбецької СРР. З 12.1934 — нач. УНКВС по Оренбурзькій обл. 03.1937 — усунутий з посади за “розвал чекістської роботи”.

Старший майор державної безпеки (29.11.1935). Член ВКП(б) з 02.1921.

РАТИНСЬКИЙ-ФУТЕР АРКАДІЙ МАРКОВИЧ

Народився 14.01.1902 у м.Києві у родині власника кустарної токарної майстерні, єврей. Навчався у підготовчому класі єврейського ремісничого училища у Києві, навчався один рік на вечірніх курсах для робітників.

У 1916 — 1920 працював у токарних майстернях Києва. (15 — 18 січня 1918 брав участь у Січневому повстанні. У травні — серпні 1919 — інспектор житлового відділу Києва). У лютому-листопаді 1920 працював у політвідділі 12-ої армії (рядовий червоноармієць, діловод резвидаву та нач. господарчого відділу поїзда-друкарні). 06.02.1921 — співробітник резерва ОВ Київського ВО. 12.02.1921 — таємний співробітник та діловод ОВ 1-го кінного корпусу. 19.06.1921 — уповн. агентури ОВ Подільської губчека. 20.06.1921 — нач. агентури ОВ Подільської губчека. 26.07.1921 — пом. нач. агентури ОВ Подільської губчека. 08.09.1921 — співробітник для доручень АОЧ ОВ Подільської губчека. 24.10.1921 — зав. регстатвідділення ОВ Подільської губчека. 14.11.1921 — уповн. з розробки справ ОВ Подільської губчека. 23.12.1921 — уповн. з закордонної роботи прикордонного ОВ Подолії. 06.06.1922 — контролер військово-контрольного пункту ОВ прикордонної ділянки №2 Жмеринка. 29.06.1922 — контролер прикордонного посту № 1 у Волочиську Подільського губвідділу ГПУ. 01.11.1922 — уповн. КРВ прикордонного посту № 1 Подільського губвідділу ГПУ. 30.12.1922 — уповн. інформації прикордонного посту № 1 Подільського губвідділу ГПУ. 04.01.1923 — т.в.о. уповн. ІНФАГВ прикордонного посту № 1 Подільського губвідділу ГПУ. 09.05.1923 — уповн. КРВ прикордонного посту № 1 Подільського губвідділу ГПУ. 13.09.1923 — уповн. КРВ прикордонного посту № 3 Подільського губвідділу ГПУ. 09.1923 — уповн. з політично-економічної охорони кордону прикордонний пост №3 Подільського губвідділу ГПУ. 25.06.1924 — пом. уповн. КРВ Подільського губвідділу ГПУ. 01.07.1924 — звільнений з органів ГПУ. 20.10.1924 — пом. уповн. КРВ Подільського губвідділу ГПУ. 15.10.1925 — пом. уповн. КРВ Кам'янець-Подільського окрвідділу ГПУ. 01.12.1925 — пом. уповн. з закордонної роботи КРВ Кам'янець-Подільського окрвідділу ГПУ. 05.07.1929 — старший уповн. 26-го Одеського прикордонного загону ГПУ. 16.06.1929 — уповн. КРВ Одеського окрвідділу ГПУ. 01.10.1930 — нач. ІНВ Одеського

облвідділу ГПУ. 03.1932 — нач. ІНВ Одеського облвідділу ГПУ. 04.06.1933 — нач. 2-го відділення ОВ ГПУ УСРР. 21.04.1934 — нач. СВ Дніпропетровського облвідділу ГПУ та нач. ОВ 7-го стрілецького корпусу. 11.07.1934 — нач. ОВ УДБ УНКВС Дніпропетровської обл та нач. ОВ ГУБД НКВС 7-го стрілецького корпусу. 22.11.1934 — нач. ОВ УДБ УНКВС Одеської обл. 28.01.1937 — нач. 3-го відділення та пом. нач. 5-го відділу УДВ НКВС УСРР. 22.04.1937 — заст. нач. 5-го відділу УДБ НКВС УСРР. 20.05.1938 — нач. 3-го відділу УДБ НКВС УСРР.

Капітан державної безпеки (08.01.1936). Нагороджений Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ, тричі “Маузером” від колеги ГПУ УСРР (1926, 1927, 1930), наганом від Проскурівського повітвиконкому (1922). Член ВКП(б) з 1928.

Заарештований 23.07.1938. Засуджений на смерть 04.03.1939. Розстріляний.

РАХЛІС ПЕЙСАХ МЕСРОВИЧ

Народився 01.10.1897 у м.Тараша Київської губ. у родині власника кустарної друкарні, єврей, самоучка.

Працював друкарником. 1918 — червоногвардієць та підпільник у Києві. 1919 — 1921 — у складі Курсантської, Латиської та 46-ї стрілецької дивізії брав участь у придушенні Куренівського повстання, боях проти військ Тютюнника, Зеленого, Денікіна, Врангеля. До 26.08.1921 — працював у політвідділі Київського губкому. З 26.08.1921 — співробітник Київського губвідділу ЧК. 1923 — 1924 — нач. СВ Київського губвідділу ГПУ; нач. СВ Дніпропетровського окрвідділу ГПУ. До 18.12.1928 — нач. СВ Одеського окрвідділу ГПУ. На 06.1930 — нач. Первомайського окрвідділу ГПУ. З 01.07.1930 — нач. Конотопського окрвідділу ГПУ. З 21.09.1930 — пом. нач. Житомирського оперсектора ГПУ. З 20.22.1932 — пом. нач. Вінницького облвідділу ГПУ. З 21.11.1932 — перший заст. нач. Харківського облвідділу ГПУ. З 01.07.1933 — пом. нач. ОВ ГПУ УСРР та Українського ВО. З 24.01.1934 — пом. нач. СПВ ГПУ УСРР (за рахунок посади заст. нач. СПВ ГПУ УСРР). З 10.07.1934 — пом. нач. СПВ УДБ НКВС УСРР. З 14.01.1935 — заст. нач. СПВ УДБ НКВС УСРР. З 03.01.1936 — т.в.о. нач. СПВ УДБ НКВС УСРР. З 01.1937 — нач. 4-го відділу УДБ НКВС УСРР. 31.03.1937 — звільнений з посади. 17.04.1937 — відряджений у розпорядження НКВС

СРСР. З 16.05.1937 — нач. 3-го відділу УДБ НКВС Узбецької РСР. 03.08.1937 — звільнений з посади.

Капітан державної безпеки (08.01.1936). Майор державної безпеки (20.12.1936). Нагороджений портсигаром від повпредства ГПУ по Правобережній Україні (1923), зброєю від колегії ГПУ УСРР (1927). Член ВКП(б) з 05.1918.

Заарештований 07.08.1937. Засуджений на смерть 10.01.1938.

РЕДЕНС СТАНІСЛАВ ФРАНЦОВИЧ

Народився 17.05.1892 у м.Мінську Мазовецького пов. Ломжинської губ. (у різних документах свою національність вказував по-різному — поляк, німець). Дитинство провів у с. Кам'янка Катеринославської губ. У 1902 — 1907 навчався у Кам'янському училищі при Дніпровському металургійному заводі (ДМЗ).

У 1907 — 1914 працював розсильним хлопчиком та електромонтером-намотником на ДМЗ. З 09.1914 — рядовий 6-го запасного саперного батальйону, демобілізований через захворю. З 09.1915 — електромонтер на ДМЗ, робітник на трубному та Брянському заводах у Катеринославі. 1917 працював членом Катеринославської гарнізонної ради, відповідальним секретарем профспілки металістів на ДМЗ, секретарем польської групи СДПЛ у Кам'янці, секретарем Кам'янського комітету РСДРП(б). Учасник боїв з гайдамаками, відряджений ЦК КП(б)У з цінностями до Москви. 1918 працював на заводі "Провідник" у Москві. З 01.10.1918 працював у ВЧК у Москві (слідчий, секретар Президії ВЧК, особистий секретар голови ВЧК Ф.Дзержинського). З 04.1919 працював у Одеській губчека (зав. юридичним відділом, зав. слідчим відділом). З 07.1919 — заст. нач. відділу та член колегії Київської губчека. З 09.1919 працював у ВЧК. З 01.1920 — голова Одеської губчека. З 12.08.1920 до 20.12.1920 — голова Харківської губчека. З 12.1920 — голова Кримської губчека. З 12.07.1921 — заст. нач. АОУ ВЧК. З 05.09.1921 — нач. АОУ ВЧК-ГПУ РСФРР. З 11.09.1922 — нач. Кримського облвідділу ГПУ. З 1923 — голова ГПУ Кримської АСРР. З 05.05.1924 — голова ГПУ Кримської АСРР та нач. ОВ Чорноморського флоту. 09.06.1924 відкликаний до ОГПУ СРСР. З 06.1924 — секретар президії та пом. голови ВРНГ СРСР Ф.Дзержинського. У 1926 — 1928 — керуючий справами та секретар колегії Наркомату РСІ. З 10.11.1928 — голова Закавказького ГПУ та повноважний представник ОГПУ по ЗСФРР. З 17.05.1931 — голова ГПУ Білоруської СРР та повноважний

представник ОГПУ по Білоруському ВО. З 25.07.1931 — голова ГПУ УСРР та повноважний представник ОГПУ по УСРР. З 20.02.1933 — повноважний представник ОГПУ по Московській обл. З 15.07.1934 — нач. УНКВС по Московській обл. З 20.01.1938 — нарком внутрішніх справ Казахської РСР.

Комісар державної безпеки 1-го рангу (26.11.1935). Нагороджений орденами Леніна (11.07.1937), Червоного Прапора (20.11.1925), Трудового Червоного Прапора УСРР (28.12.1927), Трудового Червоного Прапора ЗСФРР, медаллю “ХХ років РСЧА” (22.02.1938), двома Знаками почесного працівника ВЧК — ГПУ (20.12.1922, 20.17.1932). Член ВКП(б) з 1914. На XV та XVI з’їздах ВКП(б) обирався членом ЦКК ЦК ВКП(б). На XVII з’їзді ВКП(б) обраний членом Центральної Ревізійної комісії ЦК ВКП(б). З 01.1932 до 02.1933 кандидат у члени Політбюро ЦК ВКП(б). Депутат Верховної Ради СРСР та Верховної Ради Казахської РСР.

Заарештований 22.11.1938. Засуджений 21.01.1940 за ст.ст. 58-1“б”, 17-58-8, 58-11 КК РРФСР на смерть. Розстріляний 12.02.1940. Посмертно реабілітований 16.11.1961.

РЕЙХМАН ЛЕВ ЙОСИПОВИЧ

Народився 1901 у м.Чернігові у родині кравця, єврей. Закінчив 1913 один клас єврейського ремісного училища у Чернігові.

З 02.1914 — слюсар кустарної слюсарної майстерні у Чернігові. З 10.1916 — слюсар чавунно-ливарного заводу у Києві. З 05.1919 — політбоєць 1-го Чернігівського добровольчого полку РСЧА. З 11.1919 — співробітник Бузулукської ЧК. З 06.1920 — співробітник Самарської губчека. З 08.1920 — співробітник та комендант загону ВЧК по боротьбі з бандитизмом у Новоросійську та Анапі. З 09.1921 — уповн. Чернігівської губчека. З 07.1922 — нач. ЕКО Ніжинського ГПУ. З 12.1922 — політбоєць військ ГПУ у Теофіполі. З 05.1923 — ст. уповн. ЕКО Новгород-Сіверського окрввідділу ГПУ. З 06.1925 — ст. уповн. ЕКО Полтавського окрввідділу ГПУ. З 09.1926 — заст. нач. Черкаського окрввідділу ГПУ. З 01.02.1927 — пом. нач. Черкаського окрввідділу ГПУ. З 03.1929 — нач. 4-го відділення ЕКУ ГПУ УСРР. З 10.1930 — нач. ЕКО Київського оперсектора ГПУ. З 08.1931 — нач. ЕКО Вінницького оперсектора ГПУ. З 02.1932 — нач. ЕКО Вінницького облвідділу ГПУ. З 09.1932 — нач. відділення ЕКУ ГПУ УСРР. З 03.1933 — нач. ЕКО Одеського облвідділу ГПУ. З 03.1934 — нач. ЕКО

Донецького окрвідділу ГПУ. З 13.07.1934 — нач. ЕКО УДБ УНКВС по Донецькій обл. З 13.09.1934 — у резерві призначень НКВС УСРР. З 21.11.1934 — нач. ОВ УДБ УНКВС по Київській обл. З 02.1936 — нач. Запорізького міськвідділу НКВС. З 03.01.1937 — заст. нач. КРВ УДБ НКВС УРСР. З 13.02.1937 — заст. нач. УНКВС по Київській обл. З 07.08.1937 — т.в.о. нач. УНКВС по Харківській обл. З 07.03.1938 — нач. КРВ УДБ НКВС УРСР. З 28.03.1938 — нач. 7-го відділу 1-го управління НКВС СРСР. З 29.09.1938 — нач. відділу оборонної промисловості ГЕКУ НКВС СРСР.

Капітан державної безпеки (08.01.1936), майор державної безпеки (1937). Нагороджений орденом Червоної Зірки (19.12.1937), Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (20.12.1932). Член ВКП(б) з 04.1920.

Заарештований 23(24).10.1938. Засуджений 25.01.1940 на смерть за ст. 58-1 "а", 58-14 КК РРФСР.

Розстріляний 26.01.1940 у Москві.

РИВЛІН ЛАЗАР ІСААКОВИЧ

Народився 29.07.1900 в м.Одесі, єврей, освіта початкова (навчався один рік), за професією конторник.

З 04.1920 — діловод-конторник Робочого відділу ЧК Чорного і Азовського морей. З 05.1921 — секретар, заст. нач. ОВ Одеської губчека. З 11.1922 — інспектор Одеського транспортного відділу ГПУ. З 01.1923 — інспектор Військового відділення ОВ Одеського губвідділу ГПУ. 09.1923 — 12.1923 — на таємній роботі у караульному взводі при Балтському повітовому відділі ГПУ Одеської губ. З 1924 — таємний співробітник, пом. уповн. ОВ Одеського губвідділу ГПУ. З 1925 — пом. уповн. ОВ Одеського окрвідділу ГПУ. З 1926 — т.в.о. уповн. ОВ 6-го корпусу, 51-ї дивізії. З 1926 — уповн. ОВ 6-го корпусу, 51-ї дивізії. З 24.08.1930 — уповн. ОВ Українського ВО. З 07.1931 — уповн. 2-го відділення ОВ ГПУ УСРР і УВО. З 27.03.1933 — оперуповн. полком (?) ОВ ГПУ УСРР та УВО. З 27.04.1935 — т.в.о. нач. 2-го відділення ОВ УДБ НКВС УСРР. З 1935 — нач. 7-го відділення ОВ УДБ НКВС УСРР. З 15.04.1936 — заст. нач. ОВ УДБ УНКВС по Київській обл. З 03.01.1937 — заст. нач. 3-го відділу УДБ УНКВС по Київській обл. 08.09.1937 — 08.07.1938 — заст. наркома внутрішніх справ Молдавської АРСР. 01.10.1937 — 29.12.1937 — т.в.о. наркома внутрішніх справ Молдавської АРСР. З 08.07.1938 — заст. особуповн. НКВС УСРР з прикріпленням до 3-го відділу 1-го управління НКВС УРСР. До 13.10.1938 — пом. нач. 3-го відділу 1-го управління НКВС УРСР. 07.10.1938 — звільнений взагалі із виключен-

ням з обліку відповідно до статті 38 пункт “в”. З 17.02.1939 — призначена пенсія з 07.10.1938. Подальша доля невідома.

Старший лейтенант державної безпеки (08.01.1936). Нагороджений орденом Знак Пошани (19.12.1937); срібним портсигаром, срібним годинником і грамотою від колегії ГПУ УСРР, годинником та грамотою від ЦВК СРСР. Член ВКП(б) з 1931.

РОГОЛЬ МАРК ПАВЛОВИЧ

Народився 1905 в м.Одесі, єврей, з робітників.

Працював учнем у ювеліра в Одесі. З 1920 — діловод та пом. уповн. Одеської губчека; заст. коменданта Кремечуцької губчека. З 1921 — нач. ІНФВ Олександрійського ПБ. До 1923 — нач. ІНФВ Хорольського ПБ. З 1923 — уповн. ЕКВ Олександрійського окрвідділу ГПУ. До 1925 — пом. уповн. ЕКВ Подільського губвідділу ГПУ. З 1925 — слухач Вищої прикордонної школи ОГПУ СРСР у Москві. З 19.02.1927 — уповн. СОЧ 26-го прикордонного загону. З 01.07.1930 — уповн. КРВ Одеського оперсектора ГПУ. З 1930 — ст. уповн., оперуповн. та пом. нач. ІНВ Одеського оперсектора ГПУ. До 01.10.1933 — оперуповн. ОВ ГПУ УСРР. З 01.10.1933 — пом. нач. ОВ Харківського облвідділу ГПУ. З 10.08.1934 — у розпорядженні відділу кадрів НКВС УСРР. З 29.09.1934 — заст. нач. Миколаївського міськвідділу НКВС та, за сумісництвом, заст. нач. ОВ ГУДБ НКВС 15-ї стрілецької дивізії. З 1936 — нач. 9-го відділення ОВ УДБ НКВС УСРР. З 23.01.1937 — заст. наркома внутрішніх справ Молдавської АРСР. З 08.08.1937 — нач. КРВ УДБ УНКВС по Київській обл.

Старший лейтенант державної безпеки (22.03.1936). Нагороджений тричі годинниками від колегії ГПУ УСРР (1924, 1927, 1928), зброєю від колегії ГПУ УСРР (1932). Член ВКП(б) з 1929 (перебував у лавах ВКП(б) у 1920 — 1922 — виключений за п'ятку).

Заарештований 05.04.1938. Засуджений 29.10.1939 особливою нарадою НКВС СРСР до 5 років заслання у Казахстані. З 01.11.1939 перебував на примусовому лікуванні у Київській психіатричній лікарні. Розстріляний 18.10.1941 у Києві фашистами. Посмертно реабілітований 05.10.1956.

РОДАЛ МЕСР БЕНІАМІНОВИЧ

Народився 1898 у м.Варшаві, єврей.

З 1919 — секретар клубу “Арбетер-Гейне”. З 1922 проживав у СРСР. У 30-х рр. працював у СПВ Одеського

облвідділу ГПУ. До 10.07.1934 — нач. 1-го відділення СПВ Донецького облвідділу ГПУ. З 05.07.1934 — нач. 1-го відділення СПВ УДБ УНКВС по Донецькій обл. з 02.08.1934 — пом. нач. СПВ УДБ УНКВС по Донецькій обл. До 17.05.1937 — заст. нач. відділу місць ув'язнення УНКВС по Дніпропетровській обл.

Лейтенант державної безпеки (22.03.1936). Член ВКП(б) з 1922.

Заарештований 17.05.1937. Засуджений на смерть 07.09.1937.

РОЗАНОВ ОЛЕКСАНДР БОРИСОВИЧ (РОЗЕНБАРДТ АБРАМ БОРИСОВИЧ)

Народився 1896 у м.Червонограді Харківської обл. у родині службовця нафтоналивного складу, єврей. Закінчив чотири класи училища у Катеринославі, навчався у технічному училищі.

У 1913 — 1917 працював електромонтером на млині Гезе у Катеринославі та на заводі “Сіріус” у сел.Амур Катеринославської губ. З 11.1917 — червоногвардієць, член губернського штабу Червоної гвардії у Катеринославі. З 03.1918 працював у ВРНГ у Москві. З 07.1918 — співробітник прикордонної ЧК ст.Беленіхіно Курської губ. З 11.1918 — співробітник для доручень 3-го округу прикордонної охорони в Орлі. З 01.1919 — секретар ВУЧК. З 04.1919 — інспектор ВУЧК. З 09.1919 — заст. зав. СОЧ Татарської ЧК. З 04.1920 — член колегії Київської губчека. У 09.1921 — заст. голови Полтавської губчека. До 07.1922 — член колегії Київської губчека. З 07.1922 — нач. СОЧ та заст. нач. Чернігівського губвідділу ГПУ. З 1924 — нач. ДТВ Катеринославських залізниць. З 01.1925 — заст. нач. Донецького губвідділу ГПУ. З 15.07.1925 — нач. Сталінського окрвідділу ГПУ. З 1928 — нач. Миколаївського окрвідділу ГПУ та нач. ОВ 15-ї стрілецької дивізії. З 10.1930 — нач. Полтавського оперсектора ГПУ. З 22.12.1931 — нач. Київського оперсектора ГПУ. З 01.1932 — нач. Київського облвідділу ГПУ. З 15.07.1934 — нач. УНКВС по Київській обл. З 31.03.1935 — нач. УНКВС по Одеській обл. З 14.06.1937 — нач. УНКВС по Воронежській обл.

Старший майор державної безпеки (29.11.1935). Нагороджений орденом Червоного Прапора (1931) та двома Знаками почесного працівника ВЧК — ГПУ. Член ВКП(б) з 11.1916.

Заарештований 11.07.1937. Засуджений на смерть у Києві 07.09.1937. Розстріляний 08.09.1937.

РОМЕЙКО МИХАЙЛО КАЗИМИРОВИЧ (АСМУС ЛЕОНІД ОЛЕКСАНДРОВИЧ)

Народився 1898 у м.Ризі у родині службовця, німець. Навчався у реальному училищі.

Працював муляром, конторником. З 01.1917 — рядовий царської армії на Південно-Західному фронті. З 12.1917 — член слідчої комісії Петроградської райради. 1918 — співробітник відділу військово-морського контролю Балтійського флоту. З 1918 працював в органах ВЧК-ОГПУ-НКВС. З 1918 — слідчий 2-ї ділянки прикордонної ЧК. 1919 — заст. нач. ОВ Карельського сектора охорони фінляндського кордону. 1920 — заст. нач. ОВ 55-ї стрілецької дивізії. З 1921 — нач. ОВ Харківської губчека. З 03.1922 — нач. ОВ Харківського губвідділу ГПУ. З 1923 — нач. КРВ та заст. нач. Харківського губвідділу ГПУ. З 29.09.1925 — нач. ОВ 14-го стрілецького корпусу та пом. нач. Київського окрвідділу ГПУ. З 10.1930 — нач. ОВ Київського оперсектора ГПУ. З 12.06.1931 — нач. Луганського міськвідділу ГПУ. 14.02.1932 — відкликаний у розпорядження ОГПУ СРСР. З 19.03.1932 — нач. Західноказахстанського облвідділу ГПУ. З 15.07.1934 — нач. УНКВС Західноказахстанської обл.

Майор державної безпеки (25.12.1935). Нагороджений Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ.

Заарештований 25.05.1938. Засуджений 14.12.1940 за ст. 58-1“а”, 58-7-11 КК РРФСР до 15 років позбавлення волі. Помер 12.09.1943 у саністечку Північного залізничного табору НКВС.

РУБІНШТЕЙН НАУМ ЛЬВОВИЧ

Народився 16.12.1897 у м.Севастополі у родині кустаря, єврей. (До 15.06.1937 у всіх документах писав, що народився у 1890.) Закінчив три класи міського училища.

05.1906 — 08.1914 — учень та підмайстер, нікелювальник при магазині. 09.1914 — 02.1918 — рядовий 50-го Білостокського полку (?). 07.1916 — 04.1918 — санітар Всеросійського земського союзу. 04.1918 — 10.1918 — нікелювальник у Севастополі. 25.12.1918 — 15.02.1919 — інспектор особливої Інспекційної комісії ВЧК по Південному р-ну. 15.02.1919 — 15.03.1919 — слідчий Київської губчека. 15.03.1919 — 15.04.1919 — старший слідчий Київської губчека. 15.04.1919 — 15.05.1919 — секретар юридичного відділу Київської губчека. 15.05.1919 — 15.06.1919 — зав. юри-

дичним відділом і голова комісії про проведенню червоного терору в Києві. 15.06.1919 — 15.08.1919 — зав. та заст. зав. інструкторським відділом Київської губчека. 15.08.1919 — 10.09.1919 — заст. зав. інструкторським відділом Чернігівської губчека. 10.09.(17.10) — 10.10.1919 — секретар відділу Московської губчека. 10.10.1919 — 16.12.1919 — інспектор СОВ Київської губчека. — 16.11.1919 — співробітник особой інспекторської комісії ВЧК. 16.12.1919 — 15.05.20 — заст. зав. СОВ Київської губчека. 15.05.1920 — заст. зав. СОВ Харківської губчека. 20.11.1920 — 19.12.1920 — нач. регстат-відділення ВУЧК. 19.12.1920 — 03.01.1922 — секретар голови ЦУПНАДКОМУ-ВУЧК. 01.04.1922 — 25.11.1922 — секретар Київського губвідділу ГПУ. 25.11.1922 — 13.01.1923 — заст. нач. ОАЧ та секретар повпреда ГПУ по Правобережній Україні та Київського міськвідділу ГПУ. 05.1923 — 05.1925 — член Київського губсуду. 15.07.1925 — 06.06.1925 — заст. уповн. ГПУ УСРР при РНК Молдавської АСРР. 06.06.1927 — 22.11.1927 — т.в.о. уповн. ГПУ УСРР при РНК Молдавської АСРР. 22.11.1927 — 16.03.1929 — нач. Тульчинського окрвідділу ГПУ. 16.03.1929 — 22.08.1931 — нач. АВ ГПУ УСРР. 22.08.1931 — 25.03.1933 — заст. нач. відділу кадрів ОГПУ СРСР і нач. нач. 1-го відділення відділу кадрів ОГПУ СРСР. 02.1933 — 05.1933 — член партколегії КК, Сталіно. 28.05.1933 — 01.12.1935 — особуповн. при колегії ГПУ УСРР. 1.07.1934 — 21.05.1937 — особуповн. НКВС УРСР.

Капітан державної безпеки. Нагороджений 1919 — маузером від Волинської губчека, 1920 — срібним портсигаром від ВУЧК, 1921 — золотим годинником Харківською губчека, 1922 — маузером, 1923 — Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (№ 339), 1927 — бойовою зброєю. Член ВКП(б) з 1918 (вступав без рекомендації).

Заарештований 15.06.1937 у Києві. Засуджений на смерть 07.09.1937. Розстріляний не раніше 10.09.1937. Посмертно реабілітований.

РУДАКОВ (ЛІНДЕРМАН) ГЕОРГІЙ ФЕДОРОВИЧ

Народився 1891.

1917 — 1918 — токар заводу “Нобель”. 1918 — слідчий ВЧК; заступник голови, голова Архангельської губчека. 02.1920 — 05.1920 — голова Катеринославської губчека, голова Олександрівської губчека; 08.09.1921 — голова Пол-

тавської губчека. 08.09.1921 — співробітник Запорізької губчека. 1921 — 1923 — токар заводу “Серп та Молот”, Харків. 1924 — 1925 — секретар Волинського губ. СПС. 1925 — 1926 — голова Шепетівського окружного СПС. 1926 — 1927 — інструктор ВУСПС. 1927 — 1928 — відповідальний секретар Спілки будівників УСРР. 1928 — 1929 — зав. оргвідділом ЦК Спілки будівників СРСР. 1929 — 1931 — голова ЦК Спілки цукровиків. 1932 — 11.1934 — начальник будівництва Уралелектромашу. Подальша доля невідома.

Член ВКП(б) з 1912.

САМОВСЬКИЙ САМУІЛ ІЗРАЇЛЬОВИЧ

Народився 1898, єврей, освіта середня.

У 1925 — 1927 — уповн. Полтавського окрвідділу ГПУ. У 1927 — 1928 — нач. СОВ Полтавського окрвідділу ГПУ. У 1928 — 1930 — нач. Ніжинського окрвідділу ГПУ. 1930 — пом. нач. Сумського оперсектора ГПУ. У 1930 — 1932 — нач. ОВ Харківського оперсектора ГПУ. З 27.01.1932 — нач. ОВ Харківського облвідділу ГПУ. З 30.12.1932 — другий заст. Харківського облвідділу ГПУ. 1934 — заст. нач. Чернігівського облвідділу ГПУ. З 15.07.1934 — заст. нач. УНКВС по Чернігівській обл. З 06.1937 — т.в.о. нач. УНКВС по Чернігівській обл. З 20.07.1937 — заст. нач. УНКВС по Чернігівській обл. З 27.07.1937 — нач. ДТВ ГУДБ НКВС Сталінської залізниці. Подальша доля невідома.

Капітан державної безпеки (1935). Член ВКП(б) з 1919.

САМОЙЛОВ-БЕСИДСЬКИЙ САМУІЛ ІСАКОВИЧ

Народився 23 серпня 1900 у с.Кривці Букського р-ну Уманського пов. Київської губ. у родині службовця, єврей.

1917 закінчив 4-класне вище початкове училище у с.Розкішне. Навчався в Уманському середньому будівельно-технічному училищі та на загальних курсах при Тельшивській гімназії, яка була евакуйована із Польщі, у місті Корсунь Київської губернії.

1919 — 1920 — службовець лісового підвідділу повіт-земвідділу у м.Тараща Київської губ., тричі був у повстанському полоні “під розстрілом”. 05.1920 — 09.1921 — червоноармієць 25-ї маршової роти 1-го запасного батальйону 14-ї армії, червоноармієць 365-го полку 179-ї бригади 60-ї дивізії 14-ї армії; військовий слідчий військово-контрольного пункту ОВ; військовий слідчий ОВ 14-ї армії. 1921 —

1922 — військовий слідчий, старший військовий слідчий пункту № 4 ОБ Київського ВО. 05.1922 — 11.1922 — співробітник розвідуправління РСЧА. 11.1922 — 05.1923 — навчався у військово-інженерному училищі. 1923 — 1924 (26 місяців) — позаштатний пом. уповн. РКВ Проскурівського окрвдділу ГПУ. З 1925 — пом. уповн. секретно-оперативної групи Проскурівського окрвдділу ГПУ. З 08.1925 — пом. уповн. КРВ Проскрівського окрвдділу ГПУ. З 27.04.1926 — уповн. КРВ ГПУ УСРР. З 01.02.1928 — уповн. 2-го відділення КРВ ГПУ УСРР. З 01.10.1928 — старший уповн. 3-го відділення КРВ ГПУ УСРР. З 15.02.1931 — начальник 1-го відділення ОБ Українського ВО і ГПУ УСРР. З 15.07.1933 — заст. нач. ІНВ ГПУ УСРР. З 01.06.1934 — пом. нач. ОБ ГПУ УСРР і Українського ВО. З 11.02.1934 — пом. нач. ОБ УДБ НКВС УСРР. З 09.01.1937 — заст. нач. 3-го відділення УДБ НКВС УРСР. До 06.03.1938 — пом. нач., заст. нач., т.в.о. нач. 3-го відділення УДБ НКВС УРСР. 07.03.1938 — відкликаний до НКВС СРСР.

Капітан державної безпеки (08.01.1936). Майор державної безпеки (11.1937). Нагороджений орденом Червоної Зірки (19.12.1937), Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ, двічі зброєю від колеги ОГПУ СРСР, зброєю від колеги ГПУ УСРР. Кандидат у члени ВКП(б) з 1931.

Заарештований 25.04.1938 у Москві. Засуджений на смерть 27.09.1938 за статтями 58-8, 58-11 КК РРФСР. Розстріляний. Не реабілітований.

САПІР АБРАМ ВОЛОДИМИРОВИЧ

Народився 1900 у м.Блудень Брестської обл. у родині відправника на залізниці, єврей, самоучка.

З 10.1915 — чорнороб на залізниці, ст.Блудень. З 01.1919 — член волосного ревкому м.Червона Береза Гродненської губ. З 03.1919 — слідчий прикордонної транспортної ЧК, Барановичі. До 03.1920 — слідчий головної транспортної ЧК Бердичівського напрямку. З 03.1920 — секретар водно-транспортної ЧК Одеського порту. З 04.1921 — нач. агентури ОБ Чорноазморея та заст. нач. ВКН Одеського порту. З 1921 — інспектор Тираспільської “ООР”. З 1922 — пом. уповн. СВ дільниці № 3 ОБ, Одеса; пом. уповн. та уповн. КРВ Одеського губвідділу ГПУ. З 1926 — нач. КРВ Одеського окрвдділу ГПУ. З 05.1927 — нач. КРВ Київського окрвдділу ГПУ. З 12.1929 — нач. відділення КРВ ГПУ УСРР (відділення № 1). З 05.1931 — нач. ОБ Одеського оперсек-

тора ГПУ. З 02.1932 — нач. ОВ Одеського облвідділу ГПУ. З 02.1933 — заст. нач. Дніпропетровського облвідділу ГПУ. З 07.1934 — заст. нач. УНКВС по Дніпропетровській обл. З 11.06.1935 — нач. ІНВ УДБ НКВС УСРР. З 21.12.1936 — нач. УНКВС по Молдавській АСРР. З 13.02.1937 — пом. нач. КРВ УГБ НКВС УСРР.

21.02.1938 — заарештований. 23.09.1939 — звільнений з-під варти. 28.09.1940 — кримінальну справу поновлено. 16.07.1941 — заарештований (за іншими даними 25.87.1941). 1.08.1943 — засуджений до 5 років позбавлення волі. 06.04.1945 — звільнений з Актюбінського табору. 28.02.1955 — засуджений Кримським облсудом за ст. 2-1 Указу ПВС СРСР від 04.06.1947 на 15 років. 25.09.1957 — помер у місцях позбавлення волі (Павлодарська обл.). 16.01.1989 — помертньо реабілітований.

Капітан державної безпеки. Нагороджений Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (20.12.1932). Член ВКП(б) з 08.1919 по 1938.

САРАЄВ РОМАН МИКОЛАЙОВИЧ

Народився 1903 у м.Зміїв Харківської губ. у родині робітника-шахтаря, українець. Закінчив земську початкову школу у Змійові, два класи чоловічої гімназії у Чугуєві (1914, 1916), робфак при Харківському технологічному інституті (1928).

09.1916 — 12.1919 — чорнороб. З 01.1920 — член повітового оргбюро КСМ, Зміїв. З 08.1920 — уповноважений ЧК по Зміївському пов. З 04.1922 — райінформатор Зміївського ПБ по с.Коробочкіне. З 05.1923 — співробітник ІНФАГВ Зміївського окрвідділу ГПУ: З 10.1923 — співробітник Харківського губвідділу ГПУ. З 01.1924 — райуповн. ГПУ по Харківському приміському р-ну. З 09.1924 — дільничний уповн. ГПУ у Змійові. З 09.1925 — уповн. Харківського окрвідділу ГПУ. З 08.1928 — страший уповн. Білоцерківського окрвідділу ГПУ. З 11.1930 — старший уповн. Вінницького оперсектора ГПУ. До 11.1933 — нач. відділку Вінницького облвідділу ГПУ. З 01.12.1933 — нач. транспортного відділку Полтавського МВ ГПУ. — нач. ОВ Полтавського міськвідділу ГПУ. До 04.1935 — нач. СПВ УДБ Полтавського міськвідділу НКВС. З 05.1935 — нач. СПВ УДБ Запорізького міськвідділу НКВС. З 08.08.1937 — нач. відділку СПВ УДБ НКВС УРСР. З 01.10.1937 — т.в.о. СПВ УДБ УНКВС Миколаївської обл. З 12.1937 — нач. СПВ

УДБ УНКВС Кіровської обл. з 11.1939 — нач. відділу УДБ НКВС Татарської АРСР. з 09.1941 — нач. ОВ НКВС 7-го Повітряно-десантного корпусу на Західному та Московському фронтах. з 07.1942 — начальник ОВ НКВС Волоховського фронту. з 05.1943 — нач. відділу УНКВС Челябінської обл. з 11.1943 — нач. УНКВС Тернопільської області (Харків, Чортків). з 05.1946 — нач. Управління УББ МВС УРСР. з 03.1947 — нач. Управління МДБ УРСР. з 09.1947 — нач. УМДБ Станіславської обл. з 08.1950 — нач. Управління 2-Н МДБ УРСР. з 06.12.1951 — нач. УМДБ Київської обл. з 03.1953 — нач. УМВС Рівненської обл. з 09.1953 — нач. Управління МВС УРСР, Київ. Подальша доля невідома.

Старший лейтенант державної безпеки (23.03.1936). Нагороджений орденами Леніна, Богдана Хмельницького, Вітчизняної війни 1-го ступеня, Червоної Зірки, Знак Пошани, трьома орденами Червоного Прапора. Член ВКП(б) з 12.1930.

СЕМЕНОВ ПЕТРО ВАСИЛЬОВИЧ

Народився 1898 на Розановському заводі Свердловського окр. на Уралі у робітничій родині, росіянин. 1911 закінчив 2-класну школу.

У 1913 — 1915 — канцелярист волосного земуправління Свердловського округу. У 1915 — 1916 — рахівник контори споживчого товариства Свердловського окр. У 1917 — 1918 — рядовий запасного кавполку Пензенського гарнізону, член полкового комітету. 1918 — секретар райради червоноармійських депутатів Свердловського окр. з 09.1918 — нач. ОВ 29-ї стрілецької дивізії, нач. ОВ 30-ї стрілецької дивізії. з 1920 — пом. нач. ОВ 6-ї армії. з 1921 — заст. нач. ОВ ВУЧК-ГПУ УСРР. з 1924 — заст. нач. ОВ Українського ВО. з 1924 працював у Одеському губвідділі ГПУ. з 29.09.1925 до 11.1925 — нач. Одеського окрвідділу ГПУ. з 1926 — нач. Могильов-Подільського прикордонного агону ГПУ УРСР. 25.05.1934 увільнений з посади за фінансові порушення. з 26.08.1934 — нач. 8-го відділення ОВ УДБ НКВС УРСР. з 1935 до 02.06.1936 — заст. нач. УНКВС по Харківській обл. та, за сумісництвом, нач. ОВ ГУДБ Харківського ВО та тач. ОВ УДБ УНКВС по Харківській обл. з 1936 — заст. нач. УПВО НКВС УРСР.

Майор державної безпеки (1935), комбриг (1936). Нагороджений орденом Червоного Прапора та двома Знаками

почесного працівника ВЧК — ГПУ. Член ВКП(б) з 07.1917. Заарештований 09.1937. Подальша доля невідома.

СЕРГІЄНКО ВАСИЛЬ ТИМОФІЙОВИЧ

Народився 1903 у м. Волчанську Харківської губ. у родині кравця-кустаря, українець. Закінчив 1913 три класи міського приходського училища, м. Харків.

05.1914 — 1923 — учень друкарника; учень-різник, підручний слюсаря, фрезерувальник механічного заводу, вантажник на ст. Харків-товарна, м. Харків; батрак у куркулів, станиця Ново-Титаровська, Кубань; чорнороб на ст. Харків. З 05.1923 — навчався у Вищій повторній школі РСЧА, Харків. З 11.1924 — завмаг спирто-горіччаного заводу, Харків. З 11.1927 — секретар заводууправління спирто-горіччаного заводу, м. Маріуполь. З 07.1927 — фельд'єгер ГПУ УСРР. З 02.1928 — практикант, пом. уповн. СВ ГПУ УСРР. З 04.1929 — оперуповн. СОВ Тульчинського окрвідділу ГПУ. З 09.1930 — уповн. Лубенського окрвідділу ГПУ. З 09.1930 — уповн. Дніпропетровського оперсектора ГПУ. З 04.1931 — уповн. СВ Дніпропетровського оперсектора ГПУ. З 27.02.1932 — уповн. СПВ Дніпропетровського облвідділу ГПУ. З 01.1933 — заст. нач. політвідділу Красноградської МТС по ОГПУ УДБ. З 02.1935 — оперуповн. СПВ УДБ УНКВС Харківської обл. З 1937 — пом. нач. 5-го відділення СПВ УДБ УНКВС Харківської обл. До 26.02.1938 — т.в.о. нач. відділення СПВ УДБ УНКВС Харківської обл. З 01.02.1938 — пом. нач. 8-го відділення СПВ ГУДБ НКВС СРСР. З 12.1938 — старший слідчий слідчої частини НКВС СРСР. З 05.08.1939 — пом. нач. слідчої частини НКВС СРСР. З 26.02.1940 — заст. наркома внутрішніх справ УРСР та, за сумісництвом, начальник УНКВС Львівської обл. 26.02.1941 — 29.07.1943 — нарком внутрішніх справ УРСР. 06.1942 — 08.1943 — заст. нач. Центрального штабу партизанського руху. З 05.10.1943 — нарком внутрішніх справ Кримської АРСР. З 05.07.1945 — начальник УНКВС-УМВС Кримської обл. З 09.09.1946 — у резерві ВК МВС СРСР. 17.12.1946 — 25.12.1947 — заст. нач. управління будівництва комбінату № 907 та ВТТ МВС по табору, м. Усть-Нарва. 12.1947 — 08.04.1948 — у резерві ВК МВС СРСР. 08.04.1948 — 14.01.1952 — нач. управління особого табору № 3 (Дібровтаб, Мордовська АСРР). 14.01.1952 — 1.05.1954 — нач. управління Пісчаного табору МВС. 21.05.1954 — звільнений із МВС за фактами дискредитації

високого звання генерала. 03.01.1955 — постановою Ради Міністрів позбавлений звання генерал-лейтенанта.

Лейтенант державної безпеки (23.02.1936). Член ВКП(б) з 05.1927.

СІМХОВИЧ АБРАМ МИХАЙЛОВИЧ

Народився 1902 у м.Маріуполі Катеринославської губ. у родині кравця, єврей. 1912 закінчив початкове училище у Маріуполі.

З 09.1912 — палітурник у приватній друкарні Маріуполя. З 04.1919 — уповн. ОВ 7-ї дивізії та 3-го корпусу. З 07.1921 — уповн. Маріупольської повітової ЧК-ГПУ. З 10.1925 — уповн. СВ Одеського окрвідділу ГПУ. З 10.1929 — нач. СВ Зінов'євського окрвідділу ГПУ. З 09.1930 — нач. СВ Сумського окрвідділу ГПУ. З 05.1931 — нач. СПВ Вінницького оперативного сектора — облвідділу ГПУ. З 09.1932 — нач. відділення СПВ ГПУ УРСР. З 04.1933 — пом. нач. СПВ Одеського облвідділу ГПУ. З 27.08.1934 — нач. СПВ УДБ УНКВС по Вінницькій обл. З 03.08.1937 — нач. СПВ УДБ УНКВС по Харківській обл. 20.04.1938 відкликаний до НКВС СРСР. Заступник нач. КРВ ГУТАБу НКВС СРСР.

Капітан державної безпеки (11.1937). Член ВКП(б) з 08.1921 (був членом партії з 08.1919 до 10.1921, вибув механічно).

Заарештований 06.03.1939. 26.02.1940 засуджений за ст. 58-1“а”, 7-11 КК РРФСР на смерть. Розстріляний 27.02.1940 у Москві.

СОКОЛИНСЬКИЙ ДАВИД МОЙСЕЙОВИЧ

Народився 1902 р. у м.Одесі у родині бондаря, єврей. Закінчив вище початкове училище 1914 р. та два класи реального училища у Одесі.

З жовтня 1916 — розсылний контори торгівельної справи та вугільного складу в Одесі. З квітня 1919 — червоноармієць окремого будівельного батальйону військ ВУЧК. З грудня 1920 — заст. зав. Балтського пов. комітету КП(б)У, заст. голови Балтського пов. профспілки. З липня 1921 р. — уповн. Балтської повітової ЧК. З травня 1923 — уповн. Миколаївського окрвідділу ГПУ. З серпня 1925 р. — нач. Балтського відділення ГПУ. З квітня 1927 — нач. відділу та заст. нач. Сталінського окрвідділу ГПУ. З квітня 1928 р. — пом. ОВ Українського ВО та ГПУ УРСР. У 1930 — т.в.о. нач. ІНВ ГПУ УСРР. З 1932 р. — начальник Молдавського

облвідділу ГПУ та 25-го прикордонного загону. З листопада 1932 р. — нач. Вінницького облвідділу ГПУ. З 15.07.1934 — нач. УНКВС по Вінницькій обл. З 16.12.1936 — нач. УНКВС по Дніпропетровській обл. З 23.01.1937 — нач. КРВ УДБ НКВС УРСР. З 03.04.1937 — нач. УНКВС по Донецькій обл. З 26.02.1938 — нач. УНКВС по Челябінській обл. З квітня 1938 — на роботі у наркоматі водного транспорту СРСР. З травня 1938 — нач. Центрального управління нафтоналивного флоту СРСР.

Старший майор державної безпеки (20.12.1936). Нагороджений орденом Леніна (19.12.1937) та Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (1932). Член ВКП(б) з грудня 1920. Депутат Верховної Ради СРСР 1-го скликання.

Заарештований у січні 1939. 19.01.1940 засуджений на смерть. Розстріляний 21.01.1940.

СОКОЛОВ МИКОЛА ГЕРАСИМОВИЧ

Народився 1905 у м. Іваново.

У 1936 — 1937 працював оперуповн. СПВ ГУДБ НКВС СРСР. З 08.08.1937 — пом. нач. СПВ УДБ НКВС УРСР. З 04.06.1938 — нач. СПВ УДБ УНКВС по Ворошиловградській обл. З 12.1938 — нач. 2-го відділу УДБ УНКВС по Ворошиловградській обл.

Лейтенант державної безпеки (12.1935). Нагороджений Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (25.12.1936). Член ВКП(б).

Заарештований у лютому 1941. Засуджений 15.08.1941 до 10 років позбавлення волі. Подальша доля невідома.

СОКОЛОВ-ШЕЙНІС ІСААК ЙОСИПОВИЧ

Народився 1900 у родині дрібного власника, єврей, освіта початкова.

З 1916 працював по найму. В органах державної безпеки працював у 1920 — 1922 та 1927 — 1939. У 30-х рр. працював у СПВ ГПУ УСРР — УДБ НКВС УСРР. 1936 — нач. СПВ УДБ УНКВС Дніпропетровської обл. До 04.08.1937 — нач. від. СПВ УДБ НКВС УРСР. З 04.08.1937 — нач. СПВ УДБ НКВС по Київській обл. З 01.11.1937 — заст. нач. УНКВС по Кам'янець-Подільській обл. З 14.03.1938 — у розпорядженні НКВС СРСР. З 23.04.1938 — пом. наркома внутрішніх справ Білоруської РСР. 22.01.1939 — звільнений з посади.

Старший лейтенант державної безпеки (08.01.1936). Капітан державної безпеки (17.11.1937). Нагороджений золотим годинником від ВУЦВК (19.12.1937). Член ВКП(б) з 10.1917.

СПЕКТОР МАРК БОРИСОВИЧ

Народився 1903 у м. Миколаєві у родині пічника, єврей. Один із організаторів КСМ у Миколаєві.

1918 — підпільник та червоногвардієць у Миколаєві. У 1919 — 1920 — таємний агент ЧК в анархістській групі “Набат” та армії Н. Махно. У 20-ті рр. працював у Одеському губернському та обласному відділах ГПУ. 01.1927 закінчив вищу прикордонну школу ОГПУ СРСР. З 29.01.1927 до 01.11.1927 — пом. коменданта дільниці 26-го прикордонного загону ГПУ у Одесі. До 02.1932 працював на різних посадах у ГПУ УСРР. З 02.1932 — оперуповн. ОВ Дніпропетровського облвідділу ГПУ. До 10.07.1934 — нач. відділення СПВ Одеського облвідділу ГПУ. З 15.07.1934 — нач. 3-го відділення СПВ УДБ НКВС Одеської обл. З 27.08.1934 — пом. нач. СПВ УДБ НКВС Одеської обл. З 1935 — нач. відділення СПВ УДБ УНКВС Харківської обл. З 1935 — нач. відділення СПВ УДБ УНКВС Дніпропетровської обл. З 03.01.1937 — нач. відділення СПВ УДБ УНКВС Дніпропетровської обл. З 08.05.1937 — заст. нач. СПВ УДБ УНКВС УСРР Харківської обл. 26.07.1937 — відряджений до НКВС УСРР. З 04.08.1937 — нач. СПВ УДБ УНКВС Одеської обл. 04.1938 — т.в.о. нач. 3-го відділу УДБ НКВС УСРР. З 20.05.1938 — у розпорядженні НКВС УСРР. З 26.05.1938 — т.в.о. заст. нач. УНКВС Київської обл. 28.07.1938 — відряджений до НКВС СРСР. З 07.1938 — нач. ТВ 2-го управління НКВС СРСР. З 20.08.1938 — нач. 7-го відділу 2-го управління НКВС СРСР. З 29.09.1938 — заст. нач. 10-го відділення СПВ ГУДБ НКВС СРСР. З 1941 — нач. ОВ Північного флоту. З 06.09.1942 — заст. нач. ОВ 2-ї резервної армії. З 05.10.1944 — нач. відділення Секретаріату НКДБ СРСР. У 1970 — 1980 роки — зав. юридичною консультацією № 16 у Москві та заст. голови Московської міської Колегії адвокатів.

Старший лейтенант державної безпеки (23.03.1936). Капітан державної безпеки (17.11.1937). Бригадний комісар (1941). Полковник державної безпеки (14.02.1943). Нагороджений орденами Червоного Прапора (03.11.1944), Чер-

воної Зірки (19.12.1937). Член ВКП(б) з 1920. Помер у серпні 1985 у Москві.

СТАХОВ-ЗАКІС ЕРНЕСТ МАРТИНОВИЧ

Народився 1897, освіта початкова, з робітників.

У 1920 — 1921 — контролер ОВ ВЧК, нач. поста при ОВ ВЧК. У 1921 — 1924 — оперкомісар Мелітопольської повітової ЧК, пом. уповн. КРВ Мелітопольського окрвдділення ГПУ, уповн. ІНФВ Мелітопольського окрвдділення ГПУ. У 1924 — 1930 — уповн., нач. ІНФВ Криворізького окрвдділу ГПУ. У 1930 — 1931 — район. уповн. Яготинського райапарату ГПУ. У 1931 — 1932 — район. уповн. Миргородського райапарату ГПУ, нач. Миргородського райвідділу ГПУ. У 1932 — 1933 — нач. Червоноградського райвідділу ГПУ. До 28.10.1934 — нач. 2-го відділення ЕКВ УДБ УНКВС по Харківській обл. З 28.10.1934 — нач. Сумського міськвідділу НКВС. З 25.01.1936 — у розпорядженні УНКВС по Харківській обл. З 1936 — нач. Ізюмського райвідділу НКВС, Харківська обл. 03.03.1938 — відкликаний до НКВС СРСР. 04.04.1938 — на чекістській роботі в Усольському таборі НКВС. Подальша доля невідома.

Старший лейтенант державної безпеки (23.02.1936). Член ВКП(б) з 1921 (перебував у ВКП(б) 1919, вибув механічно).

СТЕПАНОВ МИХАЙЛО АРХИПОВИЧ

Народився 14.11.1900 у с.Язиковка Сословської вол. Аткарського пов. Саратовської губ. у робітничій родині, росіянин. Закінчив 1911 міське початкове училище у Саратові.

З 05.1915 — зав. сільської споживчої спілки с.Оленіно. З 07.1917 — рядовий 92-го піхотного полку. З 11.1917 — командир взводу 1-го Саратовського червоного батальйону. З 02.1918 — зав. контрольним підвідділом міськхарчкомісаріату у Саратові, закінчив вечірні курси бухгалтерів. З 8(10)1919 — інспектор особливої харчкомісії Південного та Південно-Східного фронтів, Саратов, Ростов-на-Дону. З 05.1920 — керуючий справами, нач. фінвідділу, інструктор-організатор Опродкому 11-ї армії. З 08.1920 — уповн. з інформації, слідчий ОВ 18-ї кавалерійської дивізії. З 1920 — нач. інформації та агентури ОВ 18-ї кавдивізії. З 13.09.1921 — уповн. з розробок ОВ 18-ї кавдивізії. З 02.03.1922 — пом. нач. ОВ 18-ї кавдивізії. З 01.07.1922 — т.в.о. нач. агентури ОВ 18-ї кавдивізії. З 10.09.1922 — пом.

уповн. ІНВ Закавказької ЧК. З 01.12.1922 — уповн. СВ Закавказької ЧК. З 03.07.1923 — повн. групи № 1 Грузинської ЧК (ГрЧК). З 01.07.1924 — нач. СОЧ Аджарської ЧК. З 05.07.1924 — у резерві Закавказької ЧК. З 17.07.1924 — пом. нач. ОВ Закавказької Червонопрапорної Армії. З 20.10.1924 — нач. СОЧ та заст. голови Аджарської ЧК. З 01.08.1925 — голова Аджарської ЧК. З 01.1927 — прокурор Грузинської РСР. З 16.01.1928 — у резерві ПП ОДПУ по Ленінградському ВО. З 21.01.1928 — нач. 3-го відділення СВ (СОУ) ПП ОГПУ по ЛВО. З 01.06.1929 — нач. СВ СОУ ПП ОГПУ по ЛВО. З 01.01.1931 — нач. СВ та пом. нач. СОУ ПП ОГПУ по ЛВО. З 14.03.1931 — нач. СПВ та пом. нач. СОУ ПП ОГПУ по ЛВО. З 15.12.1931 — пом. нач. СОУ ПП ОГПУ по ЛВО. З 20.04.1932 — заст. нач. ОВ ПП ОГПУ по ЛВО. З 19.01.1933 — нач. Челябінського оперсектора ОГПУ. З 28.09.1933 — нач. СПВ ПП ОГПУ по Уралі, Свердловськ. З 01.1934 — нач. СВПВ СПВ ПП ОГПУ по Свердловській обл. З 04.1934 — нач. Абхазького облвідділу ГПУ. З 15.07.1934 — нач. УНКВС по Абхазькій АРСР. З 11.1934 — заст. нач. УНКВС по Грузинській РСР. З 14.01.1936 — заст. наркома внутрішніх справ ЗРФСР. З 01.01.1937 — заст. наркома внутрішніх справ Грузинської РСР. З 20.07.1937 — заст. наркома внутрішніх справ Української РСР.

Старший майор державної безпеки (29.11.1935). Нагороджений орденом Леніна (22.07.1937), двома Знаками почесного працівника ВЧК — ГПУ (1923, 1932). Член ВКП(б) з 20.01.1920.

Засуджений 09.06.1940 за ст. 58-8, 58-11 КК РРФСР до 12 років позбавлення волі. Помер 17.10.1940 у таборі у Комі АРСР.

СТИРНЕ ВОЛОДИМИР АНДРІЙОВИЧ

Народився 1897 у м. Мітава Курляндської губ. у родині чиновника з військових справ, латиш. Закінчив 1917 1-шу класичну московську гімназію та перший курс фізико-математичного факультету Московського ун-ту.

З 08.1917 — пом. зав. переписувальної дільниці статвідділу Московської ради. З 05. 1918 — інструктор з уцілення житлово-земельного відділу Хамовнічеської ради у Москві. З 04.1919 — інструктор Киргизького політвідділу Південної групи Східного фронту. З 10.1919 — зав. підвідділом народної освіти Східнокиргизького ревкому,

Оренбург. З 05.1920 — секретар, заступник представника Киргизького представництва при ВЦВК у Москві. З 12.1920 — заст. зав. оргвідділом Наркомату національностей у Москві. З 04.1921 — пом. нач. спецвідділення ОВ ВЧК. З 02.12.1921 — уповн. Інформаційної частини ІНВ ВЧК. З 24.12.1921 — нач. 14-го спецвідділення ОВ ВЧК-ГПУ РРФС. З 02.06.1922 — нач. 1-го відділення та заст. нач. військового відділу ГПУ РСФРР. З 11.09.1922 — заст. нач. військового відділу ГПУ РРФСР, Москва. З 10.1922 — нач. КРВ ПП ГПУ РСФРР по Туркестану. З 15.03.1923 — уповн. КРВ ГПУ РСФРР. З 15.10.1923 — нач. 4-го відділення КРВ ОГПУ СРСР. З 15.08.1924 — т.в.о. пом. нач. КРВ ОГПУ РСФРР. З 06.10.1924 — пом. нач. КРВ ОГПУ СРСР. З 21.09.1930 — пом. нач. ОВ ОГПУ СРСР. З 10.1930 — нач. 1-го відділення та пом. нач. ОВ ОГПУ СРСР. З 26.04.1931 — пом. нач. ОВ ОГПУ СРСР. З 07.09.1931 — нач. ОВ ПП ОГПУ по Уралу, Свердловськ. З 03.10.1933 — у розпорядженні ОГПУ СРСР. З 04.12.1933 — заст. повпреда ОГПУ по Іванівській промисловій обл. (ІПО). З 31.07.1934 — заст. нач. УНКВС по ІПО. З 17.09.1935 — нач. УНКВС по ІПО. З 16.03.1936 — нач. УНКВС по Іванівській обл. З 20.07.1937 — нач. КРВ УДБ НКВС Української СРС.

Старший майор державної безпеки (29.11.1935), комісар державної безпеки 3-го рангу (01.1936). Нагороджений орденом Червоного Прапора та двома Знаками почесного працівника ВЧК — ГПУ (1927, 04.02.1936) (11.10.1926). Член ВКП(б) з 09.1920.

Заарештований 22.10.1937. Засуджений на смерть 15.11.1937. Розстріляний 15.11.1937. Посмертно реабілітований.

ТЕЛЄШЕВ ГРИГОРІЙ ГАЛАКТИОНОВИЧ

Народився 12.03.1902 у с.Кабанськ Селенгінського пов. Іркутської губ. у селянській родині, росіянин.

1916 закінчив три класи вищого початкового училища у Кабанську.

04.1916 — 11.1919 — посадчик на шкірзаводі, валяльщик на пимокатному заводі. З 12.1919 — партизан 1-го Кударинського загону. З 02.1920 — співробітник Селенгінської повітової міліції. З 08.1920 — журналіст Селенгінської ПБ. З 01(07)1921 — комендант Селенгінського ПБ. З 08.1922 — співробітник для доручень Зиминського повітового ПБ. З 03.1923 — нач. прикордонного поста № 1 прикордонного

відділення ГПУ м.Троїцькосавська. З 04.1924 — комендант прикордонних дільниць № 5 та 7 17-го прикордонного загону в Іркутській губ. З 02.1927 — навчався у вищій прикордонній школі ОГПУ в Москві. З 04.1928 — комендант Анапської прикордонної дільниці 32-го Новоросійського прикордонного загону. З 12.1928 — комендант Туапсинської прикордонної дільниці 32-го Новоросійського прикордонного загону. З 10.1929 — нач. ЕКВ Чорноморського окрвідділу ГПУ, Північнокавказький край (ПКК). З 08.1930 — нач. ЕКВ Чорноморського оперсектора ОГПУ, ПКК. З 02.02.1933 — нач. 3-го відділення ЕКВ ПП ОГПУ по ПКК. З 14.01.1934 — заст. нач. ЕКВ ПП ОГПУ по ПКК. З 13.07.1934 — заст. нач. ЕКВ УДБ УНКВС по ППК. З 16.08.1936 — нач. ЕКВ УДБ УНКВС по ПКК. З 11.1936 — нач. КРВ УДБ УНКВС по ПКК. З 15.04.1937 — нач. КРВ УДБ УНКВС по Сталінградському краю. З 09.1937 — заст. нач. УНКВС по Архангельській обл. З 01.10.1937 — нач. УНКВС по Тамбовській обл. З 03.03.1938 — нач. УНКВС по Харківській обл. 30.04.1938 — відкликаний до ЦК КП(б)У. З 05.1938 — перший секретар Одеського обкому КП(б)У. 12.1938 — звільнений з посади. З 02.1939 — нач. Головолі Наркомату харчової промисловості СРСР. З 11.1942 — керуючий загальносоюзним трестом будівельно-технічних пошуків у Москві. З 12.1946 — нач. відділу особливих поставок Мінхарчопрому СРСР. З 05.05.1947 — заст. міністра Харчопрому Латвійської РСР. З 01.02.1949 — нач. лісового відділу Мінхарчопрому СРСР. З 03.1953 — заст. нач. Головрозжирмасло Міністерства промисловості харчових товарів (МПХТ) СРСР. З 04.1954 — заст. нач. Головхарчопостачання МПХТ СРСР. З 12.06.1957 — т.в.о. нач. Головхарчопостачання МПХТ СРСР. З 07.1957 — нач. відділу тари та упаковки Головхарчзбутсиловини при Держплані СРСР. З 04.1958 — нач. відділу тари та упаковки Союзголовахарчпромсиловини при РНГ СРСР. З 01.1963 — нач. відділу Союзголовахарчпромсиловини при РНГ СРСР. З 01.1966 — заст. нач. Головпостачання Мінхарчопрому СРСР. З 08.1969 — старший інженер Головпостачання Мінхарчопрому СРСР. З 06.1970 — пенсіонер у Москві. З 09.1971 — старший інженер планово-виробничого відділу Союзхарчопрому. З 10.1972 — пенсіонер у Москві. З 02.1973 — старший інженер ВНДІ виноробства та виноградарства “Магарач”. З 07.1976 — пенсіонер союзного значення у Москві. Помер у жовтні 1978 у Москві.

Старший лейтенант державної безпеки (31.01.1936). Капітан державної безпеки (20.12.1936). Полковник державної безпеки (01.02.1952). Нагороджений орденом Червоної Зірки (1937), сімома медалями, Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (1932). Член ВКП(б) з 03.1920.

ТИМОФЄЄВ МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ

Народився 1896 у м. Санкт-Петербурзі у родині робітника-металіста, росіянин. 1909 закінчив 3-класне міське училище.

1909 — 1915 — працював на заводах Санкт-Петербурга. 3 03.1917 — червоногвардієць. 3 09.1917 — червоногвардієць летючого загону Петроградської райради. 3 1917 — член районного летючого загону слідчої комісії Петроградської райради. 3 02.1918 — пом. коменданта революційної охорони 4-го підрайону Петрограда. 3 05.1919 — пом. нач. штабу Петропавлівської фортеці. 3 09.1919 — військовий комісар 420-го стрілецького полку Ладозької бойової ділянки. 3 05.1920 — співробітник ОВ 55-ї стрілецької дивізії. 3 06.1921 — нач. військової групи та заст. зав. Куп'янським ПБ. 3 11.1921 — співробітник ОВ Харківської губчека. 3 07.1922 — нач. Охтирського окрвідділу ГПУ. 3 1923 — нач. Богодухівського окрвідділу ГПУ. 3 1924 — нач. Новгород-Сіверського окрвідділу ГПУ. 3 25.07.1925 — нач. Глухівського окрвідділу ГПУ (до 22.03.1928). 3 03.1928 — заст. нач. Харківського окрвідділу ГПУ (до 09.1929). 3 10.12.1929 — нач. Криворізького окрвідділу ГПУ (до 09.1930). 3 13.12.1930 — заст. нач. Сталінського окрвідділу ГПУ. 3 06.1931 — нач. Донецького оперативного сектора ГПУ. 3 07.1932 — нач. Донецького облвідділу ГПУ. 3 07.10.1932 — нач. Харківського облвідділу ГПУ (до 03.03.1933). 3 03.1933 — нач. ДТВ ГПУ Південно-Західної залізниці. 3 21.08.1933 — заст. нач. ЕКУ ГПУ УСРР. 3 11.01.1934 — нач. Чернігівського облвідділу ГПУ. 3 15.07.1934 — нач. УНКВС по Чернігівській обл. 3 16.12.1936 — нач. УНКВС по Вінницькій обл. 20.07.1937 — відкликаний до НКВС СРСР. 3 28.08.1937 — нач. Біломорсько-Балтійського комбінату та табору НКВС СРСР. 3 26.02.1941 — нач. Управління таборів лісової промисловості НКВС-МВС СРСР. 3 28.05.1947 — нач. Головного управління лісової промисловості МВС СРСР. 3 03.1954 — нач. Головспецлісу міністерства лісової

та паперової промисловості СРСР (до 04.1954). З 06.1956 — пенсіонер. 12.1977 — помер у Москві.

Старший майор державної безпеки (29.11.1936). Комісар державної безпеки (14.02.1943). Генерал-майор (09.07.1945). Нагороджений двома орденами Леніна, трьома орденами Червоного Прапора, двома орденами Трудового Червоного Прапора, орденом Червоної Зірки та медалями. Член КПРС.

ТИМОФІЄВ ПАВЛО ІВАНОВИЧ

Народився 1894 у с.Єлисаветградка Херсонської губ. у селянській родині, українець. Закінчив сільську школу у Єлисаветградці 1910 та 2-класне училище міністерства народної просвіти.

До 02.1912 — працював у господарстві батька. З 02.1912 — переписувач насінневого бюро Єлисаветградського земства. З 11.1914 — молодший унтер-офіцер 58-го Празького полку 15-ї стрілецької дивізії Південно-Західного фронту. З 27.01.1915 — перебував у австрійському полоні, працював чорноробом та робітником на лісозаготівлях до 18.08.1918. З 09.1918 — червоний партизан у районі Чорного Лісу та Знаменки. З 02.1919 — курсант 1-х радянських командних курсів РСЧА. З 05.1919 — командир загону по боротьбі з повстанцями. З 07.1919 — старший слідчий Черкаської повітової ЧК. З 08.1919 — член колегії Чернігівської губчека. З 01.1920 — член колегії та заст. голови Конотопської повітЧК. З 05.1920 — нач. інформації Єлисаветградської повітової ЧК. З 08.1920 — нач. СОВ Єлисаветградського повітової ЧК. З 04.1921 — нач. СОВ та член колегії Херсонської губчека. З 08.1921 — нач. політагентури Миколаївської губчека. З 12.1921 — нач. ОВ Миколаївської губчека. З 03.01.1923 — нач. Миколаївського окрввідділення ГПУ (до 23.09.1923). З 12.10.1923 — нач. Кременчуцького окрввідділення ГПУ (до 28.06.1924). З 08.1924 — нач. Шепетівського окрввідділення ГПУ (до 10.07.1925). З 01.08.1925 — нач. Мелітопольського окрввідділу ГПУ. З 04.07.1928 — нач. Артемівського окрввідділу ГПУ. З 01.10.1930 — нач. Запорізького міськвідділу ГПУ (до 11.1931). З 03.12.1931 — нач. Гомельського оперсектора ГПУ (до 22.11.1932). З 19.11.1932 — нач. Омського оперсектора ГПУ. З 25.01.1934 — нач. Калмицького облвідділу ГПУ. З 15.07.1934 — нач. УНКВС по Калмицькій АСРР (до

03.07.1936). З 05.08.1936 — нач. ТВ УДБ УНКВС Татарської АСРР. З 26.12.1936 — нач. ТВ УДБ НКВС Татарської АСРР. З 22.10.1937 — нач. 2-го відділу УДБ НКВС Татарської АРСР. 12.1938 — помер.

Старший лейтенант державної безпеки. Капітан державної безпеки. Нагороджений Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (1925). Член ВКП(б) з 11.1919.

ТРОЇЦЬКИЙ ОЛЕКСАНДР НИЛОВИЧ

Народився 01.08.1898 у м.Торопець Псковської губ. у родині службовця, росіянин. Закінчив 1914 духовну семінарію.

1912 — 1916 — репетитор, канцелярист у Торопці. З 1916 — сільський вчитель у с.Гагрино Новгородської губ. З 1917 — писар на транспорті у с.Хворостняк. З 05.1918 — доброволець 3-го Омського партизанського загону. З 1918 — червоноармієць 3-го Курського стрілецького полку. До 1921 — пом. командира батальйону 354-го стрілецького полку. З 10.10.1921 — інструктор-організатор Політуправління військ ВЧК у Сибіру. З 03.08.1922 — інструктор-організатор та нач. агітпропаганди Політуправління військ ВУЧК. З 01.11.1922 — військовий комісар 95-го окремого дивізіону ГПУ. З 01.02.1923 до 05.05.1927 — політінспектор Інспекції внутрішньої охорони ОГПУ. З 01.09.1927 — зав. Агітпропаганди. З 03.12.1928 — відповід. секретар осередку ВКП(б). З 01.12.1929 — уповн. ОВ ПП ОГПУ по Середньовольському краю (СВК). З 01.10.1930 — старший уповн. ОВ ПП ОГПУ по СВК. З 01.04.1931 — оперуповн. СПВ ПП ОГПУ по СВК. З 01.01.1922 — нач. 2-го відділення СПВ ОГПУ по СВК. З 01.08.1933 — нач. 2-го відділення та пом. нач. СПВ ПП ОГПУ по СВК. З 01.02.1935 — нач. 2-го відділення та пом. нач. СПВ УДБ УНКВС по Оренбурзькій обл. З 01.06.1936 — заст. нач. СПВ УДБ УНКВС по Оренбурзькій обл. З 1937 — нач. УДБ УНКВС по Оренбурзькій обл. З 01.10.1937 — т.в.о. нач. КРВ УДБ УНКВС по Іркутській обл. З 20.05.1938 — заст. нач. КРВ УДБ НКВС УРСР. З 23.07.1938 — т.в.о. нач. КРВ УДБ НКВС УРСР. З 28.08.1938 — в.о. нач. КРВ 1-го Управління НКВС УРСР. Подальша доля невідома.

Лейтенант державної безпеки (02.03.1936). Старший лейтенант державної безпеки (27.05.1937). Нагороджений орде-

ном Червоної Зірки (19.12.1937) та Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (23.08.1937). Член ВКП(б) з 1920.

УМОВ ІЛЛЯ АБРАМОВИЧ

Народився 1895, освіта середня.

У РСЧА служив у 1917 — 1921. В ГПУ — з 1929. 1933 — нач. 3-го відділення ОВ Харківського облвідділу ГПУ. До 10.05.1934 — пом. нач. ОВ 28-ї дивізії. З 10.05.1934 — нач. ОВ 28-ї дивізії. До 16.03.1936 — пом. нач. відділу кадрів НКВС УСРР. З 16.03.1936 — нач. ОСВ УДБ НКВС УСРР. З 01.1937 — нач. ОСВ УДБ НКВС УРСР. З 26.07.1937 — нач. Краматорського міськвідділу НКВС. 17.05.1938 — відкликаний до НКВС СРСР. Подальша доля невідома.

Лейтенант державної безпеки (09.01.1936). Член ВКП(б) з 1925 (перебував у РСДРП(б) у 1917 — 1921, виключений “за міщанство”).

УШАКОВ (УШИМИРСЬКИЙ) ЗИНОВІЙ МАРКОВИЧ

Народився 1895 у м.Хабне Київської губ., єврей.

Працював у СОУ ОГПУ УСРР. З 1931 — співробітник ОВ ОГПУ СРСР. До 01.1933 — пом. нач. 5-го відділення ОВ ОГПУ СРСР. У 01.1933 — відряджений до ГПУ УСРР. До 23.03.1934 — нач. ОВ Донецького облвідділу ГПУ. З 23.03.1934 — співробітник ПП ОГПУ по Нижньоволзькому краю. З 11.03.1934 — співробітник УНКВС по Саратовському краю. З 09.02.1935 — заст. нач. ОВ УДБ НКВС Білоруської РСР. З 28.01.1937 — пом. нач. ОВ ГУДБ НКВС СРСР.

Капітан державної безпеки (23.03.1936). Майор державної безпеки (1937). Нагороджений орденом Червоної Зірки (22.07.1937). Член ВКП(б) з 1930.

Заарештований 05.09.1938. Засуджений на смерть 04.02.1940. Розстріляний 1940.

УРАЛЕЦЬ-КЕТОВ ОЛЕКСАНДР КОСТЯНТИНОВИЧ

Народився 1902 у м.Пермі у робітничій родині, росіянин. Закінчив робітничий факультет Харківського технологічного інституту.

У 1915 — 1917 — робітник-таврувальник артилерійського заводу у Пермі. З 09.1918 — технічний співробітник Уральського обкому РКП(б). З 06.1919 — голова райкому КСМ у Пермі. З 11.1919 — інструктор-організатор ЦК РКСМ у Москві та Курську. З 04.1920 — співробітник Пермської губчека. З 07.1920 — співробітник ОВ 16-ї армії Західного фронту. З 02.1921 — співробітник ОВ 1-ї Кінної Армії. З 05.1921 — співробітник ОВ Харківського ВО. З 05.1922 — співробітник ОВ 44-ї дивізії, Житомир. З 03.1923 — співробітник ГПУ УСРР у Харкові. З 06.1927 — співробітник Херсонського окрвідділу ГПУ. З 09.1929 — нач. ЕКВ Сталінського окрвідділу ГПУ. З 10.1930 — нач. ЕКВ Харківського оперсектора ГПУ. З 11.1931 — секретар колегії ГПУ УРСР. З 06.1933 — нач. Луганського міськвідділу ГПУ. З 09.1934 — нач. Миколаївського міськвідділу НКВС та ОВ 16-ї стрілецької дивізії. З 26.02.1937 — у розпорядженні НКВС УРСР. З 11.04.1937 — нач. Криворізького міськвідділу НКВС та нач. ОВ 41-ї дивізії. З 21.10.1937 — заст. нач. УНКВС по Сталінградській обл. З 05.1938 — нач. УНКВС по Мурманській обл. та нач. ОВ ГУДБ НКВС Північного флоту. З 05.1939 — заст. нач. будівництва Волгобуду НКВС у містах Ярославль та Перебори. З 13.04.1942 — заст. нач. Тагілбуду НКВС СРСР. З 08.01.1944 — заст. нач. Тагілбуду з підсобних господарств. З 15.05.1944 — заст. нач. Управління Челябметалурбуду по табору НКВС.

Капітан державної безпеки (23.03.1936). Підполковник (11.02.1943), полковник (15.04.1944). Нагороджений Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (08.04.1934), маузером від колегії ОГПУ СРСР (1931), бойвою зброєю (1933). Член ВКП(б) з 1919.

УСПЕНСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ

Народився у лютому 1902 у с.Верхній Суходол Олексінського р-ну Тульської обл. у родині лісового сторожа, росіянин. Закінчив початкове училище у Верхньому Суходолі, 2-класне училище у Тулі, два класи духовного училища у Тулі, один курс збройно-технічної школи у Тулі. Працював у приватному магазині у Тулі.

У 02.1918 — 05.1919 — секретар Верхньосуходольського повітового комітету бідноти, зав. відділом друкованих органів у Верхньому Суходолі. У 05.1919 — 08.1920 — нач. Олексінської районної міліції. З 08.1920 — таємний уповн.

ПБ Олексінського пов. До 1922 — уповн. Олексінського пов. З 1922 — нач. інформації ПБ Олексінського пов.; уповн. Тульського губвідділу ГПУ по Олексінському пов. З 09.1923 — нач. ЕКВ Тульського губвідділу ГПУ. З 02.1927 — нач. ЕКВ ПП ОГПУ по Уралу, Свердловськ. З 09.1931 — нач. ЕКВ ПП ОГПУ по Московській обл. З 27.11.1932 — нач. ЕКВ та пом. повпреда ОГПУ по Московській обл. З 14.05.1933 — заст. повпреда ОГПУ по Московській обл. З 31.07.1934 — заст. нач. УНКВС по Московській обл. З 02.1935 — заст. коменданта Московського Кремля з внутрішньої охорони. З 28.02.1936 — заст. нач. УНКВС по Західносибірському краю, Новосибірськ. З 16.03.1937 — нач. УНКВС по Оренбурзькій обл. З 25.01.1938 — нарком внутрішніх справ УРСР. 14.11.1938 — інсценував самогубство та зник із Києва. Переховувався у Архангельську, Калузі, Муромі. 15.04.1939 — заарештований у м. Міасс Челябінської обл.

Старший майор державної безпеки (29.11.1935). Комісар державної безпеки 3-го рангу (25.01.1938). Нагороджений орденами Леніна (02.07.1937) та Червоного Прапора (1930), двома Знаками почесного працівника ВЧК — ГПУ (1929, 04.02.1933). Член ВКП(б) з 09.1920. Член політбюро ЦК КП(б). Депутат Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР.

Засуджений на смерть 27.01.1940. Розстріляний 28.01.1940.

ФЕДОРОВ МИКОЛА МИКОЛАЙОВИЧ

Народився 1900 у м. Томську у родині робітника-машиніста, росіянин. Закінчив церковно-приходську школу, закінчив перший клас 4-класного міського училища.

11.1912 — 06.1915 — пакувальник товарів оптового складу. 06.1915 — 11.1917 — рядовий команди розвідників 321-го Бендерівського піхотного полку. 11.1917 — 05.1918 — відповідальний секретар та пом. командира загону спілки фронтовиків і робітників, Томськ. 05.1918 — 11.1918 — розсильний Томської губ. акціонерного тов-ва. 11.1918 — 02.1919 — політув'язнений у колчаківській в'язниці. 07.1919 — 11.1919 — рядовий 12-го артдивізіону колчаківської армії. 11.1919 — 04.1922 — секретар військкому 2-х Сибірських аркурсів. 04.1922 — 07.1924 — пом.

військкому 6-ї Сибірської артшколи та, за сумісництвом, політком Політехнічного інституту.

З 1924 — відповід. секретар Томського губвиконкому. 07.1924 — 09.1925 — пом. нач. по політчастині Кримської кавалерійської школи РСЧА. 09.1925 — 07.1926 — навчався у вищій військово-педагогічній школі РСЧА у Москві. 16.07.1926 — 01.12.1926 — в.о.пом. інспектора УПО і ВОДПУ ПП ОГПУ по Середній Азії. 01.12.1926 — 20.08.1927 — військком школи молодшого комскладу УПО і ВОГПУ по Середній Азії. 11.1927 — 05.1930 — пом. коменданта окремої прикордонної комендатури ОГПУ по СОЧ, місто Каракал. 05.1930 — 09.1930 — комендант окремої прикордонної комендатури, Ош. 05.1930 — 09.1930 — заст. нач. Ошського окрввідділу ОГПУ. 09.1930 — 01.02.1932 — нач. опервідділення УПО і ВОДПУ ПП ОГПУ Середньої Азії. 01.01.1932 — 02.1932 — нач. 3-го відділення 1-го відділу УПО і ВОДПУ ПП ОГПУ Середньої Азії. 02.1933 — 09.1933 — нач. опервідділення УПО і ВОДПУ по Казахстану. 09.1933 — 05.1934 — нач. 49-го прикордонного загону ОГПУ. 05.1934 — 05.03.1935 — нач. 50-го прикордонного загону ОГПУ-НКВС. 05.03.1935 — 20.07.1937 — нач. 6-го Оранієнбаумського прикордонного загону НКВС. 20.07.1937 — 26.02.1938 — нач. УНКВС Одеської обл. 26.02.1938 — 28.03.1938 — нач. УНКВС Київської обл. 28.03.1938 — 28.05.1938 — нач. СПВ 2-го Управління НКВС СРСР. 04.1938 — 28.05.1938 — заст. нач. 2-го Управління НКВС СРСР. 20.04.1938 — 28.05.1938 — т.в.о. нач. 2-го Управління НКВС СРСР. 28.05.1938 — 29.09.1938 — нач. 2-го Управління НКВС СРСР. 29.09.1938 — 20.11.1938 — нач. ОВ ГУДБ НКВС СРСР.

Полковник. Комбриг (1937). Нагороджений орденами Леніна (19.12.1937), Червоного Прапора (1935). Член ВКП(б) з 1918. Депутат Верховної Ради СРСР.

Заарештований 20.11.1938. Засуджений на смерть 03.02.1940. Розстріляний 04.02.1940.

ФІШЕР ЙОСИП БОРИСОВИЧ

Народився 1896 у м.Тростянець Вінницької обл. у родині дрібного торговця, єврей. Закінчив 1906 два класи єврейського училища.

З 07.1909 — хлопчик на лісовому складі у с.Томашполь Ямпольського пов. Подільської губ. З 10.1915 — рядовий

52-го Волинського піхотного полку. З 12.1917 — червоногвардієць в Одесі. З 03.1918 — службовець на лісовому складі. З 02.1919 — співробітник розвідки ОВ Одеської губчека. З 04.1919 — курсант дев'ятих піхотних курсів РСЧА. З 02.1920 — уповн. штабу 14-ї армії та комісії по вилученню зброї у Одесі та Кременчуці. З 06.1920 — уповн. Подільської губчека. З 02.1921 — уповн. прикордонної дільниці у Могилеві-Подільському. З 10.1923 — уповн. та нач. прикордонної дільниці у Кам'янці-Подільському. З 07.1924 — уповн. Вінницького губвідділу ГПУ. З 12.1926 — уповн. Київського окрвідділу ГПУ. З 01.1930 — старший уповн. Одеського оперсектора ГПУ. З 07.1931 — пом. нач. ОВ Артемівського окрвідділу ГПУ. З 12.1931 — старший уповн. ГПУ УСРР. До 1933 — нач. ОСВ Донецького облвідділу ГПУ. До 17.05.1934 — нач. 8-го відділення ОВ ГПУ УСРР. До 05.06.1934 — нач. 7-го відділення ОВ ГПУ УСРР. З 05.06.1934 — нач. 3-го відділення ОВ ГПУ УСРР. З 15.07.1934 — нач. 3-го відділення ОВ УДБ НКВС УСРР. З 1936 — нач. 10-го відділення ЕКВ УДБ НКВС УСРР. З 03.01.1937 — нач. КРВ УДБ УНКВС Вінницької обл. З 15.08.1937 — нач. УДБ УНКВС Харківської обл. З 01.10.1937 — нач. УНКВС Миколаївської обл. З 03.03.1938 — у розпорядженні НКВС СРСР. З 06.1938 — заст. нач. будівництва № 302 у Молотовську. З 23.10.1938 — заст. нач. управління Вятських таборів НКВС. З 07.1939 — пенсіонер в Одесі. З 10.1939 — нач. житлокомунвідділу Управління Чорноморського морського пароплавства. З 01.1940 — ревізор управління наркомату юстиції УРСР по Одеській обл. З 04.1941 — зав. юридичною консультацією в Одесі. З 07.1941 — заст. нач. ОВ Єйської військово-морської бази. З 07.1942 — заст. нач. ОВ НКВС армії на Калінінському фронті. З 04.03.1943 — заст. нач. ОВ НКВС 2-го штурмового авіакорпусу. З 04.1943 — заст. нач. відділу “СМЕРШ” армії. З 07.1943 — нач. спецчастини Наркомату кольорових металів СРСР. З 10.1944 — нач. спецчастини Наркомату будівельних матеріалів СРСР. З 07.1945 — нач. таємно-мобілізаційного відділу Укрконсервтресту у Одесі. З 02.1948 — зав. юридичною консультацією в Одесі. У 1949 — закінчив Одеську юридичну школу. У 1952 — закінчив юридичний факультет Одеського ун-ту. З 10.1950 — адвокат юридичної консультації в Одесі.

Старший лейтенант державної безпеки (08.01.1936). Капітан державної безпеки (17.11.1937). Підполковник державної безпеки (11.02.1943). Член ВКП(б) з 05.1925 (виключений із партії у 1958, перебував у ВКП(б) у 1920 — 1921 — виключений за сварку).

ФОМІН ФЕДІР ТИМОФІЙОВИЧ

Народився 12.05.1894 у с.Фролово Пронського пов. Рязанської губ. у селянській родині, росіянин. 1910 закінчив церковно-приходську школу. У 1913 — 1915 навчався у вечірній фабричній школі фабрики Цинделя у Москві, закінчив бухгалтерські курси при тій же фабриці.

З 01.1915 — рядовий запасного батальйону у Тулі, рядовий команди розвідників 130-го піхотного полку. З 10.10.1915 — рядовий 737-го піхотного Абловінського полку. З 18.05.1917 — інструктор по виборах до Московської губернської думи. З 01.01.1918 — комісар для особливих доручень штабу наркома в Україні по боротьбі з контрреволюцією. З 10.1918 — нач. розвідки штабу наркома по боротьбі з контрреволюцією в Україні. З 15.02.1919 — нач. ОВ 1-ї Української армії. З 18.04.1919 — нач. ОВ 3-ї Української армії. З 26.06.1919 — нач. ОВ 14-ї армії. З 12.08.1919 — заст. нач. ОВ 12-ї армії. З 18.09.1919 — інструктор-організатор ОВ ВЧК. З 15.11.1919 — пом. нач. оргінструкторського відділу ВЧК. З 28.12.1919 — заст. нач. ОВ 10-ї армії. З 20.06.1920 — заст. нач. ОВ узбережжя Чорного та Азовського морей. З 05.04.1921 — нач. ОВ Кримської обласної ЧК. З 29.05.1921 — заст. голови Кримської обласної ЧК. З 22.06.1921 — голова Кримської обласної ЧК. З 21.11.1921 — заст. голови та нач. СПУ Київської губчека. З 05.01.1922 — член колегії Подільської губчека. З 18.01.1923 — нач. ОВ ПП ГПУ Правобережної України. З 13.08.1923 — нач. Терського губвідділу ГПУ. З 18.12.1923 — нач. Терського губвідділу ГПУ та, за сумісництвом, нач. адмінвідділу Терського губвиконкому. З 28.09.1926 — слухач курсів удосконалення начальницького складу Військової Академії РСЧА. З 12.09.1927 — нач. ОВ Північнокавказького ВО та нач. Управління прикордонної охорони та військ ОГПУ Північнокавказького краю (УПО та ВОГПУ ПКК). З 11.03.1930 — нач. УПО та ВОГПУ Ленінградського ВО. З 07.1934 — заст. нач. УНКВС та нач. Управління прикордонної та внутрішньої охорони УНКВС по Ленінградській обл.

23.01.1935 — засуджений на три роки таборів. З 1935 — заст. нач. Управління дорожнього будівництва Дальбуду. З 05.1938 — нач. Тенькінського дорожнього будівництва Дальбуду.

Підполковник. Нагороджений орденом Червоного Прапора та Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ. Член ВКП(б) з 08.1917.

Заарештований 08.05.1939. Засуджений до таборів. Звільнений 08.05.1947. Реабілітований.

ФРИНОВСЬКИЙ МИХАЙЛО ПЕТРОВИЧ

Народився 1898 у м.Наровчат Пензенської губ. у родині вчителя. 1915 виключений із духовної семінарії. 1916 дезертував із армії.

У лютому 1917 — рядовий Пензенського гарнізону, брав участь у вбивстві генерала Бема та переховувався у Москві. У жовтні 1917 був поранений при штурмі Кремля. З 1918 до 06.1919 — командир ескадрону на Східному фронті. З 06.1919 працював у профспілках. З 08.1919 працював в ОВ Московської ЧК. З 01.1920 працював у ОВ Південно-Західного фронту, Української Червоної Галицької армії, 1-ї Кінної Армії. З 1921 — нач. оперативного відділу ОВ ВУЧК. З 1922 — секретар повпреда ГПУ по Правобережній Україні. З 1923 — у ПП ГПУ по Південносхідній Росії — ПП ОГПУ по Північнокавказькому краю. 1925 закінчив ленінські крайові курси у Залізногорську. З 1925 — нач. Чорноморського окрвідділу ОГПУ. 1927 закінчив курси удосконалення вищого комскладу при військовій академії ім.Фрунзе. 1928 — пом. нач. ОВ Московського ВО. З 09.1928 — командир-комісар окремої дивізії особливого призначення ім.Дзержинського. З 1930 — голова ГПУ Азербайджану. З 04.1933 — нач. ГУПВО НКВС СРСР. З 16.10.1936 — заст. наркома внутрішніх справ СРСР та нач. ГУПВО НКВС СРСР. З 15.04.1937 — перший заст. наркома внутрішніх справ СРСР та нач. ГУДБ НКВС СРСР. З 08.09.1938 — нарком військово-морського флоту СРСР.

Комкор (29.11.1935). Командарм 1-го рангу (14.09.1938). Нагороджений орденом Леніна (14.02.1936), Червоної Зірки (22.07.1937), трьома орденами Червоного Прапора, орденом Червоного Прапора ЗРФСР, двома Знаками почесного працівника ВЧК — ГПУ. Член ВКП(б) з 1918. Депутат Верховної Ради СРСР.

Заарештований 06.04.1939. Засуджений на смерть 04.03.1940. Розстріляний 08.03.1940.

ХАТЕНЕВЕР АРОН МЕЄРОВИЧ

Народився 16.03.1905 у м.Мінську, єврей. Закінчив правовий відділ Ін-ту права та господарства Білоруського ун-ту.

З 1919 працював у с.Довнати Мінського пов. З 1920 — кур'єр на Західному фронті. З 1921 — чорнороб та конторник заводу “Енергія” у Мінську, кур'єр та письмоводитель Білоруської ЧК. З 1922 — нач. фельдвідділення Білоруського ГПУ. З 1923 — пом. уповн. Слуцького прикордонного загону. З 1924 — пом. уповн. ПП ОГПУ по Західному краю. З 1926 — нач. ІНФВ Мозирського окрвідділу ГПУ. З 1927 — уповн. “ИРО” ГПУ БРСР. З 1929 — уповн. СВ ГПУ БРСР. З 1929 — пом. нач. відділення СВ ПП ОГПУ по Західному краю. З 1931 — нач. відділення СПВ ПП ОГПУ по Західному краю. З 1933 — нач. Бежецького міськвідділу ГПУ. З 29.08.1934 — пом. нач. СПВ УДБ УНКВС по Воронежській обл. З 17.11.1935 — заст. нач. СПВ УДБ УНКВС по Воронежській обл. З 28.03.1937 — нач. відділення СПВ ГУДБ НКВС СРСР. З 20.08.1937 — член бригади ГУДБ НКВС СРСР у Києві. З 08.1937 — т.в.о. пом. нач. СПВ УДБ НКВС УРСР. З 10.1937 — повернувся до виконання обов'язків нач. відділення СПВ ГУДБ НКВС СРСР. З 07.12.1937 — нач. СПВ УДБ НКВС УРСР. З 1938 — нач. СПВ УДБ та т.в.о. заст. наркомвнуправ УРСР. З 09.05.1938 — пом. нач. УНКВС по Ленінградській обл. З 31.07.1938 — заст. нач. УНКВС по Ленінградській обл.

Старший лейтенант державної безпеки (03.03.1936), капітан державної безпеки (06.1937), майор державної безпеки (11.1937). Нагороджений орденом Червоної Зірки (22.07.1937) та золотим годинником від ВУЦВК (19.12.1937). Член ВКП(б) з 1926.

Заарештований 17.11.1938. Засуджений на смерть 21.05.1940. Розстріляний 1940.

ХОЗЕ ЯКІВ САМІЙЛОВИЧ

Народився 18.04.1898 у м.Голинка Августовського пов. Сувалковської губ. у родині орендаря маєтку та готелю, єврей.

1916 — 1917 — робітник тютюнової фабрики. 1917 — достроково, як студент, мобілізований. Доброволець Студентського батальйону, Царицин. 1918 — робітник миловареного заводу. 1918 — приказчик сільськогосподарчого кооператива. 1919 — 1920 — секретар народного суду 5-ї ділянки, Харків. 1921 — 1922 — секретар Харківського губревтрибуналу. 1922 — 1923 — контролер Наркомату РСМ УСРР. З 06.09.1923 — уповн. СВ Харківського губвідділу ГПУ. З 01.10.1923 — пом. уповн. СВ ГПУ УСРР. З 25.01.1924 — пом. уповн. ЕКУ ГПУ УСРР. З 01.09.1924 — пом. уповн. СВ ГПУ УСРР. З 01.02.1928 — уповн. 2-го відділку СВ ГПУ УСРР. З 22.05.1930 — старший уповн. СВ ГПУ УСРР. З 05.04.1931 — оперуповн. 1-го відділку СПВ ГПУ УСРР. З 12.11.1931 — пом. нач. СПВ Дніпропетровського оперсектора. З 27.02.1932 — пом. нач. СПВ Дніпропетровського облвідділу ГПУ. З 28.10.1933 — нач. 2-го відділку ТВ ГПУ УСРР. З 11.07.1934 — нач. СВ ТВ УДБ НКВС УСРР. 29.12.1934 — відряджений до НКВС СРСР. З 10.01.1935 — т.в.о. нач. СПВ УДБ УНКВС Кіровського краю. З 06.04.1935 — заступник начальника СПВ УДБ УНКВС Кіровського краю. 07.11.1936 — відряджений до відділу кадрів НКВС СРСР. Подальша доля невідома.

Старший лейтенант державної безпеки (07.04.1936). Нагороджений орденом Знак Пошани (22.07.1937). Кандидат у члени ВКП(б) з 1932.

ЦИКЛІС САВЕЛІЙ МИХАЙЛОВИЧ

Народився 1888 у м. Біла Церква Київської губ. у родині службовця, українець (батько — єврей). Закінчив фабричну школу, промислове училище у Лодзі, перший курс Київського політехнічного технікума. До 1914 — студент Варшавського політехнічного технікуму. За участь у студентських заворушеннях 1911 — 1912 двічі заарештовувався.

З 1914 — доброволець 2-го запасного саперного батальйону. У 1914 — 1917 — молодший унтер-офіцер, прапорщик (1916), підпоручик (17.12.1916) 36-ї саперної роти на Румунському фронті. Нагороджений царськими орденами Анни 4-го ступеня (07.08.1916), Анни 3-го ступеня (16.10.1916), Станіслава 3-го ступеня (07.08.1916). До 05.1917 — голова полкового та дивізійного комітету на Румунському фронті. З 05.1917 перебував на лікуванні. З 11.1917 — червоноармієць 3-го революційного партизанського загону у Курську. З 1918 — слідчий Саратовської губчека. З 01.1919 —

голова Контрольної комісії Харківської губчека. До 25.06.1919 — член малої колегії, зав. СОВ та заст. голови Харківської губчека. З 07.1919 — служив у РСЧА у 51-й дивізії та 1-ї Кінній Армії (нач. відділу зв'язку, політкомісар штабу групи військ Сумського напрямку, нач. штабу бригади, зав. політвідділом). З 13.01.1921 — член Колегії Харківської губчека. З 1921 — пом. нач. ЕКУ ВУЧК. З 1922 — нач. Чернігівського губвідділу ГПУ. З 1923 — нач. ДТВ ОГПУ Південно-Західної залізниці. З 1929 — нач. Житомирського окрвідділу ГПУ. З 1930 — нач. відділу ЕКУ ГПУ УСРР. До 10.10.1931 — нач. АВ, перший заст. нач. АОУ ГПУ УСРР. З 10.10.1931 — заст. нач. відділу кадрів ГПУ УСРР. З 01.1932 — нач. відділу кадрів ГПУ УСРР. З 09.02.1932 — нач. відділу кадрів ГПУ УСРР і член колегії ГПУ УСРР. З 17.08.1933 — нач. ТВ ГПУ УСРР і нач. ДТВ ОГПУ Південних залізниць. З 20.08.1934 — нач. АГУ НКВС УСРР. 08.08.1937 — усунутий з посади. З 1937 — нач. АВ Івдельського табору НКВС СРСР.

Майор державної безпеки (1935). Нагороджений двома Знаками почесного працівника ВЧК — ГПУ (1922, 1932). Член ВКП(б) з 03.1918 (у 1911 — 1917 — меншовик), виключений 13.07.1937.

Заарештований 25.04.1938. Засуджений на смерть 28.08.1938 за статтями 58-1“б”, 58-8, 58-11 КК РРФСР. Розстріляний. Посмертно реабілітований 23.05.1956.

ЧЕРДАК МОЙСЕЙ ГРИГОРОВИЧ

Народився 1900 у м.Одесі у родині службовця, єврей, освіта незакінчена вища — інженерна.

1930 — 05.04.1931 — нач. ЕКО Донецького оперсектора ГПУ. 04.1931 — 27.02.1932 — нач. СПО Київського оперсектора ГПУ. 27.02.1932 — 02.1934 — нач. СПО Київського облвідділу ГПУ. 1934 — 10.07.1934 — заст. нач. Київського облвідділу ГПУ. 10.07.1934 — 1935 — заст. нач. УНКВС Київської обл. 1935 — 19.05.1937 — заст. нач. УНКВС Одеської обл. 19.05.1937 — 20.07.1937 — нач. КРВ УДБ НКВС УРСР. 20.07.1937 — 27.07.1937 — у розпорядженні НКВС УРСР. 27.07.1937 — 31.08.1937 — у розпорядженні НКВС СРСР. 31.08.1937 — 14.02.1938 — нач. ДТВ ГУДБ НКВС залізниці Кагановича. 14.02.1938 — 21.04.1938 — у розпорядженні НКВС СРСР. 21.04.1938 — 1938 — нач. будівельного відділу ГУЛАГу НКВС СРСР. 1938 — пом. нач.

ГУШОСДОР НКВС СРСР та нач. УШОСТРОЙЛАГУ НКВС СРСР. 19.10.1938 — звільнений із органів НКВС. 1957 — нач. планового відділу “Головекскаватор” Міністерства будівельного та дорожнього машинобудування СРСР, Москва.

Майор державної безпеки (1935). Старший лейтенант запасу. Член ВКП(б) з 1919.

ЧЕРНОВ ЛЕОНТІЙ ОНИСИМОВИЧ

Народився 1897 у Катеринославі у родині шапкаря, єврей. Закінчив у 1910 однокласне приватне училище у Катеринославі.

1910 — 1915 — працював у Катеринославі. З 04.1917 — рядовий царської армії на Західному фронті. З 04.1919 — червоноармієць, комендант польового штабу, нач.розвідки кавполку РСЧА. З 11.1921 — співробітник для доручень, пом. уповн., уповн. Катеринославської губчека — Катеринославського губвідділу ГПУ. З 02.1923 — пом. нач. відділення, уповн. і пом. уповн. Подільського губвідділу ГПУ, Вінниця. З 09.1924 — пом. уповн., уповн. Тульчинського окрвідділу ГПУ. З 08.1928 — уповн. Волинського окрвідділу ГПУ, Житомир. З 04.1930 — ст. уповн. Вінницького оперсектора ГПУ. З 04.1931 — оперуповн. ГПУ УСРР, Харків. До 10.07.1934 — нач. 4-го відділення (охорона уряду та членів політбюро ЦК КП(б)У) оперативного відділу ГПУ УСРР. З 11.07.1934 — нач. 4-го відділення оперативного відділу УДБ НКВС УСРР. З 01.1937 — заст. нач. відділу охорони УДБ НКВС УРСР. З 15.08.1937 — нач. ОВ УДБ УНКВС Харківської обл.

Старший лейтенант державної безпеки (08.01.1936). Нагороджений Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (28.03.1934). Нагороджений почесною грамотою та цінним подарунком від ЦВК УСРР (19.12.1937). Член ВКП(б) з 05.1937 (виключений із кандидатів у члени ВКП(б)У 1921 за неучасть у суботнику).

Заарештований 31.07.1938. Засуджений на смерть 02.10.1938. Розстріляний.

ЧИСТОВ ПАВЛО ВАСИЛЬОВИЧ

Народився 1905 у с.Кондирино Клинського пов. Московської губ. у родині муляра. Навчався у гімназії, закінчив

три групи школи другого ступеня у Москві. З 05.1922 працював муляром по найму у приватних осіб.

03.07.1923 — 01.09.1925 — реєстратор відділення іноземної реєстрації ІНВ ГПУ РСФРР. 09.1925 — 07.1927 — навчався у Московській губ. радпартшколі. 01.09.1927 — 01.01.1928 — пом. уповн. 2-го відділення ІНФВ та ПК ОГПУ СРСР. 01.01.1928 — 05.10.1928 — уповн. 5-го відділення ІНФВ та ПК ОГПУ СРСР. 10.1928 — 1929 — уповн. Іркутського окрвідділу ГПУ в Усольському р-ні. 1929 — 01.03.1930 — нач. ІНФВ Іркутського окрвідділу ГПУ. 01.03.1930 — 1930 — нач. 3-го відділення ІНФВ ПП ОГПУ по Сибірському краю. 15.06.1930 — 1930 — нач. 2-го відділення ОБІНВ ПП ОГПУ по Сибірському краю. 10.1930 — 1931 — нач. ІНФВ оперсектора ОГПУ у Західносибірському краї (ЗСК). 1931 — 25.02.1931 — нач. 3-го відділення ІНФВ ПП ОГПУ по ЗСК. 25.02.1931 — 03.1931 — нач. 2-го відділення ІНФВ ПП ОГПУ по ЗСК. 03.1931 — 1933 — нач. 2-го відділення СПВ ПП ОГПУ по ЗСК. 1933 — 14.05.1933 — пом. нач. СПВ ПП ОГПУ по ЗСК. 14.05.1933 — 10.07.1934 — нач. Барнаульського оперсектора ОГПУ. 11.07.1934 — 23.08.1934 — нач. Барнаульського оперсектора НКВС. 23.08.1934 — 29.09.1936 — нач. СПВ УДБ УНКВС по Челябінській обл. 25.10.1935 — 29.09.1936 — пом. нач. УНКВС по Челябінській обл. 29.09.1936 — 22.05.1937 — пом. нач. УНКВС по Свердловській обл. 22.05.1937 — 29.07.1937 — заст. нач. УНКВС по Свердловській обл. 29.07.1937 — 26.02.1938 — нач. УНКВС по Челябінській обл. 26.02.1938 — 07.1938 — нач. УНКВС по Донецькій обл. 07.1938 — 01.02.1939 — нач. УНКВС по Сталінській обл. 08.03.1939 — 17.06.1939 — заст. нач. будівництва Куйбишевського гідровузла та нач. Самарського табору НКВС СРСР. 17.06.1939 — 10.1940 — нач. Управління будівництва Куйбишевського гідровузла та табору НКВС СРСР. 10.04. — 07.1941 — нач. Витегорського Управління таборів НКВС СРСР. 07.1941 — 08.1941 — заст. нач. ГУОБР НКВС СРСР. 23.08.1941 — 03.09.1941 — нач. Південно-Західного Управління будівництва оборонних споруд. 03.09.1941 — потрапив до німецького полону у с.Бистрики Сумської обл. 09.1941 — 04.07.1943 — військовополонений табору ІА, Статaborу ІБ (м.Сувалки, Гогенштейн). 04.12.1943 — заарештований гестапо за антифашистську агітацію. 12.1943 — 02.1944 — в'язень поодинокі камери в'язниці

гестапо у Аленштейні. 02.1944 — 07.1944 — в'язень концтабору Штутгоф. 07.1944 — 07.05.1945 — в'язень концтабору Маутхаузен. 07.05.1945 — звільнений американцями та переданий представникам РСЧА. 17.07.1945 — 23.09.1946 — перевірявся у Подільському ПФТ № 774 НКВС. 21.09.1946 — заарештований. 27.03.1947 — засуджений особливою нарадою МДБ за статтями 58-16, 58-11 КК РРФСР до 15 років таборів. 05.11.1955 — достроково звільнений із Півсхідтабу. Проживав у Москві.

Старший лейтенант державної безпеки (1936). Капітан державної безпеки (1937). Майор державної безпеки (1937). Нагороджений орденами Леніна (19.12.1937) та Знак Пошани (26.04.1940), медаллю “20 років РСЧА”, Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (20.12.1932), відділу ГПУ 04.1926. Депутат Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР.

ШАПІРО ІСААК АНАНІЙОВИЧ

Народився 12.12.1898 у м.Олександрія Катеринославської губ. у родині кустаря-кравця, єврей. 1910 закінчив два класи міського училища в Олександрії (за іншими даними — чотири класи).

1911 — 1913 — працював у мануфактурному магазині. 3 08.1915 — паяльщик на гранатному заводі. 3 12.1916 — рядовий 46-го та 48-го запасних полків, Одеса. 3 02.1917 — рядовий 14-го стрілецького полку 4-ї Залізної дивізії на Румунському фронті. 3 02.1918 — приказчик мануфактурного магазину, Олександрія. 3 01.1919 — безробітний та вантажник на залізниці, Олександрія. 3 05.1919 — боєць Олександрійського загону по боротьбі з бандитизмом. 3 01.1920 — зав. таємно-інформаційним відділом Українського відділення телеграфного агентства, Олександрія. 3 01.1921 — хронікер газети “К труда”, Катеринослав. 3 07.1921 — бюлетеніст та співробітник КРВ Катеринославської губчека. 3 01.1922 — співробітник ІНФВ Катеринославської губчека. 3 1922 — пом. уповн. по боротьбі з бандитизмом Нікопольського ПБ. 3 01.1923 — співробітник Криворізького окрвідділу ГПУ. 3 12.1923 — уповн. ГПУ по Нікопольському, Шолоховському та Апостольському районам, Криворізький окрвідділ ГПУ. 3 08.1925 — пом. уповн. Криворізького окрвідділу ГПУ. 3 07.1926 — уповн. та старший уповн. Сталінського окрвідділу ГПУ. 3 08.1930 —

старший уповн. ЕКВ Київського оперсектора ГПУ. З 12.1931 — пом. нач. ЕКВ Дніпропетровського облвідділу ГПУ. З 07.1934 — пом. нач. ЕКВ УДБ УНКВС Дніпропетровської обл. З 02.1935 — нач. ЕКВ УДБ УНКВС Київської обл. З 03.1936 — нач. Краматорського міськвідділу НКВС. З 08.1936 — заст. нач. ЕКВ УДБ УНКВС Донецької обл. З 12.1936 — нач. Ворошиловградського міськвідділу НКВС. З 23.12.1937 — нач. КРВ УДБ УНКВС Харківської обл. З 07.03.1938 — пом. нач. КРВ УДБ НКВС УРСР. З 27.03.1938 — заст. нач. УНКВС Київської обл. З 04.1938 — т.в.о. нач. УНКВС Київської обл. З 20.05.1938 — пом. наркомвнусправа УРСР по відділах, що не входять до УДБ НКВС УРСР. З 06.1938 — заст. наркомвнусправа УРСР по відділах, що не входять до УДБ НКВС УРСР. З 01.1939 — нач. “Укршляхбудтреста” та будівництва № 257 ГУШОС-ДОР НКВС УРСР, Київ. З 05.03.1939 — пенсіонер. З 10.1939 — заст. керуючого трестом “Укрмеблі”. З 26.06.1941 — начальник ОВ НКВС 30-го району авіабазування Південного та Південно-Західних фронтів. З 06.1942 — начальник 4-го відділення ОВ НКВС Воронежського фронту. З 09.1942 — заст. нач. та т.в.о. нач. 24-го Тацинського танкового корпусу, Сталінградський фронт. З 06.1943 — нач. відділу “СМЕРШ” 7-го ВАД 2-го Укрфронту. З 12.1943 — нач. відділення “СМЕРШ” 2-го Укрфронту. З 12.1945 — нач. АГВ КРВ Смоленського військового округу. З 06.1946 — відряджений до КРВ Київського ВО. З 04.1947 — керуючий республіканською конторою “Радгоспбудматеріали”. З 07.1950 — керуючий трестом “Укрсілляспром”. З 05.1953 — нач. ГОСПВ Міністерства сільського господарства УРСР. З 01.1954 — нач. відділу матеріальних фондів Головного будуправління Міністерства сільського господарства УРСР. З 1954 — нач. ГОСПВ Міністерства радгоспів УРСР. З 1957 — нач. відділу постачання та збуту “Ефірмасло”. З 10.1959 — нач. відділу постачання ГУ племрадгоспів Міністерства сільського господарства УРСР.

Старший лейтенант державної безпеки (08.01.1936). Капітан державної безпеки (20.05.1938). Підполковник. Нагороджений двома орденами Червоного Прапора, орденами Червоної Зірки та Вітчизняної війни 1-го ступеня, чотирма медалями, Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (1933).

Член КПРС з 1931 до 23.08.1958 (виключений “за огульний підхід до розглядання справ судовою трійкою”).

ШАРОВ (ШАВЕР) МИКОЛА ДАВИДОВИЧ

Народився 25.04.1897 у м.Санкт-Петербурзі у родині кравця, єврей. Закінчив три класи міського училища.

У 1911 — 1914 — хлопчик у слюсарній майстерні. У 1914 — 1916 — учень та пом. майстра в арматурній майстерні. 1916 мобілізований до армії, звільнений через стан здоров'я. У 1916 — 1917 — робітник арматурного заводу. У 1918 — заст. зав. губернською народною освітою та заст. коменданта укріпрайону у Тюмені, член колегії комісарів ревохорони 1-го міського р-ну Петрограда. У 1918 — 1919 — комендант ревохорони Московського р-ну Петрограда. З 03.1919 воював на Південному фронті, голова Ялтинської повітової ЧК, співробітник Південної групи військ, підпільник у Єлисаветграді. З 1920 — уповн. Одеської губчека. З 05.1920 — нач. СОЧ та заст. голови Миколаївської губчека. З 10.10.1921 — нач. СОЧ та заст. голови Волинської губчека. З 08.02.1922 — нач. СОЧ та заст. голови Катеринославського губвідділу ГПУ. З 13.10.1923 — нач. ТВ ЕКУ ГПУ РСФРР. З 13.12.1923 — у розпорядженні повпреда ОГПУ по Ленінградському ВО. З 18.12.1923 — нач. 1-го спецвідділу КРВ повпреда ОГПУ по ЛВО. З 06.03.1924 — пом. нач. КРВ повпреда ОГПУ по ЛВО. З 25.06.1925 — заст. нач. КРВ повпреда ОГПУ по ЛВО. З 09.04.1926 — т.в.о. нач. КРВ та т.в.о. прикордонної охорони повпреда ОГПУ ЛВО. З 21.07.1926 — т.в.о. нач. ОВ та заст. нач. КРВ повпреда ОГПУ по ЛВО. З 23.01.1930 — нач. КРВ та Управління прикордонної охорони повпреда ОГПУ ЛВО. З 20.04. (22.05).1932 — заст. повпреда ОГПУ по Білоруському ВО. З 31.07.1934 — заст. наркома внутрішніх справ Білоруської РСР. З 31.03.1935 — нач. УНКВС по Київській обл. З 29.12.1937 — відкликаний до НКВС СРСР. З 10.01.1938 — нач. УНКВС по Сталінградській обл.

Старший майор державної безпеки (29.11.1936). Нагороджений орденами Червоного Прапора (23.02.1923) та Червоної Зірки (19.12.1937), двома Знаками почесного працівника ВЧК — ГПУ (20.01.1930, 20.12.1932). Член ВКП(б) з 05.1917.

Заарештований 27.09.1938. Засуджений на смерть 22.02.1939. Розстріляний 22.02.1939.

ШЕЛУДЧЕНКО МАТВІЙ ІВАНОВИЧ

Народився 1898 у с.Ракитне Курської губ. у робітничій родині, росіянин. Закінчив сільську школу та 2-класне училище.

З 1911 працював кур'єром на цукровому заводі. З 12.1920 — співробітник Донецької губчека. З 1925 працював у ГПУ УСРР. З 1928 — нач. Куп'янського окрвідділу ГПУ. З 1930 працював у ГПУ Луганська, Києва, Житомира. 1933 — нач. СПВ Чернігівського облвідділу ГПУ. З 1933 — нач. 3-го відділення СПВ ГПУ УСРР. З 25.01.1934 — нач. 4-го відділення СПВ ГПУ УСРР. З 1935 — нач. Артемівського міськвідділу НКВС. З 10.1937 — заст. наркома внутрішніх справ Татарської АРСР.

Капітан державної безпеки (22703.1936). Нагороджений орденом Червоної Зірки (19.12.1937). Член ВКП(б) з 09.1920 (перебував у ВКП(б) з 03.1919 по 04.1920, вибув механічно).

Заарештований 23.05.1939. Засуджений на смерть 01.02.1940. Розстріляний.

ШИРОКИЙ-МАЙСЬКИЙ ІВАН ТАРАСОВИЧ

Народився 1903 у с.Верблюжка Єлисаветградського пов. Херсонської губ. у селянській родині, українець, освіта початкова.

У 1918 — 1919 — червоний партизан. У 1920 — 1921 — член загону по боротьбі із бандитизмом у Верблюзькому р-ні. У 1921 — 1922 — зав. політосвітою Верблюзького осередку КП(б)У. У 1922 — 1925 — районний інспектор з позашкільної освіти. З 1927 — у ГПУ УСРР. З 09.08.1929 — пом. уповн. ІНФВ ГПУ УСРР. З 03.07.1930 — старший уповн. 6-го відділення ОВ ГПУ УСРР. З 1931 — оперуповн. 3-го відділення ОВ ГПУ УСРР. З 09.11.1933 — нач. ОВ 30-ї дивізії, Дніпропетровська обл. З 04.10.1935 — нач. 5-го відділення ОВ УДБ УНКВС по Чернігівській обл. З 05.03.1938 — т.в.о. заст. нач. УНКВС по Чернігівській обл. З 22.03.1938 — заст. нач. УНКВС по Чернігівській обл. З 20.05.1938 — нарком внутрішніх справ Молдавської АРСР.

Старший лейтенант державної безпеки (08.01.1936).
Капітан державної безпеки (20.05.1938). Заарештований
29.09.1938. Помер у таборі.

ШОСТАК-СОКОЛОВ ПЕТРО ГРИГОРОВИЧ

Народився 1896 у м. Києві у родині міщанина (мати працювала кухаркою по найму), єврей. Закінчив три класи початкової школи.

1914 — 1916 — хлопчик, підручний приказчика, приказчик магазину. 08.1916 — 01.1918 — рядовий 193-го запасного полку, 17-го Архангельського полку, 5-ї арт. бригади. 12.1918 — 02.1919 — рядовий Подільського червоногвардійського загону у Києві. 21.1919 — 08.1919 — співробітник СОВ Київської губчека. 09.1919 — 12.1921 — співробітник СОВ, СВ ВЧК. 02.1921 — 12.1921 — нач. відділення Тамбовської губчека ОВ Тамбовської армії. 12.1921 — 06.1922 — заст. нач. ОВ Петроградського ВО. 06.1922 — 1923 — пом. уповн. СОЧ ГПУ УСРР. 1923 — 12.1925 — уповн. КРВ СОЧ ГПУ УСРР. 12.1925 — співробітник Вінницького окрвідділу ГПУ. З 25.02.1926 — нач. Вінницького окрвідділу ГПУ. 13.05.1927 — відкликаний до ГПУ УСРР. 05.1927 — 08.1930 — нач. КРВ Одеського окрвідділу ГПУ. 08.1930 — 09.1930 — нач. відділення КРВ ГПУ УСРР. 09.1930 — 03.1931 — пом. нач. ІНФВ ГПУ УСРР. 04.1931 — 12.1931 — нач. 3-го відділення СПВ ГПУ УСРР. 12.1931 — 07.1932 — заст. нач. Донецького оперсектора ГПУ УСРР. 07.1932 — 04.1933 — заст. нач. Донецького облвідділу ГПУ УСРР. 04.1933 — 07.1934 — нач. оперативного відділу ГПУ УСРР. З 15.07.1934 — нач. оперативного відділу УДБ НКВС УСРР. З 21.12.1936 — заст. нач. УРСМ НКВС УСРР. З 23.01.1937 — нач. УНКВС по Чернігівській обл.

Майор державної безпеки (13.12.1935). Нагороджений Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (1931). Член ВКП(б) з 08.1919.

Заарештований 24.06.1937 у Чернігові. Засуджений на смерть 07.09.1937 у Києві. Розстріляний. Посмертно реабілітований.

ШУМСЬКИЙ ІГОР БОРИСОВИЧ

Народився 1898 у с. Ішколодь Новоградського пов. Мінської губ. у селянській родині, білорус. 1914 закінчив вище

Ф.Дзержинський та В.Балицький.
Початок 20-х рр.

*Москва. Луб'янська площа.
20-ті рр.*

*Новоприбулі ув'язнені на Соловках.
20-ті рр.*

ТЕЛЕГРАФ.

Телеграмма.

ПРЕДСЕДАТЕЛЮ ВУЧК И ПОЛНОМОЧНОМУ
ПРЕДСТАВИТЕЛЮ ВУЧК В КИРЬОВУ МАНЦЕВУ

Кв. ХАРЬКОВ МСК ВЧК 5802/ ВЧК 52 25 24 - М ХАРЬКОВ

Принята 16/7
№ 60
Принят

год.	числ. мес.	Кодовое
Службениа ознаки		

СТАНОВЛЕНІЕМ ПРЕЗИДЕУМ ВУЧК ВОСЕМНАДЦАТАГО СЕГО ІЮЛЯ ЗА ОСОБЬ ІЕ
 СЛУГИ ПРІД ПРОЛІТАРСКОІ РЕВОЛЮЦІЕІ ВЪ І НАГРАЖДЕНЫ ОРДЕНОМ КРАСНОГО
 АМЕНИ ЗПТ КОТОРЫ І БУДЕТ ВАМ ВРУЧЕН БЛИЖАЙШІЕ ДНІ ТОЧНА ПОЛУЧЕНІЕ СЕГО
 ДТВЕРДИТЕ ТОЧНА 23 ІЮЛЯ 21 ГОДА НР 43575 ПРІАВЕЧЕНА
 ДЕРЖИНСНІ І УПРАВДІА ІІ НАШААМИНОРГУПР ВЧК ЯГОДА

*) Примітка: 1) 1-й стовбець означає номер телеграми, 2) часл. мес. 3) часл. днєчє и 4) часл. в мєсєцє годє.

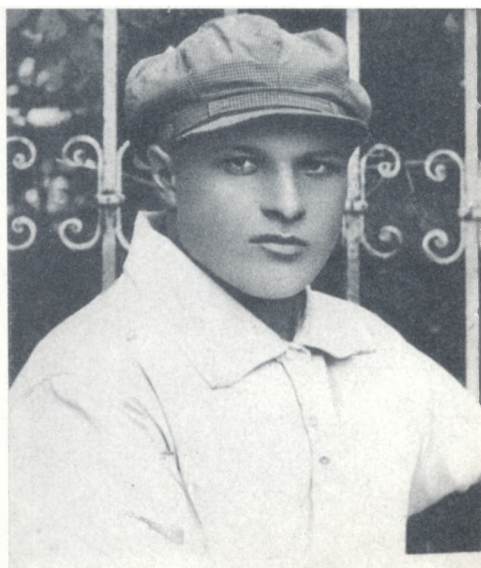
Телеграма за підписом Ф.Дзержинського та Г.Ягоди
 про нагородження В.Манцева орденом Червоного Прапора.
 23 липня 1921 р.

*М. Фриновський.
Початок 20-х рр.*

*К.Карлсон.
Початок
20-х рр.*

*Л.Заковський.
Початок
20-х рр.*

*Під час процесу "СВУ".
Харківський оперний театр. 1930 р.*

Категория _____ Группа _____ № _____

ПОСЛУЖНОЙ СПИСОК

для лиц состоящих в органах
Г. П. У.

Отметка о снятии
с учета *ф/о*

ПЕРВАЯ ЧАСТЬ (общие сведения).

1. Фамилия, кличка (указ. в скоб.)		<i>Такке-Долореску</i>
2. Имя и отчество		<i>Фришман Семенович</i>
3. Место службы	а) наим. органа	<i>К. О. Т. И. Ч</i>
	б) часть и отделение	<i>Угросо</i>
	в) занимаемая должность	<i>пом. убошман. индустри.</i>
	г) с какого врем.	<i>с 10-го января 1925 г.</i>
	в послед. долж. дан. орг.	<i>с 24-го августа 1925 г.</i>
	д) откуда приб.	<i>из захвещено</i> (указ. наим. органа)
Время и место рождения (приписки)		В <i>1902</i> г. <i>Вилешанск</i> губ. <i>Литви</i> уезд. вол. <i>с. М. Д.</i> села (дер.)
5. Национальность		Великоросс, белоросс, украинец, еврей, грузин, армянин, башкир, киргиз, татарин, туркмен, чуваш, и др. <i>еврей</i>
6. Социальное	а) по происхождению	Из семьи рабоч., крестьян, бедняка, середняка, служащего, ремесленника, <u>мещанина</u> , дворянина, личи.

**Послужний список П.Такке-Угер-Долореску,
який відстежував М.Грушевського
після його повернення з еміграції.
20-ті рр.**

*В.Горожанин і
В.Маяковський.
20-ті рр.*

*В.Манцев.
30-ті рр.*

*Голова ГПУ УСРР
В.Балицький.
Початок 20-х рр.*

*В.Балицький та С.Косіор
на урядовій трибуні.
Харків, кінець 20-х рр.*

СОСТАВЛЕНА

192 г.

Сводна 58

ЧНОЕ ДЕЛО №

характеризующего материала по занимаемой должности, преду-
смотренной групповкой ПРИКАЗА О. Г. П. У. за №

тов. КАРЛСОНА, КАРЛА МАРТИНОВИЧА.

192-й Тел. ОНПУ, в. 2-й, 10

№ п/п	Наименование органа и занимаемая должность	За какое время составлена характеристика	Краткая характеристика по имеющимся сведениям	На основании каких документов составлена характеризующая сводка.
1.	Нач. Донецкого ГО ОГПУ.		<p>КАРЛСОН Карл Мартынович родился в 1888 г. Происходит из семьи рабочего. По профессии - наборщик. Образование низшее. Член ЗКП 7/6 с 21 мая 1905 года. В органах ЧК/ОГПУ работает с 1918 г.</p> <p>Во всех отношениях хороший Нач. Губотдела. Боевой, эпитетный чекист. Политически развит. Опытный администратор. Имеет большой чекистский и партийный стаж. Отношение к служащим строгое, но хорошее.</p>	Заключение центральной Атгестацционной Комиссии.
2.	То же		Является фактическим руководителем работы и инициативу проявляет. Дисциплинирован. Отношение к подчиненным работникам товарищеское. Может быть использован и по партийной, и по советской линии. Марксистски подготовлен безусловно. Политически устойчив. Уклонов не было. Смерячен. Настоячий. Умеет владеть собой. Отношение к товарищам по партии товарищеское, по работе - строгое. Боевой опытный работник. Отличный администратор с организационными способностями.	Из партийной характеристики.
3.	То же.	1921 г.	Умелая постановка Губчека и правильно согласованная работа с партийными и советскими аппаратами - как в губернии, так и на местах - высоко подняли авторитет органа ЧК в глазах рабочих масс.	Революция Донецкого Губчека.
4.	То же.	1922 г.	Во всех отношениях хороший Нач. Губ. Отдела. Боевой опытный чекист. Политически развит. Отличный администратор. Отношение к служащим строгое, но хорошее. За искоренение бандитизма награжден золотым портсигаром.	Заключение Атгестацционной Комиссии.

№№ п.п.	Наименование органа и занимаемая должность.	За какое время составлена характеристика.	Краткая характеристика по имеющимся сведениям.	На основании каких документов составлена характеристика сводка.
~~СЕКРЕТНО~~ ~~КОМИССИИ:~~				
5.	Нач. Донецкого ГО ГПУ	1923 г.	За продолжительную борьбу с бандитизмом награжден орденом Красного Знамени.	
6.	То же.	"	<p>Как Предгубчека, вполне на месте. Практически руководит делом. Держит всех работников ГПУ в крепких руках, проявляя подбор. Со всеми руководящими органами губернии установил хорошие товарищеские отношения. В отношении партии дисциплинирован и нет стремления оторваться от ее руководства. Старый рабочий-большевик, подпольщик и эмигрант. Энергичный администратор и организатор. Проявил также хозяйственные способности и наклонности. Сдержан. Спокоен. Владеет собой во всякой обстановке. Настоящий, но умеет отступать от намерения, если этого требует обстановка. Марксистски подготовлен не-систематически.</p> <p>Мог бы быть выдвигнут, но больше подходит местная работа.</p>	Копия характеристики.
7.	Секр. Председат. Ком. Секретно-Спер. Правл.	9/УП-27г	<p>Старый партийный чехист, знает всесторонне чехистскую работу, является руководителем Секретно-Сперативного Управления ГПУ УССР и одним заместителем. Составляет членом ЦКК КП/У и кандидатом в члены ЦКК. Эндерман, дисциплинирован, как партизан, так и чехист. При решении политических вопросов проявляет эдлеровское пролетарское чутье. Может быть использован на руководящей самостоятельной работе. Проявляет товарищеский ответственности его недостатком является кое-где излишняя нежность к аппарату и чрезмерная доверчивость. Награжден орденом Красного Знамени и почетным чехистским знаком.</p>	Аггестацию этой дан Пред. ГПУ У тов. Сили
СВИДЕТЕЛЬСТВО ЦЕНТРАЛЬСКОЙ АТТЕСТАЦИОННОЙ КОМИССИИ:				
<p>«... занимаемой должности вполне соответствует. Может быть использован на руководящей самостоятельной работе.»</p>				
				протокол № 7 от 15/ХП-27г

За такую форму давали характеристики працівникам ГПУ.

*Зліва направо: В.Затонський, В.Балицький, В.Чубар
в президії одного з засідань.
30-ті рр.*

*Зліва направо: П.Постишев і В.Балицький.
30-ті рр.*

*І. Леплевський.
Середина 20-х рр.*

*Г.Петровський і К.Карлсон під час відкриття пам'ятника Т.Шевченку.
Харків, 1935 р.*

*Зліва направо: П.Постишев, В.Балицький,
Й.Якір, К.Ворошилов, С.Будьонний.
Київ, 1936 р.*

*Під час XVII з'їзду ВКП(б). Зліва направо:
Я.Агранов, Г.Ягода, невідомий, С.Реденс.
Москва, 1934 р.*

Під час урочистих зборів з нагоди 20-річчя ВЧК — ОГПУ — НКВД. Перші справа: С.Косіор, Г.Леплевський. Другий справа за ними — М.Шаров. Київ, 20 грудня 1937 р.

С.Косіор та Г.Леплевський серед співробітників НКВС, нагороджених орденами. За ними (зліва направо): Б.Борисов-Коган, Д.Перцов, Г.Коркунов, В.Блюман, О.Долгушев, Д.Джирін. Київ, 20 грудня 1937 р.

*Б.Козельський.
30-ті рр.*

*О.Успенський.
1938 р.*

Г.Ягода. 30-ті рр.

Я.Агранов біля труни В.Менжинського. 1934 р.

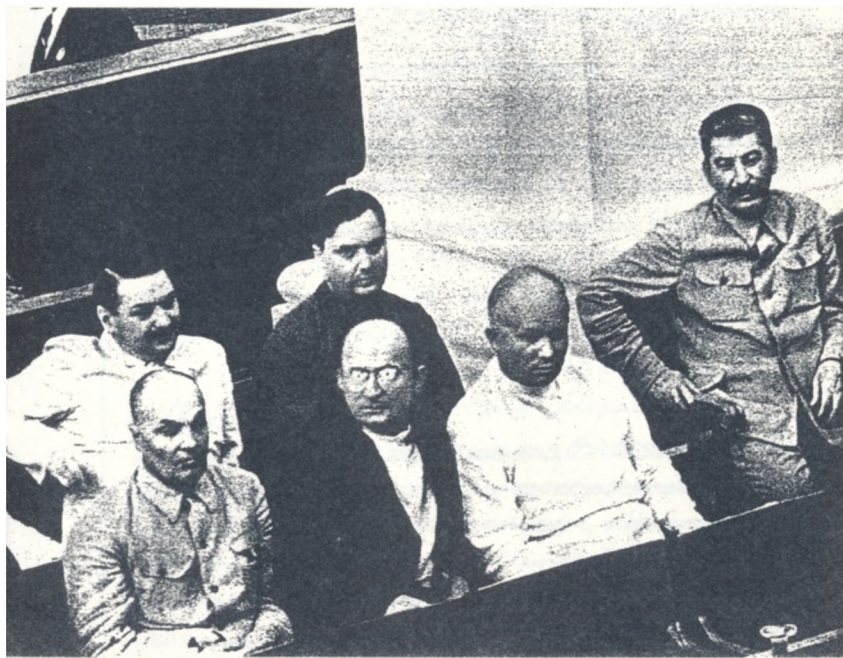

*Й.Сталін, М.Єзов у Кремлі.
Москва, 1 травня 1937 р.*

Доля чекістів, які
"помінялися місцями"
зі своїми жертвами.
О.Броневої,
Я.Камінський.
1938 р.

*Л. Берія серед найвищих партійно-державних керівників.
Зліва направо: 1-й ряд — М.Шкірятов, Л.Берія, М.Хрущов, Й.Сталін;
2-й ряд — А.Жданов, Г.Маленков. Москва, 1938 р.*

ПРИГОВОР

Именем Союза Советских Социалистических Республик
Военная Коллегия Верховного Суда Союза ССР

в составе:

Председательствующего Армазонкрста Р.В.УЛЬРИХ

Членов: Диввоенкрстов И.Т.НИЖИТЧЕНКО и Н.М.РЕУМСВА

При секретаре военяси крсте 1 ранга А.А.Баткер

В закрытом судебном заседании, в городе Москве
марта 1937 года

....., рассмотрела дело
обвинению: КОШЕЛЕНКОГО Грия Михайловича, 1895 г.р., служащего -
в преступлениях, предусмотренных ст.ст.54-8 и 54-11 УК УССР.

Предварительным и судебным следствием установлено *виноват-*
насть Кошубинском в том, что он являлся
активным участником к-р. террористич. группы
своими террористич. действиями, осу-
ществившим 1ое декабря 1934 г. злодеяние
убийства тов. С.М. Кирова и покушение
в период 1934-1935 г.г. ряд террористич. действий

426810

Министерство внутренних дел СССР

СССР

НАРОДНЫЙ КОМИССАРИАТ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

Управление

Отдел

~~817649~~

ДЕЛО

№ 737 / 55331

По обвинению Валюева Михаила сменовича
по ст. 54-11 ч.1 укр. УЧЕБНО в 1952 г.

Назато 7. Венедикт 1943 г.

В 1 томах

Омечено _____ 194 _____ г.

Том № 1

После судебного рассмотрения и вступления приговора в силу, настоящее дело подлежит немедленному возвращению в Специальный отдел НКВД УССР (пр. инв.) К делу должен быть приобщена копия приговора.

Передача находящегося в производстве следственных дел, а также взятых из архива дел в другие отделы для органы НКВД, хотя бы временно, производится исключительно через Т-В Специальный отдел НКВД.

Основание: приказ НКВД. Прокуратуры НКВД Союза СССР № 00359 от 10 апреля 1950 г.

Передача следственного дела оформляется постановлением, утвержденным начальником соответствующего управления НКВД, или его заместителем.

СЛЕД. Ф. 10

~~817649~~
~~101010~~

Арх. №

Слано в архиве _____ 194 _____ г.

№ Особай татка
316 87

Центральний Комітет
КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ (БІЛЬШОВИКІВ) УКРАЇНИ

Протокол Ч 43 пакт 7 від 17/III 1928 р.

СЛУХАЛИ:
Сповідення 7. Балицького
о тобійського соц.
рних Странь

УХВАЛИЛИ:
Практически предложеный вите-
кающий из сообщеный гов.
Балицького побукишит выработай
Секретариату ЦК.

ВИТЯГИ Т. Т. _____
I. Т. Балицького, Мобіленко.

Ким відправлено (підпис) _____

Друк. Окрваголену, тир 2800

Постанова Політбюро ЦК КП(б)У з доповіді
В.Балицького від 17 серпня 1928 р.

Обкладинка справи М.Волобуєва, обвинуваченого в
"націонал-ухильництві" і реабілітованого
в середині 50-х рр.

Б. В. КОЗЕЛЬСЬКИЙ

Народний Комісаріат Внутрішніх справ УСРР з глибоким жалем повідомляє про передчасну смерть вірного сина більшовицької партії, почесного членства-орденносця, майора державної безпеки

БОРИСА ВОЛОДИМИРОВИЧА КОЗЕЛЬСЬКОГО

ПАМ'ЯТІ БІЛЬШОВИКА БОРЦЯ

Наважлив пішов від нас один з найстаріших українських чекістів, який віддав справі партії Леніна-Сталіна все своє свідоме життя — Борис Володимирович Козельський.

До ЧК т. Козельський прийшов з Червоної армії ще зовсім молодим у 1921 році. Починаючи в цього часу, він активно працює над викориненням петлюрівсько-маховського бандитизму на Україні, особливо на Правобережжі. Він особисто бере участь у знищенні банд Гальчевського, Тютюника та ін.

Після розгрому бандитизму Б. Козельський бере активну участь у ліквідації націоналістичної і троцькістської контрреволюції, завжди завдаючи ворогові міцні й влучні удари.

Непримиренний більшовик, борець-чекіст, він завжди відзначався незламною енергією, наполегливістю, особистою скрупулозністю і користувався великою любов'ю повагою у всіх, хто його знав.

Працюючи часто непосильно, не шко-

дуючи себе, він розхитав свій організм передчасно пішов від нас.

Надзвичайно сильно відчуваючи тяжку втрату прекрасного товариша, ми завжди будемо пам'ятати про нього і про ту боротьбу за справу Леніна-Сталіна, яку до кінця днів своїх провадив наш друг Борис Володимирович Козельський.

КОСІОР, ПОСТИШЕВ, БАЛИЦЬКИЙ, ЯКІР, ПОПОВ, ШЕЛЕХЕС, НАЦ-НІЛЬСОН, КАРЛІСОН, МАЗО, АЛЕКСАНДРОВСЬКИЙ, ЛЕПІН, БАЧИНСЬКИЙ, КРАУКЛІС, СОКОЛОВ, ПИСЬМЕННИЙ, РУБІНШТЕЙН, ЄВГЕНЬШЕВ, СОРОЦЬКИЙ, БРОНЬОВОЙ, ШАРОВ, ЦИКЛІС, ЧИРСЬКИЙ, СМЕЛЯНОВ, ЛЕВОВСЬКИЙ, КРИВЕЦ, САПІР, СЛОВІНСЬКИЙ, ЕЛЬНІН, СТРИЖЕВСЬКИЙ, ОРЕЛОВИЧ, ГРИШІН, РАХЛІС, СОКОЛІНСЬКИЙ, МИРОНОВ, ІВАНОВ В, РОЗАНОВ, ТИМОФЕЄВ, ДЖАВАХОВ, ДВІЯНИНОВ, АХМАТОВ, БУНШПАН, КИСЕЛЬОВ, РЯБОТЕНКО, ПЕТРОВ, КАГАН, ОЛІЯНИК, АМІРОВ.

Дорога Єлизавета Марковна!

Висловлюю своє найщиріше співчуття вам і вашому сину Дімі з приводу передчасної смерті вашого чоловіка, друга і товариша, прекрасного більшовика товариша Козельського.

Бажаю вам бацорості і сил.

Міцно тисну руку.

П. ПОСТИШЕВ

Дорога Єлизавета Марковна!

Разом з вами я тяжко переживаю передчасну кончину близького вам Бориса Володимировича, прекрасного більшовика, чуйного товариша, талановитого працівника.

Бажаю вам сил і бацорості, щоб пере-вести велике горе, виховати Діму і зробити з нього гарного більшовика.

Ваш В. БАЛИЦЬКИЙ

ДОРОГИЙ ДРУГ І ТОВАРИШ ЄЛІЗАВЕТА МАРКОВНА!

Разом з тобою сумую про втрату дорогого Бориса Володимировича — чужого друга, відданого більшовика, вірного борця за справу Леніна-Сталіна. Усе його життя, віддана справа робітничого класу, зобов'язує тебе, дорога Єлизавета, зберегти

мужність у своєму горі і виховати Дімотку таким самим борцем і вірним сином партії, яким був незабутий Борис Володимирович.

Єлизавета Косіор, Тетяна Постолю-ська, Людмила Балицька, Сергій Якір.

Секретарям коммунистических ячеек и Днепропетровских металлургических заводов имени Петровского, Дашкина и Дзержинского; домбасс, каменского металлургического завода им. Томового, Сталинского металлургического завода, Луганского ц. овозозорительного завода и Петровского, а также его металлургического завода имени Рахова, Краматорского металлургического завода, Горловского каменноугольного рудника, Лядского, Ирпийского и Голубовского, Лярковского паровозостроительного завода, Берн и Молот и Юж. уральского производственного завода имени Ильича; Одесского Революционно-строительного завода им. Марти-Ладен и Цуканового завода им. Октябрьской революции; имовывеного Судостроительного завода им. Андре Марти; Мариупольского металлургического завода им. Ильича; Председателе ЦКП СССР тов. М. В. Илюмову и Генеральному Секретарю Политбюро ЦК ВКП(б) тов. СТАЛИНУ

ДОРОГИЕ ТОВАРИЩИ !

Мы больше никак не сможем и возможности молчать и равнодушно относиться к тем процессам, которые имеют место и прогрессируют в настоящее время в органах ЦКП СССР, в органах пролетарского диктатуры, в правых руках партии.

В наших органах имеют большую семейственность, отсутствует прилежность и до неимоверных размеров развито дипломатия.

В больших размерах имеют место бюрократизм, зажим, произвол и беспартийность.

В больших размерах развиты среди сотрудников, а главным образом среди начальства убогий состав пассивности, пассивность и барство. С чем не видится должным образом борьба, в наоборот все это только замалчивается и покрывается даже от партийных органов, дабы не подорвать "авторитета" органов и не внести сор в казну.

Начальствующий состав во многих органах состоит из бывших лацеев, офицеров, интеллигенции, мажорна и проч. тов. же разложившихся и идеологически совершенно чуждых партии и органам ЦКП.

За последние реми совершенно отсутствует, вопреки линии партии, всякая система выдвигания и в некоторых случаях наблюдается задержание рабочих в рабочих чинах.

Вместе с этим, за последние время участились случаи разложения целых органов. Так например:

В Днепропетровском Округе ЦКП в течении продолжительного времени было массовое пассивность, разврата государственных служб, полная связь начальства Округа имени Иовкина с женой секретаря Отдела и сотрудниками и долгое время отсутствовала оперативная работа. За что поднаследствующий состав был административно арестован на разные сроки до 30 суток, а руководителем Отдела имени был снят с должности и безжалостно откомандирован в ЦКП в Москву, откуда получив назначение в Орловский Губотдел ЦКП.

Также в течении продолжительного времени было массовое пассивность сотрудников, а главным образом начальствующего состава. При чем нач. Округа ПЕВЗНЕР, будучи председателем "комитета", в тотчас приносилась в работу вместо с сотрудниками и отсутствием работы. Многие сотрудники из службых конспиративных квартир не платили. Кроме этого пассивность сотрудников отдела видя это пытались разгромить, за что обвинялись некоторые сотрудники и откомандировались из Отдела.

Пассивность ПЕВЗНЕРА отсутствие им образом дошло до Округа и последнего, в течение месяца работы в окном, пришедши ЦКП СССР в количестве нем. нач. Отдела и впоследствии были вновь назначены начальником Особого Отдела 1-го Округа.

В массовом Округе ЦКП начальники Округа АИАН также в течении продолжительного времени пассивность с сотрудниками в кругу проституции и даже антисоветским элементом. В результате чего работящие государственные и провоза по им массово аресты. При чем, в настоящее время применялось разврата от рода пыток и избивания, благодаря чему арестованным применялось показывать сами на себя различные преступления, коих в действительности не совершали, дабы избежать пыток и казней. За что нач. Отдела был арестован и отдан под суд.

Перша сторінка анонімного листа про зловживання в ГПУ УСРР, розісланого на адреси парторганізацій найбільших підприємств України, а також до ОГПУ та ЦК ВКП(б). 2 лютого 1919 р.

Некролог у газеті "Вісті" (1936 р., 3 січня) з приводу смерті Б.Козельського, який всупереч офіційній версії, покінчив життя самогубством.

Форма № 6

Архив № _____

Управление Соловецких и Карело-Мурманских Исправительно-Трудовых ЛагереЙ ОГПУ

Пересу...
в УОСНАГ'е ОГПУ.
15го Августа 1932 г.

ОГПУ
19
69953

ККАР

ЛИЧНОЕ ДЕЛО № 15401

На заключенного Григорьева
Всеволод Григорьевич

4928

Начато " 59 884 " _____ месяца 193 _____ г.
Окончено " _____ " _____ месяца 1937 г.

Архив № _____

115^и том

17. Постановлений ЦАК: Управления Соловецкого исправительно-трудового лагеря
ОГПУ протокол № 6 от _____ 193 г.
вчтено _____ дней _____
на _____ дней срока

Секретарь ЦАК

_____ 193 г.

18. Осн

ф. № 1-а

Управление Соловецкого Исправительно-Трудового Лагеря ОГПУ

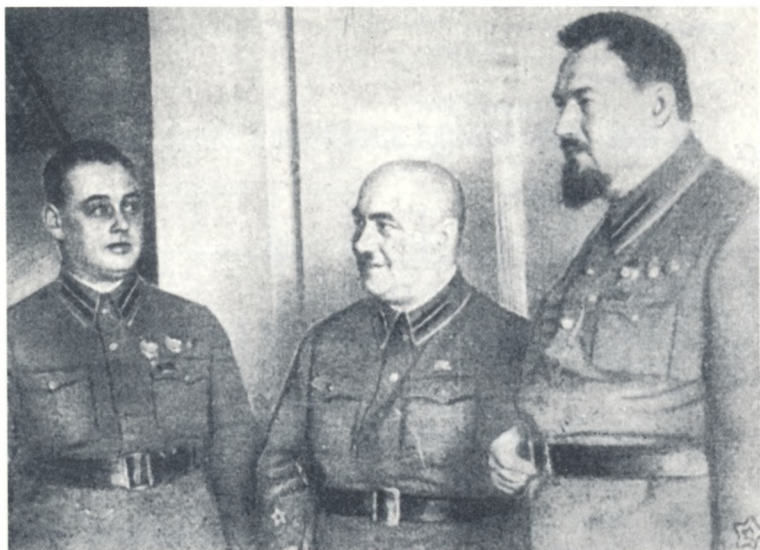
КАРТА № _____

зачета рабочих дней заключенного

1. Фамилия Дністренко
2. Имя и отчество Всеволод Григорьевич
Год рожд. 1891 Место рожд. д. Львов Радичев
4. Кем осужден К. ОГПУ
когда 7.10.32
5. По ст. ст. УК 58-2-3-1 сроком на 5 лет, считая 18.10.31
6. Соц. положение и происхождение б. а. м. ш. Крестьян
7. Профессия и специальность ученик
8. Категория трудоспособности _____
9. Время прибытия в лагерь 28 апреля 1932 г.

Начальник Зрощенко Степан

Обкладинка особової справи та карта заліку робочих днів В.Дністренка, засудженого у справі "Українського національного центру". 1932 р.

*Керівні працівники НКВС УСРР
під час сесії ВУЦВК:
справа наліво: К.Карлсон,
З.Кацнельсон, С.Мионов.
Київ, 1936.*

*Ю.Євдокимов.
30-ті рр.*

П Р И К А З

Народного Комиссара Внутренних Дел Союза ССР
за 1937 год

СО Д Е Р Ж А Н И Е:

№ 278. С объявлением новой формы одежды личного состава ГУГБ НКВД СССР.

№ 278. 15-го июля 1937 г., гор. Москва.

Во исполнение постановления ЦИК и СНК СССР от 10 июля 1937 года № 103/1091,

П Р И К А З Ы В А Ю:

1. Установить для личного состава Главного управления государственной безопасности НКВД СССР новую форму одежды и знаки различия, согласно объявленного этим приказом описания.

2. Разрешить ношение новой формы одежды и знаков различия с момента издания настоящего приказа.

3. Окончательный переход на ношение новой формы одежды и знаков различия закончить к 1 января 1938 года.

4. Разрешить донашивать с новыми петлицами и знаками различия до 1 ноября 1938 года:

- а) ранее выданные зимние и летние гимнастерки, без галунной окантовки по воротнику и обшлагам;
- б) пальто «Реглан» — взамен плаща.

5. Приказы НКВД Союза ССР № 396 от 27 декабря 1935 г. и № 152 от 30/IV 1936 года отменить.

П р и л о ж е н и е: описание.

Народный комиссар внутренних дел Союза ССР
Генеральный комиссар государственной безопасности
ЕЖОВ.

Один із наказів М.Єжова. Цього разу не про знищення "ворогів народу", а про заміну форми одягу чекістів.
1937 р.

~~АБСОЛЮТНО СЕКРЕТНО~~

С П Р А В К А

УСЕНКО Степан Иванович, 1909 года рождения, украинец, гр-ва СССР, член ЦК КП, секретарь ЦК ЛКСМУ.

Является руководящим участником контр-революционной право-троцкистской организации.

Принадлежность УСЕНКО к право-троцкистской организации устанавливается показаниями ее активных участников КЕРЕБЕЛИ С.Г. - быв. управляющего Укр-легснаба Наркомлегпрома УССР, ПИШЕНКО Э.И. - быв. зав. отделом руководящих органов ЦК ЛКСМУ, БЕЛОГО Б.П. - ответственного секретаря Молотовского Райсовета в Киеве, КУЗНЕЦОВА И.У. - быв. нач. группы кадров Наркомлегпрома УССР, МАКАРИШКО В.А. - быв. зам. редактора "Комсомолец Украины", АЗРИШКО М.И. - быв. директора экспериментальных мастерских при Укрпромсовете.

"С сентября 1937 года со мною установил связь один из руководителей право-троцкистской террористической

Резолюція першого секретаря ЦК КП(б)У М.Хрущова на підготовленій у НКВС УРСР довідці про колишнього першого секретаря ЦК ЛКСМУ С.Усенка: "Арештовать. Н.Хрущев. 18.XI.38 г." Це рідкісний документ, оскільки Хрущов майже не залишив після себе свідoctв причетності до репресій, знищуючи такого роду матеріали за допомогою КГБ СРСР у 50-ті рр.

міське початкове училище у м.Мир Мінської губ., склав екстерном іспити за шість класів середнього навчального закладу.

З 02.1917 — учень писаря та писар управління Ново-грудського військового нач. у Новгород-Сіверську та Смоленську. З 01.1918 — зав. технічною частиною зв'язку штабу Червоної гвардії та РСЧА Смоленської обл. З 06.1918 — нач. канцелярії та секретар відділів ЧК Західної області, Литви та Білорусії. З 06.1919 — уповн. ОВ ВУЧК. До 12.1919 — секретар ОВ Волинської губчека. З 12.1919 — пом. нач. військового контрольного пункту на Південно-Західному фронті (ПЗФ). До 12.1920 — заст. нач. ОВ 7-ї дивізії на ПЗФ. З 12.1920 — нач. ОВ 7-ї дивізії у Полтаві. З 1921 — нач. ОВ 44-ї дивізії у Житомирі. З 1923 — нач. ОВ 2-ї кавдивізії у Старокостянтинові. До 07.1924 — нач. ОВ 1-го Кавалерійського корпусу у Вінниці. З 07.1924 — інспектор оперативного відділу УПО ГПУ УСРР. До 05.1928 — нач. оперативного відділу УПО ГПУ УСРР. З 05.1928 — заст. нач. Кам'янець-Подільського окружного відділу ГПУ та 23-го прикордонного загону. З 01.1930 — нач. Мелітопольського окружного відділу ГПУ. З 09.1930 — нач. 24-го прикордонного загону у Могилів-Подільському. З 09.1931 — нач. Молдавського облвідділу ГПУ та 25-го прикордонного загону у Тирасполі. З 06.05.1932 — курсант школи вищого керівного складу ОГПУ СРСР. З 09.1932 — нач. 23-го прикордонного загону у Кам'янці-Подільському. З 01.1934 — нач. оперативного відділу УПО та військ ГПУ УСРР. З 07.1934 — нач. оперативного відділу УПВО НКВС УСРР. З 02.06.1936 — нач. ОВ ГУДБ НКВС Харківського військового округу та, за сумісництвом, нач. ЛО УДБ та заст. нач. УНКВС по Харківській обл. З 05.07.1937 — т.в.о. нач. УНКВС по Харківській обл. З 08.1937 — нач. Запорізького міськвідділу НКВС. З 01.03.1938 — пом. нач. Рибінського гідровузла Волгобуду та Волзького табору НКВС СРСР у м.Рибінську Ярославської обл. З 10.1939 — секретар партбюро ВКП(б) Рибінського гідровузла Волгобуду та Волзького табору НКВС СРСР. З 02.09.1940 — нач. ОЖОТ Рибінського гідровузла Волгобуду та Волзького табору НКВС СРСР. З 18.09.1940 — заст. нач. політвідділу Управління Волгобуду НКВС СРСР. 22.08.1941 — відряджений до Головгідробуду НКВС СРСР. З 08.1941 — заст. нач. 4-го та 3-го Управлінь оборонних споруд НКВС СРСР ПЗФ у

Ярославлі. З 04.1942 — заст. нач. будівництва з кадрів Тагілбуду НКВС СРСР. З 02.1943 — нач. управління табору військовополонених № 145 Центрального фронту у Курську. З 08.1943 — нач. об'єкта № 20 у м.Химки Московської обл. З 06.1944 — нач. управління у справах військовополонених № 62 у Києві. З 01.1945 — нач. управління у справах військовополонених та інтернатів МВС УРСР. З 12.1950 — заст. нач. управління виправно-трудових таборів та колоній МВС УРСР. З 06.1956 — пенсіонер у Києві. 09.1974 — помер.

Полковник (1936). Нагороджений орденом Леніна, двома орденами Червоного Прапора, орденами Червоної Зірки та Вітчизняної війни 2-го ступеня та сімома медалями. Член ВКП(б) з 03.1919.

ЯКУШЕВ-БАБКІН ЛАВРЕНТІЙ ТРОХИМОВИЧ

Народився 22.08.1903 у с.Олександрівка Коренівського р-ну Курської губ. у селянській родині, росіянин. 1915 закінчив сільську школу у с.Олександрівка та 1924 шестимісячну радпартшколу у Мелітополі.

З 06.1915 — ремонтний робітник Московсько-Київсько-Воронезької залізниці на ст.Желобовка Курської губ. З 04.1920 — пом. повітового інформатора Старооскольської повітової ЧК Курської губ. З 26.05.1922 — пом. уповн. ІНФВ Мелітопольського окрвідділу ГПУ. З 01.01.1927 — ОІВ Мелітопольського окрвідділу ГПУ. З 09.03.1928 — уповн. ІНФВ ГПУ УСРР. З 04.05.1928 — нач. ОІВ Ніжинського окрвідділу ГПУ. З 26.07.1929 — нач. ІОВ Черкаського окрвідділу ГПУ. З 15.09.1930 — нач. ІНФВ Харківського оперсектора ГПУ. З 03.04.1931 — пом. нач. СПВ Харківського оперсектора ГПУ. З 02.1932 — пом. нач. СПВ Харківського облвідділу ГПУ. З 07.1934 — пом. нач. СПВ УДБ НКВС по Харківській обл. З 01.03.1934 — заст. нач. СПВ УДБ УНКВС по Харківській обл. З 01.1937 — т.в.о. нач. СПВ УДБ УНКВС по Харківській обл. 08.08.1938 — відкликаний до НКВС УРСР. З 16.08.1937 — заст. нач. УНКВС по Київській обл. З 01.10.1937 — нач. УНКВС по Житомирській обл. З 26.02.1938 — у резерві призначень НКВС СРСР. З 03.05.1938 — заст. наркома внутрішніх справ Кримської АРСР. З 04.08.1938 — нарком внутрішніх справ. 18.12.1938 — заарештований. З 12.1938 — знаходився у в'яз-

ниці під слідством у Москві. 20.07.1939 — засуджений за статтею 58-7 КК РРФСР до 20 років позбавлення волі та 5 років утримання у правах. 08.1939 — відбував покарання у Північно-Східному таборі НКВС на Колимі. 09.10.1941 — судимість знята Постановою Президіума Верховної Ради СРСР. 10.1941 — проходив спецпідготовку у мотострелковій бригаді НКВС у Москві. З 06.1942 — заст. нач. РВ та заст. нач. оперативної групи НКВС СРСР Північної групи партизанських загонів у Смоленській обл. З 11.1942 — заст. нач. РВ та заст. нач. оперативної групи НКВС управління партизанських загонів Калінінського фронту. З 07.1943 — заст. нач. РВ та заст. нач. оперативної групи НКВС СРСР партизанської бригади Вишньова, Вітебська обл. З 02.1944 — у резерві групи тилу противника загону особливого призначення НКВС СРСР. З 03.1944 — заст. командира з розвідки спеціального партизанського загону Іванова у Рівненській, Львівській та Дрогобицькій обл. З 02.1945 — нач. 2-го відділення 10-го відділу ГОСУ наркомату оборони СРСР. З 05.1945 — нач. інспекції ГОСУ та управління справ МВС СРСР. З 08.1948 — нач. 11-го відділу ГОСУ МВС СРСР. З 08.1949 — нач. КРУ ГОСУ МВС СРСР. З 02.1951 — нач. інспекції ГОСУ Міністерства оборони СРСР.

Капітан державної безпеки (23.02.1936). Нагороджений двома орденами Червоного Прапора, орденами Леніна та Червоної Зірки (19.12.1937), медалями та Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (10.03.1934). Член ВКП(б) з 08.1927 (з перервою з 01.1939 до 03.1944). Виключений 1957 із ВКП(б) за порушення соцзаконності на посаді наркома внутрішніх справ Кримської АРСР.

ЯМНИЦЬКИЙ МИХАЙЛО СЕРГІЙОВИЧ

Народився у листопаді 1899 у с.Слав'янка Павлоградського пов. Катеринославської губ. у родині маслобійника, єврей. Освіта початкова (навчався дві зими у сільській приходській школі).

1909 — 1915 — робітник-вальцувальник на млині у с.Слав'янка. З 1915 — газетяр у Павлограді. З 08.1915 — рядовий 54-го Мінського полку. 1915 — 1917 — рядовий у команді піших та кінних розвідників. До 08.1917 — унтер-офіцер 40-го запасного полку в Одесі. З 08.1917 — член штабу Червоної гвардії в Одесі у зв'язках з 40-м полком. З 11.1917 — нач. групи Червоної гвардії по обороні вокзалу

Одеса-Головна. З 01.1918 — нач. летючого загону по охороні Одеси. З 02.1918 — комісар та командир у Лозовському загоні. З 03.1918 — пом.комісара кавалерії 3-ї Революційної армії. З 04.1918 — комендант Штабу Придонського фронту. З 05.1918 — комісар Козловського пов. Московсько-Казанської залізниці та уповн. Головкама та РВР по формуванню комуністичного загону у Саранському повіті Пензенської губ. З 08.1918 — командир комуністичного загону 2-ї Північно-Східної армії (ПСА) Іжевського напрямку. З 1918 — командир комуністичного загону ВЧК 2 ПСА. З 1918 — уповн. прифронтової ЧК Східного фронту по придушенню повстань у Курмишському пов. Сибірської губ. та у Сергачевському пов. Нижньгородської губ. З 10.1918 — командир полку у резерві штабу Східного фронту. З 12.1918 — співробітник військконтролю ВЧК. З 02.1919 — співробітник ОВ 13-ї армії, Курськ. З 04.1919 — співробітник ОВ 3-ї армії, Одеса. З 05.1919 — нач. Очаківського пункту військконтролю ОВ 3-ї армії. З 06.1919 — нач. Єлисаветградського пункту військконтролю та командир карального загону по ліквідації повстання Григор'єва. З 07.1919 — нач. активної частини ОВ 12-ї армії. З 10.1919 — інспектор ОВ ВЧК. З 12.1919 — співробітник Харківської губчека. З 05.1920 — уповн. ОВ ЧК Чаплинського повіту по боротьбі з махновцями. З 06.1920 — нач. дільниці по боротьбі з махновцями Чаплине-Гришине. З 07.1920 — нач. активної частини ОВ Другої Кінної Армії. З 08.1920 — нач. АОВ Другої Кінної Армії. З 11.1920 — інспектор ОВ Південно-Західного фронту. З 01.1921 — старший інспектор при ОВ ЦУПНАДКОМУ. З 05.1921 — нач. кодифікаційного підвідділу АОУ ВУЧК. З 08.1921 — нач. Дислокаційного підвідділу АОУ ВУЧК. З 04.1922 — інспектор при уповн. ОВ Чорного та Азовського морей. З 10.1922 — курсант вищої політичної школи РСЧА. З 10.1923 — нач. 19-го Олевського прикордонного загону ГПУ УСРР. З 04.1927 — нач. 22-го Волочиського прикордонного загону ГПУ УСРР. З 11.1927 — нач. Могилів-Подільського окрвідділу ГПУ та нач. прикордонного загону. З 11.1929 — уповн. ОВ Українського ВО (УВО). З 02.1930 — старший уповн. ОВ УВО. З 10.1930 — нач. 7-го відділення ОВ УВО та ГПУ УРСР. З 22.03.1932 — нач. 7-го відділення ОВ ОГПУ СРСР. З 04.1933 — заст. нач. по оперчастині УПО по Північнокавказькому краю. З 03.01.1934 — нач. Чорноморського опер-

сектора ОГПУ та нач. 32-го прикордонного загону. З 15.01.1934 — нач. відділу кадрів ПП ОГПУ по Азово-Чорноморському краю. З 15.07.1934 — нач. відділу кадрів УНКВС по Азово-Чорноморському краю. З 29.03.1936 — нач. УНКВС по Азово-Чорноморському краю. З 13.09.1936 — нач. ЕКВ УДБ УНКВС по Західній обл. З 19.05.1937 — нач. відділення та пом. начальника 2-го оперативного відділу ГУДБ НКВС СРСР. З 22.06.1937 — пом. нач. ОВ ГУДБ НКВС СРСР. З 1938 — нач. 3-го відділу 2-го управління (ОВ) НКВС СРСР. З 13.06.1938 — заст. нач. УНКВС по Далекосхідному краю та заст. нач. ОВ ГУДБ НКВС Особливої Червонопрапорної Далекосхідної армії.

Капітан державної безпеки (25.12.1935). Майор державної безпеки (21.09.1937). Нагороджений орденом Червоної Зірки (22.07.1937), Знаком почесного працівника ВЧК — ГПУ (1927). Член ВКП(б). Репресований.

ЗАМІСТЬ ПІСЛЯМОВИ

...хтось не дочитає цієї книжки до кінця. Нудно. Звичайні подробиці просувань по службі, звичні розстріли. Звичні дні та ночі мільйонів простих радянських людей, які вірили, страждали, народжували дітей. І ... осмислено знищували один одного.

Це книжка про нас. Про нас — учора, про нас — сьогодні. І про нас завтра, якщо ми не змінимося.

Історія дає тільки негативні відповіді. Ремесло історика — в осягненні істини людських помилок. Позитивні відповіді знає один Господь Бог. Мудрість осмислення потребує конкретного матеріалу. У крові, у спермі, у криках жертв та світлій радості придбання нового кухонного стола. У фактах шоденного буття, замішаного на сіамських близнюках: вірі та страхові.

Вірі та Страхові служили Балицький та Леплевський. І сотні тисяч подібних. Увірувавши в можливість здійснення раю на землі, Україна боролася сама із собою.

Перед газовими камерами Освенцима були Соловки та Биківня. Де євреї, що вирвалися із смороду та зневіри смуги осілості, впевнено відстрілювали православних священників. І ксьондзів, і рабинів... А палаючі гнівом бідності та безграмотності сини кріпаків рубали будьонівськими шаблями класово чужих присяжних повірених та торговців. А заодно — і жидків з жидівками. Чоловік моєї тітки служив у Будьонного. І дуже був гордий з цього. Звали його Залман Шайкевич. А мого батька, який закінчив київський медичний інститут, було послано з важливим державним завданням супроводжувати ешелон з висланими в Сибір українськими селянками. І супроводив. З пологами в кутку молодих, смертю старих... Через багато років по тому батько розповів мені про це із соромом та болем. І від нього, комуніста, довідався я уперше про страшний штучний голод в Україні, про масові випадки канібальства.

Хтось знову прийде і скаже: “Я знаю, як треба”. І покаже, і навчить. І поведе розлотований натовп. Наприклад, “проти демократів”. Або “проти комуністів”. Той, хто прочитав цю книжку до кінця, не повірить черговому демагогові.

С. Ринкович

Семен ГЛУЗМАН

ПЕРЕЛІК ДРУКОВАНИХ ДОКУМЕНТІВ І МАТЕРІАЛІВ

- № 1. Положення про Надзвичайні комісії на місцях. *11 червня 1918 р.*
- № 2. Конструкція відділів Надзвичайних комісій. *13 червня 1918 р.*
- № 3. Записка В.І.Леніна М.Лацису. *4 липня 1919 р.*
- № 4. Із протоколу об'єднаного засідання політбюро і оргбюро ЦК РКП(б). *13 серпня 1919 р.*
- № 5. Доповідь члена колегії та завідувача секретно-оперативного відділу Полтавської губернської ЧК М.Біксона начальникові ЦУП-ЧПЕЗКОМУ. *Квітень 1920 р.*
- № 6. Примітка і підкреслювання В.Леніна на листі Ф.Дзержинського з Харкова. *Між 26 червня і 4 липня 1920 р.*
- № 7. Наказ № 2 по ЦУПЧРЕЗКОМУ та особливих відділах України. *15 січня 1921 р.*
- № 8. Наказ № 4 по ЦУПЧРЕЗКОМУ при Раднаркомі України. *31 січня 1921 р.*
- № 9. Записка В.Леніна В.Манцеву. *3 лютого 1921 р.*
- № 10. Декрет Ради народних комісарів про порядок догляду та виїмки поштово-телеграфної кореспонденції і доставки відомостей про неї. *10 лютого 1921 р.*
- № 11. Наказ № 9 по ЦУПЧРЕЗКОМУ при Раднаркомі України. *1 березня 1921 р.*
- № 12. Наказ № 11 по ЦУПЧРЕЗКОМУ при Раднаркомі України. *4 березня 1921 р.*
- № 13. Наказ № 20/114 по ВУЧК. *6 травня 1921 р.*
- № 14. Із протоколу засідання політбюро ЦК КП(б)У. *24 червня 1921 р.*
- № 15. Наказ № 73 по ВУЧК. *22 липня 1921 р.*
- № 16. Лист В.Леніна до Й.Сталіна. *17 липня 1922 р.*
- № 17. Лист ГПУ УСРР до ЦК КП(б)У та ОГПУ СРСР. *29 лютого 1924 р.*

- № 18. Витяг із протоколу засідання президії ЦКК КП(б)У. *10 червня 1925 р.*
- № 19. Витяг із протоколу засідання політбюро ЦК КП(б)У. *26 червня 1925 р.*
- № 20. Доповідна записка заступника голови ГПУ УСРР К.Карлсона генеральному секретареві ЦК КП(б)У Л.Кагановичу. *15 вересня 1925 р.*
- № 21. Рішення політбюро ЦК КП(б)У. *8 січня 1926 р.*
- № 22. Звіт ГПУ УСРР про роботу 1925 р. щодо викриття провокаторів і кошторис на таку роботу на 1926 р. *Січень 1926 р.*
- № 23. Витяг із протоколу засідання політбюро ЦК КП(б)У. *30 березня 1926 р.*
- № 24. Лист голови ГПУ УСРР В.Балицького до секретаря ЦК КП(б)У І.Клименка. *21 квітня 1926 р.*
- № 25. Лист начальника СОУ ГПУ УСРР К.Карлсона та начальника СВ ГПУ УСРР В.Горожанина до секретаря ЦК КП(б)У І.Клименка. *23 квітня 1926 р.*
- № 26. Таємний обідник ГПУ УСРР “Про український сепаратизм”. *4 вересня 1926 р.*
- № 27. Витяг із протоколу закритого засідання політбюро ЦК КП(б)У. *13 березня 1928 р.*
- № 28. Лист ЦК КП(б)У до окружних комітетів КП(б)У та резолюція закритого засідання політбюро ЦК КП(б)У за доповіддю В.Балицького. *4 травня 1928 р.*
- № 29. Витяг із протоколу засідання політбюро ЦК КП(б)У. *15 червня 1928 р.*
- № 30. Анонімний лист про стан органів ГПУ УСРР. *3 лютого 1929 р.*
- № 31. Лист В.Балицького до С.Косіора та резолюція активу і відкритих партійних зборів співробітників ГПУ УСРР. *2 березня 1929 р.*
- № 32. Промова В.Балицького на Другій конференції КП(б)У. *10 квітня 1929 р.*
- № 33. Інструкція про уточнення взаємин місцевих органів ГПУ УСРР з органами прокурорського нагляду. *1930 р.*
- № 34. Постанова політбюро ЦК ВКП(б) з питання ЦК КП(б)У. *10 березня 1933 р.*
- № 35. Постанова політбюро ЦК ВКП(б) про трійки ОГПУ СРСР. *7 травня 1933 р.*
- № 36. Постанова політбюро ЦК ВКП(б) з питання Г.Ягоди. *11 серпня 1933 р.*
- № 37. Виступ В.Балицького на нараді працівників юстиції. *1935 р.*

- № 38. Наказ наркома внутрішніх справ СРСР, генерального комісара державної безпеки Г.Ягоди № 396. *27 грудня 1935 р.*
- № 39. Виступ Г.Ягоди на лютнево-березневому (1937 р.) пленумі ЦК ВКП(б). *2 березня 1937 р.*
- № 40. Виступ В.Балицького на лютнево-березневому (1937 р.) пленумі ЦК ВКП(б). *3 березня 1937 р.*
- № 41. Наказ № 278 наркома внутрішніх справ СРСР, генерального комісара державної безпеки М.Єжова. *15 липня 1937 р.*
- № 42. Оперативний наказ наркома внутрішніх справ СРСР М.Єжова № 00485 і закритий лист до наркомів внутрішніх справ союзних республік, начальників управлінь НКВД автономних республік, областей і країв. *11 серпня 1937 р.*
- № 43. Оперативний наказ наркома внутрішніх справ СРСР М.Єжова № 00486. *15 серпня 1937 р.*
- № 44. Наказ по ДТО ГУГБ НКВД Південної залізниці. *21 вересня 1937 р.*
- № 45. Наказ № 30 по Харківському обласному відділенню НКВД. *22 вересня 1937 р.*
- № 46. Директива начальникам дорожньо-транспортних відділів ГУГБ НКВД СРСР від 6-го відділу ГУГБ НКВД СРСР. *22 жовтня 1937 р.*
- № 47. Довідка щодо вказівки № 1160 заступника наркома внутрішніх справ СРСР М.Фриновського. *29 червня 1938 р.*
- № 48. Протокол оперативної наради керівного складу ДТО ГУГБ НКВД Південної залізниці. *10 січня 1938 р.*
- № 49. Постанова політбюро ЦК ВКП(б) із заяви М.Єжова. *24 листопада 1938 р.*
- № 50. Уривок з книжки В.Кривицького “Я был агентом Сталина”.
- № 51. Закон України “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні”. *17 квітня 1991 р.*
- № 52. Закон України “Про Службу безпеки України”. *25 березня 1992 р.*

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АВ	— адміністративний відділ
АГУ	— Адміністративно-господарське управління
АМСРР (АМРСР)	Автономна Молдавська Соціалістична Радянська Республіка (Автономна Молдавська Радянська Соціалістична Республіка)
АОУ	— Адміністративно-організаційне управління
АОЧ	— Адміністративно-організаційна частина
арк.	— аркуш справи
ВО	— військовий округ
ВПО	— відділ прикордонної охорони
ВМУ	— відділ місць ув'язнення
в.о.	— виконуючий обов'язки
від.	— відділ
ВКП(б)	— Всероссийская коммунистическая партия (большевиков)
ВО	— військовий орган
вол.	— волость
ВРНГ (ВСНХ)	— Вища рада народного господарства (Высший совет народного хозяйства)
ВУАН	— Всеукраїнська Академія наук
ВУЦВК	— Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет
ВУЦИК	— Всеукраинский Центральный Исполнительный Комитет
ВУЧК	— Всеукраинская чрезвычайная комиссия (Всеукраїнська надзвичайна комісія)
ВЧК	— Всероссийская чрезвычайная комиссия (Все-російська надзвичайна комісія)
ГПУ	— Государственное политическое управление (Державне політичне управління)
губ.	— губернія
губпартком	— губернський партійний комітет
губчека, губчрезком	— губернская чрезвычайная комиссия
ГУГБ	— Главное управление государственной безопасности

ГУДБ	—	Головне управління державної безпеки
ГУЛАГ	—	Головне управління таборів
ГУРСМ	—	Головне управління робітничо-селянської міліції
ГУПВО	—	Головне управління прикордонної і внутрішньої оборони
заст.	—	заступник
жел.-дор.	—	железнодорожний
евр.	—	еврейський
ЕКУ	—	Економічне управління
ЕКВ	—	економічний відділ
зв.	—	зворот аркуша
ІНВ	—	іноземний відділ
ИНО	—	иностранный отдел
ІНФАГВ	—	інформаційно-агентурний відділ
ІНФВ	—	інформаційний відділ
КГБ	—	Комитет государственной безопасности
КК	—	кримінальний кодекс
КПК	—	кримінально-процесуальний кодекс
КП(б)У	—	Комуністична партія (більшовиків) України
к.-р.	—	контрреволюційний
КРВ	—	контррозвідувальний відділ
м.	—	місто
МТС	—	машинно-тракторна станція
нач.	—	начальник
нац.	—	національний
НКВД	—	Народный комиссариат внутренних дел
НКВС	—	Народний комісаріат внутрішніх справ
наркомвнусправ	—	нарком внутрішніх справ
ОВ	—	особливий відділ
обл.	—	область
ОГПУ	—	Объединенное государственное политическое управление
ОДТО	—	отдельный дорожно-транспортный отдел (окремый дорожно-транспортный відділ)
ОІВ	—	обліково-інформаційний відділ
оп.	—	опис
оперуповн.	—	оперуповноважений
ОСВ	—	обліково-статистичний відділ
парком, партком	—	партійний комітет
ПБ	—	політичне бюро (повітове ЧК)
пов.	—	повіт
повпредство	—	повноважне представництво
ПОКТВ	—	Південний окружний транспортний відділ
пом.	—	помічник

пред.	—	председатель
р-он	—	район
Раднарком	—	Рада народних комісарів
РСІ	—	Робітничо-селянська інспекція
РСЧА	—	Робітничо-селянська Червона Армія
с.	—	сторінка, село
СВ	—	секретний відділ
сион.	—	сионистський
СНК, Совнарком	—	Совет народных комиссаров (Рада народних комісарів)
СОУ	—	секретно-оперативне управління
СОЧ	—	секретно-оперативна частина
СПВ	—	секретно-політичний відділ
ст.	—	станція
ТВ	—	транспортний відділ
т.в.о.	—	тимчасово виконуючий обов'язки
т.,тов.	—	товариш
УДБ	—	Управління державної безпеки
УДТВ	—	Управління дорожньо-транспортних відділів
УНДО	—	Українське національно-демократичне об'єднання
УНКВД	—	Управління НКВД
УНЦ	—	Український національний центр
УПВО	—	Управління прикордонної та внутрішньої охорони
УПОВО	—	Управління прикордонної та військової охорони
УРНГ	—	Українська рада народного господарства
УРСМ	—	Управління робітничо-селянської міліції
УСРР, УРСР	—	Українська Соціалістична Радянська Республіка, Українська Радянська Соціалістична Республіка
УЧОСО	—	учетно-осведомительный отдел (обліково-вивідувальний відділ)
ф.	—	фонд
хуг.	—	хутір
ЦДАГОУ	—	Центральний державний архів громадських об'єднань України
ЦКК	—	Центральна контрольна комісія
ЦРК	—	Центральна ревізійна комісія
ЦУПЧРЕЗКОМ	—	Центральное управление чрезвычайных комиссий (Центральне управління надзвичайних комісій) — тимчасовий орган, що діяв у республіці на початку 20-х рр. замість ВУЧК

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Абакумов В. 21
Абугов О.Й. 65, 70, 157 — 158, 267, 434
Аваш 272
Авербух 133
Авдеев І.П. 431
Авксентьєвський К. 85
Авсієвич О. 151
Автономов Ф. 139
Авторханов А. 95
Агас В.С. 152
Агрба 46
Агранов Я.С. 60, 81, 100, 136, 432
Адаров Н.Г. 209
Акулов 319
Акулов І. 46, 100
Алексеев 201, 202, 209
Альоїн М. 109
Альпов 208
Амелін М. 139, 153
Аміров-Пієвський М.Ю. 63, 65, 148, 432 — 433
Ансалтинський Е. 93 — 94
Антипов 319
Антонов-Грицюк М. 109
Апресян Д. 98, 109, 112
Андерсон И.И. 209
Андреев А. 99 — 100, 105
Антипов 46
Анцелович 46
Аполон И.Л. 209
Апотер 215
Арестова В.М. 212
Арнштам 46
Арров-Тандетницький Л.С. 128, 433 — 434
Арсеміков 94
Арсентьев 210
Асилов 113
Артамонов К.М. 225, 369
Артемов М. 134
Артузов А. 67, 89
Астров-Шумілов П. 158
Атаманюк В. 51
Аустрін Р. 138
Ахматов 297, 307
Бабич І.Я. 52, 177, 434 — 435
Багмут І. 130
Багіров М. 46, 104
Багров 204
Базилій И.Е. 209
Баландина 209
Баланюк Є. 106, 112
Балицька Є. 71
Балицький В.А. 9, 11, 16 — 17, 21 — 73, 81, 87, 90, 99 — 100, 107, 109, 122, 124 — 126, 128, 133 — 137, 139 — 140, 146 — 148, 153, 156, 160, 162, 173, 178 — 179, 212, 220, 231 — 232, 249, 252 — 253, 267 — 268, 270, 274 — 275, 280, 282, 316, 319, 324, 435 — 437, 581

- Балтайтіс 123
Бараненко 280 — 281
Барановський 164
Баранский 352, 355, 363, 369, 370, 371
Барбаров П.Й. 437 — 438
Бармінський С.А. 438 — 439
Бартошевич Є. 162
Баскаков 202
Бачинський М. 67, 69, 135, 154, 159
Белевский 374
Беленький 46
Белобородов 282
Бельський Л. 60, 69, 110, 135, 149, 161 — 162
Бенек 357, 375
Бенська 178
Бергавинов 99
Бергер Ю.П. 211
Бергинский 374
Бережной 203
Березин 200
Берзин 395, 396
Берія Л. 21, 46, 73, 79 — 80, 104, 112 — 113, 124, 317, 405
Берман Б. 112
Берман М. 97, 100, 110, 112, 149
Берман О. 70, 155, 158
Бессараб 275
Бжезовский 356
Биксон 202
Биман 253
Бистрих М. 45, 86, 103, 122, 124, 277
Білаш В. 24
Біленький-Березинський А. 64
Білозір Л.І. 59
Блат Й.М. 439 — 440
Блюман В.М. 157, 162, 170, 172, 177 — 178, 180, 440 — 441
Блюхер 68
Бобровников 132
Богомолец О. 171
Бограчевский Ю.Н. 209
Болотов Н.В. 209
Бордон Г. 128
Боржозовский Г. 363
Борисов-Коган Б.І. 160 — 161, 441 — 442
Бортниченко 253
Бортновский 370
Боскіс-Глузберг С. 61
Ботнер С.О. 364 — 366
Боярський Н.Я. 442
Брандт 132
Братин Е.М. 225
Брейтман Я.М. 211
Бржезовський Д. 139, 277 — 278
Бржезовський Ю.Г. 134, 443
Брейтман Я.М. 62
Бродовский 356
Бродский 368
Брон 24
Броневої О.Й. 126, 281, 443 — 444
Броневої С.Й. 444 — 445
Бронковский 356, 361, 374
Бронов 326
Брук С.С. 40, 57, 64, 68, 158, 160 — 161, 445
Брюханов 394
Брянцев С.А. 225
Будзинский 374
Будін 103
Будкевич 356, 358, 361, 363
Будняк 369
Будьонний С. 150, 581
Букшпан М. 70, 158
Буланов П. 67
Булатов 319
Булах П. 109 — 110
Бунтман 132
Бусыгин 319
Бухарін М. 39, 46, 178, 358, 361
Буц 145

- Буценко 201 — 203
 Бачинський Ю. 64
- Вакулишин Л. 209
 Валухін К. 109, 111
 Вальтер П.П. 225
 Ванченко П. 130
 Варданян 113
 Варейкіс 68, 99
 Варський 373
 Варфоломеев 164
 Василенко И.И. 210
 Васильев-Габеатро И.В. 211
 Вегер Є. 48, 68
 Вейншток Я. 92, 110
 Вигдорчик 229
 Винавер А.Г. 209
 Вишинський А.Я. 59
 Візель Ю. 178
 Владимирський М. 28, 249
 Влизько О. 52
 Вейхт 369
 Вепринський Й.А. 445 — 446
 Вереч 253
 Верина И.М. 209
 Веселов І.С. 446
 Веселовський И.Я. 210
 Винокур 326
 Висляк 363, 369
 Витковский 355, 362
 Вишневский 357
 Владимиров 24
 Владимиров М. 84
 Войцехівський Ю.О. 165
 Вноровский 360
 Войтович 253
 Войтыга 355
 Волков-Вайнер М. 110, 174
 Волков О.О. 106, 109, 158, 163,
 446 — 448
 Волковит 179
 Волобуєв М. 34, 286
- Волович 400
 Волович З. 67
 Володзько 179
 Володін В.С. 61
 Володин В.С. 211
 Волохов З. 109
 Вольный М.Е. 209
 Вонсовский 360
 Воронцов І. 46
 Ворошилов К. 107, 140, 150,
 153 — 154, 319
 Вражливий В. 130
 Врангель П. 84
 Вронская М.Ф. 209
 Высоцкий 374
 Вяткін Г.М. 448
- Гавен 318
 Гаврюшенко 97
 Гоглідзе С. 60, 73
 Газов Л. 111
 Гай М.І. 60, 67, 136, 149, 400,
 448 — 449
 Гайкис 356
 Галкін 47
 Гальчевський 173
 Гамарник Я. 103, 150
 Гарін В.М. 136, 449 — 450
 Гаркавий І. 139
 Гатов М. 106
 Гельтман 360
 Гельман 375
 Гендельберг Я. 159
 Генкін 132
 Генриховский 374
 Геплер А. 157, 177, 180
 Гервич М.С. 209
 Герзон М.М. 156 — 157, 160, 163,
 166, 170, 172, 177 — 178, 180,
 450 — 451
 Геферт 132
 Гладков Т. 88
 Гладченко 145

- Глебов-Юф З. 181, 451 — 452
Гиршин 388
Глузберг Б. 177, 180
Глузман С. 581
Глуховцев-Головачев О.С. 452
Гляссер М. 214
Годзевич 123
Годлевский 253
Говліч М.І. 52, 58, 128 — 130, 132, 452 — 453
Голик-Залізняк М. 89, 91
Головатий С. 6
Голод 125
Голодід М. 178, 179, 375
Голошокін 99
Голуб 165
Голубенко 66, 326
Голубков Я.В. 209
Голубович В. 30
Голубятников М. 165
Голувко 354
Гольдман С.І. 453
Гончаренко 164
Гончаров А.С. 61, 211
Горбатьок 364
Горбач Г. 106, 109
Горбунов Н. 214
Горгаєв 46
Гордієнко Д. 130
Горожанин В.М. 27, 42, 89, 179, 251, 253, 453 — 454
Горнфельд 229
Горячев А. 181
Готовцев Л.Т. 454 — 455
Гофман 59
Гоцинський Н. 93 — 94
Грабовський 132
Грансберг 140
Гранський-Паволоцький Й. 157, 180
Гречухін Д.Д. 455 — 456
Григоренко М. 57, 64, 68, 159
Григорьев П.П. 154
Григорьев-Фельдман Г. 157, 177
Гринько Г. 31
Грисевич 179
Грозний О.Г. 456
Грозний-Левчинський Я. 157, 180
Гроссман М. 50
Грузель 358
Грундман Е.Я. 94, 456 — 457
Грушевський М. 58, 64
Грушевський М.С. 31 — 33, 45, 263
Гудзь В. 94
Гудзь Й. 148, 155
Гуляков 122 — 123
Гулякова 122 — 123
Гупало Д. 89, 91
Гуревич 133
Гусельников 94
Давидов-Малишкевич Д.М. 457 — 458
Давыдов 273
Дагін І.Я. 91, 108, 112, 458 — 459
Двинський Б. 111
Двінянінов В.А. 459
Демент'єв В. 109, 276
Деміцев 154
Демченко М. 68, 99, 131
Дененбург Л. 159
Денисов 253
Держачов 152
Дерібас Т. 60, 91, 107, 136
Детинко М. 157, 169, 177
Дефорж 132
Джавахов М.Г. 158, 460
Джирін Д.І. 63, 148 — 149, 157, 162, 170, 177 — 178, 460 — 461
Дзержинський Ф. 9, 10, 12, 25 — 26, 50, 86, 121, 171, 205, 215, 259, 323, 397, 400, 401
Дибенко П. 102
Дірін 47

- Длусский 358
 Дмитрієв Д.М. 98, 112
 Добрицький М.І. 461 — 462
 Добровольський О. 89
 Догідов 46
 Долгих 388
 Долгушев О.Р. 171, 462 — 463
 Долецкий 355, 358
 Долинський-Глазберг С.М. 58, 463
 Домбаль 360, 363, 369, 374 — 376
 Донець Г.Т. 463 — 464
 Доценко Г. 112 — 113
 Досвітній О. 34, 56
 Дрейцер 320
 Бробнис 203 — 204
 Дроботківський 70, 89
 Дроздов В.О. 464 — 465
 Друскіс Ф.С. 465 — 466
 Дубина 179
 Дубинин 224
 Дубовий І. 139
 Дудник 295
 Дукельський С.С. 83, 85 — 86, 88, 111, 225, 466 — 467
 Духовний 24
 Душник А.І. 467 — 468
 Дяківський 145
 Дяченко 132
- Ейдеман Р. 152
 Ейхе 99
 Елькін Е. 158
 Елькін Ю. 70, 133
 Епik Г. 64, 130
 Епифанов 367
 Еремін 346
 Ерман 366
- Євгенєв О.Г. 70, 468 — 469
 Євгенєв-Шептицький Є.А. 136, 469
 Євдокимов Г. 80
- Євдокимов Ю. 12, 24, 38, 79 — 113, 120, 207, 225, 316, 469 — 470
 Єгоров А.І. 162, 471
 Єжов М. 21, 64, 67, 69, 72 — 73, 79 — 80, 107 — 108, 110, 112, 133, 136, 138, 149 — 150, 152, 161 — 162, 164 — 165, 167 — 168, 171 — 178, 314, 318, 323, 326, 329, 347, 350, 377, 384, 388, 392, 399 — 402, 405, 471 — 472
 Ємець М. 106, 136
 Єнукідзе А. 46
 Єршов-Лур'є А.М. 110, 113, 124, 472 — 473
 Єфименко 132
 Єфремов С. 31, 33, 36 — 37, 41
- Жабрєв І.А. 473 — 474
 Жарский 360, 373
 Жбиковский 356, 371
 Ждан-Пушкин 208
 Жданов А. 173
 Железногорский 291, 298
 Жмайловський 132
 Жуков 324
 Жупахін С. 110
 Журавльов В. 112, 392 — 393
 Журливий 132
- Завгородній Л. 89, 91
 Загвоздін М.А. 474
 Загорський-Зарицький Г.Б. 157, 177, 180, 474 — 475
 Загул Д. 51
 Заковский 319
 Заковський Л. 60, 109, 139
 Заковський Л.М. 475 — 476
 Залін Л. 60, 103
 Залпетер А. 136, 139
 Западний С.І. 476 — 477
 Заславський 52
 Затонський В. 29, 55, 270
 Зафран 320 — 321

- Зверев Ю. 110
Здзярскі 374
Здобудьволю К. 89
Зиновьев 257, 376, 398
Зімон Г. 45
Зінкевич О. 44
Зірко А. 145
Зірніс Я. 139
Золотарьов В. 5, 6, 18
Зонов К. 96
Зубаченко Н.Е. 211
Зюк М. 149
- Ібрагімов О. 99
Іванов А. 23
Іванов В.Т. 65, 69 — 70, 124 — 125, 135 — 136, 153 — 154, 156, 210, 477 — 478
Іванов С. 173, 210
Ігнатович Ю.І. 154
Ізвеков М.О. 478
Ільєнко І. 18
Ільїн 46
Інсаров (Інсаров-Поляк) Е.О. 63, 148, 149, 157, 162, 172, 177 — 180
- Иванов 200 — 202
Ивонин 272 — 273
Игнатов С. 212, 224 — 225
Изгоев 229
Ильницкий 276
Иодко 274
Иодловский 356
Исиченко 372
Ихновский 370
Ищенко 282
- Кабанов 99
Каган Б.Б. 157, 178, 180, 479
Каган М.А. 105, 107, 479 — 480
- Каганович Л. 17, 31, 33 — 34, 37, 66, 103, 233 — 234, 251 — 252, 268, 270
Казарінов О. 96
Казін М.О. 480 — 481
Казюря 203 — 204
Калигіна Г. 73
Каліанович 99
Калюжний 31
Калюжний В.П. 481
Каменев 361
Камінський Я.З. 128, 131, 139, 157, 178, 180, 315, 481 — 483
Канторович 126
Канцевич Г.А. 154
Карамишев П.В. 483
Кардаш-Гринфельд А.И. 483 — 484
Карев 319
Карелін В.П. 52, 61, 127, 149, 151, 484
Карин 362
Карлсон К.М. 27, 48, 60, 65, 68, 70, 99, 117 — 140, 147, 154, 156, 204, 234, 249, 253, 267, 277 — 278, 291, 296, 484 — 485
Карлейський Я. 152
Карский 356
Карчевская А.С. 209
Касперский 369
Кауль О. 95
Кацнельсон З.Б. 50, 60, 63, 65, 70, 86, 125, 136, 148, 485 — 486
Качура М. 51
Квірінг Е. 26, 33, 230
Кемір 59
Кисельов О.М. 71
Кияковский 356
Кіров С.М. 47, 57, 101, 315, 324
Клейнберг 179, 274
Клецкин М.С. 210
Клименко І. 28, 252
Климов И.А. 209
Клыс 375

- Клігер 132
Клювгант-Гришин Г.А. 70, 156, 158, 486 — 487
Ключкін Й.І. 487 — 488
Кобизев Г.М. 488 — 498
Кобиц 363
Кобылянский 363
Кобулов А.З. 70, 489 — 490
Ковальский 363
Ковінька О. 130
Ковтуненко М.М. 209
Ковчаров О. 159
Коган 132
Козельський Б.В. 42, 57, 63 — 64, 148, 179, 267, 327, 490 — 491
Козельський В. 127
Козицький О. 93
Козін 182
Козловский 356
Колесинский 365 — 366
Колчак 82
Компанієць Т. 89
Кон Ф. 227
Кондратіков 181
Кониц 356
Казбек-Каплан Й. 158
Карін-Даниленко С. 70, 158
Кононов 132
Кораблев І.М. 491 — 492
Коральник Е.Я. 209
Корецкая Э.И. 209
Корк А. 150 — 152
Коркін П.А. 492 — 493
Коркунов Г.І. 493
Корнев М.Б. 65, 155, 170, 493 — 494
Корнійчук О. 171
Королько Н.В. 225
Косіор С. 11, 33, 38, 42, 48 — 49, 51, 59, 62, 64, 69, 99, 153, 163 — 166, 171, 178, 180, 220, 270
Костржева 373
Костюшко А. 181
Косырев 384
Котляров А.И. 211
Коханский 356
Кошобинський Ю. 56 — 57, 66, 68, 201 — 202, 325 — 326
Кошелев 319
Крайній 296, 298
Красін 10
Краснова В.Г. 212
Краукліс Я.К. 70, 128, 136, 139 — 140, 494
Кржижанівський Г. 97
Кривець Ю.Х. 65, 154, 170, 177, 495
Кривицький 395 — 396
Кривов 46
Криницький 46
Крожевський 366
Крушинський 59
Ксандров 24
Ксенофонов 205
Кублицкий И.М. 209
Кубяк М. 73
Кудринський О.І. 495 — 496
Кудрявцев С. 132 — 133
Кулеша М. 159
Куликов М.В. 210
Кузнецов Н.И. 212
Куліш М. 52, 64, 130
Кун Б. 84
Купчик І.Ю. 65, 70, 158, 277, 496 — 497
Курбас Л. 52, 70
Курков П.И. 367
Курський В.М. 90, 92 — 93, 108, 149, 497 — 498
Курський Д. 10, 120
Курський І.З. 61, 393
Курский И.З. 211
Лаврищев 126
Ладигіна 132
Лазоверт 357, 360

- Лазутін 133
Лондрес З.М. 209
Лапинский-Михайлов 328
Лапін А. 107
Лацис С. 199
Лаціс В. 119
Лебедь 228
Лев А.С. 212
Левицкий 261
Левік Р. 56
Левощкий В.Я. 498 — 499
Лежнев 229
Лекей Г. 173
Ленін В. 84, 118, 147, 171 — 172, 199, 204 — 205, 213 — 214, 229, 358, 397
Леонов 99
Леонов-Немировський Л.І. 499
Леонтьев 227
Леонюк Х. 50, 124 — 125, 136
Леопольд-Ройтман Д.С. 175, 347, 385, 388, 391, 500
Лепін А.Г. 135, 171, 500 — 501
Леплевський Г. 144
Леплевський І.М. 48, 60, 63, 68 — 69, 99, 106, 108, 124 — 125, 134 — 135, 143 — 182, 501 — 502, 581
Лешинский 355, 358, 363, 373 — 374
Лея В.Я. 503
Липківський В. 29
Лисицький Б. 128
Литвин М.О. 133, 149, 161, 392, 504 — 505
Лифар Д.Г. 505 — 506
Лівшиць (Ліфшиць) Я.Н. 27, 98, 107, 123, 327 — 328, 503 — 504
Лістенгурт М.О. 92, 106, 110, 135, 504
Лістенгурт Р. 69
Логановский 325, 355 — 356, 362 — 363, 369 — 371
Логінов 66
Лобачов 24
Лонгва 355 — 356, 358, 361
Лоран 59
Лордкіпанідзе Т.І. 86, 506
Лук'янов А.А. 507
Лулов Г. 178, 181
Лунев 207 — 208, 212, 215, 220
Луньков-Лінц З. 159
Лурье 400 — 401
Лус М.И. 209
Любимов І. 73
Любомирский 275
Любченко П. 42, 48, 55 — 56, 68 — 69, 148, 163, 165, 180, 315
Лютій-Шостаківський М.К. 507 — 508
Люшков Г.С. 99, 105 — 107, 163, 181, 394, 508 — 510
Лянде-Витковский 373
Ляуэр 374
Ляшик В.І. 507
Лященко І. 89
Маевский 358
Мазепус 360
Мазо С.С. 54, 65, 69, 127, 133, 135 — 136, 139, 154 — 155, 510 — 511
Мазоловський 126
Мазуренко Ю. 13
Майоров 270
Маковський В.М. 131, 352, 354, 358 — 359
Малкін І. 110
Мальбардт Я. 139
Мальцев 47
Манцев В.М. 8, 11 — 12, 14, 24 — 25, 83, 86 — 87, 120, 123, 207, 213, 227 — 229, 511 — 512
Манькін Б.А. 512 — 513
Марков М.Н. 210
Мармузов 24
Марусинов-Бернштейн О.І. 513
Мархлевский 323
Марьясин 249

- Матусевич 173
Матусов 181
Матушевский 354, 355, 369
Матушевський Б. 41
Махно Н. 88, 205
Медведев 150 — 151
Медведев Д.М. 167, 514 — 515
Медведовський Д. 159
Медведь П. 101, 323, 352, 355,
359, 370 — 371
Межуев 166
Мейер 362
Мелешко 145
Менжинский В. 26, 45 — 47, 62,
95 — 96, 100, 124, 147, 230, 323
Мессинг С. 25, 46, 200, 229, 352,
355, 370 — 371
Мигуло 229
Микитенко І. 51
Микоян 315
Милославский 326
Мионов 202 — 203, 208, 297, 320
Мионов Л. 60, 67, 136
Мионов-Король С.Н. 66, 92,
110 — 111, 517 — 518
Митрофанов 173
Миллеровський С. 159
Михайлик М. 41
Михайлов М.Г. 225
Мінаєв-Цикановський О. М. 92,
515 — 516
Мірошніченко О.Г. 516 — 517
Міхельсон А. 110
Міцул О.І. 517
Могиланский 263
Мойсеенко К. 164
Молотов В. 25, 99, 107, 327, 403
Молчанов Г. 47, 60, 67, 136, 318
— 319, 320, 323, 400
Мордовець Й.Л. 519
Морозов Г.Д. 170, 177, 519 — 520
Морозова 200
Морштын 356, 363
Москвич-Бояров 372
Мрачковский 282
Мукке К. 90
Муклевич А. 365
Муклевич Р.А. 350, 355 — 356,
358, 361, 367 — 368
Муралов 99
Мусатов 316
Мусульбас 132
Мухін М. 64, 316
Мушкета Л. 89
Мякотин 229
Наседкін О. 98, 112
Науискайтис 363, 374
Невельський 133
Незнамов 132
Нейман 360
Николаев 323
Николаев К.Н. 210
Ніколаєнко І.Г. 522
Ніколаєнко Ф.Г. 522
Нирчук М. 64
Нікітченко Й. 181
Нікельберг Г.Л. 520 — 521
Николаев-Журід М.Г. 69, 89, 100,
108 — 109, 112, 135, 149, 153,
521 — 522
Нікольський-Фельдбін Л. (О.Ор-
лов) 101 — 102
Новаковський Н.Ш. 128, 157,
178, 522 — 523
Новоженев 200 — 201
Нодев О. 110
Носко 388 — 389
Носов І. 73
Нутельс Х.Ш. 523 — 524
Овесов В.И. 209
Овсяний 123
Озеров 229
Ольберг 318

- Ольський Я. 46, 147, 350, 352, 359, 363, 370 — 371
 Ольшанський С. 133, 159
 Окруй В.І. 158, 524
 Олександров О. 177
 Олександровський М.К. 52, 65, 70, 127, 148, 179, 524 — 525
 Олексієнко А. 110
 Онищенко П. 172
 Орджонікідзе Г. 99
 Орельський 145
 Орлов Д.В. 177, 525 — 526
 Орлов-Давыдов 316
 Орловський-Горошин В. 159
 Осинін-Вінницький Г. 105, 107
 Островський Г. 159
 Островський Й.М. 527 — 528
 Островский Л. 228
- Павлов 132
 Павлов М.В. 208
 Павлов Т.А. 210
 Павлуновский 318
 Павлушков М. 41
 Панів А. 130
 Панов-Бройде М.О. 528
 Паукер К. 60, 67, 136, 393, 400
 Пашуканіс Є. 160
 Пашенко П.И. 211
 Певзнер 272
 Перацкий 326
 Петлюра С. 145, 264 — 265
 Перцов Д.А. 531
 Перцов Ю.М. 50, 528 — 529
 Пескер-Пискаръов В.М. 61, 127, 159, 529
 Пестковский 358, 362 — 363, 369 — 370
 Петерс 46, 200
 Петерс (Здебський) А.О. 170, 177
 Петрищев 229
 Петровський Г. 48, 55, 57, 294 — 295
- Пешехонов 213, 229
 Пилсудский 350, 352 — 355, 363, 371
 Писарев 274
 Писарев-Фукс В.Л. 531
 Пискунова Л.И. 211
 Письменный Я.В. 45, 69, 70, 134 — 135, 139, 155, 158, 179, 532
 Підмогильний В. 130
 Піляр Р. 60, 136, 352, 355, 370 — 371, 374 — 375
 Піотровський С. 159
 Плачинда 133
 Поздняков М. 210
 Поліщук 132
 Поліщук В. 130
 Политур 357
 Поличкевич 359
 Положинський Н. 155
 Полоз 56
 Попов 29, 163
 Попов М. 48, 55, 68
 Порайко В.І. 99, 165, 180
 Постишев П. 35, 48, 50, 52, 55 — 56, 59, 66, 100, 126, 161 — 162, 178, 392
 Потащенко І. 106
 Потієнко 29
 Потресов А.Н. 229
 Потапов Н.Д. 225
 Преображенский 282, 325
 Премыслер С.Е. 210
 Пригов С.Л. 533
 Примаков В. 149 — 152
 Принц 360
 Пристайко В. 5, 6, 18
 Приходько А. 56
 Приходько М.Т. 170, 533
 Провоз 132
 Прокоф'ев Г. 60, 97, 136
 Пронлев П.А. 62, 211
 Проскура Г.Ф. 131

- Прусс 362
Прусиновський Р.В. 61, 211
Прухняк 374
Прядченко Г. 131, 135
Пужак 354
Пузицький С. 99, 362
Пустовойтов С. 58, 127, 159
Путилин 201
Путна В. 149 — 152
Птуха 68
Пятаков Г. 85, 325, 361
- Радек 282
Радищев 98
Радзивіловський О.П. 138, 150,
392, 534 — 535
Радченко Л.Н. 229
Раєв-Камінський М. 110
Раїсов 132
Райский 231
Райський-Лехтман Н.М. 27, 535
Раковський Х. 83, 204, 208, 282
Рамзін Л. 98
Раппопорт-Дарнин 326
Ратинський-Футер А.М. 61,
536 — 537
Рахліс П.М. 65, 70, 139, 160, 179,
537 — 538
Реденс С.Ф. 45, 48, 85, 124 — 125,
127, 538 — 539
Рейлі С. 94
Рейнгольд 320
Рейс І. 98
Рейхман Л.Й. 169, 177, 386, 539 —
540
Рибін А. 102
Ривкін 132
Ривлін Л.І. 540 — 541
Рижков 137
Риков О. 178
Рискін 47
Річицький А. 13
Рогинський 181
- Роголь М.П. 157, 180, 541
Родал М.Б. 541 — 542
Родіонов М.М. 154
Ройзенман 46
Рожков Н.А. 229
Розанов О.Б. 50, 63, 66, 69 — 70,
136, 138 — 139, 155, 158, 542 —
543
Роллер 356
Романов 118
Ромейко М.К. 543
Рославец Н.А. 87, 225
Рубінштейн Н.Л. 63, 70, 107, 134,
137, 139, 148, 158, 543 — 544
Рудаков Г.Ф. 544 — 545
Рудик Д. 51
Рудзутак Я. 46, 178
Рудь П. 110
Ружицький 122
Рьжов 346
Рындін 318, 319
Рютін М. 46, 47
- Саблін Ю. 149
Савинков Б. 94, 372
Салинь Е. 138
Самборський 56
Самовський С.І. 545
Самойлов-Бесидський С.І. 52,
148, 157, 170, 177 — 180, 545 —
546
Санін-Затурянський О. 63, 128,
134, 158
Сапір А.В. 61, 65, 157, 546 — 547
Сапожников 92
Сараєв І.М. 547 — 548
Сафронов Н.А. 210
Сахарова 46
Свердлов Я. 82
Светов П.Т. 209
Северин М. 157, 176 — 177, 180
Семенко О. 51
Семенов П. 90, 159

- Семенов П.В. 548 — 549
 Семихова 129
 Сендзиковский 371
 Сербиченко 294
 Сергієнко В.Т. 549 — 550
 Сердобинский 212
 Сидоров Н.В. 209
 Симоновський П. 46, 136
 Синдер 253
 Сироежкін Г. 93
 Сімхович А.М. 550
 Скарбек 357, 360, 377
 Скачков И.Ф. 209
 Скворцов 209
 Скрипник М. 26, 28, 50 — 51, 73, 126, 220, 249
 Слабченко М. 42 — 43, 146
 Славинский 358
 Слепков О. 46
 Сліпанський А. 56
 Слісаренко О. 64
 Словинський Л. 50, 137 — 138, 160
 Слуцкий 320, 402
 Слуцький А. 60, 97, 109
 Смілга І. 84, 282, 365 — 366
 Соколев 94, 135
 Соколинський Д.М. 65, 110, 154, 170, 177, 550 — 551
 Соколов І.С. 62
 Соколов И.М. 211
 Соколов И.Н. 210
 Соколов М.Г. 551
 Соколов-Шейніс І.Й. 551 — 552
 Соколов-Шостак П. 52, 66, 70, 155, 158
 Соколовский А.Д. 209
 Сокольник Б. 11
 Сокольниковий М. 364
 Солодуб 56
 Сороцький Л. 134, 160
 Сосновский 282, 323, 328, 352, 355, 363, 369, 370 — 371, 375
 Сохацкий-Братковский 374
 Спектор М.Б. 552 — 553
 Спиридонова М. 7
 Сталін Й. 34, 36, 39, 42, 46 — 47, 62, 67, 72, 96 — 97, 101 — 102, 104 — 105, 107, 113, 147, 165, 170 — 172, 229, 271, 314 — 315, 321, 322 — 324, 396, 399, 400, 402 — 403, 405
 Сталь Л.М. 209
 Стасяк-Конецкий 377
 Стахов-Закіс Е.М. 553
 Шашевский Р.Л. 211, 358, 371
 Степанов М.А. 171, 553 — 554
 Стирне В.А. 139, 157, 554 — 555
 Стребков С.Н. 209
 Стрельцов 368
 Стрижевский Л. 70, 160
 Струков С. 159
 Сольц 47
 Сосновський І. 67, 282
 Стасова 47
 Шашевський Р.Л. 62
 Судоплатов П. 112
 Сулимов Д. 73
 Сурминов Н.М. 211
 Сурмінов Н.П. 62
 Суслов М. 111
 Суровіцких І. 67
 Сухомлин 232
 Цибор 358
 Талімонов 132
 Таран Т.П. 165
 Таруца 130
 Татаринов 118
 Тауберг 59
 Тейтель Л. 177
 Тепер І. 179
 Терещенко 60
 Телешев Г.Г. 110 — 111, 555 — 557
 Тимофеев М.М. 50, 66, 154, 557 — 558

- Тимофієв П.І. 558 — 559
 Ткаченко В. 89
 Толкачев Ю. 157
 Томський М. 178
 Торський В.Л. 225
 Триліссер М. 46
 Триліський О.Л. 164 — 166
 Троїцька М. 98
 Троїцький О.Н. 559
 Трофименко (Гамалія) 89
 Троцький Л. 27, 172 — 173, 282 — 284, 326
 Трубицын 224
 Трусов 318
 Тун 326
 Туровський 139, 149 — 150
 Тухачевський М. 150 — 152, 361, 376
 Тютюнник Ю. 89 — 90
- Уборевич І. 93, 152, 376
 Узданский 356
 Улагай С. 95
 Ульмер 350, 377, 384
 Ульянова 46
 Умов І.А. 560
 Уншліхт 350, 352, 355 — 356, 358 — 359, 361, 363, 365 — 367, 369 — 370, 374
 Уралець-Кетов О.К. 560 — 561
 Успенський О.І. 173, 176 — 177, 181, 561 — 562
 Ушаков (Ушимирський) З.М. 151, 560
- Фалих 320
 Федоров М.М. 82, 170, 177, 562 — 563
 Федоров О. 173
 Федько І. 171
 Фельдман Б. 150 — 152
 Фиалко В. 209
 Фирин 356
 Філяєв І.В. 129
- Фішер Й. 170, 563 — 564
 Флейшман Я. 177
 Фомін Ф.Т. 95, 101, 564 — 565
 Формайстер А. 12
 Фрейнкін Б.А. 209
 Фридман Х.С. 210
 Фриновський М.П. 46, 83, 86, 88 — 89, 91, 100, 107 — 108, 112, 139, 149 — 150, 153, 162 — 163, 175, 181, 350, 566 — 567
 Фролов С.Ф. 209
 Фрунзе М. 24, 84, 85
 Футликов М.И. 210
 Фуфер 318
- Хатаєвич М. 48, 68, 99
 Харчев 173
 Хатанєвер А.М. 162 — 163, 170, 567
 Хаханьян 68
 Хвильовий М. 34, 263, 286
 Хвиля А.А. 56, 69, 126, 165 — 166, 178, 180
 Хворостян В. 98, 112
 Ходасевич 179
 Хозе Я.М. 567 — 568
 Хорош М.Л. 153
 Христовий 56
- Целкін 132
 Цесарський В. 136
 Цикліс С.М. 70, 155, 158, 568 — 569
 Циховский 359
 Цюлковський К. 82
 Цыбин 273
- Чан 253
 Чацкий 359
 Чекунов С.М. 210
 Черв'яков О. 178, 179, 180, 375
 Чердак М.Г. 52, 569
 Чернецкий 358

Чернов Л.О. 570 — 571
Чернолюбов Н.Г. 209
Черныш 388 — 389
Чертюк Л. 67
Четвертаков В. 112
Чехівський В. 29, 31, 44
Чехівський М. 44
Чистов П.В. 571 — 572
Чубарь В. 29, 31, 34, 42, 270, 318

Шамілев А. 94
Шанін О. 60, 136
Шапіро Г.А. 108, 572 — 574
Шаповал Ю. 5, 6, 18
Шараєвський 29
Шаров М.Д. 66 — 67, 154, 171,
177, 574 — 575
Шаталов А.И. 212
Шварцбарт 264, 265
Шеболдаєв 99, 103 — 105, 107
Шелехес 163
Шелудченко М.І. 52, 575
Шемелев 318
Шеринский 356, 365
Шипов Д. 82
Шипровский 369
Широкий-Майський І.Т. 574 —
575
Шкірятов 46, 318
Шлионский 204
Шмідт В. 180
Шмідт Д. 149, 178
Шолохов М. 102
Шостак Ю. 155, 160
Шостак-Соколов П.Г. 139, 155,
575 — 576
Шпильовий 164
Штурм де Штрем В. 373
Шумський І.Б. 576, 577
Шумський О. 31, 33, 286
Шумуртов 388

Шайкевич З. 581
Щепкін 82
Щербина 60
Щербицкий Г.И. 212
Щуплов 200

Эйнгорн 388, 390
Эйхе 318

Южний-Ветлицин І. 159
Юзефовський 354
Юренев Б.Ю. 209
Юринець В. 64
Юркін 99
Юрченко П. 55
Юхвиц 276
Юшков 318

Яворський М. 45
Ягнич 253

Ягода Г. 21, 34, 38, 47, 60, 63 —
64, 67, 72 — 73, 98 — 100, 103,
136, 147, 309, 313, 318, 327 —
328, 399 — 403

Якір Й. 55, 64, 68 — 69, 99, 134,
139, 150 — 152, 163

Яковенко Г. 89
Яковлев 99
Якубович М. 98
Якунін 94

Якушев-Бабкін Л.Т. 170, 177,
577 — 578

Яловий М. 34

Ямницький М.С. 578 — 580

Янишевский 371

Янсон 99

Янушев Л. 128

Янушевський В.П. 87, 225 — 226

Яншин-Павловський 83

Ярещенко 29

Ярославский 47, 320

Ярцев В. 67

Ю.Шаповал, В.Пристайко, В.Золотарьов.

Фото В. ТРОНЦА

Юрій ШАПОВАЛ, 1953 р. народження, доктор історичних наук, автор книжок “Контраргумент — правда” (1989), “У ті трагічні роки. Сталінізм на Україні” (1990), “Україна 20 — 50-х років: сторінки ненаписаної історії” (1993), “Людина і система. Штрихи до портрета тоталітарної доби в Україні” (1994), “Справа “Спілки визволення України”: невідомі документи і факти” (1995, спільно з В.Пристаємком), “Михайло Грушевський і ГПУ-НКВД. Трагічне десятиліття: 1924 — 1934” (1996, спільно з В.Пристаємком), численних наукових розвідок, присвячених проблемам політичної історії України ХХ століття, життєписам багатьох діячів. Був упорядником і одним з авторів збірників статей “Про минуле — заради майбутнього” (1989), “Маршрутами історії” (1990), “Пам’ятати заради життя” (1993). Друкувався у Великобританії, Італії, Канаді, Німеччині, Польщі, Росії, США. Лауреат премії імені М.Костомарова Національної Академії наук України (1996), премії Служби безпеки України (1996, 1997).

Володимир ПРИСТАЙКО, 1941 р. народження, генерал-майор юстиції, заступник Голови Служби безпеки України (СБУ), член колегії СБУ. Брав активну участь у додаткових перевірках багатьох справ і процесів доби сталінізму в Україні. Один із авторів Закону “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні”, прийнятого Верховною Радою України 17 квітня 1991 р., Закону “Про Службу безпеки України” від 25 березня 1992 р. Член виконкому Спілки юристів України та член Наглядової Ради Української Правничої Фундації, заслужений юрист України (з 1992 р.). Співавтор книжок “Жертви репресій” (1993), “Справа “Спілки визволення України”: невідомі документи і факти” (1995, спільно з Ю.Шаповалом), “Михайло Грушевський і ГПУ-НКВД. Трагічне десятиліття: 1924 — 1934” (1996, спільно з Ю.Шаповалом) та інших публікацій. Лауреат премії Служби безпеки України (1996, 1997).

Вадим ЗОЛОТАРЬОВ, 1961 р. народження, кандидат технічних наук, доцент Харківського державного технічного університету радіоелектроніки. Давно цікавиться історією спецслужби колишнього СРСР. Автор багатьох наукових та інформаційно-аналітичних публікацій з історії ЧК-ГПУ-НКВД. Друкувався в Україні та Росії. Завершив дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата історичних наук.

ABOUT THE AUTHORS

About the Authors

Yuri SHAPOVAL, born in 1953, holds a Ph.D. in History and is the author of *Truth Answers the Arguments* (1989); *Stalinism in Ukraine* (1990); *Ukraine from the 1920s to the 1950s*; *Pages from an Unwritten History* (1993); *The Individual and the System: An Attempt to Create a Picture of the Totalitarian Age in Ukraine* (1994); *The Case of the Union for the Liberation of Ukraine: Unknown Documents and Facts* (1995, with V. Prystaiko); *Mykhailo Hrushevsky and the GPU-NKVD. The Tragic Decade: 1924 — 1934* (1996, with V. Prystaiko), and numerous works on the history of Ukraine in the twentieth century. He edited *About the Past For the Sake of the Future* (1989), *Along the Paths of History* (1990), and *To Remember for the Sake of Life* (1993), and published articles in British, Italian, Canadian, German, Polish, Russian, and American journals. In 1996 he won the M. Kostomarov Prize of the National Academy of Sciences of Ukraine and the Prize of the Ukrainian Security Service.

Volodymyr PRYSTAIKO, born in 1941, is a major-general and deputy director of the Ukrainian Security Service. He has actively helped to rehabilitate the victims of Stalinism in Ukraine. He was one of the authors of the law on "The Rehabilitation of Victims of Political Repression in Ukraine" (April 17, 1991) and the law on "The Ukrainian Secret Service" (March 25, 1992). He is a member of the Board of Directors of the Union of Ukrainian Jurists and a member of the Board of Overseers of the Ukrainian Legal Foundation. In 1992 he was named an Honoured Jurist of Ukraine. He has co-authored *The Victims of Repression* (1993) and *The Union for the Liberation of Ukraine: Unknown Documents and Facts* (1995, with Yuri Shapoval), *Mykhailo Hrushevsky and the GPU-NKVD. The Tragic Decade: 1924 — 1934* (1996, with Y. Shapoval), and other publications. He has won the Prize of the Ukrainian Security Service (1996).

Vadim ZOLOTAREV, born in 1961, Candidate of Engineering Science, senior lecturer of Kharkiv State Engineering University of Radioelectronics. He has been interested in the history of Security Service of the former USSR profoundly for a long time. He is the author of scientific and information-analytical publications on the history of Cheka-GPU-NKVD. His works were published in Ukraine and Russia. He has finished a dissertation for the Candidate degree of historical sciences.

ЗМІСТ

Передмова.....	5
Від авторів.....	7
Розділ 1.	
ПОРТРЕТИ	19
Всеволод Балицький.....	21
Юхим Євдокимов	79
Карл Карлсон	117
Ізраїль Леплевський.....	143
Розділ 2.	
ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ	187
Розділ 3.	
БІОГРАФІЧНІ ВІДОМОСТІ ПРО ЧЕКІСТІВ	429
Замість післямови	582
Перелік друкованих документів і матеріалів	583
Список скорочень.....	586
Іменний покажчик.....	589
Про авторів книги.....	604

CONTENTS

Introduction	5
On behalf of Authors	7
Chapter 1.	
PORTRAITS	19
Vsevolod Balytsky	21
Yukhym Yevdokymov	79
Karl Karlson	117
Izrail Leplevsky	143
Chapter 2.	
DOCUMENTS AND MATERIALS	187
Chapter 3.	
BIOGRAPHICAL DATA ON CHECKISTS	429
Instead of Afterward	582
Bibliography of Published Documents and Materials	583
Index of Abbreviations	586
Index of Names	589
About the Authors	605

Замовне видання

**ШАПОВАЛ Юрій
ПРИСТАЙКО Володимир
ЗОЛОТАРЬОВ Вадим**
**ЧК — ГПУ — НКВД В УКРАЇНІ:
Особи,
Факти,
Документи**

Художньо-технічний редактор

А. Косяк

Художник

А. Шубін

Коректор

Л. Климчик

Комп'ютерний набір

В. Главозда

Комп'ютерна верстка

Н. Федченко

Підписано до друку 21. 04. 97. Формат 84x108 1/32.
Папір офс. № 1. Друк офсетний. Гарнітура Таймс.
Ум.друк. арк. 33,6. Обл.-вид. арк. 40,6.+ вкл.
Тираж 5000. Зам. №7-398.

Видавництво гуманітарної літератури "Абрис".
252001, Київ-1, вул. Трьохсвятительська, 4.

Видруковано з оригінал-макету ВГЛ "Абрис"
на Головному підприємстві РВО "Поліграфкнига".
252057, Київ-57, вул. Довженка, 3.

у Радянського Союзу тільки друзі. У цього є ші...
і. Це, поперше, рештки о...
них експлуаторських кл...
усередній країні. Це, по...
реакційно-фашистські сили і...
лістичних країн за межами...
ляського Союзу. Якщо вваж...
ні вороги нечисленні і безв...
то зовнішні вороги, які пі...
мують їх, являють серйозну...
безпеку для волі і незалеж...
нашої батьківщини. Щоб заб...
чити нашу батьківщину від...
небезпеки, треба мати, попер...
добре організовані каральні о...
ни, здатні знешкодити шпигу...
індивідуів, диверсантів і інш...
ба мати, поперше, добре органі...
вану і технічно оснащену Че...
кву Армію, здатну охоронити Р...
дяські кордони від нападів зов...
ні; треба мати, нарешті, добр...
продуману і послідовно проваджу...
вану політику миру, здатну ви...
квати загарбницьку політику...
словничих кіл капіталістичних...
країн.

Звернення ЦК ВКП(б) до всіх виборців.

А. М. Мельников 37

ПРО СКЛИКАННЯ ПЕРШОЇ СЕСІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ СРСР

Постанова президії Центрального Виконавчого Комітету СРСР на підставі
Президія Центрального Виконавчого комітету СРСР постановляє:
Статті 55 Конституції СРСР постановляє:
Скликати першу сесію Верховної Ради Союзу Радянських Соці...
Алітничих Республік 12 січня 1938 р. в м. Москві.
Голова Центрального Виконавчого Комітету СРСР —
М. КАЛІНІН.
Секретар Центрального Виконавчого Комітету СРСР —
О. ГОРКІН.

19 грудня 1937 року.

СТРАХ ВРОГАМ, НА СЛАВУ НАШІ БАТЬКІВЩИНІ!

У дні вся країна, весь наш народ розвиває славну двадцяти...
ідзначає славну двадцяти...
жашкої безпеки, організ...
розвідки.
в тому, в дні, коли ра...
лада тільки починає...
ання, в дні, коли всі...
го світу об'єдналися...
б задушити пролетар...
цію і потопити її в...
творена Всеросійська...
Комісія по боротьбі...
цією і саботажем.
ницька партія, ко...
і Сталіни, пра...
ала досвід усіх ре...
тань і ці на ст...
бувала про ка...
сення. Поважен...
ствів і поміщи...
начазо пайска...
тішу боротьбу...
зення капіта...
треба було...
би військо...
радянської...
провадив і...
мом потрібні тепер не старі мето...
ди, не методи дискусій, а нові...
методи, методи викорчовування і...
розгрому».
Інд керівництвом сталінського...
визованця секретаря ЦК ВКП(б)...
товариша М. І. Єжова, посланого...
для зміцнення НКВС, ра...
дянська розвідка почала завдавати...
нещадних і влучних ударів тро...
цькістсько-риковсько-бухарін...
ським бандитам. Шпигунські...
кубла були викриті одне за...
одним. Ворог відчув па сво...
їй пікурі «єжові рукавиці». Ра...
дянська розвідка, керувала вірним...
сиюю партією, більшовиком сталін...
ською партією, більшовиком сталін...
розпугувала брудний клубок, в яко...
му сплелися догуни вороги всіх...
мастой. Фашистським розвідкам...
лішається тільки оплакувати сво...
їх слугів, які будуть знищені сво...
до одного, як знищують скаже...
ших собак.
Розгром троцькістсько...
дацим банди...

ДО ДВАДЦЯТИ ВЧК—ОД

У день ХХ-річчя ВЧК — О...
сарів Союзу РСР і Центральної...
працівників і бійців НКВС, які...
свій обов'язок перед радянським...
ством, шкідництвом, диверсією.
РНК СРСР і ЦК ВКП(б) бажає...
повних успіхів у їх роботі по від...
Хай живе НКВС, караюча рука...
РН

НКВС УРСР — тов. ЛЕПЛЕВ

У день славного 20-річного ювілею ЦК ВКП(б) і його працівникам.
Хвала і честь органам НКВС і його сталінським...
М. І. Єжову, продовжувачеві славних традицій першого...
лікса Дзержинського. Своєю самовідданкою боротьбою...
соціалізму, нещадно викорчовуючи і знищуючи троць...
рінських і буржуазно-націоналістичних агентів фаши...
забезпечує перемогу будівництва соціалізму, охорони...
радянського народу.
ЦК ВКП(б)У шле свій гарячий більшовицький при...
Україні, як розгромити за проходом тов. Леплевського...
лоційні право-троцькістські і націоналістичні кубла не...
нізму. Цим ви забезпечили можливість дальших пере...
му в нашій республіці, зробили більш плодотворною...
роботу ВКП(б)У і українського народу по будівництву...
радянської культури.
Хай живе велика партія більшовиків!
Хай живе тов. Леплевський!

